

הרב ראי"ה קוק זצ"ל / שבת הארץ עם תוספת שבת

שבת הארץ

עם

תוספת שבת

הלכות שביעית

מאת

הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

עם הוספות מכת"ק

תוספת שבת, מקורות, ציונים והערות

נכתבו ונערכו בס"ד ע"י צוות מכון התורה והארץ

כרך שני: פרקים ה — ט, קונטרס אחרון, הוספות

בהוצאת מכון התורה והארץ

אשקלון (כפר דרום תובב"א)

פרק חמישי

הלכה א

- א. מצות אכילת פירות שביעית
ב. צביעת כלים ובגדים

רמב"ם

פירות שביעית ניתנו לאכילה ולשתייה ולסיכה, ולהדלקת הנר ולצביעה. מפי השמועה למדו: "תהיה", אף להדלקת הנר ולצבוע בה צבע¹.

- א. מצות אכילת פירות שביעית

"פירות שביעית ניתנו לאכילה..."

תוספת שבת

יש אומרים שיש מצוה באכילת פירות שיש בהם קדושת שביעית², שנאמר "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה".

יוצא לאור בסיוע משרד המדע,
התרבות והספורט - מינהל התרבות

המחלקה למכוני מחקר תורניים

כל הזכויות שמורות

טל' 08-6847325

פקס' 08-6847055

דוא"ל mahon@inter.net.il

אינטרנט www.toraland.org.il

"חיש", דפוס וכריכה, רמלה.
צילום ולוחות "פרנק" ירושלים.

1. תורת כהנים (בהר פרשתא א פרק א הל' י).
2. רמב"ן (השגה ג לספר המצוות לרמב"ם), ולמד זאת מהפסוק: "לכם לאכלה" (ויקרא כה ו), ומהפס': "ואכלו אביוני עמך" (שמות כג יא). ועי' זוהר הרקיע (מ"ע סו הערה לו), שהביא ראיה מהגמ' ביומא (פו ע"ב) האומרת שהאוכל פגי שביעית שלא כדרכו — לוקה מפני "לכם לאכלה". ספר חרדים (חלק מ"ע התלויות בא"י שאפשר לקיימן בזה"ז, פרק ראשון סי' יט), מהרי"ט אלגזי (הל' חלה סוס"י ב ד"ה והנה עמ' כו) אליבא דהרמב"ן, ועי' רש"ש ומהר"ץ חיות (יומא שם) שכתבו שאין ראיה מהסוגיא ביומא, שהרי אין לוקים על עשין, אלא ע"כ מדובר שם במכת מרדות מדרבנן. ובפירושו הרי"פ פרלא (עשה סא) תירץ שקצירה ובצירה הותרו כדי לאכול פירות שביעית, ולכן כאשר אינו אוכל — עובר על לאו של לא תקצור.
וכ"כ הרב זצ"ל (קונטרס אחרון סי' כא, דעת כהן סי' רמ, לקמן פ"ו ה"א אות ב, בשם יש מי שנראה מדבריו), תורת הארץ (פ"ח אות כה-כט) אליבא דהרמב"ן.

ואסור לסוך את הכלים בשמן של שביעית⁹. ונראין הדברים שהוא הדין שסיכת בהמה גם כן אסורה¹⁰.

^{תוספת שבת}

ויש אומרים שהצביעה המותרת היא צביעת הגוף, ויש להסתפק אם צביעת כלים ובגדים מותרת¹¹. ויש אוסרים צביעת כלים ובגדים¹².

לדעה זו, יש מי שאומר שמצות האכילה וכל האיסורים הנובעים מחיוב האכילה, כגון: הפסד, סחורה וכדו' – חלים רק מכמות של כזית ויותר³, ויש חולקים⁴.

לדעה הנ"ל שיש מצוה באכילת פירות שביעית, יש מי שאומר, שאין להתענות תענית הרשות כל זמן שיש לו פירות כאלו⁵.

ויש חולקים וסוברים שאין כלל מצוה באכילת פירות שביעית⁶.

ב. צביעת כלים ובגדים

"פירות שביעית ניתנו... ולהדלקת הנר ולצביעה".

שבת הארץ

מיהו צביעה מותרת גם לכלים⁷, משום שדרך עיקר הצביעה היא לא לצבעי-אדם ובהמה⁸ — כי אם כלים. אבל סיכה אינה מותרת כי אם סיכת אדם,

הלכה ב

גדרי אכילה ושתיה של פירות שביעית

רמב"ם

לאכילה ולשתיה כיצו. לאכול דבר שדרכו לאכול ולשתות דבר שדרכו לשתות¹ דרין תרומה ומעשר שני².

- רמב"ם (פ"ח מ"ב).
- רמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"א, הל' מע"ש פ"ג ה"א). ועיי' להלן ה"ג (הערה 1).
- יפה עינים (נ"ק קא ע"ב), אליבא דרש"י, ולדעתו בגד שצבעו בקלפי שביעית — ידלק, אינו מפני שהגיע שעת הביעור, אלא מפני שאסור לצבוע בגד. אך צ"ע בדבריו מדברי רש"י עצמו (שם ד"ה יצאו עצים), האומר שבצביעה הנאתו וביעורו שווה, כי בשעת רתיחת היורה — כלה השרוש וקולט הצבע, ופשיטא שבגד או כלי איירי. ועיי' ר"ש (תו"כ בהר פרישתא א פרק א הל' ז) שהביא ב' פירושים, בפי' השני מדובר על צביעת הגוף, וצ"ע אם חולק על הפי' הראשון וצביעת כלים אסורה.
- מוותרת והספק הוא בצביעת אדם.
- יפה עינים (נ"ק קא ע"ב), אליבא דרש"י, ולדעתו בגד שצבעו בקלפי שביעית — ידלק, אינו מפני שהגיע שעת הביעור, אלא מפני שאסור לצבוע בגד. אך צ"ע בדבריו מדברי רש"י עצמו (שם ד"ה יצאו עצים), האומר שבצביעה הנאתו וביעורו שווה, כי בשעת רתיחת היורה — כלה השרוש וקולט הצבע, ופשיטא שבגד או כלי איירי. ועיי' ר"ש (תו"כ בהר פרישתא א פרק א הל' ז) שהביא ב' פירושים, בפי' השני מדובר על צביעת הגוף, וצ"ע אם חולק על הפי' הראשון וצביעת כלים אסורה.
- רמב"ם (פ"ח מ"ב).
- יפה עינים (נ"ק קא ע"ב), אליבא דרש"י, ולדעתו בגד שצבעו בקלפי שביעית — ידלק, אינו מפני שהגיע שעת הביעור, אלא מפני שאסור לצבוע בגד. אך צ"ע בדבריו מדברי רש"י עצמו (שם ד"ה יצאו עצים), האומר שבצביעה הנאתו וביעורו שווה, כי בשעת רתיחת היורה — כלה השרוש וקולט הצבע, ופשיטא שבגד או כלי איירי. ועיי' ר"ש (תו"כ בהר פרישתא א פרק א הל' ז) שהביא ב' פירושים, בפי' השני מדובר על צביעת הגוף, וצ"ע אם חולק על הפי' הראשון וצביעת כלים אסורה.
- רמב"ם (פ"ח מ"ב).
- יפה עינים (נ"ק קא ע"ב), אליבא דרש"י, ולדעתו בגד שצבעו בקלפי שביעית — ידלק, אינו מפני שהגיע שעת הביעור, אלא מפני שאסור לצבוע בגד. אך צ"ע בדבריו מדברי רש"י עצמו (שם ד"ה יצאו עצים), האומר שבצביעה הנאתו וביעורו שווה, כי בשעת רתיחת היורה — כלה השרוש וקולט הצבע, ופשיטא שבגד או כלי איירי. ועיי' ר"ש (תו"כ בהר פרישתא א פרק א הל' ז) שהביא ב' פירושים, בפי' השני מדובר על צביעת הגוף, וצ"ע אם חולק על הפי' הראשון וצביעת כלים אסורה.
- רמב"ם (פ"ח מ"ב).
- יפה עינים (נ"ק קא ע"ב), אליבא דרש"י, ולדעתו בגד שצבעו בקלפי שביעית — ידלק, אינו מפני שהגיע שעת הביעור, אלא מפני שאסור לצבוע בגד. אך צ"ע בדבריו מדברי רש"י עצמו (שם ד"ה יצאו עצים), האומר שבצביעה הנאתו וביעורו שווה, כי בשעת רתיחת היורה — כלה השרוש וקולט הצבע, ופשיטא שבגד או כלי איירי. ועיי' ר"ש (תו"כ בהר פרישתא א פרק א הל' ז) שהביא ב' פירושים, בפי' השני מדובר על צביעת הגוף, וצ"ע אם חולק על הפי' הראשון וצביעת כלים אסורה.
- רמב"ם (פ"ח מ"ב).
- יפה עינים (נ"ק קא ע"ב), אליבא דרש"י, ולדעתו בגד שצבעו בקלפי שביעית — ידלק, אינו מפני שהגיע שעת הביעור, אלא מפני שאסור לצבוע בגד. אך צ"ע בדבריו מדברי רש"י עצמו (שם ד"ה יצאו עצים), האומר שבצביעה הנאתו וביעורו שווה, כי בשעת רתיחת היורה — כלה השרוש וקולט הצבע, ופשיטא שבגד או כלי איירי. ועיי' ר"ש (תו"כ בהר פרישתא א פרק א הל' ז) שהביא ב' פירושים, בפי' השני מדובר על צביעת הגוף, וצ"ע אם חולק על הפי' הראשון וצביעת כלים אסורה.
- רמב"ם (פ"ח מ"ב).
- יפה עינים (נ"ק קא ע"ב), אליבא דרש"י, ולדעתו בגד שצבעו בקלפי שביעית — ידלק, אינו מפני שהגיע שעת הביעור, אלא מפני שאסור לצבוע בגד. אך צ"ע בדבריו מדברי רש"י עצמו (שם ד"ה יצאו עצים), האומר שבצביעה הנאתו וביעורו שווה, כי בשעת רתיחת היורה — כלה השרוש וקולט הצבע, ופשיטא שבגד או כלי איירי. ועיי' ר"ש (תו"כ בהר פרישתא א פרק א הל' ז) שהביא ב' פירושים, בפי' השני מדובר על צביעת הגוף, וצ"ע אם חולק על הפי' הראשון וצביעת כלים אסורה.

מזהר"ט אלגזי (על הל' חלה להרמב"ן סוסי" ב ד"ה והנה עמ' כו) וכתב שם ששיעור אכילה בכל התורה כולה הוא כזית, ולכן מצות האכילה ואף האיסורים הנובעים ממנה הם בכזית. מנ"י (סוף מצוה שכת, ובהוצאת מכון ים אות יג ד"ה אות ה, ונתנה, הוצ"פ פרנק (כר"צ פי"ד גאון צבי אות א, פי"ד גאון צבי, זה צבי זרעים ח"ב סי' נה, או"ח ח"ב סי' קי"א) והוכיח זאת מהגמ' (זבחים קו ע"ב) האומרת שאיסור שריץ במשהו, ושביעית אינה במשהו. ועיי' מהר"ט אלגאזי (מהדורת ר"ב אוירבך ורוא"מ שדמי, ים תשנ"ג, אות ב, ס"ק יד הע' 53).

4. בתשובת ר"ח רפפורט (יו"ד סי' נט, מובא בכר"צ פי"ח) כתב שרק באיסור אכילה ממש השיעור הוא בכזית, אך לא שביעית שהאיסורים רק נלמדים מ"לאכלה". המנ"י (סוף הספר, מצוות עשה שמנה הרמב"ן מצוה ג) הסתפק בכך מפני שאיסורי סחורה והפסד אינם איסורי אכילה. הרב שמואל שלנט (קובץ אור תורה ש"ד ח"א סי' יא מובא בכרם ציון פי"ד), שרידי אש (ח"ב סי' קטז) כתב שאף לרמב"ן אין מצוות עשה מצוה מן התורה בחצי שיעור במצות עשה, ולפי"ן אף לרמב"ן יתכן שיש איסור אלגזי (שם) שיש קצת מצוה מן התורה בחצי שיעור במצות עשה, ולפי"ן אף לרמב"ן יתכן שיש איסור הפסד וכו' בפחות מכזית. ועיי' קוני"א (סי' כב), שאין למלא את כוס ההבדלה באופן שישפך קצת, וכן אסור לשפוך את היין לסימן דצ"כ וכו' שבליל הסדר. ומכאן שהפסד אסור אף בכלשהו (ועיי"ש סוף סי' כב). בית רידב"ז (סי' ה סעי' ה בהג"ה), תורת הארץ (פ"ח אות לו ד"ה ועדיין, ועיי"ש אות בלב"ו), ועיי' כרם ציון (גידולי ציון סי' עב עמ' רלהדל), ציץ אליעזר (ח"ו סי' ח"ז אות ז, ח"ז סי' לב אות ה).

5. שבת הארץ (קונטרס אחרון סי' כא).
6. מגילת אסתר (השגה ג) וכתב שדרשתי חז"ל "לאכלה ולא לסחורה", אינה כאן מצוות עשה באכילה, אלא הוראה מה אסור לעשות בפירות שביעית, וכך משמע בדברי הרמב"ם וסמ"ג (קמז, קמח) שלא מנו את האכילה כמצוה. ערוך השולחן (סי' כד סעי' ו) כתב שאין חובה לאכול פ"ש שאינם נעשים לחיך, כי אין באכילה זו מצוה. שבת הארץ (פ"ו ה"א אות ב), בית רידב"ז (סי' ה סעי' א, סעי' ז בהג"ה לפאה"ש, ובסוף הסעיף ד"ה לענין שפסק הפאה"ש), תורת הארץ (פ"ח אות כט) אליבא דהרמב"ם, חזו"א (סי' די ס"ק י ד"ה מש"כ) וכתב שאף לרמב"ן אין מצווה באכילת פ"ש. וכ"כ: שרידי אש (ח"ב סי' ח"ט), תורת זרעים (פ"ח מ"ב ד"ה בירושלמי).

7. (ש"י מאירי (נ"ק קא ע"א מובא בשטמ"ק שם ד"ה ת"ש בגד), ר"ש (תו"כ בהר פרישתא א פרק א הל' ז) בסובר ראשון, רש"ס (פ"ט ה"ו ד"ה ונתנו מכירתו), עפ"י הפארת ישראל (פ"ח מ"א בועז), מקדש דוד (סי' נט אות ה ד"ה כתב רש"י ז"ל), חזו"א (סי' יג ס"ק ז). ועיי' פנ"מ (ירושלמי פ"ח ה"א ד"ה צבעין לאדם). האם הבגד חייב בביעור, עיי' פ"ז ס"ג ה"ג (אות ה), ועיי"ש לענין היתר צביעה בצבע החיוב בביעור. עיי' חזו"א (סי' יג ס"ק ז ד"ה וכו') שכתב שצביעת גוף הבהמה או תכשיטיה — אסורה.

א. אכילת פירות שביעית כדרך אכילתם

"ולא ישנה פירות מבריייתן..."²⁴.

תוספת שבת

יש אומרים שתבשיל שלא נאכל וגשאר לילה אחד, דינו כדן פת שעופשה, ואין צריך לאכול אותו אלא יתקלקל מאליה.⁵ ויש חולקים וסוברים שאין הם מתקלקלים בלילה אחד,⁶ וכל זמן שראויים לאכילת אדם – אין להפסידם.

שבת הארץ

ואין⁷ מחייבין אותו לאכול קניבת ירק.⁸ ואסור לאכול תרדין חיים, ואסור לכוס

חיטין חיות, שאין זה דרך אכילה כי אם דרך הפסד.⁹

ואין מחייבין אותו לשנות היין המעורב בשמריו. ולא אניגורין, ולא אכסיגורין,¹⁰ שהם משקין שאין דרך בריאין לשותתן, שלכתחילה אסור לעשות

5. ר"ש (פ"ח מ"ב ד"ה ירושלמי) עפ"י תוספתא (פ"ו ה"א), וכתב שם שאין צורך במעת לעת. וכ"כ ברש"ם (פ"ח ה"ב), מנחת בבורים (תוספתא שם ד"ה שעברה), פאה"ש (סי' כד סעי' ג ביש"ר ס"ק ו), כרם ציון (פ"ג סעי' ג), ושם (הערה 6) ציין שבמינו שהתבשיל נשמר במקור – גם לאחר לילת לילה אינו נפסד, וכ"כ משנ"י (ח"ג עמ' קנז).

6. יד דוד (פ"ח מ"ב ד"ה בא"ד נתקלקלה). ומהרמב"ם שכתב: "תבשיל שנפסד" משמע שאין די בלילת לילה. וכדיעה זו סובר החזו"ן (סי' יד ס"ק י ד"ה הוא דכ' הר"מ) עפ"י רמב"ם (הל' מע"ש פ"ג ה"א). ובסי' השמיטה (עמ' ל סעי' ד) כתב: "תבשיל שנפסד", ועי' משנ"י (ח"ג עמ' קנז).

7. פאה"ש (פ"י כד סעי' ג).

8. קניבת ירק, היא מה שחותכים מהירקות וזורקים, כגון עלים שאינם יפים וכדו', והגשאר מהירק לאחר קניבתו ומיון. עי' רש"ם ופ"מ (ירושלמי פ"ח ה"ב). ואין מחייבין לאכול אותה כפי שאין מחייבים לאכול

9. פת שעופשה, (עי' הערה 4).

10. כסיסת חוטין היא אכילת דגן חי, עי' מהר"א מולדא (ירושלמי שם). וברש"ם (ירושלמי שם) כתב שהיא דוגמא לכל דבר שאינו כדרך אכילה.

מקור הדין בתוספתא וירושלמי (שם), והוא "הענין השני" בפה"מ (רמב"ם מע"ש פ"ב מ"א ד"ה לאכול), פאה"ש (סי' כד סעי' ג).

הרש"ם (פ"ח ה"ב ד"ה אין שומעין) כתב שצריך לאכול בדרך הרגילה, שנא' "לכם" – כדרך אכילתכם, ובשנות אליהו (פ"ח מ"ב) כתב שאסור לאכול באופן זה כי נחשב מפסיד את הפרי.

11. תוספתא (שביעית פ"ו ה"א), ירושלמי (פ"ח ה"ב), ועי' תוספתא (תרומות פ"ט ה"א).

עי' ברכות (לה ע"ב): אניגורין הוא מין דסילקא ואכסיגורין הוא מין דכילוחי שלק.

יש אומרים שאניגורין הוא תבשיל של תרדין, עי' רש"י (שבועות כג ע"א ד"ה מין דסילקא, יומא עו ע"א), ובברכות (שם ד"ה ע"י אניגורין, ד"ה דאמר) כתב שנותנין לתוך המאכל שמן. וברש"י (שבועות שם ד"ה דילמא) כתב ששמים על המאכל פלפלין שחוקים, ולתוכו מוספים יין.

יש אומרים שאניגורין הוא ציר דגים מעורב ביון, עי' ערוך (ערך אכסיגורין).

יש אומרים שאניגורין הוא המין שיוצא מהסלק, עי' מאירי (ברכות שם). ועי' תוספתא כמסוטה (עמ' 458 שו" 50, עפ"י המאירי) שלפעמים אניגורין הוא מאכל – כשהירקות מעורבים בקצת נוזל, ולפעמים משקה – כשהתערובת דלילה.

יש אומרים שאכסיגורין הוא שלקות של ירק, עי' רש"י (שבועות שם ד"ה מין דכילוחי שלק). ויש אומרים שהוא ציר של דגים שמעורב בחומץ, עי' ערוך (ערך אכסיגורין). ויש אומרים שהוא המין היוצא מהשלקות, שאם מדובר על המים שבישלו את הירקות – אין מברכים בפה"א. ועי' מאירי (ברכות שם).

הלכה ג

- אכילת פירות שביעית כדרך אכילתם
- אכילתם
- שאריות אוכל מפירות שביעית
- שתיית פירות שביעית לשם רפואה
- שינוי פרי מבריייתו

רמב"ם

ולא ישנה פירות מבריייתן, כדרך שאינו משנה בתרומה ומעשר.¹ דבר שדרכו לאכול חי – לא יאכל אותו מבושל,

ודבר שדרכו להאכל מבושל – אין אוכלין אותו חי.² לפיכך

אין שולקין אוכלי בהמה.³

אינו מטפל לאכול תבשיל שנפסד והפת שעפשה, כדרך שאינו

אוכל בתרומה ובמעשר.⁴

1. תרומות (פ"א מ"ג), רמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"ב, הל' מע"ש פ"ג ה"א, שם פ"ט ה"ג).

ועי' שערי צדק (פ"ז הערה א) ששאל מנין שדין שביעית כדון תרומה, ובפאה"ש (סי' כד ביש"ר ס"ק ג) השיב שהמקור לכך מהמשנה (פ"ח מ"ב): "שביעית ניתנה לאכילה... וכן בתרומה ובמעשר שני". ועי' ר"ש (שם ד"ה וכן), ועי' תורת הארץ (פ"ח אות לא ד"ה והנה). ועי' תוספתא תרומות (פ"ט ה"ז ה"ב) ותוספתא שביעית (פ"ו ה"א ה"ח).

2. עי' כס"מ ורדב"ז (פ"ה ה"ג).

יש אומרים שאיסור שינוי פרי מבריייתו אינו חלק מאיסור הפסד, אלא איסור עצמי, עי' במשנ"ד (תרומות פ"א מ"א ד"ה מפני). ובצירוף השלחן (סי' כד סעי' ג) למד זאת מהפס' "קדש תהיה" – בהויתתה תהא, ולא מ"לאכלה ולא להפסד", וכן משמע מהדב זצ"ל במשפט כהן (סי' פה). ויש להביא ראיה שהוא דין עצמי מהתוספתא (פ"ג ה"ג ומובא בירושלמי פ"ד ה"ו) לענין בישול הפנין, שאף שאינו מפסיד אלא ממחר את הבישול אסור, מפני שמשנה פרי מבריייתו. ויש אומרים שאיסור שינוי פרי מבריייתו הוא חלק מאיסור הפסד, עי' חזו"א (סי' כה ס"ק לב), וכ"כ בתורת הארץ (פ"ח אות ל סד"ה אסור וד"ה ונראה).

ובסי' תורת הארץ (שם) כתב שאם אפשר עדיין לאכול את הפרי לאחר השינוי, האיסור הוא רק מדרבנן. ואך כאשר הופכים פרי למשקה, אסור מדאורייתא, כי המשקה אינו חלק מהפרי. ירושלמי (פ"ח ה"א), ועי' להלן ה"א, ועי' פיהמ"ש (פ"ח מ"א ד"ה וחומרי). ועי' פיהמ"ש מהדרות מוסד הרב קוק (הערה 5), שהרמב"ם תיקן במה"ב ואסר בישול מאכל בהמה.

3. בקשר לשלוקה, עי' רמב"ם פרנקל (הל' נזירות פ"ח ה"ב מקורות וציגונים ד"ה שאינו מבושל). תוספתא (שביעית פ"ו ה"א, ותרומות פ"ט ה"א), ירושלמי (פ"ח ה"ב).

4. ברע"ב (פ"ח מ"א ד"ה לאכול) כתב שאין מחייבים אותו לאכול פת שעופשה, אף שכתוצאה מכך יתקלקל יותר. ועי' רש"ם (ירושלמי פ"ח ה"ב ד"ה אין שומעין) שכתב שאין לאכול שלא כדרך מפני ש"כתיב אכילה לכם,

כדרך אכילתכם". ועי' להלן לגבי אכילה גסה. ובחזו"א (סי' יד ס"ק י ד"ה ונראה) כתב שלא רק שאין מחייבין, אלא יש באכילה איסור של הפסד הפרי, כי מדובר שהפת ראוייה לבהמה.

מועטת, ואינה חשובה – מותר להשאירה עד שתתקלקל מאלה¹⁵. ויש אומרים ששאריות אוכל אינם כאוכל, ואין בהם קדושת שביעית¹⁶.

מותר לכתחילה לערב פירות שביעית עם פירות שיטית, אף שע"י כך נפקעים מהם דיני שביעית¹⁷. ויש אוסרים¹⁸.

ג. שתיית פירות שביעית לשם רפואה

שבת הארץ

החושש בשניז לא יגמא חומץ ופולט, אבל מגמא וכולע¹⁹. **ומטבל כל צרכו ואינו חושש משום איבוד**²⁰. **החושש בגורנו לא יערענו בשמן, אבל נותן הוא שמן הרבה לתוך אנגורין וכולע**²¹.

מהר"י קורקוס (על הרמב"ם פ"א הי"ד, פט"ו הי"ט) ערך השולחן (סי' צא סעי' בד). הסיבה ששאריות אוכל בתחומה אינה תרומה, היא משום דאדעתא דהכי לא חתים. ולפי"ז שביעית שדיניה חלים מאליהם יש בהם ק"ש. טעם נוסף הוא מפני שהתחייסו לשאריות כתרומה מחוללת. ולטעם זה אין בשאריות ק"ש. ועיי' להלן הי"ז (הערות 11, 12).

שאריות פחות מכזית, עיי' לעיל הי"א (הערה 3-4), מחלוקת האם יש בכמות זו איסור הפסד פ"ש.

15. ר"ש (ברכות פ"א מ"א).

16. ר"ח ברקין (מובא בס' השמיטה עמ' לא הערה 5) עפ"י תרומות (פ"א מ"ד"), חדשים ובאורים (דעים ח"ב סי' 2 אות ז), "הלכות שביעית" (סי' ו כס"ד אות מו). ובדיו הים (ירושלמי פ"ז ה"א אות ח) כתב שמונת להפסיד בידים, כי לענין זה נוהגים בפ"ד שנוהגים בחולין. ולפי"ז יתכן שיש בהם עדיין ק"ש.

17. הרצ"פ פרנץ (כרם ציון ג"א גאון צבי אות א), וכ"כ הרש"ז אויערבך (כרם ציון שם גדולי ציון ס"ק א). ובמנחת שלמה (סי' מו) הוסיף שכיון שאיסור הפסד בפ"ש אינו נובע מהקדושה, אלא מההפסק שניתן רק כאשר הפירות מיועדים למאכל, לכן אין איסור בהפקעת הקדושה. ועיי' אבני מלואים (תשובות סי' יח) שבתרומה לבר"ע אין מבטלים איסור לכתחילה מדאורייתא, משום שבכך מפקיע את הקדושה מהתרומה. ועיי' אתון דאורייתא (כלל טו) ושרי חמד (פאת השדה מערכת הא' אות ו) שחלקו על כך. ומ"מ בשביעית שאין דין "משמרת", יש לדון אם יש איסור לבטל לכתחילה.

18. דיני שביעית בתעורבת, עיי' לקמן פ"ז הכ"ב (אות ב).

19. חז"א (סי' ג ס"ק ח) וכתב שם שהפקעת קדושה משביעית אסורה, מפני שדמי לסחורה. ועיי' פ"ז ה"א (הע' 20).

20. תוספתא (שבת פ"ג הי"ח, תרומות פ"ט הי"א, שביעית פ"ו ה"ב), שבת (קיא ע"א), ביצה (יח ע"ב), ע"ז (בח ע"א), רמב"ם (הל' שבת פכ"א הכ"א).

ועיי' תוספתא כפשוטה (עמ' 460 שר 51), שהבבלי סובר שאין דרך העולם לגמוע חומץ לאחר הטיבול, ולכן אסור אפי" כשאינו פולט, לעומת זאת, הירושלמי (שבת שם) סובר שדרך העולם לגמוע חומץ דוקא לאחר טיבול, מכאן שהכל תלוי במנהג המקום והזמן.

21. תוספתא (שם), ומבואר שם שעי"י טיבול אין לחשוש שייראה כרפואה מפני שזו דרך בריאים, וממילא אין בכך איבוד של פירות שביעית.

תוספתא (שם). ברכות (לו ע"א).

לדעת תוס' (ברכות לו ע"א לא יערענו), הערער הוא שתיא לרפואה, ולכן הוא אסור. ובליעת שמן מוחתת רק כאשר הוא מעורב באנגורין. ולעיוות: רש"י (ברכות לו ע"א ד"ה תחילה), רמב"ם (הל' שבת פכ"א הכ"א) – הערער הוא השריית המשקה בגורן לפני בליעתו, ובליעת שמן לבדה מותרת. ועיי' הגהות מיימוניות (על הרמב"ם שם אות ש).

אותן מפירות שביעית. ואם נעשו באיסור, אין מחייבין אותו לשתות, כדי שלא לאבר פירות שביעית¹¹.

תוספת שבת
יש מי שאומר שאסור לאכול פירות שביעית באכילה גסה, שאינו נהנה ממנה¹².
אסור לאדם לאכול מאכלי בהמה¹³.

ב. שאריות אוכל מפירות שביעית

יש אומרים ששאריות אוכל, כגון שאריות של פירות מחבית או מאוצר שפינו אותם – יש בהן קדושת שביעית¹⁴, ולכן אין להפסידם. ולדעה זו כשהכמות של השארית היא

11. לביאור האיסור לכתחילה, עיי' לקמן הי"א (אות א) הרש"ם (ירושלמי פ"ח ה"ב) כתב שאין מחייבין אותו לאכול אנגורין, כי רגילים להשתמש באנגורין לצורך טיבול, ולכן אין לשתותו לבדו. ועיי' תוספתא כפשוטה (עמ' 458 שר 50). ועייין פני משה (ירושלמי שם), מנחת ביכורים וחזון יחזקאל (תוספתא פ"ז ה"א) שכתבו שהאנגורין ראוי לאכילה רק בתוספת יין או שמן, ולכן אין לאוכלן לבד. בחזו"א (סי' יד ס"ק י ד"ה אין מחייבין) כתב שאמנם האנגורין ראוי למאכל, אך המים כשבישלו אותו שוב אינו ראוי למאכל.

במשנ"י (פ"ח מ"ב עמ' קטו) כתב שמדובר שהיו או החומץ התקלקלו, אך עדיין אפשר להשתמש בהם עיי' עירוב לתוך אנגורין, וקמ"ל שאין חובב לעשות כן.

הרב זצ"ל כתב שהאנגורין אינו מאכל בריאים, וצ"ע שהרי מדברי: רמב"ם (הל' ברכות פ"ח ה"ח), רש"י (ברכות לט ע"א) למתוקי טעמא, תוס' (שם ד"ה מיא דסילקא), רא"ש (פ"ז אות יח) – מבואר שמתכנסים על אנגורין (מי סילקא) בפ"א, ומכאן שדרך לאוכלם, ועיי' מג"א (או"ח סי' רב ס"ק יא), ונראה שהמקור לדברי הרב זצ"ל בשו"ע (סי' רב סעי' ד') שמבדל על האנגורין שהכל, ועיי"ש ביאור הגר"א (ד"ה וקמ"ל שאף שאפשר לאכול אנגורין כיון שעיקרו לרפואה דנו כמלוגמא.

12. תורת הארץ (פ"ח אות מו) כי אכילה גסה אינה אכילה, כדמוכח לגבי אוכל אכילה גסה ביוה"כ שפספור. עיי' יומא (פ ע"ב).

13. תו"כ (בהר פ"א ה"א ז) ונלמד שם מהפסוק ואכלו אבינו עמו: "הראוי לאדם לאדם והראוי לבהמה לבהמה", וכן מובא בסמ"ג (מצוות עשה קמז), רד"ם (קפז), ועיי' לקמן הי"כ (הע' 3).

14. מקדש דוד (סי' טז אות ד ד"ה כתב הרמב"ם) עפ"י התוספתא (פ"ז ה"ב): "ומד שביעית שאין במעשר שני... עשה בה... פסולת אוכלין כאוכלין", וכ"כ בס' השמיטה (עמ' לא סעי' א).

ובתרומות (פ"א מ"ד) מובאות שתי שיטות בקשר לשאריות תרומה:

א. שאריות תרומה בעיקרון נחשבות תרומה, אלא שהתניו לבטל בחולין. וכ"ה: הר"ש (שם), הרמב"ן, הרשב"א, ה"ר"ן (ב"ב פז ע"א), רשב"א (תשובות סי' רב), תורת הבית בית ד שער ד, דיני הכשר כלים דף קכת, ובמשמרת להבית שם), ראב"ד (הל' תרומות פט"ו הי"ט), וכתב שם שכלי שבישלו בו שאריות תרומה צריך הגעלה, ומכאן שנחשבות תרומה. וכן משמע בירושלמי (תרומות פ"א ה"ד). ולשיטות אלו אין להפסיד שאריות שביעית ללא ביטולן בפירות אחרים. ואם מבטל את השאריות בפירות אחרים, לדעת הר"ש (פ"ז מ"ז ד"ה השביעית) שיעור הביטול לפני הביעור אף במינו בני"ט, (ועיי' בנב"י מהד"ר סי' נג, ושואל ומשיב ח"ד סי' מד') ולרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פט"ו ה"ח) שיעור הביטול שלפני הביעור אינו מינו – בני"ט, אך במינו בכלשהו, מפני שהוא דבר שיש לו מתירין. ועיי' פ"ז הכ"ב (אות ב).

ב. שאריות תרומה אינן נחשבות, ולכן אינן כתרומה. וכ"כ: רמב"ם (הל' תרומות פ"א הי"ד ט"ו, פט"ו הי"ט). ובתשובות מהד' בלאו סי' קמז), מאירי (ב"ב פז), רד"ם (מובא במלאכת שלמה פ"א מ"א),

שבת הארץ

וכן אין עושין תמרים — דבש, ולא תפוחים — יין, ולא סתוניות — חומץ. חוץ מזיתים וענבים בלבד, שהם עומדין למשקין — מותר לעשות מהן שמן ויין.³¹.

תוספת שבת

יש אומרים שאסור אף להקריש משקה.³².

יש אומרים שכבישת לימון מותרת.³³.

יש אומרים שאסור לרסק פירות באופן שמאבדים צורתם,³⁴ ויש חולקים.³⁵.

שבת הארץ

עבר ועשה האוכל משקה, במקום שאסור לעשותו, הרי זה שותתו.³⁶.

ה. הפסד פירות שביעית

אין נותנים דבילה וגרוגרות לתוך המוריט,³⁷ מפני שהוא מאבדן.³⁸ ויש אומרים שאם אינו סוחטן מותר.³⁹ אבל נותן את היין לתוך המוריט.⁴⁰

31. תרומות (פ"א מ"א ג'), רמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"א).

ע' רמב"ם ור"ח (תרומות שם) שסתוניות הם הענבים שמתבטלים בסתיו, ויין חומץ.

32. ערוה"ש (ס' כד סעי' ח) עפ"י טהרות (רפ"ג), וע' משנ"ר (תרומות פ"א מ"א ד"ה מפני).

33. רש"י (פ"ד ה"ט).

34. ערוה"ש (ס' כד סעי' ח), וע' ברכות (ל"ח ע"ג): "האי תמר... מותר לעשות מן טרימא" משפט כהן (ס' פה) עפ"י תוספתא (תרומות פ"י ה"ה): קטניות — אין עושין אותן טחינון. משנת בנימין (ס' לה).

ובמשפט כהן (שם) כתב שאף כאשר אין מרסקים לגמרי, ואין שינוי צורה גמור — אסור.

35. רדב"ז (תרומות פ"א ה"ב), וכתב שם שהאסור הוא רק כאשר הופכים אוכל למשקה.

36. ערוך השלחן (ס' פא סעי' ז), משפט כהן (ס' פה).

37. פאה"ש (ס' כד סעי' ד').

בר"ן (נדרים נא ע"ב ד"ה מוריט) כתב שהמוריט הוא שומנו של דג. ובמנחת בכורים (תוספתא תרומות שם) כתב שהוא ציר וקרבני דגים שנימוחו. וע' תוספתא כפשוטה (עמ' 156 ש' 25), שהי נותנים לתוכו יין ושמן.

38. תרומות (פ"א מ"א), רמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"א ג') עפ"י המשנה הנ"ל, ובניגוד לתוספתא (תרומות פ"ט ה"ז). וע' מהר"י קורקוס (על הירושלמי תרומות פ"א ה"א ד"ה תני).

ותוספתא כפשוטה (עמ' 454 ש' 25) בענין פסק הרמב"ם.

בענין אסור הפסד ע' פסחים (נב ע"ב) וע' להלן ה"ז. ולא אומרים שאסור הפסד גובע מקדושת פירות

שביעית שנאמר: "והיה שבת הארץ לכם לאכלה — ולא להפסד". וע' רמב"ם (פיה"מ פ"ד מ"י) שכתב

שאסור לקצוץ ענפים כשהפירות בוטר, מטעם שבכך גוזל את הרבים. וע' תוי"ט (שם) שגולת הרבים, זהו

טעם לאיסור הפסד. וכ"כ תורת השביעית (עמ' שעט), הרי"ש ישראלי (התורה והמדינה ח"ד סי' ז' הערה

5).

ריבמ"ץ ור"ש (תרומות פ"א מ"א), רדב"ז (על הרמב"ם (תרומות פ"א ה"א ג') גם אליבא דהרמב"ם. וע' מנחת בכורים (על התוספתא שם) שההיתר הוא כאשר אוכלים את הדבילה. אך כשסוחט זורק את גוף

הפיר, ולכן אסור.

39. תרומות (פ"א מ"א), והסיבה לכך שע"י היין ממתקים את המוריט, ואין בכך איבוד. ע' ע"ז (ל"ח טע"ב), וע' תוספתא (שם פ"ט ה"ה) אליבא דת"ק. והסבירו זאת החסיד דוד ומנחת בכורים, שכיון שמותר לתת

יין למוריט — אינו בטל.

ד. שינוי פרי מבריתו

"ולא ישנה פירות מבריתו...¹, ודבר שדרכו לאכול מבושל — אין אוכלין אותו ה'".².

תוספת שבת

יש אומרים שמותר לשנות פרי מבריתו כאשר נהוג לעשות כן, כגון לעשות שיכר

מדגן.²² ויש אומרים שאם אין זה דרך הרוב — אסור.²³.

שבת הארץ

תמרים של שביעית, מותר לקבצן ולחבצן כעניול של דבילה,²⁴ אבל אסור לעשות מהן שכר.²⁵ תאנים של שביעית, אין עושין אותן דבילה, אלא עושין אותן גרוגרות.²⁶ ומפורין רמונים לעשות פרך.²⁷ וסוחטין ענבים לעשותן צמוקין.²⁸

תוספת שבת

ואין סוחטין שאר פירות.²⁹ יש אומרים שמותר לסחוט תפוזים ולימונים, מפני שרוב

בני אדם רגילים לסחוט פירות אלו, ומפני כך המין היוצא מהם נחשב כחלק מהפרי.³⁰.

22. ערוה"ש (ס' כד סעי' ט) עפ"י תוספתא (תרומות פ"ט ה"ה), וכתב שם שמותר אף שאין זה דרך הרוב. וע' להלן הערה (35-34).

23. משפט כהן (ס' פה) עפ"י (תוספתא תרומות פ"י ה"ה), וכתב שם שאין עושים קמח מקטניות, ואף שבודאי יש נוהגים לעשות כן.

24. פאה"ש (ס' כד סעי' ד').

25. ברכות (ל"ח ע"א), רמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"א ג'), וברש"י (ברכות שם) כתב שאינו מפסיד את התמרים בכך, ובמלכתה קאי. וע' רדב"ז (רמב"ם שם) שמותר לעשות עניול דבילה, מפני שעדיין שם אוכל עליו.

ואסור לעשות מהם שיכר, כי הופך את הפירות למשקה.

26. תוספתא (פ"י ה"ב) עפ"י גירסת הגר"א, וכן הגירסה בתוספתא כפשוטה (עמ' 570 ש' 60). ובנדפס כתוב לחיפך: "אין עושין אותן גרוגרות, אבל עושין אותן דבילה".

עשיית הגרוגרות היא פעולת ייבוש, זו מותרת, ובפרט לאחר "תקנת רבוחתני" (תוספתא פ"ד ה"י וע' חסדי דוד שם). עשיית הדבילה היא דריסת התאנים בעניול. בערוך (ערוך דבל) כתב שאסור לעשות דבילה אף מתאנים לחות, ובהוספתא כפשוטה (שם הערה 38) מביא דעה זו בשם ר' יונה אבן ג'נת, שמדובר בדבילה מתאנים יבשות.

27. תוספתא (פ"י הכ"א), וע' מנחת ביכורים (תוספתא שם) שהתירו להפריד את הגרגרים מהרימונים, למרות שמוציא לחלוות המשקה והמוהל יוצא מהן כגון צמוקין ענבים.

28. ע"י ייבושם, אלא סוחטים את הענבים כדי לעשות מהם יין, ומותר להשתמש בשאריות לשם צמוקים. וכתב שם שהרמב"ם השמיט הלכות אלו, מפני שקיי"ל כתוספתא (פ"ד ה"י) שרביתנו התירו לבסוף ליבש פירות שביעיות, ע' תוספתא כפשוטה (עמ' 183 ש' 48 ובה"א עמ' 541) אך בנדפס לא מובא היתר

"יבוש של רביתנו".

29. רמב"ם הל' מע"ש (פ"ג ה"ה), פיה"מ (תרומות פ"א מ"א ג').

30. חז"א (ס' כה ס"ק לב ד"ה ויש) אליבא דההש"א. וכתב שם לדעת התוס' והרא"ש אף בכה"ג נחשב זיעה, ואינו מגופו של פרי. והוסיף שם שיתכן שאף לדעת התוס' והרא"ש אין בכך משנה פרי מבריתו, מכיון שבתפוז

ולימון המין אצור בתוך הפרי, וע"י הסחיטה אינו אלא כמוהוין את המין לחוץ הכוס, ואין בכך הפסד לפרי.

וע' ספר השמיטה (עמ' ל' הערה 3) שכתב שאסור לסחוט תפוזים, כמו שאסור לעשות מתמרים דבש. ובגידולי ציון (כרם ציון הלכות פסקות עמ' נ' ס"ק ב) כתב שכיון שהתפוזים עומדים לסחיטה — מותר.

תוספת שבת

יש מי שאומר שאסור לעשות פעולה בפרי שעל ידה הפרי ימאס לבני אדם, למרות שלא יפסד.⁵⁰

מותר להפסיד פירות שביעית שאסורים באיסור ערלה, כיון שלא קרינו ביה "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה".⁵¹

ג. גרם הפסד פירות שביעית

יש אומרים שיותר לגרום הפסד בפירות שביעית⁵² ויש אומרים שאסור לעשות פעולה שתגרום באופן יישיי הפסד לפרי אבל מותר להניח את הפרי במקום כזה שייפסד לאחר זמן, כיון שבין כך הפרי עתיד להירקב.⁵³ ויש אומרים שצריך למנוע הפסד לפרי כאשר ההפסד בא מסיבה חיצונית, אך אם עתיד להירקב — אין בכך כלום.⁵⁴

ז. עירוב פירות

שבת הארץ

אין מערובין תבואה וקטניות כאחד, אבל מערובין שומשמיין בעדשים, מפני שהתבואה וקטניות אינם מתפרשים יפה זה מזה כשוכרין אותן, אבל שומשמיין

כתבואה מכן. ולכן אסור לבשל תפוזים כי לפני סוף הבישול מפסידן לשעה.

50. ששפט כחן (סי' פה) עפ"י תוס' (כתובות ל ע"ב ד"ה לא). ובתורת הארץ (פ"ח אות ל, לא) כתב שכל זמן שאינו מפסיד את הפירות לגמל — אין בכך איסור דאורייתא.

51. בצאת השנה (עמ' ג הערה 1), מעניין ארץ (סי' ג אות ח) והוסף שכיין שלא קרינו ביה והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לכן אין חובת הפקר, וממילא מותרין בבצירה, ישועות משה (מבא בשו"ת משנת יוסף ח"ב סי' כו, ובישועות משה ח"ג סי' קג אות א) שאסור הפסד הוא מטעם גזל הדיבן, ולכן בפירות עולה אסורים בתנאה ואין לגבם בעלות — אין איסור להפסידם, שו"ת משגי" (ח"ב סי' כה). וכן משמע בבית רידב"ז (סי' א סיני' יא סד"ה משרבו).

52. בית רידב"ז (סי' ה סיני' א, סיני' ז), תורת הארץ (פ"ח אות ל), עפ"י מהרי"ט (ח"א סי' פג) שמוכיח דבריו מירושלמי (פ"ז ה"א): "הדין קנסתא דירקא...". ועי' ביאור הרש"ס ומהר"א פולדא, אך לפי ביאור הגר"א ופנ"מ (ירושלמי שם) — אין הוכחה לדברי המהרי"ט. המהרי"ט מוכיח גם מירושלמי (פ"ט ה"א): "מאליהם הם אבודים", אך לפירוש רש"ס, מהר"א פולדא, ופנ"מ — אין הוכחה. המהרי"ט מוכיח דבריו גם מכך שהרמב"ם בפירושו למשנה (פ"ב מ"ז) כתב שאסור להניח פ"ש לדריעה, ולעומת זאת בהלכה (פ"ז ה"ח) כתב שאסור מדין סמיחין. וכן בררם ציון (פ"ד סיני' א) כתב שגרם הפסד מותר, תורת השמיטה (סי' יג סיני' סב). ועי' פ"ד ה"ה (הע' 3, 7), ה"ח (אות ד).

53. חזו"א (סי' ס"ק י ד"ה הלמה"ט), הר צבי (זרעים ד"ב סי' נד, או"ח ח"ב סי' קיא, כ"רצ' הר צבי סי' טז) וכתב כך אף לדברי המהרי"ט (שם), ה"ב זילבר (אז נדברו ח"י סי' מב, "הלכות שביעית" סי' ה סיני' ה), חידושים וביאורים (סי' ז ס"ק ז ד"ה במש"כ) אך כתב שם שאסור להניח את הפירות במקום כזה שימחה את ההפסד, דבר השמיטה (פ"ח מ"ב סי' ד ד"ה ותיניא).

54. מקדש דוד (סי' נט אות ה ד"ה הנה אם יש מצוה) וכן משמע מריבמ"ן, ר"ש רא"ש (פ"ב מ"ב) שביארו שאסור להניח פירות שביעית לזריעה, ומכאן שאסור לגרום הפסד לפירות שביעית. וכ"כ כ"ר פ' (פמ"ז עמ' תרמח), מהר"א פולדא (ירושלמי פ"ב ה"ז), רע"ב, תפא"ר, משגי"ד (פ"ב מ"ז) אך עי' תורת השמיטה (פ"ג הערה לה) שמבאר לדעות הנ"ל שיש איסור זרוע פירות שביעית, אבל גרם הפסד מותר. ועי' להלן פ"ה ה"ד כדי שלא יביאנו לידי פסול. ועי' משמרת הלבית (הערה יח) שאין הוכחה משם. ומשמע בערוה"ש (סי' כד סיני' ז) שגרם הפסד פ"ש — אסור.

יין של שביעית שנפל לתוך מוריסי, צריך לבער.⁴¹ ונותן אדם דבילה וגורגרות לתוך התבשיל, כדרך שהוא נותן את התבלין, ולא יחסן להוציא מהן משקין.⁴²

תוספת שבת
ולפ"ז יש אומרים שיותר לבשל פרי לשם נתינת טעם בתבשיל.⁴³

שבת הארץ

ותבלין מותר, מפני שכך הוא דרכן לסוחטין כדי לתבל בהן.⁴⁴

ואין עושין את היין אלונתית, שאין זה אלא לרפואה, ומהדאי למאכל אדם אסור לעשות למלוגמא ורפואה. ונראה שאין לעשות מיין של שביעית יין המעורב בצמח חינה, שהוא מיוחד על ידו לרפואה.⁴⁵ אבל מערובין יין ודבש ופלפלין וכיוצא בהן לאכלן.

אין מבשלין יין של שביעית,⁴⁶ מפני שהוא ממעיט.⁴⁷ ויש אומרים שיותר לבשל, מפני שאף על פי שהוא ממעיט במידתו — הוא משביחו, שהמבושיל הוא יותר טוב ומתקיים מהר.⁴⁸

ואין כוושנין בצלים של שביעית בחומץ של שביעית, מפני שמפסיד החומץ, ואף על פי שהוא משביח את הצלים, לא הותר להפסיד פרי אחד של שביעית כשכיל להשביח הפרי האחר, אף על פי שגם הוא של שביעית. וקל וחומר שאסור לכבוש בצלים של שאר שני שבוע בחומץ של שביעית.⁴⁹

41. תוספתא שביעית (פ"ו ה"ה), ושם נאמר שכיון שאין איבוד בהנכסת היין למוריסי — אינו כמבעיר.

42. תוספתא (פ"ו ה"ה): "לחתך התבשיל". וכן היא הגירסא בירושלמי (תרומות פ"א ה"א) עפ"י הרש"ס. ועי' פאה"ש (סי' כד ביש"ר ס"ק טו) שזו הגירסא העיקרית. אך בתוספתא תרומות (פ"ט ה"ז) נאמר: "נותן אדם דבילה וגורגרות לתוך המוריסי...", וכן גרס הר"ש והריב"מ (תרומות פ"א מ"א) בירושלמי (שם), ואור הגוה (תוספתא פ"ו ה"ה).

43. ספר השמיטה (עמ' ל סוף סיני' ב), כרם ציון (הלכות פסוקות עמ' מט סיני' ז), וכן משמע מפאה"ש (סי' כד ביש"ר ס"ק טו) עפ"י גירסתו בתוספתא: "... דבילה וגורגרות ... לתוך התבשיל".

44. תוספתא (פ"ו ה"ה), תוספתא (תרומות פ"ט ה"ז), ושם מע"ש (פ"ב ה"ב), ירושלמי (תרומות פ"א ה"א), רמב"ם (פ"ה הכ"ב), ועי' שבת הארץ (על הרמב"ם שם). ועי' מהר"י קורקוס (תרומות פ"א ה"ג).

45. נראה שאין הוא מקלקל את היין בכך. וסיבת האיסור היא מכיון שאין זה מאכל בריאים ולכן ממעט שותתו. או בגלל שאין עושין מלוגמא מפ"ש, ועי' פ"א ה"ה א.

46. שו"ת פאה"ש (סי' כד סיני' ג).

47. דעת ת"ק (תרומות פ"א מ"א) ועי' (שם) בירושלמי: "י"א שיע"י הבישול ממעט ממידתו, וי"א שעל ידו ממעט משותתו, כי יש אנשים שאינם אוהבים יין מבושל. רמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"ד) וסתם כלשון ת"ק במשנה. ועי' מהר"י קורקוס (על רמב"ם שם) שלמ"ד ממעט משותתו, המיעוט במידה אינו הפסד כי עושה כן לתועלת היין ולהשבחתו. ועי' מהר"י קורקוס (על רמב"ם הל' תרומות פ"ה ה"ח ד"ה ותורמין מזינת שמן), ועי' פ"ה ה"ד (אות א הערת 3,2). ועי' פ"ה ה"א (אות א והע' 4,3). בהכ"א (שערי צדק סי' יז אות ט) כתב לאיסור, ועי' קונ"א (סי' כב).

48. עי' תוס' פסחים (קט ע"ב ד"ה איבעה כוסות) שהלכה כר' יוחנן ורבנן בירושלמי (תרומות פ"א ה"א), שיותר לבשל יין של תרומה מפני שהוא משביחו.

49. ועי' משפט כחן (פ"ה) שאסור אפי' להפסיד פירות שביעית, באופן שאח"כ אותו פרי עצמו ישתבח

ולדעה זו חלות קדו"ש בגפן הוא שלב הבוסר⁶².
 ויש אומרים שבכל האילנות חלה קדושת שביעית מעת שהפרי בוסר⁶³. ויש אומרים שקדושת שביעית חלה רק מעת שהפרי ראוי למאכל, דהיינו עונת המעשרות⁶⁴. אעפ"כ לדעה זו, האיסור להפסיד את הפירות חל מעת שהפרי מוגיע לסמדר⁶⁵, אך איסור זה אינו אלא מדרבנן עד שמגיע לעונת המעשרות⁶⁶.

הלכה ד

א. איסור ביטול פירות שביעית בתרומה

1. הסוברים שאיסור הביטול מפני הפסד פירות שביעית
2. הסוברים שאיסור הביטול מפני הפסד התרומה

ב. היתר ביטול מועט

רמב"ם

ואין מבטלין ירק של שביעית בשמן של תרומה, שלא יביאנו
 לידו פסול. ואם בישל מעט ואכלו מיד מותר, שהרי לא הניחו
 כדי לבוא לידו פסול¹.

א. איסור ביטול פירות שביעית בתרומה

"ואין מבטלין ירק של שביעית בשמן של תרומה שלא יביאנו לידו פסול".

62. ברכות (לו ע"א). ועיי לקמן הי"ח (הע' 1817).
63. ר"ח (פסחים נג), ומסקנת הנ"ל שרבנן חולקים על ר' יוסי אף בשאר אילנות. וכן משמע ברמב"ם (פ"ה הי"ח, אך עיי"ש הט"ז), ראב"ד (מבוא ברמב"ן ע"ז מח ע"ב סד"ה הא דתניא מודה) שרבנן חולקים על ר' יוסי אף באגוז ולא דוקא בגפן. ספר הישר (לר"ת, הוצאת שלזינגר, סי' תקטז) מאירי (פסחים נב ע"ב ד"ה מוחה) בשם גדולי המחברים, אור זרוע (ח"א סי' קסג).
64. ועיי לקמן הט"ו (אות א), הט"ז (הע' 65), הי"ז, הי"ח (אות ה), פ"ב פ"ח (אות ד), פ"ח ה"ו (אות ז). ולענין הפקר עיי פ"ד הכ"ד (אות ב).
65. מקדש דוד (סי' ס' ד"ה והנה ז"ש הרמב"ם), עפ"י המשנה (מעשרות פ"ה מ"ג). ועיי מלאכת שלמה (מעשרות שם סד"ה ולא בשביעית) ועיי"ש בתוס' אר"ש. ועיי להלן פ"ח ה"ו (אות ז), והערה 18.
66. הר צבי (זרעים ח"ב סי' מו) עפ"י רש"י (סוכה מ ע"א): "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה — במה שלכם לאכלה". ולפני עונת המעשרות אינו ראוי למאכל. ועיי תורת הארץ (פ"ח סי' סג).

1. שביעית (פ"ח מ"ז).

מעשרשים מתפרשים יפה זה מזה על ידי כברה, וכל דבר שמתפרש זה מזה על ידי כברה מעורבין זה עם זה⁵⁵. ונראה שדוקא מיני קטניות כאלה, שהם שוים במידתן עם תבואה, באופן שלא יתפרשו זה מזה על ידי כברה — אסור לערבן זה בזה, אבל מינים כאלה שאינם דומין בגודלם, שאם יכבר אותן יתפרשו זה מזה — מותר לערבם⁵⁶.

ויש מי שנראה מדבריו, ששומשמן עם עדשים מותר לערב, אפילו אם אינם מתפרשים זה מזה על ידי כברה⁵⁷.

ומשחרבה יהודה התחילו להיות מערבין תבואה כתבואה, וקטניות בקטניות. אבל לא תבואה בקטניות, ולא קטניות כתבואה⁵⁸.

כדרך שמרקדין את הקמח כל השנים כך נוהגין בשביעית: מרקד לאכול ומשליך את המורסן, וזה שמותר להשליך את המורסן הוא דוקא כשמרקד כדרך רוב בני האדם, שאין מחייבין אותו לשמור את הפסולת. אבל אם רצה לעשות מנופה מנפות הרבה, עד שיוצא קב או קביים מן הסאה — לא ישליך את השאר, מפני שהוא ראוי לאכילה, אלא יניחזו במקום המוצנע⁵⁹.

ח. שלב הפרי לחלות קדושת שביעית

תוספת שבת

יש מי שאומר שקדושת שביעית חלה מעת הוצאת הפרחים⁶⁰, ויש אומרים — מעת שהפרי מוגיע לסמדר⁶¹.

55. פאה"ש (סי' כד סוף סעי' ו) עפ"י תוספתא (תרומות פ"ט ה"ט) ועיי רמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"ד). וסיבת האיסור היא שהקטניות חשובות פחות מהתבואה, ובעירוב נחשב כמפסיד את התבואה. ובתוספתא נפשוטה (עמ' 477 שו' 53) כתב שאסור מפני שמשנה פירות מבריותם.
56. דעת עצמו, לשיטה שהתירו משום שאפשר להפריד זמ"ז.
57. מנחה בכורים (תוספתא הרימות פ"י ה"ט). ולמד בתוספתא שם שמותר לערב תבואה וקטנית כאשר אפשר להפריד ביניהם. אך שומשמן ועדשים נחשבים כמין אחד, ולכן מותר בכל גווני.
58. פאה"ש (שם) עפ"י התוספתא (שם). ועיי רדב"ז (הל' תרומות פ"א ה"ד) שכאשר חרבה יהודה התחילו לנהוג כן כל העם, ואף בחולין, מכאן שאין בתעורבות זו הפסד.
59. פאה"ש שם סעי' ז) עפ"י תרומות (פ"א מ"ה). ועיי רמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"ה). קדושת שביעית במורסן, עיי פ"ח הי"ט.
60. רמב"ם (פיה"מ פ"ד מ"ז), רש"י (פסחים נב ע"ב ד"ה משינציא). אך עיי רש"י (ברכות לו ע"ב ד"ה משינציא) שכתב: "משינציא: את הפרי". ועיי רדב"ז (פ"ה הי"ז), מהרי"ט (ח"א סי' פג) וחזו"א (סי' ז ס"ק כ ד"ה פסחים נב ע"ב) שלהלכה קי"ל מעת שיוצא הפרי. ועיי פיה"מ"ש (שם הוצאת קאפה) שתיקן את הגירסא, וכתב: מעת שיוצא פרי. ועיי לקמן הי"ח (הע' 16).
61. ברכות (לו ע"א) לרבנן שחולקים על ר' יוסי רק בגפן, ומורים שסמדר הוא פרי בשאר אילנות, ועיי (פסחים נב ע"ב) פ"י סמדר — תחילת הפרי אחר שלב התנוטה. מאירי (ברכות לו), כפתור ופרח (פמ"ז עמ' תרנה), ועיי שם (סוף הפרק) שכתב: "ובשאר כל האילן משינציא בנטר", וצ"ע. מהרי"ט (ח"א סי' פג), ומסוף התשובה (שם) מוכח שבה"ג ישנו איסור הפסד מדאורייתא. וחזו"א (סי' ז ס"ק כ, סי' יט ס"ק כא), תורת הארץ (פ"ח אות סג סה), תורת השביעית (עמ' שפה ד"ה והממ"ג) אף לדעת הרמב"ם, קהלות יעקב (זרעים סי' ט).

1. הסוברים שאיסור הבישול מפני הפסד פירות שביעית

תוספת שבת

טעם הדבר: יש אומרים שאם התרומה תבוא לידי פסול, יצטרך לשרוף אף פירות

שביעית.² ויש מי שאומר שכשמשבשל פירות שביעית בתרומה ממעט את אוכליהם, שהרי אסורים לזרים.³

2. הסוברים שאיסור הבישול מפני הפסד התרומה

ויש אומרים שבכך ממעט את זמן אכילת השמן, שהרי אסור לאוכלו אחר הביעור.⁴ ולפי זה מותר לבשל פירות שאין בהם ביעור בשמן תרומה.⁵

לדעה זו, יש מי שאומר שאסור גם לערב ולבשל שני מיני פירות שזמן ביעורם שונה.⁶

ב. היתר בישול מועט

"ואם כישל מעט ואכלו מיד מותר..."

שבת הארץ

ויש מי שאומר שגם לכתחילה מותר לבשל דבר מועט,⁷ כדי לאכול מיד.⁸

2. רמב"ם (פי' המשנה שם), וכן משמע מהרמב"ם כאן, שהרי הביא הלכה זו בהל' שמיטה, ולא בהל' תרומות. רע"ב (פ"ח מ"ז), שנו"א (שם), ולדעתו האיסור הוא גם מצד התרומה, ערוה"ש (סי' כד סעי' ז).

יש מי שהקטשה מהלכה זו, על דברי המהר"ט (ח"א סי' פג) שגרס הפסד מותר, ע"י הר צבי (דויעם ח"ב סי' נד). ונבית רידב"ז (משמרת להבית הערה יח) תירץ שתכמים אסרו את הבישול לכתחילה, כי אם יבוא לידי פסול יצטרך לשרוף את השמן בידים. דין גרם הפסד, פ"ה ה"ג (אות ו והע' 62).

3. משנ"ד (פ"ח מ"ז), ועי' לעיל (פ"ה ה"ג אות ה והע' 49-46). ועי' פ"ו ה"י (אות ח) לענין קרבנות בדמי שביעית.

4. רש"י (נבחים עו ע"א ד"ה לבית הסוסל, ר"נ אב הישיבה, ריבמ"ן, ר"ש, רא"ש, רש"ס (פ"ח מ"ז), ועי' רמב"ם (הל' מע"ש פ"ז ה"ג). וברעק"א (אות לט) מקשה על פירוש זה שהרי גם לאחר הביעור מותר לאכול מפ"ש – לדעת הר"ש ודעימיה (פ"ט מ"ח). ועי' משנ"ד (שם) שמביא תוס' (נבחים עה ע"ב ד"ה שביעית) שלאחר שלקח מזון ג' סעודות, יתכן ולא ימצא למי לחלק, ונמצא ממעט אכילתם. ועי' חזו"א (סי' יד ס"ק יג) שבעת הביעור כאשר מפקיד את הפירות הם נפסלים בהיסח הדעת, ויתכן גם שישכח

לבער ונמלא נמצאו אסורים. ובמשנת יוסף (ח"ג עמ' קנרדקנה אות רז) כתב שלעת הרמב"ם אין איסור למעט באכילת פירות שביעית, כיון שאין מצוה באכילתם. ועי' פ"ה ה"א (הערה 6). ועי' משנת יוסף (שם) שיתכן שאין האיסור מפני שממעט זמן אכילת פירות שביעית, אלא תקנה שמה יגיע זמן הביעור ויצטרך לבערה. מאידך, עי' תורת הארץ (פ"ח אות מב ד"ה אין משהלין) שרש"י סובר שלא חיישינן שיצטרך

לשרוף את הפירות, כי ס"ל ששריפת תרומה טמאה – דרבנן, והפסד פירות שביעית דאורייתא.

5. תורת הארץ (פ"ח אות מב).

6. בית רידב"ז (סי' ה סעי' ה), ועי' פ"ז (הכ"ההכ"ב).

7. ירושלמי (פ"ח ה"ז ד"ה אמר ר' יוסי אישתאלית).

הרב זצ"ל הביא כדעה חולקת על הרמב"ם, את הסברה האומרת שמותר לכתחילה, ומכאן משמע שהבין

שדעת הרמב"ם היא, שרק בדיעבד מותר, ולכן כתב: "ואם כישל...", וכי"כ ערוה"ש (סי' כד סעי' ז).

ובירושלמי שם נכתב שביטוי של ר' ינאי עשו כן לכתחילה כי חזיזים הם, ולא חשו לפסול התרומה.

8. כ"מ (פ"ה ה"ד), ואף לדעת הרמב"ם, ועי' לעיל (הע' 7), ונראה שלטעם שהביא המשנ"י (לעיל שיה"ש).

הערה 3) אסור לעשות כן לכתחילה אף בפירות מועטים.

ונראה שדוקא כשהוא מקיים ואוכל מיד – אז יוצא הוא מכלל איסור הבישול, אבל אסור להשהות אף על פי שלכתחילה כישל כדי לאכול מיד.⁹

תוספת שבת

ובזמן הזה שאנו טמאי מתים, ואין אנו אוכלים תרומה – אין לבשל אף דבר מועט.¹⁰

מאכל אדם לבהמה

הלכה ה

רמב"ם

פירות המיווהדין למאכל אדם, אין מאכילין אותן לבהמה לחיה

ולעופות. הלכה תבהמה מאליה לתחת ההתאנה ואכלה – אין

מחייבין אותו להחזירה, שנאמר: ולבהמה ולחיה וכו'.¹

מאכל אדם לבהמה

תוספת שבת

יש אומרים שהאיסור לתת מאכל־אדם לבהמה, הוא מן התורה.² ויש אומרים שאינו אלא מדרבנן.³

ויש מי שאומר שמותר למנוע מבהמה לגשת ולאכול מעצמה.⁴

9. דעת עצמו. ונראה שהסברה היא שאין איסור בבישול עצמו, אלא חיישינן שאם יבשל פ"ש יבואו לידי פסול. ולכן אין הוא פטור בכך שבישל בכוונה לאכול מיד, אלא צריך בפועל להימנע מהשהיית פירות

שביעית ותרומה. ועי' תוס' חשי"ש (פ"ח מ"ז ד"ה שלא) שכתב שלרמב"ם לא מסתבר שיהיה מותר לכתחילה אף במעט שמא יבוא לידי פסול, ועי' תורת הארץ (ח"א אות מב). אך עי' במה"ר קורקוס ורדב"ז שהרמב"ם לטעמו בפיה"מ אזיל, ואעפ"כ מותר בכמות מועטת.

10. תורת השביעית (עמ' שס).

1. תוספתא שביעית (פ"ה ה"ג). ועי' ערוך השלחן (סי' כד סעי' יא) שאיסור האכלת מאכל אדם לבהמה נלמד מ"לכס" – ולא להפסד, או מ"לכס" ולא לבהמה. ומ"תהיה כל תבואתה" לומדים שאם הלכה מאליה –

מותר. ובתנ"כ (בכר פרשתא א פרק א הל' ז) המקור הוא מ"ואכלו אבינו ענן, ויתרם תאכל חית השרה", משמע שרק "יתרם" אך מה שאינו ראוי – מותר לבהמה. ועי"ש בר"ש ובראב"ד שביארו שנתנית פירות שביעית לבהמה נחשב הפסד.

2. סוף משמרת להבית (בית רידב"ז). ועי' שדי חמד (מערכת המ"ם כלל א) שזן על איסור האכלת מאכל אדם

של תרומה לבהמה.

3. עמודי אור (סי' כז מובה במשמרת להבית שם).

4. הר"ש ישראלי (התורה והמדינה ח"ג עמ' קיח בהערה) וכתב שם שלכן כתבו: "אין מחייבין", שאף שהפקד לכל, התורה הקפידה "לאכלה ולא להפסד". ועי' פ"ז הכ"ד (אות א), ה"ל (הערה 3).

יש אומרים שלאחר שאדם זכה בפירות מן ההפקר – צריך למנוע מבהמה לאכול מאכל אדם.⁵ ויש מי שמתיר גם במקרה זה.⁶

- הלכה ו
- א. היתר סיכה בשביעית

ב. איסור פיתום השמן

ג. קניית שמן־ערב בשביעית
- ד. סיכה לרפואה

ה. סיכה במרחץ
- רמב"ם

לסיכה ביצר: לסוך דבר שדרכו לסוך. ולא יסוך יין וחומין,
אבל סך הוא את השמן.¹ ולא יפסם את השמן,² ולא יסוך
במרחץ, אבל סך הוא מבחוץ ונכנס.³

- א. היתר סיכה בשביעית
- "לסיכה ביצר: לסוך דבר שדרכו לסוך".

תוספת שבת
יש אומרים שסיכה מותרת בשביעית, כי סיכה כשתיה שנאמר: "ותבוא כמים בקרב
וכשמן בעצמותי".⁴ ויש אומרים שסיכה מותרת בשביעית מכיון שהנאתה וביעורה שווים.⁵
יש אומרים שאף בזמן הזה מותר לסוך, ואף שאין רגילות לכך.⁶ ויש מי שחולק.⁷

5. בית רידב"ז (סי' ה סעי' ת, מובא בתורת השמיטה פי"ב הערה פ), חור"א (סי' יד ס"ק ט"ק ד ד"ה גרואה).
6. תורת הארץ (פי"ח אות מד).

1. שביעית (פי"ח מ"ב).
2. תוספתא (פי"ו ה"ח).
3. ירושלמי (פי"ח ה"ב).
4. שבת (פו ע"א), ר"ש ועיי' רא"ש (ספ"ק דדמאי), מהרי"ט (ח"א סי' פג ד"ה שאלה), מונה אפרים (הל' מאכלות אסורות פי"ח דין יד). ועיינו: רמב"ם (הל' תרומות פי"א ה"א, והל' מע"ש פ"ג ה"ק), תוי"ט (דמאי פי"א מ"ג ד"ה שמו).
5. בתורת זרעים (פי"ח מ"ב) כתב לדעה זו, שאף שפירות שביעית שאינם מיוחדים למאכל או ממניני צובעים – פטורים מן הביעור, אם מיוחדים הם לסיכה – חייבים. ועיי' רמב"ם פי"ז ה"ד.
6. תורת זרעים (שם), וכתב שם שלכן לא כתב הרמב"ם שסיכה כשתיה לגבי שביעית.
7. כרם ציון (פי"ג סעי' יב).
- הרב מרדכי אליהו (מדרוך שמיטה לצרכי מכן התורה והארץ תשמ"ז עמ' 43 הערה 71).

אסור לפסם שמן של שביעית על ידי הכנסת בשמים לתוך השמן.⁸ יש אומרים שטעם
האיסור הוא מפני שהבשמים גורמים לכך שאין הוא ראוי לאכילה.⁹ ולפי זה, יש מי שאומר,
שמוותר לפסם שמן שממילא כבר אינו ראוי אלא לסיכה.¹⁰ ויש אומרים לטעם זה, שאף
שמוותר להשתמש בשמן לסיכה, אך אסור להעביר אותו בתהליך כזה שיתקלקל מאכילה
ויהא ראוי רק לסיכה.¹¹
ויש אומרים שאסור לפסם, כי השמן נבלע בעיקרי הבשמים וכמותו נפחת ע"י כך.¹²
ולטעם זה יש מי שאומר שאם מבשלים תחילה את הבשמים במים, מותר להכניס אותם
לתוך השמן, כיון שאין הם בולעים יותר את השמן.¹³
ויש אומרים שהאיסור הוא: גם מפני שמפסיד את השמן ע"י בליעתו בעיקרי הבשמים,
וגם בגלל שמקלקל את טעם השמן.¹⁴

שבת הארץ
ואף על פי שאסור לפסם את השמן לעשותו שמן ערב, מכל מקום אם עבר
ופסם אותו – סך בן. אבל את היין אסור לסוך לעולם, שאין דרכו של יין
לסיכה.¹⁵

- ג. קניית שמן־ערב בשביעית

ומותר ליקח שמן־ערב בשביעית, אפילו ממי שאינו מוחזק שהוא נאמן על
השביעית, להחזיק את ההמים בקדושת שביעית – וכלכד שלא יהיה מוחזק
לחשוד.¹⁶ ונראה שהיינו כשהושמן הוא של ערב שביעית, אלא שיש ספק על
עיקרי הבשמים המעורבים בו, שמא הן משל שביעית. וכיון שהוא בתערובת
ואינו בעין, לא החמירו בזה לקחת דוקא מהמוחזק לנאמן, אף על פי שאסור

8. תוספתא (פי"ו ה"ח), ירושלמי (פי"ח ה"ב).
9. רמב"ם בפי"ה מ' (תרומות פי"א מ"א, ומע"ש פי"ב מ"א), הל' תרומות (פי"א ה"א ג), ועיי' הל' מעשר (פי"ג הט"ז).
10. עיי' תוספתא כפשוטה (עמ' 562 ש"ר 25).
11. משנ"ר (תרומות פי"א מ"א מ"א ד"ה ואין מפטמן), משנ"י (פי"ח מ"ב), אמונ"י (עמ' קכה).
12. ריבמ"ץ, ר"ש (מע"ש פי"ב מ"א), ר"ש (תרומות פי"א מ"א), רש"י ופ"מ (ירושלמי פי"ח ה"ב), ערוך השלחן (סי' כד סעי' יב).
13. שש המערכת (מובא בתוס' אנשי שם תרומות פי"א מ"א).
14. רע"ב (תרומות פי"א מ"א), תפא"י (שם), ערוה"ש (סי' כד סעי' יב).
15. של"ט, תוספתא (פי"ו ה"ה), כס"מ (פי"ח ה"י) עפ"י ירושלמי.
16. ירושלמי (פי"ח ה"ב דעת ר' יוסי שם).

תוספת שבת

ויש חולקים וסוברים שאסור לסוך בפירות שביעית לרפואה²⁰.

ה. סיכה במרחץ

"ולא יסוך במרחץ, אבל סך הוא מבחוי' ונכנס..."

יש אומרים שאין סכין פירות שביעית במרחץ מפני בזיון קדשים²¹.

ויש אומרים שאסור לעשות כן, כי טיפות השמן נופלות מגופו לארץ מחמת הזיעה²².
ויש מי שאומר שאסור לסוך בבית המרחץ, כי רגילים להתעגל ע"ג טבלא של שיש, והשמן הנותר היה הולך לאיבוד²³. ולפי"ז נראה שכשאין רגילות לעשות כן מותר לסוך במרחץ.
ויש מי שאומר שכאשר מכניס את השמן לבית המרחץ, פוסלו מאכילה בגלל זוהמת המרחץ ובגלל רוח רעה, ואסור לעשות כן כי בכך ראוי לסיכה בלבד²⁴.

למסור דמי שביעית לעם הארץ יותר משלש סעודות כזה לא גזרו. אבל אם השמן עצמו הוא של שביעית, דין שמן ערב כדין כל פירות שביעית¹⁷.

תוספת שבת

ויש חולקים ומתירים לקחת שמן ערב מעם הארץ בשביעית, אף שהספק הוא גם על השמן¹⁸. ויש המתירים לקנות אף מהחשוד על השביעית, אם אומר שהשמן מערב שביעית^{18א}.

ד. סיכה לרפואה

"... אבל סך הוא את השמן".

שבת הארץ

סך אדם שמן על גבי מכתו. ודוקא כשסך על גבי המכה עצמה, בדרך שהוא סך על כשרו — אבל לא יטול במוך ויתן מכתו, שזהו דרך רפואה, ולא ניתנו פירות שביעית לרפואה. ההושש כראשו או שעלו בו חטטין סך בשמן של שביעית¹⁹.

17. סברת עצמו שהרי להלן: פ"ח ה"י ב' והט"ז (בשבה"א), מבואר שאסור לקחת מעם הארץ מאכל אדם,

ואף שאין ידוע שהוא חשוד על השביעית — וא"כ איך התירו כאן לקחת ממנו שמן ערב, וע"כ העמיד דוקא בשמן של שיטית.

וכנראה שהרב צ"ל חולק על פאה"ש (להלן הערה 18), היות שלדעתו נראה מהדמב"ם הנ"ל (פ"ח ה"י ה"ב והט"ז) ששביעית תמורה, ואין סומכים על עם הארץ (ואפי' שאין ידוע שהוא חשוד), אלא בפירות שאינם ראויים למאכל. ועי' פ"ח ה"י"ג (אות א הערות 2, 3), שיש פירות מסויימים שאפשר לקחת אף יותר מג' סעודות מעם הארץ.

18. תוספתא (פ"ו ה"ח) "... אבל לוקחין שמן ערב לסיכה מכל מקום". ירושלמי (פ"ח ה"ב), פנ"מ (פ"ח ה"ב

ד"ה אבל, פ"ט ה"ז ה"ה ר' ירמיה, מראה הפנים פ"ח ה"ב ד"ה אין) וכ"כ בידעת הרמב"ם (לקמן הי"ד), חזון יחזקאל (פ"ו ה"ח ה"ח ד"ה מ"מ).

בגהות הגר"א (פ"ח ה"ב אות ב) הגויסה היא: "שמן ערב בשביעית". ויש הגורסים: "שמן ערב, שביעית וכז"י: עיין בתוספתא כפשוטו (פ"ו עמ' 562, ד"ה אבל לוקחין, פליקס (לירושלמי, ח"ב עמ' 170 והע' 23). ועי' לקמן ה"ט (אות א) בדיו קניית מורסן.

פאה"ש (סי' כד ביש"ר ס"ק כח) והפנה שם לדברי חש"ד וי"ד סי' קיט ס"ק א' הסובר שכל זמן שאין ידוע שהוא חשוד סומכים עליו אפי' באיסור דאורייתא. חז"א (סי' י ס"ק טז) וכתב שם שלא חיישינן שמפסס שמן של שביעית, כי אין לו פסידא לקחת של ע"ש. ובגדיל (ירושלמי פ"ח ה"ב ד"ה אבל לוקח) הסביר טעם אחר לאיסור הפסידוס (עי' הערות 9, 12): כי ע"י כך נראה כאוצר את השמן לקיום, אף שאסור לקיים מפני הבעיור. ולפי"ז כתב שמותר לקחת שמן ערב בשביעית, כי מסתבר שהוא מע"ש. ועי' פ"ח ה"ב (הע' 10).
20א. מורה"א פולאה וניר (פ"ח ה"ב), וכני "שמן של ערב שביעית". ועי' פ"ח הי"ד (הע' 9) שפיר של ששית אינו חשוב כדבר שיש בו זיקת שביעית.

19. ^{שם}תוספתא (פ"ו ה"ג), ירושלמי (פ"ח ה"ב), פאה"ש (סי' כד סעי' ט ביש"ר ס"ק לר), ערוך השלחן (סי'

כד סעי' יב), חז"א (סי' יד ס"ק י ד"ה הוושש בראשו), כרם ציון (הלכות פסוקות עמ' נא סעי' יב), תורת זרעים (פ"ח מ"ב) וכתב שם שאף סיכה שאינה של תענוג מותרת, כי סיכה הותרה בשביעית מטעם שהנאותו ובעיורו שיה, ולא מטעם שסיכה כשתיה.

במנחת בכורים (תוספתא פ"ו ה"ג) כתב, שמותר לסוך שמן על המכה כיון שלא מוכח מילתא שיעושה כן לרפואה, ולדעתו נראה שבה"ז שאין הגילות לסוך — אסור לסוך על מכתו, ועי' הערות 6, 7).

הרב פריג (כרם ציון פ"ג גדולי ציון אות ד), ושם (אוצר השביעית פ"ח סי' מב) עפ"י רמב"ם (הל' מע"ש פ"ג

הט"ז), וכתב שם שלכן כאן השמיט הרמב"ם דין זה, ועי' רא"ש (דמאי פ"א מ"ד אות ט). וכ"כ בפשטות

המחנה אפרים (הל' מאכלות אסורות פ"ח) שסיכה שאינה לתענוג אינה בכלל אכילה.

21. פנ"מ (ירושלמי פ"ח ה"ב), מקדש דוד (סי' נט אות ה ד"ה כתב המורה"ט). ובמורה"א פולאה (ירושלמי שם), ומראה הפנים ירושלמי שם ד"ה ולא שמן שריפה). וכתבו סברא זו לענין תרומה.

22. אמנות יוסף (ירושלמי שם, בידעת הרש"ם פ"ח ה"ב), ערוך השלחן (סי' כד סעי' יד).

23. "הלכות שביעית" (סי' ה כס"ד ס"ק נח בהסתר הרש"ם).

24. משנ"י (ח"ג עמ' קיח ד"ה ונלע"ד).

תוספת שבת

ויש מי שאומר שאין איסור לטמא פירות שביעית⁸.

ב. נטילת ידים לפירות שביעית

יש אומרים שיש ליטול ידים לפני אכילת הפירות או סיכת השמן⁹. ויש חולקים וסוברים שאין צורך בכך¹⁰.

ג. שימוש מותר בשמן טמא

"נפל על בשרו, משפשפו בידים ממאואת...".

יש אומרים שאם השמן נפל על בשרו, מותר גם לסוך בו בטומאה¹¹. ויש מי שאומר שלא התירו לסוך, אלא שלא חייבו לגב את השמן שנשפך במטלית טהורה¹².

ד. איסור סיכת כלים

"ולא יסוך הגלו בתוך המנעל, אבל סך הוא רגלו ולובש המנעל".

יש אומרים שהסיבה לכך שמוותר לסוך את הרגל, ולאחר מכן לנעול את הנעל, ואף שהשמן מועיל לנעל — היא משום שלא איכפת לו בכך, שזהו דבר שאינו מתכוון¹³. ויש אומרים שלאחר הסיכה כבר נעשית מצוותו, ולכן פוקעת הקדושה מהשמן¹⁴. ולפי"ז גם אם עושה כן בכוונה תחילה — מותר.

"וסך גופו ומתענל על גבי קמבוליא"³.

חולין בטהרה, נמצא שאינו מפסיד פירות שביעית. אנפי"כ יש לכתחילה ליטול ידים מטעם נוסף, ששייך גם בזה"ז, והיינו מעלת פירות שביעית. ועיי' להלן (הערה 9).

8. תורת הארץ (פ"ח אות סא), שכיון איסור לאכול פ"ש טמאים — אין גם איסור לטמאם.

9. יש אומרים שיש ליטול ידים מן הדיו (עיי' הערה 5, 6). ויש אומרים שצריך לעשות כן מפני מעלת פירות שביעית: שיערי צדק (סי' יז סעי' יז), תורת הארץ (פ"ח אות סא), תורת השביעית (עמ' שיט סד"ה שמו), "הלכות שביעית" (סי' ה כס"ד ס"ק ס), וכ"כ הרב זצ"ל בקונטרס אחרון (סי' כה) לענין שביעית בזה"ז, ועיי' לעיל (הערה 7).

10. אור שמח (פ"ח הל' אבות הטומאה ה"ח), וכתב שם שדוקא בתרומה סתם ידים עושות משקה תחילה, אך לא בפירות שביעית שהם חולין. ולכן בתרומה כתב הרמב"ם: "ידים מסואבות", ואילו בשביעית: "ידים טמאות".

11. רדב"ז (הל' תרומות פ"א ה"א), וכתב שמוותר לעשות כן מפני שבין כך השמן הולך לאיבוד. ערוך השלחן (סי' כד סעי' טו), ובמנחת בכורים (תוספתא שם ד"ה נפל, בתורת זרעים (פ"ח מ"ב), ו"הלכות שביעית" (סי' כ כס"ד סס"ק ס) — כתבו שהטעם הוא שהשמן כבר נטמא, ולכן נפקעה קדושת הפירות.

12. תוספתא כפשוטה (תרומות עמ' 474 ש"י 37), ועיי' מנחת חינוך (מצוה יעט אות א) ותורת האוץ (פ"ב עמ' כה), שכתבו שליעת ר"ת (יומא עז, ע"ד א דתנו) שאף תרומה שנתחללה אינה מותרת לזה.

13. רש"ם (ירושלמי פ"ח ה"ח).

14. מנחת בכורים (תוספתא פ"ו ה"ו), תורת זרעים (פ"ח מ"ב).

הלכה ז

- א. אכילת פירות שביעית בטומאה
- ב. נטילת ידים לפירות שביעית
- ג. שימוש מותר בשמן טמא

רמב"ם

ושמן של שביעית: אין חוסמין בו תנור וכירים, ואין סכין בו מנעל וסנדל¹, ואין סכין אותו בידים ממאואת. נפל על בשרו, משפשפו בידים ממאואת². ולא יסוך רגלו בתוך המנעל, אבל סך הוא רגלו ולובש המנעל, וסך גופו ומתענל על גבי קמבוליא³.

א. אכילת פירות שביעית בטומאה

"...ואין סכין אותו בידים ממאואת"⁴.

תוספת שבת

יש אומרים שאין לטמא פירות שביעית מפני שיש בכך בזיון קדשים⁵. ויש אומרים שאסור לטמאם מפני שבכך מפסידים⁶. ונראה הדברים שההפסד הוא בכך שממעט את אוכליהם, כיון שהפירות נפסלו לאכילה למי שאוכל חולין בטהרה.

שבת הארץ

ונראה שבזמן הזה שהכל בחזקת טומאה, לא שייך דין זה שלא יסוך בידים

טמאות⁷.

1. תוספתא שביעית (פ"ו ה"ז), ירושלמי (פ"ח ה"ח). ועיי' פ"ה ה"א (הערות 7, 10).
2. תוספתא (פ"ו ה"ו).
3. תוספתא (פ"ו ה"ו), ירושלמי (פ"ח ה"ח). פי' קטבוליא — עור שלוק לסיכת גופו. איסור סיכת כלים, עיי' לעיל ה"א (אות ב), רמב"ם פ"ו ה"ו.
4. עיי' רמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"ז).
5. ערוך השלחן (סי' כד סעי' טו), מקדש דוד (סי' נט אות ה ד"ה כתב המהר"ט), ולדעתם יתכן שהייבים מן הדיו ליטול ידים לפני אכילת פירות שביעית כמו בתרומה. אך באור שמח (הל' אבות הטומאה פ"ח ה"ח) משמע שיש איסור עצמי לטמא פירות שביעית, ואנפי"כ אין חובה ליטול ידים לפני אכילתם, (עיי' הערה 10).
6. מנחת בכורים, חזון יחזקאל (תוספתא פ"ו ה"ו). וכתב שם שאף שאנפטר בסיכה שמא ימלך ולא יסוך משני"י (ח"ג עמ' קיט).
7. לפי דעת הרב זצ"ל נראה שדין טומאה בפ"ש הוא מטעם הפסד פירות שביעית, ובכך שמפסיד פ"ש למי שנוהג לאכול חולין בטהרה, (עיי' הערה 6), ולכן כתב בקונ"א (סי' כה) שכיון שאין מי שנוהג בזה"ז לאכול

שבת הארץ

אפילו היא חדשה שמועיל לה השמן כעין עיבוד — גם כן מותר¹⁵. אבל לא יתן שמן על גבי טבלא של שיש להחעגל עליה, מפני שמאבדו.

ה. סיכת הגוף האסורה

שמן של שביעית נותנים אותו לגודי האורג, לסוך בין אצבעותיו, מפני שהוא סך בזה את כשרו, ושמן של שביעית ניתן לסיכה¹⁶.

תוספת שבת

ויש אומרים שיותר לאורג לסוך את ידיו רק אם נהנה מהסיכה, ועושה כן כדי שלא להיזק מהאריגה. אבל אם עושה כן מפני שהיא צורך המלאכה — אסור¹⁷.

שבת הארץ

אבל אין נותנים אותו לסורק, שהוא נותן בצמר, ואין זה "לאכלה" האמור בשביעית.

הלכה ח

א. הדלקה בדמי שביעית

ב. הדלקה אסורה

רמב"ם

להדלקת הנר כיצר, שמדליק את הנר בשמן שביעית עצמו¹.
מכרו ולקח בו שמן אחר, או שהחליף שמן בשמן — שניהם אסורים בהדלקה², שאין מודליקין בדמי שביעית³. ולא יתן השמן לתוך המדורה, אלא מודליקו בנר³.

¹⁵ שם"א פאת השלחן (סי' כד סעי' י').

¹⁶ ר"ש (ספ"ק דרמאי).

¹⁷ רא"ש (דמאי פ"א מ"ד), מלאכת שלמה, משנ"ר, תוס' רעק"א (על המשנה שם).

1. יש הסוברים שהדלקה מותרת, כי הנאתה וביעורה שוה. ויש סוברים שהדבר נלמד מ"תהיה" עי' רמב"ם (פ"ה ה"א) בהערה 1. ועי' תורת הארץ (פ"ח אות מט).

2. תוספתא (פ"ה ה"א ג'), ירושלמי (פ"ז ה"א), ריבמ"ן, ר"ש (פ"ז מ"ג), ערוך השלחן (סי' כד סעי' טו).

2א. עי' פ"ו ה"ז.

3. תוספתא (פ"ז ה"ח). טעם האיסור כי אין דרך להשתמש בשמן למדורה, לכן הוה כמפסיד. מנחת כבודים (תוספתא שם), ערוך השלחן (סי' כד סעי' טז), פאה"ש (סי' כד סעי' לח), תורת הארץ (פ"ח אות מח ד"ה גם), ועי' מקדש דוד (סי' נט סוף אות ד ד"ה אמרינן) שכתב שהסיבה לכך כי אינו שוה לכל נפש, כי אדם חשוב אינו משתמש במדורה אלא בנר.

א. הדלקה בדמי שביעית

"מכרו ולקח בו שמן אחר, או שהחליף שמן בשמן — שניהם אסורים בהדלקה"².

תוספת שבת

ולדעה זו, יש אומרים שדוקא בהחלפה, שניהם אסורים בהדלקה, אך במכר — מותר ללוקח להדליק את השמן⁴. ויש אומרים שאף במכר — שניהם אסורים בהדלקה⁵.

יש מי שאומר שדוקא כאשר החליף שמן שביעית בשמן שביעית — שניהם אסורים בהדלקה, אך כשהחליף שמן שביעית בשמן שישית, מותר ללוקח להדליק את השמן של שביעית⁶.

יש מי שאומר שלא אסרו במקרים אלו רק את ההדלקה, אלא אסרו אף כל שימוש שבשבילו הפירות עמידים זמן רב, כגון צביעה והדלקה, שמא ישהה את הפירות לאחר זמן הביעור. אך אעפ"כ, מותר לסוך בשמן הנ"ל מפני שסיכה כשתיה⁷.

יש אומרים, שאם יחליפו פעם נוספת את השמנים, בשמנים אחרים של חולין — השמנים הראשונים מותרים בהדלקה⁸. ויש סוברים שאין תקנה זו מועילה, ועדיין השמנים באיסורם עומדים⁹.

4. כך משמע בדברי ר"ש ורא"ש (פ"ז מ"ג) שאסרו את ההדלקה מפני ש"דמי שביעית" לא מיוכר, ואתי לעשות בו סחורה. וכ"כ רש"ש (ירושלמי פ"ז ה"א ד"ה מכרו ולקח בו), כי קנסו את המוכר שמכר ליתור. וכ"כ מהר"א פולדא (ירושלמי שם ד"ה שהשמן), שערי צדק (סי' יז בבית אדם) וכתב שם שכן משמע בירושלמי עפ"י הכ"מ (על הרמב"ם), פ"מ (ירושלמי פ"ז ה"ב ד"ה גמ'), תורת הארץ (פ"ח אות ט) וכתב שם שמה שכתב הרמב"ם: "שניהם אסורים" — אהחליף קאי. "הלכות שביעית" (סי' ה כס"ד ס"ק סה ובביאור הלכה).

5. שערי צדק (פרק יז בית אדם ס"ק ב) וכתב שם שכן משמע לדעת הרמב"ם, חז"א (סי' יג ס"ק כד).

6. אמונת יוסף (ירושלמי פ"ז ה"א ד"ה ר' אמי), וכתב שם כי כל אחד מהשמנים חשיבי בדמי שביעית, אך כשהחליף שמן שישית בשל שביעית — השמן של שביעית נשאר כשהיה, ועי' ס' השמיטה (עמ' לט הערה 9 אות ב), ועי' בפ"מ (ירושלמי פ"ז ה"ב ד"ה החליף שמן בשמן), אך להלכה כתב במראה הפנים (שם ד"ה החליף) שה"ה בשל שישית.

7. ס' השמיטה (עמ' לט סעי' ח, והערה 9 אות ג, ובעמ' מ הערה 10), ועי' מנחת אברהם (סי' יח אות ו).

יש מי שכתב שטעם איסור ההדלקה במכירה או החלפת שמן בשמן, הוא כי חששו שמא ישהה את השמן לאחר הביעור: ספר השמיטה (עמ' לח הערה 8), כים ציון (הלכות פסוקות עמ' נב גדולי ציון ס"ק ה), ועי' דש"ס (ירושלמי פ"ז ה"א ד"ה ח"ג כיצד הוא עושה), ובספר השמיטה (עמ' לח סעי' ז) כתב שאעפ"כ אסרו את ההדלקה אף בשמן שאין בו איסור ביעור.

8. מהר"א פולדא (ירושלמי פ"ז ה"א ד"ה כיצר), שערי צדק (פ"ז סעי' יא), ועי' בפ"מ (ירושלמי שם ד"ה מחליף). ובהסבר התקנה, ראה ניר (ירושלמי שם ד"ה מחליף).

9. כך משמע מפי רש"ס (ירושלמי שם ד"ה כיצר יעשה) שאם החליף שמן בשמן — כל אחד יחליף ויקח פירות חולין שמתכלים, ואז לא חיישינן שמא ישהה עד אחר הביעור. ומשמע שלא תועיל החלפת שמן שביעית בשמן חולין כדי להחזיר הדלקה. ועי' בביאור ה"ש (פ"ז מ"ג) שביאר את דברי הירושלמי: "מחליף שניהם בשל חולין" בדרך אחרת. ועי' בית אדם (שערי צדק פ"ז סעי' א) ומראה הפנים (ירושלמי שם ד"ה מחליף) שהרמב"ם לא הביא תקנה זו.

שבת הארץ

ויש אומרים שאם מכר שמן של שביעית, ולקח בו שמן אחר — מותר להדליק בו כמו בשמן הראשון. מפני שכשם שניתן שמן של שביעית להדליקה, כך ניתנו גם כן דמיו ומה שהוחלף בו להדליקה. אלא שאם מכר יין או דבר אחר, שאינו ראוי להדליקה ולסיכה, ולקח בו שמן — אז אותו שמן אסור הוא בסיכה ובהדלקה. מפני שנותנים עליו כל חומר של יין, שאינו בר סיכה והדלקה, כיון שנלקח עבור היין. וכן אם החליף שמן ביין: אסור יין זה לזילוף, כמו ששמן אסור בזילוף, וכן השמן אסור בסיכה ובהדלקה, שהיין אסור בו. ואין לדבר זה תקנה כי אם כשיחליף שניהם בחולין, ואז חוזר להם דינם הראשון — שהיין מותר בזילוף, והשמן בהדלקה ובסיכה¹⁰.

ב. הדלקה אסורה

תוספת שבת

יש אומרים שאסור להדליק נרות חנוכה בשמן של שביעית, מפני שאסור להנות מהנרות¹¹. ויש אומרים שאף נרות שמדליקים לפני התפילה בבית הכנסת, או נרות ליום זכרון לנפטר — אסור¹². ויש חולקים וסוברים שמותר להדליק נרות אלו¹³.

¹⁰ שם ביאור הגר"א על הירושלמי (פ"ז ה"א) לפי גירסתו שם, פאת השלחן (סי' כד סעי' יא, ובביש"ר שם ס"ק לו), תורת הארץ (פ"ח אות ג).

¹¹ בית רידב"ז (סי' ה סוף סעי' ט בהג"ה לפאה"ט), אמרי יוסר (ח"א סי' ק), תורת הארץ (פ"ח אות מז), ספר השמיטה (עמ' לב סעי' ב), כרם ציון (הלכות פסוקות עמ' נב סעי' טו), יביע אומר (ח"ג יו"ד סי' יט), שו"ת מט"י (ח"א סי' כו), וכתב שם משום שצריך להנות הנאה הראויה, והנאת האור מרחוק אינה הנאה, כפי שאין לאכול חי דבר שדרכו לאכול מבושל. ועי' שם (ח"א סי' לג עמ' קח אות ז).

¹² תורת הארץ (שם) וכתב כי פ"ש מותרים כשהנאתו וביעורו שווה, ולדעתו צריך בפועל להנות הנאה משמית, ספר השמיטה (שם) ועי' יביע אומר (ח"ג יו"ד סי' יט) שמתיר להדליק נרות אלו רק בלילה.

¹³ הרב אלטשולר (כרם ציון עמ' נב גדולי ציון אות ו), וכתב שם כי כשיש שמן, בריו שמדליק את הנרות למצוה. שבת הלוי (ח"א סי' קפז) רצה להקל משום שאפשר להנות מהנרות מרחוק, אולם מחמיר למסקנה. מנחת שלמה (סי' מב), וכתב שם שמוחר כי אין צורך בהנאת הגוף, אלא רק שלא יפסיד את השמן. ולכן מותר להדליק כל זמן שנהנה הנאה כלשהי מהשמן. ועי' פ"ה ה"ט (הע' 5, פ"ד ה"ב (אות ח)).

- א. צביעה ממאכל בהמה ומתירופות
- ב. הכנת הצבע
- ג. צבע לסת"מ

רמב"ם

לצביעה¹ כיצד: דברים שדרכן לצבוע בהן, אע"פ שהן מאכלי אדם — צובעין בהן לאדם. אבל אין צובעין לבהמה מפירות שביעית, אפילו מאכלי בהמה, שאין קדושת שביעית חלה על צבעי בהמה.

- א. צביעה ממאכל בהמה ומתירופות

"אבל אין צובעין לבהמה מפירות שביעית, אפילו מאכלי בהמה..."

שבת הארץ

ונראה שמאוכלי בהמה מותר לעשות צבעין לאדם, אפילו מאוכלין כאלה שאינם עומדים לצביעה, רק שהם ראויים לצביעה². וכן מותר לעשות צביעה לאדם ממיני מלוגמאות, שהם מיני רפואות שאינם לאכילה³.

- ב. הכנת הצבע

תוספת שבת

יש מי שאומר שמותר לשנות פרי מבריייתו לצורך צביעה, כי האיסור לשנות פרי מבריייתו הוא הלכה ששייכת לגדרי אכילה בלבד⁴.

¹ עי' פ"ה ה"א (אות ב).

² שם עפ"י רדב"ז (פ"ה ה"ט) מירושלמי (פ"ח ה"א), הרב משה פיזנטי (מובא במלמכת שלמה פ"ח מ"ב ד"ה ולאכול דבר שדרכו). ולדעתו משמע שאף במאכל אדם מותר לצבוע, אף שאינו ראוי לצבע, וצ"ע. פאה"ש (סי' כד סעי' יב), וחוסף הרב זצ"ל על דבריו "אפילו מאוכלין... ראויים לצביעה". עי' כרם ציון (הלכות פסוקות פ"ג הערה טו), חז"א (סי' יג ס"ק ז ד"ה המיוחד). ועי' לקמן הי"א (הע' 33).

³ ידועלמי (פ"ח ה"א). ועי' אמונת יוסף (פ"ח ה"א ד"ה שכן צבעי אדם).

⁴ חז"א (סי' כה ס"ק לב ד"ה ויש לעי'), ועי' כ"צ (עמ' רלה) שנשארו בצ"ע איך מותר לעשות מפ"ש משקה לצורך צביעה.

הנאה המותרת בפירות שביעית

שבת הארץ

וכלל דין היתר ההנאה בפירות שביעית, הוא הנאה כזאת שהיא באה לא מאחרת מהביעור.⁵ יצאו משרה וכביסה בפירות שביעית, שהנאתן אחר ביעורן, שתתקף כששורין את הפשתן או הכגדים כיוון הוא נפטר ומתבער, וההנאה באה אחר שעושה היין את פעולת השריה והכביסה.⁶

תוספת שבת

ויש אומרים שההנאות המותרות בפירות שביעית אינם תלויות ב"הנאתו וביעורו שורה", אלא הותרו כל השימושים הרגילים של האדם הדומים לאכילה.⁷

ב. מיני כבסים

1. הסוברים שיש קדושת שביעית במיני כבסים אף שאין הנאתם וביעורם שווה

שבת הארץ

ומה שמיני כבוסין אף על פי שחלה עליהן קדושת שביעית — מותרין לכביסה, ואינם נאסרין משום שהנאתן אחר ביעורן, יש אומרים שאין אנו אומרים עיקר דין זה — שצריך שתהיה הנאתן וביעורן שווה — כי אם בדבר העומד לאכילה. אבל במה שעומד לכביסה ולשאר צרכים לא איכפת לן, אפילו אם תהיה ההנאה באה אחר הביעור. ולפי זה אפילו אם נדע ממיני כבוסים כאלה, שההנאה תבה בהם אחר שבתחלה הם כלים ומתבערים — גם כן מותרין הם לעשות בהם כביסה בשביעית.⁸

5. סוכה (מ ע"א), ב"ק (שם).

6. ההנאה היא בסוף השירה כשהבגד נקי, רש"י (ב"ק קב ע"א ד"ה יצאו), תוס' (סוכה מ ע"א ד"ה יצאו), תוס' רא"ש (סוכה שם). וברש"י (ב"ק קב ע"א ד"ה ולא לכבוסה) כתב שההנאה היא הלבשה. ותוס' רבינו פרץ (ב"ק קא ע"ב ד"ה יצאו) הביא את שני הפירושים. ועיי' בתוס' (ב"ק קא ע"ב ד"ה שתנאתן) שלחשי' בביעית בגד ההנאה היא קליטת הצבע, והביעור הוא כילוי חשורש בעת קליטת הצבע. ולתוס' (שם) ההנאה היא הלבשה, והביעור הוא שחיקת הבגד בעת לבישתו.

7. הרא"ה הרצינו (פסקים וכתבים ג סי' סו) לדעת הרמב"ם, וכתב שם שלכן לא הזכיר הרמב"ם את הכלל של הנאתו וביעורו שווה. ולמד היתר סיכה כי דומה לשתייה, והיתר הדלקת הנר וצביעה למד מהל"מ. תורת זרעים (פ"א מ"א). ולדעתם שסתבר שיש ק"ש בבורית ואהל. ובערוך השלחן (סי' כד סעי' כא) כתב בדעת הרמב"ם שנקט הכלל של הנאתו וביעורו שווה (עפ"י הבבלי, וגם הכלל של "לכם לכל צרכיכם" כששירה לכולכם (עפ"י הירושלמי), ולדעתו צ"ע אם יש ק"ש בבורית ואהל.

8. כשי"ט (פ"ה ה"י), ועיי' רש"ס (ירושלמי פ"ז ה"א ה"ה מהו שיש עליהם קדושה, בהעמדה שניה), חכמת אדם (שערי צדק יז סי' כב), תורת השביעית (עמ' שנו), שבת הלוי (ח"ה סי' קנה). ובחז"א (סי' יג סי' ו ד"ה ובירושלמי) כתב לדעת הרמב"ם, שאין לכבס בפירות שביעית כי הנאתם וביעורם אינם שווים. ואעפ"כ קדושת שביעית חלה על מיני כבוסים, כי קדושת שביעית חלה על כל צמח שגדל בשביעית, ובלבד שמשתמשים בו בצורה ישירה. לאפוקי עצים שההנאה מהם איננה ישירה, ולכן לא חלה עליהם ק"ש, וכ"כ משנת יעבץ (לוב ז'ולטי פ"ה ה"י עמ' עז ד"ה מעתה).

ג. צבע לסת"מ

מותר לצבוע תפילין ולעשות דיו מצמחים שיש בהם קדושת שביעית, לספרי תורה ומזוזות.⁵

הלכה י

א. הנאה המותרת בפירות שביעית

ב. מיני כבסים

- הסוברים שיש קדושת שביעית במיני כבסים אף שאין הנאתם וביעורם שווה
- הסוברים שיש קדושת שביעית במיני כבסים רק כאשר הנאתם וביעורם שווה
- הסוברים שאסור לכבס בחלק ממני הכבסים
- הסוברים שאין קדושת שביעית במיני הכבסים

רמב"ם

מיני כבסים, כגון בורית ואהל — קדושת שביעית¹ חלה עליהן,² ומכבסין בהן, שנאמר: והיתה שבת הארץ לכם, לכם לכל צרכיכם.

אבל אין מכבסין בפירות שביעית, ואין עושין מהם מלוגמא, שנאמר: והיתה שבת הארץ לכם לאכלה: לא למלוגמא, ולא לילוף, ולא לדקיא,³ ולא למשרה, ולא לכביסה.⁴

רש"ס (פ"ח ה"א ד"ה ומשני ר' יוסף) שו"ת משנ"י (ח"א סי' לג אות ז) וכתב שם שכיון שהעצמים מיועדים רק לדיו של סת"מ, ואין בכך הנאה, כי מצוות לאו ליחנות ניתנו — לא חלה על הדיו ק"ש. ובמנחת שלמה (סי' מב, סי' נא אות ג) כתב שמותר לצבוע בדיו, אף שאין בכך הנאה כי אין חובה לחנות מפ"ש, אלא להשתמש בדרך הרגילה, ולא להפסידם. ועיי' פ"ה ה"ח (הערה 11). בענין נטיעת אחרוג למצוה אם חלה ק"ש, עיי' כר"צ (הר צבי סי' טז עמ' צח ד"ה ומעתה), מעדני ארץ (סי' י ה) שו"ת משנ"י (ח"א סי' כה אות גד), ועיי' כרם ציון (הלכות פסוקות פ"יג סעי' כו). ועיי' לעיל פ"ד הי"ב (אות ו).

- יש גורסים: "אין קדושת שביעית חלה עליהם", עיי' ילקוט שינויי הנוסחאות (רמב"ם פתקל), אך בתוספתא ובירושלמי (להלן) הגיסה היא: "קדושת שביעית חלה עליהם", ועיי' תוספתא כפשוטה (עמ' 550 הערה 17).
- תוספתא (פ"ה ה"ח), ירושלמי (פ"ז ה"א).
- תו"כ (בהר פשיטא א פרק א ד"ה ולא לעשות ממנה ולפיו). ב"ק (קב ע"א), סוכה (מ ע"ב).
- תוספתא (פ"ו ה"ח), סוכה (שם ע"א), ב"ק (שם).

וכיון שהנאתם וביעורם שוה – חלה עליהם קדושת שביעית. אך מינים הראויים רק לכביסה – אין בהם ק"ש, ולכן מותר לכבס בהם¹⁵.

4. הסוברים שאין קדושת שביעית במיני כבסים

ויש אומרים שאין קדושת שביעית בבורית ואהל. ולכן מותר לכבס בהם ולהפסידם, ואין בהם את כל ההגבלות שיש בפירות שביעית¹⁶. ויש אומרים שקדושת שביעית חלה רק על הראוי למאכל אדם או בהמה¹⁷. ולכן מיני כבסים שאינם ראויים למאכל – אין בהם קדושת שביעית, ומותר לכבס בהם.

הלכה יא

- א. שימושי רפואה בפירות שביעית
- ב. קדושת שביעית בתרופות
- ג. קביעת ה"מיוחד לאדם" עפ"י
- מקום הגידול
- האדם

רמב"ם

כלל גורל אמרו בפירות שביעית¹: כל שהוא מיוחד למאכל אדם, כגון חיטים ותאנים וענבים וכיוצא בהן – אין עושין ממנו מלוגמא² או רטייה וכיוצא בה, ואפילו לאדם. שנאמר

15. מקדש דוד (סי' נט אות ד) לדעת ר"ח. ולדעתו כיון שראוי לשימוש שהנאתו וביעורו שוה, לכן יש בו ק"ש ואסור להשתמש בו לשימוש שאין הנאתו וביעורו שוה, כגון כביסה.
16. טעם הדבר, יש אומרים ש"הנאתו וביעורו שוה", אמנם מגדיר אלו שימושים מותרים בפירות שיש בהם קדושת שביעית. אך מגדיר גם אלו פירות יש בהם קדושת שביעית, לכן כיון שצמחים אלו ראויים רק לדבר שאין הנאתו וביעורו שוה – אין קדושת שביעית חלה עליהם. עיי' פ"ח ה"א (הערה 4), ועיי' חזו"א (סי' יג ס"ק ו ד"ה לפירוש¹⁸).
17. עיי' פ"ח ה"א (הערה 5), ועיי' רש"ם (ירושלמי פ"ז ה"א ד"ה מוה שיש עליהם קדושה, בהעמדה ראשונה).
- ציץ הקדש (ח"א סי' טו אות ב), ביאר את שיטת הרמב"ם כשיטת הרשב"א, וכת' מנחת יצחק (ח"ח סי' ק).
- ועיי' אמונת יוסף (ירושלמי שם עמ' קח ע"ב סוף ד"ה הוסיפו עליהם), ועיי' פליקס (לירושלמי, ה"א עמ' 109 הערה 10) שצמחים אלו הם צמחי בר שאינם ראויים למאכל אדם ובהמה.

1. שביעית פ"ח מ"א.
2. הרמב"ם (פי' המשנה פ"ח מ"א) ביאר את המילה "מלוגמא דהיינו לעיסת מאכל כדי לשים עפ"י המכה או תחבושת ורטייה". ויש שפירשו שמלוגמא הוא גם שם כולל לכל הרפואות: עיי' ר"ח (אוצר הגאונים ליון ח"י ב עמ' 99 ב"ק קב ע"א), רש"י (סוכה מ ע"א ד"ה מלוגמא), רא"ש (פ"ח מ"א), ערך (ערך מלוגמא בפ"א א), ר"ש ורבינו הלל (תר"ב בהר פ"א ה' יב).

תוספת שבת
ולדעה זו מסתבר שכיון שיש קדושת שביעית במיני כבסים – אין להפסידם⁹. ויש מי שאומר לדעה זו, שחלה קדושת שביעית רק במיני כבסים שראויים גם לרחיצת הגוף, כי הנאתו וביעורו שוה, אך מיני כבסים שאינם ראויים לרחיצת הגוף – אין בהם קדושת שביעית כלל¹⁰, ומותר אף להפסידם.

2. הסוברים שיש קדושת שביעית במיני כבסים רק כאשר הנאתם וביעורם שוה

שבת הארץ

ויש אומרים שהדין של צורך הנאתו וביעורו שוה, הוא נוהג גם כן בכל מה שהוא פירות שביעית, אפילו כמה שעומד למשרה ולכביסה ולשאר צרכים. אלא מה שמותר לכבס במיני כיבוסים הללו, כגון חבורית והאהל וכיוצא בהן, ואסור לכבס ביין, וכשאר עיניי פירות שביעית – הוא משום שדוקא בדבר העומד לאכילה, אם עושין ממנו כביסה, אז באה ההנאה אחר הביעור, שהיכה שהוא נעשה מאוס ואינו ראוי לאכילה הוא מתבער, וההנאה באה אחר כך כשהוא עושה את פעולת כבוסו. אבל מה שעומד לכביסה ואינו ראוי לאכילה, איננו חשוב אבוד ומבוער על ידי מה ששוויין בו את הכביסה, והוי ממנו הנאתו וביעורו שוה¹¹. ולפי זה אם יהיה נודע לנו דבר של כביסה, שהוא מתבער ממש מן העולם לפני הנאתו, הרי זה אסור בפירות שביעית, אפילו באותם שהם מיני כבוסים, ואינם ראויים לאכילה רק לכבוס.

תוספת שבת
ולדעה זו הסוברת שיש קדושת שביעית במיני כבוסים, יש מי שאומר שאין חובת ביעור בבורית ואהל, כיון שאינו ראוי לחיה בשדה¹². ויש מי שחולק¹³.

3. הסוברים שאסור לכבס בחלק ממני הכבסים

ויש אומרים שאסור לכבס בבורית ואהל, כיון שההנאה מהכיבוס היא אחר ביעור הצמח¹⁴. ויש מי שאומר לדעה זו, שזוהו דוקא בבורית ואהל שראויים הם לרחיצת הגוף,

9. דין רחיצת בהמה בבורית ואהל לדעה זו, עיי' ספר השמיטה (עמ' ג' הערה 9).
10. המקדש דוד (סי' נט אות ד), כתב לדעת הרמב"ם שכיון שראוי לשימוש שהנאתו וביעורו שוים, לכן ק"ש חלה עליה. אך מותר להשתמש גם בשימושים שאין הנאתם וביעורם שוים, כי לא חזי לאכילה. ועיי' להלן (הערה 14) לדעת הר"ח.
11. שפ"י מהר"י קורקוס (על הרמב"ם כאן), כפות תמרים (סוכה מ ע"א ד"ה גמרא תניא אין מוסרין), פאה"ש (סי' בד בית ישראל ס"ק מד), חזון יחזקאל (תוספתא פ"ה ה"ד).
12. ואף שיש קדו"ש בבורית ואהל, עיי' מרכבת המשנה (מובא בכרס ציון הלכות פסוקות פרק יג גדולי ציון ס"ק יא).
13. דרב"י עפ"י תוספתא, (מובא בכרס ציון שם).
14. ר"ח (סוכה מ ע"א): "אין מוסרין פ"ש למשרה ובביסה... כגון הבורית..."

והיתה שבת הארץ לכם, לאכלה — כל שהוא מיוחד לכם, יהיה לאכלה ולא לרפואה,³ וכל שאינו מיוחד למאכל אדם, כגון קוצין ודרדרין הרכים⁴ — עושין מהן מלוגמא לאדם, אבל לא לבהמה.⁵

וכל שאינו מיוחד לא לאדם ולא לבהמה, כגון הסיאה והאוב והקורנית⁶ — הרי הוא תלוי במחשבתו⁷: חשב עליו לעצים הרי הוא כעצים, חשב עליו לאכלה הרי הוא כפירות. חשב עליו למאכל אדם ולמאכל בהמה — נותנין עליו חומרי מאכל אדם, שאין עושין מהן מלוגמא, וחומרי מאכל בהמה, שאין שולקין אותן.⁸

א. שימושי רפואה בפירות שביעית
 "... אין עושין ממנו מלוגמא² או רשיה וכיוצא בה...".

תוספת שבת
 אין לעשות שום שימוש של רפואה מפירות שביעית, בין באופן שהנאתו וביעורו שווה ובין באופן שאין הנאתו וביעורו שווה,⁹ ויש מי שנראה מדבריו שאם הנאתו וביעורו שווה — מותר להשתמש בפרי לרפואה.¹⁰

- הרמב"ם למד איסור מלוגמא כ"ר בון בר חייא (ירושלמי פ"ח ה"א, מהמילה "לאוכלה" — למעט את המלוגמא. ומ"לכם" משמע שאיירי דוקא במאכל אדם. ועי' תו"כ (בהר פ"ר א' הל' יב) שלומדים זאת מ"תהיה כל תבואתה לאוכל". ובירושלמי (פ"ז ה"א) לומדים מהמילה "לכם" — למעט דבר שאינו שווה לכולם. ועי' בבלי (סוכה מ ע"א, וב"ק קב ע"א) שלימוד זה הוא אליבא דר' יוסי, ונראה שלוח מסכמים רבון. ועי' להלן (הע' 9, 10).
- עי' רש"ס (פ"ח ה"א ד"ה וכל שאינו) שהוא מאכל בהמה, ועי' פ"ז מ"א.
- שביעית (פ"ח מ"א). ועי' לקמן הט"ז (אות ה).
- ברמב"ם הנדפס: "קורנס". לזיהוי מינים אלו עי' ערוך השלם (ערך: סאה, קרנית). ועי' ר"ח (שבת קכח ע"א), רש"י (שם), פיהמ"ש (רמב"ם עוקצין פ"ב מ"ב), ר"ש (עוקצין שם), מאירי (שבת קכח ע"א ד"ה חבילי סאה), תוספתא כפשוטה (עמ' 558 הערות 49'46), פליקס (ירושלמי שביעית עמ' 120, 121, עמ' 159 ש"ר 9).
- שביעית (פ"ח מ"א). ועי' ירושלמי (פ"ז ה"א): "ותני כן חציר וכל שאר ירקות" וכו'. ועי' תוספתא (פ"ה ה"א), ועי' פ"ז ה"ד.
- עי' לעיל פ"ה ה"ג (והע' 3), ועי' בקרית ספר (מובא כפרס ציון פ"ג גידולי ציון אות ג), שמה שנותנים עליו חומרי שניהם הוא רק מדרבנן.
- קונטרס ישועת הארץ (סי' יג הערה ב, מובא במשנ"י ח"ג עמ' צג), דבר השמיטה (פ"ח מ"א מ"א ד"ה ולענין מלוגמאות). וכתב שם שאם אוכל או שותה את הפירות כדרך — מותר, ואף אם מתכוון לרפואה. ועי' פ"ה ה"ג (אות ג). סיכה ע"ג המכה, עי' פ"ה ה"ז (אות ג והע' 19, 20).
- משנ"ד (פ"ח מ"ב סוף מ"ה שנתנה) ועי' תפא"י (הלכתא גבינחת פ"ח מ"א), שכתב טעם איסור מלוגמא משום לאכלה ולא להפסד.

יש מי שאומר שאסור להשתמש בפירות שביעית אף לצורך מאכל לחיזוק הגוף, כגון ויטמינים וכדו',¹¹

ב. קדושת שביעית בתרופות

יש אומרים שאין קדושת שביעית בפירות שמייעדים רק לעשיית תרופות,¹² ויש מי שאומר שהם קדושים בקדושת שביעית, כדין מיני כיבוסים.¹³

יש מי שאומר שאם נבלע איסור בפירות שביעית — מותר לעשות בהם מלוגמא, כי כבר אינו בכלל "לכם".¹⁴

ג. קביעת ה"מיוחד לאדם" עפ"י מקום הגידול

"וכל שאינו מיוחד לא לאדם ולא לבהמה, כגון הסיאה והאוב והקורנית⁶ — הרי הוא תלוי במחשבתו...".

שבת הארץ

דוקא סיאה ואוב וקורנס שגדלים בשדות — אינם מיוחדים לא לזה ולא לזה, והולכים בהם אחר מחשבתו. אבל סיאה ואוב וקורנס שעלו מאליהן בחצר, סתמייהו לאדם הם ולא אוליין בתר מחשבתו. ויש עליהם לעולם כל דין מאכל אדם.¹⁵ ונראה שדוקא בחצר שמשמרת פיורתיה, הם מיוחדים לאדם, אפילו כשעלו מאליהם. אבל בחצר שאינה משמרת פיורתיה, אם עלו מאליהם דינם כסתם, שאינם מיוחדים לא לזה ולא לזה, והולכים בהם אחר מחשבת לקיטתו.¹⁶ דוקא בחצר, אבל בגינה אין סתםם לאדם, משום שבחצר כיון שהוא מצוי לראותם תמיד, ויודע ללקוט אותם בזמן הראוי להם, קודם שיתקשו ולא יהיו ראויים לאכילת אדם, הוי סתמא לאדם. מה שאין כן בגינה — אינם מיוחדים לא לזה ולא לזה, והולכים אחר המחשבה.¹⁷

- כרם ציון (הלכות פסקות עמ' נח) כיון שאינו שווה לכל נפש, "הלכות שביעית" (עמ' קעד ביאור הלכה) כי גם זה בכלל תרופה, ובפס' שבדך כלל צריך לשנות את הפירות מבריותם. ועי' קונטרס ישועת הארץ (סי' יג הערה ב, מובא במשנ"י ח"ג עמ' צג).
- חזו"א סי' יד ס"ק ה ד"ה ונראה, "הלכות שביעית" (ח"א עמ' קעה) וכתב שם שכיון שאינו שווה לכל נפש אין בו ק"ש, והנאמר בירושלמי (פ"ז ה"א) שיש קדו"ש במיני מלוגמיות, איירי בראוי למאכל בהמה. וכ"כ הקהילות יעקב (זרעים סוף הספר). ועי' לעיל ה"ט (אות א).
- אמונת יוסף (פ"ח ה"א ע"א עמ' קכא ע"ב, ד"ה מיני מלוגמיות, ועי"ש ע"א ד"ה א"ל והיתה).
- קול סופר (פ"ח מ"א). קדו"ש במיני כיבוסים, עי' לעיל ה"י (אות ב).
- שם עפ"י גמ' (נדה נא ע"א), ורמב"ם (הל' תרומות פ"ב ה"ב). ועי' (פ"ה ה"ה), דין השימוש בעלי קורקוסיה בתור כלי לאדם. ועי' מעשרות (פ"ג מ"ט), ועי' תוס' רעק"א (פ"ח מ"א אות לה).
- תוס' (נדה נא ע"א ד"ה אלא דורעניהו), ותוס' רא"ש (שם סוף ד"ה אלא תירין א').
- דברי עצמו עפ"י התוס' הנ"ל. ועי' פאה"ש (סי' כד ביש"ר ס"ק נב).

תוספת שבת
ויש מי שאומר שאף בחצר אין סתמייהו לאדם¹⁸.

ולפי האומר נראה, שמחשבת בעלים מועילה דוקא במאכל שאינו מיוחד לאדם ואינו מיוחד לבהמה. אך במאכל המיוחד לאדם, אפי' חשב עליו מחשבת עצים יש בו קדושת שביעית¹⁹. ויש מי שאומר שאם נטעו אדעתא דמחשבת עצים, מועילה מחשבתו להפקיע מידי קדושת שביעית²⁰.
ויש אומרים, שמאכל אדם, אם נטעו אדעתא דשימוש האסור בפירות שביעית — מותר להשתמש בפירות באותו שימוש²¹. ויש אומרים, שאף פוקעת ממנו קדושת שביעית²².

סיהא, איזוב וקורנית שהבעלים לא חשבו להשתמש בהם לעצים — יש אומרים שיש בהם קדושת שביעית²³. ויש חולקים²⁴.

ד. פירות המיוחדים לאדם ולבהמה

פירות המיוחדים הן לאדם והן לבהמה, יש מי שאומר שנוחנים עליו חומרי מאכל אדם, ואסור לחיתם לבהמה²⁵. ויש חולקים²⁶.

18. בית רידב"ז (ס' ה סעי' יד בהג"ה לפאה"ש) עפ"י תוס' רא"ש (נדה נא ע"א בתירוץ ב'), ועיי' שאון הכרח לומר כן לדעתו.

19. פאה"ש (ס' כה סעי' ז ובבש"ד ס"ק ל'), וכן פסק הרב זצ"ל להלן פ"ה הכ"א (סוף אות ה). ועיי' תורת השביעית (עמ' שצד).

20. מהר"ט (ח"א ס' פג) וסברתו שהסיהא האוזב והקורנית למרות שהם מאכל אדם — מועילה מחשבת עצים.

21. מהר"ט (ח"א ס' פג ד"ה ונראה ל'). ומסיבה זו כתב שמותר להשתמש בעלי תוחים לתולעי משי, כשנטעו האילנות על דעת כן. ומשמע שם שאעפ"י יש ק"ש על העלים, שהרי חסיבה להיתר היא משום שהאכלת העלים לתולעים הינה שימוש רגיל שדומה לאכילה, דומיא דהדלקת נר, שהיא כאכילה של השמן ער"ש. וכן הבין הציץ אליעזר (חי"א ס' סז אות א ד"ה הדגשתו). ובמעדני אוץ (ס' י אות ה ד"ה ואף) כתב שמהני דוקא מחשבה של האכלת בהמה כי אינה מפקיעה מק"ש, וכיון שמתחילת יצירתו נועד לכך, לכן אין בזה הפסד פירות שביעית. אך מחשבה לשימוש המפקיע ק"ש — לא מהני. ועיי' לקמן ה"ג (אות א סעי' ג).

22. בית רידב"ז (ס' ו סעי' ז, ס' ה סעי' יד) וכתב כן אף לדעת המהר"ט. וכ"כ במנחת שלמה (ס' נא אות יב) והוכיח דברי המהר"ט מרש"י (ב"ק קב ע"א) שכתב שלא אולין בתר מחשבתו במאכל אדם, כיון שמתחילת יצירתו חלה בו קדושה. והוסיף שאף בירקות אולין לענין זה בתר מחשבת זריעה ולא מחשבת לקיטה. ועיי' דברי הרב חרל"פ (ס' חוף ימים) ועיי' בתורת זרעים (פ"ח מ"א ד"ה בירושלמי), ועיי' תוספתא פ"ה ה"א: "חציר וירקות שליקטן לחטן...". ועיי' ציצץ אליעזר (חי"א ס' סח אות א), שהוא דוקא כאשר חושב לצורך הנ"ל, אך כשחושב גם למאכל — יש בו קדושת שביעית. ועיי' פ"ד ה"ב (אות ח), פ"ה הכ"א (אות ה), פ"ח ה"א (אות א).

23. משנה ראשונה (פ"ח מ"א ד"ה חשב ופ"ז מ"ב סד"ה כל שהוא), וכ"כ בהר צבי (כרס ציון ס' יז ד"ה והנה הרמב"ם וכן זרעים ח"ב ס' נה) לדעת הרמב"ם פ"ז ה"י"ד. ועיי' תוס' רא"ש (נדה נא סוף ד"ה אלא בתירוץ ב'), "הלכות שביעית" (ס' ה כס"ד ס"ק פב).

24. הר צבי (שם) לדעת הראב"ד (פ"ז ה"י"ז). ועיי' תוס' רא"ש (שם סוף ד"ה אלא בתירוץ א').

25. בית רידב"ז (דף פ ע"א).

26. הרב פרג (כרס ציון הלכות פסקות עמ' נ גידולי ציון ס"ק ג).

ה. מחשבת לוקח ומחשבת מוכר

שבת הארץ

סיהא ואזוב וקורנס הגדלים בשדות, שהולכים בהם אחר המחשבה, שמכרם המוכר לאוכלים והלוקח לקחם לעצים — יש בהם קדושת שביעית כאוכלים, שהולכים לחומרא אחר מחשבת המוכר. ואם המוכר מכרם לעצים, והלוקח לקחן לאוכלין, אפילו אם חשב עליהם אחר כך לעצים — דינם כאוכלין, שהולכין לחומרא גם כן אחר מחשבת הלוקח הראשונה שבשעת לקיחה²⁷.
ואם המוכר מכר לעצים והלוקח בשעת משיכה חשב לאוכלין, ואחר כך כשנשן המעות חשב לעצים, דינם כאוכלין, דבתר משיכה אולין לחומרא²⁸. וכן אם כשנשן המעות חשב הלוקח לאוכלין, ואחר כך כשמשך חשב לעצים — מכל מקום דינם כאוכלין, שאנו הולכים גם אחר מותן מעות לחומרא²⁹.
ואם מוכר מכר לאוכלין, והלוקח לוקח עצים, ולא גמורו את מקום, כי היה זה המוכר מעמיד במקוהו ובקש יותר, וגם הלוקח היה מעמיד במקוהו שריצה בפחות, והלך זה לביתו וזה לביתו, ואחר כך נתקבצו למקום אחד, ולקח זה החפץ בסתם: אם המוכר הוא שתבע את הלוקח לגמור את המקח, ונתן לו החפץ — אז ביטל המוכר דעתו לדעת לוקח, והולכים אחר דעת הלוקח. ואם הלוקח הוא שתבע את המוכר ומשך סתם — אז ביטל הלוקח דעתו לדעת המוכר והולכים אחר דעת המוכר, ויש בהם קדושת שביעית שהרי המוכר מכר לאוכלין³⁰.

ו. איבוד מאכל בהמה לשימושי האדם

חציר וירקות שדה ועלי קורקסייה, שלקטן לוכך בהן החיטים, מותר לוכך וללחלח בהן החיטים. אבל אם לקטן למאכל בהמה אסור לוכך בהן חיטין, דהוי כמאכר אוכלי בהמה.

ואסור לסחטן לעשות מהן סממנים לאדם. ואף על גב דאוכלי בהמה עושין מהן מלוגמא לאדם, אם כן מותר לעשות סממנים לאדם, אפילו מכל מה שהוא מיוחד לבהמה, שאין מלוגמא אסורה בשביעית כי אם מאוכלי אדם — אבל

27. כל התאמר כאן (אות ה) עפ"י פאה"ש (ס' כד סעי' טו).

28. דמדבנן משיכה קונה. עיי' רמב"ם (הל' מכירה פ"ג ה"א), שר"ע (ח"מ ס' קצח סעי' א).

29. ירושלמי (פ"ח ה"א) ובר' יוחנן, ועיי' ב"מ (מז ע"ב), רמב"ם ושר"ע (שם). ואצי"ג דקיייל בדבנן דוקא משיכה קונה, מ"מ היכא דנפ"מ לחומרא — לא עקרו רבנן דין תורה, עיי' פאה"ש (שם).

30. שם ירושלמי (פ"ח סוף ה"א), תוספתא (קידושין פ"ב ה"א), רמב"ם (הל' מכירה פ"ג ה"א), שר"ע (ח"מ ס' רכא סעי' א).

זהו דוקא כשאנו מאבד את האוכלין כדי לעשות את המלוגמא, כי אם שהם בעין ומשתמש הוא לצורך מלוגמא. אבל לסחטן כדי לעשות מלוגמא לאדם, כיון שהוא מאבדן בסחיטתן — זהו אסור לעשות גם ממאכל בהמה³¹.

יש מי שאומר שאפילו כשלקטן לרכך בהם חיטים, שאז הם גרועים מאוכלי בהמה, שהרי אסור לרכך חיטים במה שהוא לשם אוכלי בהמה — מכל מקום יש בהם קדושת שביעית לענין זה שאסור לסוחטן לעשות מהן סממנים לאדם. ואם אפילו על ידי סחיטה, שהרי הם עומדים לאבוד על ידי הטנת החיטים גם כן. ולא אסור באלה לסוחטן לעשות מהן סממנים לאדם, כי אם כשלקטן לשם אוכלי בהמה³³.

תוספת שבת
 ויש חולקים וסוברים שמוותר להפסיד מאכל בהמה לצורך הנאת האדם, ולכן מותר לסחוט סממנים ממאכל בהמה לרפואת האדם³⁴. ויש מי שאומר שזהו דוקא בהנאה ישירה ממאכל הבהמה, כגון מלוגמא. אך אסור להנות ממנו הנאה עקיפה, כגון להשתמש בו בתור כלי³⁵.

הלכה יב

- א. מאכל אדם שנועשה מאכל בהמה
- ב. החלפת מאכל בהמה במאכל בהמה
- ג. קניית ירק של גנים ושל בעלי בתים

רמב"ם

מותר למכור אוכלי אדם ואוכלי בהמה וליקח בהם אוכלי אדם, אבל אין מוכרין אוכלי בהמה ליקח בהם אוכלי בהמה אחרת, ואין צריך לומר שאין מוכרין אוכלי אדם ליקח בהם אוכלי בהמה¹. ואם לקח בקן או החליף אוכלי אדם באוכלי בהמה — הרי הן כאוכלי אדם שאין עושים מהן מלוגמא לאדם².

- א. מאכל אדם שנועשה מאכל בהמה

שבת הארץ

ואם לקח קניית ירק והעלהו על הגג ונתיבש ואינו ראוי רק לבהמה — מותר להאכילו לבהמה ולעשות ממנו מלוגמא לאדם כדין מאכל בהמה. אף על פי שקודם שנתיבש היה ראוי למאכל אדם, מכל מקום עכשיו, כיון שנתיבש ואינו ראוי למאכל אדם — יש לו כל דין מאכל בהמה³.

ונראים הדברים שזהו דוקא כשנתיבש כל כך עד שאינו יכול לחזור לכוונה להיות ראוי למאכל אדם גם על ידי שליקה, שאז אין שולקין אותו כדין מאכל בהמה⁴. אבל אם הוא ראוי לחזור לכוונה על ידי תיקון של שריה או שליקה

1. תוספתא (פ"ה ה"ב), ת"כ (בהר פרשה א פרק א הל' ז). הראב"ד (תו"כ שם) ביאר שסיבת האיסור היא משום הפסד פירות שביעית העומדים למאכל אדם ואין ליתנם למאכל בהמה. בספר ידאים (עמ' קפז) כתב שזו גזירת הכתוב: הראוי לאדם לאדם, הראוי לבהמה לבהמה.
2. ירושלמי (פ"ה ה"ה).
3. פאה השלחן (פי' בד סעי' יז ס"ק נה) ע"פ ירושלמי (פ"ז ה"ב). בבאור הגר"א כתב שאוכלי אדם שהוחלפו על קניית ירק בעודה ראויה למאכל אדם, למרות שלאחר מכן הירק התיבש ואינו ראוי למאכל אדם כי אם למאכל בהמה — הרי שחלים על ירק זה דיני מאכל אדם. ומשמע שכאשר לא היתה החלפה אלא הירק עצמו הועלה על הגג ונתיבש שם — למרות שבא ממאכלי אדם אין דינו אלא כמאכל בהמה. הגר"א גוסס כן גם בשיטת הר"ש (פ"ז מ"ג).
4. קניית ירק, קצוות הירק שמחתכין אותם.

31. שפ"ט (ירושלמי פ"ז ה"א) עפ"י גירסת הגר"א. אך בנדפס: "חציר ושאר ירקות... ואסור בהן ללוות מנה", ולא הוזכר איסור סחיטה. כדעה זו כתבו: פאה"ש (סי' בד סעי' טז, ובבש"ד ס"ק נד), ספר השמיטה (עמ' לד סעי' ט). ועי' פ"ד ה"ח (אות ח).
32. "להטן" מלשון לט, דהיינו להצניע את החיטין תחת החציר וכו'... כדי לשמור על לחותם.
33. ש"פאה"ש (פי' בד, ביש"ר ס"ק נד), ועי' הר צבי (ודעים ח"ב סי' נה ד"ה ולע"ד).
34. מסקנת הירושלמי (עפ"י הרש"ס, כת"י ג'. עי' חקר ועיין ח"ב פ"ז ס' נה ד"ה ולע"ד). ובהוצאת מכון מוצל מאש ד"ה מלוגמא) מהר"א פולדא (פ"ז ה"א ד"ה ה"ג מהו להטין בהן, ועיי'ש בתחילת ההלכה ד"ה "ולא נמצא מאבד את חומרי מאכל בהמה, ואין שולקין אותו, אם מותר אף לאבד אותם לצורך האדם. ולבהמה, נותנים עליו חומרי מאכל בהמה, ואין שולקין אותו, אם מותר אף לאבד אותם לצורך האדם. ועי' תוספתא כפשוטה (בה"א עמ' 558 הערה 56) שאף אחר הטינון הם ראויים למאכל בהמה, ולכן אין בכך הפסד.
- לענין שינוי פרי מבריותו (כגון סחיטה) שלא לענין אכילה, עי' פ"ה ה"ט (הערה 4), שלדעת החו"א איסור זה אינו אלא גדר אכילה.
35. אמונת יוסף (פ"ז ה"א ד"ה א"ל אותו ואמרו). ועי' פ"ד ה"ח (אות ח).

— אסור להאכילו לבהמה, וצריך דוקא לשולקן כדי שיהיה ראוי למאכל אדם,⁵ ויאכל לאדם בקדושת שביעית.⁶ ואפילו כשהוא יבש לגמרי עד שאינו ראוי כי אם לבהמה, אסור למוכרו ליקח מהן אוכלי בהמה אחרת.

תוספת שבת

יש אומרים שמאכל אדם שהועלה לגג ונתיבש, למרות שכעת הוא מאכל בהמה — לא נמקע ממנו דין מאכל אדם, ומותר להאכילו לבהמה וליקח בו מאכל בהמה אחרת, אבל אסור לעשות ממנו מלוגמא.⁷

שבת הארץ

ואם החליף אוכלי אדם בקניבת הירק ואחר כך העלה אותה לגג ונתיבש — אסור לעשות ממנה מלוגמא לאדם, שכיון שבא מאוכלי אדם יש לו תמיד כל חומר של אוכלי אדם.⁸ ונראה שכל שכן הוא שאסור להאכילה לבהמה.⁸

ב. החלפת מאכל בהמה במאכל בהמה

”... אבל אין מוכרין אוכלי בהמה ליקח בהם אוכלי בהמה אחרת...”.

ויש מי שנראה מדבריו שמותר ליקח באוכלי בהמה אוכלי בהמה אחרת.⁹

תוספת שבת

יש מי שאומר שאם קניבת ירק עומדת להתיבש ולהפסל מאכילת אדם — מותר להחליפה במאכל בהמה.¹⁰

5. נראה שכונתו הרב זצ”ל היא שאסור ליתן מאכל זה לבהמה לאכילה כיון שעדיין ראוי למאכל אדם ובתחילתו היה ראוי למאכל אדם, אבל לא נראה שהרב זצ”ל בא להצריך חיוב מיוחד ליתנו לאדם לאוכלי, שהרי בזה נחלקו הרמב”ן והמגלה אסתר האם חובה לאכול פירות שביעית (עי’ לעיל ה”א אות א’).⁸

6. את דברי הרב זצ”ל שכל עוד אפשר להחזיר את הדבר למאכל אדם אין דינו כמאכל בהמה, נראה להוכיח מן הירושלמי (פ”ז ה”ב: “אין מחייבין אותו לאכול, לא פת שיעפשה ולא קניבת ירק ולא תבשיל שנתקלקל”, ובאר הרמב”ם (הלכות מעשר שני פ”ג ה”א): “כיון שנפסל מאכילת אדם פקעה ממנו קדושתו”). למדנו שינפסל מאכילת אדם הוא מצב של פת שיעפשה. אבל פת שיבשה, כיון שאפשר לחזירה למאכל אדם — איננה מוגדרת שנפסלה מאכילת אדם. ולפיכך כבד הרב זצ”ל שצריך לשולקן על מנת שיהא ראוי למאכל אדם, שהרי רק מאכל אדם מותר לשלוק, ואילו מאכל בהמה אסור, מכאן שהמאכל דינו כמאכל אדם, ועי’ פ”ה ה”ג (הערות 5, 6).

7. ר”ש (פ”ז מ”ג, ללא גירסת הגר”א), רידב”ן (לירושלמי פ”ז ה”ב ד”ה החליף, בית ירדב”ן סי’ ה סעי’ יז בהג”ה לפאה”ש ובד”ה מותר), חזו”א (סי’ יג סי”ק בד”ה פ”ז מ”ב). ועי’ זיו הים (פ”ז ה”א אות מג ד”ה והגר”א).

8. מדברי הרב זצ”ל נראה שיש למאכל זה כל דיני מאכל אדם. וכן העיר החזו”א (סי’ יג סי”ק בד”ה ולפירוש הגר”א). ויש שכתבו שחלים עליו גם דיני מאכל בהמה לחומרא ואסור לשולקו: חכמת אדם (שערי צדק פרק יז סעי’ כג), או שיש מקום לומר שדינו רק כמאכל אדם ולכן מותר לשולקו כדין מאכל אדם: תורת השביעית (עמ’ ססד).

9. ר”ש (פ”ז מ”ב) על פי גירסתו בירושלמי, ועי’ הסבר המהר”א פוליא.

10. ניר (פ”ז ה”ב).

שבת הארץ

ויש מי שנראין דבריו לומר, שכל עיקר האיסור של מכירת אוכלי בהמה לקנות בהם אוכלי בהמה, היינו דוקא דוקא אוכלי בהמה אחרת, כלומר אוכלין כאלה שאינם ראויים לבהמה הראשונה שהיו האוכלים הראשונים ראויים לה. אבל כשמוכר אוכלי בהמה כדי ליקח אוכלי בהמה אחרים, ששני האוכלים ראויים בשוה לבהמה — אין על זה משום איסור מכירת אוכלי בהמה כדי ליקח אוכלי בהמה אחרת.¹¹

ג. קניבת ירק של גנים ושל בעלי בתים

וקניבת ירק שנחשבת מאכל אדם, יש מי שנראה מדבריו שהוא דוקא אותה שקוננים אותה בעלי בתים מהירק, שהיא ראויה קצת לאכילה. אבל אותה שהגננים קוננים אותה — נראה שיש לה דין מאכל בהמה לכל דבר.¹² ויש מי שנראה מדבריו שקניבת הירק היא מאכל בהמה, ודינה כדין אוכלי בהמה אלא שחייבת בכיעור, ואם העלו אותה לגג ונתיבשה — זהו כיעורה.¹³ ונראין הדברים בקניבת ירק שמקננים הגננים,¹² והייבוש הוא באופן כזה שאינו ראוי מעתה לבהמה כי אם לעצים בעלמא ובזה הוא כמבוער, ופקעה מינה תורת שביעית.¹⁴

תוספת שבת

ויש אומרים שקניבת ירק של גנים אין בה קדושת שביעית מכיון שהנזק הוא אוכל מעופש, וקניבת ירק של בעל הבית יש בהם קדושת שביעית שאין זה אוכל מעופש לחלוטין.¹⁵

ויש מי שאומר שקניבת ירק של בעלי בתים, גם כשאין בהמות במקום — יש בה

11. רמב”ם (פ”ה הי”ב). וכן הסביר החזו”א (סי’ יג סי”ק בד”ה שם מוכרים). פשוט לשון הנוספתא היא שבכל אופן אסור למכור מאכל בהמה עבור מאכל בהמה, למרות שמותר להחליף מאכל אדם אחד עי’ ניר (פ”ז ה”ב).

12. ערך השלחן (סי’ כד סעי’ כד) הסביר שלא התירו אלא מכירה מועטת ובאוכלי אדם, אבל באוכלי בהמה לא התירו כל מסחר. בתוספתא כפשוטו (באור הארוך עמ’ 560) הסביר שעל ידי המכירה הראשונה הקדושה הראשונה ניתקה מהמעיות וחלה עליהם קדושת שביעית סתם, ואין קונים אוכלי בהמה בדמי שביעית.

13. רמב”ם (הלכות תרומות פ”א ה”י) על פי ירושלמי (תרומות פ”ד ה”ד בסופה), ועי’ לעיל הלכה ג, שכתב הרמב”ם שיש להשוות בין הנפסל לאכילה בשביעית לנפסל לאכילה בתרומות ומעשרות. יסוד זה הובא גם בחזו”א (סי’ יד סי”ק י ד”ה ולמדנו).

14. רש”ס, פני משה ותולדות יצחק (פ”ז ה”ב).

15. עי’ לקמן פ”ה הי”ד.

16. חכמת אדם (שערי צדק פרק יז סעי’ יא”ב) על פי דברי הרמב”ם (תרומות פ”א ה”י).

תוספת שבת
יש אומרים שטעם איסור הצאת פירות שביעית לחו"ל הוא שמצוות הביעור צריכה להתקיים בארץ.³ לדעה זו נחלקו המפרשים האם האיסור הוא מדין תורה⁴ או מדרבנן.⁵
שבת הארץ
ויש מי שנראה מדבריו שאין איסור להוציא פירות שביעית מארץ ישראל לחוץ לארץ יותר מפירות של כל השנים, שגם בהם יש איסור להוציאם לחוצה לארץ.⁶ ועל פי האופנים המותרים להוציא פירות הארץ לחוצה לארץ תמיד,⁷ לדעה זו, מותרין גם כן פירות שביעית להוציאם עד זמן הביעור. שמומן הביעור ואילך שנתחייבו בשריפה לדעה זו,⁸ מתחיל איסור הוצאה לחו"ל, ומאז הוא כמו שמן שריפה ושאר קדרשים, שגם כשנפסלו צריכין ביעור — מתבערין בקדרושה.⁹

תוספת שבת
ויש אומרים לדעה זו, שאין להוציא קודם הביעור הרבה פירות, שמא ישארו לו פירות בשעת הביעור. אבל מעט פירות שיגמרו קודם שעת הביעור או כמיות גדולות לאחר שקיים בהם מצות ביעור לסוברים שהביעור הוא הפקר,⁸ יכול להוציא.¹⁰

2. הסוברים שמותר להוציא לסחורה

שבת הארץ
יש אומרים שבאותן האופנים שיש בהם היתר לעשות סחורה בפירות שביעית מותר להוציאם לחוצה לארץ לסחורה כזאת.¹¹

- ר"ש, רא"ש, רש"ס, ד"ב, מהר"א פולדא (פ"ו מ"ה), ועי' פ"ז הי"ב.
- בית רידב"ז (ס"י ה סעי' יח, דף סט ע"ב - ע), הרב שטיינבערג מבראד (משמרת להבית דף כב ע"ב).
- האדר"ת ("בשמן רענן" ח"ב, שבת הארץ סי' לב), חזו"א (סי' יג ס"ק ג), שו"ת משנת יוסף (ח"ב סי' כד).
- ש"י פאה"ש (סי' כד, בית ישראל ס"ק נו) על פי ר"ש (פ"ו מ"ה), הלכתא גבירתא (פ"ו מ"ה).
- עי' שו"ע (ח"מ סי' רלא סעי' כו), סמ"ע (ס"ק מוד), בכורי שלמה ומשפט שלום (סי' רלא), בית יצחק (ו"ד ח"ב סי' קכא אות ז).
- עי' לקמן (פ"ז ה"ג אות ב) אופני הביעור השונים.
- המשנה (פ"ה מ"ו) השוותה דין שמן שריפה ודין פירות שביעית.
- האדר"ת ("בשמן רענן" ח"ב, קונטרס שבת הארץ), בית רידב"ז (סי' ה סעי' יח), ספר השמיטה (עמ' לו סעי' ה), כרם ציון (פרק ו סעי' ט), במשמרת להבית (לרב נחום ווידענפלד, והרב שטיינבערג אב"ד בראדי תתירו ביוחק גדול בלבד).
- פסחים (נב ע"ב) התריץ הראשון בתוס' (ד"ה רב ספרא). מלאכת שלמה (פ"ו מ"ד ה"ה אין מוצאין), בית יצחק (ו"ד ח"ב סי' קכא), ציצ הקדוש (ח"א סי' טו), בית רידב"ז (סי' ה סעי' יח), ספר השמיטה (עמ' לו סעי' ה), החזו"א (סי' יג ס"ק ט) כתב שיש טעות בגירסת התוס' וגם לפי התרוץ הראשון אין היתר לסחורה אלא לאכול את הפירות שיצאו לחו"ל. אך קשה לומר שטעות זה נפלה במספר גירסאות של ספרי ראשונים. תרוץ זה הובא כתרוץ יחיד בתוספות הרשב"א והובא גם בתוספות רבינו פרץ. סברת התוס' נתבארה על ידי הרב יצחק (בקוני"א סי' כג). האופנים המותרים מבוארים לקמן פ"ו ה"א (אות ג סעי' 2, אות ד סעי' 4).**

קדושת שביעית, ואילו קניבת ירק של גנים שהיא כאוכלי בהמה בלבד, אם אין בהמות במקום — אין בקניבה קדושת שביעית.¹⁶
יש אומרים שמאכל אדם שנפסל ואינו מיוחד למאכל בהמה — אין בו קדושת שביעית.¹⁷

הלכה יג

- גדרי האיסור להוציא פירות שביעית לחו"ל
 - הסוברים שאיסור הוצאה מדין ביעור
 - הסוברים שמותר להוציא לסחורה
 - המתירים להוציא פירות שניטעו
 - האוסרים הוצאת פירות שביעית לחו"ל בכל ענין
- גדרי האיסור להוציא פירות שביעית לחו"ל
 - הוצאה מגבולות עולי בבל לגבולות עולי מצרים
 - איסור האכלת פירות שביעית לנכרים
 - האכלת שכיר
 - דיני אכסניא

רמב"ם

פירות שביעית, אין מוציאין אותן מהארץ לחוצה לארץ, ואפילו לסוריא.¹ ואין מאכילין אותן לגוי ולא לשכיר. ואם היה שכיר שבת או שכיר שנה או שכיר חדש או שקצין מוונחיו עליו — הרי הוא כאנשי ביתו ומאכילין אותו. ומאכילין את האכסניא פירות שביעית.²

א. גדרי האיסור להוציא פירות שביעית לחו"ל

"פירות שביעית, אין מוציאין אותן מהארץ לחוצה לארץ...".¹

- הלכות שביעית (סי' ו, כסא דוד ס"ק מ).
- חזו"א (סי' יד ס"ק ט).

- שביעית (פ"ו מ"ה), תו"כ (בהר פירשה א פיסקה ט), מדברי הרמב"ם שהביא הלכה זו בדיני קדושת שביעית, נראה שהאיסור להוציא נובע מכך שהוא פגיעה בקדושת פירות שביעית. ולכאורה כך הבין הרב יצחק שהביא כדעה חולקת את הסוברים שיצוא תלוי בביעור.
- תוספתא (פ"ה הי"ד).

והאופנים המותרים בסחורה בפירות שביעית הם: או בדבר מועט כדי ערך מוזן של סעודות, או לשלוק לעצמו והותרו שמוותר למכור את המותר, כמו שיתבאר כל אלו הענינים להלן בדברינ¹².
ויהא אומרים שעיקר איסור סחורה הוא דוקא כשלוקט את הפירות של שביעית והוא בעצמו מוכר אותם, אבל אם הוא נותן לאחר ואחר מוכרם מותר. ואפילו אם האב לוקט ובנו מוכר על ידו גם כן מותר. ואפילו חמשה אחים שלוקטים ואחד מוכר על ידם מותר. ומותר להאחד שלקט בעצמו למכור גם כן את מה שלקט הוא בהבלעה של המכירה שמוכר בה את מה שלקטו אחיו¹³.
ולפי זה נראה דכל שכן שמוותר לעשות סחורה בפירות שביעית בהבלעה, שמוכר לו בידו עם פירות שביעית פירות שאינם של שביעית או דברים אחרים שאין בהם איסור סחורה, ואומר מפורש שהכסף שהוא מקבל הוא רק כשביל הדברים המותרים בסחורה, ונמצאים פירות שביעית רק במתנה בעלמא שאין עליה איסור סחורה.

אלא שאפילו באופנים המותרים אסור לקבוע את עצמו למכור תמיד כל שעה במקום אחד¹⁴.

3. המתירים להוציא פירות שניתנו לצורך יצוא

תוספת שבת

יש מי שהקל לייצא כשהגידולים ניטעו לצורך יצוא¹⁵. ויש אומרים שקשה להקל בכך¹⁶. ויש שהקלו לייצא כאשר הפירות בארץ מרובים כל כך שאין אפשרות לאכלם בארץ והם יבואו לידי הפסד¹⁷.

4. האוסרים להוציא פירות שביעית לחו"ל בכל ענין

שבת הארץ

ויש מי שנראה מדבריהם, שבכל אופן אסור להוציא פירות שביעית מהארץ לחוצה לארץ, אפילו לסחורה¹⁸.

12. עיי' להלן פ"ו הא' ה"א (אות א, אות ג סעי' 6, אות ד סעי' 3) וכן בספר השמיטה (עמ' לו סעי' א).
13. (שנה) תוס' (סוכה לט ע"א ד"ה וליחוב), ויבאר להלן פ"ו הא' ה"א (אות ג סעי' 4, אות ד סעי' 5).
14. (שש"ס) תוס' (סוכה לט ע"א ד"ה וליחוב) עפ"י ירושלמי (פ"ו הי"ג). ועיי' פ"ו הא' ה"א (אות ג סעי' 4).
15. דין הבלעה, עיי' פ"ו הא' ה"א (אות ג סעי' 5), פ"ח הא' ה"א (אות ג).
16. הה"ח בלין (הובא בבית רידב"ז סי' ה סעיף יח דף ע"ד). ועיי' לעיל הי"א (אות ה).
17. בית רידב"ז (סי' ה סעי' יח דף עב ע"ב) במכתב הרב אייזיק. ועיי' מעד"א (סי' י אות ה).
18. הרב שטיינער, הרב ווינענפלד (בית רידב"ז, משמרת לחבית דף כא ע"ב), כג ע"א ע"ב. ועיי' תחומין (ז עמ' 35, מאמר של הרב יעקב אריאל). ועיי' לקמן (הע' 31-30).
19. תוס' (פסחים נב ע"ב ד"ה רב ספרא) בהרצת השני, ר"ש (פ"ו מ"ה), ראב"ד ור"ש (תר"כ פרשה א

תוספת שבת

ויש אומרים שאסור להוציא פירות שביעית אפילו על מנת להחזיר¹⁹. ולעדה זו יש מי שכתב להקל לענין הוצאת דמי שביעית²⁰.
יש אומרים שלדעות שאסור להוציא פירות שביעית לחו"ל, פירות שהוצאו לחו"ל קודם זמן הביעור — אסורים באכילה²¹. יש מתירים לאכול פירות שהוצאו לחו"ל באיסור²².

ב. הוצאה מגבולות עולי בבל לגבולות עולי מצרים

"פירות שביעית אין מוציאין אותן... ואפילו לסוריא".

יש אוסרים להוציא פירות שגדלו בגבולות עולי בבל לגבולות עולי מצרים²³. ויש מתירים²⁴.

ג. איסור האכלת פירות שביעית לנכרים

"ואין מאכילין אותן, לא לגוי"²⁵.

יש מי שאומר שאסור להאכיל גוי בפירות שביעית מפני שיש בזה איסור תורה של הפסד פירות שביעית²⁶. ויש אומרים שאין זה אלא איסור דרבנן²⁷.

- ה' טו, מאירי (פסחים נב ע"ב ד"ה פירות), ידאים (סי' קנה) חכמת אדם (שערי צדק פרק יז סעי' כד).
- בשר"ת צ"ח הקדוש (ה"א סי' טו) ובתורת השמיטה (תוספת שביעית הע' דל) כתב בשם גדולת מודעי דייקו במב"ט (ה"ג סי' מה). והסבירו שאסור יצוא שמה הוצאת פירות שביעית תגורם לכך שיתחילו פירות שביעית בפירות חו"ל ויבואו להוציא פירות שביעית לחו"ל, ומכאן שיש צורך שתהא האכילה בארץ, ואפילו אם הגיע זמן הביעור והפקיר — אסור להוציא לחו"ל. בצ"ח הקדוש (שם) הוסיף שמה איסור להוציא הוא בגלל שפירות שביעית הם קדושים, ולכן יש לאכלם בקדושת ארץ ישראל.
19. שאלת שלמה (ורטהיימער, ח"ב סי' סג), כרם ציון (פרק טו סעי' ז), ועיי' פ"ז הי"ב (אות ג סעי' 2).
20. הרצ"פ פראנק (כרם ציון פרק טו, גאון צבי סי' ק"א).
21. תר"כ (פרשה א פסקתא ט): "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך — מה שבארצך אותה אוכל ולא מה שהוציא עקילס לפנטוס". הראב"ד (להג"א) הרש"ס (פ"ו מ"ה, פ"ט ה"ו ד"ה בפירות שביעית) ומהר"ט אלגאזי (בכורות פ"ה אות מג ד"ה דע), למדו מכאן שהאיסור הוא על הפירות.
22. בית רידב"ז (סי' ה סעי' יח דף ע, ובמשמרת לחבית דף יט"כ), קרבן אהרן (לתר"כ פירשה א פסקתא ט), שר"ת ששיב דבר (סי' נו בסופו), חזק"א (סי' י ס"ק ו ד"ה ואם שולחין), שר"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קפ"ד ד"ה ואף).
23. לדעת הירושלמי, דעת רבי יהודה בברייתא האוסרת הוצאת פירות מכיז היא דעת ת"ק במשנה (פ"ו מ"ה), והלכה כדעת ת"ק. וא"כ אסור להוציא מגבולות ע"ב לגבולות ע"מ. וכן נראה מדברי הרש"ס (פ"ו ח"ה) הגר"א, מלאכת שלמה, והמש"ר בביאורם למשנה (פ"ו מ"ה). וכן תורת הארץ (ח"א פרק ח אות סא, ח"א פרק ג אות פ). דין ביעור בגבולות עולי מצרים, עיי' פ"י הכ"ז (אות ב סעי' 2).
24. החזק"א (סי' יג ס"ק ג) כתב שכל המחלוקת היא לענין סוריא, אבל לענין שאר המקומות שכבשו עולי מצרים — אפשר להוציא אליהם מגבולות עולי בבל.
25. תר"כ (בהר פ"ר א' ה' ז): "לכס לאכלה — ולא לאחרים".
26. מקדש דוד (סי' נט סוף אות ה ד"ה אמרינן). לשיטות אלו יובן הלימוד של התר"כ (בהר פ"ר א פסקא ז): "לכס לאכלה — ולא לאחרים", שאין להאכיל את הגויים מפירות שביעית, מפני שנחשב להפסד.
27. הרב יצ"ל (קניא' סי' כ), תורת השביעית (עמ' שס"ד אולם), חזק"א (סי' יג ס"ק כו ד"ה ומאכילין), לדעה זו לימוד התר"כ (בהר פ"ר א פסקא ז): "לכס לאכלה — ולא לאחרים", בא ללמד על דין עכ"ם שקנה

יש מתירים להאכל מאכל בהמה לנכרי אך אוסרים להאכילו מאכל אדם.²⁸ יש מי שאומר שאין איסור להאכל לנכרי פירות שביעית, ומה שנאמר לאיסור הוא לתת לו פירות שביעית כפרעון חוב.²⁹ יש אומרים שכאשר הישראל איננו מוצא למי למכור — יכול למכור לנכרי כדי ד' איסרים כמזון ד' סעודות.³⁰ ויש אומרים שבמקרה זה התירו למכור לנכרי כדי ג' סעודות.³¹ ויש אוסרים להאכל נכרי בכל אופן, ואפילו אם הוא שכיר של ישראל.³²

ד. האכלת שכיר

"ואין מאכילין אותן... ולא לשכיר".

שבת הארץ

ומה שאסור להאכל פירות שביעית לשכיר — היינו אפילו שכיר ישראל, כשלא קצץ לו מזונותיו עליו. ונראה דמירי שמאכילו ובוה הוא מנכה לו משכירותו, דהוי כפורע חובו בדמי שביעית.³³

תוספת שבת

יש מי שמשמע מדבריו שדין השכיר נאמר רק לגבי שכיר נכרי, אבל בשכיר ישראל — בכל ענין מיחוי כפורע חובו בדמי שביעית.³⁴ יש אומרים שכל מי שמוטלת עליו חובה לספק מזונות ונותן פירות שביעית — הרי זה כפורע חובו בדמי שביעית.³⁵

ה. דיני אכסניא

"ומאכילין את האכסניא פירות שביעית".

קרקע בארץ ישראל, כדברי האבקת רובל (סי' כד), ועיי' חזון יחזקאל לתוספתא (פ"ה הי"ד בחידושים). ועיי' פ"ד ה"ל (אות א').²⁸ שטמ"ק (פסחים ה"ב קובץ מאמרים עמ' קסב ד"ה וראיתו).²⁹ ערוך השלחן (סי' כד סעי' ד). ועיי' פ"ו ה"ב (אות ג). פרעון חוב בפירות שביעית, עיי' פ"ו ה"י (אות א').³⁰ תוספתא (פ"ו ה"ב) ע"פ הסבר החסדי דוד.³¹ תוספתא (פ"ו ה"ב) ע"פ הסבר המנחת ביכורים.³² תורת השביעית (עמ' ססז ד"ה אולם) דייק מדברי הרמב"ם: "ואין מאכילין אותן לא לנכרי ולא לשכיר", שכרי בכל ענין אין מאכילין. ומה שהתירו בשכיר — היינו בשכיר יהודי.³³ כהסבר זה כתב גם בפתת השלחן (בית ישראל סי' כד, ס"ק נח). על פי דברים אלו שווה דינו של היהודי והנכרי כשהם שכירים, וכל מי שהוא כבני הבית מותר להאכילו מפירות שביעית וכל שאינו מבני הבית אסור להאכילו מפירות שביעית. עיי' פ"ו ה"ב (אות ג), ה"א (אות א"ב).³⁴ מהר"י קורקוס (פ"ה ה"ט) ומשמע שאין דין בני הבית אמור רק לגבי נכרי אבל יהודי איננו כלול בדין זה, ולכן אפילו אם קצץ לו מזונות הרי שזה נחשב כפורע חובו ואינו כבני הבית.³⁵ ר"ש משאנ"ץ (לתו"כ בהר פ"ר א' ה"ל ז') מסביר את התוספתא האוסרת האכלת שכיר, מפני שהיותו ומזונותיו עליו — הרי זה כפורע חובו מפירות שביעית. וכ"כ בערוך השלחן (סי' כד סעי' ד). ועיי' לקמן הי"ד, פ"ו ה"י (אות א"ה).

שבת הארץ

ואכסניא שמוותר להאכיל מפירות שביעית — היינו אורחים, אפילו הם נכרים. ולא דוקא חילות של מלך, אלא כל שהם אורחים אצלו — מותר להאכילם פירות שביעית.³⁶

תוספת שבת

ויש אומרים שאכסניא של עכו"ם אין מאכילין, ולא התירו אלא אכסניא של ישראל.³⁷

הלכה יד

מזונות האשה מפירות שביעית

רמב"ם

ואין בית דין פוסקין לאשה פירות שביעית, מפני שזה כמשלם חוב מפירות שביעית. אבל ניונות היא משל בעלה.¹

מזונות האשה מפירות שביעית

שבת הארץ

ויש מי שנראה מדבריו שיעיק החילוק הוא בין אם היא יושבת אצל בעלה שניזונת עמו, אף על פי שאוכלת משלו מדמי שביעית — אין זה כפורע חוב מדמי שביעית, אבל כשאינה אצל בעלה — אז היא אוכלת כגובה חוב של מזונות, ואסור לפרוע חוב מדמי שביעית.²

ונראין הדברים שכל זמן שלא הוזקק הדבר לבא לידי בית דין אלא היא בעצמה

³⁶ מהר"י קורקוס (פ"ה ה"ט), קרבן אהרן (תרי"כ בהר פ"ר א' פסקא ז'), פאת השלחן (סי' כד, בית ישראל ס"ק נח), חזו"א (סי' יג ס"ק כו ד"ה מאכילין). וכן בפ"ו ה"ב (אות א').³⁷ ר"ש משאנ"ץ (לתו"כ בהר פירק א' פסקא ז') וכתב שמכיון שהמלך הטיל על היהודים לארח את חילותיו — הרי שזה כלול בדין פורע חובו בפירות שביעית (עיי' הע' 34), ולא התיר אלא כשהיהודים עוברים ממקום למקום.

1. תוספתא (שביעית פ"ה ה"ט), ירושלמי (כתובות פ"ז א' ופי"ג ה"א), מעשרות (פ"ג ה"א). פריעת חוב, עיי' פ"ו ה"י (אות א').² לשון התוספתא (פ"ה ה"ט): "אבל ניונות היא משל בעלה". ומשמע שאין צורך שתהיה בבית בעלה, אלא כל זמן שהיא נזונת משל בעלה היא ככל אנשי הבית או שכירים. אבל אם ב"ד פסקו לה — הרי שזהו חוב שאין פורעין אותו מדמי שביעית. וכ"כ פאה"ש (סי' כד, בית ישראל ס"ק נט), וכן משמע מדברי הפני משה ומהר"א פולדא (מעשרות פ"ג ה"א). ועיי' לעיל הי"ג (אות ד').

ניזונת משל בעלה — אין חילוק בין אם היא אצל בעלה או לא, ולעולם ניזונת היא מדמי שביעית של בעלה.³ אלא שאם בא הדבר לידי בית דין שהם צריכים לפסוק לה מזונות — אז נעשה הדבר כחוב הכא להיות נפרע, ואסור לפסוק מזונותיה מדמי שביעית.⁴

הלכה טו

- א. גדר איסור אסיפת פירות בוסר
- ב. אכילת פירות שנאספו קודם זמנם

רמב"ם

אין אוספין פירות שביעית כשהן בוסר, שנאמר: תאכלו את תבואתה¹ — אינה נאכלת עד שתעשה תבואה, אבל אוכל מהן מעט כשרה כשהם פנין כדרך שאוכל כשאר שני שבוע. ולא יכנס לאכול בתוך ביתו עד שיגיעו לעונת המעשרות.²

- א. גדר איסור אסיפת פירות בוסר

"אין אוספין פירות שביעית כשהן בוסר, שנאמר: תאכלו את תבואתה...".

תוספת שבת

יש אומרים שאיסור איסור פירות שביעית קודם בישראל, נלמד מדרישת הפסוקים,

- לשון הירושלמי (מעשרות פ"ג ה"א): "אבל ניזונת היא אצל בעלה". ומשמע שתלוי בשאלה אם היא אצל בעלה. וכן נראה מדברי הגר"א מעשרות (פ"ג ה"א) והמנחת ביכורים (לתוספתא פ"ה ה"טו).
- יש מפרשים שתלו שאלה זו אם אשה ניזונת משל בעלה, בשאלה אם מזונות אשה מדברי תורה או מתקנת חכמים: הפני משה (מעשרות פ"ג ה"א) אמר שאם מזונות אשה מדין תורה — אין אשה ניזונת מפירות שביעית; שהרי זה כפוער חובו מדמי שביעית. ואילו קרבן העדה (מעשרות פ"ג ה"א) למד שאם מזונות אשה מדאורייתא — אין זה חוב אלא כאילו הוא עצמו אוכל, ולכן ב"ד יכול לפסוק לאשה מדמי שביעית. ועיין רידב"ז שנסתפק בשאלה זו.
- אולם לדינא כר"ע מסכימים שאשה מזונית משל בעלה. והרמב"ם נראה שלמד שלכ"ע בין אם מזונות דאורייתא ובין אם מזונות דרבנן אשה ניזונת משל בעלה ואין ב"ד פוסקים לה מזונות פ"ש, וכן ברש"ס, והגר"א לא הוזכר החלוק בין אם מזונות דאורייתא או דרבנן.

1. ויקרא (כה, יב).
2. ירושלמי (פ"ד ה"ו). להגדרת עונת המעשרות עי' פ"ד ה"ט (אות ב) לקמן ה"י (אות ב).

ולכן אסור לאוספם ולאוכלם אפילו אם אין הפסד באכילתם כשהם בוסר.³ ויש אומרים שהאיסור הוא בגלל הפסד פירות שביעית, ועל כן מותר לאוספם לפני בישראל אם אין בכך הפסד לפירות.⁴

יש מי שאומר שהאיסור לאסור קודם הזמן הוא משום שהפירות הם קודש ואין לאכלם אלא באופן שתהיה הנאה מהם, ואם אין לרוב העולם הנאה באכילה זו — הרי זה כמביא קדשים לבית הפסול.⁵ ולדעה זו אסור לאכלם גם אם אין הפסד באכילתם.

- ב. אכילת פירות שנאספו קודם זמנם

"... אבל אוכל מהן מעט כשרה כשהם פנין... ולא יכנס לאכול בתוך ביתו...".

יש אומרים שהאיסור הוא בלקיטת הפירות, אבל אם כבר נלקטו והוכנסו לבית — אינם אסורים באכילה, ואין צורך להוציאם לשדה, שהרי אדרבא אם לא יאכלו הרי יפסדו ממילא.⁶ ויש אומרים שיש איסור באכילת הפירות אפילו אם כבר נלקטו והוכנסו לבית.⁷

יש מי שאומר שלא דוקא בשדה הקלו לאכול קודם גמר הבשול אלא גם בבית, ובלבד שיהא מעט.⁸

- בת"כ (בהר פרישה א פסקה י) ובמדרש הגדול (ויקרא כה ז), למדו מהפסוק: "תהיה כל תבואתה לאכול" (ויקרא כה, ז). והירושלמי (פ"ד ה"ו) לומד מהפסוק: "מן השדה תאכלו את תבואתה" (ויקרא כה, יב). וכ"כ: רמב"ם (כאן, ובפירוש המשניות פ"ד מ"ז), רב נתן אב הישיבה (פ"ד מ"ז), סמ"ג (עשין קמח), שו"ת הריב"ש (סי' פז), מהר"י קורקוס (פ"ה ה"טו), פאת השלחן (סי' כה, בית ישראל ס"ק א), ערוך השלחן (סי' כא סעי' טו), בית רידב"ז (סי' ו סעי' א), ראשון לציון (פ"ד מ"ז).
- רש"י (יומא פו ע"ב ד"ה פני), ר"ש משאנ"ץ (תו"כ בהר פרישה א פסקה י), ר"ש, רא"ש, רע"ב ושנ"א (פ"ד מ"ז), תפא"י (אות לה), ועי' לקמן ה"י (אות ה), ולעיל ה"ג (אות ח).
- הראב"ד (לתו"כ בהר פרישה א פסקה י), הריב"ם (פ"ד מ"ז) והכתפות ופרח (פרק מז), הסבירו שסיבת האיסור בפסוק "תהיה כל תבואתה לאכול" — איננו איסור עצמי, אלא בגלל האיסור להפסיד פירות שביעית.
- רש"י (פ"ד מ"ז).
- חזו"א (א"י ט"ו ס"ק כז), תורת הארץ (פ"ח אות כז, כח), וכן משמע מהרא"ש (פ"ז מ"ז), ומהדעות שהאיסור לאסור פירות שביעית נובע מהפסד פירות (הע' 34), אם כבר נלקטו הפירות — יש לחלק לאכלם לבד יפסדו. ועי' לקמן ה"י (אות ה), פ"ד ה"טו (אות ד).
- לסוברים שהאיסור לאכול פירות בוסר הוא משום שצריך לאכלם כתבואה מלאה, משמע שאפילו אם נלקטו הפירות כשהם בוסר — יש איסור עצמי לאוכלם: ערוך השלחן (סי' כא סעי' טו), הרי"מ חול"פ (בהערה לצייץ הקדוש ח"א סי' טז ד"ה ובה רווחא). ועי' בדברי הרש"ס (פ"ד מ"ז הע' 5).
- תפא"י (פ"ד מ"ז אות לה).

פרק ה הלכה טז

515

יש שכתבו שאין חובה לאכול פירות אלו עם פת דוקא, אלא הרגילות היתה לאכלם ביחד עם פת.⁸

ב. שאר הפירות לפני עונת המעשרות

שבת הארץ

ושאר כל פירות האילן, כעונתן למעשרות כך עונתן לשביעית⁹ ואסור לאכול מהן כלל קודם שהגיעו לעונת המעשרות אפילו בשדה. דדוקא זיתים וענבים דרך הוא לאוכלם גם כן קודם גמרן בדרך עראי בשדה, על כן יש בהם שיעור של היתר אכילה, ובזיתים גם סיכה — בשדה, קודם זמן ההיתר להכניס בבית ולאכול. אבל בכל הפירות אין שם אלא שיעור אחד — זמן הגעתם לעונת המעשרות, ואז מותר גם להכניס לבית. וקודם שיעור זה — אסור אפילו בשדה.¹⁰

ויש אומרים שהוא הדין בכל הפירות משיגיעו לשיעור הדומה לפגין משזיריחו אוכלן בשדה.¹¹

תוספת שבת

יש מי שאומר שבשאר פירות, משיגיע לעונת המעשרות — אפשר לאכול בשדה, וכשיגמר בישראל — אפשר לאכול בבית.¹²

יש אומרים שבימינו, שאין אנו בקיאים מהי עונת המעשרות ואין אנו אוכלים פירות בגודל זה — הרי שאין לאכול פירות קודם שיהיו ראויים קצת לאכילה.¹³

ג. שיעור "שליש" בזיתים

"הכניסו שליש — מותר להכניס לביתו, שהרי הגיעו לעונת המעשרות".

א. הסוברים שהולכים אחר תשיעית מכמות השמן

שבת הארץ

וישיעור השליש של זיתים, יש אומרים שהוא משהכניסו שמן חלק תשיעי ממה

א. הסוברים שהולכים אחר תשיעית מכמות השמן

א. ביאור "משזיריחו התאנים"

"הפגין של תאנים, משזיריחו — אוכל בהן פתו בשדה...".

תוספת שבת

המנוח "משזיריחו התאנים" הוסבר במספר אופנים: יש מסבירים שיבriקו ויחליקו פניה.⁴ ויש מסבירים שהוא תחילת ביטול, כאשר צבען מתחיל להיות אדום.⁵ ויש מסבירים שיתחילו להצהיב.⁶ ויש מסבירים שיתחילו להלביל.⁷

- שביעית (פ"ד מ"ז).
- שביעית (פ"ד מ"ח).
- שביעית (פ"ד מ"ט).
- רמב"ם (בפירוש המשנה פ"ד מ"ז).
- ר"ש, רא"ש ורע"ב (פ"ד מ"ז).
- רש"ס (פ"ד מ"ז).
- ראב"ד (תו"כ בהר פרשתא א פסקתא יב).

- ביאור "משזיריחו התאנים"
- שאר הפירות לפני עונת המעשרות
- שיעור "שליש" בזיתים
- הסוברים שהולכים אחר תשיעית מכמות השמן
- הסוברים שהולכים אחר שליש מכמות השמן
- הסוברים שהולכים אחר שליש הגודל
- הסוברים שהולכים אחר לוג לסאה

רמב"ם

ומאומתו יהיה מותר לאכול פירות האילן בשדה בשביעית — הפגין של תאנים, משזיריחו — אוכל בהן פתו בשדה, וכן כל כיוצא בהן.¹ והבוסר, משזיציא מים — אוכלו בשדה, וכן כל כיוצא בו.² היותם, משזכניסו פאה של זיתים רביעית שמן — פוצע ואוכל בשדה, הכניסו חצי לוג — כותש וסך בשדה, הכניסו שליש — מותר להכניס לביתו, שהרי הגיעו לעונת המעשרות.³

א. ביאור "משזיריחו התאנים"

"הפגין של תאנים, משזיריחו — אוכל בהן פתו בשדה...".

תוספת שבת

המנוח "משזיריחו התאנים" הוסבר במספר אופנים: יש מסבירים שיבriקו ויחליקו פניה.⁴ ויש מסבירים שהוא תחילת ביטול, כאשר צבען מתחיל להיות אדום.⁵ ויש מסבירים שיתחילו להצהיב.⁶ ויש מסבירים שיתחילו להלביל.⁷

- שביעית (פ"ד מ"ז).
- שביעית (פ"ד מ"ח).
- שביעית (פ"ד מ"ט).
- רמב"ם (בפירוש המשנה פ"ד מ"ז).
- ר"ש, רא"ש ורע"ב (פ"ד מ"ז).
- רש"ס (פ"ד מ"ז).
- ראב"ד (תו"כ בהר פרשתא א פסקתא יב).

שהם ראויים לעשות כשהיו מבושלין לגמרי — זהו שליש גדולם שהוא עונתן למעשרות¹⁴.

תוספת שבת
יש אומרים שלפירוש זה ההיתר לסוך בשדה כשהכניסו חצי לוג נאמר רק כאשר הזיתים הם טובים ביותר, המוציאים מסאה יותר מאשר אדבע וחצי לוג¹⁵.

2. הסוברים שהולכים אחר שליש מכמות השמן

שבת הארץ
ויש אומרים שהשליש הוא הזמן שהם מכניסים שליש מהשמן שהם רגילים להכניס כשהם גמורים. ואם הם מכניסים שלשה לוגין לסאה, כיון שעמדו על לוג לסאה — זהו השליש שלהם. ואם הוא עושה יותר — גם השליש שלהם הוא נחשב יותר כפי מדתם¹⁶.

3. הסוברים שהולכים אחר שליש הגודל

תוספת שבת
יש אומרים ש"שליש" הוא שליש מהנפח הסופי של הפיר¹⁷. ויש אומרים ששליש הגידול הוא שליש מהמשקל הסופי של הפיר¹⁸.

4. הסוברים שהולכים אחר לוג לסאה

שבת הארץ
ויש מי שאומר שהדבר הוא קצוב, משהכניסו לוג לסאה זהו שליש שלהם. מפני שבמקומות שהזיתים הם רעים אינם עושים יותר משלושה לוגין לסאה, על כן שיערו חכמים בכל מקום לפי המקומות הרעים¹⁹.

14. שם רמב"ם (הלכות מעשר פ"ב ה"ה, ובפיה"מ שביעית פ"ד מ"ט, מעשרות פ"א מ"א), מראה הפנים (פ"ד מ"ז ד"ה מהו שליש), ועיי' פ"ד ה"ט (אות ב).
15. משל"מ (מעשר פ"ב ה"ה, מובא במהרי" קורקוס מעשר שם ד"ה התבואה והזיתים), מלאכת שלמה (פ"ד מ"ט).
16. שם ריבב"מ"ץ ור"ש (פ"ד מ"ח). הר"ש הביא שני הסברים: האחד — שגוף הפיר הגיע לשליש ממה שעתיד לוגדל, והשני — שיוכל להוציא ממנו עכשיו שליש מכמות השמן שתהיה בו לכשיבשיל. וכן כתבו: רע"ב (שם), תפארת ישראל (אות מט), ערוך השלחן (סי' כא סעי' יא). אולם בפאת השלחן (סי' כה, בית שראל סי' ז) כתב שההסבר העיקרי בשיטת הר"ש והגר"א הוא שהולכים לפי שליש מכמות השמן, ולכן הדב צ"ל הביא את הר"ש כמקור לדעה זו.
17. ר"ש ורא"ש (פ"ד מ"ט), ועיי' רש"י (ר"ה דף יב ע"ב ד"ה והזיתים) ותוס' (ר"ה והתבואה). ועיי' פ"ד ה"ט (הע' 12).
18. ר"ח, (ר"ה יב ע"ב), ר"ן (שם ד"ה משיביא), ריבב"מ (פ"ד מ"ט) ומשורה בין שליש המשקל ושליש מכמות השמן. ועיי' פ"ד ה"ט (הע' 11).
19. ראב"ד (הלכות מעשר פ"ב ה"ה), רש"ס ומלאכת שלמה (פ"ד מ"ט).

ונראים הדברים שלפי דעה זו אפילו אם יזדמן שהזיתים הם כל כך רעים עד שאינם עושים אפילו שלשה לוגין לסאה — מכל מקום לעולם אין נקרא הכנסת שליש כי אם כשיכניסו לוג לסאה, דלא חלקו חכמים במדת²⁰.

ד. כתישה בשדה והכנסה לבית

"זיתים... הכניסו חצי לוג — כותש וסך בשדה, הכניסו שליש — מותר להכניס לביתו..."

תוספת שבת

יש אומרים שלא התירו בזיתים שהביאו שליש אלא לכתוש בשדה ולהכניס לביתו²¹. ויש אומרים שאין חילוק בדין הכתישה אלא יכול להכניס לביתו גם ללא כתישה בשדה²².

ה. עשיית מלוגמא מפגים

שבת הארץ

ויש ספק אם פירת שאוכלין אותן בשדה, שאסור להכניס בבית מפני שעדיין לא באו לשיעור זה של היתר הכנסה בבית — אם מותר לעשות מזה מלוגמא לאדם²³. שיש לומר שדוקא פירות שהם גמורים לגמרי וראויין לאכילה גמורה — עליהן אמרה תורה לאכלה ולא למלוגמא. אבל כל מה שאנו מרכיבים ממקרא של "מן השדה תאכלו את תבואתה" על היתר אכילה בשדה כשאנו ראוי עדיין לאכילה גמורה — יש לומר שבהם מותר לעשות גם כן מלוגמא לאדם. או שמא אין חילוק בדבר, וכל שמותר לאיזו אכילה שהיא אפילו לאכילת שדה — כבר אסור לעשות ממנה מלוגמא.

תוספת שבת

יש אומרים שספק זה נפשט לקולא²⁴. ויש אומרים שנפשט לחומרא²⁵. ויש אומרים

20. כך הבינו מהרי" קורקוס ומשנה למלך (הלכות מעשר פ"ב ה"ה), אולם פאת השלחן (סי' כה, בית ישראל סי' ז) כתב שדעת הראב"ד היא כפירוש הר"ש שאנו מזקימים שליש בכל מקום ומקום בפני עצמו, והוכיח שכן היא גם דעת הגר"א (שנות אליו פ"ד מ"ט). וכן כתב החזו"א (סי' יט סי' כג) שיש ס"ס בהשגת הראב"ד, ודעת הראב"ד היא כדעת הר"ש בביאורו השני. וכן משמע מדברי הכס"מ (הלכות מעשר פ"ב ה"ה).
21. ר"ש משאנ"ץ וראב"ד (לת"כ בהר פרשתא א הל' יב).
22. הרמב"ם (פ"ה ה"ט), תרומ"ט (פ"ד מ"ט), ערוך השלחן (סי' כא סעי' יא).
23. שם ירושלמי (פ"ד ה"ה). דין מלוגמא, לעיל ה"ה (אות א).
24. מהרי"ט (ח"א סי' פג), פני אריה (על מהר"א פולדא פ"ד ה"ו), מעשה אורג (פ"ד מ"ו).
25. פאת השלחן (סי' כה, בית ישראל סי' ו).

הלכה יז

- א. קציצת אילן משיתחיל לעשות פרי
- ב. קציצת אילן לאחר שנגמרו פירותיו

רמב"ם

מותר לקוץ אילנות לעצים בשביעית קודם שיהיה בהן פרי: אבל משיתחיל לעשות פרי — לא יקוץ אותו,¹ שהרי מפסיד האוכל,² ונאמר: והיתה שבת הארץ לכם לאכלה — לא להפסיד.³ ואם הוציא פירות והגיעו לעונת המעשרות — מותר לקוץ אותן, שהרי הוציא פירותיו ובטל דין שביעית ממנו.⁴

- א. קציצת אילן משיתחיל לעשות פרי

"אבל משיתחיל לעשות פרי — לא יקוץ אותו, שהרי מפסיד האוכל".⁵

- 1.
- 2.

עי' לקמן ה"ח (אות ה).

הרמב"ם (פירוש המשנה פ"ד מ"ב) כתב שהאיסור הוא בגלל גזל הרבים, ובהלכה (כאן) כתב שהאיסור הוא משום "לכם לאכלה ולא להפסיד". יש שכתבו שאלו שני נימוקים שונים: האחד מדיני גזל פירות והשני מדיני שביעית. עי': רע"ב, קול הרמ"ז ושושנים לדוד (פ"ד מ"ב). השושנים לדוד מוסיף שלנימוק של "לאכלה ולא להפסיד" — נאסר רק הפסד הפרי, ולא עץ שרק ראוי להוציא פירות ועדיין לא הוציא. ולכן בהלכה זו, שבת הרמב"ם הסביר מדין לאכלה ולא להפסיד — דקדק לכתוב שיש בעץ פירות. אבל לנימוק של גזל הרבים — אפילו עץ שהאוי לעשות פרי אסור לקצצו.

והרבי"צ עוזיאל (התורה והמדינה ח"ג עמ' צז) כתב להיפך: דין "לאכלה ולא להפסיד" שייך אף בקציצת אילן שבגרמנתו נפסדים פירות העץ הראויים למאכל, אבל לענין השחתת פרי שלא הגיע לכדי בשולו — שייך הנימוק של גזל הרבים.

התוי"ט, מוה"א פולדא (פ"ד מ"ח) הסבירו שזו נימוק אחד: שאסרו להפסיד פירות שביעית משום שיש בהן גזל הרבים, ועי"ע פ"ה ח"ג (הערה 38).

3. ויקרא (כה ו), פסחים (נב ע"ב).
4. שביעית (פ"ד מ"ב).
5. מדברי הרמב"ם מוכח שגם קודם הגעת הפרי לעונת המעשרות יש איסור לקוץ את האילן. מדין "לאכלה ולא להפסיד". וכן צריך לומר לדעות שקדושת שביעית חלה משעה שהפרי מחובר לאילן. וכ"כ: מקדש דוד (ס' דף רמג ע"ג ד"ה והנה), אפיקי ים (ס' כה), תורת הארץ (ח"א פ"ח אות סב, סח), קול יהודה (להרב

יהודה גרשוני, עמ' שח). ועיי' לעיל ח"ג (אות ח), הטי"ו (אות א).

שכיון שהספק לא נפטר יש להחמיר כשהשביעית מדאורייתא, ולהקל כשהשביעית מדרבנן.²⁶

שבת הארץ

וייש לדון שקודם זה השיעור, שאינו ראוי אפילו לאכילת שדה — ודאי לכתחילה אסור לאסוף אותם מן האילן, משום שזהו הפסד להם כשתולשם. אבל אם נתלשו — יש לומר שמותר לעשות מהם מלוגמא, כיון שאינו ראוי לשום אכילת אדם, שהרי קודם השיעור אסור לאכלם אפילו בשדה.²⁷

תוספת שבת

יש אומרים שפירות שנתלשו קודם היותם ראויים לאכילה — מותר להנות מהם בדרך הנאתם הרגילה באותו הזמן.²⁸

יש שנוטים לאסור עשיית מלוגמא גם מפירות קודם שהזריחו, שהרי זהו הפסד פירות שביעית בידים.²⁹

1. קטיפת פירות בוסר למטרות מיוחדות

יש שכתבו שמותר לאסוף אתרוגים למצות ד' מינים אפילו קודם היותם ראויים לאכילה.³⁰

יש מי שנראה מדבריהם שמותר לכבוש ולשלוק פגים שהזריחו או ענבים שהוציאו מים.³¹ ויש מי שמסתפק בשאלה זו.³²

26. מוה"א פולדא פני משה (פ"ד ה"ו), בית רידב"ז (ס' ו סעי' א).
27. וכן כתבו הגרי (פ"ד ה"ו ר"ה פני) ונרות הארץ (פ"ח אות סד).
28. המהרי"ט (ח"א ס' פג) כתב שקודם לזמן אכילתו אין איסור של לאכלה ולא להפסיד, שהרי איננו ראוי לאכילה, ולכן כל שמוש רגיל מותר לעשות בו. ורק אכילה אסורה קודם היותה תבואה, מדרשת הפסוק

"תהיה כל תבואתה לאכול". וכ"כ הרי"מ חרל"פ (ציץ הקודש ח"א ס' טז בהערה, מובא לעיל הטי"ו ע' 7). "הרב זצ"ל (קונטרס אחרון ס' כו), וטעמו מכיון שהפירות אמנם אינם ראויים לאכילה, אבל לא התירו הפסד בידים. ועיי' חזו"א (ס' יט ס"ק כא סד"ה פ"ד).

בית רידב"ז (ס' ו סעי' ו דף עו), "הלכות שביעית" (ס' י, כסא דוד ס"ק ט), שמצוות אתרוג היא אכילתו ואין זה הפסד. וכן בפ"י ה"י (הע' 27).

31. נאמר בתוי"כ (בהר פרשתא א פסקא ד'): "ושאר כל פירות האילן — אין את רשאי לכבוש מהם ולשלוק מהם ולא לאכול מפניהם, אלא כעונתן למעשרות כך עונתן לשביעית". וכן הביאו הריבמ"ן והרש"ס (פ"ד מ"ט), ועיי' להלן הכ"א (אות ה).
32. דבר השמיטה (פ"ד מ"ח) עפ"י תוספתא (פ"ג ה"ג) האומרת שלא התירו לכבוש אפילו בג' מינים אלו שהתחיל בישולם. ועיי' תוספתא כפשוטה (עמ' 525).

תוספת שבת

ויש מי שאומר שאיסור קציצת אילן עושה פרי קודם לעונת המעשרות הוא מדרבנן.⁶

יש מי שכתב שהפסקה זמנית של יניקה בעציץ נקוב – איננה אסורה, שהרי אין בזה הפסד לפירות.⁷

ב. קציצת אילן לאחר שנגמרו פירותיו

"ואם הוציא פירות והגיעו לעונת המעשרות – מותר לקיץ אותו, שהרי הוציא פירותיו ובכל דין שביעית מננו".

שבת הארץ

ומיירי באופנים שאין בהם משום כל תשחית,⁸ כגון: שהיה מעולה בדמים לעצים יותר מלפירות, או שהיה מזיק אילנות אחרים טובים ממנו, או שהיה ערך מקומי יותר יקר מריווח של עץ כפריו,⁹ וכיוצא בזה.¹⁰ ובכל אלו כיוון שנגמרו פירותיו מותר לקוצצו שביעית, שאז אין בו גם משום הפסד של פירות שביעית.

תוספת שבת

נראה שאפילו אין אוכלים את הפירות – אין איסור לקצוץ עץ שהגיעו פירותיו לעונת המעשרות.¹¹ ויש מי שנראה מדבריו שלא התירו לקיץ עץ שהגיעו פירותיו לעונת המעשרות אלא אם יכניסם לביתו ויאכלם.¹²

יש מי שמשמע מדבריו שאין לקצוץ אילן שנגמרו פירותיו עד לאחר לקיטת הפרי.¹³

- תורת הארץ (ח"א פ"ח אות סג) בשם הר צבי (ורע"ם ח"ב סי' מד), בדעת הסוברים שקדושת שביעית מאוירתה חלה משעה שהפירות הגיעו לעונת המעשרות, אבל קודם לכן האיסור הוא רק מדרבנן. (עין לעיל חט"ז אות ה') וע"ע פ"ה ה"ג הערות 66'64.
- בית רידב"ז (סי' ו סעי' א ד"ה וכן מותר).
- דמכ"ם (בפיה"מ) ורי"ש (פ"ד מ"י), תוס' (ברכות לו ע"ב ד"ה אין), תוס' ר"י החסיד (ד"ה מאומת), מאירי (לו ע"ב ד"ה מותר), רא"ש (שביעית פ"ד מ"י), דדב"ז (פ"ה הי"ז), רע"ב (פ"ד מ"ט), פאת השלחן (סי' כה סעי' ג ובית ישראל ס"ק יא).
- ב"ק (נא ע"ב), דמכ"ם (הלכות מלכים פ"ו ה"ח).
- הריבמ"ץ (פ"ד מ"י) כתב, כגון באילן הסמוך לעיר שאין בו איסור כל תשוחית (וכן הביא הרש"ם בשמו) או כאשר האילן מזיק לאילנות אחרים ואין בו איסור כל תשוחית (ב"ק צב ע"א), דמכ"ם (הלכות מלכים פ"ו ה"ח).
- כלשון הרמב"ם בהלכה (פ"ה ה"ז), מאירי (ברכות לו ע"ב ד"ה מותר), כפתור ופרח (פרק מז).
- ריבמ"ץ (פ"ד מ"י) וכן משמע בר"ש ורא"ש (פ"ד מ"י).
- פאת השלחן (סי' כה, בית ישראל ס"ק יח) בהסבר שיטות רש"י (ברכות לו ע"ב, פסחים נב ע"ב).

הלכה יח

- "החרובין משיששלשלו"
- "הגפנים משיגדעו"
- "הזיתים משינצו"

ד. קציצת אילן שאינו מניב רובע הקב

ומאימתי אין קוצצין האילן בשביעית – החרובין משיששלשלו, והגפנים משיגדעו, והזיתים משינצו, ושאר כל האילנות משיצוצאו בוסר.¹ ואין קוצצין את הכפניות בשביעית, מפני שהוא הפסד פרי, ואם אין דרכן להעשות תמרים אלא שיצין² – מותר לקיץ אותן כפניות.³

א. "החרובין משיששלשלו"

שבת הארץ

פירוש, משיחזילו להכביד על האילן כעין שלשלת.⁴ ויש מפרש משיצוצאו חוט ארוך כעין שלשלת, ואחר כך כשזה החוט מתעבה – נעשה מזה חרוב.⁵ ויש מפרשים משיחזילו הענפים של האילן להתפשט כעין שלשלת,⁶ ומשמע מדבריו שהוא בזמן שלא התחיל הפרי כלל להתגלות עדיין.

- שביעית (פ"ד מ"י).
- גידסת הרמב"ם שהיתה לפני הרב זצ"ל היתה הגידסת: "שיצוצאו", והרב זצ"ל גרס: "בוסר", על כן העיר הרב צבי יהודה קוק זצ"ל: ובחדוהו שו"ץ להגיה שיצין. ולפוסק בוסר. (עין פסחים נב ע"ב). בערוך השלחן (סי' כד סעי' כח) נשאר בצ"ע מהם השיצין, ועי' מהר"י קורקוס (פ"ה ה"ח). הרא"ז מלצר (בסוף שבת הארץ הנדפס) כתב שאולי צ"ל "יצוצאו", עפ"י רש"י (במדב יז, כג) שכתב שצוצין הוא חנטת הפרי כשהפרד נופל. פסחים (נב ע"ב). הרמב"ם (בפיה"מ עוקצין פ"ג מ"ז). כתב שהכפניות הן סנסני התמרים בראשית צמיחתם, כשהם מכוסים בגרתיקם רש"י (עירובין דף כח ע"ב ד"ה בדניסתני) כתב שהן בתמרים קטנים של דקל זכר. במנחת ביכורים וחזון יחזקאל (תוספתא פ"ג ה"ג כתבו שכפניות הם תותים שלא הבשילו, וצ"ע).
- רש"י (ברכות לו ע"ב, פסחים נב ע"ב), רמב"ם (פירוש המשניות מהדרת הרב קאפח), רבי נתן אב הישיבה, ורי"ש, רא"ש (פ"ד מ"י), סטמ"ק (ברכות לו ע"ב) רש"ם רע"ב, מהר"א פולדא ופני משה, (פ"ד מ"י), ערוך השלחן (סי' כד סעי' כז).
- ריבמ"ץ (פ"ד מ"י), אור זרוע (ח"א סי' קסג).
- דמכ"ם (בפיה"מ פ"ד מ"י), במהדורת הרב קאפח הגרסת שונה – והסבר הרמב"ם כמשמעות דברי הר"ש. במהר"י קורקוס (פ"ה ה"ח) הגירסת בפרוש המשניות היא "משיחזילו החרובים להמשך", ומשמע שלא מדובר בענפים אלא בפירות.

ב. "הגפנים משיגרער"

יש מפרשים שהוא משיגרער לאותה מדה הגודל של "גירוע", דהיינו כשיעור "פול הלכן".⁷ ויש אומרים שהשיעור משיגרער מהם נטפי מים כשנוטלן ביד וידחקן אותם.⁸ ויש מי שנראה מדבריו שזהו שיעור אחד כשיעור הגודל של "פול הלכן".⁹ ויש מפרשים שהוא השיעור משיגרער להם הגרעינין שלהן.¹⁰

תוספת שבת

ויש אומרים שהוא משיראו הגרעינים מבחוץ.¹¹

ג. "הזיתים משינצו"

יש מפרשים שיגדל הנץ שלהם.¹² ויש מי שמפרש שינשור הנץ מהעץ.¹³

ד. קציצת אילן שאינו מניב רובע הקב

"ובאומתו אין קוצצין האילן בשביעית ... והזיתים משינצו".

ומשמע שאין קוצצים אילן בשביעית אפילו אם פירותיו מועטים ביותר.¹⁴

שבת הארץ

ויש אומרים שאין איסור לקוץ הזיתים משינצו בשביעית אלא אם כן יש כנץ כשיעור שכשיגדלו יהיה בהם רביע הקב של הזיתים, שאז אסור לקוץ אותו ככל השנים. וככהאי גונא אסור בשביעית אפילו כאותו האופן שמוותר לקוץ אילן כזה ככל השנים, כגון שהוא מעולה בדמים לעצים יותר מלפירות, או שצריך למקומו שהוא שווה לו יותר משווי לפירות. אבל אם האילן אינו טוען

7. פסחים (נג ע"א), ר"ש, רא"ש ורע"ב (פ"ד מ"י במיוחדם השני), תפארת ישראל (אות נה).
8. שבת ירושלמי (פ"ד ה"ח). תורת כהנים (בהר מירשתא א הל' א) ע"פ חבנת הר"ש והראב"ד, רש"ס, רב יהוסף אשכנזי (מובא במלאת שלמה) ושנות אליהו (פ"ד מ"י).
9. שבת ריבמ"ץ ורב נתן אב הישיבה (פ"ד מ"י), מאירי (ברכות לו ע"ב ד"ה מותר, פסחים נב ע"ב ד"ה מותר).
10. שני רמב"ם (בפיה"מ פ"ד מ"י), רע"ב, מהר"א פולדא (פ"ד מ"י), והתני"ט כתב שהוא אותו גודל כמו "בוסר" ו"פול הלכן".
11. באורי הגר"א (לתר"כ בהר פרשה א הל' יא).
12. רש"י (פסחים נג ע"א), רמב"ם, ר"ש רא"ש (פ"ד מ"י), אור זרוע (סי' קסג), רע"ב, שנות אליהו ומהר"א פולדא (פ"ד מ"י), ערוך השלחן (סי' כד סעי' כז).
13. רש"י (שיר השירים ז, יג), רש"ס (פ"ד מ"י).
14. את דברי המשנה (פ"ד מ"י) "וכמה יהא בית ולא יקוצנו", ביארו המפרשים כדן השייך לשאר השנים. וכן: רמב"ם (בפיה"מ) ריבמ"ץ, ר"ש, רא"ש, רע"ב, רש"ס, פני משה, תוס' אנשי שם, בית דוד, כלכלת שביעית (דף צא ע"ב). מכאן שלענין שביעית אין משמעות מהי כמות הפרי שתוצר. וכן משמע בתוס' (ברכות לו ע"ב ד"ה אין).

כדי רובע זיתים, שאז אין בו ככל השנים איסור כל תשחית — כזה גם בשביעית מותר לקוצצם.¹⁵
והוא הדין לכל האילנות, שלהם צריך שיעור קב לענין איסור קציצה ככל ימות השנה — שדוקא כשהוא טעון זה השיעור אסור לקוצצו בשביעית אפילו כשמעולה בדמים. אבל כשאינו טעון זה השיעור — אינו בכלל איסור קציצה בשביעית אפילו אחרי שבא לדי התחלת פריו, כל אילן לפי השיעור שביארנו.

ה. שיעור "משיוריציאו" בשאר אילנות

"וישאר כל האילנות משיוריציאו בוסר".

ולענין שאר כל האילנות ששיעורן "משיוריציאו", יש אומרים שהוא משיוריציאו עליו.¹⁶ ויש אומרים משיוריציאו פרי,¹⁷ שהוא קרוב לגמור.¹⁸

15. ר"נ גאון (ברכות לו ע"ב), הגר"א על פי ירושלמי לדברי בית ישראל (פאת השלחן סי' כה ס"ק יז), משנת ר"נ, קול הרמ"ז (פ"ד מ"י ד"ה וכמה), מעשה אורג, הון עשיר, תפארת ישראל (אות נה).
16. רש"י (פסחים נב ע"ב ד"ה משיוריציאו), רמב"ם (פירוש המשנה פ"ד מ"י דפוסים שנים), רש"ס, פני משה, מהר"א פולדא, רע"ב (פ"ד מ"י), תפארת ישראל (אות נג). ועיי' לעיל ה"ג (הל' 60).
17. שבת רש"י (ברכות לו ע"ב), רמב"ם (פ"ה ה"ז), ריבמ"ץ, ר"ש, רא"ש ורב נתן אב הישיבה (פ"ד מ"י) סמ"ג (עשין קסח), אור זרוע (ח"א סי' קסג), מהר"ט (ח"א סי' ג'), שנות אליהו ומשנה ראשונה (פ"ד מ"י), קול הרמ"ז (מובא בתוס' אנשי שם, בבאור דעת בית הלל), ישועות מלכו (מעשר שני פ"א ה"ב). בית רידב"ז (סי' ו סעי' ד), ועיי' לעיל ה"ג (אות ח והע' 62).
18. מדברי הרמב"ם (כאן) משמע ש"משיוריציאו" פרי היינו "בוסר" ולא תחילת הפרי. וכן למדו: רדב"ז (פ"ה ה"ח), פאת השלחן (סי' כה, בית ישראל ס"ק יח), פני משה (פ"ד מ"י).
- הריב"ז (סי' ו ס"ק ד) כתב שדברי הרמב"ם "משיוריציאו בוסר" פירושה תחילת היווצרות הבוסר והוא זמן תחילת הופעת הפרי, עיי' חזו"א (סי' יט ס"ק כא סד"ה פ"ד), ולעיל ה"ז (הערה 29).
- והחזו"א (סי' ז ס"ק כ סד"ה ר"מ) כתב שהמלה "בוסר" בדברי הרמב"ם אולי היא ט"ס, ומקומה במשפט הקודם: "הגפנים — משיגרער בוסר".
- ועיי' משפט כהן (סי' ג), מאמר הרב יעקב אריאל ("התורה והארץ" א עמ' 63) ועיי' לעיל ה"ג (הערה 63.61).

עדיין להאכיל לבהמה — אסור להנות ממנו אחרת, וצריך להוציאו ולהאכילו לבהמה.⁹

תוספת שבת

יש מי שאומר¹⁰ שרק אם נתנוהו נכרים בכר ובכסת הוי זה כמבוער.¹¹

ב. סוגי תבן

שבת הארץ

ויש מי שנראה מדבריו שיש לחלק בין תבן הדק — שעומד למאכל בהמה, לתבן הגס — שאינו עומד לכך, שיש לומר שהוא מותר בכל ההנאות ונותנים אותו גם כן לתוך הכר או הכסת ושורפין אותו.¹²

ג. תנור חדש שהוסק בתבן וקש

תנור שהסיקוהו בתבן ובקש של שביעית — יוצן.¹³ ונראין הדברים שאין חילוק בין תנור חדש לישן, ולעולם רק יוצן ולא יותץ, אפילו חדש שהוא מתקיים על ידי ההסקה הראשונה.¹⁴

ד. קדושת שביעית בתבן וקש לפני ואחרי רביעה שניה

יש אומרים שתבן וקש של שביעית — עד רביעה שניה של מוצאי שביעית יש עליהן קדושת שביעית ככל דבר העומד למאכל בהמה, ואסור להנות מהן

⁹ מנחת כבודים (פ"ה הי"א) מדברי הרמב"ם (פ"ה הכ"ג) נראה שלא גרס את הפסקא "ואם נתנוהו אחרים". וכן בסמ"ג (עשין קמח), כפתור ופרח (פרק מז, עמ' תרמב בהוצאת לונג), גם בירושלמי (פ"ט ה"ה) משמע שלא גרסו כך.

¹⁰ רש"ם (פ"ח הי"א).

¹¹ הצורך בשינה על הכר על מנת לבערו יבואר לקמן פ"ה הכ"ג (אות א).

¹² רדב"ז (פ"ה הי"ט), ועי' לעיל פ"ד ה"ד (אות ז).

¹³ שם תוספתא (פ"ה הי"ב). נחלקו המפרשים מדוע במרחץ אנו מקילים להתרחץ למרות שהוסק בתבן וקש (לקמן ה"כ) ואילו התנור יוצן?

מהר"י קורקוס (פ"ה הכ"ג) כתב שבפת ניכית התנאה פת עצמה ולכן גזרו משא"כ במרחץ לא ניכית

התנאה בחפץ כלשהו ולכן התירו לרחוץ בו.

הרש"ם (פ"ח ה"ח) כתב שהתוספתא מדבית במקרה שיהודי הסיק את התנור ואילו במרחץ הקלו כאשר

גוי הסיק.

החזו"א (ס' יג ס"ק טו) כתב שבמרחץ הדימום הוא האסור ולא המים, ואילו בתנור האפיה היא התנאה

האסורה ולכן יוצן שלא יתנה מהנאת איסור.

החזו"א יחזקאל (לתוספתא) כתב שתנור, כיון שנעשה למען אדם מיוחד — החמירו בו יותר מאשר מרחץ

שנעשה עבור הרבים.

¹⁴ עי' שבת (קכב ע"א), פסחים (כו ע"א), עירוב השלחן (ס' כד סעי' ל') ולקמן הכ"ג.

- א. תבן וקש שניתנו בכר
- ב. סוגי תבן
- ג. תנור חדש שהוסק בתבן וקש
- ד. קדושת שביעית בתבן וקש לפני ואחרי רביעה שניה

רמב"ם

אין שורפין תבן¹ וקש² של שביעית, מפני שהוא ראוי למאכל בהמה.³ אבל מסיקין בנפת⁴ וכוונין⁵ של שביעית.⁶

א. תבן וקש שניתנו בכר

"אין שורפין תבן וקש של שביעית, מפני שהוא ראוי למאכל בהמה".

שבת הארץ

נאמר בתוספתא⁷: "תבן של שביעית, אין נותנים אותו לתוך הכר או לתוך הכסת, ואם נתנהו אחרים — הרי הוא כמבוער".

יש שמפרש, דרקא כשנתנהו אחרים לתוך הכר או לתוך הכסת חושבין אותו כמבוער ואינו צריך כיעור אחר, ומותר ליהנות מהכר והכסת עם תבן השביעית שבתוכם. אבל הנותן עצמו אסור לו, וקנסוהו שיוציאו ויבערו כדין הבעור.⁸

ויש מי שמפרש שאין חילוק בין נתנהו אחרים או הנותן עצמו, אלא שאם נתנהו לאחר השביעית משהגיע זמן הבעור — הרי הוא כמבוער. אבל אם נתנו לתוך הכר או לתוך הכסת קודם שהגיע זמן הבעור, כיון שאו הוא עומד

1. תבן הוא קני תבואה שנקצרו ענן השבולות, ומשמש למאכל בהמה, כפי שנאמר: "לקושש קש לתבן" (שמות ה יב) "ויתן תבן ומספוא לגמלים" (בראשית כד לב).
2. קש הוא קני תבואה שנקצרה מהם השיבולת: תוס' (ב"מ קג ע"א ד"ה המקבל, שבת לו ע"א ד"ה כירה).
3. ענפי המשנה (שביעית פ"ט מ"ט).
4. פסולת הדיתים והשומשומין: רמב"ם בפיה"מ (שבת פ"ג מ"א, פ"ד מ"א).
5. פסולת ענבים: רמב"ם בפיה"מ (שבת פ"ד מ"א מהדורות קאפת, וכן בסוף מסכת טהרות).
6. תוספתא (פ"ו ה"ה) וטעם הדבר מפני שגפת וזוגין אינם ראויים להסקה.
7. תוספתא (פ"ה הי"א). בגירסאות התוספתא שלפנינו נאמר: "תבן של שביעית — אין נותנין אותו לתוך הכר או לתוך הטיט". ועי' לקמן הכ"ג (אות א).
8. שם השק שלמה (לתוספתא פ"ה הי"א).

ויש מי שאומר שער רביעה שניה נהנים מתבן וקש בכל ההנאות, ושורפין אותן ליהנות מהן במקום שאין עצים מצויים, ששם אין תבן וקש מיוחד לבהמה כי אם לעצים ולשאר הנאות. ומכל מקום קדושת שביעית חלה עליהן, באופן שאסור לאכילתן בלא הנאה עד רביעה שניה, שמאז פקעה מנייהו קדושת שביעית ומותר לשורפן גם בלא הנאה.²¹

תוספת שבת

יש אומרים שצריך לקיים את מצות הביעור בתבן ובקש ורק לאחר מכן הותרו כל ההנאות.²²

יש אומרים שלאחר זמן רביעה שניה אסור להאכיל תבן וקש לבהמה, אלא צריך לבער, ויכול להנות מביעור זה.²³

הלכה כ

- א. רחצה במרחץ בחינם
- ב. אדם חשוב וכל אדם
- ג. התבן והקש שהסיקו בהם
 1. המעמידים בתבן וקש לאחר רביעה שניה
 2. המעמידים בתבן וקש לפני רביעה שניה
- ד. באיזה אופן חל איסור על אדם
- ה. מקרים בהם אסור לרחוץ

רמב"ם

מרחץ שהוסקה בתבן ובקש של שביעית מותר לרחוץ בה בשכר. ואם אדם חשוב הוא — אסור לרחוץ בה, שמא יסיקו בה דברים אחרים כדי להיות ריחה נודף בשבילו ונמצאו מפסידין פירות שביעית.¹

21. משנה ראשונה (פ"ט מ"ז) ע"פ פירוש הרא"ש.
22. כן נראה בהפארת ישראל (פ"ח אות ב), והחזו"א (סי' יג ס"ק ה). ועי' פ"ז ה"ג (חעי' יו). ולשיטתו, שביעור הוא שריפה (פ"ז ה"ג אות ב והעי' 1).
23. רש"ס (פ"ט מ"ז) ד"ה מאימתי ובירושלמי ד"ה נקטין, מובא במלאכת שלמה (ד"ה מאימתי).
1. שביעית (פ"ח מ"ח א).

שאר הנאות של כילוי ואיבוד חוץ מאותן ההנאות המותרות במאכל בהמה. ואחר רביעה שניה של מוצאי שביעית מותר לשרוף אותן וליהנות מהן בכל ההנאות שבעולם, שפקעה מהן קדושת שביעית מאז.¹⁵

ויש אומרים שלא פקעה קדושת שביעית מהתבן והקש של שביעית משתרד רביעה שניה של מוצאי שביעית — כי אם מאותן שהן בשדה, שהן נפסדים על ידי רטיבות הגשמים ונעשים זבל. אבל מה שבכית אסורין אפילו אחר כך, אפילו אחר כמה שנים, כל זמן שהם קיימין.¹⁶

ויש אומרים שכיון שנפסד מה שבשדה ונעשה זבל — פקעה קדושת שביעית גם ממה שבכית, אף על פי שהן קיימין בעינים.¹⁷

תוספת שבת

יש מי שאומר שאין זמן רביעה שניה תלוי בירידת גשמים בפועל אלא בתאריך בשנה, שלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורים.¹⁸

שבת הארץ

ויש אומרים שעיקר קדושת שביעית שהל על תבן וקש שיהיו נחשבין כמאכל בהמה, זהו דוקא אם לקטן למאכל בהמה. אבל כשלא לקטן למאכל בהמה — אינם אסורין כשאר הנאות, ומותר ליהנות מהן בגיבול טיט ובשריפה, בין קודם רביעה שניה בין אחר כך.¹⁹

ויש אומרים שזמן ההיתר של שריפת תבן וקש של שביעית והנאתו הוא עד זמן רביעה שניה של שנת השביעית עצמה, כתבן וקש של פירות שנכנס גידולם בשביעית.²⁰

15. רמב"ם (פ"ה הכ"ג), רע"ב ותו"ט (פ"ט מ"ז).
16. ר"ש (פ"ט מ"ז) עפ"י ירושלמי. הר"ש שאין מחלוקת בין רבי חנינא הסובר שכיון שנכנס מה שבשדה הותר מה שבכית, ובין רבי הושעיא הסובר שלא התירו אפילו אחד שנים אלא בנשרח (לקמן הכ"ג אות ג). ולכ"ע, במקומות שהתבן נסרד מיד רביעה שניה — מותר להפסיד את התבן והקש החל מזמן זה. ואילו במקומות שהאדמה קשה ואין התבן והקש נסרחים — אין להתיר אפילו אחר ג' שנים, עד שיסרחו. והרש"ס (פ"ט ד"ה ה"ה הותר מה שבכית) פסק כרבי הושעיא, ועי' שנות אליהו (פ"ט ה"ה). לפי הסבר זה אנו הולכים לפי היפסדות התבן והקש בפועל, וכן נראה בדברי ערוך השלחן (סי' כד סעי' כט).
17. ריבזמ"ץ (פ"ט מ"ז) כדעת רבי חנינא בירושלמי (פ"ט ה"ה), תוס' חדשים (פ"ט מ"ז). וכן נראה בדעת הרמב"ם (לקמן הכ"ג). ועי' חזו"א (סי' יג ס"ק ה).
18. מאיר (תענית ו ע"ב ד"ה כל), ועיין רש"ס (פ"ט ה"ה) שלא פסק כך. ועי' פ"ז ה"ז (אות ד).
19. רא"ש (פ"ט מ"ז) והסביר שיש לחלק בין צרכים שונים שלשמים נלקטו התבן והקש, ועל פי זה מחלק שמשנתו, הגורסת "מאימתי נהנים ושרפים" — פירושה כשאסף למאכל בהמה, ואילו הגמרא בתענית הגורסת "עד מת" — עוסקת במקרה שלא נאסף לצורך אכילת בהמות, (כן כתב המגיה דברי הרא"ש במסכתות הבהלי, ועי' בבית רידב"ז (סי' ו סעי' ה בהג"ה לפאה"ש). ועי' לעיל ה"ה (אות גיה).
20. רש"י (תענית ו ע"ב ד"ה בתבן). מאיר (שם), פאת השלחן (סי' כב, בית ישראל ס"ק ב).

"מרחץ שהוסקה בתבן ובקש של שביעית מותר לרחוץ בה בשכר".

שבת הארץ

ונראה קל וחומר הדברים שמוותר לרחוץ בה בחנם. אלא אפילו בשכר, שנראה כמו סחורה בפירות שביעית – גם כן מותר.²

תוספת שבת

יש אומרים שלא התירו לרחוץ במרחץ אלא בשכר, שזה כמוציא מאכל בהמה למאכל אדם.³

שבת הארץ

ויש אומרים שדוקא בחנם מותר לרחוץ במרחץ שהוסקה בתבן ובקש של שביעית, אבל בשכר אסור. ואדם חשוב אפילו בחנם אסור,⁴ משום דחנם ידידה כשכר דמי, שהנאה היא לבעלי המרחץ כשאדם חשוב רוחץ במרחץ שלהם.⁵

ב. אדם חשוב וכל אדם

ויש אומרים שאם המרחץ הוא של חשוכים – אסור לכל אדם לרחוץ בתוכו, כשהוסק בתבן ובקש של שביעית.⁶
ויש מי שאומר שכל אדם רשאי להחמיר על עצמו בזה ולעשות עצמו כאדם חשוב שלא לרחוץ במרחץ זה, ואין בזה משום יוהרא.⁷

2. הכס"מ (פ"ה ה"כ) הסביר שהרמב"ם התיר בשכר מכיון שאין איסור סחורה אלא בדבר שראוי לאכילה. ואחרים כתבו שתנאה תבואה לאחר שחנתו והקש כבר כלה – אין בה איסור סחורה, ולכן אפשר לבאר ברמב"ם שהתיר אפילו בשכר: מהר"י קורקוס (פ"ה ה"כ), רש"ס (פ"ח מ"א ד"ה ואם אדם), שערי צדק (חכמת אדם פ"ז) בינת אדם אות ג, ניר (פ"ח ה"ז), פאת השלחן (סימן כה, ביש"ד ס"ק כט), חז"א (סימן יג ס"ק כח), תורת השביעית (עמ' שצג). ועי' ערוך השלחן (סי' כד סעי' ל), תפארת ישראל (פ"ח מ"א) הלכתא גבירתא, בדעת הרמב"ם.
3. מעשה רוקח (פ"ה הכ"ג), מרכבת המשנה (ח"ג). ועי' לעיל ח"ג (הע' 13).
4. ראב"ד (השגה פ"ה ד"ב), תפארת ישראל (הלכתא גבירתא פ"ח מ"א). וכן משמע בבאור הגר"א.
5. הרמב"ם פירש שאדם חשוב אסור לו לרחוץ שמא יבוא לשרוף פירות שביעית על מנת לבשם את המרחץ, ומדבריו נראה שלא נאסר לאדם חשוב לרחוץ אלא בשכר אבל בחינם לא יבוא לבשם את המרחץ. וכן כתבו: מהר"י קורקוס (פ"ה ה"כ), חכמת אדם (שערי צדק פרק יז סעי' כט), חז"א (סי' יג ס"ק כח ד"ה הלכה כ'). תורת השביעית (עמ' שצג) כתב שגם לפי הסבר הרמב"ם אין היתר לאדם חשוב לרחוץ ואפילו בחינם.
6. תוספות אנשי שם (פ"ח מ"א) על פי ירושלמי מהר"א פוליא, תולדות יצחק (פ"ח ה"ח).
7. תפארת ישראל (פ"ח מ"א אות נו) וטעם הדבר: כי יש הרבה שאינם מתרחצים.

ג. התבן והקש שהסיקו בהם

1. המעמידים בתבן וקש לאחר רביעה שניה

ויש אומרים שאין היתר לרחוץ במרחץ שהוסקה בתבן ובקש של שביעית אפילו למי שאינו אדם חשוב, כי אם לאחר רביעה שניה, שאז כבר נהנים ושוברים בתבן ובקש. ואפילו הכי אדם חשוב צריך להחמיר על עצמו גם אז.⁸
ונראה שדעה זו סוברת שאין היתר ליהנות ולשרוף לאחר רביעה שניה כי אם בתבן ובקש שביעיה, ומכל מה שבבית אסור אפילו אחר כך.⁹ ומתוך שאין היכר לרואים באיזה תבן וקש הוסקה מרחץ זו ויאמרו שהוסקה כאלו שבבית שאסורין – על כן צריך אדם חשוב להחמיר על עצמו בזה.

2. המעמידים בתבן וקש לפני רביעה שניה

ויש אומרים שמיידי בתבן וקש שקודם רביעה שניה, בעוד שהן אסורין בשאר הנאות של איבוד ככל אלה שאסורין במאכל בהמה. ולכתחילה אסור להסיק בתבן מרחץ, אלא שברביעה אמר הוסקה – מותר לרחוץ בה.¹⁰
ויש אומרים שאפילו לכתחילה מותר להסיק מרחץ בתבן וקש של שביעית לרחיצת אדם אפילו קודם רביעה שניה, משום שההוסקה לצורך רחיצה היא כמלגומא לאדם, שמוותר לעשות ממאכל בהמה.¹¹

תוספת שבת

ויש מי שאומר שלא התירו אלא במרחץ של רבים, שמון הסתם יש בהם אחד שהוא צריך את המרחץ לרפואתו.¹²

שבת הארץ

ויש מי שאומר שאף על פי שמוותר לרחוץ במרחץ זו שהוסקה באיסור בתבן ובקש של שביעית קודם זמן היתר שריפתו – מכל מקום צריך שיאכל כנגדו

8. מ"לכתב שלמה (פ"ח מ"א). וכן נראה מדברי הרא"ש שכתב שכבר כלה האיסור, ומהחזון נחום (פ"ח מ"א, מובא בברס ציון השלם). דין תבן וקש לאחר רביעה שניה, עי' ה"ט (אות ד), הכ"ג (אות ג).
9. דברי הרב זצ"ל באו לבאר מדוע אדם חשוב יחמיר גם לאחר רביעה שניה. ולכן הסביר שהנותר בבית עדיין אסור ויש חשש של מראית עין באדם חשוב. ועי' חזון נחום (מובא בברס ציון השלם, לעיל ה"ט אות ד).
10. כסף משנה (פ"ה ה"כ בתיורצו הראשון), מהר"י קורקוס (פ"ה ה"כ), משנה למלך (פ"ה ה"כ), ביאור הגר"א (פ"ח ה"א), להבנת פאת השלחן (סי' כה, בית ישראל ס"ק כב), ניר (פ"ח ה"ח), יין הרוקח (פ"ח מ"א), חז"א (סי' יג ס"ק טו), הלכות שביעית (סי' י, כסא דוד ס"ק לח).
11. כסף משנה (פ"ה ה"כ בתיורצו השני), רדב"ז (פ"ה ה"כ), פני משה (פ"ח ה"ח), ערוך השולחן (סי' כד סעי' ל), בית רידב"ז (סי' ו סעי' ו), בני"ו משה (פ"ח ה"ח) בדעת הרמב"ם. בינת אדם (שערי צדק פרק יז סעי' כט ס"ק ג), חזון יחזקאל (לתוספתא פ"ה ה"ב).
12. גליון אפרים (פ"ח ה"ח, בסוף הירושלמי).

ה. מקרים בהם אסור לרחוץ

שבת הארץ

ויש אומרים שאין היתר לרחוץ במרחץ שהוסקה בתבן ובקש של שביעית, כי אם כשאנו מחשב את השוויו של התבן והקש בפני עצמו לשלם עליו. אבל כשמתחשב עמו לשלם כעד ההוצאה של התבן והקש — אסור, דהו ממש כסחורה בפירות שביעית.¹⁹

ויש אומרים שאפילו באופן המותר — אינו מותר כי אם כשהוסקה מרחץ לחמם בה מים לרחיצה, שבאה ההנאה מהמים ולא מגוף התבן והקש. אבל במרחץ שהוסקה להזיע ומזיעין בחומה, שבאה ההנאה בלא אמצעי מחום התבן והקש — זה אסור אפילו בדיעבד אם התבן והקש הן מהאסורים בשריפה, כגון קודם רביעה שניה.²⁰

ויש מי שנראה מדבריו שיעיקר האיסור כאדם חשוב שלא ירחוץ — הוא דוקא כשבעה"ב מסיק בשבילו, אבל אם לא הסיק בשבילו — מותר.²¹

תוספת שבת

יש אומרים שלא התירו לרחוץ במרחץ אלא כשהסיקוהו נכרים, אבל אם הסיקוהו יהודים — אין להותר אלא בדיעבד. וכל זה כאשר התבן והקש הם תוספת חום למה שהיה כבר המרחץ חם מדברים אחרים, אבל אם כל החום נובע מהתבן והקש האסורים — אין להותר אפילו בדיעבד.²²

19. הגר"א (שנת אליהו פ"ה מ"א). הוא מבאר שמה שנאמר במשנה "אם מתחשב" — איננו "אדם חשוב" אלא "עושה חשבון". ומכאן למד הרב זצ"ל שפירוש הגר"א אינו כפירוש של הראב"ד, ולדעתו רק כשענשה חשבון על הוצאות המרחץ של קש ועצים יש מקום לאסור החיצה במרחץ. ועי' שינויי נוסחאות

במשנה (מכון התלמוד הישראלי, פ"ח מ"א הע' 78). ועי' פ"ו ה"ב (אות א).
20. הגר"א עפ"י ירושלמי (פאת השלחן סימן כה סעי' ג, ובית ישראל ס"ק כו).

בזו הים (פ"ח ה"ח אות יב) כתב בדעת הגר"א שזענה אסורה במרחץ כל עוד התבן והקש קיימים, אבל כשכלו — הותר גם להזיע. וצ"ע.

21. פאת השלחן (סי' כה, בית ישראל ס"ק כב) עפ"י ראב"ד (השנה פ"ה ה"כ).

22. רש"ס (פ"ח ה"ח).

בקדושת שביעית כדין כל מי שלוקח מדמי שביעית דברים שאסור לקנות אותן בדמי שביעית, כגון עבדים וקרקעות ובהמה טמאה, שאוכל כנגד.¹³

תוספת שבת

יש מי שאומר שהיתר הרחצה במרחץ שהוסק בתבן וקש קודם רביעה שניה הוא רק במרחץ שיש בו מים חמים הנובעים מהקרקע כחמי טבריה, והחמום לא נעשה אלא לצורך הוספת חום.¹⁴

ד. באיזה אופן חל איסור על אדם חשוב

שבת הארץ

ויש מי שאומרים שאדם חשוב אסור לרחוץ במרחץ כשביעית במקום שדרך להסיק בתבן ובקש ולערב בהם דברים שריחם נודף שאסור לשורפם כשביעית, אפילו אם הוסקה המרחץ בכל דבר המותר בשריפה כשביעית.¹⁵

תוספת שבת

יש אומרים שלא אסרו אלא אם הוסק המרחץ בשאר איסורי הנאה. ואף שמעיקר הדין מותר לרחוץ במים, חיישינן שמא יסיקו גם בדברים שיש בהם קדושת שביעית לכבוד אדם חשוב. אבל אם הסיקו בדברים מותרים — לא חיישינן שיבעירו דברים אסורים.¹⁶

שבת הארץ

ויש אומרים שדוקא כשהוסקה בתבן ובקש, שריחם אינו טוב — יש לחוש שמא יערבו עצם לכסס את ריח המרחץ דברים שעושים ריח טוב, שאסור לשורפם כשביעית. אבל כשהוסקה כעצים וכיוצא בהן, שאין בהן צורך להפיג ריחם על ידי דברים המריחים ריח טוב — אין איסור גם לאדם חשוב לרחוץ בה.¹⁷

תוספת שבת

יש מי שאומר שאף על פי שידוע שלא הוסק המרחץ אלא בתבן וקש — אין לאדם חשוב לרחוץ בו.¹⁸

13. משנה ראשונה (פ"ח מ"א). לשיטה זו לא הותר לרחוץ במרחץ שהוסק בתבן וקש אלא במקום

שאינן עצים אחרים וכלם מסיקים בתבן וקש. אבל כשיש עצים אחרים — אסור לרחוץ במרחץ שהוסיקם בקש ותבן של שביעית.

דין "יאכל כנגד" מבואר בפ"ו ה"י (אות ג).

14. רש"ס (פ"ח ה"ח). דין "יאכל כנגד", עי' פ"ו ה"י.

15. רדב"ז ופס"מ (פ"ה ה"כ), רש"ס (פ"ח מ"א), פאת השלחן (סי' כה, בית ישראל ס"ק כב), שושנים לדוד (פ"ח מ"א, מובא בתוס' אנשי שם). דין קדושת שביעית בבשרים, עי' פ"ז ה"ט (אות ג).

16. מהר"י קורקוס (פ"ח ה"כ) פאת השלחן (סי' כה, ביש"ר ס"ק כג), מרכבת המשנה (ח"ג, חז"א (סי' ג ס"ק כח).

17. רדב"ז (פ"ח ה"כ), ערוך השלחן (סי' כד סעי' לא), פני משנה (פ"ח ה"ח).

18. כס"מ (פ"ה ה"כ, בתירוץ שני). ועיין שושנים לדוד (מובא בתוס' חדשים פ"ח מ"א).

מי שמסתפק האם הולכים לפי אנשי המקום או לפי השימוש הנאות של הפירי⁹.

יש אומרים שצריך לנהוג קדושת שביעית בקליפות תפוזים ככל מאל אדם הראוי לאכילה רק כשהוא מבושל¹⁰. ויש אומרים שצריך לנהוג קדושת שביעית בקליפות תפוזים כמאל בהמה¹¹. ויש מי שנוטה לומר שאין בקליפות תפוזים קדושת שביעית¹².

ג. דיני גרעינים בתרומה

נאמר בהלכות תרומות¹³: "גרעיני זיתים ותמרים וחרובין, אף על פי שלא כנסן הכהן — הרי אלו אסורין לזרים, וישאר הגרעינין בזמן שכנסן ויש בהן לחלוחית למצוין אותן — אסורות לזר, ואם השליכן מותרות".

לדעה זו, יש מי שאומר שבזיתים תמרים וחרובים אפילו נשארו לחלוחית מועטת — אסורה לזרים, אבל בשאר גרעינים אין לחלוחית מועטת חשובה אוכל עד שישאר אוכל בעין¹⁴.

יש אומרים שגרעינים הראויים לאכילה או שיש בהם לחלוחית הראוים למציעה (כגון תמרים לחים), אם הביאם הכהן לביתו הרי אלו אסורים לזרים, אבל שאר הגרעינים (כגון גרעיני חרובים), אפילו הכניסם הכהן לביתו אינם אסורים לזרים¹⁵.

ד. קדושת שביעית בגרעיני פירות

יש אומרים שכל המותרין בתרומה לזרים אין בו קדושת שביעית, וכל תרומה האסורה לזרים יש בה קדושת שביעית. אלא שבתרומה כונסה הכהן, ואילו בדיני שביעית הכונסם לביתו הכונה היא לישראלים¹⁶.

הוא קדוש בקדושת שביעית. וכן יש להסיק מדברי המעשר והתרומה (פרק ג בית האוצר אות לה, פ"ו בית האוצר אות יא). ועיין בדברי החזו"א (מעשרות סי' ס"ק ל ד"ה ובמ"א שם) שמזיק רוב אנשים שאוכלים ותנבים מפירות אלו.

מדברי הרב זצ"ל (משפט כהן סי' פד) נראה שהולכים לפי רוב תשמישי העץ, מכיון שהנוטעים נוטעים על דעת כן, למרות שאין זה שימוש רוב האנשים.

9. חזו"א (סי' יד ס"ק י ד"ה וכל זה).

10. האיסור הוא מכיון שיש שאוכלים את הקליפות ובייחוד על ידי עשייתם למרקחת, והנוטעים מתכוונים להוריהם גם על ידי הקליפות. וכ"כ הרב זצ"ל (משפט כהן סי' פז-פה), הרה"צ גרסברג (המעשר והתרומה פרק י אות לת, פרק י אות יא), תורת השמיטה, תוספת שביעית אות כד, כסם ציון (פרק יד סעי' ב), שו"ת ציץ אליעזר (ח"ב סי' טז-יז, ח"ג סי' כא).

11. משנת יוסף (ח"ג עמ' קדק"ב, שו"ת ח"א סי' לט), ישועת משה (זרעים סי' כח אות ו).

12. חזו"א (מעשרות סי' ס"ק ל סי' יד ס"ק י ד"ה ובמ"ב סי' דב).

13. תרומות (פרק יא ה"א).

14. מהר"י קורקוס (הל' תרומות פ"א ה"א).

15. רמב"ם (פיה"מ תרומות פ"א מ"ה), רע"ב (תרומות פ"א מ"ה), פני משה (תרומות פ"א ה"ה).

הרדב"ז (פ"א ה"א) כתב שיש לגרוס בדברי הרמב"ם בהלכה (תרומות פ"א ה"א): "גרעיני זיתים ותמרים וחרובין אף על פי שכנסן הכהן הרי אלו מותרים לזרים" ואיירי בגרעינים יבשים ביותר ואע"פ שכנסם הכהן הרי בטלה דעתו, ועל ידי כן תשוה גורסת הרמב"ם בהלכותיו לדברי בפירושו. עיי' מהר"י קורקוס (תרומות פ"א ה"א).

16. חכמת אדם (שערי צדק פרק יז סעי' יב).

- א. דיני קליפות בתרומה
- ב. קדושת שביעית בקליפות
- ג. דיני גרעינים בתרומה

- ד. קדושת שביעית בגרעיני פירות
- ה. דיני הקור

רמב"ם

הקלפין והגרעינין שמוותרין בתרומה לזרים אין קדושת שביעית חלה עליהם, והרי הן כעצמם, אלא אם כן ראויין לצביעה. והקור קדושת שביעית חלה עליו¹.

א. דיני קליפות בתרומה

תוספת שבת

נאמר בהלכות תרומות²: "עוקצי תאנים וגורגרות³ (תאנים יבשות), ועוקצי הכליסים (מין תאנים) והחרובין⁴, ומעי אבטיח⁵ (זרע ורוטב שבאבטיח)⁶ וקלפי אבטיח וקלפי אתרוג⁷ וקלפי מלפפון, אף על פי שאין בהן אוכל... הרי אלו אסורים לזרים... קלפי פולין ושומשמן — אם יש בהן אוכל — אסורין, אין בהן אוכל — מותרין".

ב. קדושת שביעית בקליפות

אפילו אם רק חלק מהציבור אוכל את הקליפות הללו הרי הם בקדושת שביעית⁸. ויש

1. ירושלמי (פ"ד ה"ו), ההיתר בתרומה מבואר ברמב"ם (תרומות פ"א ה"ו — ה"א), לענין ביעור בקליפות וגרעינים עיי' פ"ז הט"ו (אות א).
2. רמב"ם תרומות (פ"א ה"א), הביאורים בסוגריים הם מפירוש המשנה (תרומות פ"ה מ"ה).
3. בירושלמי (תרומות פ"א ה"ד) מבואר שהעוקצים שקועים בפרי, וביאר במשנה ראשונה (שם) שעוקצי תאנים וגורגרות וכליסין למדות שאין עליהם שאריות פרי — הרי אלו אסורים מגזרת חכמים, מפני ששנתלשלים העוקצים נתלש גם מהפרי. בשאר הפירות, שאין אוכלים אותם כפי שהם אלא ניתנים לסחיטה — לא גזרו על העוקצים אלא אם ידוע שנתלשל עם עוקציהם.
4. תרומות (פ"א מ"ד).
5. עדויות (פ"ג מ"ג).
6. בכרם ציון (פרק כ סעי' ט בהערות) כתב שהכוונה היא לאבטיח צחוב שהוא המלון.
7. בתוספתא (תרומות פ"א ה"ב) מוזכרים לא רק קלפי אתרוג אלא גם מעי אתרוג, עיין חסדי דוד (תרומות פ"א ה"א).
8. נאמר בתוספתא (תרומות פ"א ה"א): "מעיי (הגר"א גורס קילפי) אתרוג אסורין, מפני שהקציאות אוכלות אותן", ובירושלמי (פ"ד ה"ז) הוסבר שזו הסיבה לכך שיש קדושת שביעית בבוסר. לביאור המילה "קציאות" כתב המנחת ביכורים "קציאות (יש גורסים קריות) — בני הכפרים", חרשים ביאר, נשים מעוברות. הגר"א ביאר, הסיבילים מחולי מעיים. הפני משה ביאר, אנשים שרדפים אחר מאכלים המוצאים ובוטרי.

מזכירים אלו משמע שאין צורך שרוב האנשים יאכלו זה אלא מכיון שיש מיעוט שאוכלים כן הרי

יש אומרים שאין דין הכנסה לבית אלא בתרומה ולא לענין קדושת שביעית¹⁷.
יש אומרים שכל שיעיקר הפרי ראוי למאכל אדם חלה קדושת שביעית על הגרעונים או הקלירות¹⁸.

יש אומרים שיש קדושת שביעית בגרעונים הראויים לאכילת אדם או בהמה, להסקה או להוצאת שמן, לפיכך גרעונים שאפשר לפותחם ולאכול את הגרעין יש בהם קדושת שביעית¹⁹. אבל גרעונים שאינם ראויים למאכל או לשום תמצית מאכל ולא לצביעה אין בהם קדושת שביעית²⁰.

יש מי שאומר שרק גרעונים שאינם עומדים למאכל בהמה ואין בהם לחלוות אין בהם קדושת שביעית²¹.
יש מקילים לשרוף גרעונים יבשים שקשה לשבדם²².

ה. דיני הקור
"והקור — קדושת שביעית חלה עליו".

שבת הארץ
הקור — הוא הרך הגדל בקל, שנוסף עליו בכל שנה, ובתחילתו קודם שמתקשה הוא ראוי לאכילה²³. ומה שחלה עליו קדושת שביעית, נראה שהוא דקא כל זמן שהוא עדיין רך וראוי לאכילה. אבל אחר שיתקשה, הוא כעין ממש ודינו כעצים שאין קדושת שביעית חלה עליהם²⁴.
וקור וכפניות²⁵ ובוסר ופגין אסור לשולקן²⁶.

17. חז"א (סי' ג' ס"ק יא ד"ה פ"ה).
18. כס"מ (פ"ו ה"ט), עיי' מהר"י קורקוס. השושנים לודד (פ"ו מ"ג), תוספות אנשי שם (פ"ו מ"ג), תורת זרעים (פ"ו מ"ג), מנחת יצחק (ח"ח סי' קטו אות ד') הקשו מדברי הרמב"ם (פ"ו ה"ט) שכולל את כל הגרעונים כאחד, ואילו בהלכה זו הישועה הרמב"ם דיני שביעית לתרומה, ובדיני תרומה אין כל הגרעונים אסורים. מדברי הרב זצ"ל בשבת הארץ (פ"ו ה"ט) אות א' נראה שלמד בדעת הרמב"ם שכל הגרעונים אסורים בפאה"ש. (סי' כז ביש"ר ס"ק לה) תורת זרעים (פ"ו מ"ג) משמע שלמדו בדעת הרמב"ם שרק גרעונים הראויים לאכילה אסורים.
19. תרי"ט (פ"ו מ"ז מ"ז ד"ה הגלענין), ספר השמיטה (עמ' לא אות א).
20. ריבמ"ץ, ר"ש, רע"ב (פ"ו מ"ג).
21. חז"א (סי' ג' ס"ק יא ד"ה פ"ה), ועיי' פ"ו ה"ט (אות א).
22. הערת ה"ר ברלין (ספר השמיטה פרק ז' הערה 5).
23. רש"י (עירובין כח ע"ב ד"ה קור), רמב"ם (פירוש המשנה עוקצין פ"ג מ"ז). ה"ש"ס הוסיף שהוא ענין דך שנוסף כל שנה. והפני משנה (פ"ד ה"ו) מבאר שהוא עין דך שדל סביבות הדקל. ועיי' פליקס (לירושלמי ח"א עמ' 277), תוספתא כפשוטה (עמ' 179).
24. הא' ריב"ז (פ"ה הכ"א), תורת השביעית (הלכה פה, עמ' שצד).
25. להגדרת כפניות עיי' לעיל ה"ח (הערה 3).
26. פאת השלחן (סי' כה סעי' ז' ביש"ר ס"ק יז).
בירושלמי (פ"ו ה"ו) הגרסא "אסור לשולקן", וטעמו משום שחלה קדושת שביעית ודינו כמאכל אדם הנאכל חי, כן ביארו הה"ס הגר"א ומהר"א פולדא. ועיי' לעיל ה"ט (אות ו).

תוספת שבת
ויש אומרים שמותר לשולקן²⁷.

שבת הארץ
ובמסוייפות, הן אותן שמוציין אותן באילן עד סוף המקצועות (הקנין) — מותר, שדרך כן. וכן כל הפגין קודם שהגיעו לעונת המעשרות²⁸.
והבוסר — אסור לעשות מהן מלוגמא לאדם²⁹.

תוספת שבת
יש מי שאומר שכאשר שביעית דאורייתא יש להחמיר, וכששביעית מדרבנן יש להקל, ואפשר לעשות מבוסר מלוגמא³⁰.

שבת הארץ
התותרים הראויים למאכל אדם קודם יציאת הפרח — מותר ליקח העלין שלהן ולהאכילן לתולעת המשי. אבל הפירות עצמן דינם כפגין ובוסר, ומשעה שראויים לאכילת אדם אסור ליחנם לתולעת³¹.
ויש אומרים דהואיל וכל עיקרם לאכילת התולעת מותר לתנם לתולעת³², ואינו עיקר³³.

27. בתוספתא (פ"ג ה"ג) הגרסא היא: "מותר לשולקן", וטעמו מפני שהם מאכל אדם וחלה עליהם קדושת שביעית, וזו דרך אכילתן. וכן למדו פני משה, גיר, תוספתא כפשוטה (עמ' 526).
28. בתורת השביעית (סעי' סג, בשם מובח אדמה ושערי המים סי' ח) הוזהר לאסוף ענבי בוסר ולהכניסם הביתה לאוכלם כשהם מבושלים כדרך שעושה בכל השנים, ובחז"א (סי' יט סס"ק כו ד"ה גבי בוסר) כתב לאסור.
29. הפגין היינו כל הפירות שלא באו לעונת המעשרות, ומותר לשולקן מפני שאינם פרי, פאה"ש (סי' כה ביש"ר ס"ק יז).
30. (ה' ירושלמי (פ"ד ה"ו).
31. בית רידב"ז (סי' ו סעי' ז' בהגה לפאה"ש), עיין לעיל פ"ה ה"ט (אות ה).
32. פאת השלחן (סי' כה סעי' ז').
מהרי"ט (ח"א סי' פג), בית רידב"ז (סי' ו סעי' ז' בהג"ה לפאה"ש). ה"ש"ז אויערבנד (כרם ציון פרק יג סעי' כד, גידולי ציון ס"ק יג, מנחת שלמה סי' נא אות יב).
33. לשון פאת השלחן (סי' ו סעי' ז'), ועיי' לעיל ה"א (אות ג והע' 19).

הלכה כב

קדושת שביעית בתבלין לאחר השימוש

רמב"ם

הצורך תבלין של שביעית ונתנן לתוך התבשיל, אם כמל מעמץ — הרי אלו מותרין לכל דבר,¹ ואם נשאר בהן מעם — עדיין הם בקדושת שביעית.²

קדושת שביעית בתבלין לאחר השימוש

שבת הארץ

ונוהן אדם דכילה וגורגרות לתוך התבשיל כדרך שנותנין את התבלין, ולא יסחטם להוציא מהן משקין. ובתבלין מותר מפני שהוא מלאכתן.³

תוספת שבת

יש מי שאומר שבצל שלם שניתן רק לשם טעם בתבשיל דינו כתבלין, ולאחר שנתבשל ובטל טעמו אין צריך לנהוג בו קדושת שביעית.⁴
יש מי שאומר שתבלין שנתבשל למרות שעדיין ראוי למאכל בהמה אין בו קדושת שביעית.⁵

- למרות שגוף התבלין עדיין קיים כיון שניתל טעמו — הרי הותר ואין בו קדושת שביעית. ונראה שמדובר בכה"ג שגם איננו עומד למאכל בהמה, שהרי תבלין העומד למאכל בהמה יש בו קדושת שביעית כאוכלי בהמה (עי' חולין ו ע"א תורה) אינו חושש, יומא פא ע"ב ד"ה שהפלפלין).
- מדברי הירושלמי (תרומות פ"א ה"א) נראה שתבלין צריך שתי קדרות (שני ביסולים) לביטול דיני תרומה מעליו. עיין: תוספתא (תרומות פ"ט ה"ז), מנחת ביכורים, וחזון יחזקאל (סם). והרש"ם (תרומות פ"א ה"א) כתב שמקור הדין הוא בשביעית ונלמד לדיני תרומה, וא"כ גם לענין שביעית לכאורה יש לחזק שתי הקדרות.
- אולם הפ"מ בירושלמי (תרומות פ"א ה"א) כתב בדעת הירושלמי שאין צורך בשתי קדרות לביטול הטעם. ובמנחת ביכורים (פ"ו ה"ד ד"ה צורך) כתב שאם נתבטל טעמו בקדירה ראשונה אין בו קדושת שביעית.
- תוספתא (פ"ו ה"ז).
- ה"ה פאת השלחן (סי' כה סעי' ת, סי' כד סעי' ה ובית ישראל ס"ק טו) עפ"י תוספתא (פ"ו ה"ז), ועי' לעיל ה"ג (אות ה הערות 42-44).
- "הלכות שביעית" (סי' נ, כסא דוד ס"ק נז). ועיין רש"ם (תרומות פ"א ה"א). אבל דבילה וגורגרות, אף אם נתנן לתוך התבשיל — לא פקעה קדושתם, ואף שמוחר אותן בתבשיל — חלים עליו דיני קדושת שביעית.
- "הלכות שביעית" (סי' נ, כסא דוד ס"ק נז), מכיון שתבלין שבושל איננו עומד לבהמה, למרות שתבלין הרגל הראוי למאכל בהמה יש בו קדר"ש.

- הפסד התבן והקש
- פת שנאפתה בתנור שהוסק בתבן וקש
- קש ותבן אחר רביעה שניה

רמב"ם

אין נותנים תבן וקש של שביעית לא לתוך הכר ולא לתוך הפסד. ואם נתן¹ — הרי זה כמבוער.² תנור שהסקוהו בתבן ובקש של שביעית — ויצן.³ ומשתדרר רביעה שניה כמבוער.⁴ שביעית נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית.⁴

א. הפסד התבן והקש

"אין נותנים תבן וקש של שביעית לא לתוך הכר ולא לתוך הפסד, ואם נתן הרי זה כמבוער".⁵

שבת הארץ

ויש אומרים שדוקא אם ישן על גבי הכר אז הוי כמבוער. אבל כל זמן שלא ישן על גביו — אינו כמבוער, וצריך להסירו מן הכר ולנהוג בו דין קדושת שביעית כדינו.⁶

תוספת שבת

יש אומרים שכיון שישן על הכר פעם אחת — הרי זה כמבוער.⁷ ויש מי שאומר שאינו מבוער עד ששנתנו תקלקל את התבן והקש.⁸

- לעיל ה"ט (אות א) נתברר מי נתן את הקש והתבן בכסת.
- תוספתא (פ"ה ה"א). ועי' לעיל ה"ט (אות א).
- תוספתא (פ"ה ה"ב). ועי' לעיל ה"ט (אות א).
- משנה (פ"ט מ"ז). ועי' לעיל ה"ט (אות ד).
- מדברי הרמב"ם נראה שאין צורך לישון על הכר. וכן לשון התוספתא (פ"ה ה"ב). וכן כתבו בדעת הרמב"ם: מהר"י קורקוס וכס"מ (פ"ה הכ"ג), פאת השלחן (סי' כה, בית ישראל ס"ק לה), מקדש דוד (סי' נט אות ב, דף רטו ע"ג, ד"ה ונראה לומר), חזו"א (סי' ג' ס"ק ח ד"ה ומיהו). ועי' לעיל ה"ט (אות א).
- ה"ה בירושלמי (פ"ט ה"ה), וכן פסקו הראב"ד (השגה פ"ה הכ"ג), הרש"ם (פ"ט ה"ה), פאת השלחן (סי' כה בית ישראל ס"ק לז), ערוך השלחן (סי' כד סעי' לב).
- במראה הפנים (פ"ט ה"ה) תורות השביעית (עמ' שצז) כתבו שגם הרמב"ם מודה לראב"ד ומזקיק שיישן על הכר. וכן משמע בדברי הרדב"ז (פ"ה הכ"ג).
- ערוך השלחן (סי' כד סעי' לב).
- פני משה (לירושלמי פ"ט ה"ה).

שבת הארץ

ובטיט, דוקא כשגבל אותו כטיט הוא בטל, אבל כל זמן שלא גבלו — בנתינה בעלמא עדיין קדושת שביעית עליו.⁹

ב. פת שנאפתה בתנור שהוסק בתבן וקש

"הנור שהסיקו בתבן ובקש של שביעית — יוצא".

תוספת שבת

יש מי שכתב שפת שנאפתה בתנור שהוסק בתבן וקש של שביעית — לא נאסרה¹⁰.

ויש מי שמשמע מדבריו שיש בפת קדושת שביעית¹¹. ויש מי שאומר שמותר לאפות פת בתנור שהוסק בתבן וקש של שביעית, ולא אסרו אלא את הסקתו הראשונה של התנור שמכשירדו לשמוש¹².

יש מי שמשמע מדבריו שתנור המיועד לרבים, למרות שהוסק בתבן וקש של שביעית — יש להקל ולהתיר לאפות בו¹³.

ג. קש ותבן אחר רביעה שניה

"ומשתרר רביעה שניה במוצאי שביעית — נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית".

שבת הארץ

ויש אומרים שמה שנשאר בקיזמו אסור אפילו אחר כמה שנים מתבן וקש של שביעית, ולא הותר לאחר רביעה שניה כי אם מה שהוא בשדה, שמתקלקל ונעשה זבל¹⁴.

9. ירושלמי (פ"ט ה"ה) פאת השלחן (סי' כה, בית ישראל ס"ק לו). דעה זו לא הובאה להלכה בדעת הראב"ד למרות שהביא את ענין השניה. ובדבר השמיטה (פ"ט מ"ז) כתב שבטיט הנתנה עצמה היא תחילת הפסד, ועל כן אין צורך בגיבול על מנת להוציאו מידי מאכל בהמה.
10. חז"א (סי' ג' ס"ק טו ד"ה כתב הר"מ) ומפרש שהתנור יוצן משום שנראה כסחורה במירת שביעית.
11. בית רידב"ז (סי' ו' סעי' ה'), "הלכות שביעית" (סי' ו' סעי' ט בה"ל ד"ה יוצן).
12. ערוך השלחן (סי' כד סעי' ל'), וע' לעיל הי"ט (אות ד').
13. חזון יחזקאל (בפרושו לתוספתא פ"ה ה"ב) כתב שיש לחלק בין דין מרחץ שהתירו לרחוץ בו מכיון שעומד לרבים, ואילו בתנור פסקו לצננו כיון שהוא מיוחד לאדם אחד. ומכאן שאם תנור עומד לרבים — מותר גם כן לאפות בו, ועיי' לעיל הי"ט (הערה 13).
14. ירושלמי (פ"ט ה"ה). הרחבת דברים לעיל הי"ט (אות ד' ובהע' 16).

פרק שישי

הלכה א

- א. מכירת "דבר מועט"
 1. המתירים "דבר מועט" ללא תנאי נוסף
 2. המתירים "דבר מועט" בצירוף דרכי היתר אחרות
 3. המתירים כמות מרובה
- ב. גדר איסור סחורה
- ג. דעת המתירים כשאחד לוקט ואחר מוכר
 1. דעת המתירים
 2. כמות המכירה ומקומה
 3. קניה ומכירה לשם רווח
 4. הלוקט ומוכר בהבלעה
 5. סחורה בהבלעה
 6. לקט לעצמו והותיר

רמב"ם

אין עושין סחורה בפירות שביעית.¹ ואם רצה למכור מעט מפירות שביעית — מוכר.² ואותן הדמים הרי הן כפירות שביעית.³ ילקח בהן מאכל ויאכל בקדושת שביעית. ואותו הפרי הנמכר, הרי הוא בקדושתו כשהיה.³

- א. מכירת "דבר מועט"
- "ואם רצה למכור מעט מפירות שביעית — מוכר."

1. משנה (שביעית פ"ז מ"ג), גמ' (ע"ז סב ע"א, בכורות יב ע"ב) ושם נאמר: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" (ויקרא כה ו) — "ולא לסחורה". רמב"ם (שלוהין ושותפין פ"ה ה"ז).
2. וכן לקמן (ה"ט), ובפיה"מ (פ"ח מ"ג ד"ה הו"א). כ"כ התוס' (ע"ז סב ע"א ד"ה נמצא) והמשנ"ד (פ"ג מ"ג ד"ה שאין), שמכירה של דבר מועט איננה "דרך סחורה" של רווח, ומותרת. לביאור מקור דברי הרמב"ם, עי' מהר"י קורקוס (פ"ו ה"א), פאה"ש (סי' כו, ביש"ד סי"ק ב), מראה הפנים (פ"ז סוף ה"א ד"ה תני).
3. משנה (שביעית פ"ח מ"ז), גמ' (סוכה מ ע"ב, קידושין נח ע"א), רמב"ם לקמן ה"ו.

3. המתירים כמות מרובה

שבת הארץ

ויש אומרים שאם מוכר בשביל טובת הנאה מועטת — שרי¹². ונראין הדברים דהיינו כל שאינו לוקח את המכיר בשלמותו, כי אם בפחות משווי — אין זה דרך סחורה, ומותר¹³.
ונראה שמותר לדעה זו באופן זה אפילו סחורה מרובה, יותר ממזון שלוש

סעודות.

מתי"ק

גדרה של טובת הנאה: יש אומרים שדיא טובת הנאה של דברים ותשאות חן בענמא, אבל טובת הנאה של ממון, אפילו אם הוא דבר מועט לגבי הערך של הדבר תיקח בו — גם כן אסור, שזוהי מכירה גמורה¹⁴.

תוספת שבת

ויש מי שאוסר כל מכירה בטובת הנאה¹⁵.

ב. גדר איסור סחורה

שבת הארץ

ואיסור סחורה בפירות שביעית הוא מן התורה, דהוי לאו הבא מכלל עשה¹⁶.

12. רי"ן (לרי"ף ע"ז פרק ה, דף כד ע"א ד"ה כל שכן) כלהלן הט"ז (אות ב, ומובא במש"מ פ"ו ה"א), חז"א (סי' ג ס"ק כג) בדעת הראב"י.

ועי' בחכמת אדם (שערי צדק פרק יח, בינת אדם ס"ק ד) ובמשנ"ד (פ"ז מ"ג ד"ה ולא יצבע) שהקשו על דברי הר"ן מהירושלמי, האוסר צביעה בטוה"ג. ועי' פאה"ש (סי' כו, ביש"ד ס"ק ו). ולקמן ה"ב (אות ב). ונראה שהרב צ"ל מפרש את הר"ן כדעת העמודי ירושלמי (פ"ז סוף ה"א ה"ה מהו) שהאיסור הוא רק בטובת הנאה השווה בערכה לדמי המקח. וכן יש לדייק בדברי הר"ן שכ' "בטובת הנאה פורתא". וחז"א (סי' ג ס"ק כג) מתחין שאכן טוה"ג מותרת, אך החמירו בצביעה (עי' ה"ב אות א הע' 9).

13. כתב היד כתב הרב צ"ל: "וי"א דד"ה אם מוכר בשביל טובת הנאה מועטת, שמתוך, שאין זה כעין מקח, וכה"ג לאו סחורה מיקריא. ותשטע מסבא זו שאפילו [אם] הפירות שלוקח הם מרובים. מימ, כיון שהושכר שנותן הוא רק בדבר מועט, טובת הנאה פורתא — מתוך, אלא שאין לנו קיצצה כמה תושב טובת הנאה פורתא לפי הערך של הפירות המרובין". ובתפס הכרע שכל שאינו נותן את המחיר הרגיל — מיקרי טובת הנאה.
ועי' "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק יב*) שאף לדעה זו לא התירו אלא בשכר מועט ממש, ולא די בהולת פורתא.

ועי' לקמן ה"א (אות א והע' 4) מחלוקת הפוסקים אם יש מצוה למכור פירות שביעית בזול, כאשר מוכר באופנים המותרים.

14. הוסף מתוך מתי"ק להלכה ג'. וכ"כ הראב"י (מובא בר"ן לרי"ף ע"ז פרק ה, דף כד ע"א ד"ה כל שכן). ועי' לקמן ה"ב (אות ב) והע' 16.

15. פאה"ש (סי' כו, ביש"ד ס"ק ו) בדעת הרמב"ם (פ"ו ה"טו). והחכמת אדם (שערי צדק פרק יח סעי' ה) הסתפק בשאלה זו.

ועי' לקמן ה"ב (אות ב) והע' 15, דעת הסוברים שצביעה אסורה אפילו בטובת דברים.

16. רמב"ן (סהמ"צ, נוספות מצוה ג), רמב"ם (בכורות פ"ה ה"ט), רש"י ותוס' (קידושין כ ע"א ד"ה אבקה).

1. המתירים "דבר מועט" ללא תנאי נוסף

שבת הארץ

ויש מי שאומר ששיעורו של זה המעט שמותר למכור מפירות שביעית, הוא מזון שלוש סעודות⁴.

2. המתירים "דבר מועט" בצירוף דרכי היתר אחרות

תוספת שבת

ויש אומרים שמותר למכור גם יותר ממזון שלוש סעודות⁵, ובתנאי שמצטרפת לזה אחת מדרכי היתר שיבוארו להלן, כגון: מכירת הנותר מאכילתו⁶. לדעה זו יש אומרים שמה מותר למכור הוא כמות שאינה מקובלת לצורך סחורה⁷, והיינו כמו שאדם רגיל לקחת לצרכי ביתו⁸.

יש מי שאומר שהתירו למכור מעט רק כדי לקנות דבר מאכל בדמיו⁹. ויש אומרים שלא התירו למכור מעט אלא באקראי, ולא במי שלקט או לקח לשם מכירה¹⁰. ויש מי שאומר שהתירו למכור מעט גם בשינוי¹¹.

4. כס"מ (פ"ו ה"א), עפ"י רמב"ם (פ"ח ה"ב), ריטב"א (הוצאת מוסד הרב קוק, סוכה לט ע"א ד"ה גמרא

ופוכ'ל, וכן חידושים המיוחסים לרשב"א שם) בדעת רש"י (ד"ה אין, יותר), חכמת אדם (שערי צדק פרק יח סעי' א), הרב צ"ל (פ"ה ה"ג אות א, ועי' קונ"א סי' כג, שם לא מובא היתר זה), בית רידב"ז (סי' ט סעי' י בה"ה לפאה"ש), כים ציון (פרק טו סעי' א), שו"ת ישועות משה (זרעים סי' ו אות ד).

גדר "דבר מועט", עי' פ"ד ה"א (אות ד), פ"ה ה"ג (אות ג), פ"ח ה"י (אות א סעי' ב), ועי' חז"א (סי' כו, סדר השביעית אות ב, ו), "הלכות שביעית" (סי' ז סעי' א, כסא דוד ס"ק ז ובה"ל סד"ה למכור).

מדברי הרב צ"ל (כאן ובפ"ה ה"ג אות ב) משמע שהיתר זה של "דבר מועט" נאמר גם ללא צירוף דרכי ההיתר האחרות.

5. פאה"ש (סי' כו, ביש"ד ס"ק ב), שנת השבע (להרב משה נחמיה כהנוב, נתיב ה ס"ק ב).

6. פאה"ש (סי' כו, ביש"ד סוף ס"ק ב). הגבלה זו מופיעה גם בבית רידב"ז (סי' ז סעי' ב דף פב), תורת הארץ (ח"א פרק ח אות ג) בדעת הרמב"ם. וכן משמע ממשי"כ החז"א (סי' ג ס"ק זי ד"ה ומהא) בדעת הר"ש והגר"א. ועי' לקמן (אות ד סעי' 2 והע' 43).

7. תורת הארץ (ח"א פרק ח אות נב), תורת יודים (פ"ז מ"ג ד"ה ולענ"ד), תורת השמיטה (סי' יא ס"ק כב). לדעת הפנ"מ (פ"ז סוף ה"א ד"ה לא יהו, אבל מוכר) מותר למכור מעט מעט אם אינו עושה תנות קבועה, ואף אם בסך הכל מוכר כמות גדולה. וב"הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק ח) כתב לאסור. וכן משמע מחז"א (סי' ג ס"ק זי ד"ה ומהא).

8. ספר השמיטה (עמ' לה סעי' א, ועי' עמ' כא הע' 12), תורת השמיטה (סי' יד סעי' סה), שנת השבע (לרב קלמן כהנא, סי' טו סעי' א) עפ"י חז"א (סי' כו, סדר השביעית אות א, ו), ועי' משנ"ד (פ"ז מ"ג ד"ה שאין) ששיעור המותר הוא "כדי אכילה". ועי' פ"ד ה"א (אות ד).

9. מהר"י קורקוס (פ"ו ה"א סד"ה ואם). וכן משמע מהתוס' (ע"ז סב ע"א ד"ה נמצא). ועי' לקמן (אות ד סעי' 1).

10. רש"ם (פ"ז סוף ה"א ד"ה ומוכר, למכור, מותר, שנדמנו, תני, חמשה) ועי' משנ"ד (פ"ז מ"ג ד"ה ולא יהא). דרכי היתר מבוטאות לקמן (אות ג'ה).

11. ערוה"ש (סי' כה סעי' ז).

תוספת שבת

ויש מי שאומר שאין איסור בסחורה מצד עצמה, אלא שאם קצר פירות שביעית ומכרם — עובר למפרע משום לא תקצור, ואם מכר פירות שביעית שלא קצרם — אינו עובר אלא מדרבנן.²²

ויש מי שמשמע מדבריהם שאיסור סחורה אינו אלא מדרבנן.²³

ג. דעת המתירים כשאחד לוקט ואחר מוכר

1. דעת המתירים

שבת הארץ

ויש אומרים שכל איסור סחורה בשביעית אינו נוהג כי אם כשהאדם עצמו שלקט את הפירות הוא מוכר אותם, שהתורה אמרה "לאכלה ולא לסחורה", היינו שתלקט את הפירות לאכלה ולא לסחורה. אבל כל שהמלקט עצמו אינו מוכר כי אם אחר — אין בזה משום סחורה.²⁴ ואפילו כשהאב מלקט והבן מוכר בשבילו — אין כאן משום איסור סחורה.²⁵

22. ביאור הר"פ פערלא (סהמ"צ לרס"ג עשה סא דף דסט ד"ה ולכן, ובהכי מתבאר) בדעת רס"ג (שם) ורר"ש (לקמן אות ג סעי' 1).

23. ערוך (ערך אבק, בסופו) להבנת מהר"ץ חיות (ר"ה כב ע"א). ועיי' תורת הארץ (ח"א פרק ח אות נא).

מדברי רש"י (סוכה לט ע"א ד"ה אין מוסיפין) ור"י מלונ"ל (ד"ה הלוקח) משמע שאיסור סחורה הוא מדרבנן, מושג שמא לא יישמר דין הביעור. ועיי' ר"ש (פ"ז מ"ג מ"ה ירושלמי) ותוס' (סוכה לט ע"א ד"ה שאין) שתמחו על כך.

להסבר שיטה זו עייין: רש"י (סוכה מ ע"ב ד"ה שמא, גיטין סא ע"א ד"ה מתינ', בבורות יב ע"ב ד"ה רדאי), ריטב"א (הוצאות מוסד הרב קוק סוכה לט ע"א ד"ה לא רצה, ערוה"ש (סי' כה סעי' ד), מקדש דוד (סי' נט ס"ק ב ד"ה כתב רש"י, ס"ק ה ד"ה בסוכה), הרב זצ"ל (שבה"א פ"ז אות ב).

24. רב האי גאון (ספר המקח והממכר שער יב, מובא בשטמ"ק השלם פ"ז מ"ג), תוס' (סוכה לט ע"א ד"ה ה"ב), ר"ש (פ"ז מ"ג ד"ה ירושלמי), רא"ש (פ"ז מ"ג ד"ה ולא יהא תוס' הרא"ש סוכה לט ע"א ד"ה וליתבי), ליקוט תוס' שאנ"ץ (סנהדרין כו ע"א ד"ה והאי, רדב"ז (עדות פ"ז ה"ד ד"ה וכן, ועיי' רדב"ז לקמן זצ"ל עפ"י רמב"ם (עדות שם), רש"ם (פ"ז סוף ה"א ד"ה ובנו, תני, ועיי' ד"ה אלא אוספי שביעית), הרב (פ"ה ה"ה אות ב, קונ"א סי' כג ד"ה וחזין), שנת השבע (סי' טז סעי' א) עפ"י חזו"א (סי' כו, סדר

השביעית אות ח). וכן נראה מתוך דברי הרע"ב (ר"ה ולא יהא). להסבר שיטה זו, עיי' לעיל (הע' 22). לדעת הרב זצ"ל י"ל, שמה שכתבו הר"ש (שם ד"ה ולא יהא) והתוס' (שם) "היינו לוקט היינו לוקח", ר"ל שלשון המשנה "ולא יהיה לוקח ומוכר" מורה לאיסור דוקא לקיטה לשם מכירה ולא לקיחה למטרה זו, ולא כפי שביאר המשנת יוסף (ח"ג עמ' עמ" ד"ה וגם) שלדעה זו שוה דין הלוקט לדינו של הלוקח. הרש"ם (פ"ז סוף ה"ה ובנו) מוסיף, שהתירו מפני שאדם אחר, שלא טרח בלקיטה, ימכור בזול.

בכתב חיד הדגיש הרב זצ"ל: "וזה שבנו מוכר — מותר אפילו כשלקט לכחילה למכור בשוק...". וכ"כ הר"ש (פ"ז מ"ג ד"ה ולא יהא), הרא"ש (ד"ה ולא יהא), הרע"ב (ד"ה ולא יהא) והרדב"ז (פ"ו ה"ב). ועיי' משנת יוסף (ח"ג עמ' מז ד"ה ורנה).

ועיי' פי' ר' מרדכי בר מאיר רומאנו (מובא בשטמ"ק החדש לפ"ז מ"ג). ועיי' לקמן (אות ד סעי' 2) מחלוקת המפרשים בדעת הגר"א, אם התיר לכחילה או בדיעבד.

25. מדברי הרב זצ"ל משמע שמוחר גם ע"י בנו ובתו הקטנים. וכ"כ בבית רידב"ז (סי' ז סעי' ב). וכן משמע

ויש מי שנראה מדבריו, שיש בכלל זה המצוה לאכול פירות שביעית.¹⁷ ויש אומרים שאין שום מצוה באכילתן, אלא שבא הכתוב לאיסור בהם דברים שחזין מאכילתן, כמו הפסד וסחורה.¹⁸

ויש מי שנראה מדבריו,¹⁹ שעיקר איסור סחורה — מה שאסור למכור ולקנות פירות שביעית, הוא אפילו במדובה, יותר משלוש סעודות — רק על השמור. שכיון ששמר באיסור ולא הפקיר פירותיו כיון תורה — אסור ליקח ממנו, ואסרו חכמים ליקח אפילו דבר מועט כחצי איסר. אבל מהמזופקר — לא אסרו, רק בלקיחה מדובה יותר משלוש סעודות מעט הארץ. מפני שהדמים הם בקדושת שביעית, ואסור לעשות מהן סחורה ולקנות מהם כל דבר שהוא חוץ מההנאות המותרות בפירות שביעית. על כן חשו שיכשל בזה עם הארץ שאינו יודע להזהר.

תוספת שבת

לדעה זו האיסור מהתורה הוא כשנותן פירות שביעית ואינו מקבל תמורתם דבר הראוי להיתפס בקדושת שביעית,²⁰ וכל דרכי ההיתר למכירת פירות שביעית, השנויות להלן, נאמרו רק כשמקבל תמורתם דברים הנתפסים בקדושה.

מניין

ויש אומרים שאינה נקראת סחורה כי אם כשקונה בזול על מנת למכור ביוקר כדרך הסוחרים. או כשחלקט מן השדה לכתחילה על מנת למכור.²¹

17. רמב"ן (סהמ"צ, נוספות מצוה ג) עפ"י מגילת אסתר. ועיי' פ"ה ה"א (אות א) דהיינו שמצות האכילה

בכלל הציווי של "לאכלה".

18. מגילת אסתר (סהמ"צ, נוספות מצוה ג).

19. רמב"ן (בפירוש התורה ויקרא כה ד"ה את ספיון). דין שמור, עיי' פ"ה ה"א (אות ב), פ"ה ה"ב (אות א).

בכתב חיד נטה הרב זצ"ל לומר שאיסור סחורה בשמור הוא מן התורה לדעה זו, וכתב: "...מלבד מה שהוא מוסל את מצוות השמשת מה שתוציא וארץ, שעובר בזה על מ"ע של יוה"שביעית ותשמינה ותשענה", הוא עובר אם הוא עושה סחורה באותן הפירות השמורים — גם בלא הבא מכלל נטשה של לאכלה ולא לסחורה. אבל מן המזופקר אין איסור מהתורה אפ"י במדובה למכור. אלא שחכמים גזרו שלא ימכור הרבה, שמה לא יתנהגו בדמים בקדושת שביעית. כי גם מן המזופקר אינו מותר כ"א למכור הרבה לבד מהתורה. אבל הדמים בקדושת שביעית הם מן התורה".

20. רמב"ן (ע"ז סב ע"א ד"ה נמצא, ועיי' סהמ"צ נוספות מצוה ג). וכן דעת הח"ה (לרי"ף סוכה יט ע"ב ד"ה לפי), והריטב"א (ע"ז סב ע"א ד"ה נמצא, הוצאות מוסד הרב קוק סוכה לט ע"א ד"ה לא רצה, ועיי' שם הע' 959, וכן משמע בחידושו לר"ה כב ע"א ד"ה וסחורי). וכן משמע מרש"י (בבורות יב ע"ב ד"ה רדאי). ועיי' מקדש דוד (סי' נט ס"ק ה ד"ה כתב הרמב"ם), חזו"א (סי' יג ס"ק יב ד"ה פ"ח, ס"ק כו ד"ה ר"מ), תורת הארץ (ח"א פרק ח טו), שו"ת יושעט משה (זרעים סי' ט אות ב).

לדעה זו הדרכים המותרות בסחורה נאמרו, רק כשמקבל בתמורה דבר הראוי להתפס בקדושת שביעית. וכן י"ל בדעת האוסרים פריעת חוב גם באופנים בהם סחורה מותרת (ראה ה"ה אות א הע' 12).

21. וכ"כ: תוס' הרא"ש (סנהדרין כו ע"א ד"ה: משרבו), רש"ם (פ"ז סוף ה"ה ד"ה ומכר, וכן רבינו שמשון, אלא אוספי, פ"ט סוף ה"ה סד"ה לענין קנייתן), רבינו יהוסף (מובא במלא"ש פ"ה מ"ג מ"ג ד"ה ולא), חכמת אדם (שערי צדק פרק יח סעי' ב). וגם הם מודים שאסור ללקוט ע"מ למכור. ועיי' לקמן (אות ד סעי' 2 והע' 37). המשך המשפט בכתב חיד הוא: "אבל כשחלקט על מנת לאכול או לזקוז ע"מ לאכול והותר — מותר למכור ואין זו סחורה" (לקמן אות ד סעי' 3).

תוספת שבת
ולדעה זו יש אומרים שאסור למכור ע"י בנו ובתו הקטנים, שידם כידו.²⁶.

2. כמות המכירה ומקומה

שבת הארץ
ונראה מדבריהם שבזה אין איסור סחורה אפילו באופן מרובה,²⁷ **רק שאסור למכור במקום אחד קבוע תמיד.**²⁸.

3. קניה ומכירה לשם רווח

ונראין הדברים, שלבעלי דעה זו מותר אפילו לקנות ולמכור כדי להרויח, כל זמן שאין הלוקט עצמו הוא המוכר. ויש שמסתפקים לומר, שלקנות ולמכור כדי להרויח ולמכור כיוקר – אסור אפילו לדעת המתירים סחורה, כשהמוכר איננו הלוקט עצמו.²⁹.

4. הלוקט ומוכר בהבלעה

ולהמתירים סחורה כשאין הלוקט עצמו מוכר – מותר למכור בהבלעה גם משל הלוקט, אם הוא מוכר גם כן מה שלקט אחר בבת אחת.³⁰ **. ואחים מלקטין**

מדברי: הרא"ש (פ"ז מ"ג מ"א ד"ה לא יאהא), הרע"ב (ד"ה ולא יאהא) וערוה"ש (סי' כה סעי' ז), האומרים שמכירה ע"י בנו מותרת מפני שהיא שינוי מדרך הסחורה הרגילה.

26. ספר השמיטה (עמ' לה סעי' א), וכן משמע מדברי החזו"א (סי' יג ס"ק זי ד"ה אבל לפר"ש) האומר שמתוך רק כשנותן לבנו במתנה. ועיי' חכמת אדם (שערי צדק פרק יח, בינת אדם ס"ק ג, ולקמן (הע' 46).

27. ספר השמיטה (עמ' לה סעי' א), תורת השמיטה (סי' יד סעי' סה), "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק יד).

28. תוספתא (פ"ז ה"ד): "ובלבד שלא יעשה פלטרי". ירושלמי (פ"ז סוף ה"א): "שלא יאה מזבין בההוא אתר בכל שנה. ואית דאמרי: ... בכל שעה". ועיי' תורת השמיטה (סי' יד סעי' סה).

וכן כתב הרב זצ"ל בפ"ה ה"ג (אות א סעי' 2). ובכתב היד (פ"ו ה"ב) מודגש יותר האיסור בכל צורה של קביעות: "ונכ"ז זה שמתוך כשבנו מוכר – זהו אם מוכר דרך אדעו, אבל אסור להעמיד חנות בשוק למכור את מה שלקח או אפילו מה שלקט אביו לעצמו".

ויש שהביאו רק את האיסור למכור בחנות או בשוק: תוס' (ע"ז סב ע"א ד"ה נמצא), תוס' ר"י מפרי"ש (ר"ה נמצא), פאה"ש (סי' כו סעי' ב), חזו"א (סי' יג ס"ק זי ד"ה ובתו', סי' כו, סדר השביעית אות ו), בצאת השנה (עמ' נח סעי' יד).

ועיי' ספר ניד (פ"ז ה"א ד"ה שלא יאהא) שלמ"ד "בכל שנה" (ירושלמי שם), מותר להעמיד חנות במקום קבוע, ובלבד שיהיה מקום שונה מבשאר השנים.

29. קלננין מכירה בשוק, עיי' לעיל (הע' 24).

ה"ח (סוכה לט ע"א ע"א סד"ה וליתב, ר"ה כב ע"א ד"ה אלן), ר"ש (פ"ז מ"ג ד"ה ירושלמי). ועיי' תורת השביעית (עמ' תת) שלדעת התוס' עובר בשעת הקניה (עיי' לקמן אות ו). ועיי' לעיל אות ב (והע' 21).

30. תוס' (סוכה לט ע"א ע"א ד"ה וליתב), תוס' הרא"ש (שם ד"ה ולותב), ר"ש (פ"ז מ"ג ד"ה ירושלמי) עפ"י תוספתא (פ"ו ה"ט), מובאת ביירושלמי פ"ז סוף ה"א). וכ"כ הרב זצ"ל (פ"ה ה"ג אות א סעי' 2) ועיי' לקמן (אות ד סעי' 5). ועיי' חזו"א (סי' יג ס"ק כ ד"ה שביעית).

ואחד מוכר על ידו, ומתוך שמוכר את מה שלקטו אחיו, מוכר הוא בהבלעה גם כן את מה שלקט הוא עצמו.

תוספת שבת
לדעה זו יש לומר שאם לקטו בשותפות – אסור.³¹ **ויש מי שאומר שאף באופן זה לא התירו אלא באקראי.**³².

5. סחורה בהבלעה

שבת הארץ
ולפי זה נראה שאין איסור סחורה בהבלעה,³³ **ואם מוכרים בבת אחת פירות שביעית עם שארי דברים – מותר לקבוע את המקח על דברים שאינם פירות שביעית, ויהיו הדמים של שיווי פירות שביעית נבלעים בהם.**

תוספת שבת
ויש מי שמשמע מדבריהם שאיסור סחורה בפירות שביעית נאמר גם כשמוכר בהבלעה.³⁴.

31. תוספתא (פ"ז ה"ד), ירושלמי (פ"ז סוף ה"א), ר"ש (פ"ז מ"ג ד"ה ירושלמי), רש"ס (ד"ה תני, אבל מוכר, חמישה).

בטעם הדבר כתב הר"ש (שם שבאופן זה, שכולם שותפים ואין חלקו של כל אחד ניכר בפני עצמו – נחשב ללוקט מוכר בעצמו, ואין היתר מצד מכירה בהבלעה. והרש"ס (שם) כתב שבמלקטים בשותפות נאדים כמתכוננים לסחורה ומיגנייא מילתא. ועיי' ערוה"ש (סי' כה סעי' ח).

32. חכמת אדם (שערי צדק פרק יח סעי' ד).

33. ר"ש (פ"ז מ"ג מ"א ד"ה ירושלמי), רש"ס (פ"ז סוף ה"א ד"ה אבל מוכר, האבטלא, פ"ט סוף ה"ז ד"ה ולענין קנייתו), מהר"ל דיסקין (מובא בציץ הקודש ח"א סי' טו אות א), בית רידב"ז (סי' ג סעי' א שערי תשובה סי' ג, פ"ה ה"ח, משמרת להבית אות ט), משנת ר' עקיבה (סי' ד ד"ה אולם), הרב זצ"ל (פ"ה ה"ג אות א סעי' 2, פ"ח ה"א אות ב, אגרות חמדה עמ' 166), ספר השמיטה (עמ' לה סעי' א, עמ' לו סעי' ד), הרה"ז גרוסבג (תורת השמיטה סי' יד סעי' סה וס"ק לז, כרם ציון פרק טז גידולי ציון ס"ק ד), כרם ציון (פרק טו סעי' ג, פרק טז סעי' ו), בצאת השנה (עמ' נח סעי' טו), משנת יוסף (ח"ג עמ' רנא, שו"ת משנת יוסף ח"א סי' כג אות ו), הרי"ב זילבר ("הלכות שביעית" סי' ז, כסא דוד ס"ק כד, סי' ט סעי' יא, בה"ל ד"ה מבליע, שו"ת אז נדברו ח"ד סי' ט), שמיטה כהלכתה (סי' ד סעי' ד).

לדעת ההידב"ז (שם) התירו מכירה מכלה בהבלעה גם בכמויות גדולות. ובשו"ת אז נדברו (ח"ד סי' ט) כתב שלא התירו מכירה בהבלעה בסוחר ממשי כדי להרויח.

סוגים שונים של הבלעה, עיי' פ"ח ה"א (אות ב סעי' 2).

הרב זצ"ל נהג בהיתר זה למעשה, ולרווחא דמילתא צירף את זה שאחר מוכר (ספר השמיטה עמ' לה הע' 2, קונ"א סי' כג). וכן הורה להחדיר באיסור סחורה לאחר מכירת הקרקע לגוי (משפט כח סי' סו, פז, אגרות הרא"ה ח"א סי' רפ"ו ד"ה ע"ז, סי' רפט ד"ה ומה, סי' שי ד"ה גב, סי' שיג ד"ה תנני, סי' שיד ד"ה כל, סי' שכו ד"ה מכתבו). ובפ"ה ה"ג (אות א סעי' 2) משמע מדברי שההיתר בהבלעה נאמר רק כשאינו מוכר במקום קבוע.

בשו"ת אז נדברו (ח"ד סי' א) התיר למעשה בקניה מאדם הסומך על דעה מקילה. ובשמיטה כהלכתה (סי' ד סעי' ד) הקל בשעת הדחק.

34. הרא"ה הלוי שטיינברג (בית רידב"ז, משמרת להבית דף כג ע"א), חזו"ב (סי' י ס"ק ו), שמיטה כהלכתה (סי' ד סעי' ד) בשם החזו"א (בע"פ, ועיי' שו"ת אז נדברו ח"ד סי' ט, "הלכות שביעית" סי' ט סעי' יא, בה"ל ד"ה מבליע).

ויש מי שחולק ואומר שהלוקט פירות שביעית, אף שאסור לו למכרם בעצמו, מותר למכור מעט ע"י בנו.⁴³

3. האוסרים בין בלוקט ובין בלוקח

כתי"ק

ויש מי שנראה מדבריו שאם לקח לעצמו והותיר – מותר למכר המותר. הוא בעצמו אפילו לכתחילה, כיון שסתמך לקח או לקט לאכילה ולא לסחורה, וגם אבל אולם, אלא שדחוי – על כן מותר למכרין אפילו הוא עצמו, אבל אם עדיין לא אכל כי אם לקח לאכילה או לקט לאכילה, אז כשבו מוכר – מותר, אבל הוא בעצמו אסור למכר כל זמן שעדיין לא קיים מחשבתו הראשונה ואכל מתן והותיר.⁴⁴

תוספת שבת

ויש מי שאומר שלא התירו אלא כשהבן מוכר מעצמו ולא בשליחותו של אביו.⁴⁵ ויש אומרים שהוא הדין לאדם אחר, שמותר למכור על ידו.⁴⁶

יש אומרים לדעה זו שבכל מקרה לא התירו למכור אלא מעט.⁴⁷ ויש אומרים לדעה זו, שאם לקח ירקות לעצמו – אסור לו למכור הרבה אפילו ע"י בנו, אבל מעט מותר למכור אפילו הוא עצמו, ואם לקט לעצמו – מותר לו למכור הרבה ע"י בנו.⁴⁸

ובאופן המותר, יש מי שאומר שמותר למוכרם גם במחיר גבוה מהמחיר בו קנה אותם.⁴⁹

4. מקום מכירת המותר

כתי"ק

וכל זה שמותר כשבו מוכר זהו אם מוכר דרך ארעי, אבל אסור להעמיד חנות בשוק למכור את מה שלקח, או אפילו מה שלקט אביו לעצמו.⁵⁰ ומסתברא דלהעמיד חנות בדרך קבועות – אסור אפילו למכור את המותר ממנו שאכל והותיר.

43. ערוה"ש (סי' כה סעי' ז).

44. וכ"כ: הרמב"ם לקמן הלכה ב (ועי' שם הע' 3) להבנת מהר"י קורקוס (פ"ו ה"ב) ובית ירדב"ז (סי' ז סעי' ב דף פ, פס, ערוה"ש (סי' כה סעי' כז), ביאור הר"פ פערלא (סהמ"צ לרס"ג עשה סא ד"ה ובהכי).

45. בית ירדב"ז (סי' ז סעי' ב בהג"ה לפאה"ש, וכ"כ הידב"ז בדף פ"פ בדעת הרמב"ם), וכן משמע מהרמב"ם בפיה"מ (פ"ז מ"ג מ"ה ד"ה ומה) ומתהפא"י (הלכתא גבירתא פ"ז מ"ג). ועי' משנת יוסף (ח"ג עמ' מז ד"ה והנה).

46. חכמת אדם (שערי צדק פרק יח, בינת אדם ס"ק ג), תורת השביעית (עמ' תח), ועי' משי"כ בבית ירדב"ז (סי' ז סעי' ב דף פא) בדעת הר"א ורדנא ירוסוף. ועי' לעיל (הע' 38).

47. לדעת הידיב"ז (שם) ה"ה לבנו הסמוך על שלחנו. ואילו לדעת החכמת אדם (שם) התפא"י (הלכתא גבירתא פ"ז מ"ג) דוקא בנו הגדול שאינו חייב לזוננו. ועי' לעיל (הע' 26).

48. ערוה"ש (סי' כה סעי' ז), בית ירדב"ז (סי' ז סעי' ב דף פב) בדעת הרמב"ם (לקמן ה"ב"ג), ביאור הר"פ פערלא (סהמ"צ לרס"ג עשה סא דף רסט ד"ה ובהכי מתבאר).

49. רש"ש קורקוס (פ"ו ה"ב) בדעת הרמב"ם.

50. ריבמ"ש (פ"ז מ"ג מ"ה ד"ה הצבע), ריטב"א (ר"ה כב ע"א ד"ה וסחורי), בית ירדב"ז (סי' ז סעי' ב), ועי' תוס' (סנהדרין כו ע"ב ד"ה ימכרו).

ועי' תוס' (ע"ז סב ע"א ד"ה נמצא), תוס' הרא"ש (סנהדרין כו ע"א ד"ה משרבו), רבינו ירוסוף (מובא במלא"ש פ"ז מ"ג מ"ה ולא), הרב צ"ל (פ"ה הי"ג אות ב). ועי' לעיל (הע' 34).

6. לקט לעצמו והותיר

שבת הארץ

ואם לקט לעצמו לאכילה – אז מותר הוא בעצמו למכור המותר, ואין כזה איסור סחורה.³⁵

ד. הדעות החולקות

1. המקילים בקניה לצורך אכילה

ויש אומרים שכשנזוהא לוקט למכור על יד לקנות בו דבר אכילה, כל זמן שאינו עושה כדרך הסחורים, שקונים הרבה ביחד ומולכים ממקום הזול למקום היוקר – אין כזה משום איסור סחורה.³⁶

2. המחמירים בלוקח ומקילים בלוקט

תוספת שבת

ויש אומרים שהלוקח פירות שביעית – אסור לו למכור אותם, אבל הלוקט פירות שביעית – מותר למכרם.³⁷ ויש מי שאומר שהתירו למכור דוקא בעצמו או ע"י בנו, שיזו כידו, אבל לא ע"י אחר, שנחשב לקונה ומוכר.³⁸

לדעה זו יש אומרים שלא התירו מכירה אלא בלוקט לעצמו והותיר.³⁹ ויש מי שמתיר גם ללוקט לשם מכירה.⁴⁰ ויש אומרים שלא התירו אלא מעט⁴¹ ובמקום שאינו קבוע לכך.⁴²

35. משנה (פ"ז מ"ג), ועי' חז"א (סי' יג ס"ק ז ד"ה ובתו), שבמקרה זה, אם אינו מוכר במקום קבוע – מותר אפילו בשוק.

36. תוס' (ע"ז סב ע"א ד"ה נמצא), מהר"י קורקוס (פ"ו ה"א ד"ה ואם), ועי' לעיל (אות ב). בכתב היד נכתב בלשון אחרת: "וד"א שאפילו אם קוקט על מנת למכור ולקנות במחירו דבר אכילה – לא הויא סחורה, אלא דוקא למכור להרדית חשובה סחורה".

37. החכמת אדם (שערי צדק פרק יח, בינת אדם ס"ק ב) מעיר שלדעת התוס' (ר"ה כב ע"א ד"ה אלו) והר"ש (פ"ז מ"ג מ"ה ד"ה ולא יהיה, אבל), פאה"ש (סי' כו, בישי"ר ס"ק ד) בדעת הרמב"ם, לחם משנה (מובא שנו"א (פ"ז מ"ג מ"ה ד"ה ולא יהיה, אבל), רבינו ירוסוף (מובא במלאכת שלמה ד"ה לקח), רש"ש (ד"ה ולא יהא), במשנת יוסף ח"ג עמ' מג בתו"א).

38. חז"א (סי' יג ס"ק ז ד"ה והגר"א), וכן משמע מרבנו ירוסוף (מובא במלא"ש פ"ז מ"ג מ"ה ד"ה לקח), ועי' לעיל (הע' 26).

39. פאה"ש (סי' כו, בישי"ר ס"ק ד). חז"א (סי' יג ס"ק ז ד"ה והגר"א), סי' כו, סדר השביעית אות ו, החז"א מוסיף שמותר לו גם לשכור אדם אחר שימכור בשבילו את מה שלקט, אבל בכל מקרה אין למכור בחנות או בשוק.

40. חז"א (סי' יג ס"ק ז ד"ה ולא יהא), הקונה פירות שביעית מותר לו למכור רק מעט, אבל הלוקט – מותר לו למכור אפילו הרבה. ועי' משנת יוסף (ח"ג עמ' מז אות ב).

41. חז"א (סי' יג ס"ק ז ד"ה והגר"א), וכן משמע מרבנו ירוסוף (מובא במלא"ש פ"ז מ"ג מ"ה ד"ה לקח), ועי' לעיל (הע' 26).

42. חז"א (סי' יג ס"ק ז ד"ה והגר"א), סי' כו, סדר השביעית אות ו, החז"א מוסיף שמותר לו גם לשכור אדם אחר שימכור בשבילו את מה שלקט, אבל בכל מקרה אין למכור בחנות או בשוק.

ויש אומרים שבכל מקרה בו חל איסור סחורה, הוא חל אף על הקונה⁵⁷.

1. קידושין בפירות שביעית

שבת הארץ

ויש אומרים שאף על פי שאסור לעשות סחורה בפירות שביעית, מכל מקום מותר לקדש אשה בהם⁵⁸. ויש אומרים שדוקא בדיעבד קדושי קדושין⁵⁹, אבל לכתחילה אסור לקדש אשה בהם, דהוי כסחורה⁶⁰.

ח. סחורה בפירות גוי

תוספת שבת

יש אומרים שאף לסוברים שיש קדושת שביעית בפירות גוי, אך איסור סחורה אין בהם⁶¹.

מרש"י (יבמות קכב ע"א סד"ה של עזיקה) וממרה"ט (ח"א סי' מג ד"ה ונמצא, ועוד). דין קניית פ"ש ומסירת ד"ש לגוי, עיי' פ"ד הכ"ט (אות ה), פ"ח הי"א (אות ג).
ויש אומרים שאדם הנוהג קדו"ש בפירות הגוי יכול לקנות פירות שביעית מאדם הנוהג כדעה המקילה: שו"ת מבי"ט (סי' כא סד"ה וגם) הרש"י אויערבך (שם), שו"ת ישועת משה (שם), ועיי' מש"כ הר"ב זילבר (שו"ת אז נדברו סי' ח"ד סי', "הלכות שביעית" סי' ט כסא דוד סי"ק סב, ברית עולם סי' ט סעי' נטרס). ועיי' פ"ח הי"ד (אות ז).

56. תורת השביעית (עמ' תה) בדעת החתם (סוכה לט ע"א ד"ה וליתבי), שו"ת אז נדברו (ח"ד סי' א) בשם החזו"ן (סי' כו, סדר השביעית אות ה), שו"ת ישועת משה (זרעים סי' ט אות ב). ועיי' שו"ת נוב"י (מהדו"ק אה"ע סי' עז ד"ה ומה שהביא מחותני) שלא הקל אלא בקונה לאכילה.

57. ס' המקנה (קידושין בב ע"א ד"ה המקדש בפ"ש), שמיטה כהלכתה (סי' ד סעי' ב) בשם החזו"ן (בע"פ).

58. רש"י (קידושין בב ע"ב ד"ה המקדש, בפירושו השני), תוס' (ע"ז סב ע"א סד"ה נמצא, בפירושו הראשון), תוס' ר"י מפרי"ש (ע"ז סב ע"א סד"ה נמצא), מלא"ש (פ"ח מ"ח ד"ה עבדים) בשם הר"ש, מראה הפנים (קידושין פ"ב ה"ו ד"ה ומקדשין) בדעת הירושלמי (קידושין שם, ועיי' שביעית פ"ח ה"ח ד"ה זאת, מע"ש פ"א ה"א ד"ה זאת), י"ד פסקי הלכות (להר"ד פרידמן, אישות פ"ה ה"ג אות נב, מובא בברס ציון השלם עמ' קלז) וכתב שאסור בדמי שביעית. ועיי' תוס' ר"י הזקן (קידושין שם), משנת יוסף (ח"ג עמ' קסדקסס).

59. גמ' קידושין (נב ע"ב), רמב"ם (אישות פ"ה ה"ג), ועיי' בית רידב"ז (סי' ז סעי' י דף פד).

60. ה"ש עפ"י ירושלמי (שביעית פ"ח ה"ח, מע"ש פ"א ה"א): "אסור ליקח אשה מדמי שביעית... מה בין קונה אשה לקונה שפחה". תוס' (ע"ז סב ע"א סד"ה נמצא, בפירושו השני, קידושין בב ע"ב ד"ה המקדש), רמב"ן (ע"ז סב ע"א ד"ה נמצא), ריטב"א (ר"ה נמצא), ר"ן (ד"ה נמצא), שיטה לא נדע למי (קידושין בב ע"א ד"ה ושי"מ), משל"מ (אישות פ"ה ה"ה), ריקנ"א (גליון הש"ס ע"ז סב ע"א ד"ה נמצא), מראה הפנים (מע"ש פ"א ה"א ד"ה זאת, קידושין פ"ב ה"ו ד"ה ומקדשין), ערוה"ש (סי' כו סעי' יב), כרס ציון (פיק טו סעי' ה).
יש גוסיים לומר שקניית עבד ואשה בפ"ש אסורה רק מדרבנן: משמרת להבית (בית רידב"ז דף כד ד"ה: ועי"ן), דף כה ד"ה והטעם) ולדעתו מדאורייתא מותר משום שהנאותו וביעורן שוה, חזו"ן (סי' יג ס"ק כו ד"ה י"ג, ועיי' תשובות וכתבים זרעים סי' מג שהמחבר בשביעית בזה"ז וא"כ בעיקרון אסור מן התורה).

61. ועיי' לקמן הי"י (אות ו).

ר"ש הזקן (מובא בשו"ת המב"ט ח"א סי' כא וברש"ס פ"ו ה"א אד"ה ועכשיו), שו"ת מבי"ט (ח"א סי' שלו ד"ה ואם, ח"ג סי' מה ד"ה ואם, מובאת בשו"ת אבקת רוכל סי' כה), תוספת יום הכיפורים (יומא פג ע"ב ד"ה והא), ברכ"י (סי' שלא אות י ד"ה שוב), ציון הקודש (ח"א סי' טו אות ו), הדב צ"ל (קונ"א סי' א

5. מכירה בשותפים ובאחים

ולא יהיו חמשה מלקטין ואחד מוכר ממה שלקטו בשותפות⁵¹. ונראה שאפילו באכזר והותירו אסור גם כן בכהאי גוונא, כיון שהשתתפו יחד בלקיטה ובמכירה – הוי כסחורה, אגב אם ליקט זה לבדו וזה לבדו, ומכר אחד כך אחד מתן את שלו ואת של חברו ביחד – מותר, כיון שלא השתתפו.

תוספת שבת
ויש מי שאומר שהאיסור הוא דוקא כשלקטו בנפרד ואח"כ נשתתפו, שהוא כלוקח ומוכר⁵².

מתי"ק

חזמינשה אחים מלקטים ואחד מוכר במקומן, כיון שהם אחים ומחובריים יחד בעניניהם מתחילה – לא הוי כנשתתפו לשם מכירת פירות שביעית, והוי כמו אחד ולקטו ובנו מוכר על ידו, א' לקט ומותר – שמותר למכור בין ע"י עצמו בין ע"י אחר.

ובלבד שלא יעשו חנות קבועה למכור תמיד. ונראה גם כן שאסור למכור במקום הקבוע למכור בכל השנים, כי אם במקום אחר.

ה. מכירה באקראי

תוספת שבת

יש אומרים שמותר למכור פירות שביעית פעם אחת באקראי, כשנוצר צורך מיוחד⁵³.

ו. על מי חל איסור סחורה

המוכר פירות שביעית, יש אומרים שאיסור הסחורה לא חל על הקונה את הפירות לשימושו אלא על המוכר לבדו⁵⁴, ומתוך כך כתבו שאין איסור בקניית פירות שביעית במקרה שאינו מכשיל את המוכר בעיבריה⁵⁵. ולדעה זו יש אומרים שהקונה פירות שביעית על מנת למכרם עובר על איסור סחורה מיד בשעת הקניה⁵⁶.

51. תוספתא (פ"ז הי"ד), ירושלמי (פ"ז סוף ה"א), פאה"ש (סי' כז סעי' ב). ועיי' לחם משנה (מובא במשנת יוסף ח"ג עמ' מג בתו"א) שאסור למכור ע"י זה, אבל מותר למכור ע"י בנו או אחיו, דלא דמי לסחורה, וקמ"ל ששותף אינו כאח. ועיי' מראה הפנים (ד"ה תני) שהאיסור הוא מפני שמוכר כמות גדולה, בעוד שכל ההיתר למכור נאמר רק בכמות קטנה (לעיל אות ב סעי' 2). ועיי' ערוה"ש (סי' כה סעי' ה) שהאיסור הוא מצד "אוטא מילתא".

52. חזו"ן (סי' יג ס"ק כ ד"ה אמנם) בדעת הגר"א (לעיל הע' 37), הסובר שאין איסור סחורה בלוקט ע"מ למכור.

53. כגון מכירת מדומע לכהן, לולא הגזירה שכתבים חשודים על השביעית: תוס' (סנהדרין כו ע"א ד"ה נמכרו), רדב"ז (פ"ח הי"ח).

54. כפות תמרים (סוכה לט ע"א, לתורה"ה וליתבי), הרש"י אויערבך (מענד"א קובץ הערות סי' ז, מנחת שלמה סי' מד), שו"ת ישועת משה (זרעים סי' ט אות א"ב), שו"ת אז נדברו (ח"ד סי' א, סי' ב אות ב, ח"י סי' מה, מוה"א לא ספק על כך למעשה, ראי' זלוניק (כרס ציון השלם עמ' קלח ט). וכן משמע מהנובי" (מהדו"ק אה"ע סי' עז ד"ה ומה שהביא מחותני).

55. ולענין איסור מדידה, עיי' לקמן הי"ג (אות ג).

יש אומרים שאין איסור סחורה בקניית פירות שביעית מגויים: שו"ת מבי"ט (סי' כא סד"ה וכשהלכתי), פאה"ש (סי' כג, בישי"ר ס"ק כט ריש דף קז), בית רידב"ז (סי' ד סעי' יג, דף נג ד"ה ועלינו). וכך משמע

לקח ירקות לאכול והותיר — מותר למכור המותר,³ והדמים שביעיות. וכן אם לקח ירקות לעצמו, ולקח מהן בנו או בן בתו ומכר — הרי זה מותר,⁴ והדמים דמי שביעיות.³

א. צביעה בשכר

"ולא יצבע מקליפי שביעית כשכר, מפני שזה עושה סחורה בפירות שביעיות".

תוספת שבת

יש אומרים שמתוך צביעו תמורת שכר טירחה, אם הצבע שייך לבעה"ב.⁵ ויש אוסרים.⁶

יש מי שמחיר גם אם הצבע שלו, כאשר נקבע שהתשלום הוא רק בעד הטירחו.⁷ ויש מי שנוטה לאסור.⁸

ויש אומרים שאסור לצבוע בשכר אף באופנים בהם התירו מכירה.⁹

יש מי שאומר שאם עבר וצבע בשכר — שכרו קדוש בקדושת שביעיות.¹⁰

ב. צביעה בטובת הנאה

שבת הארץ

וכשם שאסור לצבוע בשכר מפירות שביעית — כך אסור גם כן בטובת

הנאה,¹¹ דהוי כשכר ומחזי כסחורה.

3. שביעית (פ"ז מ"ב) ועי' לעיל ה"א (אות ג סעי' 1, 6, אות ד סעי' 3-4).

לביאור דעת הרמב"ם עיי' מהר"י קורקוס (פ"ז ה"ב), בית רדב"ז (סי' ז סעי' ב דף פא), משנת יוסף (ח"ג עמ' 37).

הרדב"ז (פ"ו ה"ב) מסביר שלדעת הרמב"ם אין הבדל בין לוקט לעצמו לבין לוקח לעצמו. והחז"א (סי' יג ס"ק זי ד"ה והגר"א) מסביר שיתכן שדעת הרמב"ם כגר"א (לעיל ה"א אות ד סעי' 2 והע' 37).

4. שביעית (פ"ז מ"ב).

5. לחם שמים (מובא בתוס' א"ש פ"ז מ"ג ד"ה ולא יצבע, פ"ח מ"ד ד"ה שכרו). פני זקן ומשנת חכמים (מובאים במשנת יוסף ח"ג עמ' קכט בתר"א, חז"א (סי' יג ס"ק זי ד"ה פ"ז), ספר השמיטה (עמ' לו סעי' ח). וכן משמע מהמשנ"ד (ד"ה ולא יצבע) בדעת הרמב"ם.

6. משנ"ד (פ"ז מ"ג ד"ה ולא יצבע) בדעת הר"ש (ד"ה צובע), והסביר שם שאסור משום שדומה לסחורה.

7. התוי"ט (פ"ח מ"ד ד"ה שכרו מותר) כתב שאסור משום שיש בזה רווח גדול (כדלקמן ה"ג).

8. ספר השמיטה (עמ' לו סעי' ח). ועי' פ"ה ה"כ (אות ה והע' 19).

9. שו"ת ישועת משה (ח"ד סי' טו סוף אות ה).

10. שושנים לדוד (פ"ז מ"ג ד"ה לא יצבע, פ"ח מ"ד ד"ה תי"ט), חז"א (סי' יג ס"ק כג).

לדעת המשנ"ד (פ"ז מ"ג ד"ה לא יצבע) החמירו צביעה מפני שאינה דבר מאכל. לדעת הלחם שמים (מובא בתוס' א"ש פ"ז מ"ג ד"ה ולא יצבע, בפירושו השני) אסרו אף בלקח לעצמו והותיר, משום שחובשים שמה ירבה לקחת בכוננה למכור. ולדעת ערוה"ש (סי' כה סעי' ו) אסרו צביעה אפילו בדבר מועט ובאופנים המתירים, מפני שאפשר להתעשר ממנה.

11. לחם שמים (מובא בתוס' א"ש פ"ז מ"ג ד"ה לא יצבע), וכדלקמן ה"ב.

ה"ב רדב"ז (פ"ז ה"ב) עפ"י ירושלמי (פ"ז סוף ה"א), ריבמ"ץ (פ"ז מ"ג ד"ה הצבע), ר"ש (ד"ה צובע), רש"ס

ויש אומרים שהוא הדין לפירות גוי שגדלו בקרקע של ישראל.⁶² ויש אוסרים בכל מקרה.⁶³

הלכה ב

- א. צביעה בשכר
- ב. צביעה בטובת הנאה
- ג. ירקות-שדה

רמב"ם

לא יהיה לוקח ירקות-שדה ומוכר.¹ ולא יצבע² מקליפי שביעית כשכר,¹ מפני שזה עושה סחורה בפירות שביעיות.

אות ד"ה וכוין, משפט כהן סי' סד, ע, אגרות רא"ה ח"א סי' שכו). וכך משמע מהרדב"ז (פ"ד הכ"ט). טעם הדבר מסביר המב"ט (שם), שכל הדינים הנובעים מחובות ההפקר אינם נוהגים בפירות שנלקחו מגוי, שכן המחזיק בהם אומר: "קאתינא מכא גברא דלא מצית לאישתעווי דינא בהדיה". ועי' פ"ד הכ"ט (אות ב סעי' 1 והע' 9).

ועי' ספר השמיטה (עמ' מח סעי' ד והע' 5) שיש להקל בסחורה בפירות גוי, לנהוג בה לפי הדעות המקילות שהוזכרו בסעיפים הקודמים, אבל אין להקל בסחורה גמורה. ובמעדנ"א (סי' ז ס"ק יב, יג, יט) כתב שהיתר זה דחוק מאד.

ולענין בעיור בפירות הגוי עיי' פ"ז ה"א (אות ו).

דעת הסוברים שיש קדו"ש בפירות הגוי מובאת בפ"ד הכ"ט (אות א). לסוברים שאין קדושת שביעית נוהגת בפירות הגוי (שם אות ב), אין נוהג בהם גם איסור סחורה.

62. הרב פ"ז הכ"ט (הע' 11).

63. רש"ס (פ"ו ה"א ד"ה ועכשיו), חז"א (סי' כו, סדר השביעית אות ג). וכן י"ל בדעת הפוסקים שהוכיחו ממנהג א"י שלא לנהוג בעיור בפירות גוי, שאין קדו"ש נוהגת בהם כלל (ראה פ"ד הכ"ט אות ב סעי' 1).

שאנם נזקקים לסברת ר"ש הזקן (לעיל הע' 61) כדי לחסרי את המנהג המקובל שאין בעיור בפירות הגויים.

1. שביעית (פ"ז מ"ג).

2. דין צביעה בפירות שביעית, עיי' פ"ה ה"א (אות ב) וה"ט (אות א). ועי' תורת השביעית (עמ' דתנא).

מדברי הרמב"ם (כאן) משמע שהאיסור לצבוע בשכר הוא מעיקר הדין. וכ"כ בפיה"מ (פ"ז מ"ג סד"ה והלעיניו), והסביר שם שאסרו משום שאינו דרך מקרה. וכן כתב: רש"י (ב"ק קא ע"א ד"ה שביעית), ר"ש (פ"ז מ"ג ד"ה צובע), רא"ש (ד"ה שאין), רע"ב (ד"ה שאין), מהר"א פולדא (ד"ה שאין), ושונים לדוד (פ"ח מ"ד ד"ה תי"ט, מובא במשנת יוסף ח"ג עמ' קל"קלא בתר"א), פ"מ (פ"ז סוף ה"א ד"ה ולא יצבע, מראה הפנים ד"ה הדא), חזון נחום (מובא במשנת יוסף שם).

ויש אומרים שהאיסור לצבוע בשכר הוא משום שדומה לסחורה: רש"ס (סד"ה ולא נבלות), שנו"א (ד"ה הצבע), משנ"ד (ד"ה ולא יצבע). ובדומה לכך כתב בלחם שמים (מובא בתוס' א"ש ד"ה ולא יצבע).

תוספת שבת

ויש אומרים שמדובר כאן בירקות שנכנסו משישית לשביעית¹⁹. ויש מי שאומר שמדובר כאן בפירות שגדלו אצל גויים²⁰.

שבת הארץ

ויש מי שאומר שאפילו להאוסרים ספיחים באכילה — מותרים הם בסחורה,

באותן האופנים האמורים שהסחורה מותרת בהם²¹.

ונראים הדברים, שהוא כשהקונה קונה אותם על מנת להאכילם לנכרי, באופן המותר להאכילם לו. דהיינו כשהיה: שכיר שבת, שכיר חודש, שכיר שנה, או כשקצץ לו מזונות, כמבואר למעלה²² — שמותר באלו להאכילן פירות שביעית אפילו הם נכרים²³, או כדי להאכיל אכסניא שמותר אפילו כשהם של נכרים²⁴.

19. רמב"ן (ויקרא כה ה), ר"ש (פ"ט מ"א ד"ה כל), רא"ש (ד"ה והא דתנא). ועיי' תוס' (פסחים נא ע"א ד"ה כל). ועיי' פ"ד ה"ג (אות ב סעי' 3).
20. רש"ם (פ"ו ה"א ד"ה ועכשיו, פ"ח ה"ד ד"ה ככר). ולשיטתו (פ"ד הכ"ט אות ב סעי' ו) שיש קדו"ש בפירות של נכרים.
21. משנ"ר (פ"ז מ"ג ד"ה ירקות). ועיי' פ"ד ה"ב (אות ג והע' 13), משנת יוסף (ח"ג עמ' מג, תר"א ד"ה אך, ח"ד עמ' יז, שיה"מ אות ה).
22. פ"ה ה"ז (אות ד-ה). וראה במקורות שם (הע' 33, 36).
23. תיב"כ (קרבן אהרן ביה פ"א פ"י ז).
24. ירושלמי דמאי רפ"ג (ה"א), ובר' לעזר.

תוספת שבת

וטובת הנאה שנאסרה בצביעה, יש אומרים שבכלל זה כל תמורה שאינה ממון ממש¹². ויש מתירים טובת הנאה כזו¹³. ויש אוסרים טובת הנאה השווה בערכה לדמי המקור, ומתירים טובת הנאה מועטת, אף אם היא טובת ממון¹⁴.

יש אומרים שטובת ההנאה שנאסרה כאן, היא אפילו טובת דברים¹⁵. ויש מתירים טובת הנאה זו¹⁶.

ג. ירקות-שדה

"לא יהיה לוקח ירקות-שדה ומוכר".

שבת הארץ

יש אומרים שירקות-שדה האמורים כאן — שאם לקט לעצמו ולקח מהם בנו ומכר על ידו מותר — היינו ירקות הגדלים מאליהם בשדה, שאינם אסורים משום ספיחין¹⁷, שעיקר איסור ספיחים הוא על הדברים שדרכם להיות נזרעים. ויש אומרים שירקות שדה היינו הגדלים בעזר, שגם היעזר נקרא שדה, ואותם אין בהם משום ספיחים¹⁸.

(ד"ה התגר), חכמת אדם (שערי צדק סי' יח, בינת אדם סי"ד ד', פאה"ש (סי' כו סעי' ב וביש"ר סי"ק ו), מהר"א פולדא (ד"ה התגר), לחם שמים (מובא בתוס' אני"ש ד"ה ולא יצבע), מעשה אורג (מובא במשנת יוסף ח"ג עמ' לא בשיה"מ), כרם ציון (פרק טו סעי' ב).

הגדרת טוה"נ לעניינים אחרים בתורה, עיי' אנציקלופדיה תלמודית (ערך טובת הנאה). ועיי' תורת השביעית (עמ' תגיד), משנת יוסף (ח"ג עמ' לא בתר"א), ולעיל ה"א (אות א סעי' 3).

12. רדב"ז (פ"ו ה"ב) והסביר שם שאסור אפי' למ"ד טוה"נ אינה ממון דמיחזי כסחורה, רש"ם (ד"ה מהו לצבוע, התגר) וכתב שאסור לצבוע כדי להחזיר טובה למי שעשה עמו טובה (כדלקמן ה"י אות ה) מפני שטוה"נ ממון, לחם שמים (מובא בתוס' אני"ש ד"ה ולא יצבע) וכתב שאסור אפילו במתנה גרידא, שא"א שלא יקבל איזו טוה"נ.

13. אמנות יוסף (פ"ו ה"א), מובא במשנת יוסף ח"ג עמ' לא בשיה"מ) בדעת הרמב"ם, תולדות יצחק (ד"ה הדא). מראה הפנים (פ"ו סוף ה"א ד"ה הדא) כתב בדעת הרמב"ם (כאן), שהסיבה לכך שלא הביא אלא צביעה בשכר, היא משום שאיסור זה נאמר ביירושלמי אליבא דמ"ד טוה"נ ממון (עיי' רש"ם ד"ה התגר). אבל לפוסקים שטוה"נ אינה ממון (רמב"ם תרומות פ"ב ה"ט), אישות פ"ה ה"י, גיבה פ"ב ה"ה, ש"ך חור"מ סי' שט ס"ק א) — מותר לצבוע בטובת הנאה.

14. עמור ירושלים (ד"ה מהו) כתב בדעת הר"ן (לר"ף ע"ז דף כד ע"א א"ה כל שכן) שהאיסור הוא רק בטובת הנאה השווה בערכה לדמי המקור. וכך משמע מדברי הרב זצ"ל (ה"א אות א סעי' 3 והע' 13).

15. מהר"א פולדא (ד"ה התגר), פ"ג (ד"ה מהו). וכ"כ פאה"ש (סי' כו, ביש"ר סי"ק ו) שהאיסור הוא אפילו בטובת דברים.

16. "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד סי"ק יב), ועיי' לעיל ה"א (אות א הע' 14).

17. תיב"ט (פ"ז מ"ג ד"ה ירקות) עפ"י כס"מ (לקמן ה"ב), רש"ם (פ"ח ה"ג ד"ה ולא ירק, ה"ד ד"ה ככר).

18. וכן משמע מהרמב"ם בפיה"מ (עוקצין פ"ג מ"ב). ועיי' פ"ד ה"ג (אות ב סעי' 2).

ה"ה הגר"א (שנ"א פ"ז מ"ג ד"ה ולא יהיה, פ"ח מ"ד ד"ה ירקות), בית רידב"ז (פרק ז סעי' ב בהג"ה). ועיי' פ"ד ה"ד (אות ב-ג והע' 5).

הטעם שמוכרם דוקא אכסרה ולא במדה ובמשקל ובמנין, הוא כדי שיהיה היכר שהם פירות שביעית ויתנהגו בהם בקדושת שביעית.

ב. גדר איסור מדידה

תוספת שבת

יש אומרים שאיסור המדידה חל רק על המוכר.⁶ ומטעם זה מותר למדוד פירות שיש בהם קדושת שביעית, כאשר קונה אותם מגוי.⁷ ויש מי שאומר שאיסור המדידה חל גם על הקונה.⁸ ולדעה זו יש מי שנוטה לומר שאיסור למדוד גם בקניה של פירות אלו מגוי.⁹

יש אומרים שמותר למדוד פירות שביעית כאשר אין הכוונה למכורם.¹⁰ מתוך כך יש אומרים שמותר למדוד פירות שביעית בחלוקת שותפות.¹¹

ויש מי שאומר שאסור למכור כמות של חבילות מדודות, אף ללא ספירה מדוייקת שלחן.¹²

לדעת הגר"א (סנ"א ד"ה אין, בהג"א לירושלמי ד"ה לא) האיסור למדוד הוא משום בזיון פירות שביעית. ועיי' רמב"ם (איסורי מזבח פ"א ה"ב), מקדש דוד (סי' נט ס"ק ה ד"ה כתב המהר"ם).

6. משנת יוסף (ח"ג עמ' קכו ד"ה ונלענ"י) בדעת הסוברים שאיסור מדידה הוא כדי שימכור בזול (לעיל הע' 4). הר"ב זילבר ("הלכות שביעית" סי' ז סעי' ג, כסא דוד ס"ק כח ובה"ל אד"ה כסוחר, שו"ת אז נדברו ח"י סי' מה). ועיי' לעיל ה"א (אות ו).

7. שו"ת מב"ט (ח"א סי' כא ד"ה וכשהלכתי), הר"ב זילבר (שו"ת אז נדברו ח"י סי' מה, "הלכות שביעית" סי' ז, כסא דוד ס"ק כח ובה"ל ד"ה כסוחר) והוסיף שראוי להתמיר, שמיטה כהלכתה (פרק ד סעי' ה).

ו"א שכמו כן מדידה מותרת גם באדם הקונה פירות גויים מאדם שסובר שאין קדושת שביעית בפירות גויים ונוהג להקל במכירתם: הרש"י אויערבך (מעט"א קובץ הערות סי' ז, מנחת שלמה סי' מד), שו"ת אז נדברו (שם).

8. שמיטה כהלכתה (פרק ד ס"ק ה) בדעת הגר"א (לעיל הע' 5). וכתב שם שאיסור המדידה הוא משום בזיון פ"ש. משנת יוסף (ח"ג עמ' קכו) בדעת הסוברים שאיסור מדידה הוא כדי שהקונה יזכור לנהוג בהם קדושת שביעית (לעיל הע' 5).

9. משנת יוסף (ח"ג עמ' קכה אות יא), וכך נהג מהר"ל דיסקין (מובא שם עמ' קכז). קניית פ"ש מגוי, עיי' פ"ד הכ"ט (אות ה). פ"ח ה"א (אות ג).

10. הר"ב זילבר (שו"ת אז נדברו ח"י סי' מה, "הלכות שביעית" סי' ז, כסא דוד ס"ק כח ובה"ל ד"ה כסוחר), משנת יוסף (ח"ג עמ' קכד אות י) עפ"י ריבמ"ץ (פ"ה ה"ח ד"ה ולשאול), ר"ש (ד"ה להשאיל) ורא"ש (ד"ה שיש). ועיי' ירושלמי (ביצה פ"ה ה"ג).

11. "הלכות שביעית" (סי' ז סעי' ג, בה"ל ד"ה כסוחר), שמיטה כהלכתה (פרק ד סעי' ה). לדעת הר"ב זילבר (שו"ת אז נדברו ח"י סי' מה) בחלוקת פירות באוצר בית דין מותר למדוד. בשו"ת משנת יוסף (ח"א סי' כג אות ג) ובשמיטה כהלכתה (פרק ג סוס"ק טו) נזכרים לאסור. ועיי' הלכות שדה 50 עמ' 35).

הרב"צ יאדלר ("בסוב ירושלים", מובא בהליכות שדה שם) העיד שביורושלים נהגו להחמיר.

ויש אומרים שמותר למדוד כאשר מוכר בהבלעה: שמיטה כהלכתה (פרק ד סעי' ה), שו"ת משנת יוסף (ח"א סי' כג אות ד, ועיי' משנת יוסף ח"ג עמ' קכה אות ו). הם מסבירים את טעם הדבר, שהבלעה, כאשר פירות שביעית עצמם ניתנים במתנה — כלל איננה מכירה. והרי"מ אהרונסון (שו"ת ישועות משה זרעים

סי' ג אות טו) אוסר.

גדר הבלעה פ"ח ה"א (אות ב).

חז"א (סי' יד ס"ק יב ד"ה פ"ח).

- א. טעם האיסור למדוד
- ב. גדר איסור מדידה
- ג. מדידה בשינוי

רמב"ם

כשמוכרין פירות שביעית, אין מוכרין אותן לא במידה ולא במשקל ולא במנין,¹ כדי שלא יהיה כסוחר בפירות שביעית.² אלא מוכר המעט שמוכר אכסרה, להודיע שהוא הפקר,³ ולקוח הדמים לקנות בהן אוכל אחר.⁴

א. טעם האיסור למדוד

"אין מוכרין אותן לא במידה... כדי שלא יהיה כסוחר בפירות שביעית. אלא מוכר המעט שמוכר אכסרה, להודיע שהוא הפקר..."

שבת הארץ

יש מי שנראה מדכריהם, שמצוה למכור פירות שביעית בזול, אפילו באותם

האופנים שהסחורה מותרת בהם. ומתוך כך אין מוכרין אותם במידה ובמשקל

ובמנין כי אם אכסרה, כדי שימכור בזול.⁴

ויש אומרים שאין שום מצוה למכור בזול במקום שהסחורה מותרת.⁵ ועיקר

1. משנה (שביעית פ"ח מ"ח), תוספתא (פ"ו ה"ט).
2. וד"כ הרמב"ם בפיה"מ (מהדורת הרב קאפח, ד"ה אמר) והפנ"מ (פ"ח ה"ג ד"ה אין). אכסרה, פי' אומדן, הערכה.

3. עיי' לקמן ה"י (אות ו).

4. ריבמ"ץ (פ"ח מ"ג ד"ה ולא), ר"ש (ד"ה לא), רא"ש (ד"ה אין), רדב"ז (פ"ו ה"ג) בדעת הרמב"ם, פאה"ש (סי' כו, ביט"ר ס"ק ז), עפ"י ירושלמי (פ"ח ה"ג).

לדעת הרש"ס (פ"ח ה"ג ד"ה ומסיק) יש למכור בזול כדי שלא יראה כסוחר. לדעת הפנ"מ (ד"ה אין, וישקלו) דבר השמיטה (פ"ח מ"ג ד"ה אבל) בדעת הרמב"ם, חיוב זה הוא כדי להראות שהפירות הפקר. ולדעת התפא"י (אות יט) ותורת השביעית (עמ' תח) חובה למכור בזול כדי שהקדושה תהיה ניכרת.

ו"א שאעפ"י שמצוה למכור בזול, לא תקנו כך במפורש כדי שלא יראה כלול בערכם של פירות שביעית: ספר ניר (פ"ח ה"ג ד"ה וישקלו), אמונת יוסף (ד"ה למח), חזון נחום (כרם ציון השלם דף יד). דין מכירה בזול עיי' לעיל ה"א (אות א והע' 13), ע"צ.

5. רמב"ם (פ"ח ה"ג) עפ"י גירסת הגר"א (הגהות הגר"א וביאור הגר"א שם, שנו"א ד"ה אין), פאה"ש

(סי' כו, ביט"ר ס"ק ז) בדעת הרמב"ם, "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק כז). דין סחורה המותרת, עיי'

לעיל ה"א (אות א-ה).

שלא יהיה כמוכר בעצמו. ודברים שאין דרכן להאגד אלא לשוק, לא יאגד אותן.¹

א. צורת האגידה

"ואגד... כדרך שאוגדן להביא לבית".

שבת הארץ

ויש אומרים שכל דברים שדרכן להאגד לבית, דהיינו שאוגד אותן כדי שיעצבם אגודות הוא משתמש בהן בשבוע לצורך ביתו — מותר גם כן לאגוד אותן לשוק. ואין כאן שום חילוק בין קשר לקשר, שלא שינוי כלל שיש הבל בין צורת האגד של הבית לצורת האגד של השוק, אלא שכיון שגם לבית אוגדן אותן — שוב אין האגד סימן של קביעות סחורה, על כן מותר לאגד אותן גם כן לשוק.²

ב. דרכים אסורות במדידה

ולא ימוד את החכית ומוכרה כמו שהיא, ולא ימוד את הכלכלה ומוכרה כמו שהיא, אלא אומר לו: חכית זו אני מוכר לך בדני, כלכלה זו אני מוכר לך בטריסית.³ ולא יהא מודד את הכלכלה ויוצא ומוכרה בשוק.⁴

ולא עוד, אלא אפילו זה שהוא מודד בכפישה,⁵ ונסתיימה לו שתיים ושלוש פעמים שנתכברה לו מדה, אפילו בלא כוונת מדידה — גם כן אסור למוד בה.⁶ ואפילו אם אינו אומר להקנינים שכך היא מדה של חכית או של כלכלה זו, כיון שהוא בעצמו יודע מדה, על ידי מדידה שמדדה או שנמדדה אצלו — הרי זה מוכר במדה.

2. ראבי"ד (השגה פ"ו ה"ג ד), ריבמ"ץ (פ"ח מ"ג ד"ה ובית הלל), ר"ש (פ"ח מ"ג ד"ה את), רש"ש (מובא בספר הלקוטים לרמב"ם פתקל, פ"ו ה"ה) בדעת הרמב"ם, ספר ניר (פ"ח ה"ג ד"ה את).

3. תוספתא (פ"ח ה"ט) ע"פ גירסת הגר"א (אות ג) ומנחת ביכורים, פאה"ש (סי' כו סעי' ד), ערוה"ש (סי' כה סעי' יב).

ובכתב חיד הוסיף הרב זצ"ל: "ונראה, שזה מותר קודם שבירר לו מדה של חכית וכלכלה זו. עיי' בירור של שנים ושלש עשרה, אפילו כשלא נכתו באלו השנים ושלשה פעמים למדידה. אבל כיון שנתכברה לו יפה מדה — הרי הוא כמוכר במדה, ואסור".

4. "כפישה" — כלי מדידה לכמות רבה. תוספתא (פ"ו ה"י) ע"פ גירסת הגר"א (אות ד), פאה"ש (סי' כו סעי' ד).

5. ובכתב חיד הוסיף הרב זצ"ל הסביר: "שכיון שמודה במתכונן, אפילו בפעם אחת הוי מוכר במדה".

6. ידועלמי (פ"ח ה"א), פאה"ש (סי' כו ביש"ד ס"ק יב), ספר השמיטה (עמ' לה סעי' ב), וכך משמעות: הריבמ"ץ (פ"ח מ"ג ד"ה אין), ר"ש (ד"ה ידועלמי), מהר"א פולדא (ד"ה ונסתיימה), שני"א (פ"ח מ"ג ד"ה אין).

ג. מדידה בשינוי
"אין מוכרין אותן, לא במדה ולא במשקל ולא במנין".

שבת הארץ

ואפילו דברים שאין דרכם למוכרם כל השנים במדה או במשקל או במנין — גם כן אסור למוכרם באופן זה בשביעית. ונראה שאפילו אם דרכם למוכרם במדה, ובא בשביעית למוכרם במנין או במשקל — גם כן אסור, אף על פי שהוא משנה מדרדכו של כל השנים, שלא התירו למכור כי אם אכסרה בלבד.¹³
ויש אומרים שאין האיסור כי אם כשהוא מוכר על פי אותו הענין שדרדכו בכך כל השנים. אבל אם הוא משנה ממדה למידה, למשל מה שדרדכו למכור תמיד במנין — מוכר בשביעית במשקל או במדה, ומה שדרדכו למכור במשקל — מוכר במנין או במדה וכיוצא בזה — מותר, רק שלא יעשה ממש כמו שעושה בכל השנים.¹⁴

הלכה ד

- א. צורת האגידה
- ב. דרכים אסורות במדידה

רמב"ם

ואוגד דברים שדרכן להאגד לבית,¹ למכור בשוק אכסרה, כדרך שאוגדן להביא לבית, לא כדרך שאוגדן לשוק, כדי

13. תהי

פני"מ (ד"ה ולא) ערוה"ש (סי' כה סעי' ט), ספר השמיטה (עמ' לה הע' 3), אמונת יוסף (ד"ה אין), דבר השמיטה (פ"ח מ"ג ד"ה אבל), תולדות יצחק (ד"ה ולא תאנים), "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק כט), ועיי' לקמן ה"ד (אות ב), דעת האוסרים לשנות באופן הפעולה.

14. משנ"ד (פ"ח מ"ג ד"ה ולא), פירוש ר' מרדכי בר מאיר רומאנו (מובא בשטמ"ק החדש פ"ח מ"ג, חזו"א (סי' יד ס"ק יב ד"ה פ"ח), חזון נחום (כרם ציון השלם עמ' יד), וכן משמע מחידושי מהר"ח (ד"ה ולא).

1. שביעית (פ"ח מ"ג) וכדעת בית הלל. וכ"כ: רש"ס (פ"ח ה"ג ד"ה ומביא) מהר"א פולדא (ד"ה את), פני"מ (ד"ה ובה"א, א"ר מנא) ומראה הפנים (ד"ה את), שנת השבע (להרמ"ז כהנוב, נתיב ה סעי' ג), ספר השמיטה (עמ' לו סעי' ב), "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק לג).

תוספת שבת

יש אומרים שבמקום בו רוב הפירות מאותו מין הם מחו"ל — אין איסור במדידתם.³ ויש מי שאוסר ואומר שלא הקלו אלא כשזיכר בצורתם של הפירות שהם מחו"ל.⁴ ויש אומרים שמותר למדוד פירות הבאים מחו"ל גם אם אינם ניכרים כפירות חו"ל אלא לבקוים.⁵ ויש מי שמשמע מדבריהם שפירות חו"ל שאינם ניכרים בצורתם — מותר למדוד אותם כשנמכרים בחנויות הידועות כמוכרות רק תוצרת שאין בה קדושת שביעית.⁶

ב. מדידת פירות של נכרים

שבת הארץ

ולפי זה פירות של נכרים, אפילו למאן דאמר שאין קדושת שביעית נוגעת בהן⁷ — מכל מקום לא גריעי מפירות חוץ לארץ, ואסור למוכרם במדה ובמשקל ובמסורה,⁸ אם אינם ניכרים שהם משל נכרים, שאין לישראל כיוצא בהם.

אלא שיש לומר שבזמן הזה שרוב הפירות הם של נכרים, וגם השדות של ישראל הוכה מפקיעים מהם חובת שביעית מפני ההכרח, על ידי היתר של מכירה — עד שפירות של שביעית שתהיה קדושת שביעית נוגעת בהם מן הדין הם דבר שאינו מצוי — על כן לא שייך לגזור רובא אטו מיעוטא. ואין איסור למוכר במדה או במשקל או במנין, כי אם פירות ארץ ישראל, מאותם שקדושת שביעית נוגעת בהם מן הדין.⁹

3. חז"א (סי' יד ס"ק יב ד"ה ר"מ), אמונת יוסף (פ"ח ה"ג ד"ה תני), משנת יוסף (ח"ג עמ' קכא בתו"א). ולדעתם רוב הוי כניכר. וכן כתב הרב זצ"ל לקמן (אות ב) ובפ"ד ה"ח (אות ח), אך מסתם אחר (לקמן הע' 9).
- דינם של ירקות המובאים מחו"ל, כאשר ירקות הגדלים בארץ אסורים משום ספיחין, עיי' חז"א ואמונת יוסף (שם).
4. רש"ס (פ"ח ה"ג ד"ה שנכנסו) להבנת האמונת יוסף (ד"ה תני).
5. חז"א (סי' יד ס"ק יב ד"ה והא).
6. משנת יוסף (ח"ג עמ' קכב בתו"א). ועיי' שמיטה כהלכתה (פרק ד סעי' ה).
7. עיי' פ"ד הכ"ט (אות ב, ו).
8. וכ"כ: תורת השביעית (עמ' תו), כרם ציון (פרק טו סעי' ח).
9. ובפ"ד ה"ח (אות ח) כתב הרב זצ"ל שיש מקום לחקל בפירות גויים הגדלים בארץ, מכיון שחקל יוצא עליהם בשעת קצירתם וידוע לכל שהם מפירות גויים. וצ"ע. עוד יש לעיין מדוע כתב הרב זצ"ל "משורה" במקום "מנין".
- וב"כ תורת השביעית (עמ' תו), תורת השמיטה (סי' יד סעי' טו), כרם ציון (פרק טו סעי' ח).
- הרב זצ"ל (משפט כח סי' עו) הוסיף, שבפירות שגדלו עפ"י היתר המכירה, מן הדאוי שלא לדקדק בכמויות במכירתם, כדי שיהיה מעין אכסרה.

תוספת שבת

ויש מי שאומר שאסור למוכר בכלי זה אף אם לא מדד אותו, אלא יודע שהפירות שבו שוים מחיר מסויים.⁷ ויש מי שמשמע מדבריו שדרכים אלו מותרות.⁸

שבת הארץ

ואסור למדוד באצבעו כמה הוא ארכו של הדבר הנמכר,⁹ שזוהו כמוכר במדה. וכן אסור לרמז ללוקח שימנה באצבעו,¹⁰ שזוהו כמוכר במנין.

תוספת שבת

ויש מי שמשמע מדבריו שמותר.⁸

ויש אומרים שאף להניח אבן בכלי המשקל, בשביל שהשקילה לא תהיה מדוייקת — אינו מועיל.¹¹

הלכה ה

- א. מדידת פירות חו"ל
- ב. מדידת פירות נכרים

רמב"ם

פירות הוצה לארץ שנכנסו לארץ — לא יהיו נמכרים במדה או במשקל או במנין,¹ אלא כפירות הארץ, אכסרה. ואם היו ניכרין שהם מחוצה לארץ — מותר.²

א. מדידת פירות חו"ל

"ואם היו ניכרין שהם מחוצה לארץ — מותר".

7. חז"א (סי' יב ס"ק יד ד"ה שם זה). ובדומה לכן כתב בתולדות יצחק (פ"ח ה"ג ד"ה אסור מימר).
8. פ"מ (פ"ח ה"ג ד"ה א"ר) בדעת ר' הושעיא, תורת השביעית (עמ' תח) בדעת הרמב"ם. ועיי' אמונת יוסף (ד"ה ר' חזקיה) ולעיל ה"ג (אות ג).
9. ירושלמי (פ"ח ה"ג) עפ"י הבנת הרש"ס (ד"ה עבד) והגהות הגר"א (שם ובבהג"א ד"ה אסור), פאה"ש (סי' כו סעי' ד וביש"ר ס"ק יג).
10. ירושלמי (פ"ח ה"ג) להבנת מהר"א פולדא (ד"ה אסור), פאה"ש (סי' כו סעי' ד וביש"ר ס"ק יג) עפ"י פירוש אחר בירושלמי.
11. שמיטה כהלכתה (פרק ד סעי' ה), שו"ת משנת יוסף (ח"א סי' כג אות ב).

1. תוספתא (פ"ח ה"א), ירושלמי (פ"ח ה"ג), לעיל פ"ד ה"ח (אות ח).
2. ירושלמי (פ"ח ה"ג).

כתי"ק
וי"ל שמשום הכי גם בפירות חוצה לארץ אין מחזקין ומוכרין במדה ובמשקל ובמנין, אפילו את הדברים שאינם נכרים שהם מחוץ לארץ.
תוספת שבת
ויש אומרים שלא גזרו כלל על מדידת פירות של נכרים¹⁰.

- א. דינים בחילול הפירות
- ב. תפיסת דמים לאחר הביעור
- ג. ביטול דמי שביעית ברוב

רמב"ם

כיצד: לקח בפירות שביעית או בדמיון כשר — נעשה הכשר כאותן הפירות ואוכלו בפירות שביעית, וצריך לבער שניהם בשעת ביעור שביעית. לקח באותו כשר או בדמיו דגים — יצא הכשר ונתפשו הדגים. לקח בדגים או בדמיהם שמן — יצא דגים ונתפש שמן. לקח בשמן או בדמיו דבש — יצא שמן ונתפש דבש¹. וצריך לבער הפירות הראשונות עם הדבש האחרון², כדרך שמבערין פירות שביעית. ואין עושין משניהם מלוגמא, ולא מפסדין אותן כשאר פירות שביעית.

- א. דינים בחילול הפירות

תוספת שבת

יש אומרים שהמוכר או מחלל פירות שביעית ביותר משוין, משתות ומעלה — לא נתפסו הדמים בקדושת שביעית, אלא כנגד ערכם האמיתי של הפירות³. ויש מי שמסתפקים בשאלה זו⁴.

- ב. תפיסת דמים לאחר הביעור

"וצריך לבער הפירות הראשונות עם הדבש האחרון, כדרך שמבערין פירות שביעית".

יש אומרים שפירות שביעית ודמי שביעית לאחר הביעור, האסורים בהנאה — אינם תופסים את דמיהם⁵.

- 1. תר"כ (בהר פר' ג הל' ג), ירושלמי שביעית (פ"ח ה"ז), בבלי סוכה (מ ע"ב), קידושין (נח ע"א), ע"ז (נד ע"ב).
- 2. שביעית (פ"ז מ"א-ב). זמן הביעור של דמי השביעית עי' פ"ז ה"ז (אות ב-ג).
- 3. מנ"ח (סוף מצוה שכט). וכן פסק ב"הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק מט).
- 4. פנ"י (סוכה לט ע"א ד"ה בתוספות) עפ"י תוס' (שם, ד"ה יותר) ולא חילק בין שתות לפחות משתות. ש"ת צ"ע אליעזר (ח"ו סי' ס' לט אות א). ועי' צ"ע הקודש (ח"א סי' טו אות ג), משנת ר' עקיבא (סי' ד"ה ולכו), בית ירדב"ז (סי' ז סעי' י בהג"ה לפאה"ש), תורת השביעית (עמ' תקד), תורת השמיטה (סי' יד ס"ק מ). בית ירדב"ז (סי' ז סעי' יב, ובהערות למשמרת להבית אות לה). ועי' כדס ציון (פרק יז, גידולי ציון ס"ק יב).

הלכה ו

תפיסת קדושת שביעית בדמים

רמב"ם

חומר בשביעית מבהקדש: שהפודה את הקדש — יצא הקדש לחולין ויתפשו הדמים תחתיו. והשביעית אינה כן, אלא המוכר פירות שביעית יתפשו הדמים ויעשו כפירות שביעית¹, והפירות עצמן לא נתחללו ונעשו כפירות שאר השנים. שנאמר "בה תהיה"², בהוייתיה תהא לעולם. ולפי שנקראת קודש תופשת את דמיה. נמצאת אומר האחרון נחפש בשביעית, והפרי עצמו הרי הוא כמו שהיה³.

- 10. תורת השביעית (עמ' תי) בדעת הרש"ס (פ"ח ה"ג ד"ה שנכנסו).
- 1. שביעית (פ"ז מ"א-ב).
- 2. ויקרא (כב יב).
- 3. תר"כ (בהר פר' ג הל' ג), שביעית (פ"ח מ"ז), תוספתא (שביעית פ"ז ה"ג), סוכה (מ ע"ב), קידושין (נח ע"א), ע"ז (נד ע"ב).

הלכה ח

- א. דרך מקח ודרך חילול
- ב. חילול דמי שביעית בפרוטה

רמב"ם

אין שביעית מתחללת אלא דרך מקח.¹ כמה דברים אמורים בפרי ראשון, אבל בפרי שני מתחלל בין דרך מקח בין דרך חילול.²

- א. דרך מקח ודרך חילול

תוספת שבת

המוכר פרי ראשון אינו יכול להחנות שהדמים לא יתפסו בקדושת שביעית.³ ויש מי שאומר שהמהלל פרי שני בדרך מקח והתכונן שלא לחללן — לא מתחלל בעל כרחו.⁴ ויש מי שאומר שתפיסת הדמים אינה תלויה בכוונת האדם.⁵

- ב. חילול דמי שביעית בפרוטה

יש אומרים שדמי שביעית מתחללים רק בשווים.⁶ ויש אומרים שבדיעבד מתחללים גם בשווה פרוטה.⁷ ויש אומרים שמותר אף לכתחילה לחלל דמי שביעית בשווה פרוטה.⁸

ויש אומרים שיש תפיסת דמים גם לאחר הביעור.⁶ ויש הנוטים לומר שאף לכתחילה ניתן לחלל דמי שביעית לאחר שהגיע זמן ביעורם.⁷

- ג. ביטול דמי שביעית ברוב

יש אומרים שמטבע הקדוש בקדושת שביעית אינו בטל ברוב,⁸ אך אין לחשוש לכך בסתם מטבעות המצויות בשוק.⁹

שאסור לכתחילה לחלל ד"ש לאחר הביעור. ועי' שו"ת ישועת משה (ח"ד סי' כ). איסור הנאה בפ"ש אחר הביעור, עי' פ"ז ה"ג (אות ג). קניית מאכל בד"ש לאחר הביעור, עי' פ"ז ה"ח (אות א).

6. כ"כ במהרש"א (קידושין נו ע"א ד"ה ושבועות) ובמשמרת להבית (בית רידב"ז דף כה, בהערה לס' ז סעי' יג) ולא הבחינו בין פרי ראשון לפרי שני (עי' להלן ה"ח). וכ"כ החזו"א (סי' י ס"ק יג ד"ה ואם הגיע) עפ"י תוס' (קידושין נו ע"ב ד"ה המקדש) והסתפק שם במחלל פרי שני ביום הביעור עצמו, כשכבר חל עליו החיוב להפקירו — אם יכול לחללו.
7. מקדש דוד (סי' נט ס"ק ב ד"ה יש לחקור בלקוח) עפ"י רמב"ם (פ"ז ה"ח), רא"י זלזניק (כרם ציון השלם, גידולי ציון סי' עה). ובשו"ת ישועות מלכו (י"ד סי' נד) הסתפק בשאלה זו.
8. כך משמע מהמנחת חינוך (סוף מצוה שכט). וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' קכט ד"ה אלא דעדיין) והסביר שדמי שביעית אינם בטלים ברוב משום שהם דבר שיש לו מתירין. ולאחר הביעור שהמטבעות נאסרים לחלוטין ואינם — י"ל שמטבע הוא חשוב ואינו בטל.
9. הרש"ז אויערבך (שם) כתב שיתכן שמטבע שלנו אינו "דבר חשוב", ובטל ברוב.

שו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' קכט ד"ה והנה כל), הרש"ז אויערבך ("המעייין" טבת תשל"ג), שו"ת ישועת משה (זרעים סי' ו אות א, ועי' סי' ז), שו"ת אז נדברו (ח"ד סי' נביג, סד).

וכ"כ הרש"ס (פ"ט סוף ה"ו ד"ה ולענין קנייתן) והחזו"א (סי' י ס"ק יז ד"ה במש"כ) לענין מאכלים שאינם מפירות שביעית, הנקנים מע"ה. ועי' שו"ת אז נדברו (ח"ד סי' סד).

1. ירושלמי שביעית (פ"ח ה"ז), סוכה (מא ע"א) ובר' יוחנן.
2. סוכה (מא ע"א) וכאוקימתא דרב אשי.
3. חזו"א (סי' י ס"ק יג ד"ה והכא).
4. שנת השבע (סי' טז סעי' ז) עפ"י חזו"א (סי' י ס"ק יג ד"ה אבל, ס"ק טו ד"ה יר'). ועי' ס"ק יג ד"ה ולהאמור) והוסף שהדבר אסור לכתחילה, משום שהוא כסחורה.
5. תורת זרעים (פ"ח מ"ז). וכך משמע בירושלמי (מע"ש פ"א ה"א).
6. תורת השביעית (עמ' תידדתטו) עפ"י תוס' (בכורות ל ע"א ד"ה באתרי).
7. ויש שהסתפקו בשאלה זו: משנת רבי עקיבה (סי' ד בסופו), מקדש דוד (סי' נט ס"ק ב ד"ה יש לחקור) ועי' תורת השמיטה (סי' יד ס"ק לח).
8. שו"ת ישועות מלכו (י"ד סי' נד) עפ"י ר"ח (סוכה מ ע"ב ד"ה א"י אלעזר) וכתב שם שמוחזר במי שמוחזר לנהוג קדושת פירות גויים. חזו"א (סי' יג ס"ק יג ד"ה ובמקום, סי' כה ס"ק ה ד"ה וכו'), תורת זרעים (פ"ח מ"ז ד"ה יט). ועי' תורת השמיטה (סי' יד ס"ק לח).
9. ויש שהקלו רק במקרים מיוחדים: שו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' קכט ד"ה והוא), ישועת משה (זרעים סי' ו אות א"ב).
8. רש"ס (פ"ט סוף ה"ו ד"ה לעניין קנייתן).

הלכה י

- א. פריעת חוב בדמי שביעית
- ב. פדיון שבויים בדמי שביעית
- ג. נתינת דמי שביעית לחבר עיר
- ד. צדקה בדמי שביעית
- ה. גמילות חסדים בדמי שביעית
- ו. קניית דבר שאינו מאכל
 1. האיסור לכתחילה
 2. הדין בדיעבד

רמב"ם

דמי שביעית: אין פורעין מהן את החוב,¹ ואין עושין בהן שושבינות, ואין משלמין מהן תגמולין, ואין פוסקין מהן צדקה לעניים בבית הכנסת. אבל משלחין מהן דברים של גמילות חסדים,² וצריך להודיע³.

וכן אין לוקחים מהן עבדים וקרקעות ובהמה טמאה, ואם לקח — יאכל כנגדן כדרך שעושה במעשר שני.⁴ ואין מביאין מהן: קוני וכן וזכות ויולדות⁵ והטאות ואשמות,⁶ ואם הביא יאכל

הלכה ט

חילול על בעלי חיים

רמב"ם

וכשמחללין פרי הנלקח שנית¹ — אין מחללין אותו על בהמה חיה ועוף חיים, שלא יניחם מזהם עדרים עדרים.² ואין צריך לומר שביעית עצמה. אבל מחללין אותן הפירות על השחומים.

חילול על בעלי חיים

"... אין מחללין אותו על בהמה חיה ועוף חיים".

תוספת שבת

יש אומרים שאם עבר וחילל דמי שביעית על בהמה חיה — אין במעשיו כלום.³ ויש אומרים לדעה זו, שאם לקח בהמה חיה בפירות שביעית עצמם — חלה עליה קדושת שביעית.⁴

ויש מי שאומר שגם אם עבר וחילל — מחולל.⁵

1. שביעית (פ"ח מ"ח מ"ד), תוספתא (פ"ז ה"ו), ירושלמי (דמאי פ"ג ה"א). ועי' רמב"ם פ"ה הי"ג ד, ולקמן הי"ד.
2. תוספתא (פ"ז ה"ו), ירושלמי (דמאי פ"ג ה"א). ועי' תוספתא (פאה פ"ד ה"ז), רמב"ם (מתני' פ"ו הי"ז, מע"ש פ"ג הכ"א).
3. פי' "שושבינות": מתנה שאדם נותן לחבירו ומתחייב להחזיר לו כדוגמתה. פי' "תגמולין": מתנה המחייבת החזר מצד המקבלת. פי' גמילות חסדים: מתנה שאינה מחייבת החזר מצד המקבלת.
4. טעם הדבר כתב מהר"י קורקוס (פ"ו ה"ו) ש"צריך להודיע" כדי שלא יחזיק לו טובה. ועי' שני"א (דמאי פ"ד מ"ד ד"ה ובלבד, בפ"י הקצרה) שהוא משום גניבת דעת. והפנ"מ (דמאי פ"ג ה"א ד"ה אבל) כתב ש"צריך להודיע" כדי שידע לנהוג בהם קדושת שביעית.
5. שביעית (פ"ח מ"ח). ועי' תוסי' (בכורות יב ע"ב ד"ה ודאי) שלמד איסור לקיחת בהמה טמאה, מהא דאין פודים פטר מזור (שהוא בהמה טמאה) בבהמת שביעית. ועי' רמב"ם (מע"ש פ"ג הי"ה).
6. דין מע"ש, עי' רמב"ם (מע"ש פ"ג ה"ו וה"ו, פ"ז הל': טז, ז', כ, שקלים פ"ג הי"ה).
7. ממנה"י. ועי' תוספתא שקלים (פ"א ה"ז): "אין מביאין מנחות ונסכים ומנחות תודה ולחמה של תודה מן הטבל... ומפירות שביעית. ואם הביא — הרי אלו פסולין". ועי' מעדנ"א (קובץ הערות סי' ו).
8. עפ"י משנה מעשר שני (פ"א מ"ז). וכן ברמב"ם (מע"ש פ"ז הי"ז).

1. תוספתא (פ"ז ה"ה), ירושלמי (מע"ש פ"ג סוף ה"ב), סוכה (מ ע"ב).
2. טעם האיסור של גידול עדרים כתב רש"י (סוכה מ ע"ב ד"ה שמא) שהוא מדרבנן. ולדעת הרש"ס (פ"ט ה"ו ד"ה לענין חילול) האיסור הוא מן התורה. ועי' כהם ציון (פרק טז סעי' ב).
3. תוסי' (קידושין נה ע"ב סד"ה א"ן, נו ע"א ד"ה ובמזיד, ב"ק צז ע"ב ד"ה דובין), מראה הפנים (מע"ש פ"א סוף ה"ב ד"ה אחד). ועי' רמב"ם (מע"ש פ"ד ה"ו) שפ"כ לענין מע"ש.
4. ערוה"ש (סי' כה סעי' יד"ה), שו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' קכט).
5. תורת השביעית (עמ' תיד) עפ"י רמב"ם (בכורות פ"ה ה"ט) האומר שיש מציאות של בהמת שביעית. וכן העיר ב"הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד סי"ק נו) שניתן לזייק מהרמב"ם כאן, אך דחה את ראית תורת השביעית.

ג. נתינת דמי שביעית לחבר עיר

שבת הארץ

ונותנין אותו לחבר עיר כטובה¹⁶. ויש מי שנראה מדבריו שאין נותנין לחבר

עיר כטובה¹⁷.

ד. צדקה בדמי שביעית

"ואין פוסקים מהן צדקה לעניים בבית הכנסת".

תוספת שבת

יש מפרשים שאסור לשלם מדמי שביעית מה שפסקו עליו לצדקה¹⁸. ויש מפרשים שאין לתת דמי שביעית למטרות צדקה שאין לאכילת עניים, ומסופקים מהו הדין כאשר פוסקים צדקה על אדם לפי עושרו – האם מחשבים דמי שביעית שיש לו¹⁹.

ה. גמילות חסדים בדמי שביעית

"ואין משלמין מהן תנמולין, אבל משלחין מהן דברים של גמילות חסדים, וצריך

להודיעו"²⁰.

יש אומרים שאף המקבל מחברו גמילות חסד של מצוה, כגון: סעודת הבראה באבל – מותר לו להחזיר מדמי שביעית²⁰, ובלבד שיודיע. ויש אומרים שבכל מקרה אסור להחזיר מדמי שביעית²¹.

16. תוספתא (פ"ז ה"ז), פאה"ש (סי' כו סעי' י), ערוה"ש (מע"ש סי' קכג סעי' יג). רמב"ם (מתני' פ"ו ה"ז) לענין מעשר עני.

בגד נתינה לחבר עיר כטובה, נכתב בהגמ"ד (ב"ב פרק א' סי' תתח) דהיינו נתינה מתוך הכרת טובה למי שמקדיש את עצמו לצרכי הציבור. ועי' לקמן (הלכה טו).

ועי' תוספתא כפשוטה (למסכת פאה, עמ' 190, ולמסכת שביעית, עמ' 788) המעלה אפשרות שחבר עיר הוא מעין אוצר בי"ד לאיסוף מעשר עני ופירות שביעית. וקמ"ל שמותר לתת שם יותר ממה שחייב עפ"י תקנת בני העיר, ואף שיחזיקו לו טובה ע"ז. ובדומה לכך כתב בדרך אמונה (מתני' פ"ו ה"ז סי"ק קט).

17. רדב"ז (פ"ז ה"ז) בדעת הרמב"ם.

18. ערוה"ש (סי' כו סעי' ו), בית רידב"ז (סי' ז סעי' א), מנחת כבורים (לתוספתא פ"ז ה"ז), חזון ויחזקאל (שם). וכן כתבו הב"י (סי' שלא דף יעג ע"ב ד"ה ומ"ש ואין נותנין) ופאה"ש (סי' יב, בישר"ר סי"ק כה) לענין מעשר עני.

19. מנחת כבורים (לתוספתא פ"ז ה"ז) וחזון ויחזקאל (שם), בפירושה האחרונים.

20. פאה"ש (סי' כו סעי' י ובישר"ר סי"ק כד). וכן כתבו הפוסקים לענין מעשר עני: ב"י (ור"ד סי' שלא דף יעג ע"א ד"ה ומ"ש איז) בדעת הגורסים: "אבל תשלטין" מהן דברים של גמ"ח, ב"ח (ד"ה מעשר עני), פרישה (סי"ק לו), ס"ז (סי"ק לב), ש"ך (סי"ק קסו).

21. שו"ת משנת יוסף (ח"א סי' כז אות ג) בדעת הרמב"ם (כאן), עפ"י ב"י (ור"ד סי' שלא דף יעג ע"א ד"ה איז). ועי' תוספתא כפשוטה (למסכת פאה, עמ' 189).

כנגד⁷. ואין סכן כלים ועורות בשמן של שביעית⁸, ואם סך יאכל כנגד⁹.

א. פריעת חוב בדמי שביעית

"דמי שביעית, אין פורעים מהן את החוב"¹⁰.

תוספת שבת

יש אומרים שאיסור זה הוא מן התורה¹⁰. ויש מי שאומר שאיסור זה הוא רק מדרבנן¹¹.

יש אומרים שאסור לפרוע חוב בדמי שביעית, גם באופנים שבהם מכירה מותרת¹².

ב. פדיון שבויים בדמי שביעית

שבת הארץ

ואין פורדים בו שבויים¹³.

תוספת שבת

יש מי שאומר שהכוונה היא שאסור לאדם לשלם חוב שהוטל עליו לצורך פדיון שבויים¹⁴. ויש מי שאומר שאין איסור בדבר, אך דמי שביעית אינם משתעבדים לחוב זה¹⁵.

7. שביעית (פ"ח מ"ח). וכן ברמב"ם (מע"ש פ"ז ה"ז).

8. שביעית (פ"ח מ"ח), רמב"ם (פ"ה ה"ד). ועי' פ"ה ה"א (אות ב).

9. שביעית (פ"ח מ"ח), תוספתא (פ"ו ה"ד).

10. רמב"ן (ע"ז סב ע"א ד"ה נמצא), ריטב"א (ד"ה נמצא) בשם הרשב"א. ולדעתם האיסור הוא מפני שאינו מקבל בתמורה דבר הראוי להתפס בקדושת שביעית. ועי' תוס' אנ"ש (פ"ח מ"ד ד"ה לא) ובמשנ"ד (ד"ה לא). כתב שאסור מפני שאינו נתנה עכשיו. ואינו דומיא ד"לאכלה". ועי' לעיל ה"א (אות ב והע' 20).

ולעית התוס' (ע"ז ס"ב ע"א ד"ה נמצא) אסור כסחורה, מפני שמדובר בפירות שביעית. ועי' רש"ם (פ"ח ה"ד ד"ה שאין פורעין, לחלק).

11. חז"א (סי' יג ס"ק כו ד"ה ר"מ), ולדעתו אסור מפני שמשתמש בפירות שביעית שלא כדרך הנאתן.

12. תוס' אנ"ש (פ"ח מ"ד ד"ה לא), תורת הארץ (ח"א פרק ח אות נז), חז"א (סי' יג ס"ק כו ד"ה ר"מ). וכן משמע ממשנ"ד (ד"ה לא). ועי' לעיל (הע' 10), ה"ב (אות א).

13. הג"ה תוספתא (פ"ז ה"ז), פאה"ש (סי' כו סעי' י), וכן משמע מעירוה"ש (זרעים סי' קכג סעי' יג). ועי' רמב"ם (מתני' פ"ז ה"ז).

14. בית רידב"ז (סי' ז סעי' י בהג"ה לפאה"ש ובר"ה ואנן) בדעת רבינו שמחה (מובא באו"ז ח"א הל' צדקה סי' יא, שו"ת מוה"ר מרטנבורג דפוס ברלין סי' תשנז) והוסיף שם שאסור גם משום איסור מסירת פ"ש לגויים (פ"ה ה"ג אות ו).

15. בית רידב"ז (סי' ז סעי' י בהג"ה לפאה"ש ובר"ה ואנן) בדעת הראב"ה (מובא באו"ז ח"א הל' צדקה סי' יא, שו"ת מוה"ר מרטנבורג דפוס ברלין סי' תשנז).

2. הדין בדיעבד

יש אומרים שבדיעבד, אם קנה דבר שאינו מאכל בדמי שביעית — לא חלה עליו קדושת שביעית.²⁸ ויש מי שאומר דהיינו בסתמא, אבל במפרש שתחול עליהם קדושת שביעית — הרי היא חלה עליהם.²⁹

ז. חילול הדמים בדבר שאינו מאכל

"ואם לקח — יאכל כנגדו, בדרך שעושה במעשר שני".

1. צורת החילול

שבת הארץ

והא דאמרינן שאם לקח עבדים וקרקעות ובהמה טמאה מדמי שביעית יאכל

כנגדו — דהיינו שהלוקח יקח מעות משלו, ויאמר כל מקום שהמעות של

שביעית הן ביד המוכר יהיו מחוללות על אלו, ויאכל את המעות שבידו

בקדושת שביעית.

והוא דוקא כשברח המוכר ואינו לפנינו, אבל כשהוא לפנינו — כופין אותו

ויחזיר הדמים ללוקח.³⁰

תוספת שבת

ויש מי שאומר שאין כופין את המוכר להחזיר את הדמים, מפני שלא עבר עבירה

בקבלתם.³¹

2. תוקף החילול

יש אומרים שאדם יכול לחלל דמי שביעית של חברו.³² טעם ההיתר: יש אומרים שהוא

רמב"ן (ע"ז סב ע"א ד"ה נמצא), ריטב"א (ע"ז סב ע"א ד"ה נמצא) בשם הרשב"א, קרית ספר (פ"ו), משנ"ד (ד"ה ואם), תורת השביעית (עמ' תז, תיח), דבר השמיטה (פ"ח מ"ח ד"ה בום), שו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' קכט ד"ה והנה בעבדים), "הלכות שביעית" (סי' ז סעי' י, בה"ל ד"ה ובהמה). וכן לעיל ה"ט בתוספת שבת.

29. חז"א (סי' יג ס"ק יג ד"ה וכן).

30. גמ' קידושין (נו ע"ב) (לענין מעשר שני, וקנסו את המוכר למרות שלא עבר עבירה משום ש"לא עכברא גב אלא חורא גב". רמב"ם (מע"ש פ"ז ה"י).

וכן כתבו אחרונים לענין שביעית: פאת השלחן (סי' כו סעי' י, סי' כח ס"ק ל), בית רידב"ז (סי' ט סעי' יב), תורת השביעית (עמ' הדיחה), תורת השמיטה (סי' יד סעי' ט). ועיי' לקמן פ"ח ה"ב (אות ד).

31. ערוך לנו (סוכה לט ע"א ד"ה מעות). והוסיף שלא רצו לתקן, מפני שע"ה לא ישמע לנו להחזיר.

32. יש שהעניין אף לא הכריעו בגדר היתר: רש"ם (פ"ט ה"ו ד"ה לענין קנייתו) והוסיף שאפשר לתת ד"ש לע"ז, כסא דוד ס"ק ד' ד"ה סוכה, ס"ק ה' ד"ה ובמסר, "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק י).

והוסיף שיש להחמיר.

וכן משמע מלשון הגמ' בסוכה (לט ע"א): "ואם מסר, יאמר: הרי מעות הללו יהיו מחוללין על פירות שיש לי בתוך ביתי, ובא ואוכלן קדושת שביעית". וכן כתב המשנ"ד (מע"ש פ"א מ"ז ד"ה יאכל) לענין מעשר שני.

ויש מי שאומר שאם חברו גמל איתו באופן שאינו חייב להחזיר לו — מותר לו להחזיר בדמי שביעית.²²

ו. קניית דבר שאינו מאכל

"וכן אין לוקחים מהן עבדים וקרקעות ובהמה טמאה".

1. האיסור לכתחילה

יש אומרים שאיסור זה הוא מן התורה.²³ ויש מי שאומר שהאיסור הוא מדרבנן.²⁴

יש אומרים שמותר לקנות כל דבר ששימושו מותר גם בפירות שביעית.²⁵ ויש אומרים שאם קונה דבר שאינו גידולי קרקע, מותר לקנות רק דברי מאכל.²⁶

ויש אומרים שאסור לקנות דברי מצוה בדמי שביעית, כגון: תפילין, מזוזות וספרי תורה. אבל מותר לקנות אתרוג למצוה בדמי שביעית.²⁷

22. "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק סה). וכן משמע מערוה"ש (סי' כו סעי' ו).

ועיי' ב"ב (פ"ט מ"ד): "אבל השולח לחברו כדי יין וכדי שמן — אין נגבין בב"ד, מפני שהן גמילות חסדים". ומכאן משמע שכל חוב שלא ניתן לבניה מוגדר כגמ"ח ולא כ"תגמולין".

דין משלוח מנות בפירות שביעית, עיי': שו"ת תורה לשמה (סי' קצג), צפנת פענח (הל' מגילה פ"ב ה"ט), שו"ת משנת יוסף (ח"א סי' כז).

23. רמב"ן (ע"ז סב ע"א ד"ה נמצא), ריטב"א (הוצאת מוסד הרב קוק סוכה לט ע"א ד"ה גמ' ובחידושים המיוחדים לרשב"א שם, ר"ה כב ע"א ד"ה וסחורי, ע"ז סב ע"א ד"ה נמצא), חז"א (סי' יג ס"ק יג ד"ה וכן).

וכן משמע מרש"י (בכורות יב ע"ב ד"ה ודאי), רש"ם (פ"ח מ"ח ד"ה עבדים), קרית ספר (פ"ו), מלא"ש (ד"ה עבדים). ועיי' לעיל (הע' 10).

לדעת התפארת ירושלים (אות לט, מובא במשנת יוסף ח"ג עמ' קסא בתו"א) האיסור לקנות בד"ש הוא משום שינוי לגרעונותא, ובפ"ש עצמם — משום סחורה.

24. בית רידב"ז (משמרת להבית אות לד ד"ה והסעם) בדעת התוס' (ע"ז סב ע"א ד"ה נמצא). ועיי' חז"א (סי' יג ס"ק יג ד"ה וכן).

25. חזון יחזקאל (לתוספתא פ"ו ה"ח בחידושים) ומגביל את ההיתר לדבר שיש בו חיי נפש, תולדות יצחק (ד"ה אין לוקחין) והתיר לצורך אכילה וכיוצא ב.

השימושים המותרים בפירות שביעית, עיי' לעיל פרק ה.

בדבר השמיטה (פ"ח מ"ח ד"ה ויראה, האופן הראשון) כתב שמותר לקנות גם לצורך סיכה. וב"ה"לכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק סח) התיר גם שמן להדלקה. ועיי' פ"ה ה"ח (אות א).

בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' קכט ד"ה והנה בעבדים) כתב בשם הר"ד מקרלין להתיר כאשר למוכר שדחמים נשארין בקדושתם. ועיי' לעיל ה"א (אות ז) לענין לקיחת אשה.

26. אמנות יוסף (פ"ח ה"ח ד"ה אין).

27. בית רידב"ז (סי' ז סעי' ו), תורת השמיטה (סי' יד סעי' ע). ועיי' תוספת שביעית ס"ק מ). ועיי' מנחת שלמה (סי' מב, סי' נא ס"ק יג). וכן פ"ה ה"ט"ז (אות ו).

ועיי' פ"ה ה"ט (אות ג) לענין צביעת תפילין בעפצים של שביעית, ופ"ה ה"ח (הע' 14) לענין הדלקת נרות למצוה בשמן של שביעית.

טעם ההיתר לקניית אתרוג כתב הרידב"ז שהוא מפני שנטילת האתרוג נחשבת כאכילה (ירושלמי ערלה פ"א ה"א).

ח. קרבנות בדמי שביעית

"ואין מביאין מזה: קניי וכן וזבות וילדות והנאות ואשמות. ואם הביא – יאכל כנגדו".

יש אומרים שאיסור זה הוא מגזירת הכתוב.³⁸ ויש אומרים שהוא איסור דרבנן מחשש שמא הקרבן ייפסל.³⁹ ולדעות הללו משמע שאיסור זה נאמר בכל הקרבנות.

ויש מי שמשמע מדבריהם שמותר להביא חטאת העוף, שכולה נאכלת, שכן לדעתם האיסור בשאר הקרבנות הוא מושם הפסד פירות שביעית.⁴⁰

ויש מי שמשמע מדבריהם שמותר להביא קרבנות נדבה, שכן לדעתם האיסור הוא מפני שכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין.⁴¹

ויש מי שאומר שמותר להביא שלמים בדמי שביעית.⁴² ונראים הדברים שטעם האיסור בשאר הקרבנות הוא לפי שאינם נאכלים לבעלים.⁴³

ויש מי שמשמע מדבריו שאין איסור בהקדבה אלא בעצם ההקדש, שהוא כעין סחורה.⁴⁴

38. כלכלת שביעית (עמ' תקכב, מובא במשנת יוסף ח"ג עמ' קע בשיה"מ) עפ"י ת"כ (בהר פר' א הל' ו): "לאכלה – מובא להביא ממנה מנחות ולא להביא נסכים ממנה".

39. עטרת יוסף (מובא במשנת יוסף ח"ג עמ' קעא בשיה"מ), אמרי יושר (מובא שם), חזו"א (סי' יג ס"ק ד ד"ה ושא) יסוד הדין, עי' תוספתא (שביעית פ"ו הכ"א): "אין לוקחין תרומה בד"ש, שלא יביאנה ליד פסול".

40. ורא"ש מחזיקו. וכן בזבחים (ע"ה ע"ב), ועי' פ"ה הל' ד (אות א).

41. ר"ש (תרו"ט בהר פר' א הל' ו): וכתב שם שהתפסד בו מדובר הוא שריפה בקורבנות, ושפיכה לשתיין של נסכים. רש"ס (פ"ה הל' ד"ה אין מביאין), שני"א (פ"ה הל' ד"ה אין מביאין), מלא"ש (ד"ה אין מביאין), ערוה"ש (סי' כו סעי' ב), תולדות יצחק (ד"ה אין מביאין). ועי' די איתן (מובא בספר הליקוט'ם בהוצאת פרנקל), שלרמב"ם אסור מטעם סחורה.

42. תו"ט (ד"ה אין מביאין), תפא"י (פ"ה מ"ח אות מט), פ"מ (ד"ה אין מביאין), ערוה"ש (סי' כו סעי' ב), חזון נחום (מובא במשנת יוסף ח"ג עמ' קע בתו"א), תולדות יצחק (ד"ה אין מביאין).

43. לדעת התורה יודעים (פ"ה מ"ח) האיסור להביא דבר שבחובה נאמר רק לענין מעשר שני. ומתוך כך כתב במנהגי הרא"ה (מובא במשנת יוסף ח"ג עמ' קעא בשיה"מ) ובשר"ת אמרי יושר (ח"א סי' ק, מובא במשנת יוסף שם), שהאיסור בדמי שביעית הוא בשום פריעת חוב (לעיל אות ג).

44. מקור איסור זה הוא במשנה במנחות (פ"ז מ"ז, דף פב ע"א). ועי' מעשר שני (פ"א מ"א), ר"ש (ד"ה אין מביאין), רע"ב (ד"ה קנינא, תפא"י (אות לב), ועי' רמב"ם בפי"ה"מ (ד"ה קני) שנוקט טעם אחר במע"ש.

ועי' תוספתא (מנחות פ"ה הל' ו), וכעין זה במעילה פ"א הל' ו: "כל דבר שבחובה לא יביא אלא מן החולין... מכאן אמרו: אין מביאין... מנחת בהמה (דמי שביעית) ולחמה של תורה (פירות שביעית עצמם) מפירות שביעית, ואם הביא – הרי אלו פסולין". ועי' כלכלת שביעית (מובא במשנת יוסף ח"ג עמ' קעא בתו"א), שהמדובר כאן בפ"ש לאחר הבעור, ומש"ה פסולים.

45. עי' מרכבת המשנה (ח"ג, בכורות ג"א הל' ט), וכ"ה המשנ"ר (שביעית פ"ח מ"ח ד"ה קני) שמותר להביא שלמי נדבה.

46. רמב"ם בפי"ה"מ מעשר שני (פ"א מ"א הל' קני) לפי הבנת המשנ"ר (שביעית פ"ח מ"ח ד"ה קני), ולפי הבנת הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק עג).

47. ועי' תוספתא (פ"ה הל' ו) ב"הלכות שביעית" (שם) הסיק עפ"י תוספתא זו שאסור להביא שלמים מדמי שביעית. ועי' פ"ה הל' ד (אות א).

48. חזו"א (סי' יג ס"ק יג ד"ה שם).

מעיקר הדין.³³ ויש אומרים מפני שזיכין לאדם שלא בפניו.³⁴ ויש אומרים שתקנת חכמים היא שאדם המוסר דמי שביעית לחברו יוכל לחללם.³⁵

ויש אומרים שאינו יכול לחלל דמי שביעית של חברו,³⁶ ומה שאמרו חכמים "יאכל כנגדו" אינו אלא קנס.

ויש מי שמשמע מדבריהם, שאכן החילול תופס בקונה דברים אסורים בדמי שביעית, אך אינו תופס במוסר דמי שביעית לע"ה.³⁷

יש שהסתפקו בשאלה זו לענין ד"ש: תוס' (סוכה לט ע"א ד"ה מעות), ריטב"א (חידושים המיוחסים לרשב"א סוכה לט ע"א ד"ה ואם). ועי' כפות תמרים (סוכה לט ע"א ד"ה ועמודת) שדן בדעת הרמב"ם (פ"ח הל' ב), שלא הזכיר את הדין לאכול כנגדו במוסר ד"ש לע"ה.

33. מאירי (ב"ק סט ע"א ד"ה ויש), מרומי שדה (סוכה לט ע"א ד"ה שם בגמ') בדעת הרמב"ם (מע"ש ונטע רבעי פ"ט הל' ז).

34. וכ"כ הכס"מ (מע"ש ונטע רבעי פ"ט הל' ו) ומראה הפנים (לירושלמי מע"ש פ"ה הל' א ד"ה אתניא) בדעת הרמב"ם (שם) לענין נטע רבעי.

35. כן כתבו לענין מעשר שני: הר"ר מאיר (תוס' קידושין נו ע"א ד"ה מתקוף, תוס' הרא"ש שם ד"ה יאכל) מדון זכיה שמטעם שלוחות.

וכן לענין נטע רבעי: תוס' רבנו פרץ (ב"ק סח ע"ב ד"ה הוא) וכתב שם שהוא מדין זכיה. וכן כתבו האחרונים דהלן בדעת הרמב"ם (מע"ש ונטע"ר פ"ט הל' ז) שיכול לחלל מדין זכיה: רעק"א (מע"ש פ"ה מ"א ד"ה והצנועני), קצור"ח (סי' סא ס"ק ג ד"ה והנה לפנינו) בשם אחיו, אבן האזל (נגיבה ב"ב הל' ד"ה אבל, ובאופן). ולדעות אלו י"ל שהוא הדין להדיש. ועי' לקמן (הל' ע"ה).³⁷

36. לדעת התוס' (ב"ק סח ע"ב ד"ה הוא) והרשב"א (ד"ה הא), מעיקר הדין אין אדם מחלל מה שאינו שלו. אבל במוסר ד"ש לע"ה העמידו חכמים את הדמים ברישותו כדי שיוכל לחללם. ומסתבר שה"ה לדין "יאכל כנגדו" שנאמר בקונה דברים אסורים בד"ש.

37. כ"כ רא"י ולזניק (כרם ציון השלם עמ' קעקעז) בדעת הרמב"ם בפי"ה"מ (שביעית פ"ח מ"ח, מע"ש פ"א מ"ז) לענין קונה דברים אסורים בד"ש. וכן משמע מהמקדש דוד (סי' נח אות ד ד"ה כתב הרמב"ם) ועי' פ"ח הל' ב (אות ו והע' 4), דעת הרב זצ"ל ועוד אחרונים הסוברים כך לענין מוסר ד"ש לע"ה.

וכן כתבו לענין קונה דברים אסורים בדמי מעשר שני: ריב"א (תוס' קידושין נו ע"א ד"ה מתקוף, תוס' הרא"ש שם ד"ה יאכל), תוס' (ב"ק סח ע"ב ד"ה הוא), רשב"א (קידושין נו ע"א ד"ה הא).

וכן כתבו בדיון פדית נטע רבעי של חברו: רשב"א (בתשובות המיוחסות לרמב"ם), סי' קנו. מובא בבס"מ מע"ש ונטע"ר פ"ט הל' ז, שר"ת עונג י"ל (סי' צג ד"ה ולע"ז, וכן בהגה"ה ד"ה והכל), ולדעתו אפשר לחלל נטע רבעי שביד חברו רק בשביעית מפני שהוא הפקר בידו, אך א"א לחלל נטע"ר של חברו.

הריבמ"ן (מע"ש פ"ה מ"א ד"ה והצנועני) מפרש שאדם יכול לחלל מע"ש ונטע"ר שאינם שלו, מפני שהם ממון גבוה. וכ"כ אחרונים בדעת הרמב"ם (מע"ש ונטע"ר פ"ט הל' ז): תוס' הרי"ך (מע"ש פ"ד הל' ד"ה ועפ"ז), חזו"א (דמאי סי' טז ס"ק ז ד"ה ב"ה ב"ק. ועי' ד"ה שם ואפ"ה, וצ"ע), תולדות יצחק (מע"ש פ"ה הל' א ד"ה והצנועני). ולפי זה נראה שלדעתם אינו יכול לחלל דמי שביעית שביד חברו, מפני שהם ממון הדיוט.

38. עי' פ"ח הל' ב (אות ד), ועי' ערוך לנר (סוכה לט ע"ב ד"ה ובא) שהרמב"ם (מע"ש שם) פסק כסוגיא בב"ק (סח ע"ב) מדיון "זכין". וה"ה לקנה דברים אסורים בדמי שביעית ומע"ש. אבל בחילול אצל מי שחשוד על השביעית – אין זו זכות אלא חובה, שמארה שחושדו בדבר שמוכלל בו.

הריטב"א (קדושין נו ע"א ד"ה מתקוף) כתב שהקונה בהמה טמאה במנות מעשר יוכל לחלל ביד המוכר, מפני שמעיקר הדין צריכות המעות לחזור למקומו, וא"כ הן שלו. ולפי מה שכתב הרב זצ"ל לעיל (סעי' ו) יוצא שה"ה לד"ה בכה"ג. נימוק זה אינו שייך במוסר דמי שביעית לע"ה, שכן שם אין מקו טעות. ועי' קצור"ח (סי' שנד ס"ק ד) שכל זמן שהמוכר לא ידע שעליו להחזיר את הדמים, אין לראות אותם כמי שנמצאים ברשות הקונה, וא"א לחללם מטעם זה. ולדעתו אין לחלק בין המקרים.

יא. קניית פירות שביעית בדמי שביעית

יש אומרים שמותר לקנות פירות שביעית בדמי שביעית, אע"פ שאינם מתחללים עליהם.⁵²

הלכה יא

א. שטר עבודה מדמי שביעית	ג. קניית מים בפירות שביעית
ב. מתנת חנם לאומן	ד. תשלום בעד המים או העבודה
1. המתירים מתנה במקום שטר עבודה	ה. עבר וקנה מים
2. האוסרים מתנה במקום שטר עבודה	

רמב"ם

אין נותנים מהן: לא לבלל, ולא לספר, ולא לספק, ולא לשאר האומנין.¹ אבל נותן הוא למי שדולה מים מן הבור להשקות אותו מים. ומותר ליתן מפירות שביעית או מדמיהן לאומנין, מתנות חנם.²

- א. שטר עבודה מדמי שביעית
- "אין נותנים מהן: לא לבלל, ולא לספר, ולא לספק, ולא לשאר האומנין".

תוספת שבת

יש אומרים שהאיסור לשלם שטר עבודה מדמי שביעית הוא מדרבנן.³ ויש מי שמשמע מדבריהם שאיסור זה הוא מדאורייתא.⁴

52. תורת הארץ (ח"א פרק ח אות נז), ספר השמיטה (נמ"ז סי' ג והע' 6), כרם ציון (פרק טו סעי' יד), "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק ס). ועיי' משנת יוסף (ח"ג, מילואים לעמ' קנז) שמסתפק אם הדמים מתחללים בכה"ג. ועיי' שו"ת ישועת משה (ח"ד סי' יט).

1. שביעית (פ"ח מ"ה).
 2. עוד בענין נתינת דמי שביעית לאומן, עיי' פ"ה הי"ג (אות ז).
 3. "הלכות שביעית" (סי' ז סעי' יא, בה"ל ד"ה אין). וכן משמע מדברי ר' מרדכי בר מנחם רומאנו (פ"ח מ"ה ד"ה אין) והאמנות יוסף (פ"ח ה"ה ד"ה אבל) האומרים שהתירו לשלם בעד המים משום חיי נפש. ועיי' לעיל ה"א (אות ב).
 4. ערוה"ש (סי' כו סעי' ה). וכן משמע מהגמ' בע"ז (טב ע"א).
- לדעת הרב זצ"ל בפ"ה ה"ג (אות ז) האיסור לשלם שטר עבודה הוא מדין פגיעת חוב. והשוה לעיל ה"א (אות ב), הי" (אות א, ב).

הארץ

קרבן העומר בא מתבואה של שביעית.⁴⁵

אין להביא שקלים למקדש מדמי שביעית, ואם לקח — יאכל כנגדן.⁴⁶

ט. שתית יין בדמי שביעית

שבת הארץ

ואם שותה יין בדמי שביעית, שדרך הוא תמיד ליתן המעות אחר ששותה את היין — טוב שיאמר לחנווני תן לי היין והא לך המעות בידך. דהוי כמו שנתן המעות קודם ששותה היין, וכל מה שהוא שותה היין יוצא המעות לחולין, וכשנותן לו המעות — נותן לו חולין, ולא הוי כפורע חובו מדמי שביעית.⁴⁷

תוספת שבת

ויש אומרים שמותר להעמיד לפניו מעות של שביעית ומעות של חולין, באופן שהמוכר יכול לבחור איזה מהם שירצה.⁴⁸

שבת הארץ

ונראה שאדם חשוב שנאמנים לו, די כשפורע אחר כך, שכיון שבדעת הקונה והמוכר הוא שיפרע מיד, חשוב כאילו באו המעות ליד המוכר בתחילה, ויצאו לחולין על ידי זה שנכנס היין בקדושת שביעית.⁴⁹

י. חליפין בפירות שביעית

תוספת שבת

יש אומרים שחליפין מותרים בפירות שביעית.⁵⁰ ויש אוסרים.⁵¹

45. מנחות (פד ע"א).

46. שקלים (פ"ב מ"ב), רמב"ם (שקלים פ"ג ה"א).

47. הל' ירושלמי (פ"ח ה"ז) כ"ר יעקב בר אחא בשם ר' אביןא: "מחוי ליה כהוא גוסב כהדא", לפי: בהגר"א (כת"י א ד"ה ר' יעקב, דו אמר), מהר"א פולדא (ה"ה שתי, כמאן). וכ"כ תוס' א"ש (פ"ח מ"ד ד"ה כשאלקוט) בהסבר המשנה.

48. פ"מ (פ"ח ה"ז שתי), תולדות יצחק (סד"ה עד כדון). ועיי' תבונה (ה"ה רבי) שכתב שדרך זו אינה להלכה.

49. הל' ירושלמי (פ"ח ה"ז) מדר"י יוחנן, לפי: הגר"א (כת"י א ד"ה ר' יוחנן), מהר"א פולדא (ה"ה שתי), פ"מ (ה"ה שתי), תולדות יצחק (ה"ה שתי, עד כדון). ויש שפירשו את הירושלמי באופן אחר, ויחכן שאינם נוקטים זאת להלכה: רש"ס (ה"ה שתי חמא), גיר (ה"ה רבי יוחנן).

בכתב היד נכתבה הלכה זו בסגנון שונה: "והוא הדין כל דבר שהוא אוכל ושותה אותו לשנתו מיד, אם הוא תשלם את הדמים לפני שתייתו — הרי זה כלוקח לשותה מדמי שביעית, ומותר. אבל אם שותה ואח"כ תשלם — הוי כמו שנתן את חובו מדמי שביעית. על כן, אם הוא אדם נאמן ובטוח, שסומך על דבריו שהוכסף מומן אצלו — הוי כמו שנתן בתחילה את הדמים: אבל שאר בני אדם צריך שיאמר לו תן לי היין, והמעות מראה לו בידו, דהוי כמו שנתקבלו בתחילה. ואם נתקבלו אחר כך — לא הוי אז כפורע חובו מדמי שביעית".

50. ספר השמיטה (נמ"ז הע' 5, עמ' מא הע' 12) עפ"י רמב"ם (בפיה"מ פ"ח מ"ד, ולקמן הי"ד), כרם ציון (פרק טו סעי' ו), הרב זצ"ל (לקמן הי"ד אות א-ב והע' 4), פ"ח ה"כ (אות ה סעי' 4). וכן מוכח מהדאשונים המסבירים על יסוד זה את דין החלפת ככר בירקות שדה (ה"ד הע' 4).

51. משנ"ר (פ"ח מ"ד ד"ה כשאלקוט) עפ"י ר"ש ורע"ב (שם).

2. האוסרים מתנה במקום שטר עבודה

שבת הארץ

ויש מי שאומר שכל שהוא חייב לשלם להן שכר, ועל ידי מה שנתן להם מתנה זו לא יתבעו ממנו את חובם — זהו ממש פריעת חוב מפירות שביעית או מדמיהן שאסור. ולא מהני מה שלא פירש בהדיא שהוא לשם שכר. ואפילו במקרים המתנה קודם ההנאה, סוכר שאם הוא כמערים — אסור, דהיינו שנתן לו ומיד הוא נהנה ממנו. ולא הותר כזה כי אם: כשהקדמת המתנה היא זמן רב קודם ההוצאה, וגם אינו מכוון ליהנות ממנו כשכיל כך, אף על פי שהוא יודע שמקבל המתנה יעשה אחר כך עימו בחינם, כיון דלא מכוון לזה — לית לן בה¹³.

ג. קניית מים בפירות שביעית

"אבל נותן הוא למי שדולה מים מן הבור להשקותו מים".

יש אומרים שמה שמוחר ליתן מפירות שביעית לכייר להשקותו, היינו דוקא שכר מה שמשקה אותו לבדו, אבל אסור לפרוע שכר הכייר שמשקה את אחרים מבני העיר מפירות שביעית¹⁴.
ויש אומרים שלהשקות לאדם — מותר, ואין אסור ליתן שכר לכייר רק כשכיל מה שהוא נותן לו מן המים לשאר תשמישיו¹⁵, כמו השקאת בהמתו ומשרה וכביסה ומרחץ.

תוספת שבת

ויש אומרים שאסור לקנות מים לבהמה ולשאר תשמישים אף כשקונה אותם עם מים לשתיה¹⁶.

13. להם שמם (פ"ח מ"ה, מובא בתוס' א"ש ד"ה ולכולן), תולדות יצחק (ד"ה ולכולן). ועי' פ"ה ה"ג (אות ז).
14. פאה"ש (סי' כו סעי' יא וביש"ר סי"ק לא) עפ"י רמב"ם (בפיה"מ, ד"ה וספן). ועי' דברי ישראל (לחכמת אדם שערי צדק פרק יח סעי' יג) שאם משלם תמורת המים עצמם — מותר לדעה זו גם כשמשלם בעד אחרים.
15. תפ"ש (פ"ח מ"ה), רש"ס (ד"ה לבייר), מהר"א פולדא (ד"ה בייר), פנ"מ (ד"ה אין). ועי' פירוש ר' מרדכי בר מנחם רומאני (אין) שהתירו משום חיי נפש.
16. דין האכלת מאכל אדם לבהמה, עי' פ"ה ה"ה (אות א). דין משרה וכביסה בפירות שביעית, עי' פ"ה ה"ה. משנת יוסף (ח"ג עמ' קלז בתר"א) עפ"י רש"ס (פ"ח ה"ה ד"ה ולא כלל), האומר שאסור לשלם לספן מד"ש, למרות שבין השאר הוא מקבל גם מים לשתיה תמורתם. וכן משמע מערוה"ש (סי' כו סעי' ה). דין קניית פ"ש בהבלעה, עי' לעיל ה"א (אות ג סעי' 5) ופ"ח ה"א (אות ב).

יש אומרים שאיסור זה נאמר אף בפירות שביעית עצמם⁵. ויש אומרים שבפירות שביעית עצמם מותר לשלם שכר עבודה בעד דברים שהנאתן וביעורן שוה⁶.
ב. מתנת חנם לאומן
"ומותר ליתן מפירות שביעית או מרמוהן לאומנו, מתנת חנם".

1. המתירים מתנה במקום שטר עבודה

שבת הארץ
ויש אומרים שאף על פי שהוא חייב להאומנו שכר, ועל ידי מה שנתן להם מתנת חנם מפירות שביעית אינם תובעים ממנו את שכר — גם כן מותר⁷, דהוי כמו אכילת פירות שביעית בטובה, שמוחר⁸.

תוספת שבת

ויש אומרים שלא התירו באופן זה אלא כשעושים מלאכה באותם הפירות שמקבלים בשכרם⁹. לדעה זו יש מי שאומר שהגבלה זו אמורה דוקא כשעבד על דעת לקבל שכר, ולא כשעבד בחינם¹⁰.
לדעות אלו המתירות מתנה במקום שכר עבודה יש אומרים שמוחר אף לתת פירות שביעית במתנה לחברו, ולקבל ממנו מעות במתנה¹¹.
ויש מי שאומר שאעפ"כ לא התירו להתחייב דמים לאומן על דעת לפרעו מדמי שביעית¹².

5. רש"ס (פ"ח ה"ה ד"ה אין נותנין). וכן משמע מהגמ' בע"ז (סב ע"א), ומהר"י קורקוס (פ"ו ה"א). וכן נראה מדברי הרמב"ם (כאן) והרב זצ"ל לקמן (אות ג).
6. מקדש דוד (סי' נט ס"ק ד ד"ה אמרינן פ"ח).
7. רע"ב (פ"ח מ"ה ד"ה ולכולן), דא"ש (ד"ה לא לספר), מהר"י קורקוס (פ"ו ה"א) מהר"א פולדא (ד"ה ולכולן), ערוה"ש (סי' כו סעי' ה), חזו"א (סי' יג ס"ק יז ד"ה מ"ה), תורת השביעית (עמ' תכא) "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד סי"ק פדצ), ומדברי המאירי (ע"ז סב ע"ב ד"ה תמרים) משמע שלא התירו אלא מתנת חנם גמורה. ועי' פ"ה ה"ג (אות ד).
8. הל"ה מלא"ש (פ"ח מ"ה ד"ה ולכולן). וכן משמע מהרמב"ם בפיה"מ (ד"ה ולכולן). התפא"י (אות לו) והמשכ"ר (ד"ה ולכולן) מסבירים שמוחר מפי שאין זו דרך סחורה. דין אכילת פירות שביעית בטובה, עי' לקמן הט"ו (אות א).
9. ראב"ד (ע"ז סב ע"ב ד"ה אבל), תוס' (ד"ה דיהיב), תוס' ר"י מפרי"ש (ע"ז סב ע"א ד"ה דיהיב). ועי' מאירי (ד"ה תמרים) שלא חילק. ועיי' ירושלמי (שביעית פ"ח סוף ה"ו, ע"ז פ"ה ה"א), דבר השמיטה (פ"ח מ"ה ד"ה ואיכא).
10. חזו"א (סי' יג ס"ק יט ד"ה ס"ב א').
11. חזו"א (סי' יג ס"ק יז ד"ה מ"ה). וכן משמע בספר השמיטה (עמ' לו סעי' ט והע' 6). ועי' לקמן הי"ד (אות ב).
12. דבר השמיטה (פ"ח מ"ח ד"ה מיהא) וכתב שאסור משום הערמה. ועי' שו"ת תורה לשמה (סי' רפב).

הלכה יב

- א. שכירת פועל לספיחין
- ב. פועל שהביא כמות מרובה
 1. הקונסים בפעולת איסור
 2. התולים את הקנס בגובה השכר

רמב"ם

האומר לפועל הא כך איסר זה ולקט לי ירק היום – שכרו מותר¹, ואינו כדמי שביעית אלא מוציא בכל מה שירצה. ולא קנסו את הפועל להיות שכרו כדמי שביעית². ואם אמר לו: לקט לי בו היום ירק, הרי זה כדמי שביעית¹, ואינו מוציא אלא באכילה ושתייה כפירות שביעית.

א. שכירת פועל לספיחין

"... ולקט לי ירק היום – שכרו מותר"¹.

1. שביעית (פ"ח מ"ח), ירושלמי (מע"ש פ"ג ה"א). ביסוד הדין נאמרו כמה שיטות עיקריות, שיש להן נפק"מ במקרים שונים במקצת מהמקרים הנידון כאן:

מהגמ' בע"ז (סב ע"א) משמע שההבדל בין הרישא לסיפא בדברי המשנה הוא, שברישא אין הדמים שביעית – מפני שהתשלום הוא שכר עבודה. ובסיפא הדמים שביעית – מפני שהפועל לוקט לעצמו ומוכר, והתשלום הוא דמי הדיק. וכן משמע מהראשונים שם: רש"י (ד"ה לקט לי ירק), ריטב"א (ד"ה והרי השביעית), ר"ן (לר"ף דף ל ע"א ד"ה גרסינן בירושלמי), רא"ש (שביעית פ"ח מ"ד ד"ה שכרו), רע"ב (ד"ה לקט). וכן פירשו האחרונים עפ"י דעת ר' יוחנן בירושלמי: בהגד"א (פ"ח ה"ז, כת"י א ד"ה ר' יוחנן, כת"י ב ד"ה ר"א), חכמת אדם (שערי צדק פרק יח סעי' יד), פאה"ש (ס' כו, ביט"ר ס"ק לג), ערוה"ש (ס' כו סעי' ח), רידב"ז (ס' ח סעי' ד ד"ה מונתיא). וכן משמע מהתוספות (פ"ו ה"ט) ומפורשים שם.

לעומת זאת בירושלמי (פ"ח ה"ז) נאמר שהלכתי זה היא מ"הלכות של עמנוס", וההבדל שבין הרישא לסיפא אינו מעיקר הדין. מתוך כך י"א שמעיקר הדין היה ראוי לאסור בשני המקרים, והקולא שבידשא היא תקנה מיוחדת: ריבמ"ץ (פ"ח מ"ד ד"ה האומר), ר"ש מקינון (ספר כריתות ח"ה שער ב אות צב, מובא בשטמ"ק החדש), רש"ס (מע"ש פ"ג ה"א ד"ה מהלכות). לדעה זו יש אומרים שהסיבה שהקלו ברישא הוא משום כדי חייו של הפועל: רש"ס (שם), מלא"ש (שביעית שם ד"ה האומר), תולדות יצחק (ד"ה מהלכות). ויש אומרים שמעיקר הדין היה ראוי להיתיר בשני המקרים, אלא שהחמירו בסיפא משום קנס: פנ"מ (פ"ח ה"ד מהלכות), חזו"א (ס' יג ס"ק טז ד"ה מ"ח) והוסף שמדובר דוקא בנוהג לו את הכסף מראש, ישועת משה (ח"ד ס' טו אות ד). וכן משמע מהרדב"ז (פ"ו ה"ב) אך הוא מבחין בין שכיר לקבלן. ועיי' לקמן (אות ב).
2. עיי' (סב ע"א). ועיי' לקמן (ה"ח).

שבת הארץ
ויש מי שנראה מדבריו, שלשתיה של בהמה מותר ליתן לבכיר, אבל לשאר תשמישין – אסור¹⁷.

ד. תשלום בעד המים או העבודה

מת"ק
ויש מי שנראה מדבריו שאסור ליתן בשביל האומנות של עשית הבור או בשביל הסודוד של השקאת המים, אבל מותר לשלם לבעל הבור בשביל המים עצמם שהוא נוהג לו לשתייה¹⁸.

תוספת שבת
ויש אומרים שמותר לשלם גם את שכר הטירחת של הבכיר מדמי שביעית¹⁹.

ה. עבר וקנה מים

עבר וקנה מים לבהמה ולשאר תשמישין בדמי שביעית, יש מי שאומר שאם התשלום היה בעד המים – חלה עליהם קדושת שביעית, ואסורים לבהמה. אבל אם התשלום היה עבור שכר העבודה – מותרים בכל שימוש, ויאלץ כנגדן מפירות שביעית²⁰.

17. **רידב"ז** (לירושלמי פ"ח ה"ה ד"ה תני) עפ"י גרסת הגר"א וכרבנו בית רידב"ז (ס' ז סעי' יא ד"ה און). דין קניית מים לבהמה מדמי מכירת מאכל בהמה, עיי' אמונת יוסף (פ"ח ה"ה ד"ה און) ולעיל פ"ה ה"ב (אות ב).
18. וכ"כ: ריבמ"ץ (פ"ח מ"ה מ"ה ד"ה לא לבכיר), רש"ס (ד"ה לבכיר), אשל אברהם (מובא במשנת יוסף ח"ג עמ' קלז בשיה"פ), בית רידב"ז (ס' ז סעי' יא בהג"ה לפאה"ש), "הלכות שביעית" (ס' ז, כסא דוד ס"ק פג), ועיי' משנת יוסף (ח"ג עמ' קלדקלח אות כד, ובשיה"מ אות ג). ועיי' חזו"א (ס' יג ס"ק יב ד"ה פ"ח). בכנת היד הוסיף הרב זצ"ל לדעה זו: "ולפי סברא זו י"ל שמותר ליתן לו גם כן בשביל מה שמשקה אחרים, שכל מה שמוותר להוציא על זה פירות שביעית בשביל עצמו – מותר גם כן בשביל אחרים". וכן פסק ב"הלכות שביעית" (ס' ז, כסא דוד ס"ק פד).
19. רש"ס (פ"ח ה"ה ד"ה לבכיר), אמונת יוסף (ד"ה אכל), "הלכות שביעית" (ס' ז סעי' יא, בה"ל ד"ה שדולה) בדעת הרמב"ם. ועיי' משנת יוסף (ח"ג עמ' קלח בשיה"מ, אות א), והוסיף שם (אות ד ובשיה"מ אות ג) שהמתירים לשלם לחופר הבור את שכר החפירה, לא התירו אלא בבאר של מים נובעים, ולא בבור למילוי מים.
20. הרמב"ם (כאן ובפיה"מ ד"ה בכיר, וספו) מפרש שהבכיר הוא מי שדולה מים מן הבור. ועיי' ערוך (ערך הבכיר) משמע שהשכר שהתירו לשלם הוא שכר עבודה.
- מדברי מפרשים אחרים, שכתבו שהבכיר הוא חופר בורות אין ראיה להקל בזה, מפני שבהמשך דבריהם משמע שמדובר בחופר בורות ומספק בעצמו את המים. וא"כ יתכן שהתשלום הוא מחיר המים עצמם. חזו"א (ס' יג ס"ק יב ד"ה פ"ח), ואם, ס"ק טו ד"ה ומיהו בנות).

שביעית, משום שעבר עבירה. אבל אם מקבל שכר מועט – שכרו חולין למרות שעבר עבירה.⁷

ג. תנאים בהיתר שכר הפועל

יש אומרים שלא התירו את השכר אלא בשכיר, אבל קבלן למרות שמקבל שכר פעולה – שכרו קדוש בקדושת שביעית, מפני שדומה למכר.⁸

ויש מי שאומר שלא הקלו אלא כשנתן לו את שכרו מראש, שאין הדמים נתפסים בקדושת שביעית.⁹

ד. איסוף ע"י אחרים

יש אומרים שמותר לאדם אף לשכור פועלים רבים שיאספו לו ירקות לצרכי ביתו.¹⁰ ויש אומרים שלא התירו אלא פועל יחיד.¹¹

יש אומרים, שהמציא מעות לעניים שיאספו פירות שביעית בשבילו כדי שיוכל למכור – עובר על איסור סחורה מדרבנן.¹²

ויש מי שאומר שאסור מדרבנן להלוות מעות לעניים אפילו בשנה השישית, כדי שיאספו בשבילו פירות בשביעית.¹³

שבת הארץ

ויש מי שנראה מדבריו, שדוקא כשלוקט לו ירק המותר באכילה, דהיינו ירקות-ישרה מאותן שאינם מזרעים, שאין בהם איסור ספיחין – אז שכרו מותר כשאמר לו לקוט לי היום ירק. אבל אם היה הירק מהירקות המזרעים, שאסורים באכילה מטעם ספיחין – יהיה לעולם השכר אסור מטעם קנס, כיון ששכרו לדבר האסור.³

תוספת שבת

ויש אומרים שגם כשלקט לו ספיחין האסורים באכילה – אין לדמים דין שביעית.⁴

ב. פועל שהביא כמות מרובה

1. הקונסים בפעולת איסור

שבת הארץ

ונראה שאפילו הביא לו ירק הרבה יותר מן השיעור שמותר להביא מן המופקר – גם כן שכרו מותר, כיון שאמר "לקוט לי" ולא "לקוט לי כו" – לא נתן לו שכר הירק, כי אם שכר פעולה של הלקיטה, ושכר טורח זה אין בו משום דמי שביעית. אבל אם פסק עמו שיביא לו הרבה יותר ממה שמותר להביא מן המופקר, בשביל איסור זה – נראין הדברים ששכרו אסור, דכל שנעשה הפיסוק באיסור, ראוי לקנסם ולאוסרן.⁵

תוספת שבת

ויש מי שאומר שלא הקלו בפועל אלא כשאוסף כמות מועטת.⁶

2. התולים את הקנס בגובה השכר

ויש אומרים שאם הפועל אסף כמות מרובה ומקבל עליה שכר מרובה – שכרו

3. תמ"ד

כס"מ (פ"ו הי"ב), פאה"ש (סי' כו, בישר"ר ס"ק לד), ועי' רמב"ן (ויקרא כה ה) שמעמיד הלכה זו בירקות שנכנסו משישית לשביעית שאין בהם איסור ספיחים. ועי' לעיל ה"ב (אות ג), פ"ד ה"ג (אות ב סעי' 2-3).

דברי הרב זצ"ל צ"ע, שכן נראה שהכס"מ ופאה"ש העמידו בירקות שאין בהם ספיחין כדי רק להעמיד במציאות שאין בה איסור אכילה, אך לא לגלל לקיטת הפועל. ועי' "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק צג) שעמד על קושי זה.

4. תוס' אר"ש

(סי' ז, כסא דוד ס"ק צג). בית רידב"ז (סי' ז סעי' יב), תורת השביעית (עמ' תכג, תכז), "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק צג).

5. הרב זצ"ל

מבחין אם הנבואה הכמות המדולה היתה עפ"י בקשת בעה"ב או ביוזמתו של הפועל. ומדברי החזו"א (סי' יג ס"ק יט ד"ה ע"י) בדעת הרמב"ם משמע שאין לחלק, ובכל מקרה שכרו מותר.

6. פאה"ש

(סי' כו, בישר"ר ס"ק לה) בדעת הרמב"ם (ה"יג). וכן משמע מתו"ט (פ"ח מ"ד ד"ה שכר).

7.

אחרונים בדעת הרמב"ם: תוס' אר"ש (ד"ה שכר), בית רידב"ז (סי' ז סעי' יג בהגה"ה לפאה"ש) ולדעתו שכר מועט הוא עד מזון ג' סעודות. הרידב"ז מוסיף שגם התוס' (ע"ב סב ע"ב ד"ה חמורין) מודים שהקלו בשכר מועט.

החזו"א (סי' יג ס"ק יט ד"ה ע"י) מסביר בדעת התוס' (ע"ז סב ע"ב ד"ה חמורין) שעצם עשיית רווחים בפירות שביעית אסורה משום סחורה.

8.

רדב"ז (פ"ו הי"ב), "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק צט). וכן משמע משו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קכו ד"ה ובדיו).

9.

דברי ישראל (לחכ"א) שעירי צדק פרק יח סעי' יד, מובא במשנת יוסף ח"ג עמ' קכב בתר"א). ועי' חזו"א (סי' יג ס"ק טז ד"ה מ"ד, שם, סי' יד ס"ק ה ד"ה והא) שהסתפק בשאלה זו.

10.

עי' תוספתא (פ"ה הי"ז). ועי' מנחת ביכורים וחזון יחזקאל (שם) שמותר אף למכור אח"כ.

11.

יש שכתבו שתוספתא זו (לעיל הי' 10) איננה להלכה: חזו"א (סי' יג ס"ק יז ד"ה ובתוס'), משנת יוסף (ח"ג עמ' מד, שיטות המפרשים ד"ה והרמב"ם). ועי' פ"ד הי"א (אות ד).

12.

תוס' (ה"ה כב ע"א אלו, סנהדרין כד ע"ב סד"ה ואלו), מאירי (סנהדרין כד ע"ב ד"ה אמר). החזו"א (סי' יג ס"ק יז ד"ה ר"ה) מסביר שאין זו סחורה גמורה, מפני שהעניים לא זכו בפירות אלו לעצמם, ולכן לא היה בדרך זו משום לוקח ומוכר אלא לוקט ומוכר, שאינו בכלל סחורה לדעה זו.

13.

ר"י מלני"ל (סנהדרין כד ע"ב ד"ה וסוחר, אמר). ועי' פ"ח הי"כ (אות ה סעי' ג).

2. במלאכת היתר

שבת הארץ

ויש אומרים שאפילו עשו החמרים מלאכה המותרת בשביעית, כגון שלא הביאו יותר מן השיעור המותר להביא מן המזפקר — גם כן שכרם אסור. משום שהחמרים מרויחים יותר מן הפועל, נחשב שכרם כסחורה.⁵

תוספת שבת

ויש מי שאומר לדעה זו שאם הרויחו מעט — שכרם מותר.⁶

הלכה יד

- א. נתנית ככר תמורת פירות שביעית
- ב. תנאי ההיתר לנתנית פירות שביעית בככר

רמב"ם

הלוקח מן הנחתום ככר בפונדיון, ואומר לו בשעת לקיחה: כשאלקוט יקוּת־שדה אביא לך בו — הרי זה מותר,¹ ואותו הככר הרי הוא כפירות שביעית.² ואם לקח ממנו סתם — לא יישלם לו מדמי שביעית,¹ שאין פורעין חוב מדמי שביעית.³

5. תוס' (ע"ז סב ע"ב ד"ה תמורין), ראב"ד (ד"ה תמרים, מובא ברשב"א ד"ה הא דאמרין), תוס' ר"י מפרי"ש (ד"ה תמורין), מאיר (ד"ה תמרים), בהג"א (פ"ח ה"ן, כת"י א ד"ה במכתפ) ולדעתו "פירות עבירה" (ירושלמי פ"ח ה"ן) היינו פירות הקדושים בקדושת שביעית, מלא"ש (פ"ח מ"ד בהגה"ה).

לדעת התוס' (שם) רוח גדול אסור, מפני שדומה לסחורה. אך החזו"א (סי' יג ס"ק יט ד"ה ע"ז) מסביר בדעת התוס' שגם מלאכה בשכר מועט דומה לסחורה ואסורה לכתחילה, אלא שבפועל לא קנסו בדיעבד.

לדעת הרמב"ן (ד"ה והא דאמרין) קנסו אותם שמא יבואו שוכריהם לשלם להם מפירות שביעית. הריטב"א (ד"ה אמה) והמאירי (ד"ה תמרים) כתבו שקנסו אותם מפני שגורמים לשוכריהם לעשות סחורה. ולדעת הראב"ד (ד"ה תמרים) קנסו שמא יבואו החמרים עצמם לעשות סחורה בפירות. ועי' משנת יוסף (ח"ג עמ' מט הע' ז).

6. בית רידב"ז (סי' ז סעי' יג בהג"ה לפאה"ש). ועי' "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק צט) שחולק עליו.

- 1. שביעית (פ"ח מ"ד).
- 2. וכן פנ"מ ותולדות יצחק (פ"ח ה"ד ד"ה כשאלקוט), רידב"ז (מע"ש פ"ג הא"ה ד"ה תני).
- 3. עי' לעיל (ה"י אות ג).

הלכה יג

טעם הקנס בחמרים
1. במלאכת איסור
2. במלאכת היתר

רמב"ם

החמרים העושים בפירות שביעית מלאכת שביעית האסורה, כגון שהביאו יתר מדאי,¹ — הרי שכרן כדמי שביעית, ודבר זה קנס להם.²

ומפני מה קנסו בשכר החמרים ולא קנסו בשכר הפועל, מפני ששכר הפועל מעט לא קנסו בו, משום כדי חייו.³

טעם הקנס בחמרים

- 1. במלאכת איסור

"החמרים העושים בפירות שביעית מלאכת שביעית האסורה, כגון שהביאו יתר מדאי — הרי שכרן כדמי שביעית".²

תוספת שבת

יש אומרים שקנסו את החמרים גם כשעשו מלאכה מותרת בפירות אסורים.⁴

- 1. גדדו של שיעור זה, עי' רמב"ם פ"ד הכ"ז, ופ"ח ה"ה.
- 2. תוספתא (שביעית פ"ו ה"ח) ובגירסת הגר"א, ירושלמי (פ"ח ה"ו בסופה), ע"ז (סב ע"א).
- הרמב"ם נוקט שהמזדבב במלאכה אסורה, עפ"י דעת ר' הילא בירושלמי (שביעית פ"ח ה"ז, ע"ז פ"ה ה"א). וכן כתבו הר"ן (לרי"ף ע"ז ל ע"א ד"ה ופרכין), ומהר"י קורקוס (פ"ו ה"ג). וכן פסק ב"הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק ק).
- יש מדגישים שלדעת הרמב"ם האיסור הוא דוקא כשעשו הפועלים בעצמם מלאכה אסורה, ולא כשעשו מלאכה מותרת בפירות אסורים: בית רידב"ז (סי' ז סעי' יב), תורת השביעית (עמ' תכה).
- 3. עפ"י ע"ז (סב ע"ב).
- 4. רמב"ן (ע"ז סב ע"א ד"ה והא דאמרין), והסביר שם עפ"י הירושלמי שמדובר בפירות שביעית לאחר הביעור. ועי' בית רידב"ז (סי' ז סעי' יב ד"ה ולפלא) שהשכר אינו נתפס בקדושת שביעית לאחר הביעור. הרש"ס (פ"ח ה"ן ד"ה במכתפ) מעמיד בספיקו או בפירות שנשמרו באיסור. ועי' מהר"א פולדא (ר"ה ר' הילא) וחזון יחזקאל (לתוספתא פ"ו ה"ח, בהסבר דעה זו, עפ"י גירסת הגר"א) שהמדובר בפירות שנשמרו באיסור. ועי' "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק צח).

שבת הארץ

והא דמותר להביא לו ירקות שדה של שביעית תמורת הכבר שנטל ממנו — דוקא כשאמר לו בלשון ברי שיביא לו ירקות שדה¹³, דסמך דעתיה עליה¹⁴, והוי כמחליף ככר בירקות שדה שמותר¹⁵. אבל אם אמר לו לשון מסופק — נעשה הפונדיון חוב עליו, ואסור לפרוע לו מפירות שביעית.

תוספת שבת

ויש מי שאומר שלא התירו אלא כאשר הירקות כבר ברשותו של המלקט¹⁶.

ויש אומרים שאם משעבד את עצמו לפרוע ירק — אסור, אך כשאומר לשון מסופק — מותר¹⁷.

ויש אומרים שבכל מקרה, אם התנה עמו שהכבר היא בשכר הטיחה של הבאת הירק — מותר, ואין הכבר נתפסת בקדושת שביעית¹⁸.

הארץ

א. נתינת ככר תמורת פירות שביעית

"הלוקח מן הנחתום ככר בפונדיון, ואומר לו בשעת לקיחה: כשאלקוט ירקות-שדה אביא לך כו — הרי זה מותר, ואותו הכבר הרי הוא כפירות שביעית".

תוספת שבת

ולדעה זו התירו משום שהם כמחליפים ככר בפירות שביעית⁴.

ויש אומרים שהתירו מפני שהם כנותנים מתנת חנם זה לזה⁵, ולפי"ז הכבר חולין⁶. ויש

אומרים שלדעה זו אם נתן לו את הירק מיד — הכבר שביעית⁷.

ויש מי שאומר שכל זמן שלא נתן לו את הירק — אין הכבר נתפסת בקדושת שביעית⁸.

ב. תנאי ההיתר לנתינת פירות שביעית בככר

"הלוקח מן הנחתום ככר בפונדיון, ואומר לו בשעת לקיחה: כשאלקוט ירקות שדה אביא לך כו — הרי זה מותר".

והוא הדין שמותר כשנתן לו ירקות מיד⁹. ויש מי שמשמע מדבריו שלא התירו אלא כשמביא לו ירקות בזמן שהכבר עדיין בעין¹⁰.

יש מי שאומר שההיתר בהלכה זו נאמר אף במקרה שקבעו את מחירו של הכבר, שהוא בפונדיון¹¹. ויש אוסרים¹².

¹³ תיב"ז ירושלמי (פ"ח ה"ד בסופה, מע"ש פ"ג ה"א) לפי הנחת הרש"ס (מע"ש שם ד"ה ומסיק, שביעית שם

ד"ה ומסיק), בהג"א (שביעית שם כת"י א ד"ה מה, ואם, מע"ש שם ד"ה אם בההוא), פאה"ש (סי' כו, ביט"ר ס"ק לו), תורת השביעית (עמ' תכז), תולדות יצחק (שביעית שם ד"ה בההוא, מפני, מע"ש שם ד"ה אלא), "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק קו). ועיי' ירושלמי (פ"ח ה"ו), ספר ניר (מע"ש שם ד"ה אם).

¹⁴ עפ"י ירושלמי (פ"ח ה"ד) האומר בסעם הדבר: "לפי שירקות שדה מצויין".

¹⁵ עיי' לעיל (הע' 4). ועיי' חזו"א (סי' יג ס"ק טז ד"ה שם לקח, והא) שכתב שלדעת הרמב"ם ההיתר הוא משום שכאשר אמר לו בלשון בריא הרי יש כאן "מי שפירע" ו"מחוסר אמנה" — ולכן מותר. אבל אם לא שמא דעתיה כלל — אין לדברים אלו שום משמעות קניינית — ולכן אסור. ואינו נחשב למחליף אלא לפרוע חוב.

ויש אומרים שהדברים אמורים גם לשיטה המתירה מטעם מתנת חנים (לעיל הע' 5): רש"ס (שביעית פ"ח ה"ד ד"ה ומסיק, מע"ש פ"ג ה"א ד"ה ומסיק), פרי גאון (מובא במשנת יוסף ח"ג עמ' קלד בתו"א). ועיי' תוספתא כפשוטה (עמ' 566 הע' 13-15).

¹⁶ רידב"ז (מע"ש פ"ג ה"א תנן).

¹⁷ מהר"א פולדא (פ"ח ה"ד ד"ה בההוא), מנחת בכורים (לתוספתא פ"ו הי"ג). לשיטתם (הע' 5), שיסוד ההיתר הוא מתנת חנם; וא"כ אין צורך בכך שתהיה ראויה שיוכל להביא ירק, ובספק הוא יותר קרוב למתנת חנם. מהר"א פולדא מוסיף (שם) שאם אמר "בריי" וירקות שדה מצויים — לא חשיב שעבדו, ומותר.

¹⁸ ספר ניר (ד"ה כההוא) "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק קז).

⁴ רמב"ם (בפיה"מ, סד"ה שכרו אסור), בהג"א (שביעית שם כת"י א ד"ה מה, ורבנן, כת"י ב ד"ה שאין, מע"ש פ"ג ה"א ד"ה מה, אם באומר, אם בההוא), פאה"ש (סי' כו, ביט"ר ס"ק לו), תולדות יצחק (ד"ה מפני), ועיי' ערוה"ש (סי' כו סעי' י), ועיי' לקמן (הע' 10, 15).

⁵ דין חליפין בפירות שביעית, עיי' לעיל ה"י (אות י).

⁶ ריבמ"ץ (ד"ה לקח), ר"ש (פ"ח מ"ד ד"ה ככר), רא"ש (ד"ה ככר), רש"ס (ד"ה ככר, הב, מע"ש פ"ג ה"א ד"ה ככר), רע"ב (ד"ה כשאלקוט), מהר"א פולדא (ד"ה כשאלקוט, בההוא), מנחת בכורים (לתוספתא פ"ו הי"ג). ועיי' לקמן (הע' 17).

⁷ אחרונים בדעת המפרשים לעיל (הע' 5): רש"ש (מובא בתוס' אג"ש ד"ה כשאלקוט), ערוה"ש (סי' כו סעי' י), תורת השביעית (עמ' תכז), "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק קכ).

⁸ תורת השביעית (עמ' תכז), "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק קכ).

⁹ תורת זמעים (פ"ח מ"ד). לבירור דעת הרב רצ"ל עיי' לקמן (אות ב הע' 10).

¹⁰ משנ"ד (פ"ח מ"ד ד"ה כשאלקוט וה"ה) לכל הפירושים במשנה, פאה"ש (סי' כו, ביט"ר ס"ק לו), תורת השביעית (עמ' תכז) בדעת הרמב"ם.

¹¹ הרב רצ"ל (פ"ח ה"כ אות ב), עפ"י היעה הסוברת שמותר משום חליפין (לעיל הע' 4).

¹² רמב"ם עפ"י הבנת "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק קא), ולשיטתו (הע' 4).

ר"ש (פ"ח מ"ד ד"ה ככר), רא"ש (ד"ה ככר), ולשיטתם (הע' 5) ועיי' "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק קב).

עשה של השמטת הפירות — מכל מקום אסור לעבור על דעתו ולאכול הפירות בלא רשותו.

תוספת שבת
ויש אומרים שמותר לאכול מהפירות אעפ"י שבעה"ב אסר ליטול מרשותו.⁴

ב. קבלת תמורה בעבור פירות שביעית

שבת הארץ
ויש אומרים שמותר לקבל בעד פירות שביעית שבר פחות משוויים, שניכר בזה שהם הפקר, אלא שנותן לבצל הבית איזה שבר בשביל החזקת טובה.⁵

תוספת שבת
יש מתירים לקבל מתנת חנם אע"ג דהוי כעין הערמה.⁶ ויש מתירים לקבל טובה, אך לא טובת ממון.⁷ ולדעה זו יש מתירים רק אם בעה"ב לא מקפיד שיחזיקו לו לטובה על כן.⁸

ג. קבלת פירות עבירה בשביעית

יש אומרים שקבלת פירות שביעית שנעברה בהם עבירה,⁹ אסורה רק לעובר העבירה או למי שמצאם,¹⁰ ולא למי שמקבלם במתנה או בירושה.¹¹ ועל כן הפירות ימכרו, והדמים יתחלקו לכל אדם.¹² ולדעה זו יש אומרים שמותר לעובר העבירה למכור את הפירות לקרוביו בזול.¹³

⁴ "הלכות שביעית" (סי' ז סעי' טו וכסא דוד סי"ק קי, ועי' סי' ד בכסא דוד סי"ק נח).

⁵ רי"ן (לר"ף ע"ז פרק ד, דף כד ע"א ד"ה כל שכן אירשא). ועי' לעיל ה"א (אות א סי' ג).

⁶ ב"הלכות שביעית" (סי' יב סעי' סט, כסא דוד סי"ק קל) הביא את החזו"א שמותר לתת מתנת חנם, אע"ג דהוי כעין הערמה. וצ"ע אם מועיל כאשר אינו מכיר, או שנחשב כמכירה. ועי' חזו"א (סי' יט סי"ק יז) שפסק שאסור לקבל ממון בהחזקת טובה, דחשיב כעין מכר.

⁷ הרמב"ן (ע"ז נא ע"ב) כתב שאסור לתת דמים משום שזוהי סחורה, והטובה המותרת היא טובת חנם, אבל לא לתת להם כלום. וכ"כ תוס' רי"ד (ע"ז נא ע"ב ד"ה ע"ז שיש) בשם הריב"ם, "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד סי"ק קיב). ועי' לעיל ה"ב (אות ב).

⁸ תפא"י (פ"ד אות יא) מביא בשם אביו שהתירו רק בטובה, אם היא שלא בטובה, דהיינו שאין בעה"ב מקפיד על החזקת הטובה.

⁹ הר"ש, הרא"ש ומשנ"ד (פ"ט מ"ט) פרשו שמדובר בפירות עבירה שלא נתקמה בהן מצוות ביעור, כשיטת ר"ל בירושלמי (שם). והמלאכ"ש (שם) מפרש בפירות שנהגו בהם מנהג בעלים, שלא הפקירום, או שקצרום כדרך בכל השנים. הרש"ם העמיד את המשנה גם באפשרות של פירות שיצאו לח"ל וחזרו. דין פירות שגדלו באיסור, עיין פ"ד ה"א (אות א-ב), ה"טו (אות ב).

¹⁰ עפ"י תירוצי הירושלמי בשיטת ר"י: "נתמן מצאיה, הכא נפלו על כרחו".

¹¹ ר"ש הרא"ש (פ"ט מ"ט ד"ה מי), המהרי"ט אלגזי (הלכות בכורות פ"ה אות מג) סובר שלשיטת ר"ל קנסו גם לירוש וגם למקבל המתנה, אך להלכה ק"ל כר' יוחנן ולכן מותר. בית ולכן מותר. בית ריב"ז (משמרת להבית דף כו הערה לה). ועי' פ"א ה"ג (אות ג).

¹² משנ"ד (פ"ט מ"ט) כדעת תנאים.

¹³ הרש"ם (פ"ט מ"ט) פירש שמדובר במשנה בפירות עבירה, וחכמים מתירים למכור בזול לקרוביו עפ"י ב"י, עי' כר אין החזקת נשכר.

- א. אכילת פירות שביעית ברשות בעה"ב
- ב. קבלת תמורה בעבור פירות שביעית
- ג. קבלת פירות עבירה בשביעית

רמב"ם

אוכלין פירות שביעית בטובה¹ ושלא בטובה. כיצד בטובה: שיתן לו פירות שביעית כמי שעשה עמו טובה שנתן לו, או שיבניסו לגנתו לאכול כמי שעשה עמו טובה. ומי שנתנו לו פירות שביעית במתנה,² או שנפלו לו בירושה — דרי זה אוכלם כדרך שאוכל פירות שאוסף אותן הוא בעצמו מן השרה.

- א. אכילת פירות שביעית ברשות בעה"ב

שבת הארץ

יש אומרים שאין אוכלין פירות שביעית אלא ברשות בעל הבית. אף על פי שמן התורה הפירות הן הפקר ומותר לאכול מהן בלא רשות — גדר גדור חכמים, שלא ירגיל אדם את עצמו לאכול מפירות חבירו בלא רשות גם בשאר ימות השנים. ואסרו לאכול גם בשביעית, כי אם ברשות של בעל הפירות.³ ונראה פשוט שבעל הבית מחוייב הוא לתן רשות, ואסור לו למנוע שום אדם שבעולם מלאכול את פירותיו בשביעית. ונראה הדברים שלדעה זו אם עבר בעל הבית ולא נתן רשות, אף על פי שעבר איסורא כזה, ועובר משום מצות

1. שביעית (פ"ד מ"ב). הרמב"ם מפרש שבעל הבית הוא המחזיר טובה ע"י פירות שביעית. וכן מפרש המאירי (עדות פ"ה מ"א) שהלכה כדעת ב"ש שמאכלים אפילו בטובה, כלומר למי שעשה עמו חסד. הפירושים האחרים מסבירים שבטובה ושלא בטובה מוסב על מקבל הפירות. והרש"ם (פ"ד ה"ב ד"ה אין אוכלים) מסביר את הרמב"ם שיחזיק האוכל טובה לבעלים בשביל אכילתו.
2. כפיית הפקר. ועי' פ"א ה"ט (אות ה)
3. שביעית (פ"ט מ"ט) למי הרמב"ם. והנפתחור ופרח (פרק מז בסופו, עמ' תרנה) שהמשנה מדברת בפירות היתר. ועיין רא"ש (שם) המציין שפירוש הרמב"ם דחוק. וכ"כ הרע"ב והגה"א (שנ"א ד"ה מי שהיו לו). רמב"ד ורמ"י שאנן (עדות פ"ה מ"א), "הלכות שביעיות" (סי' ז, כסא דוד סי"ק קיא) וכתב שם שלכתחילה ראוי לחוש לראב"ד. ועי' פ"ד הכ"ד (אות ב).

יש מי שאומר שמין שאינו כלה מחמת טבעו אלא על ידי מעשה בני אדם – חייב בביעור, מכיון שבמצאיות אין פירות בשדה.⁶ ויש מי שאומר שאם הפרי היה ראוי להתקיים מצד טבעו פטור מביעור, למרות שבני אדם אכלוהו עד שכלה.⁷

ב. חובת ביעור בדבר שהחיה אוכלת בשעת הביעור
יש אומרים שאין חובת ביעור, אלא בדבר שהחיה יכולה להנות ממנו או משורשיו עד שעת הביעור. אבל בדבר שבלקטיתו ניסלים שורשיו ולא נשאר אפילו שורש שיכלה חיה להנות ממנו עד שעת הביעור – אין בו חובת ביעור.⁸

ג. כלה לחיה ולא לעופות
יש שנראה מדבריהם שאם הפירות לא כלו לעופות, למרות שכלו לחיה מהשדה – פטור מביעור.⁹ ויש מי שאומר שכיון שכלה לחיה מהשדה חלה עליו חובת ביעור, אף אם לא כלה לעופות.¹⁰

ד. שיעור הכמות הנותנת בעץ כדי שיחשב לא כלה

יש אומרים שאין חובת הביעור חלה, כל זמן שנשארה על העץ כמות פרי חשובה.¹¹ ובזית הכמות היא רובע הקב.¹² יש אומרים שכל העצים דינם בזית ובפחות מרובע הקב נחשב ככלה הפרי מהעץ.¹³ ויש אומרים שחשיבותו של כל עץ היא בפני עצמו, ואין ללמוד מעץ אחד לשאר אילנות.¹⁴ ויש אומרים שאפילו פרי אחד שנותר בעץ פוטר מביעור.¹⁵

ה. התחשבות בפירות שאין בהם קדושת שביעית

יש מי שאומר שחובת הביעור חלה כשלא נשארו בשדה פירות שביעית, למרות שגדלו

- בית ירדב"ד (סי' ח סעי' יג בהג"ה לפאה"ש), חזו"א (סי' יג ס"ק כב ד"ה וצ"ל), לשיטה זו, דבר שאינו כלה מהאריך – איננו פטור מביעור, אלא שאינו מגיע לידי ביעור, ועיי' לקמן הי"ג (אות ד).
- מקדש דוד (סי' נט אות ב ד"ה זמן), דבר השמיטה (פ"ז מ"ב ד"ה דבר המתקיים), שו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' צב), הידושים וביאורים (סי' ו ס"ק א), שו"ת משנת יוסף (ח"ב ב סי' ט אות ב).
- ריטב"א (עבודה זרה יד ע"א ד"ה והא תנו, שבת צ ע"א ד"ה כל, ר"ן (שבת צ ע"א ד"ה והתנו בשם הרא"ה), ועיי' משנ"י (ח"ג עמ' יח).
- על פי המשנה (פ"ט מ"ד): "אוכלים על הטפחין", וכפי שיביארו הראשונים: ערוך (ערוך טפח), ר"ש, רא"ש, ריב"מ, רש"ש (פ"ט מ"ט), (עיי' לקמן פ"ז הי"ד הע' 3), ערוך השלחן (סי' כז סעי' כג), חזו"א (סי' טו ס"ק ב ד"ה שם אוכלין על הטפחין).
- משנה ראשונה (פ"ט מ"ד ד"ה על הטפחין).
- מקדש דוד (סי' נט אות ב, דף רטו ד"ה אמרין לך, כתב הרמב"ם), חזו"א (סי' ט ס"ק ח ד"ה שם מילתא), מעדני ארץ (סי' י אות יג ד"ה אולם), דבר השמיטה (פ"ט מ"ז ד"ה וחזינא).
- תוספתא (פ"ז הי"ב), פסחים (נג ע"א).
- חזו"א (סי' טו ס"ק ח ד"ה ומיהו), משנת יוסף (ח"ד עמ' מד אות ו).
- מקדש דוד (סי' נט אות ב ד"ה כתב הרמב"ם).
- מבי"ט (ח"ג סי' מה).

פרק שביעי

הלכה א

- הגדרת כלה מן השדה
- חובת ביעור בדבר שהחיה אוכלת בשעת הביעור
- כלה לחיה ולא לעופות
- שיעור הכמות הנותנת בעץ כדי שיחשב לא כלה

רמב"ם

פירות שביעית אין אוכלים מהן אלא כל זמן שאותו המין מצוי בשדה, שנאמר¹ ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול – כל זמן שחיה אוכלת ממין זה מן השדה, אתה אוכל ממנה שבבית. כלה לחיה מן השדה, חייב לבער אותו המין מן הבית,² וזהו ביעור של פירות שביעית.

א. הגדרת כלה מן השדה

"... כלה לחיה מן השדה, חייב לבער אותו המין מן הבית...".

תוספת שבת

חובת הביעור חלה בכל מין ממניני הפירות, לאחר שפירות אותו המין נאכלו ע"י החיות שבשדה או נרקבו ונסרחו, ואין פירות לאכילת החיות שבשדה.³ ויש אומרים שרק כאשר כללה בגלל אכילת החיות – חלה חובת ביעור.⁴ ויש אומרים שחובת הביעור חלה דוקא לאחר שהפירות נשרו ונרקבו, ולא כאשר כלו מחמת אכילת החיות.⁵

- ויקרא (כח ז).
- תוי"כ (בהר פרשה א הל' ח), פסחים (נג ע"ב), תענית (ו ע"ב), נדה (נא ע"ב).
- ירושלמי (פ"ט ה"ה): "שנסרחו הפירות", משנה ראשונה (פ"ט מ"ט).
- משנה ראשונה (פ"ט מ"ט) כתב בדעת הר"ש, הרע"ב ותו"ט (פ"ט מ"ט) שחובת הביעור חלה רק אם כל הפירות על ידי אכילת חיה. אולם מדברי הר"ש נראה שאפילו נסרחו מאלוהים גם כן חלה חובת ביעור.
- מקדש דוד (סי' נט אות ב, דף רטו ע"ג, ד"ה בזמן הביעור).

הלכה ב

ביעור במאכל בהמה

רמב"ם

כיצד, הרי שהיו לו גרוגרות של שביעית בתוך ביתו, אוכל מהן כל זמן שהתאנים באילנות בשדה.¹ כלו התאנים מן השדה, אסור לאכול מן הגרוגרות שנבית, אלא מכער אותן.

ביעור במאכל בהמה

שבת הארץ

והוא הדין כשיש לו מאכל בהמה בבית, כיון שכלה זה המין מן השדה — מכערו מן הבית. שהמקרא שכתוב ולבהמתך ולחיה אשר בארצך, נדרש הוא גם כן, כל זמן שהיה אוכלת מן השדה — האכל לבהמתך מן הבית, כלה לחיה מן השדה — כלה לבהמתך מן הבית.²

1. לשאלה האם האכילה היא על התלוש או רק על המחובר, עיי' לקמן פ"ז ה"ד (הערה 3).
 2. תרי"ב (בהר"א פ"א הל' ח), רדב"ז (פ"ז ה"א). חיוב אוכלי אדם בביעור נלמד מהפסוק "מן השדה תאכלו את תבואתה" (ויקרא כה יב), והתרי"ב (בהר"א פ"א הל' ד) למד "כל זמן שאחה אוכל מן השדה אחה אוכל מתוך הבית, כלה מן השדה כלה מן הבית".
- הראב"ד (תו"כ פ"א הל' ח) ועוד השלחן (סי' כז סעי' א, ב) מביאים את הפסוק "והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך" כמקור לחיוב ביעור במאכל אדם.
- חיוב מאכל בהמה בביעור, נלמד מהפסוק "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל" (ויקרא כה ז), ראב"ד, ר"ש משאנ"ץ, הגר"א (תו"כ פ"א הל' ח), תוספת יו"כ (יומא פג ע"ב ד"ה ובהא). עיי' תורת השביעית (עמוד תל).
- קדושת שביעית במאכל בהמה, עיי' פ"ה ה"ט.

שבת תוספת שבת הארץ

כבר פירוש שמעתי¹⁶. ויש אומרים שאם ישנם כבר פירות שמעית — אין חובת ביעור, שהרי לא כלה לחיה בשדה מאותו המין.¹⁷

יש אומרים שבקביעת זמן הביעור מתחשבים גם בפירות שנותחו בשטחי א"י שלא נכבשו ע"י עולי בבל¹⁸. ויש אומרים שאין מתחשבים בפירות אלו מפני שלדעתם אין בהם קדושת שביעית¹⁹.

1. ביעור בפירות גויים

לסוברים שיש קדושת שביעית בפירות גוי²⁰, יש אומרים שאין בהם חובת ביעור²¹. ויש אומרים שהיבים בביעור²², ולדעה זו יש אומרים שהקונה פירות שביעית מהגוי לאחר שעת הביעור — יבערם בשעת הקניה²³. ויש אומרים שאין לפירות אלו תקנה²⁴.

2. באיזו שנה חלה חובת הביעור

יש אומרים שהביעור הוא רק בשנה השמינית²⁵. ויש מי שאומר שאפילו בשביעית חלה חובת הביעור, אם כלה לחיה מהשדה²⁶.

16. חז"א (סי' טו ס"ק ג ד"ה נראה, ובמ"כ), קהלות יעקב (שביעית סי' ג ד"ה ושר"ה), "הלכות שביעית" (סי' ח כס"ד ס"ק פד). וכן נראה מדברי הרש"ם (פ"ז מ"ב ד"ה וקוצה) והלחם שמים (פ"ז מ"א). במקדש דוד (סי' נט אות ב ד"ה יש לחקור) כתב בדעת הרמב"ם שחובת הביעור חלה כשכלים פירות הקדושים בקדושת שביעית.
17. בית רידב"ז (סי' ח סעי' יג, וסי' ה סעי' יח בהג"ה לפאה"ש, הערה למשמרת הבית דף כב ע"ב אות ל), דבר השמיטה (פ"ט מ"ג), הרש"ז אייערבך (מענין ארץ קובץ הערות סי' ח אות טז, מנחת שלמה סי' נא אות טו), חדושים וביאורים (סי' ו אות א). ועיי' פ"ד הטי"ז (אות ג), ולקמן ה"ה (אות ג).
18. אמנות יוסף (פ"ט ה"ג), חזון איש (סי' ג ס"ק לא ד"ה ויש לעיין).
19. מקדש דוד (סי' נט אות ב ד"ה יש לחקור) בדעת הרמב"ם. ועיי' פ"ד הכ"ז (אות ב).
20. רמב"ם (פ"ד הכ"ט), (אות ב).
21. ר"ש הוקן הובאו דבריו במב"ט (ח"א סי' כא ד"ה כתב, סי' שלו ד"ה ואם, ח"ג סי' מה) ובמהר"ט (ח"א סי' מג ד"ה ומה), רדב"ז (פ"ד הכ"ט), ציצ הקודש (סי' טו), משפט כהן (סי' סד, ע). ועיי' פ"ד הכ"ט (הל' 1011).
22. רש"ם (פ"ו סוף ה"א, פ"ט מ"ח ד"ה ולענין ביעורן), מהר"י קורקוס (פ"ז ה"ג) מובא ב"מ (פ"ז ה"ג), ספר חרדים (מצוות התלויות בארץ, פקד ביעור), תוספת יו"כ (יומא פג ע"א ד"ה ולענין הלכה), חז"א (סי' ט ס"ק ז ד"ה הגדל, סי' כה ס"ק כה, סי' כו סדר השביעית סעי' גיה), ספר השמיטה (עמ' מו הערה 6). ועיי' פ"ו ה"א (הע' 63).
23. ספר חרדים (מצוות התלויות בארץ, פקד ביעור), חכמת אדם (שערי צדק פ"ט סעי' ה), בית רידב"ז (משמרת להבית דף כה ע"ב הערה לח), ספר השמיטה (עמ' מו הערה 6), חז"א (סי' יא ס"ק ז ד"ה וידק, סדר השביעית סי' כו אות ה).
24. מהר"ט (ח"א סימן מג ד"ה ומה), של"ה (שער האותיות אות ק ערך קדושה). ועיי' גדולת מרדכי (סימן ט).
25. סמ"ג (עשין קמח), אור זרוע (ח"א סי' שלב תשובת ריב"א), מב"ט (ח"ג סי' מה), רדב"ז (פ"ז ה"ג).
26. רע"ב, משנה ראשונה (פ"ט מ"ט), חז"א (סי' טו ס"ק ח ד"ה והנה, ד"ה ומיהו, סי' כו סדר השביעית אות א בד"ה פרי).

תוספת שבת

יש אומרים שחלוקת מזון ג' סעודות צריכה להיות מעט קודם שיגיע זמן הביעור, ואסור לאכול מפירות אלו כשיגיע זמן הביעור.³

ויש אומרים⁴ שמותר לחלק מזון ג' סעודות, גם כשהגיע כבר זמן הביעור.⁵ ולפי הסבר זה נראה שאינו חייב לגמור את אכילתם באותו היום, שהרי חילקם בזמן הביעור והרי הם כמבויערים.⁶

ויש מי שאומר שהיה נג' סעודות הוא רק במאכלי אדם, אבל אין היתר להניח מאכל בהמה.⁷

ב. מהות הביעור וגדריו

1. הסוברים שהביעור הוא איבוד ושריפת הפירות

"ואסור לאכול אחר הביעור בין לעניים בין לעשירים".¹ ואם לא מצא אוכלין בשעת הביעור שורף באש או משליך לים (המלא),² או מאבד בכל דבר שמאבד".

ולדעה זו הביעור הוא שריפה ואיבוד.

2. הסוברים שביעור הוא הפקר ואיבוד

שבת הארץ

ויש אומרים שיש שם שני מיני ביעור: בתהילה, כשכלו פירות העיר ותחומיה

— מוציאים כל אדם מה שבבתינה ומביאים אותן לאוצר ליד בית דין. והם מחלקין לכל אדם מזון שלוש סעודות. כדי לשבת, וכן בכל יום ויום עד שיכלו.

ואם אין שם אוצר ולא בית דין מחלקין — מוציאים לשוק ומפקינן, כדי לקיים בהם מצות ביעור זה. ואף המפקיר בעצמו יכול לזכות בהן אחר כך ככל אדם.

ואוכל הזוכה בהן עד שיכלו הפירות ההם מכל הארץ: ביהודה מכל ארץ יהודה, בהגליל מכל ארץ הגליל, ובעבר הירדן מכל עבר הירדן. ואחר שיכלו מכל הארץ — אז יתבעור לגמרי לשריפה או לאיבוד.⁸

3. רדב"ז (פ"ז ה"ג ד"ה עוד יש לפרש בבאור השני), חכמת אדם (שערי צדק סי' יט סעי' ו).

עפ"י פשוט לשון התוספתא (פ"ח ה"ב): "מי שיש לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור, מחלק מהן לשכניו ולקרוביו וליודעיו". וכ"כ: כפתור ופרח (פרק מח), רדב"ז (פ"ז ה"ג בבאור הראשון), מקדש דוד (סי' נט אות ב ד"ה והנה זה), חז"א (סי' יא ס"ק ו ד"ה ובענין, ועיין סי' טו ס"ק ז, וב"הלכות שביעית" סי' ח כס"ד אות ט).

לדעה זו אין חיוב לאבד את הפירות בשעת הביעור, אלא שלא יהיו ברשותו בשעת הביעור.

כדון ביעור מעשר שני (רמב"ם מעשר שני פ"א ה"ט) שיכול להשאיר תבשיל לאחר שעת הביעור שהוא כמבוער, עיין לקמן ה"ו.

מקדש דוד (סי' נט אות ב ד"ה והנה זה). דין ביעור במאכל בהמה, עי' לעיל ה"ב. ולקמן ה"ו.

הפ"ד (השעה פ"ז ה"ג), פנ"י (פסחים נב ע"ב ד"ה תוד"ה עד שיכלה) בדעת רש"י, עפ"י לשון התוספתא (פ"ח הלכות א"ב). לבאור מקורה של שיטת הראב"ד עיין: רש"ם (פ"ט מ"ח ד"ה לענין ביעור), מקדש דוד (סי' נ"ט אות ב ד"ה והנה שיטת הראב"ד), חז"א (סי' יא ס"ק ח).

הלכה ג

א. חלוקת מזון שלוש סעודות

ב. מהות הביעור וגדריו

1. הסוברים שהביעור הוא איבוד ושריפת הפירות

2. הסוברים שביעור הוא הפקר ואיבוד

3. הסוברים שביעור הוא הפקר והוצאה מרשותו

4. הסוברים שחובת הביעור מדרבנן ומשמעותה הפקר

ג. עבר ולא ביער

רמב"ם

היו לו פירות מרובין, מחלקן מזון שלוש סעודות לכל אחד

ואחר.

ואסור לאכול אחר הביעור בין לעניים בין לעשירים.¹ ואם לא

מצא אוכלין בשעת הביעור שורף באש או משליך לים (המלא),²

או מאבד בכל דבר שמאבד.

א. חלוקת מזון שלוש סעודות

"... מחלקן מזון שלוש סעודות לכל אחד ואחד".

1.

במשנה שביעית (פ"ט מ"ח) ובתוספתא (פ"ח ה"ד) הגירסה בדעת רבי יוסי היא: "אחד עניים ואחד עשירים אוכלים אחר הביעור". אולם גירסת הרמב"ם היא: "אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלים אחר הביעור". עי' פיה"מ (פ"ה מ"ג) וכן בגירסת המשניות (פ"ט מ"ח מהדורת הרב קאפח), וכן איתא ביראים הישן (סי' קפח). ביראים השלם (סי' קנח) הגירסה היא כגירסה המקובלת במשנה, (עי' כרם ציון השלם עמ' רנד בהסברת דברי היראים). ועי' במדברת המשנה (שמו"ז פ"ז ה"ג) שהסביר את דעת הרמב"ם גם לפי הגירסה: "אחד עניים ואחד עשירים אוכלים אחר הביעור".

כדעת הרמב"ם סוברים: רס"ג (מ"ע סא, והר"י פערלא עמ' רסו הביא שכן היא דעת רב"ה), ראב"ד (תרי"כ פ"א הל' ט. וכן בהשגתו על דברי הרמב"ם מסכים הראב"ד שלאחר הביעור השני צריך להפסיד את הפירות), ריטב"א (ע"ז סב ע"ב ד"ה דבי ר' ינאי בחינוך הראשון), וכן במדרש הגדול (ויקרא כה ו).

המצפה איתן (פסחים נב ע"ב) כתב שגם גירסת רש"י היא כגירסת הרמב"ם שאין לאכול לאחר שעת הביעור, וכן משמע בדעת רש"י (תענית ו ע"ב ד"ה כלה). וכן למדו בדעת רש"י: תוס' (פסחים נב ע"ב ד"ה מתבערין), תוס' הרשב"א (פסחים נב ע"ב ד"ה מתבערין), רש"ם (פ"ט מ"ח ד"ה אבל), מהר"י קורקוס (פ"ז ה"ג, הובא בכס"מ פ"ז ה"ג), מהר"ט (ח"א סי' מג ד"ה ומש"כ מהר"ק), מנחת חנוך (מצוה שכט), אור שמח (שמיטה ויובל פ"ז ה"ו), מקדש דוד (סי' נט אות ב ד"ה הנה בהיהא דבמא), בית ירדב"ז (דף כט ע"א), שו"ת קול מבשר (ח"א סי' ע), שו"ת ציון אליעזר (ח"ט סי' מג אות ז).

2.

אין חובה להשליך דוקא לים המלח, אלא לכל ים שהפירות נאבדים בתוכו. שו"ת ציון אליעזר (ח"ט סי' מג), משנת יוסף (ח"ד עמ' פב אות יג).

בשריפה או באיבוד. אבל לדעה זו שאין כאן מצות כיעור של איבוד, נשאר האיסור של "לאכלה ולא להפסד", ואין כאן היתר כי אם החובה לקיים מצות כיעור על ידי הפקר.

תוספת שבת
יש אומרים שיכול להפקיד ברה"ר כשאין אנשים שומעים אותו מפקר, וחוזר וזוכה בפירות.¹⁴

ויש אומרים שעליו להוציאם ולהפקירם במקום שחיה ובהמה יכולים לאוכלם.¹⁵
ויש מי שאומר שיפקיר בפני מכיריו וקרוביו, והם יזכו ויחזירו למפקיר.¹⁶

ויש אומרים שלכתחילה יש לבער את הפירות בשריפה, אבל בשעת הדחק אפשר להפקיר.¹⁷

יש אומרים שפירות שביעית לאחר שקיימו בהם מצות ביעור על ידי הפקר, אין בהם קדושת שביעית.¹⁸

טבל, תוס' (חולין קכ"ב ד"ה היכא, פסחים נב ע"ב ד"ה עד), מאירי (יומא פג ע"א). וכן משמע ביראים (השלם מצוה קנח), סמ"ג (עשין קמח), גבורת ארי (יומא פג ד"ה טבל ושביעית), תוס' אנשי שם (פ"ט מ"ד). בשרית מנחת יצחק (ח"ג סי' צב ג) הביא את סבת הרב זצ"ל שכל מי שסובר שביעור הוא איבוד הפירות, חייב גם לסובר שהביעור הוא מצוה מהתורה. אולם הפני" (פסחים נב ע"ב ד"ה אלא א"ר אשי) העלה סברא שדעת הרמב"ם היא שמצות ביעור היא מד"ס בלבד (כשיטת הרמב"ן לקמן אות ג). ועיין ר"ע פערלא סה"מ לרס"ג (מצוה סה עמ' רסז ד"ה ועב"פ).

החת"ס (א"ח סי' קנ קנ ד"ה ועל הקושיא) סובר שביעור הוא לאו הבא מכלל עשה. האדר"ת (מובא בשרית מהרש"ם ח"ז סי' ר), וישועות מלכו (ליקוטי שרית סי' ח) כתבו שיש בביעור שביעית גם לאו של "לא תאכל כל תועבה", על פי הגמרא זבחים (קו ע"ב).

14. בירושלמי (פ"ט ה"ד) הורה רבי אמי למי שאין לו ידידים, וחושש שאם יפקיר בפני ג' יזכו בפירותיו, שיוציא את הפירות לשוק בשעה שאין בו איש, ויפקיר ויחזור ויזכה בפירות. משמע שכאשר ההפקר בשוק אין צורך בשלשה, ורק כאשר ההפקר בבית יש צורך להפקיר בפני ג'. כן פירשו: ר"ש, רא"ש, רש"ס (פ"ט מ"ח), וכן משמע בפפתור ופרח (פמ"ח) המקדק שיעמוד בשוק ויצעק, ואם היו ג' מדוע עליו לצעוק. וכן במראה הפנים התיי להפקיר בינו לבין עצמו שביעית בזמן הזה, ובמראה"א פולדא (פ"ט ה"ד), וציץ אליעזר (ח"ד סימן י ענף ג).

הגר"א הסביר שכשמוציא לשוק עושה מעשה של הפקר ולכן אין צורך בשלשה, אבל כאשר איננו עושה מעשה של הפקר צריך שיהיה בפני ג', ועיין מחנה אפרים (זכיה מהפקר סי' א ב), מדברי הרב זצ"ל בכת"ק משמע שגם למ"ד ביעור הוא הפקר מדאורייתא, אפשר להפקיר בשוק שאין בו אנשים כאשר אין לו אוהבים. אולם מדברי הרב זצ"ל (לקמן סי' ד) משמע שדברי רבי אמי המתיר להוציא לר"ה כשאין בו איש ולחזור ולזכות, מתבארים רק לפי השיטה שביעור שביעית הוא מדרבנן, ובשעת הדחק.

15. רש"י (פסחים נב ע"ב) על פי הבנת הרמב"ם (ויקרא כה ז, והערת הרב מאיר אריק על הרמב"ן), לחם משנה (פ"ז ה"ג), פאה"ש (סי' כז ביש"ר ס"ק ג), קול הרמ"ז (פ"ט מ"ב), משנת רבי נתן (פ"ט מ"ב), ערוך השלחן (סי' כז סעי' ח), קרבן אהרן (תר"כ בהר פ"ה אל' ח).

16. ניר (פ"ט ה"ח).

17. חכמת אדם (שערי צדק פרק טי סעי' ז), שנת השבע (להרב א. כהנוב נתיב ג, באר שבע אות ב).

18. במשנה (פ"ט מ"ז) נאמר שלאחר בדיעה שניה מותר להנות בבית ובקש של שביעית. מכאן למדו הר"ש והרא"ש (שם) שאין קדושת שביעית לאחר שעת הביעור. וכן למדו: מאירי (תענית ו ע"ב ד"ה ער, בגירסת מאימתי הניין בתבן ובקש), כפתור ופרח (פרק מז, הוצאת לונג עמ' תרמג), פאה"ש (סי' כה בית ישראל ס"ק נט), מלאכת שלמה (פ"ט מ"ז), תפא"י (פ"ט אות נב), משנת רבי עקיבה (סי' ה), חזו"א (סי' יג ס"ק ה, סי' יא ס"ק ו ד"ה ובענין).

3. הסוברים שביעור הוא הפקר והוצאה מרשותו

ויש אומרים שאין כאן אלא כיעור אחר, והוא אינו שריפה ואיבוד, שלא מצינו שיהיו פירות שביעית מכלל הנשרפים או הנקברים האסורים בהנאה — אלא שהחזיק הוא לבערו מרשותו ולהפקירו.⁹ וכיון שהפקירו והוציאו לשוק, או שהפקירו בפני שלשה, אפילו מאוהביו,¹⁰ שיועד שהם לא יזכו בו לקחת אותם ממנו — קיים מצות כיעור, ומותר הוא בעצמו אחר כך לזכות בהם ולאכלם בקדושת שביעית.¹¹

ולפי דעה זו אסור לאבדן,¹² שהרי פירות שביעית אסורים הם באיבוד מ"לאכלה ולא להפסד". אלא שלדעה הראשונה באה מצות כיעור מן התורה,¹³ והוציאה מן הכלל את הפירות שלאחר הביעור, שמצוותן דוקא

בבאור מש"כ הראב"ד: "כשכלו פירות העיר ותחומיה", כתב מרן הרב זצ"ל בכת" (פ"ז ה"ז): "נראה ששלוש האצות הפירות המחוזקות בכל ארץ וארץ. כגון החרד והשפלה והעמק של יהודה, וכיצא בה בשאר שתי האצות, הם חולקות לענין ביעור ראשון, שבוין שכלה בכל חלק מהם. והנראה כלה מהעיר ותחומיה. והגיעו לזמן הביעור הראשון שהיה הכנסה לאוצר. וכשכלה בכל הארץ כולה, משלש האצות הכלליות, אז הגיע זמן ביעור השני שהוא לשיטת הסוברים איבוד מן העולם".

9. סמ"ג (מצות עשה קמח), רמב"ן (ויקרא כה ז) וכן כתב אף בדעת רש"י (פסחים נב ע"ב). מהרי"י קורקוס (פ"ז ה"ג מובא בסמ"ג פ"ז ה"ג), לחם משנה (פ"ז ה"ג), פאה"ש (סי' כז ביש"ר ס"ק ג), קול הרמ"ז (פ"ט מ"ב), קרבן אהרן (תר"כ בהר פ"ה אל' ח), משנת רבי נתן (פ"ט מ"ב), ערוך השלחן (סי' כז סעי' ח), חזו"א (סי' יא ס"ק ו).

וכן היא דעת: יראים השלם (מ"ע קנח), רא"ש (פ"ט מ"ח), תוס' (פסחים נב ע"ב ד"ה מתבערין), תוס' ר"י (פסחים נב ע"ב ד"ה וטבל, חדושי הר"ן וחיידושי רבינו פרץ (פסחים נב ע"ב ד"ה ומתבערין), תוס' הרשב"א (פסחים נב ע"א ד"ה אוכלין מן האוצר), תוס' חכמי אנגליה (נדה ח ע"א), רש"ס (פ"ט מ"ח), דרב"א (ח"ג סי' פסחים נב ע"א ד"ה אוכלין מן האוצר), תוס' חכמי אנגליה (נדה ח ע"א), רש"ס (פ"ט מ"ח), דרב"א (ח"ג סי' חל), מב"י (ח"א סי' כא), מהר"ט (ח"א סי' מג, פה), רשב"ש (סי' רנח ד"ה ולענין), רע"ב (פ"ט מ"ח), עיי' תו"ט פ"ט מ"ב), חרדים (מצוות התלויות בארץ, פיק מצות ביעור), של"ה (שער האותיות אות ק), שנו"א (פ"ט מ"ח), שער המלך (מאכלות אסורות פט"ז ה"ז), תוספת יורה"ד (יומא פג ע"א ד"ה ולענין הלכה), פאה"ש (סי' כז הגהת סעי' ג), ערוך השלחן (סי' כז סעי' ח), שרית משיב דבר (ח"ב סי' נח), חזו"א (סי' יא ס"ק ו, ובסי' כז סדר השביעית אות א).

10. הפקר הגיל הוא הוצאה מרשות האדם לרשות הרבים באופן שכולם יוכלו לזכות בהפקר. אך בירושלמי (פ"ט ה"ד): מובאות שתי דרכים נוספות: להפקיר בפני שלושה מאוהביו או להפקיר בשוק בשעה שאין שם אדם. אמנם מדברי הרב זצ"ל משמע שאין הפקר שביעית אלא בפני ג' ככל דניי הפקר, וכן משמע במהרי"ט (ח"א סי' פה) שלא הזכיר את הדין של הפקר בינו לבין עצמו. וכן משמעות: שערי צדק (פ"ט סעי' ה, עיי' דברי ישראל), חזו"א (סדר השביעית אות א), ספר השמיטה (עמוד מה סעי' ח), כרם ציון (פ"ז סעי' ב) שלא הביאו את האפשרות להפקיר בינו לבין עצמו.

11. ריבמ"ץ (פ"ט מ"ב), וכן בתוס' וריב"א (ע"ז סב ע"ב ד"ה דבי רבי ינאי יזפ"י, בית רידב"ז (משמרת להבית דף יז ע"ז הערה כו), חזו"א (סי' כז סוף סדר השביעית ד"ה אם הגיע), הרש"ז אויערבך (לכח ציון פרק ז גדולי ציון אות ב, מנחת שלמה נ"א אות כ), "הלכות שביעית" (סי' י כס"ו ס"ק סא, ובאור הלכה ד"ה ומשתדל רביעיה). עיי' לעיל ה"ה פ"ה (אות ד והע' 22).

12. משפט כהן (סי' פג), הערת הי"י, דיסקין, (ספר השמיטה, עמ' מה הערה 3, עמ' מב הערה 14).

13. לפי הסבר זה בדעת הרמב"ם מצות ביעור היא מדאורייתא. וכן כתבו בעדות: משנת חכמים (פתחתה בדה"ה ואחר שבררנו), שרית שואל ומשיב (תליתא, ח"ג סי' לב ד"ה ששאלת), מנחת תנוד (מצוה שכח ד"ה שלא נקצרו). וכן דעת הראב"ד והר"ש, אלא שנחלקו בצורתו של הביעור. וכן היא דעת: רש"י (יומא פג ע"א ד"ה

ג. עבר ולא ביער

"ואם לא מצא אוכלין בשעת הביעור שורף באש או משליך לים (המלה)²², או מאבד בכל דבר שמאבד"²².

תוספת שבת

ולדעה זו ק"ו שאם לא קיים את מצות הביעור בזמנה, הפירות אסורים.

ולסובבים שביעור הוא הפקר²³, מודים הם שאם עבר ולא הפקיר נאסרו הפירות באכילה²³. ויש אומרים שאסורים גם בהנאה²⁴, ויש שהסבירו שאין זה אסור בהנאה לכל העולם אלא לבעלים בלבד²⁵.

יש אומרים שהפירות נאסרים רק אם רצה לאכלם לאחר שעת הביעור, אבל אם נאנס ולא ביער את הפירות אינם נאסרים²⁶. ויש מי שאומר שהוא הדין למי שלא ידע שהגיע שעת הביעור²⁷. ויש אוסרים אפילו כשלא ביער את הפירות מחמת אוסוס²⁸.

יש מי שאומר שאם הפירות לא נתבערו, וניתנו לאדם אחר, יכול המקבל לאכלם לאחר שיקיים בהם מצות ביעור²⁹.

22. רש"ס (פ"ט מ"ח ד"ה הני מנחין) מנחת חנוך (מצוה שכת ד"ה והנה כתבתי, בשם ספר משנת חכמים), בית ירדב"ז (סי' 2 סעי' יב, דף פז ע"ב).

23. רש"י (יומא פג ע"א), תוס' (פסחים נב ע"ב ד"ה מתבערין), רמב"ן (ויקרא כה ז, נדרים נח ע"א), רש"ס, משנ"ד (פ"ט ט"ט) בענין פירות עבירה שלא נתקיימה בהם מצוות ביעור. שו"ת מהרי"ט (ח"א סי' מג ד"ה ומשכ"כ המהרי"ק), תוספת יום הכיפורים (יומא פג ע"א), כלכלת שביעית (עמ' שגב, תנח), חזו"א (סי' יא ס"ק ו), ספר השמיטה (עמ' מו סעי' 8), תורת השמיטה (סעי' 9), כרם ציון (פ"ז סעי' יג).

24. ספר השמיטה (עמ' מו סעי' 7), תורת השמיטה (סעי' 9), כרם ציון (פ"ז סעי' יג).
25. חזו"א (סי' יא ס"ק ו), משנת יוסף (ח"ד עמ' צ).

26. ספר חרדים (שער מצוות החלויות בארץ, פרק ביעור) עפ"י הרמב"ן (ויקרא כה ז) "אבל אם עכבם בביתו אחר הביעור כדי לאוכלם, אסורים הם בהנאה", משמע שאם נאנס – אין הפירות אסורים בהנאה לאחר שביעורם. וכן הביא: חכמת אדם (שערי צדק פרק יט סעי' ה), ספר השמיטה (עמ' מו סעי' י הערה 7).

27. ספר השמיטה (עמ' מו סעי' 7), גולת מרדכי (גלאנטי, סי' ט), ועי' תורת השמיטה (תוספת שביעית

28. ס"ל"ה (שער האותיות אות ק קדושה), נדלית מרדכי (גלאנטי, סי' ט), ועי' תורת השמיטה (תוספת שביעית

29. רש"ס, משנ"ד (פ"ט מ"ט בדין פירות עבירה). ובבית ירדב"ז (משמרת להבית דף כה ע"ד הערה לה) כתב שחזין אמת. והמנחת יצחק (ח"ז סי' קל אות ה) כתב שהח"א ראטה החמיר לא לעשות כן.

4. הסוברים שחובת הביעור מדרבנן ומשמעותה הפקר

שבת הארץ

יש מי שאומר שכל עיקר מצות ביעור מדרבנן הוא, ומן התורה אינו מחויב לא לבער ולא להוציא מן הבית, אלא שאסור לשומרין ולהחזיקין לעצמו. וכשבא אדם מישראל לאכלן אינו רשאי למנוע אותו מהן, משום מצות השמטת הפירות. וכאו חכמים ותיקנו שיזעזאו אותם מן הבית בזמן שכלו הפירות מן השדה. ואסמכניהו על המקרא שכתוב ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול¹⁹.

ולדעה זו כל איסור אכילה האמור בכל מקום בפירות שביעית, היינו שאם לא הפקירם בזמן הביעור, וקל וחומר אם שמרם ועכבם לעצמו, ומונע כל אדם מהם בלא דין זכיה מהפקר, שזכה בהם אחר ביעור ההפקר – אז הם אסורים באכילה מדברי סופרים²⁰.

ונואין הדברים, שאפילו הזוכה מן ההפקר קודם הביעור – חייב בשעת הביעור, של כל דבר בזמן המיוחד לו, לחזור ולהפקיר בפני שלשה או להוציאם לרשות הרבים¹⁰, ואחר כך יכול עוד הפעם לחזור ולזכות בהם. ואפילו אם הוא ממהין עד שתכלה רגל מן השוק ומוציאם לשוק – הרי זה מקיים כזה מצות ביעור, אם אין לו שלשה אוהבים שיוכל להפקיר בפניהם באופן שיהיה יכול אחר כך לחזור ולזכות בהם, מפני שלדעה זו יכול להפקירם לגמרי מפני דחק, או שחס על הפסדו. מפני שלדעה זו עיקר הדבר מדרבנן, והם אמרו שבכל אופן שיקיים, שיזיו הרבים יכריע שהם פירות שביעית ושהוא אסור להתנהג בהם בדרך חול, על ידי מעשה ההפקר של הביעור, או ההוצאה לרשות הרבים, אפילו בזמן שאין הרבים מצויים שם – יצא כזה ידי חובתו, ומקיים את המצוה, ופירותיו מותרין לו אחר כך²¹.

19. רמב"ן (ויקרא כה ז), שיבת ציון (סי' ב) בדעת הרמב"ם, פאה"ש (סי' כב ביש"ד ס"ק ב) בדעת רש"י.

20. בית ירדב"ז (סי' 2 אות יב, דף פ, ד"ה ולפלא) כתב שהרמב"ן לא אמר זאת אלא כמסתפק בלבד, וקורב יתור שביעור הוא מדאורייתא. במשפט כהן (סי' סט עמ' קמז ד"ה ומה שדקדק) כתב בדעת הרמב"ן שרק אם שביעית מדרבנן אזי הביעור הוא מדרבנן, אבל כששביעית מדאורייתא – איסור האכילה ומצוות הביעור הם מדאורייתא.

21. עיין לקמן אות ג (הע' 23).

22. מדברי הרב זצ"ל משמע שרק לדעה זו שביעור שביעית הוא מדרבנן, התירו הפקר ברשות הרבים בלא שיהיו בו אנשים. אבל לדעות שביעור הוא הפקר לא תועיל הוצאת פירות לשוק בלא הפקר בפני רבים.

תוספת שבת

יש מי שאומר שכל זמן שישנם גידולים בכלי חרס, למרות שגדילתם איטית יותר –
הרי הם פוטרם מביעור.⁵
ויש אומרים שאפילו אם יש אוכל רק בין העשבים, הרי זה פוטר מביעור.⁶

- ב. אכילה על המופקד
1. הסוברים שאוכלים רק על המופקד

”... אינו אוכל מן הצימוקין מפני ענבים אלו שבחצר, לפי שאינו מצויין לחיה.”⁷

שבת הארץ

ויש מי שמפרש שמה שאין אוכלין על סמך הענבים שישנם בגפנים שבתוך
החצרות, שהוא דוקא אם עברו הכעלים ושמרו אותם לעצמן, ולא נהגו בהם
תורת הפקר-לכל של שביעית. והוא הדין בכל מקום שיימצאו פירות כאלה מן
השומר שכדי עובדי עבירה – אין אוכלין עליהם. אבל על סמך ענבים שיש
בגפנים שבחצרות, שנהגו בעליהן בהן כדון, ולא נעלו אותן כפני כל אדם –
אוכלין עליהם.⁸

2. הסוברים שאוכלים גם על השמור

ויש מי שאומר שהלכה היא שאוכלין גם כן על כל השמור.⁹ ויש שמפרש,

5. שנות אליהו (פ"ט מ"ז) להבנת המשנת יוסף (ח"ד דף נ, בשיטות המפרשים אות ה).
6. ערוך (ערך טפית, הפרוש השני, בשם יש מפרשים), והובא גם: בר"ש, רא"ש, וברבימ"ץ (פ"ט מ"ד). בכנ"י
שם דרב זצ"ל כותב "ויש אומרים שאם נמצאים עדיין גרגרים בין העשבים, אוכלים עליהם".
7. ועי' (פסחים נב ע"ב) אם אוכלין על תמרים המצויים בין קוצי התמר, ובין כפות התמרים.
מדברי הרמב"ם שכתב: "לפי שאינו מצויין לחיה", ומדברי הר"ש והרא"ש שכתבו: "לפי שאין החיה יכולה
לאכול משם", משמע שהסיבה שאין אוכלים על מה שבחצרות היא משום שאין מצוי לחיה, ולא בגלל
שבחצר עובדים על איסור של שמירה. וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשנה: "ונשאר בחצרות או בשדות
שבתוך המדינה", משמע שלא בגלל איסור השמירה אלא משום שאיננו מצוי לחיות. וכן כתבו: דבר
השמיטה (פ"ט מ"ז), הרש"ז אויערבך (מעדני ארץ סי' ו אות טו, קובץ הערות סי' ח אות טז, מנחת שלמה
סי' נא אות טז).
8. ^{תנא} מלאכת שלמה (פ"ט מ"ד) על פי הירושלמי (פ"ט ה"ד) בדעת ר"ש (שהוא ת"ק של משנהיג) והסביר
שם שקנסו מכיון שעבר על עשה של "תשמטנה ונטשתה", משמע שהסיבה לכך שאין מתחשבים באוכל
השמור הוא האיסור שנעשה בו. המקדש דוד (סי' נט אות ב ד"ה יש לחקור) באר את דעת הרמב"ם שצריך
שהפירות יהיו מופקדים, ואם אינם מופקדים אין אוכלים עליהם למרות שהחיה יכולה כעת לאכול מהם.
ומדעת הר"ש והרא"ש משמע שכל שאינו מצוי לחיה נחשב כמשומר.
בתורת ארעיים (פ"ט מ"ד) הסתפק האם אוכלה על השמור היא איסור תורה או מדברי סופרים.
במעדני ארץ (סי' י אות ג) כתב שאין אוכלים על גנות וחצרות המשומרות, אבל שדה משומרת פוטרת
מביעור.
9. מלאכת שלמה (פ"ט מ"ד) בשם רש"י (פ"ט מ"ד). קרית ספר (פ"א), ועי' ערוך השלחן (סי' כז סעי' כב).

הלכה ד

- א. אכילה על הטפיוחין
- ב. אכילה על המופקד
1. הסוברים שאוכלים רק על המופקד
2. הסוברים שאוכלים גם על השמור

רמב"ם

היו לו צמוקין של שביעית, וכלו הענבים מן השדה, מן הגנות
והפרדסים, שהן הפקר, אע"פ שעדיין יש ענבים בגפנים
שביתוך החצרות – אינו אוכל מן הצימוקין מפני ענבים אלו
שבחצר, לפי שאינו מצויין לחיה. אבל אם יש ענבים קשים
ביותר, שאינו נגמרין אלא בסוף השנה – הרי זה אוכל מן
הצמוקין שבביתך, וכן כל כיוצא בזה.¹

- א. אכילה על הטפיוחין

"אבל אם יש ענבים קשים ביותר, שאינם נגמרין אלא בסוף השנה, הרי זה אוכל מן
הצמוקין שבביתך".²

שבת הארץ

ויש אומרים³ שכל זמן שישנם גרעינים בטפיוחין של חרש, שמשימין בבתים
לשום בהם מאכל לפני העופות – אוכלין עליהם.⁴

1. על פי משנה שביעית (פ"ט מ"ז).
2. הרמב"ם ביאר בפרוש המשניות (פ"ט מ"ז) "טפיוחין – הם גרגירים הקשים ממיני התבואה והקטניות
שאין נזרעין, אלא צומחין מאליהן ונשארו בארץ זמן רב, מחמת יבשות וקשיות". ובהלכה כאן נקט
דוגמה של ענבים קשים ביותר. וכן ביארו: משנ"י, פ"מ, ותולדות יצחק (פ"ט מ"ז).
3. ^{תנא} ערוך (ערך טפית בפירוש הראשון) בשם ר' דניאל. וכן: רא"ש, ריבמ"ץ, רש"י, מלאכת שלמה,
מהר"א פולדא (פ"ט מ"ד), תפא"י (אות כז), ערוך השלחן (סי' כז סעי' כג).
4. לפי הסבר זה, אוכלים על התלוש אם העוף יכול לאכול ממנו. ומדברי הרמב"ם נראה שאין אוכלים על
התלוש אלא על המחובר, וכן כתבו: רע"ב (פ"ט מ"ב), ועי' הערת תר"פ (פ"ט מ"ב), בני' משה (פ"ט אות ו),
"הלכות שביעית" (סי' ח כס"ד ס"ק יז). ועי' לעיל ה"א (אות ג).
4. ונראה שאין זה נחשב לשמור מכיון שהעופות יכולים להכנס ולאכול מכלי חרס אלו.
ועי' במפרשים: ריבמ"ץ, רא"ש, רש"י, רע"ב, מהר"א פולדא (פ"ט מ"ד), תפא"י (אות כז), מנחת
ביכורים (תוספתא פ"א ה"א) – שמשמע מהם שהצפורים הן שהביאו את הזרעונים לתוך כלי החרס.

— אין חובת ביעור לפירות הראשונים שכבר כלו.⁴ ויש חולקים ומחייבים את הפירות הראשונים בביעור בזמן שכלו.⁵

ב. דין הסתנויות

"אבל פירות הסתנו אין אוכלין בשבילן, מפני שהן דומין לפירות של שנה אחרת".

שבת הארץ

יש אומרים שמפני שהן גרוועים וקשים, ואינם ראויים כי אם לחומץ — דומין הן בשביל כך לפירות של שנה אחרת.⁶ ולפי זה יש לומר שאם הם יפים בטעמם אוכלים עליהם גם כן.

תוספת שבת

יש מי שאומר שאין אוכלים על פירות שהם גרוועים וקשים, בין אם העץ עושה פעם אחת ובין אם עושה פעמיים בשנה.⁷

ג. ביעור באתרוג

דינו של האתרוג שוה לאילן העושה פרי פעמיים בשנה, ומשכלו פירות הקיץ חייב בביעור. ואין סומכים על הסתנויות, וקל וחומר שאין סומכים על פירות שנה אחרת.⁸ יש מי שאומר שזמן ביעור האתרוג הוא בחודש שבט של שביעית.⁹

ויש מי שאומר שאין בז"ו חובת ביעור באתרוג, מכיון ש"דר באילנך" שנתיים או שלוש שנים ולא תמיד לוקטים את האתרוגים בגמר פריים.¹⁰

- הרשב"א אויערבך (כרם ציון פרק ז, גדולי ציון ס"ק א, מנחת שלמה סי' נא אות טו).
- חדושים וביאורים (ח"ב סי' ו ס"ק ד ד"ה שביעית).
- ה"ק רע"ב (נדרים פ"ד מ"ח) וביאר שם שסתנויות הם ענבים רעות הנשארים בגפנים בימות הסתיו, וכ"כ: משנה ראשונה (פ"ט מ"ד), ערוך השלחן (סי' כז סעיף כג).
- רב יהוסף (מובא במלאכת שלמה פ"ט מ"ד ד"ה אבל לא).
- שבת הארץ (קונ"א סי' כד), חזו"א (סי' ט ס"ק ז ד"ה אתרוג, סי' י ס"ק ו ד"ה ואתרוגין), שו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' צב), שו"ת ציון אליעזר (ח"ו סי' לט אות ח), "הלכות שביעית" (סי' ח כס"ד ס"ק פד).
- ה"רש"י סלאנט (ספר השמיטה, עמ' מה הערה 4).
- בית ירדב"א (סי' ח סעי' יג), בכורי שלמה (סי' לו), עיי' משמרת להבית (דף כא ע"ב, והערת הידב"א שם אות ל), והרשב"א אויערבך (כרם ציון פ"ז גדולי ציון ס"ק א, מנחת שלמה סי' נא אות טו) כתב שאילן שיש בו פירות כל הזמן אינו חייב בביעור. ועיי' לעיל ה"א (אות ה), פ"ד ה"ט"ז (אות ג).
- דין קדושת שביעית באתרוג שניטע למצותו, עיי' פ"ד ה"ט (אות ח), פ"ח ה"א (אות א).

שהוא דוקא אם שמור זה הוא במחובר, אבל על השמור שבתולש — ודאי אין אוכלין עליה¹⁰.

תוספת שבת

ויש אומרים שאפילו על שמור תלוש אוכלין כל זמן שלא זכה בהן.¹¹

הלכה ה

- ביעור באילנות העושים פעמיים בשנה
- דין הסתנויות
- ביעור באתרוג

רמב"ם

אילן שהוא עושה פירות שתי פעמים בשנה, והיה לו מפירותיו הראשונות — הרי זה אוכל מזה, כל זמן שפירות שניות מצויות בשרה, שדרי מאותו הכין בשרה. אבל פירות הסתנו אין אוכלין בשבילן,¹ מפני שהן דומין לפירות של שנה אחרת.²

א. ביעור באילנות העושים פעמיים בשנה

"אילן שהוא עושה פירות שתי פעמים בשנה".

תוספת שבת

עצים שבדרך כלל עושים פירות פעמיים בשנה, יש מי שאומר שזמן הביעור יקבע בהם עפ"י היבול השני, אף אם ארע שחנטת היבול השני היתה בשנה השמינית.³

יש מי שאומר שאפילו אם הפירות השניים לא הבשילו עדיין כשכלו הפירות הראשונים

- ה"ה (פ"ט מ"ד), וכן משמע בערוך השלחן (סי' כז סעי' כב), חזו"א (סי' טו ס"ק ב ד"ה ר"י).
- מקדש דוד (סי' נט אות ב ד"ה אמרינן פ"ט מ"ד).
- על פי המשנה בשביעית (פ"ט מ"ד). פי' "פירות הסתנו", עיי' לקמן אות ב.
- כנימוק שהביא הרמב"ם כתבו גם הרא"ש, והרשב"ם (פ"ט מ"ד). ועיי' חזו"א (סי' טו ס"ק ג, סי' יב ס"ק ב) שכתב שאפילו אם הסתנויות חנטו בשביעית, הרי זה חשוב כפירות שמעית, ואין אוכלים עליהן, שהרי הן כמין אחר.
- חזו"א (סי' טו ס"ק ג ד"ה והנה) וכתב שכן הדין למרות שאין ביבול זה קדושת שביעית. ועיי' לעיל ה"א (אות ה).

הלכה ו

- א. חבית שהתחיל בה
- ב. ביעור באוצר בית דין
- ג. ביעור טעם פירות שביעית

רמב"ם

הכובש שלשה כבשים בחבית אחת, כל שכלה מינו מן השרדה יבער מינו מן החבית. ואם התחיל בה¹, הרי הכל כמבוער². וכשם שמבוער אוכלי אדם כך מבוער אוכלי בהמה מן הבית, ואינו מאכיל לבהמה אם כלל אותו המין מן השרדה³.

- א. חבית שהתחיל בה
- "ואם התחיל בה¹ הרי הכל כמבוער".

שבת הארץ

ויש אומרים שאין אנו אומרים שאם התחיל מן החבית הרי הוא כמבוער, באופן שאין עליו עוד חובת ביעור, ותהיה לפי זה חובת ביעור רק על חביות שלא התחיל בהן, אבל כיון שהתחיל בהן נפטרינן הן מן הביעור. אלא שהענין הוא להחמיר, דעד כאן אנו אומרים שאם כבש שלשה כבשים בחבית אחת, שאף על פי שכל אחד מהכבשים מקבל טעם מחבירו — מכל מקום אין זו הכליעה מחייבת בביעור את הנבלעים. אלא כל שכלה מינו מן השרדה יבער מינו מן החבית, וכל שלא כלה מינו מן השרדה, אף על פי שכלה המין של הירק שנותן בו טעם, אינו חייב לבערו מן החבית — זהו דוקא כל זמן שהחבית עומדת בעינה ולא התחיל בה. אבל כיון שהתחיל בה, נעשית על ידי זה החבית כולה נחשבת למין אחד, ואפילו הגיע זמן הביעור למין אחד — חייב הוא

- 1. מדברי הרמב"ם משמע שהדיון במשנה (שביעית פ"ט מ"ה) הוא על החבית שכבש בה ג' מיני ירק, שאם החל להשתמש בחבית הרי כולה כמבוערת. ודברי חזקיה (ירושלמי פ"ט ה"ז) "כיון שהתחיל באוצר הרי הוא כמבוער" כוונתו לחבית שבאוצר. וכן כתבו: חכמת אדם (שערי צדק סי' יט סעיף יח בבית אדם), ערוך השלחן (סי' כו סעי' כה), מראה הפנים (פ"ט ה"ח), קהלות יעקב (סי' ח אות ב). דין דמי שביעית, עיי' רמב"ם פ"ו ה"ז, ה"ז.
- 2. שביעית (פ"ט מ"ה), על פי הכרעת הירושלמי.
- 3. שביעית (פ"ז מ"א), תר"כ (בהר פד' ב פ"ג הל' ה). ועיי' לעיל פ"ז ה"ב.

לבער את הכל, שנחשב כאילו הכל הוא כמבוער. רצונו לומר כאילו הגיע זמן הביעור לכל הכבושים שבחבית⁴.

- ב. ביעור באוצר בית דין

ויש מי שאומר⁵ שאין ענין זה, של התחלת האוצר, נוגע כלל למי שכובש שלשה כבשים בחבית אחת, והוא דין כללי, שכשמגיע זמן הביעור ויש בעיר אוצר שעשו בית דין להכניס שם פירות של שביעית בזמן הביעור, כדי לחלק אחר כך לכל אחד מזמן שלוש סעודות — כיון שהתחיל להכניס את פירותיו באוצר הרי הוא כמבוער, ואינם נאסרים עוד כדין מי שלא ביער את פירותיו כשהגיע זמן ביעור⁶.

תוספת שבת

ויש אומרים שאם התחיל לבער קצת מהפירות שבאוצר, נחשב כל האוצר כבר כמבוער, ואינו צריך לחזור ולבער את כולו⁷. ולדעה הסוברת שישנם שני ביעורים: האחד הפקר כשכלה לאנשי העיר, והשני ביעור כללי כשכלה בארץ — אם התחיל להשתמש בחבית שכבש בה ירקות, הרי היא כמבוערת ואינו צריך להפקירה מכיון שתאכל על ידי בני ביתו. אולם בהגיע שעת הביעור השני, חייב לאבד את הפירות⁸.

- ג. ביעור טעם פירות שביעית

יש אומרים שרק כאשר כובש כמה מיני פירות שביעית, אין הטעם חייב בביעור, מפני שאין כבוש יכול להפליט ולהבליע בדיני שביעית. אבל אם כובש פירות חולין במשקה של שביעית — יש לבער את הפירות שקלטו טעם, מכיון שאינו צריך להפליט ולהבליע⁹. ויש אומרים שאם כבשו פירות שביעית ופירות חולין חלה חובת ביעור¹⁰. לדעה זו יש

- 4. רדב"ז (פ"ז ה"ו).
- 5. פני משה (פ"ט ה"ז), ועיי' תולדות יצחק (פ"ט מ"ה).
- 6. דעה זו היא לסוברים שביעור הוא הפקר (לעיל ה"ג אות ב סעיף 374), ולכן אין בית דין מחייב בביעור שהרי אין הפירות בדיניהם שיתחייב בביעור, ויכול ב"ד לחלקם לאחר שעת הביעור לכל דורש. ומקורם עפ"י: תוספתא (פ"ח ה"ב) רמב"ן (ויקרא כה ז). וכן משמע בר"ש (פ"ט מ"ח), ובחזו"א (סי' יא ס"ק ז' ד"ה במש"כ).
- 7. בהגר"א (ירושלמי פ"ט ה"ד, כת"י א), מראה הפנים, ניר (פ"ט ה"ד) בהסברו הראשון).
- 8. לעיל פ"ז ה"ג (אות ב סעי' ו), רש"ט (פ"ט מ"ג ד"ה ואני אומר).
- 9. משנה ראשונה (פ"ט מ"ה ד"ה ר"ג). ועיי' ערוך השלחן (סי' כו סעי' כה) שדחה הסבר זה. ועיי' לקמן הכ"א.
- 10. מדיקדוק דוד (סי' נט אות ב ד"ה אמרינן הכובש), חכמת אדם (שערי צדק פרק יט סעיף יט, בינת אדם ס"ק ב), תוספות מהרי"ח (פ"ט מ"ה), הון עשיר (פ"ט ה"ה בפרש השני), דבר השמיטה (פ"ט מ"ה ד"ה אבל הענין), חזו"א (סי' יא ס"ק ג), קהלות יעקב (שביעית סי' ח ס"ק ב על פי שיטת הר"ן). ועיי' תורת השמיטה (הערה קמז), הרש"י אויערבך (מעדני ארץ, קובץ הערות סי' ח אות יט, מנחת שלמה סי' נא אות ט).

לאחר זמן הביעור²¹. ויש חולקים וסוברים שאין צורך להכשיר כלים הבלועים בטעם של שביעית²².

הלכה ז

- א. ביעור דמי מאכל בהמה
- ב. זמן הביעור בחליפי פירות שביעית
- ג. זמן ביעור דמי שביעית

רמב"ם

וכשם שמבערין את הפירות, כך מבערין את הדמים¹.
כיצד, הרי שמכר רמונים של שביעית, והרי הוא אוכל בדמיהם,
וכלו הרמונים מן האילנות שבשדה, ונשאר אצלו מן הדמים
שמכר בהם — חייב לבער הדמים².

א. ביעור דמי מאכל בהמה

שבת הארץ

והוא הדין אם מכר מאכל בהמה צריך לבער את הדמים³.

ב. זמן הביעור בחליפי פירות שביעית

תוספת שבת

יש אומרים שאם הוחלפו פירות שביעית בפירות שאין בהם חובת ביעור אבל יש בהם קדושת שביעית, כגון פירות שאינם כלים — הרי הם חייבים בביעור כפירות הראשונים⁴. ויש אומרים שלא חלה עליהם חובת ביעור⁵.

21. רש"ם (פ"ט מ"ח ד"ה ולענין בעור).

22. קהלות יעקב (שביעית סי' ח אות ג), הרש"ז אויערבך (מעדני ארץ קובץ הערות סי' ח אות יט, מנחת שלמה סי' נא אות יט).

1. שביעית (פ"ז מ"א).
2. מדברי הרמב"ם מוכח שזמן ביעור הדמים שיה לזמן שמתבערים הפירות בארץ. וכן משמע מדש"י (נדה ח ע"א ד"ה בעור, עבודה זרה נד ע"ב ד"ה מתבערין), מקדש דוד (סי' נט אות ב ד"ה והנה כשטת רש"י).
3. רדב"ז (פ"ז ד"ה).
4. ספר השמיטה (עמ' מד סעי' ז, הערה 2), כרם ציון (פרק יז גדולי ציון אות ג), "הלכות שביעית" (סי' ח כס"ד ס"ק כה).
5. אמונת יוסף (פ"ז ה"ב דף קיא ע"ב ד"ה החליף).

אומרים שאין הדברים אומרים, אלא במקרה שפירות השביעית היו בתעוזה בהגיע זמן הביעור¹¹. ויש מי שאומר שאפילו הוצאו פירות השביעית קודם זמן הביעור, חייב לבערם בהגיע זמן הביעור, מכיון שבפירות הנותרים יש טעם שביעית¹².
ויש אומרים שטעם אינו אוסר כאשר בלע קודם זמן הביעור, אבל אם בלע טעם מפרי לאחר זמן הביעור — אוסר¹³.

יש אומרים שרק בירקות אנו אומרים שאין צריך לבער את טעם הירק הניתן בירק אחר, מפני שמדין תורה זמן ביעור כל הירקות שווה, ורק מדרבנן ישנם זמנים מיוחדים. ומשמע מדבריהם שבפירות, שמדין תורה זמן ביעורם הוא שונה, יש לבער אף את טעמם¹⁴.

ויש אומרים שרק לענין ביעור הקלו שאין דבר המקבל טעם חייב בביעור. אבל אם ניתן טעם מדבר הקדוש בקדושת שביעית בפירות — חייב לנהוג בהם קדושת שביעית ואסורים בסחורה¹⁵.

ד. כבוש כמבושל לענין ביעור

יש אומרים שאין כבוש כמבושל לדני שביעית¹⁶, ויש אוסרים¹⁷.

ה. כבישת כמה מינים לכתחילה

יש מי שאומר שישתדל אדם לא לכבוש לכתחילה מינים שאין זמן ביעורם שווה, כדי לא לגרום הפסד למין האחרון שיבעורוהו קודם זמנו¹⁸. ויש חולקים ומתירים, מכיון שאין זה אלא גרמא, שהתירו בהפסד פירות שביעית¹⁹.

ו. בעור טעם הבלוע בכלים

לדעות שביעור בשביעית הוא איבוד²⁰, יש מי שאומר שיש להגעיל ולהכשיר את הכלים

11. רע"ב (פ"ז מ"ז), תוס' רעק"א (פ"ט אות מג), תוס' חדשים (פ"ט מ"ה), תפארת ישראל (פ"ז אות נח).
12. חז"א (סי' יא ס"ק ג, ד, ה).
13. לחם משנה (מאכלות אסורות פט"ו ה"ו) בשיטת הראב"ד, לחם שמים (פ"ט מ"ה ד"ה ולא דמי), יין הרקת, משנת רבי נתן (פ"ז מ"ז), תורת השביעית (עמ' תמז) בתרצו השני, ספר השמיטה (עמ' מג סעי' ג).
14. על פי דברי הר"ש (פ"ט מ"ה).
15. ערוה"ש (סי' כז סעי' כה), בני' משה (פ"ט אות ז), תוס' חדשים (פ"ז מ"ז ד"ה ורד), לחם שמים (פ"ט מ"ה), תוס' רעק"א (פ"ז מ"ז אות לך, פ"ט מ"ה אות מג), גנוז והציל (פ"ט מ"ה), תורת השביעית (עמ' תמד, תעז).
16. ועיי' פ"ח ה"א (הע' 1314).
17. משנה ראשונה (פ"ז מ"ז) בהסבר דעת הר"ש והרמב"ם.
18. תורת השביעית (עמוד תמוז) על פי פשוטות לשון הירושלמי (פ"ז מ"ז), וכפי שמשמע בר"ש וברמב"ם.
19. בית רידב"ז (סי' ה סעי' ה) הגהה לפאת השלחן, ובהערות רידב"ז במשמורת להבית, דף יג ע"ג הערה יח).
20. משמרת להבית (בית רידב"ז, דף יג ע"ג). דין גרמא בהפסד פירות שביעית, עיי' פ"ה ה"ג (אות ח).
21. לעיל ה"ג (אות ב סעי' ו).

ב. ביעור דמים על ידי הפקר

שבת הארץ

וכבר נתבאר לעיל⁴, שיש אומרים שמצות הביעור היא שיפקירם, אפילו אם הוא חוזר וזוכה בהן אחר כך.
ופשוט שכמו שמקיים מצות ביעור באופן זה בפירות שביעית עצמן, כן הוא מקיים בדמיהן⁵.

ג. נתינת דמי שלוש סעודות

תוספת שבת

ביעור הדמים, יש מי שאומר שאיננו יכול ליתן דמי ג' סעודות לכל אחד, אלא קונה בהם מאכלים ונותן לכל אחד, מכיון שאנו חוששים שאם יתן דמים לא ישתמשו בהם למאכל⁶.

הלכה ט

שלוש ארצות הביעור

רמב"ם

שלוש ארצות לביעור: ארץ יהודה כולה, ההר והשפלה והעמק — ארץ אחת. עבר הירדן כולו, שפלת לוד, והר שפלת לוד¹, ומבית חורון עד הים — ארץ אחת. והגליל כולו, גליל העליון וגליל התחתון, ותחום מבריה — ארץ אחת. ואוכלין בכל אחת ואחת משלושתן, עד שיכלה האחרון שבה².

- 4. לעיל פ"ז ה"ז א' (אות ב סעי' 34).
- 5. פאת השלחן (סי' כז בית ישראל ס"ק יא), תורת השביעית (עמ' תמו).
- 6. רדב"ז (פ"ז ה"ח).

- 1. הרמב"ם (בפירוש המשניות פ"ט מ"ב) כותב ששפלת לוד דינה כשפלת הדרום שהיא ביהודה, וכן זמן הביעור בהר שפלת לוד הוא כהר המלך, אולם בהלכה כאן נראה שסובר שאלו הם זמנים נפרדים. ועיי' פאה"ש (סי' כז, בית ישראל ס"ק יב).
- 2. שביעית (פ"ט מ"ב).

החליף פירות שביעית בפירות חולין — צריך לבערם בזמן ביעור הפירות הראשונים⁶. ויש אומרים שאם החליף פירות שביעית בפירות שמועד ביעורם מאוחר יותר, יבער כל אחד בזמנו⁷.

ג. זמן ביעור דמי שביעית

"... וכלו רימונים מן האילנות...הייב לבער הדמים"².

ויש מי שאומר שביעור הדמים הוא עד ר"ה של השמינית⁸.

הלכה ח

- א. חילול בדמים לאחר שעת הביעור
- ב. ביעור דמים על ידי הפקר
- ג. נתינת דמי שלוש סעודות

רמב"ם

כיצד עושה, קונה בהן מאכלות ומוחלקן מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד, או ישליך המעות לים המלח אם לא מצא אוכלין¹.

א. חילול בדמים לאחר שעת הביעור

תוספת שבת

יש מי שאומר שיש חילול בדמים גם לאחר שעת הביעור, ולכן יכול לקנות מזון ג' הסעודות גם לאחר שעת הביעור². ויש מי שאומר שאין חילול דמים לאחר שעת ביעור, ואיננו יכול לקנות את המאכלים אלא קודם שעת הביעור³.

- 6. לעיל פ"ו ה"ז, עפ"י הגמ' סוכה (מ ע"ב).
- 7. בית רידב"ז (הערה למשמרת להבית דף יג ע"ג הערה יח).
- 8. רש"ס (פ"ז מ"א) והובאו דבריו במלאכת שלמה (פ"ז מ"א) ערוך לנר (נדה ח ע"א ד"ה תר"ה יש) וכתב שכן גם דעת התוס' (שם).

- 1. שביעית (פ"ז מ"ג). ועיי' לעיל (פ"ו ה"ז, פ"ז ה"ג).
- 2. מקדש דוד (סי' נט אות ב ד"ה יש לחקור בלוקח).
- 3. שר"ת ישועות מלכו (יר"ד סי' נד). ועיי' פ"ו ה"ז (אות ג).

מתפרנסת מפירות שבשפלה, ולא היה שבשפלה מפירות שבעמק. על כן אין סומכין מארץ לארץ, אפילו מזה להר ומשפלה ולשפלה ומעמק לעמק, ובאותה הארץ אין סומכין: מזה לשפלה, משפלה להר, ומשפלה לעמק, ומעמק לשפלה, וכיוצא בזה.²

ב. תחומי יהודה גליל ועבר הירדן

1. יהודה והגליל

ויש אומרים שכך הוא סדר שלש הארצות:³

ארץ יהודה כולה: ההר — זה הר המלך, והשפלה — זה שפלת הדרום, ועמק שלה — מעין גדי עד יריחו.

והגליל כולו: העליון והתחתון והעמק, מכפר חנניה ולמעלה כל שאינו מגדל שיקמין — גליל העליון. ומכפר חנניה ולמטן כל שהוא מגדל שיקמין — גליל התחתון, והעמק — תחום טבריא ובקעת גנוסר וחברותיה.

ושפלת לוד — היא כחלק בנימין, שבין יהודה לגליל, והיא בשבט יהודה — היא כשפלת הדרום שביהודה,⁴ והר שלה הוא כהר המלך שביהודה.

ומבית חורון עד הים שבחלק בנימין — הוא מדינה אחת. אף על פי שגם בזה השטח יש שם: הר ושפלה ועמק. והיינו מבית חורון עד אמאום — הר, מאמאום עד לוד — שפלה, מלוד ועד הירדן — עמק. מכל מקום הכל נחשב למדינה אחת לענין כיעור.

2. הסוברים שעבר הירדן הוא במזרח

ואלו השלוש חלוקות שבעבר הירדן, שגם שם נמצא הר ושפלה ועמק, הם: ההר — כגון הרי מכוור וגדור וכיוצא בהן. ושפלתו — חשבון וכל עריה אשר במישור דיבון, וכמות בעל ובית וכל מעון, וכן כיוצא בהן. והעמק שלו — הוא בית הרים ובית נמרה וסוכות וצפון, יתר ממלכת סיחון מלך חשבון,

² רב נתן אב הישיבה (פ"ט מ"ב), ר"ש (פ"ט מ"ב), תוס' (פסחים נב ע"ב ד"ה עה), רא"ש (פ"ט מ"ב), תוס' הרשב"א, תוס' ר"ד, תוס' רבינו פרץ, חידושי הר"ן (פסחים נב ע"ב) סמ"ג (מ"ע קמח), רש"ס (פ"ט מ"ב), ועי' תפא"י (פ"ט אות טז).

³ מקור הדעות הללו הוא בתוספתא (פ"ה ה"ה), ובירושלמי (פ"ט ה"ב) שאין היה שבהר גליל בעמק, ואין היה שבעמק גליל בהר. מכך משמע שישנה חלוקה גם בתוך ג' ארצות לעמק, שפלה והר.

⁴ תפ"א (שנת אליוו פ"ט מ"ב).

⁴ הוספה מכת"י הרב זצ"ל: "ושפלה הריא כולה היא ארץ אחת, ושכבת היא לשפלה של יהודה, אג"פ שריא דחוקה ממנה קצרה".

הלכה י

א. מספר הארצות לביעור

ב. תחומי יהודה הגליל ועבר הירדן

1. יהודה והגליל

2. הסוברים שעבר הירדן הוא במזרח

3. הסוברים שעבר הירדן הוא במערב

ג. חלוקת ארצות בזמן הזה

רמב"ם

כיצד, היו לו פירות בארץ יהודה, אוכל מהן כל זמן שיש מאותו המין בכל ארץ יהודה כולה¹. וכן אם היו לו פירות גליל, אוכל מהן כל זמן שיש מאותו המין בכל ארץ הגליל כולה, וכן בעבר הירדן.

א. מספר הארצות לביעור

"היו לו פירות בארץ יהודה, אוכל מהן כל זמן שיש אותו המין בכל ארץ יהודה כולה"¹.

שבת הארץ

ויש אומרים שהחילוק של שלוש הארצות הפרטיות שבכל ארץ וארץ מהשלוש הכלליות, שכללות ארץ ישראל נתחלקה להן — הוא חילוק של הר ושפלה ועמק: שיש הר ושפלה ועמק ביהודה, וכן בעבר הירדן, וכן בגליל.

ולפי זה מחולקות הם גם השלוש הארצות הפרטיות לענין כיעור, שאין אוכלין פירות שבהר אלא אם כן יש שם באותה הארץ פירות בשדה כהר שלה, ואין אוכלין פירות שבשפלה אלא אם כן יש בשדה בשפלה שלה. ופירות שבעמק — אלא אם כן יש בעמק שלה, שלא כלה עדיין שם לחיה מן השדה. מפני שכשם שאין היה שביהודה מתפרנסת מפירות שבגליל, וכן בכל ארץ וארץ, שמה הטעם אין סומכין מארץ אחת על חבירתה — כן אין היה שבהר

1. כפשוטו לשון הגמרא (פסחים נב ע"ב): "אין היה שביהודה גולה על פירות שבגליל". ומשמע שרק בין

יהודה וגליל אין החיות הלכות, אבל מזה שביהודה לעמק שביהודה, או משפלה שבגליל להרים שבגליל כן עוברות. וכן במכילתא דרשב"י (שמות כג יא). וכן כתב הרמב"ם בפרוש המשנה (פ"ט מ"ג), רש"י (פסחים נב ע"ב ד"ה ושלש), ריבמ"ץ (פ"ט מ"ג), מאירי (פסחים נב ע"ב), כפתור ופרח (פרק מ"ח), רע"ב (פ"ט מ"ג), פנ"מ (פ"ט מ"ב), פאה"ש (סי' כז ביש"ר ס"ק יב) בדעת הגר"א.

חיוב הביעור בגבולות עולי מצרים. עי' לעיל (פ"ד הכ"ז אות ב).

ויהיה שמה לפי זה בכל מקום ומקום לפי ענינו, כשרואין שכלה במקום ההוא חייב לבער, או שהוא כולו על פי תכונה אחת, על כן לא חשב בו חילוק מקומות¹⁰.

ג. חלוקת ארצות בזמן הזה

תוספת שבת

יש אומרים שבזמן הזה, שאין אנו יודעים מהם ג' ארצות, ומעבידים פירות ממקום למקום — יש לכל ארץ ישראל דין אחד, וצריך לבער באותו הזמן שיש בו ספק, שמא הגיע מועד ביעור הפרי¹¹.

הלכה יא

- א. ביעור בזמנים מיוחדים ולפירות
 - ב. פרטי זמני הביעור
 - ג. זמן ביעור התבואה
 - ד. אופן הביעור בספק
 - ה. הסתמכות על גידולי בית השלחין לענין ביעור
 - ו. הגדרת הכליו

רמב"ם

ושלש ארצות אלו כולן חשובות כארץ אחת, לחרובין ולזיתים ולתמרים¹. ואוכלין בתמרים עד שיכלה האחרון שבציער. ואומתי הוא כלה — עד הפורים. וכן אוכלין בייתם עד עצרת, ובענבים² עד הפסח של מוצאי שביעית, ובגורגרות עד החנוכה³.

א. ביעור בזמנים מיוחדים ולפירות מיוחדים

1. הסוברים שחרובים זיתים ותמרים — דינם כאחד בכל א"י

10. ועיי' מש"כ הרב זצ"ל בפ"ד הכ"ח (אות ב סעי' 4).
11. חכמת אדם (שערי צדק פרק יט סעי' ט), שנת השבע (סי' יט סעי' יג).

1. שביעית (פ"ט מ"א), ובידושלמי שם נוספו חרובין.
2. אף על פי שהשמן והזית אינם כלים, בכל אופן זמן הביעור הוא כאשר כלים הזיתים והענבים מהשדה: מהרי"ט (ח"ג סי' מה, מו), חכמת אדם (שערי צדק סי' יט סעי' כג), חזו"א (סי' טו ס"ק ז ד"ה ששאלת).
3. פסחים (נג ע"א).

הירדן וגבול עד קצה ים כנרת עבר הירדן מזרחה. והשפלה שבהר דינה כהר, והר שבשפלה דינה כשפלה⁵.

ולפי שיטה זו כל עבר הירדן הוא עבר הירדן המזרחי⁶, ממה שכבשו ישראל מארץ סיחון ועוג.

3. הסוברים שעבר הירדן הוא במערב

אבל יש אומרים שמעבר הירדן המזרחי לא נאמרו בו כלל חלוקות ארצות, וכל מה שנאמר מחילוק הארצות להר ושפלה ועמק כעבר הירדן — היינו הצד המערבי של ארץ ישראל הסמוך לצדדי הירדן, שבו נמצאות אלה שלשת החלוקות של הר ושפלה ונגב⁷, החלוקין להלכותיהן⁸.

פתי"ק

ולפי זה בעבר הירדן המזרחי, שהוא חייב בשביעית מדבריהם כמבואר לעיל⁹, לא שנינו שום זמן קרוב.

5. דין זה הוא גם לשיטות שהובאו לעיל (אות א), שכל ארץ מחולקת לג' ארצות לבעור, וכן איתא בירושלמי (פ"ט ה"ב).

בכתי' הביא הרב זצ"ל דין זה, כבר בדיון על חלוקת כל ארץ לג' ארצות, וז"ל: "ואפילו אם נמצא מקום שפלה בין החלק העיקר שהוא הר — נכלל הוא בכלל הר. וכן הר שבחלק העיקר של שפלה נכלל בשפלה, שהחלק הוא כללי שנקרא הוא הר, וניקרא הוא שפלה". ולדברי הרמב"ם שיש ג' ארצות ואין חלוקה פנימית של הר שפלה ועמק, ברור ששפלת ההר כהר.

6. תוספתא (פ"ז ה"ט), ירושלמי (פ"ט ה"ב). וכן כתבו: ריבמ"ץ (ד"ה מבית), תוס' (נבמות טז ע"א ד"ה עמו, חגיגה ג ע"ב ד"ה עמון, ב"ב נו ע"א ד"ה הר), ר"ת (ספר הישר סי' תקמב, הוצאת שלזינגר סי' תתלו), ר"ש (ידים פ"ד מ"ג ד"ה עמון), רא"ש (שם ד"ה בו), ריטב"א (מגילה י ע"א אד"ה תנאי), שו"ת הר"ד (סי' קכג), שו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' קצח), כפתור ופרח (פרק מח עמ' תרנ"ט: עד פי התוספתא), מהר"י קורקוס (פ"ד הכ"ח), כס"מ (פ"ד הכ"ח ד"ה עבר), רש"ס (פ"ו ה"א ד"ה ועוד קשה, פ"ט ה"ב ד"ה שלש ארצות), משל"מ (פ"ד הכ"ח), שני"א (פ"ט מ"א ד"ה שלש), פאה"ש (סי' כג ביש"ד ס"ק כח, סי' כז סעי' י ביש"ד ס"ק טו), תפא"י (פ"ט מ"ב אות טו), ועיי' תבואות הארץ (שווארץ, עמ' נג). חיוב עברה"י בקדו"ש וביעור, עיי' פ"ד הכ"ח (אות ב סעיף 2).

הרש"ס (פ"ו ה"א ד"ה שלש) כתב שלדעת הרמב"ם יש ביעור רק בארץ סיחון ועוג עצמה, ולא בעמון ומואב שטהרו בסיוון, וכן כתב לדינא התשב"ץ (ח"ג סי' קצח).

הרש"ס (פ"ט מ"ב) הסביר שלשיטה זו לא נכתבו הגבולות במשנה (פ"ט מ"ב) מכיון שבטלה הקדושה בעברה"י לאחר הגלות. ובענות אליהו (פ"ט מ"ב) כתב שכיון שמקומות אלו מפורשים בפסוקים ביהושע ובספרי ובתוספתא, לכן התנא לא הזכירם.

7. צ"ל ועמק. וכנראה נפלה ט"ס מדברים, א. ז.

8. ^(הפס) **כפתור ופרח (פרק מוח עמ' תרנט) עפ"י רמב"ם (לעיל ה"ט ובפיה"מ פ"ט מ"ב מ"ס ד"ה הביעור)**, רא"ש (ד"ה מגדל), מאירי (פסחים נב ע"ב ד"ה שלש), רע"ב (שם, ד"ה שפלה לוח), פנ"ב (ד"ה ושפלה). ועיי' ברכ"י (א"ח סי' תפט ס"ק ג ד"ה ומצאתי), שלדעת הרמב"ם ישנה מחלוקת בין המשנה לתוספתא בדיון עבר הירדן, ופסק כמשנה.

החזו"א (סי' ג ס"ק כט ד"ה ולהראשונים) כתב שלכו"ע נוהג ביעור בעברה"י, ולא נחלקו אלא בפירושה של המשנה. ועיי' קהלות יעקב (זרעים, שביעית סי' ה ס"ק ז).

9. דעת הרמב"ם, פ"ד הכ"ח.

ויש אומרים שאין לנו שום דבר מיוחד גם בחיובין וזיתים ותמרים. אלא דינם ככל הפירות, שהולכים בהם אחר זמנם אשר צריך להתברר בכל מקום כפי ענינו, ואין אנו אומרים שהם כלים כסתם בכל ארץ ישראל בשוה.⁹

ב. פרטי זמני הביעור

תוספת שבת

ביעור ענבים בפסח, יש מי שאומר שהכוונה היא ליר"ט ראשון של פסח, וכן בכל החגים יש לבער עד בא החג.¹⁰

ויש מי שאומר שזמן ביעור הענבים בפסח הוא לאחר ליל הסדר. ביעור התמרים הוא למחרת פורים דמוקפים. ביעור הזיתים יום קודם העצרת, וביעור התאנים בתחילת חנוכה.¹¹

ויש מי שאומר שזמן ביעור הענבים הוא ביום האחרון של פסח.¹²

יש מי שאומר שזמנים אלו, המוזכרים בהלכה, הם תקנת חכמים ואינם ניתנים לשינוי.¹³ ויש מי שאומר שזמני הביעור הללו הם זמנים שיש להתחיל לחוש שמא הגיע זמן הביעור.¹⁴

ג. זמן ביעור התבואה

זמן ביעור התבואה שאין בה איסור ספיחים אך יש בה קדושת שביעית — הוא בזמן הרישת השדות שאז שארית העשב שבשדה כלתה, והוא זמן רביעה שניה.¹⁵

ד. אופן הביעור בספק

לסוברים שהביעור הוא הפקר,¹⁶ כשזמן הביעור הוא מסופק — יש להפקיר את הפירות בשעת תחילת הספק, ומותר לחזור ולזכות בהם לאחר שיעבור זמן הביעור בודאות.¹⁷ ויש מי שאומר שלאחר שהפקירים יחזור ויכניסם לביתו בתורת הפקר בלא רצון לקנותם.¹⁸

9. רע"ב, תי"ט (פ"ט מ"ג).

10. חז"א (סי' טו ס"ק ז ד"ה ששאלת).

11. הר"ש מן ההר (תחומין ב עמ' 427).

12. ישועות משה (פ"ט מ"ב) בשם רש"ס.

13. הר"ש מן ההר (תחומין ח"ב עמ' 423).

14. הרש"ז אויערבך (כרם ציון פרק זי גידולי ציון ס"ק ה, מנחת שלמה סי' נא אות יח).

15. שו"ת מב"ט (ח"ג סי' מה מו), כלכלת שביעית (עמ' תנו) משנת יוסף (ח"ד עמ' צד אות ד, שו"ת משנת יוסף פ"ב סי' יט). להגדרת זמן רביעה שנייה, עי' לקמן הי"ז (אות ד).

16. לעיל פ"ז ח"ג (אות ב עמ' 354).

17. הרש"ז אויערבך (מעטב ארץ, קובץ הערות סי' ח אות יח, מנחת שלמה סי' נא אות יח), ספר השמיטה (עמ' מו עמ' יב).

18. דיני ביעור בשביעית ובשמינית (מאת דוד גולדשטון, הוצאת המכון לחקר ההקלאות על פי התורה, פרק ה עמ' יט).

שבת הארץ

וזמנים הללו אמורים הם כסתם, כשאין ידוע מתי כלו. אבל בידיע — הולכים לחיובין ולזיתים ולתמרים אחר כל ארץ ישראל כולה, וכל זמן שישנם במקום היותר מאוחר אוכלין עליו בכל מקום.⁴

2. זמן הביעור בענבים וגרוגרות

וענבים וגרוגרות יש להם דין של כל שאר הפירות, שהולכים בכל ארץ אחר מה שכלו בתוכה, לכל דעה מהדעות האמורות למעלה כפי ענינה: אם ללכת אחר כל הארץ, המחולקת בכללותה: יהודה ועבר הירדן והגליל, או לחלק גם כן את כל הפרטים לשלוש: הר ושפלה ועמק.⁵

ויש מי שנראה מדבריו שגם ענבים וגרוגרות דינם כמו חרובין וזיתים ותמרים, שאין דינם בהם דין של חילוק ארצות, ואוכלים אותם עד שיכלה האחרון שבהם בכל ארץ ישראל. וגם אם הדבר ידוע לנו שכלו כבר באיזה ארץ מן הארצות, קודם הזמן הנקבע להם, דהיינו בענבים עד הפסח ובגרוגרות עד חנוכה.⁶

3. הסוברים שהביעור בחרובים זיתים ותמרים — מחולק ל' ארצות

ויש אומרים שגם בזיתים תמרים וחרובין הולכים אחר כל ארץ משלשת הארצות לפי דינם, בכל אחת על פי מידתה מתי שכלו בה, אם ידוע לנו מתי כלו. אלא שהזמנים הללו הם כסתם, שדרך הוא שיכלו בכל הארצות בשוה בזמן אחד.⁷ אבל אם יתברר לנו, שכלו באיזה ארץ תחילה, נאסרת הארץ ההיא ואין סומכין על ארץ אחרת.⁸

4. שביעית (פ"ט מ"ג): "וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים", כדעת ת"ק. הרש"ס (פ"ט סה"ג ד"ה ומגוש כתב שמאחר שהתורה כללה לאחר שבעת המינים "ארץ זית שמן ודבש", הדי שהארץ אחת לעין זיתים ותמרים, וחרובים גם הם בכלל דבש.

5. ר"ש ורע"ב (פ"ט מ"ח), תפארת ישראל (אות ג), פאה"ש (סי' כו סעי' יא, ביש"ר שם ס"ק טז). וכן (הפ"י) ר"ש ורע"ב (פ"ט מ"ח), תפארת ישראל (אות ג), פאה"ש (סי' כו סעי' יא, ביש"ר שם ס"ק טז). וכן למד השו"ש לזר (מובא בתוספות אנשי שם, פ"ט מ"ג) בדעת הר"ש (פ"ט מ"ג) ועי' מהר"י קורקוס (פ"ז הי"א).

6. כדעה זו נראה גם מדברי הרמב"ם בהלכותיו, וכ"כ: סמ"ג (נעטין קמח), ר"ש (פ"ט מ"ג), מאירי (פסחים ב ע"ב ד"ה שלש), פאה"ש (סי' כז ביש"ר ס"ק טו). תורת השביעית (עמ' תנב). ועי' שושנים לזר (מובא תוספות אנשי שם).

7. חז"א (סי' טו ס"ק ז ד"ה פ"ט מ"ג) ביאר את דעת הר"ש (פ"ט מ"ג) שהכוונה לארץ המאוחרת ביותר, וא"כ יש דין ג' ארצות גם לפי דברי הר"ש, (עי' משנת יוסף ח"ד עמ' מג אות ח).

8. שושנים לזר (הובא בתוספות חדישים, ותוספות אנשי שם פ"ט מ"ג). ועי' בית רידב"ז (סי' ח סעי' יא בהג"ה לפאה"ש) שלכ"ע דין כל הארצות כאחת.

9. רש"י (פסחים ב ע"א ד"ה אוכלים בתמרים, ועי' רש"י פסחים ג ע"א ד"ה אוכל), רמב"ם (פירוש המשנה פ"ט מ"ג), רע"ב (פ"ט מ"ג), ופסקו כדעת חכמים.

תוספת שבת

יש מי שאומר שלא חלה חובת הביעור אלא על הגדל מעל לפני הקרקע.²³

הלכה יב

- א. המוליד פירות שביעית ממקום למקום
- ב. הוצאת פירות לחו"ל והעברתם ממקום למקום
- ג. החזרת הפירות למקומם הראשון
 1. בתוך הארץ
 2. מחו"ל לארץ

רמב"ם

המוליד פירות שביעית ממקום שכלו למקום שלא כלו, או ממקום שלא כלו למקום שכלו — חייב לבער, לפי שנותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם.¹ ופירות הארץ שיצאו לחוצה לארץ מתבערים במקומן,² ולא יעבירם ממקום למקום.³

א. המוליד פירות ממקום למקום

"המוליד פירות שביעית ממקום שכלו למקום שלא כלו... חייב לבער, לפי שנותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם".

תוספת שבת

והך דינא דנותנים עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם — נוהג בין מארץ לארץ שבשלשלת החלוקות הכלליות, כמו מיהודה לגליל ומגליל ליהודה וכיוצא בזה, בין מארץ פרטית לחברתה, למאן דאמר לעיל שאין סומכין גם כפרטי הארצות מאחת על חברתה, ואין אוכלין בהר שביהודה

23. רב נתן אב הישיבה (פ"ז מ"א).

1. פסחים (נ ע"ב, נב ע"א).
2. תוספתא שביעית (פ"ה ה"א), פסחים (נב ע"ב), ירושלמי (שביעית ספ"ו) וכרבי המיקל לבער בחוץ לארץ. ועיי' ברדב"ז (פ"ז הי"ב) שהביא שיש פוסקים האוסרים לבער בחו"ל, ולדעתם צריך להחזיר את הפירות לא"י ולבערם שם.
3. ירושלמי שביעית (פ"ו ה"ה).

יש מי שנראה מדבריו שיכול לזכות בפירות בכל יום, ולחזור ולהפקידם למחרת, עד שיצא הספק מלבן.¹⁹

ה. הסתמכות על גידולי בית השלחין לענין ביעור

שבת הארץ

אין אוכלין שאר הירקות על סמך שלא כלה הירק של בית השלחין, לפי שאינו כלה מחמת שמשקין אותו תמיד. ואין זה נקרא לא כלה לחיה מן השדה, לפי שהמופקד לחיה ואין שם אדם שישקה אותו, הרי הוא כלה תחילה.²⁰ ונראהם הדברים שדין זה הוא כירק שנמצא בין כבית השלחין שמשקים אותו תמיד ובין כבית הבעל. וכיון שכלה במקום שאין משקים אותו — נקרא כלה לחיה מן השדה, וחייב בביעור הכל גם מה שגדל בבית השלחין.

אבל אם היה לנו דבר שהוא גדל רק בבית השלחין ולא נמצא כלל במקום שאין משקין אותו — אין לנו לקבוע עליו ביעור, כי אם בזמן שהוא כלה. כיון שאין אפשר לנו להגביל עליו באופן אחר מתי הוא כלה לחיה מן השדה.

אבל כל מה שיש ממין זה גדל בבית השלחין שמשקין אותו, וגם כן נמצא גדל במקום שאין משקין אותו — נראה שגם כפירות דינו כירק, והולכים בו אחר מה שכלה מבית הבעל. שכיון שכלה משם קרינן ביה: כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית.

ו. הגדרת הכליו

שורשי וקולסי כרוב, כיון שיבש השורש נחשב כלה לחיה מן השדה, וחייב לבער, שעיקר אכילת היה בהם הוא שרשם.²¹

וכל הדברים שכיוצא בהן, כשיכלו עד שמגבכין אותן לעצים ליבשם, נחשב שכלו לחיה מן השדה והגיע להם זמן כיעורם.²²

19. חזון איש (סדר השביעית אות ה ד"ה קנה).

20. תוספתא (פ"ז הי"ב). הגירסא המודפסת היא "אוכלין על הירק של בית השלחין לפי שאינו כלה". אולם הגר"א מגיה "א"ן אוכלין על הירק של בית השלחין". בתוספתא לר' יונה מולנא כתב שמצא כן בכ"ז, וכן בתורת השביעית (עמו תנא). במקדש דוד (סי' נט אות ב ד"ה והנה) ובתוספתא כפשוטה (עמ' 580) הביאו את ג' הדפוסים שאוכלין על בית השלחין, והסבירו שאם צמח הצליח להשאיר בבית השלחין — אוכלים עליו. ועיי' שו"ת משנת יוסף (ח"ג סי' לה) בדין ביעור לירקות שבתמנות.

דין השקיית ירק של בית השלחין, עיי' פ"א ה"ח (אות ד), הט"ו (אות ד). תוספתא (פ"ז הי"ג), גירסת הדפוסים היא: "שרשי קולסי כרוב", ומשמעותה שורשים של בדי כרוב שיבשו. אולם בפאה"ש (סי' כז סעי' יא בביש"ר ס"ק כא) ובמנחת ביכורים, הגירסא היא "שורשי וקולסי כרוב".

22. תוספתא (פ"ז הי"ב) על פי הגר"א, רש"ס (פ"ט הי"ו ד"ה אמר המלקט), פאה"ש (סי' כז סעי' יא בביש"ר ס"ק כא). ועיי' לקמן הי"ז.

חייב לבערם¹¹. שלא מצינו שיקלוט אותם המקום שכלו שהיו שם, לאוסרם אחר שכבר שבו למקום שלא כלו.

ויותר נראה לומר שגם לכתחילה מותר להחזיר אותם למקום שלא כלו, כדי להפקיע מהם חובת ביעור ואיסורו, ואין זה בכלל האיסור שלא יעבירים ממקום למקום¹².

2. מחו"ל לארץ

גם זה נראה, שאם רוצה הוא להחזיר פירות שביעית, שהוציאם מהארץ לחוץ לארץ, למקומן בארץ — שמוותר. ולא אמרו שלא יעבירים ממקום למקום, אלא שאסור להעבירם בחוץ לארץ ממקום למקום אחר שהוציאם באיסור מארץ ישראל לחוץ לארץ, אלא צריך שיבערם במקומן. אבל אם רוצה הוא להעלותם לארץ ולבערם שם בקדושת שביעית — ודאי שמוותר, ותבוא עליו ברכה¹³.

תוספת שבת

ויש מי שנראה מדבריו שאין להעביר את הפירות אפילו על מנת לבערם בארץ¹⁴.

11. על פי פסחים (נב ע"א).
12. וכן נראה מדברי רש"י (פסחים נב ע"א ד"ה גבא).
13. הראב"ד (תר"כ פרשת בהר פ"א ה"ט) כתב שלכו"ע עד שעת הביעור יכול להחזיר לארץ, אבל לאחר שעת הביעור נחלקו רבי ורשב"א אם יכול להחזיר את הפירות לביעור בארץ או שחייב לבערם בחו"ל. רש"י (פסחים נב ע"ב ד"ה בכל מקום שהם) והרש"ס (פ"ו ד"ה מתבערין) כתבו שלא מטריחים אותו להחזיר את הפירות, משמע שאם רצונו להחזיר יכול להחזיר. ובזו הים (פ"ו ה"ז אות טז) גם כן הוסיף שתבא עליו ברכה.
14. מנחת ביכורים (פ"ה ה"א).

על שפלה שביהודה, ולא משפלה על העמק וכדומה אפילו בארץ אחת. וכשמוליך ממקום למקום נתנים עליו חומרי המקום שיצא משם וחומרי המקום שהלך לשם⁴.

ב. הוצאת פירות לחו"ל והעברתם ממקום למקום

"... ולא יעבירם ממקום למקום".

ובענין איסור הוצאת פירות שביעית מארץ לחו"ל כבר נתבאר לעיל⁵, דיש אומרים שבאופנים שמוותרים פירות שביעית לסחורה, מותר גם כן להוציאם לחוץ לארץ⁶. והאופנים המותרים לסחורה מבוארים למעלה בדברינו בענין סחורה⁷.

ופשוט הוא, שבאופנים שמוותר להוציא אותם לחוץ לארץ, קל וחומר שמוותר להעבירם ממקום למקום, אחר שהוציאם בהיתר.

תוספת שבת

יש אומרים שאיסור העברת פירות ממקום למקום הוא כאיסור הוצאה לחו"ל, ולכן הוא קיים גם קודם שעת הביעור⁸. ויש מי שאומר⁹ שאיסור העברה ממקום למקום הוא רק לאחר שעת הביעור¹⁰.

ג. החזרת הפירות למקומם הראשון

1. בתוך הארץ

שבת הארץ

ונראה הדברים שאם הוציא פירות שביעית בארץ ישראל ממקום שלא כלו למקום שכלו, אף על פי שחייב לבערם כל זמן שהם במקומם, כיון שכלו שם — מכל מקום, אם החזיר אותם למקומם הראשון שעדיין לא כלו — אינו

4. פאה"ש (סי' כז סעיף יב, בשר ס"ק כה) על פי ירושלמי (פסחים פ"ד ה"ב). דין חלוקת ארצות, עיי' לעיל ה"י (אות א).
5. לעיל פ"ה ה"ה (אות א סעי' 2).
6. תוס' (פסחים נב ע"ב ד"ה רב ספרא).
7. לעיל פ"ו ה"א (אות אה), ה"ב.
8. חזו"א (סי' יג ס"ק ד"ה שם ופירות), וכן נראה מדברי הרב זצ"ל שבמקום שאין איסור הוצאה אין איסור העברה.
9. מורה"א פולדא (ספ"ו), ביאור רבינו יונה מוילנא (לתוספתא פ"ה ה"ה).
10. האמונת יוסף (ספ"ו) כתב שהפירות לאחר ההוצאה לחו"ל לא נאסרים, ורק נשארת חובה על האדם לבער את הפירות. אבל איסור ההעברה הוא חומרא מיוחדת מכיון שבארץ כבר כלו הפירות.

ואף על פי שלא נתמתקו עליו עדיין, מכל מקום נוהג בהן ביעור ושביעית⁶.

תוספת שבת
ויש מי שאומר שלא חלה עליהם קדושת שביעית אלא כשימתקו⁷.

שבת הארץ
וקל וחומר שנוהג בעלי הלוח הפיקה, שהוא ראוי לאכילה יותר מעלי הלוח השוטה⁸.

וכן התורמסין אף על פי שלא נתמתקו, נוהג בהן דין שביעית וביעור⁹.

ב. חלקי הלוח

ולוח זה שלוש מידות יש בו¹⁰: עלה שלו ופיקה שלו ועיקרו. שהעלה שלו — יש לו שביעית ולדמיו שביעית, יש לו ביעור ולדמיו ביעור. פיקה שלו, שהוא החלק האמצעי, שלמטה מן העליון ולמעלה מן העיקר — יש לה שביעית ולדמיה שביעית, ואין לה ביעור ולא לדמיה ביעור. עיקר שלו אין לו שביעית ולא לדמיו שביעית, אין לו ביעור ולא לדמיו ביעור.

וספק הוא אם אלה המידות, האמורות בפיקה, שאין לה ביעור, וכן בעיקר, שאין לו לא ביעור ולא שביעית — אם הדברים אמורים דוקא בלוח השוטה, או שמא הדין כזה שוה, בין בלוח השוטה ובין בלוח הפיקה¹¹.

תוספת שבת
ויש מי שאומר שלוח הפיקה, בעיקרו אין שביעית וביעור, ובעליו יש שביעית ואין ביעור¹².

שבת הארץ
ויש מי שנוטה לומר דלוח הפיקה יש גם לעיקר שלו שביעית וביעור¹³. ולפי

6. כביאור הר"ש והרא"ש בירושלמי (פ"ז ה"א), שאף על פי שאיננו מקבל טומאת אוכלים עד שימתק (עוקצין פ"ג מ"ד), קדושת שביעית חלה מיד. וכן כתב בשנות אליהו (פ"ז מ"א), ובבאור לירושלמי דבריו סתומים וקשים להבנה. ועיין בחזו"א סי' יג ס"ק כא). וכן כתבו פאה"ש (סי' כז ביש"ר ס"ק ס"ח), והריב"ז (בבאור לירושלמי).
7. רש"ס, ומהר"א פולדא (פ"ז ה"א) בהסבר מסקנת הירושלמי.
8. הג"ש, רא"ש, (פ"ז מ"א). רש"ס (פ"ז ה"א), מהר"י קורקוס (פ"ז ה"א), רע"ב (פ"ז מ"א), פאה"ש (סי' כז ביש"ר ס"ק ס"ח), תפארת ישראל (פ"ז אות ט).
9. פאה"ש (סי' כז ע"י יג) עפ"י תוספתא (עוקצין פ"ג ה"ח). מדברי הגר"א בבאור לירושלמי נראה שאין קדושת שביעית חלה על התורמסין אלא כשימתקו, אולם דבריו בבאור לירושלמי קשים (עי' חזו"א סי' יג ס"ק כא) ובשנות אליהו נראה שחור בו.
10. הנה לירושלמי (פ"ז ה"א), גירסת הירושלמי המודפס: "והר"ה", וכן איתא: ברש"ס, באורי הגר"א, מהר"א פולדא, פני משה, וכן בר"ש מכת"י (הנדפס בתבונה ובחקר ועיון). אולם בר"ש (הנדפס במשניות) נראה שגוס "לוקי".
11. הג"ש (פ"ז מ"ב ד"ה עיקר לוח).
12. רא"ש (פ"ז מ"א).
13. הנה תוספות אנשי שם (פ"ז מ"א), על פי ר"ש (פ"ה מ"א).

הלכה יג

- א. לוח השוטה והפיקה
- ב. חלקי הלוח
- ג. מאכל אדם או בהמה על ידי הדחק
- ד. ביעור בדבר המתקיים בארץ
- ה. בגד שצבעו בצבע של שביעית

רמב"ם

כלל גדול אמרו בשביעית, כל שהוא מאוכל אדם או מאוכל בהמה או ממין הצובעין, אם אינו מתקיים בארץ — יש לו שביעית ולדמיו שביעית, וחייב בביעור ויש לדמיו ביעור. כגון: עלי הלוח השוטה, ועלי הדגנה, והעולשין — מאוכל אדם, וכגון: החוחין והדרדרין — מאוכל הבהמה, וכגון: אסמס וקוצה — ממין הצובעין.

ואם היה מתקיים בארץ, כגון: הפואה והרכפה ממין הצובעין, אע"פ שיש לו שביעית ולדמיו שביעית — אין לו ביעור ולא לדמיו ביעור שהרי מתקיים בארץ, אלא נהנין וצובעין בו עד ראש השנה¹.

א. לוח השוטה והפיקה

שבת הארץ

וענין הלוח השוטה², שהוא חייב בשביעית וביעור, יש אומרים³ שהוא ירק⁴ כמין סילקא ועליו רחבים. ויש אומרים שהוא שורש שנאכל עם הבשר⁵, ויש לו עלים ארוכים ורחבים כשני זרתות.

1. על פי שביעית (פ"ז מ"א מ"ב).
2. פקעת הלוח מתקיימת שנים מספר ורק העלים מתחלפים, פליקס (לירושלמי שביעית ח"ב עמוד 104 באור שורה 2). ועי' פ"ד ה"ח (הע' 1 ואות א).
3. הג"ש (ערך לוף).
4. מדברי רש"י (שבת קכו ע"ב) משמע שלוח הוא מן קטנית שאינו ראוי לאכילה כשהוא חי אפילו לבהמה. אולם הב"ח (שם) הגיה שדברי רש"י נאמרו לענין תורמוסים ולא לגבי לוף.
5. הע"ב (ערך לוף) והרמב"ם בפירוש המשניות (פ"ז מ"א) כתב שהוא מין בצלים.

שבת הארץ

ויש אומרים שמה שהיא מתקיים בארץ, אף על פי שאין להם ביעור, מכל מקום יש לדמיהם ביעור.²¹ וזמן של ביעור הדמים אינו קבוע, אלא כל זמן שמוכר הפירות הללו המתקיימים בארץ, צריך לבער את דמיהם, ולא יאחר אותם מר"ה של שמינית.²²

ויש שנוטה לומר, שבמה דברים אמורים שהייב לבער את הדמים, הוא דוקא אם מכר אותם בשביעית, אבל אם מכרם מר"ה של שמינית ואילך — שוב אין ביעור גם לדמיהם, כמו שאין לגופם ביעור.²³

תוספת שבת

יש מי שאומר שהפירות המתקיימים, הם ודמיהם אינם חייבים בביעור עד ראש השנה של השמינית, ולאחר מכן חייב להפקיר מגזירת חכמים.²⁴

ויש מי שאומר שאין כלל חובת ביעור במינים אלו ובדמיהם, וחכמים אסרו להניח את הדמים לאחר ראש השנה שמה יעשה בהם סחורה.²⁵

ה. בגד שצבעו בצבע של שביעית

יש אומרים שבגד שנצבע בצבעי שביעית החייבים בביעור, יש לשורפו בהגיע זמן הביעור.²⁶ ויש אומרים שאסור לצבוע כלל בצבע החייב בביעור.²⁷

ויש מי שאומר שלבישת הבגד היא ביעור, ואין חובה לשרוף בגד אם נלבש לפני שעת הביעור.²⁸

ויש מי שאומר שהצביעה היא תחילת ביעורו של הצבע, ואפילו אם צבע לאחר זמן הביעור גם כן אינו צריך לשרוף את הבגד.²⁹

מיוחדים לתשמישי אדם. לדעת מהר"י קורקוס והכס"מ (פ"ז ה"ג), מה שנאמר: "נהנין וצובעין עד ראש השנה" — לא דוקא. ולדעת החזו"א (סי' יג ס"ק ט"ז) ומש"ס שיש לגרוס "נהנין וצובעין עד אחר ראש השנה".

21. פאה"ש (סי' כז' יג, ביש"ר ס"ק לר) על פי רמב"ם בפיה"מ (פ"ז מ"ב). על פי הסבר זה יש לגרוס בדברי הרמב"ם: "ואם היה מתקיים בארץ... אין להם ביעור אלא לדמיהם, שהרי מתקיים בארץ, אלא נהנין וצובעין בו, ובדמיו עד ראש השנה". וכן כתב בשושנים לדרו בדעת הרמב"ם. ומדברי הרב זצ"ל שהביא דין זה בשם יש אומרים, משמע שהבין בדעת הרמב"ם שאין חובת ביעור בדמים, וכפי שציין בהערה 20. 22. רע"ב (פ"ז מ"ב), תפא"י (אות כו), משנה ראשונה (ד"ה דמיה). ועיי' לעיל (ה"ז אות ג). 23. תוספת אנשי שם (פ"ז מ"ב), בשם הון עשירי. אולם בתפארת ישראל (אות כו) וחזו"א (סי' יג ס"ק ט) איתא שכ"ש אם מכר אחר ראש השנה שחייב בביעור.

24. רדב"ז (פ"ז ה"ג). 25. מקדש דוד (סי' נט ס"ק ב, דף ריז, ד"ה והנה כשיטת). 26. ב"ק (קא ע"א), תוס' (זבחים עב ע"ב ד"ה יולין). 27. פני יהושע (ב"ק קא ע"ב ד"ה בפרש"י, יש להם שביעיות) ותורת ודעים (פ"ז מ"א ד"ה וממין) בדעת רש"י (ב"ק קא ע"ב ד"ה יש להן), תפארת ישראל (פ"ז מ"ג אות לא), ועיי' לעיל פ"ה ה"א (אות ב) וה"ט. 28. מקדש דוד (סי' נט אות ב ד"ה ונראה לומר). 29. שו"ת שיבת ציון (סי' ב ד"ה ולכאורה), הרב א"ד רותנל (כרם ציון השלם עמ' רלד).

זה קל וחומר שיש לפיקה שלו גם ביעור, שהרי היא חמורה מן העיקר, שגם בלוף השוטה, שאין לעיקר לא ביעור ולא שביעית — מכל מקום יש לפיקה שביעית, אלא שאין לה ביעור. וכיון שגם לעיקר של הלוף פיקה, שאין לו בלוף שוטה לא שביעית ולא ביעור, יש לו בלוף פיקה בין שביעית בין ביעור — קל וחומר לפיקה של לוף פיקה שיש לו גם כן ביעור, כמו שיש לו שביעית אפילו בלוף שוטה.¹⁴

ויש מי שנוטה לומר להיפך, דלוף פיקה יש לו קולא בזה נגד לוף שוטה, באופן שאפילו בעלין שבלוף שוטה יש להן שביעית וביעור — אין להם ביעור בלוף פיקה, משום שכמו שהעיקר מתקיים בארץ כן מתקיימים גם כן העלין של לוף הפיקה.¹⁵

ג. מאכל אדם או בהמה על ידי הדחק

ונראין הדברים שאין צורך לענין מאכל אדם ומאכל בהמה ומין הצובעים שיהיה דוקא מיוחד לכך, אלא כל שהוא ראוי למאכל אדם, אפילו על ידי הדחק דינו כמאכל אדם.¹⁶ והוא הדין כשהוא ראוי למאכל בהמה או לצביעה על ידי הדחק, הרי הוא כמאכל בהמה וכמין הצובעים לענין דין קדושת שביעית.¹⁷

תוספת שבת
ויש מי שאומר שספחיו איסטים אין בהם קדושת שביעית.¹⁸ ונראה שלדעתו אכילה שעל ידי הדחק איננה אכילה.¹⁹

ד. ביעור בדבר המתקיים בארץ

"ואם היה מתקיים בארץ... אע"פ שיש לו שביעית ולדמיו שביעית — אין לו ביעור ולא לדמיו ביעור".²⁰

14. דברי עצמו. 15. תוספת אנשי שם (פ"ז מ"א) על פי שנוה אלהיו. לפי הסבר זה נראה שאין חילוק בין העלין והעיקר, ובשניהם יש קדושת שביעית ואין חובת ביעור. וכן נראה ממלאכת שלמה (פ"ז מ"א ד"ה עלי לוף שוטה). 16. על פי משנה ראשונה (פ"ז מ"א), וכן משמע בפרוש המשנה לרמב"ם שכתב: "כל שאינו ראוי לאחד" ועיי' "הלכות שביעית" (סי' ח כס"ד ס"ק מב). וכן בפ"ה ה"ה (אות ג). 17. מדברי הרב זצ"ל נראה שרק לענין קדושת שביעית אכילה על ידי הדחק שמה אכילה, אבל לענין ביעור אין בו חובת ביעור. וכן כתבו: ערוך השלחן (סי' כח סעי' ה), חזו"א (סי' יג ס"ק ט"ז ד"ה פ"ז מ"ב). ועיי' לקמן הי"ד (הע' 1). 18. רשב"א (ב"ק קא ע"ב ד"ה ה"ה רמב"ז) ונדרת רבנו שאין קדושת שביעית בספחיו איסטים, כיון שאין בהם אכילה. ועיי' השגת הראב"ד (סוכה דף יט ע"ב מדפי הר"ף הערה ג). ועיי' פ"ח הי"א (הערה 5). 19. ציצ הקודש (ח"א סי' טו אות ב) בדעת הראב"ד (סוכה דף יט ע"ב מדפי הר"ף הערה ג). 20. מדברי הרמב"ם (פ"ז ה"ה), ובפרוש המשנה פ"ז מ"ב) משמע שאין כלל חובת ביעור בדברים שאינם

שבת הארץ

ויש אומרים⁴ שכל דבר שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה ולא למין הצובעים, ומכל מקום לעצים גם כן אינו עומד — הרי הוא תלוי במחשבה: שאם חשב עליו למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנים עליו חומרי אדם וחומרי בהמה, ואם חשב עליו לעצים הרי הוא כעצים.

אבל לענין ביעור במקום שיש להם קדושת שביעית, כגון כשלא חשב עליהם לעצים⁵ — כללא הוא, שאם אינו מתקיים בארץ יש להם ביעור, ואם הוא מתקיים בארץ אין להם ביעור.

תוספת שבת

לדעה זו גם מאכל שנאכל על ידי החק, יש בו חובת ביעור⁶. ויש מי שאומר שגם לדעה

זו אין חובת ביעור בפירות הנאכלים רק בדוחק⁷.

לדעה שביעור הוא הפקר³⁰, יש אומרים שדין בגד שצבעו בפירות שביעית יזלק²⁶, הוא רק בנצבע לאחר שעת הביעור³¹.

הלכה יד

ביעור בדבר שאינו מיוחד לשימוש מסוים

רמב"ם

וכל שאינו מיוחד לא למאכל אדם, ולא למאכל בהמה, ואינו ממין הצובעים, הואיל ואינו לעצים — יש לו שביעית ולדמיו שביעית, אבל אין לו ביעור ולא לדמיו ביעור¹, אע"פ שאינו מתקיים בארץ. אלא נהנין בו או כדמיו עד ראש השנה, כגון עיקר הלף השופה, ועיקר הדגנה והעקרובני².

ביעור בדבר שאינו מיוחד לשימוש מסוים

"וכל שאינו מיוחד לא למאכל אדם, ולא למאכל בהמה, ואינו ממין הצובעים, הואיל ואינו לעצים — יש לו שביעית ולדמיו שביעית"³.

³⁰. לעיל (פ"ז ה"ג).

³¹. ר"ש (תורת כהנים בהר פרשה א הלכה ז), מאירי (ב"ק קא ע"א ד"ה פירות שביעית), יש"ש (ב"ק פרק ט סי' כח), רש"ש (ב"ק קב ע"ב ד"ה יש לה), כפות תמרים (יומא פג ע"א ד"ה ובהא), משנה ראשונה (פ"ז מ"ג ד"ה קליפ), רעק"א (מובא בתפא"י פ"ח מ"א בועז אות א), מלאכת שלמה (פ"ז מ"ג ד"ה והצבט) בהבנת דברי הרש"ס (פ"ז מ"א, פ"ט מ"ו ד"ה הנני מכריח), חז"א (סי' יג ס"ק ח ד"ה ב"ק), כלכלת שביעית (עמ' קכא), תורת השמיטה (עמ' כה תוספת שביעית ס"ק כט).

¹. על פי גרסת הרמב"ם במשנה (פ"ז מ"ב): "כל שאינו מאוכל אדם ומאוכל בהמה וממין הצובעין, ואינו מתקיים בארץ — יש לו שביעית ולדמיו שביעית, אין לו ביעור ולא לדמיו ביעור". וכן גרסו תוס' (שבת סח ע"א ד"ה וגבי) להבנת המהרש"א (שם), אגודה (פ"ז מ"ב), ועי' משנה ראשונה, ותוספות אנשי שם (פ"ז מ"ב ד"ה כל) שהוכיחו בדעת הרמב"ם.

ערך השלח (סי' כח סעי' ה) וחהז"א (סי' יג ס"ק ט ד"ה פ"ז מ"ב) הסבירו שמנים הנאכלים ע"י החק, אף שיש בהם קדושת שביעית, אין בהם דין ביעור. ובבית ירדב"ז (סי' ח סעי' יגיד ד"ה והנה רבינו) הסביר שדבר שאינו ראוי לאכילה לאדם ובהמה אין האנשים מכניסים לקיום, ולכן אינו כלה לחיה מהשרה. ומכיון שאינו כלה — אין בו חובת ביעור. ועי' לעיל ה"ג (אות ג).

². שביעית (פ"ז מ"ב).

³. לדעת הרמב"ם רק דבר שאינו מיוחד למאכל אדם ואינו מיוחד למאכל בהמה אשר מיוחד לעצים — מחשבתו קובעת. ואם חשב למאכל — יש בו ק"ש, ואם חשב לעצים אין בו ק"ש. אבל בדבר שאינו

מיוחד לעצים, הדין כפי שכתב כאן בהלכה שאין מחשבתו קובעת. וכן כתב ערוה"ש (סי' כח סעי' ח), משנה ראשונה (פ"ז מ"ב סד"ה כל), עי' תורת זרעים (פ"ח מ"א), ועי' פ"ה הי"א (אות גח).

⁴. ראב"ד (השגה פ"ז הי"ד). ומדבריו נראה שגם במשנה (פ"ז מ"ב): "כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין ומתקיים בארץ — יש לו שביעית ולדמיו שביעית, אין לו ביעור ולא לדמיו ביעור". וכן גרסו: ר"נ אב הישיבה, דיבמ"ץ (פ"ז מ"ב), תוס' (שבת סח ע"א ד"ה גבי), ריטב"א (שבת צ ע"א ד"ה כל, ע"ז יד ע"א ד"ה רי"ד (פסחים נא ע"ב), רשב"א (שבת סח ע"א ד"ה גבי), ריטב"א (שבת צ ע"א ד"ה כל, ע"ז יד ע"א ד"ה רי"ד (תנו), מאירי (שבת סח ע"א ד"ה כל, נדה סב ע"א), מהר"ם חלאווה (פסחים נא ע"ב), חידושים וכן משמע בר"ש וביא"ש (פ"ז מ"ב), כפתור ופרח (פרק מוח), מהר"י קורקוס (פ"ז הי"ד), פאה"ש (סי' כז ביש"ד ס"ק לג) בשם הגר"א, מלאכת שלמה (פ"ז מ"ב).

⁵. עי' פ"ה הי"א (הערות 23724).

⁶. פאה"ש (סי' כז ביש"ד ס"ק לג) בשם הגר"א, "הלכות שביעית" (סי' ח כס"ד ס"ק נב).

⁷. בית ירדב"ז (סי' ח סעי' יג — יד ד"ה והנה רבינו, וד"ה ובעיקר המחלוקת), ועי' לעיל (הערה ו).

שבת הארץ

ויש אומרים שאין הדין שוה בגרענינים של כל הפירות,⁵ כי רק בגרענינים כאלה, שהם ראויים להסקה⁶ או להוציא מהן שמן — בהם נוהג קדושת שביעית, כגון גרעיני הזיתים שאפשר להוציא מהן שמן, וכגון גרעיני תמרים שראויים למאכל בהמה. אבל גרענינים כאלה שאינם ראויים: לא למאכל בהמה, ולא לשום תמצית של מאכל, ולא לצביעה — אין להם שביעית.

ואלו הגרענינים שנוהג בהם שביעית, וכן קליפי רימון והנץ שלו, לדעה זו — יש להם שביעית וגם כיעור.⁷

תוספת שבת

ויש מי שאומר⁸ שגם לדעה זו, מכיון שהגרענינים ראויים למאכל בהמה רק בדוחק, שהם קשים ויש צורך לשברן⁹ — הרי שאינם מאכל אדם, ולכן אין בהם כיעור.¹⁰

ויש מי שאומר שקליפות וגרעינים הנושרים מהפרי — יש להם כיעור, ושאינם נושרים — אין להם כיעור.¹¹

ב. ביאור הנץ

"קליפי רמון והנץ שלו...".

והנץ, יש מפרשים שהוא השיער שברימון שבתוך המסרק שבידאשו, שהוא העטרה הצרה שעל גביו, המלאה שינים כשיני המגרה, ובתוכה גדלים חוטים כמין שער, וזהו הנץ של הרימון.¹²

- הפס' ר"ש, רע"ב (פ"ז מ"ג).
- השושנים לדוד (פ"ז מ"ג מ"ד ד"ה תויו"ט מובא בתוספות אנשי שם פ"ה ה"ג ה"ה תויו"ט), החו"א (סי' יג ס"ק יא), תורת זרעים (פ"ז מ"ג מ"ד ד"ה קליפי), למדו מדברי הרמב"ם (פ"ה הכ"א): "הקליפין והגרעינין שמתוין בתרומה לזרים — אין קדושת שביעית חלה עליהם והרי הם כעצים, אלא אם כן ראויין לצביעה".
- ובהלכות תרומות (פ"א ה"א) כתב: "הגרעינין בזמן שכנסן ויש בהם לחלוות למצוץ אותן, אסורות לזר", משמע שדעת הרמב"ם היא שיש קדושת שביעית רק אם ראויין לאכילה. ועי' פ"ה הכ"א (אות ד).
- הרב זצ"ל כתב (נאמן) שגרעינין הראויים להסקה יש בהם קדו"ש. וכן כתבו הר"ש והגר"א (פ"ז מ"ג). ועי' ברש"י שהקשה על דעה זו.
- הרש"ם (פ"ז מ"ג) כתב "אע"ג ולהסיקא הוא דחזו, חזו נמי לבהמה", משמע שיש בהם קדו"ש רק בגלל שהם ראויים לבהמה, ולא די בכך שראויים להסקה. וכן נראה מהריב"ם, הרא"ש, והרע"ב (פ"ז מ"ג).
- הפס' תרי"ט (פ"ז מ"ג).
- בני"מ (פ"ז אות ח).
- עי' תויו"ט (פ"ז מ"ג ד"ה והגרעינין), ספר השמיטה (עמ' לא הערה 5) בשם הר"ח בליון.
- כפי שפסק הרמב"ם (פ"ז ה"י).
- הגר"א (שנות אליהו פ"ז ה"ג, וביאורי הגר"א פ"ז ה"ג), והמעשה אורג (פ"ז מ"ג) ביארו כך את הירושלמי (פ"ז ה"ג). והטעם כיון שמתקנים בארץ. הרש"ס (פ"ז ה"ג ד"ה יש להן, כל דבר) כתב כך על הרימון והאגוז עצמו, ולא על הקליפות.
- ערוך (ערך נץ, מסרק), ר"ש (פ"ז מ"ג), רא"ש (עוקצין פ"ב מ"ג). רש"ס (פ"ז מ"ג).

הלכה טו

- קדושת שביעית וכיעור בגרעינים וקליפות
- ביאור הנץ

רמב"ם

קליפי רמון והנץ שלו, קליפי אגוזים¹ והגרעינין — יש להם שביעית ולדמיהם שביעית², אבל אין להם ולא לדמיהם כיעור.³ לולבי זרדים והחרובים — יש להם שביעית ולדמיהם שביעית, ויש להם ולדמיהם כיעור. לולבי האלה והבוטנה והאפרון — יש להן ולדמיהן שביעית, ואין להם ולא לדמיהן כיעור, אבל לעלין שלהן יש כיעור.⁴

א. קדושת שביעית וכיעור בגרעינים וקליפות

"קליפי אגוזים והגרעינין — יש להם שביעית ולדמיהם שביעית² אבל אין להם ולא לדמיהם כיעור".³

- הקליפה החיצונה הידוקה, הגולה על גבי הקליפה הפנימית הקשה כעץ, רש"י (שבת פט ע"ב ד"ה קליפי), רש"ס (פ"ז מ"ג), רדב"ז (פ"ז ה"ט).
- מדברי הרמב"ם שסתם ואמר "הגרעינים" משמע שבכל הגרעינים יש קדושת שביעית, ואפילו אינם ראויים לאכילה. כן כתבו מהר"י קורקוס והכס"מ (פ"ז ה"ט).
- התפא"י (פ"ז אות כט), וערוך השלחן (סי' כח סעי' ו) הסבירו שכיון שיעקר הפרי ראוי למאכל אדם, ויש בו קדושת שביעית — גם על הגרעינים והקליפות יש קדושת שביעית. מקורם בדברי התוספתא (פ"ז ה"ב) שבשביעית גם פסולת אוכל כאוכל. ועיי' מקדש דוד (סי' נט אות ד ד"ה כתב הרמב"ם).
- ומדברי הרב זצ"ל שהביא את הדעה שלא כל הגרעינים יש בהם קדו"ש (הערה 5) — כיש אומרים, משמע שלמד בדעת הרמב"ם שבכל הגרעינים יש קדושת שביעית. ועי' משנת יוסף (ח"ג עמ' כט אות ה) בהסברו מהו עיקר הפרי שיש בו קדושת שביעית, ובש"ת משנ"י (ח"א סי' לח אות ז). ועי' לעיל פ"ה הכ"א (אות א"ד) בדניי גרעינים וקליפות.
- שביעית (פ"ז מ"ג). יש שהסבירו בדעת הרמב"ם שאין בהם כיעור מכיון שאינם ראויים להאכל אלא על ידי הדחק, וכדברי הרמב"ם לעיל ה"ה. כן כתבו: פאה"ש (סי' כז ביש"ר ס"ק ל), בני"מ (פ"ז אות ח), תורת זרעים (פ"ז מ"ג), דבר השמיטה (פ"ז מ"ג מ"ד ד"ה ויראה לך).
- המנשה ראשונה (פ"ז מ"ג ד"ה קליפי) והחו"א (סי' יג ס"ק יא ד"ה הא) כתבו שאין בהם חובת כיעור מכיון שאינם כלים.
- הכס"מ (פ"ז ה"ט), ודבר השמיטה (פ"ז מ"ג מ"ד ד"ה ויראה לך) כתבו שאין בהם חובת כיעור מכיון שאין הם עיקר הפרי.
- שביעית (פ"ז מ"ה).

יש אומרים שלולבי החרוב נושרים ויש בהם ביעור, ואילו על החרוב מתקיימים ואין בהם ביעור.⁶

ב. היחס שבין העלים והלולבים

יש מי שאומר שעלה שדרכו להתקיים, היונק מלולב שאינו מתקיים – חייב בביעור עם הלולב, אך אם גם הלולב מתקיים – העלה פטור מביעור.⁷

הלכה יז

- א. לקיטת עשבים כשיבש המתקן
- הסובבים שהאיסור מטעם הפסד
 - הסובבים שהאיסור מטעם ביעור

רמב"ם

ועד מתי יהיה אדם מלקט עשבים לחים כשביעית – עד שייבש המתקן, ויגב עשבים יבשים – עד שתרד רביעה שנייה במוצאי שביעית.¹

א. לקיטת עשבים כשיבש המתקן

- הסובבים שהאיסור מטעם הפסד

"ועד מתי יהיה אדם מלקט עשבים לחים כשביעית – עד שייבש המתקן".

שבת הארץ

יש מי שאומר² שטעם הדבר הוא, שכל זמן שלא יבש המתקן, שהוא זמן של יבושת פקוצות השרה המרות,³ או זמן יבושת הזבלים המצוברים,⁴ או יבושת

- רש"ם (פ"ז ה"ה), פליקס (לירושלמי, ח"ב עמ' 142 הערה 146).
- רש"ם (פ"ז ה"ה).

- שביעית (פ"ט מ"ו). פירוש "מתקין", עי' פ"ב ה"א (אות א).
- משנה ראשונה (פ"ט מ"ז). בדעת הרמב"ם, וכן כתב בתוס' אנשי שם (פ"ט מ"ו), שנות אליהו (פ"ט מ"ו), תורת השביעית (עמ' תסח), דבר השמיטה (פ"ט מ"ו) ודחינא.
- ערוך (ערך מתקן), כפתור ופרח (פרק מה), רש"ם (פ"ט מ"ו), שנות אליהו (פ"ט מ"ו), רדב"ז (פ"ז הי"ז), ריבמ"ץ, ר"ש, רא"ש, רע"ב (פ"ג מ"א), והסבירו שייבש המתקן הוא זמן ייבוש הזבל.
- הרב זצ"ל השווה את הביטוי "שייבש המתקן" המופיע בדיון הוצאת זבלים (פ"ג מ"א), לדיון ייבוש המתקן

יש אומרים שהוא חלק אחד ממוף הרימון מבחוץ, שהוא קיים תמיד גם בגמר גידול.¹³ ויש אומרים שהנץ הוא הפרח שנופל מהרימון לפני גמרו.¹⁴

הלכה טז

א. דיני ביעור בעלים

ב. היחס שבין העלים והלולבים

רמב"ם

איוז הוא שעת ביעור: העלין בעת שיבולו מן האילנות שלהן.¹ על זיתים ועלי קנים ועלי חרובין אין להם ביעור, לפי שאין נובלות וכלות.²

א. דיני ביעור בעלים

שבת הארץ

ויש אומרים שעלי האוג אין להם ביעור.³ ועלי גפנים אוכל מהן עד שינשרו מאביהן.⁴

תוספת שבת

יש מי שמשמע מדבריהם שכל האילנות שאינם עומדים בשלכת, אין ביעור לעלים שלהם, ומשום כך אין ביעור בעלי זיתים וחרובים.⁵

- עי רש"י (ברכות לו ע"ב והנץ שלו), שכתב שדיו הקפרס שיהא בגמר פרי, ומכאן הנץ של הרימון הוא בגמר פרי. ועי' רש"י (פסחים ג ע"א ד"ה משינצו) שכתב שהנץ הוא כעין מתחלי, ומשמע שנשאר עד גמר הפרי.
- ריבמ"ץ, ר"ש (פ"ז מ"ג בפרוש הראשון), רע"ב (פ"ז מ"ט), תפא"י (פ"ז אות כז), ועיין תוס' אנשי שם (שם).

- בעלים לחים קבעו חכמים שזמן הביעור הוא כשישרו העלים מאביהן, אבל בעלים יבשים זמן הביעור הוא כפי שיבואר לקמן (הלכה ז). וכ"כ הר"ש והרע"ב (פ"ט מ"ז).
- תוספתא (פ"ה ה"ח), ירושלמי (פ"ט ה"ה).
- תוספתא (פ"ה ה"ח), ירושלמי (פ"ט ה"ה). בתוספתא (פ"ה ה"ח) כתוב "ענף זיתים, עלי קנים ועלי חרובים אין להם ביעור", ואילו בירושלמי (פ"ט ה"ה) הוזכרו: עלי קנים עלי האוג ועלי חרובין אין להם ביעור, והרש"ס גורס בירושלמי עלי קנים, עלי זיתים, עלי האוג ועלי חרובים. וכן הגורס במלאת שלמה (פ"ט מ"ו). ועי' פליקס (לירושלמי, ח"ב עמ' 268).
- פאה"ש (פ"י כז סני' ט"ז ביש"ר ס"ק לט). על פי שביעית (פ"ט מ"ו), וירושלמי (פ"ט ה"ו). בדבר השמיטה (פ"ט מ"ו ד"ה כתב) הקשה מדוע השמיט הרמב"ם דין עלי גפנים, ולדעת קדושת שביעית. ביש"ר ס"ק לט) עלי גפנים כלולים בדין שהוזכר לעיל (פ"ז ה"ה) שהעלים יש בהם קדושת שביעית. לחם שמים (פ"ז מ"ה), משנת יוסף (ח"ג עמוד עא) בדעת הרמב"ם. ועי' לעיל (פ"ז ה"ה אות ה), אם חובת הביעור היא כשכלו פירות שביעית או כשכלו כל הפירות.

תוספת שבת

יש מי שאומר שזמנים אלו הם סימן מתי כלים העשבים הלחים או היבשים לחיה מן השדה, וחלה חובת הביעור.⁹

ויש מי שאומר שזמן הביעור משייבש המתוק, הוא בכל ארץ וארץ מוג' ארצות לפי טבעה ותכונתה, ואין זה שווה בכל מקום.¹⁰

ג. הגדרת לחים ויבשים

יש אומרים שחיוב הביעור נקבע לפי מצבו של העשב בשעת הלקיטה, שאם ליקט עשבים לחים — הביעור הוא כדין עשבים לחים, עד שייבש המתוק, למרות שעתה הם כבר יבשים.¹¹ ויש מי שמסתפק כשלוקט עשבים לחים על מנת לייבשם, אם יכול לדחות את זמן בייעורם לשעת רביעה שנייה.¹²

ויש מי שנראה מדבריהם שהחילוק בין לחים ויבשים הוא כשהלוקטים בטעמם וטבעם. אבל בשאר דברים, שאין בהם הבדל בין לחים ויבשים — זמן בייעורם הוא אחד, ובייחוד אמורים הדברים במינים הנאכלים לחים ויבשים.¹³

ד. זמן רביעה שניה

יש אומרים שבשנה שבה הגשמים מוקדמים, זמן רביעה שניה הוא בי"ז במרחשוון, ובשנה בינונית — בכ"ג במרחשוון, ובשנה בה הגשמים מאוחרים — בראש חודש כסל¹⁴. ויש מי שאומר שרביעה שניה מתחלת בכ"ג במרחשוון ומסתיימת בר"ח כסל¹⁵. ויש אומרים שזמן רביעה שניה בכל שנה הוא בי"ז במרחשוון.¹⁶

9. משנה ראשונה (פ"ט מ"ב).
10. חז"א (סי' טו ס"ק י).
11. מקדש דוד (סי' נט אות ב ד"ה ותנה דף רט ע"ב), חז"א (סי' טו ס"ק ט), דבר השמיטה (פ"ט מ"ו מ"ו ד"ה ויראה), אמונת יוסף (פ"ט מ"ו), ובד"ד חילק בין תלוש לחיוב.
12. חז"א (סי' טו ס"ק ט).
13. על פי הרש"ס (פ"ט ה"ה) שחילק בין עשבים לחים הראויים למאכל אדם והיבשים הראויים למאכל בהמה. ויעי' מקדש דוד (סי' נט אות ב ד"ה ותנה דף רט ע"ג ד"ה לענין חרובין), חז"א (סי' טו ס"ק ט ד"ה ותנה).
14. ר"מ (פיה"מ פ"ט מ"ו), כפתור ופרח (פרק מח), מהר"א פולדא (פ"ט ה"ו), ערוך השלחן (סי' כח סעי' י), תורת השביעית (עמ' תסח). ויעי' פ"ה ה"ט (אות ד והע' 18).
15. רב נתן אב הישיבה (פ"ט מ"ו), מהר"י קורקוס (מתנות עניים פ"א ה"א).
16. ריבמ"ץ (פ"ט מ"ו).

הארץ⁵ שמתבקעת על ידי יבשותה — עד אז העשבים הלחים ראויים הם לכהמות שבכית, ועל כן אין זה מפסיד אותם כשמלקט אותם לצורך כהמותו. אבל מזמן של יבושת המתוק כלה הלחות מן העשבים הלחים, ושוב אינם ראויים לכהמה שבכית. וכן עשבים יבשים הם ראויים לכהמה האוכלת יבשים כיבשותם, ועד שתרד רביעה שניה הם עומדים כיבשותם, וראויים הם לכהמה האוכלת עשבים יבשים. אבל משתרד רביעה שניה — כבר נמלחלו ואינם ראויים למה שהם עומדים ע"ז למאכל כהמה שבכית, ואם ילקט ויגבב אותם הרי זה מפסיד גידולי שביעית. על כן הוא צריך להניחם לחיה שבשדה, שנמצאות כאלה שלהן יהיו ראויים גם כן אחר זה הזמן. ולפי זה אין זה הזמן של יבושת המתוק וירידת רביעה שניה — זמן הביעור לעשבים הלחים והיבשים, כי אם זמן היתר לקיטתם.

2. הסוברים שהאיסור מטעם ביעור

יש אומרים⁶ שזה הזמן — של יבושת המתוק לענין עשבים הלחים⁷, וירידת רביעה שניה לענין היבשים — הוא זמן חובת ביעור שלהם, שאז הוא כלה לחיה מן השדה, וחייב לבצר מן הבית.

ב. זמני ביעור הלחים והיבשים

יש מי שאומר שזהו דיקא כסתם, כשאנו יודע מתי כלה. אבל אם הדבר ידוע — אז הולכים בזה אחר זמן הביעור, כמו בכל הפירות, על פי סדר הארצות המבואר למעלה בענין חלוקותיהן לביעור.⁸

- המופיע באיסור עשבים לחים (פ"ט מ"ו). ועיין שבת הארץ פ"ב ה"א (אות א). וכן ביאר בערוך השלחן (סי' כח סעי' י).
5. ריבמ"ץ, ר"ש, רע"ב (פ"ט מ"ו), תפארת ישראל (פ"ט מ"ו אות מב), מהר"א פולדא (פ"ט מ"ו), פני משה (פ"ט ה"ו).
6. ריבמ"ץ, ר"ש, רא"ש, רע"ב (פ"ט מ"ו), רבינו יחוסף (מובא במלאת שלמה פ"ט מ"ו), רש"ס (פ"ט ה"ו), רדב"ז (פ"ז ה"ז), מהר"א פולדא (פ"ט מ"ו), ערוך השלחן (סי' כח סעי' י), מקדש דוד (סי' נט אות ב, דף רט ע"ג, ד"ה ותנה בההיא).
7. חובת הביעור חלה אף על פי שעדיין יש עליהם לחים על הגופים, כמבואר בלשון המשנה והרמב"ם: "עד מתי רשאי ללקט עשבים לחים". בד"ד (פ"ט מ"ו) הסביר שבזמן שיבש המתוק, מתייבשים הנותרים בשדה ומגיע זמן בייעורם, ואסור ללקוט לחים שמא יבואו לאכלם לאחר זמן הביעור. במקדש דוד (סי' נט אות ב, דף רט ע"ב), ד"ה אמרינן לוי, כתב הרמב"ם (ובדבר השמיטה (פ"ט מ"ו מ"ו ד"ה וחזינא) כתבו שעל מנת להחשיב מין כ"לא כלה לחיה", יש לודא שנשארו הרבה עשבים מחוברים. אבל מעוט עשבים אינו גורם שיוחשב כלא כלה לחיה מהשדה. ויעי' לעיל פ"ז ה"א (אות ד').
8. תפח משנה ראשונה (פ"ט מ"ו), תורת השביעית (עמ' תסח).

רביעה שניה, אם הניח להם בעל הבית דרך ללקוט את הפירות שנשארו — חייבים ללכת בדרך שהשאירו להם הבעלים. ואם לא הניח להם דרך — הרי שהם יכולים להכנס לפורס וללקוט.⁵

הלכה יט

- א. ביעור וקדושת שביעית בורד כופר ולוטם
- ב. קדושת שביעית בקטף היוצא מהעץ

רמב"ם

הוורד והכופר והלוטם, יש להם שביעית ולדמיהן שביעית.

הקטף והוא שרף היוצא מן האילנות מן העלין ומן העיקרים

— אין לו שביעית¹. והיוצא מן הפנים יש לו שביעית ולדמיו² שביעית.

- א. ביעור וקדושת שביעית בורד כופר ולוטם

"הוורד והכופר והלוטם, יש להם שביעית ולדמיהן שביעית".

שבת הארץ

והוא הדין שיש להם ולדמיהן ביעור². ויש מי שאומר שדוקא שביעית יש

להם, אבל ביעור אין להם, מפני שמכל מקום אינם עיקר הפרי³.

ובורד יש אומרים שיש שלשה חלקים: בעלין יש שביעית וביעור, ובפיקה שלו — שביעית ולא ביעור, ובעיקרו — לא שביעית ולא ביעור⁴.

5. חז"א (סי' טו ס"ק יא), על פי הגמרא בנדרים (מב ע"ב), שהקרקע מופקדת לצורך מירית שביעית. ופי' שאפילו אחר רביעה שנייה, שהלוקטים מזיקים בכניסתם — אין למנוע כניסת רגל אדם לשדה.

1. שביעית (פ"ז מ"ו).
2. ר"ש, רא"ש (פ"ז מ"ז), תוס' חדשים (פ"ז מ"ו), משנה ראשונה (פ"ז מ"ו), פאה"ש (סי' כז סעי' יט בע"ש ס"ק מג) על פי גמ' נדה ח ע"א, רש"י (נדה ח ד"ה ביעור), תוס' (נדה ח ע"א ד"ה יש), תוס' חכמי אנגליה (נדה ח ע"א ד"ה יש להם), מאירי (נדה ח ע"א ד"ה הורד), מהר"י קורקוס ורדב"ז (פ"ז ה"ט), שו"ת מהר"ט (ח"ב סי' לד), מהר"א פולדא (פ"ז ה"ו), רע"ב (פ"ז מ"ו), תפא"י (פ"ז אות נה), "הלכות שביעית" (סי' ח כס"ד ס"ק סד), הון עשיר (פ"ז מ"ו).
3. רב נתן אב בשיבה הרמב"ם, ועי' הון עשיר (פ"ז מ"ו) על פי ר"מ על דברי הירושלמי (פ"ז ה"ג), תפארת ישראל (אות נה בשיבת הרמב"ם), ועי' הון עשיר (פ"ז מ"ו).
4. הפסור מהביעור לשיטות אלו, הוא מכיון שאין עיקר הפרי עומד לאכילת אדם, ועיין לעיל ה"ג. והתפא"י כתב שהפסור במונים אלו נובע מכך שהפירות הללו אינם כלים.

רש"ס (פ"ז מ"ו), מלאכת שלמה (פ"ז מ"ו) על פי גי' בירושלמי (פ"ז ה"א). עיין לעיל ה"ג (אות ב

הלכה יח

כניסת עניים לפורסות

רמב"ם

ועד מתי יהיו העניים מותרין להכנס לפורסות במוצאי שביעית, לאסוף פירות שביעית — עד שתרד רביעה שנייה¹.

כניסת עניים לפורסות

"...העניים מותרין להכנס לפורסות במוצאי שביעית... עד שתרד רביעה שנייה"¹.

שבת הארץ

ויש אומרים שזמן הכניסה לעניים בפורסות, עד שתרד רביעה שנייה — הוא

לאו דוקא בשביעית, אלא גם בכל שנה ושנה, ליטול לקט שכחה ופאה².

ולדעה זו יש לומר שבמוצאי שביעית, שאין שם לקט שכחה ופאה, אלא פירות

שביעית, אף על פי שהם הפקר מפני חובת שביעית — מכל מקום אינו חייב

להניח את העניים, ואת כל האדם הרוצים לזכות בפירות שביעית להכנס לתוך

פורסו אחר שכבר עברה השביעית, ורשאי להוציאם לרשות הרבים כדי שיטלו

אותם כל מי שירצה³.

תוספת שבת

ויש מי שמשמע מדבריהם שבכל השנים נכנסים ליטול לקט שכחה ופאה, וגם במוצאי שביעית יכולים העניים להכנס לפורסים עד רביעה שנייה⁴.

יש מי שאומר שעד רביעה שנייה יכולים העניים להכנס לכל מקום בפורס, ואילו לאחר

1. שביעית (פ"ט מ"ט), הרמב"ם פי' את המשנה לענין מוצאי שביעית, וכן כתב הפני משה (פ"ט ה"ז).
2. תפא"י ריבמ"ן, ר"ש, רא"ש, רש"ס, שנות אליהו (פ"ט מ"ז).
3. נראה שהרב זצ"ל למד בשיטת הר"ש וסיעתו שאין הפקר פירות שביעית מתיר כניסה לשדה בכל מקרה, אלא אם אין הבעלים מוציאים את הפירות החוצה. וכפי שהגמרא אומרת (נדרים מב ע"ב) שאין להכנס לפורס אם יכול לקבל את הפירות בלי כניסה לפורס. ועי' חז"א (סי' טו ס"ק יא), מעדני ארץ (סי' ז אות ב ד"ה ונראה), משנת יוסף (ח"ד עמ' סו — סז), ועי' פ"ד הכ"ז (אות ד).
4. בכת"י הוסיף הרב זצ"ל: "דעיקר חובת נטישת השדות, ושלל יתנוע כל אדם לבוא — והא דוקא בשביעית גופא, אבל במוצאי שביעית, אע"פ שפירות שביעית נמצא למצוא שביעית דם הפקר — מימי י"ל שיכולו לומר שיוצאים לדעת רוב בים כשיבאו העניים, אם יש לו קפידא שלא יכנסו בפורס שמו".

רמב"ם (פורס המשנה פ"ט מ"ז), רדב"ז (פ"ז ה"ח), רע"ב (פ"ט מ"ז), ערוה"ש (סי' כח סעי' י), מהר"א פולדא (פ"ט מ"ז), תפארת ישראל (אות מט).

הלכה כ

- א. שרף באילן סרק ואילן מאכל
- ב. שביעית בשרף ובעץ

רמב"ם

במה דברים אמורים באילן מאכל, אבל באילן סרק אף היוצא מן העלץ ומן העיקרין כפרי שלהן ויש לו ולדמיו שביעית¹.

- א. שרף באילן סרק ואילן מאכל
- "אבל באילן סרק אף היוצא מן העלץ ומן העיקרין כפרי שלהן".

תוספת שבת

יש מי שאומר שעצי פרי שעיקר נטילתם היא לשרף, יש קדושת שביעית בשרף שלהם למרות שיש להם פירות².

יש אומרים שאין לחלק בין אילן סרק לאילן מאכל, ובשניהם יש קדושת שביעית בשרף היוצא מהפגים ולא בשרף היוצא מהעץ או העלים³.

- ב. שביעית בשרף ובעץ

שבת הארץ

מיהו כל זה הוא רק ששביעית נוהגת בשרף של האילן, אבל בעצם העץ שעושה את השרף — אין שביעית נוהגת, ואינו יוצא על ידי השרף מכלל עצים שאין קדושת שביעית נוהגת בהן⁴.

- 1. על פי הגמרא בנדה (ח ע"ב), ושני תרוצי רבי זירא התקבלו להלכה. וכן פסק הרשב"א (נדה ח ע"ב, תשובות הרשב"א ח"ה סי' מ, מא). ועי' ריטב"א (נדה ח ע"ב), ערוך לנר (נדה ח ע"ב ד"ה ואביעית אימא, חכמת בצלאל (נדה ח ע"ב).
- 2. מהר"א פולדא (פ"ז ה"ו).
- 3. ריבמ"ץ (פ"ז מ"ו), מאירי (נדה ח ע"א ד"ה קטף) בשם בעל ההשלמה, דיע"ב (פ"ז מ"ו, שפסק כדעת ר"ש במשנה) להבנת הלחם שמים.
- 4. תפ"ה משנה ראשונה (פ"ז מ"ז ד"ה הורד) עפ"י גמ' נדה (ח ע"ב). ריבמ"ץ, רש"י, תוס' (נדה ח ע"א ד"ה קטף), ערוך (ערך קטף), ר"ש רא"ש (פ"ז מ"ו), ריטב"א (נדה ח ע"ב ד"ה אבל בקטפא). קדושת שביעית בעצים, עי' פ"ה ה"א.

- ב. קדושת שביעית בקטף היוצא מהעץ

"הקמף והוא שרף היוצא מן האילנות... אין לו שביעית".

תוספת שבת

ויש אומרים שגם בקטף היוצא מהעץ יש קדושת שביעית⁵.

- ג. קדושת שביעית בבשמים

מיני בשמים, יש אומרים שספק הוא⁶, ויש להקל בו בשביעית בזמן הזה⁷. ויש אומרים שיש קדושת שביעית בבשמים⁸.

- ד. פרחים העומדים לנוי

פרחים העומדים לנוי ואין בהם ריח, יש אומרים שאין בהם קדושת שביעית⁹. ויש מי שאומר שלמרות שאין בהם קדושת שביעית, יש בהם איסור ספיחים¹⁰. ויש מי שאומר שיש בפרחי נוי גם קדושת שביעית וגם איסור ספיחים¹¹.

הערה (טו). ועיי' בבני" משה (פ"ז אות ח).

5. ר"ש (פ"ז מ"ו), בביאור דברי רבי זירא (נדה ח ע"ב). ומכך שהביא את הירושלמי כסיוע לרבי זירא נראה שנוקט כד אף להלכה, (עי' חז"א סי' יד ס"ק ו). ועיי' פאה"ש (סי' כו בישר ס"ק מד) בביאור מחלוקת הרמב"ם והר"ש.

6. ירושלמי (פ"ז ה"א), ובביאור הספק שם נחלקו האחרונים.

הניד (פ"ז ה"ט) וחז"א (סי' יד ס"ק ט), ביארו שהספק נובע מכך שהנאה אינה דבר השווה לכל נפש. הרש"ס (פ"ז ה"א) ביאר שהספק הוא אם יש קדר"ש בהנאה שקודם לביעור, או רק בדברים שהנאותם וביעורם באים כאחד. עיי' שו"ת משנת יוסף (ח"א סי' כד), זיזי הם (פ"ז ה"א ס"ק כה).

7. מהר"ל דיסקין (מובא בציץ הקודש ח"א סי' טו, ובתורת השמיטה תוספת שביעית אות לב), ציץ אליעזר (ח"ו סי' לג).

8. פני משה (משנה פ"ז מ"ו), תפארת ישראל (הלכות גבירתא פ"ז מ"ו), משנה ראשונה (פ"ז מ"ו), ספר השמיטה (עמ' לג סעי' ה), חז"א (סי' יד ס"ק ט ד"ה ובתשובת מבי"ט, למרות שבד"ה פ"ז ה"א כתב שלא נפטר הדין בשאר בשמים), שו"ת משנת יוסף (ח"א סי' כה, ח"ב סי' ט), שו"ת שבט הלוי (ח"ב יו"ד סי' רב), שמיטה כהלכתא (פ"ב סעי' יב). וכן נראה מדברי דש"י והמאירי (נדה ח ע"א ד"ה הורד) שהעמידו את המשנה (פ"ז מ"ו): "הורד והכפר והקטף והלוטס יש להם קדושת שביעית" שאיירי במיני בשמים. ויש שביארו משנה זו בבשמים העשויים גם לתבלין, והם: מהר"ט (ח"ב יו"ד סי' לד), מהר"א פולדא, ניר, רש"ס (פ"ז ה"ו), חז"א (סי' יד ס"ק ט ד"ה והא דרבנן), תורת זרעים (פ"ז מ"ו). ועי' פ"ה ה"כ (אות ד).

9. הירושלמי (פ"ז ה"א) כותב שבפרח לבן אין קדושת שביעית. הרש"ס ומהר"א פולדא הסבירו שאין בו קדושת שביעית כיון שאין בו ריח, ומכאן שאין קדושת שביעית בפרחים שאין להם ריח. וכ"כ: ספר השמיטה (עמ' לד סעי' ז), תורת השמיטה (סעי' לב), שו"ת משנת יוסף (ח"א סי' לד), זיזי הם (פ"ז ה"א) אות כז ובהוספות אות א). ולענין ספיחים, עי' פ"ח ה"ד (אות ב, ח).

10. בריית עולם (לסי' ג סעי' ז), ועיי' שמיטה כהלכתא (פרק ב סעי' יב בבאור) שהשיג על סברא זו. וכן בפ"ח ה"ד (הע' 31).

11. הר"מ אליהו ("אור תורה", תשרי תשמ"ז). ועי' פ"ח ה"ד (הע' 34).

שהוא יבש והשמן הוא חדש — נכנס בו טעמו מיד. על כן מתחייב גם כן השמן בביעור, על ידי כוחו של הורד שנותן בו את טעמו.³

2. הסוברים שהשמן נותן טעם בורד

ויש אומרים שאם כבש ורד של שישית כשמן של שביעית — חייב בביעור גם הורד, שהשמן נותן טעם בורד ומחייבו בקדושת שביעית ובביעור.⁴

3. הסוברים שדין השמן תלוי בדינו של הורד בשעת הכבישה

ויש אומרים בורד של שביעית שכבשו כשמן של שישית, שילקט את הורד קודם שיגיע זמן הביעור והכל מותר. דכיון שלא בלע האיסור כי אם בזמן ההיתר, וכשבא זמן האיסור כבר סילק את הגוף של האיסור — בטל טעמו ואינו חוזר וניעור. אבל ורד שביעית שכבשו כשמן של שמינית וכבר הגיע זמן הביעור של הורד — חייב לבצר את הכל, שהשביעית אוסרת מין כשאינו מינו בנותן טעם.⁵

ופאה"ש (סי' כז ביש"ד ס"ק מד) ושושנים לדוד (פ"ז מ"ז מ"ד ורד) כתבו שיש ללקטו מיד מהשמן.

3. ר"מ (פירוש המשנה פ"ז מ"ז), פני משה ומהר"א פולדא (פ"ז ה"ז), תרי"ט (פ"ז מ"ז), שנות אליהו (פ"ז מ"ז) ביאור ראשון.

לפי הסבר זה הרי שכל הפירות שנכבשו אם נתנו טעם חייבים בביעור, ואם לא נתנו טעם אין חובת ביעור. ורק ורד של שביעית אינו נותן טעם בשמן שישית, וכ"כ חכמת אדם (פרק יט סעי' יט).

ויש שחסבירו את הרמב"ם בהלכה כפירושו במשנה: כס"מ (פ"ח הכ"א), שושנים לדוד (פ"ז מ"ז), חכמת אדם (שערי צדק פרוק יט בינת אדם ס"ק ב), פאה"ש (סי' כז ביש"ד ס"ק מד), ערוך השלחן (סי' כח ס"ק יב), חזו"א (סי' יא ס"ק ה ד"ה ר"מ).

4. ראבי"ה (פסחים ח"ב סי' תכ), הגר"א (שנות אליהו פ"ז מ"ז, בבאור השני), החזו"א (סי' יא ס"ק ה) כתב שזו גם דעת הרמב"ם. הר"ש העלה מקרה זה כשאלה, אבל נראה שמסכים לדיו זה.

לשיטת זו, ורד שביעית שכבשו בשמן שישית ולקט את הורד והשמן מותר, שאין הורד נותן טעם בשמן. חזו"א (פ"ז מ"ז), רש"ש, רע"ב (פ"ז מ"ז), ועי' פאה"ש (סי' כז ביש"ד ס"ק מד). בלחם שמים (פ"ז מ"ז ד"ה ונראה לי) כתב שהר"ש מסכים גם לטעם הרמב"ם שאין הורד נותן טעם בשמן, ולא רק לטעם שניטל לפני הביעור.

מהר"י קורקוס, הדרב"ז (פ"ז הכ"א), ובית דוד (פ"ז מ"ז) כתבו בדעת הרמב"ם (בהלכה) שיש לחלק בין קודם ביעור לאחר זמן הביעור, כפירוש הר"ש.

- א. שמן וורד הכבושים יחד
1. הסוברים שדין השמן תלוי בלחות הורד
 2. הסוברים שהשמן נותן טעם בורד
 3. הסוברים שדין השמן תלוי בדינו של הורד בשעת הכבישה
 4. הסוברים שהדין תלוי בחכמת השמן ושעת הוצאת הורד
- ב. קדושת שביעית בורד שניטל מהשמן
- רמב"ם

הכובש וורד שביעית כשמן של שישית, ילקט את הורד והשמן מותר. כבשו כשמן של מוצאי שביעית — חייב לבער השמן, שהרי הוורד יבש הוא וכבר נתחייב בביעור.¹

- א. שמן וורד הכבושים יחד
1. הסוברים שדין השמן תלוי בלחות הורד

שבת הארץ

יש אומרים שהטעם שהכובש ורד של שביעית כשמן של שישית אין הורד מחייב את השמן בקדושת שביעית — הוא מפני שהורד הוא חדש ולא, והשמן הוא ישן ואינו נוח לקבל טעם, על כן אינו נאסר כי אם כשיהיה בתוכו זמן רב.² אבל ורד של שביעית כשהוא נותנו כשמן של מוצאי שביעית, מתוך

1. שביעית (פ"ז מ"ז). דין ביעור בטעם, עי' לעיל ה"ז (אות ג).
2. מלשון הרב זצ"ל משמע שהכוונה היא לתקופה ארוכה. בחכמת אדם (שערי צדק פרק יט בינת אדם ס"ק ב) כתב שהכוונה היא למספר ימים. בהנחת השביעית (עמ' תעו) כתב שהכוונה היא ליותר מיממה.
3. רידב"ז (לירושלמי פ"ז ה"ז ד"ה ר"פ, בית רידב"ז סי' ח סעי' כ בהנה לפאה"ש), והביא כן בשם המלאכת שלמה אולם במלאכת שלמה. (פ"ז מ"ז) איתא שרק היוצא מהאילן יש בו קדושת שביעית.
4. חזו"א (סי' יד ס"ק ח ד"ה שם שרף).
5. רידב"ז (לירושלמי פ"ז ה"ז ד"ה ר"פ, בית רידב"ז סי' ח סעי' כ בהנה לפאה"ש), והביא כן בשם המלאכת שלמה אולם במלאכת שלמה. (פ"ז מ"ז) איתא שרק היוצא מהאילן יש בו קדושת שביעית.
6. חזו"א (סי' יד ס"ק ח ד"ה שם שרף).

הלכה כב

- א. ביעור טעם חרובים שנבלע ביין
- ב. שיעור הביטול בתערובת שביעית
 - 1. האוסרים בכל שהוא – בין לפני הביעור ובין לאחריו
 - 2. האוסרים בכל שהוא רק לאחר הביעור
 - 3. האוסרים בכל שהוא דוקא לפני שעבר זמן הביעור
- ג. אופן הביעור בתערובת

רמב"ם

חרובין של שביעית שכבשן ביין ששית, או ביין מוצאי שביעית

— חייב לבער היין, שהרי טעם פירות שביעית בו. זה הכלל:
פירות שביעית שנחשבו בפירות אחרות — מין במינו בכל
שהוא, ושלא במינו בנותן טעם.¹

- א. ביעור טעם חרובים שנבלע ביין

"חרובין של שביעית שכבשן ביין ששית, או ביין מוצאי שביעית — חייב לבער היין".

תוספת שבת

לדעה זו יש אומרים שטעם החרובים מורגש מאד ביין ונחשב כממשות, ולכן חייב לבער היין בהגיע שעת ביעור החרובין.²

שבת הארץ

ויש אומרים³ שדוקא אם בא לשותות היין שהחרובין נכבשו בו אחר זמן

הביעור⁴ — אסורין הן, וחייב לבער. אבל אם לא נשתתו החרובין ביין עד זמן

- 1. שביעית (פ"ז מ"ז).
- 2. ר"נ אב הישיבה (פ"ז מ"ז), רמב"ם בפרש המשנה (פ"ז מ"ז), סמ"ג (עשין קמח), רבינו יהוסף (במלאכת שלמה פ"ז מ"ז ד"ה במירוש ר"ע), תי"ט (פ"ז מ"ז ד"ה חרובין), תפא"ר (אות סג, הלכתא גבירתא מ"ז), חזו"א (סי' יא ס"ק ג).
- 3. לדעה זו כתבו ערוה"ש (סי' כח סעי' יז) ורה"ר יונה מוילנא (בביאור התוספתא), שיש לגרוס בתוספתא (פ"ה ה"ט): "ורד חדש שכבשו בשמן ישן — ילקט את הורד והשמן מותר, ישן בחדש — חייב בביעור. חרובין חדשין שכבשו ביין ישן, ישנין בחדש חייבין בביעור". ואין דין החרובין כדין הורד.
- 4. התני"ט (פ"ז מ"ז), פאה"ש (סי' כז ביש"ר ס"ק מז), המנחת ביכורים, וחזון יחזקאל (תוספתא פ"ה ה"ט בבאוריים), כתבו שזו מחלוקת בין המשנה והתוספתא. (עיין לקמן הערה 5).
- 5. תה"ח ריבמ"ן, ר"ש, רא"ש, דע"ב (פ"ז מ"ז).
- 6. לדעה זו, אין צורך שהכבישה תהא אחר שעת ביעור, אלא שהחרובין ישוה ביין עד אחר שעת הביעור. וכפי משמעה בר"ש, רע"ב, ופאה"ש (סי' כז ביש"ר סעי' כב), וכן משמע מהמשך המשפט של הרב זצ"ל. ובכת"ק כתוב: "ידיין שחרובין היו בו עד אחר זמן הביעור".

תוספת שבת

יש מי שאומר שאף שאין הטעם חוזר וניעור לחייב את השמן בביעור, אבל קדושת שביעית נוחגת שהרי הטעם קיים.⁶ ויש מי שאומר שאין נתינת טעם הורד בשמן מחייבת קדושת שביעית.⁷

- 4. הסוברים שהדין בתכונת השמן ושעת הוצאת הורד

יש מי שאומר שורד שביעית שנכבש בשמן שישית, וורד שמינית שנכבש בשמן שביעית, אם נלקט הורד לפני זמן הביעור — אין החולין חייבים בביעור, מפני שלא נותר בהם אלא טעם. אולם ורד שביעית בשמן שמינית, או ורד שישית שנכבש בשמן שביעית, אפילו נטלו פירות השביעית קודם הביעור — הרי זה נחשב כממשות של איסור וחייב בביעור.⁸

- ב. קדושת שביעית בורד שניטל מהשמן

"הכובש וורד שביעית בשמן... ילקט את הורד והשמן מותר".

ויש שנראה מדבריהם שיש בורד קדושת שביעית גם לאחר שנלקט הורד מהשמן.⁹ ויש מי שאומר שכל טעמו של הורד יוצא בכבישה, ולכן אין בו קדושת שביעית לאחר שנלקט מהשמן.¹⁰

- 6. רעק"א (פ"ז מ"ז אות לז, פ"ט מ"ה אות מג), גון והציל (פ"ט מ"ה), תוס' חדשים (פ"ז מ"ז ד"ה ורד), ערוה"ש (סי' כז סעי' כה), לחם שמים והון עשיר (פ"ט מ"ה), תורת השביעית (עמ' תמד, תענ). ועי' לעיל ה"ז (אות ג).
- 7. משנת רבי נתן (פ"ז מ"ז ב' חזו"א (סי' יא ס"ק א"ד). לשיטה זו אין חובת ביעור בטעם שביעית כאשר כבשו שני דברים משל שביעית. אבל אם נכבש דבר שאין בו קדושת השביעית בדבר שיש בו קדושת שביעית ונתן בו טעם — הרי שחלה חובת ביעור. ועיין השגת תורת השמיטה (צינונים קמז). ועיין לעיל ה"ז (אות ג), ולקמן הכ"ב (הערה 5).
- 8. תפארת ישראל (פ"ז מ"ז אות נח, נט).
- 9. רש"ס (פ"ז מ"ז ד"ה ילקוט, ומסיק), תוספות אנשי שם (פ"ז מ"ז ד"ה תני"ט ד"ה חרובין).
- 10. רש"ש (פ"ז מ"ז בתרוץ שני), ועיין לעיל פ"ה הכ"ב (אות א), בדיון טעם של תבלינים ומאכלים מבושלים בשביעית.

ולאחר הביעור הוא שאמרו שמין במינו הוא במשהו, ושלל במינו גם אחר הביעור — בנותן הטעם.

3. האוסרים בכל שהוא דוקא לפני שעבר זמן הביעור

ויש אומרים שאם נתערב לפני זמן הביעור — אז אוסרים בכל שה⁹. שכיון שיכול לאוכלם בקדושת שביעית עד זמן הביעור, חשוב דבר שיש לו מחירין. ורק אם נתערב אחר שכבר נאסר¹⁰ — אז בטל הוא בנותן טעם¹¹.

תוספת שבת

ויש אומרים שתעורבות שנוצרה קודם הביעור דינה בכל שהוא, גם לאחר שעבר זמן הביעור. שכן כבר חל עליה הדין שאין השביעית בטלה בכל שהוא כי היא דבר שיש לו מחירין. והוסיפו שלענין איסור סחורה, גם קודם שעת הביעור דינה כדבר שאין לו מחירין, ושיעורה הוא בנותן טעם¹².

ג. אופן הביעור בתערובת

שבת הארץ

וכל אלה הפרטים, שבין לפני הביעור ולאחר הביעור, הם לכל אחת מהדעות, האמורות למעלה ביסוד הביעור¹³, לפי שיטתה:

לאומרים שלאחר הביעור הכל אסור בהנאה, וטעון שריפה בכל אופן — הדברים אמורים לענין איסור זה בכל אופן. ולאומרים שהביעור הוא רק מה שהוא מחוייב להפקירן ולהוציאן מרשותו, ואם לא עשה כן נאסרו — הדברים אמורים בתעורבות, שאם לא הפקירן כרינם ונאסרו, אז יש בהן אלה חילוקי הדינים, בין במינו ולא במינו, כמו שבארנו.

9. רמ"ן (נדרים נח ע"א ד"ה אמר), רבינו אברהם מן ההר (ד"ה אף אני), רבינו יהוסף (הובא במלכת שלמה פ"ז מ"ז ד"ה בפירוש ר"ע), רש"ם (פ"ז מ"ז ומין במינו). וכן הסבירו בדעת הרמב"ם: רדב"ז (פס"ז מהלכות מאכלות אסורות ה"ח), שער המלך (מאכלות אסורות פט"ו ה"ו), תוספות אנשי שם (פ"ז מ"ז). וכן נראה בדעת הראב"ד (לעיל פ"ז ה"ג. מאכלות אסורות פט"ו ה"ח), פר"ח (יו"ד סי' קב). ועיי' שלמי נדרים (נדרים נח ע"א) שהסביר מדוע הקלו בשאינו מינו בנותן טעם.
10. דין זה נאמר בכגון שהטעה את הפירות בביתו. לביאור דינו של מי שלקח את הפירות לאחר שעת הביעור, עיי' לעיל (פ"ז ה"ג אות ג) שם נידון האם יכול להפקיר מיד ולקיים מצות ביעור.
11. דעת רבי אליעזר על הסב: תוספות (נדרים נח ע"א ד"ה אמר להם), רא"ש, רשב"א, מאיר, (נדרים נח ע"א).
12. שער המלך (מאכלות אסורות פ"ז הכ"ב), משמרת להבית (סי' ח סעי' כב), חזו"א (סי' יא ס"ק ב), האדמו"ר מקלויזנבורג ("אורייתא" כרך ט עמוד צח).
13. לעיל פ"ז ה"ג.

הביעור — ילקט את החרובין אם הם של שביעית, והיין של שיטית מותר. שאין הטעם שנבלע בהיתר אוסר כשנוטל הגוף של האיסור, קודם חלות האיסור לענין דין ביעור⁵.

ב. שיעור הביטול בתערובת שביעית

1. האוסרים בכל שהוא — בין לפני הביעור ובין לאחריו

"פירות שביעית, שנתערבו בפירות אחרות — מין במינו ככל שהוא ושלל במינו בנותן טעם".

תוספת שבת

לדעה זו יש אומרים שאין הבדל בין קודם הביעור לבין אחר שעת הביעור⁶.

2. האוסרים בכל שהוא רק לאחר הביעור

שבת הארץ

ויש אומרים שמה ששביעית אוסרת כל שהוא במינה — היינו דוקא לאחר הביעור, לענין האיסור שחל על פירות שביעית לאחר הביעור⁷. אבל קודם הביעור, לענין דין קדושת שביעית — אין לה קדושת שביעית על ידי תערובות משהו, אפילו במין במינו. ואין איסור כסחורה והפסד וככל חומר שביעית על ידי תערובות משהו. כי אם: בין במינו בין שלא במינו — הכל בנותן טעם⁸.

5. לדעה זו, דין החרובין כדין הורד שהוחבר דינו לעיל הכ"א. וכן בתוספתא (פ"ה ה"ט): "ורד חדש שכבשו בשמן ישן, ילקט את הורד והשמן מותר, ישן בחדש — חייב בביעור. חרובין חדשין שכבשו ביין ישן ילקט — את החרובין והיין מותר, ישנין בחדש — חייבין בביעור".
6. הרמב"ם סתם דבריו בהלכה ולא הביא את החילוק של רבי שמעון (נדרים נח ע"א), ששביעית דינה בכל שהוא דוקא קודם שעת הביעור, שהוא דבר שיש לו מתירים. וכן כתבו: חכמת אדם (שערי צדק פרק יט סעי' כב), פאה"ש (סי' כז ביש"ר ס"ק מז), הון עשיר (פ"ט מ"ה ד"ה אבל), מראה הפנים (פ"ז ה"ז), נחלת ברוך (סי' כב ענף ג ד"ה גס). ועיי' פ"ד ה"כ (הע' 5).
7. הנוצר ביהודה (תנינא, יו"ד סי' נג ד"ה ואמנא ראית), הגר"א (שנות אליהו פ"ז מ"ז), והתורות ודעים (פ"ז מ"ז) כתבו שפוסקים כחכמים ששביעית במינה במשהו. ועיי' דבריו האדמו"ר מקלויזנבורג ("אורייתא" כרך ט עמ' קז).
7. רבמ"ק, ר"ש (פ"ז מ"ז), ראב"ה (פסחים ח"ב סי' תכ), רא"ש, רע"ב ומהר"א פולדא (פ"ז מ"ז). תה"ח רבמ"ק, ר"ש (פ"ז מ"ז), ראב"ה (פסחים ח"ב סי' תכ), רא"ש, רע"ב ומהר"א פולדא (פ"ז מ"ז). כחסבר זה כתבו המגדל עוז (מאכלות אסורות פט"ו ה"ח) וערוך השלחן (סי' כח סעי' טו) בדעת הרמב"ם, ועיי' תורת השביעית (עמ' תעט).
8. הנוב"י (תנינא חיו"ד סי' נג), ותוספות אנשי שם (פ"ז מ"ז), מסבירים שדבר שיש לו מתירין הוא דבר שהיה אסור ויש אפשרות להתירו. פירות שביעית קודם הביעור לא היו אסורים, אלא שיש לאכלם בקדושה. ולכן אין דין, דבר שיש לו מתירין לפני זמן הביעור. יסוד זה נמצא בראב"ה (הובא במדרכי חולין, גיד הנשה סי' תרסה), תרומות הדשן (סי' קע), יו"ד סי' סט), ש"ך (סי' קב ס"ק יא).

ויש המחלקים שאם העובר יכול להסתייע בנכרי — איזי ישראל המסייעו עובר מדרבנו בלבד. אולם כשאינו יכול להסתייע אלא על ידי ישראל — עובר המסייעו באיסור תורה.⁶

ב. סיוע במלאכות דרבנו

שבת הארץ

ואפילו אם אין הישראל עוסק בעבודתו במלאכות שאסורות מן התורה

בשביעית, אלא במלאכות דרבנו — גם כן אסור לחזק ידי.⁷

תוספת שבת

ויש אומרים שאף בשאר איסורי דרבנו הסיוע אסור מהתורה.⁸ ויש מי שנראה מדבריו שאין בזה אף איסור מדרבנן.⁹ ויש המתירים לעזורו כשמבקש זאת, אם בלאו הכי היה עושה את האיסור.¹⁰ לדעה זו אסור סיוע ישיד ומיידי כגון האכלת איסור בידים.¹¹

6.

משל"מ (מלווה ולווה ה"ב ד"ה כדרך) בדעת התוס' (תנינה יג ע"א ד"ה איון). וכ"כ בשדי חמד (מערכת ה' כלל כו ס"ק ט) בשם האחרונים: דרע אברהם (יו"ד סי' א), בני חיי (ח"מ סי' לד הנהגות ב"י אות ז), ברני יוסף (ח"מ סי' ט אות ג), יעיר אוזן (מערכת הלמד אות ג), שו"ת די השיב (יו"ד סי' ג), ערך השולחן (סי' לד אות יב). ועיי' שו"ת יחזקאל דעת (ח"א סי' סז), "הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד ס"ק יב).

ויש אומרים: שאין לחלק בכך, שו"ת פני משה (ח"ב סי' קה, מובא במשל"מ מלווה ולווה ה"ב ד"ה ב), שו"ת כתב סופר (יו"ד סי' פג). ועיי' משנת יוסף (ח"ב עמ' פה אות ב).

7.

משנ"ד (פ"ה מ"ט), וכן כתבו בשאר איסורים: רמ"א (או"ח קסג סעי' ב), מג"א (שם ס"ק ב), מחה"ש (או"ח סי' קסג ס"ק ב), ערוה"ש (שם סעי' ג), תורת חסד (סי' ה), וכן משמע מהש"ך (יו"ד סי' נה ס"ק ו). ועיי' מש"כ בשדי חמד (מערכת ה' כלל כו ס"ק כא עמ' 133) בשם שאילת שלום (מהדורה תנינא סי' פט). ויש מי שמשמע מדבריהם שאיסור "לפני עיוור" נאמר כשעובר על איסור תורה, ומסייע היינו כשעובר על איסור דרבנו: ריטב"א (ע"ז ו ע"ב ד"ה ת"ל ולפני), שטמ"ק (ב"ב דף ה ד"ה דאלת"ה), שו"ת מחנה חיים (ח"א סי' מה, מובא במשנת יוסף ח"ב עמ' פא בתו"א) ועיי' שו"ת ישכיל עבדי (ח"מ סי' ג, סעי' ד אות ד).

8.

תוס' (ע"ז כב ע"א ד"ה תיפוק ליה), מנחת חינוך (בהשמטות למצוה רלב).

9.

רמב"ן (ע"ז כב ע"א), ועיי' שו"ת (מערכת ה' כלל כו עמ' 132 ד"ה ומלבד).

10.

שו"ת בית יהודה (יו"ד סי' יז) וכתב שם שמונת שאף באיסור תורה יש מחלוקת אם יש בכך איסור תורה, וא"כ בדרבנו הוי גזירה לגזירה, פמ"ז (או"ח סי' קסג, א"א ס"ק ב), שו"ת יהודה יעלה (או"ח סי' ד) והיקל משום שהיו תרי דרבנו.

11.

המג"א (או"ח סי' קסג ס"ק ב) נוטה לאסור. ועיי' שדי חמד (מערכת ה' כלל כו ס"ק ג עמ' נז). ויש מנחת ש"י (סי' כא דף יז) ושו"ת מהרי"ט (ח"ב סי' מ) עפ"י שו"ת הרשב"א (סי' תתקלח), ספר לב שומע (מערכת ל' אות טל) בדעת הרדב"ז (תשובה ח"ה סי' רטו), תורת חסד (סי' ה) בדעת הרמב"ן (ע"ז כב ע"א).

- א. מסייע ולפני עיוור
- ב. סיוע במלאכות דרבנו

רמב"ם

כדרך שאסור לעבור הארץ בשביעית, כך אסור לחזק ידי ישראל שעובדין אותה¹ או למכור לחן כלי עבודה, לפי שאסור לחזק ידי עובדי עבודה.²

א. מסייע ולפני עיוור

"... אסור לחזק ידי ישראל שעובדין אותה".

תוספת שבת

יש אומרים שאיסור דאורייתא של "לפני עיוור"³ נאמר דוקא כשהעובר לא יכול היה לעבור את העבירה ללא עזרת המסייע, ובאופן אחר הוי איסור דרבנן.⁴ ויש אומרים שגם באופן זה הדבר אסור מהתורה.⁵

1. שביעית (פ"ד מ"ג, פ"ה מ"ט), גיטין (פ"ה מ"ט), ירושלמי (שביעית פ"ד ה"ג, פ"ה ה"ט).
2. הרמב"ם נקט לשון "חזוקת ידי עובדי עביה". וכן משמע מדבריו בפיה"מ בתרומות (פ"ו מ"ג) שכשמסייע בידים עובר משום "אל תשת ידך עם רשע". לעומת זאת בפיה"מ בשביעית (פ"ה מ"ג) נקט את טעם האיסור משום "לפני עיוור לא תתן מכשול". ומדבריו בפיה"מ בתרומות משמע שעובר על איסור זה כשעוור בצורה עקיפה.
3. ויקרא (וט ד' וכן: ע"ז ו ע"ב, טו ע"ב), ב"מ (ע"ה ע"ב), קידושין (לב ע"א) רמב"ם (סהמ"צ, ל"ת רצט), ספר החינוך (מצוה רלב). ועיי' משל"מ (מלווה ולווה פ"ד ה"ב), מנחת חינוך (מצוה רלב, ועיי' הוצאות מכוון ירושלים הע' יזיח), משנ"ד (פ"ה מ"ו).
4. תוס' (ע"ז ו ע"ב ד"ה מנין, שבת ג ע"א ד"ה בבא דרישא), רא"ש (שבת פרק א סי' א), ר"ן (לר"י שבת דף א ד"ה ומקשו), מג"א (או"ח סי' שמו ס"ק ד). וכ"כ בערוה"ש (זרעים סי' כט סעי' ב), ובשו"ת מחנה חיים (ח"א סי' מה) בדעת הרמב"ם (כאן ובפיה"מ פ"ה מ"ו). וכן לקמן ה"ב (אות ה).
5. כ"כ אחרונים בדעת הרמב"ם, שהשמיט את החילוק של "תרי עברי דנהרא" (ע"ז ו ע"ב): לדעת ההת"ם סופר (גיטין סא ע"א לפי) עובר משום "אל תשת ידך עם רשע". ומקורו בפיה"מ (תרומות פ"ו מ"ג). ולדעת מהר"ץ חיות (שבת ג ע"א) עובר משום "הוכח תוכיח את עמיתך". ומקורו בסהמ"צ (עשין רה).

א. הראיות הדרושות להגדרת חשוד

"למי שהוא חשוד על השביעית".

1. הסוברים שנעשה חשוד על ידי קול

תוספת שבת

יש אומרים ש"חשוד" הוא אדם שיצא עליו קול שעבר על איסור.⁸³ לדעה זו יש אומרים שהדבר מותנה בכך שהקול אינו פוסק.⁸⁴ ויש מי שאומר שנעשה חשוד אף ע"י קול שפוסק.⁸⁵

2. הסוברים שנעשה חשוד על ידי עדות

יש אומרים שאדם נעשה חשוד על איסור מסוים, רק אם ישנה עדות גמורה שעבר על אותו איסור.⁸⁶ ויש אומרים שנעשה חשוד אף אם עד אחד מעיד על כך.⁸⁷ ויש אומרים שנעשה חשוד אף על ידי הודאת עצמו.⁸⁸

ב. תנאים נוספים להגדרת חשוד

1. מספר הפעמים שיעבור להקרא חשוד

יש אומרים שאינו נקרא חשוד, עד שיעבור כמה פעמים על אותו איסור.⁸⁹ ויש אומרים

הגדרת חשוד על השביעית, ע"י רע"ב (במרות פ"ד מ"ח), תפא"י (שם אות מג), בפשטות מיייר כאן בחשוד על העבדה בשביעית. אבל החשוד על ספיחין או סחורה — אינו חשוד על הערעה, כיון שהחשוד על איסור קל אינו חשוד על איסור חמור. ועי' רש"ס (פ"ה ה"ו ד"ה בליקח מן הסיקק) שכתב שאף יתכן שחשוד על הודיעה אינו חשוד על איסור ביעור. ועי' לקמן ה"ז (אות ו) והט"ו (אות ב).

3א. תוס' (סנהדרין כו ע"ב ד"ה החשוד, בתריץ הראשון), רא"ש (סנהדרין פק ג סי' ג) עפ"י קידושין (פא ע"א) "מלקין על לא טובה השמועה", או"ז (ח"ז סנהדרין פ"ג סי' דל), נמוק"י (לרי"ף סנהדרין ה ע"ב ד"ה חשוד) וכתב שכן גם דעת הר"ז, ש"ת הרשב"ש (סי' תקנ"ג) בהגדרת חשוד בכל מקום, טור (ח"מ סי' דף נב), בי"ד (ד"ה הבא) שו"ת חקרי לב (י"ד סי' קסז) בהגדרת חשוד להאכיל נבילות וטריפות, ישועת ישראל (סי' לד אות לד) וכתב שאף שאינו פסול לעדות מכל מקום מקרי חשוד על הערה. שו"ת מהרש"ם (י"ד סי' מא וסי' נב), שו"ת נוב"י (מהד"ת אבה"ע סי' קלב), ומקורם בסנהדרין (כו ע"ב) וכו'. נחמן.

וכן משמע בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תשפ"ב) בהגדרת חשוד להאכיל נבילות וטריפות, שו"ת מהר"י אסאד (י"ד סי' ו), שו"ת כרם שלמה (י"ד סי' יא), גרש ירחים (גיטין סא ע"ב), דעת תורה (י"ד סי' ב ס"ק לו), טור (אה"ע סי' יא), שו"ע (שם סי' א סעי' א), ועי' רמב"ם (סנהדרין פכ"ד ה"ה).

4. טור (אה"ע סי' יא), שו"ע (שם סי' א סעי' א), ועי' רמב"ם (סנהדרין פכ"ד ה"ה).

5. ערוה"ש (י"ד סי' קיט סעי' רכ"א).

6. רא"ש (סנהדרין פ"ג סי' ג) וכו' בדעת רש"י (סנהדרין כו ע"ב ד"ה ארבעין בכתפיה) ור"ת, נמוק"י (סנהדרין ה ע"ב ד"ה חשוד על העריות) בשם בעל העיטור. וכן משמע מגי' הרי"ף (סנהדרין ה ע"ב) ומדברי החו"א (סי' י ס"ק י סו"ה כבורות), ועי' שו"ת ריב"ש (סי' קיג), שו"ת חקרי לב (י"ד סי' קסז), דרכ"ת (י"ד סי' א ס"ק ריכנא).

7. דרכי נשמה (י"ד סי' א ס"ק רנב) בשם כמה אחרונים. וכו"פ שו"ת כתב סופר (י"ד סי' ד) שדי בעדות אשה כדי להפוך אדם לחשוד על הערה. ועי' אנציקלופדיה תלמודית (ענף חשוד הע' 10).

8. קובץ שיעורים (כתובות כז סז) בדעת תוס' (כתובות כז ע"א ד"ה שלל), ערוה"ש (י"ד סי' קיט סעי' כא) כתב לחוש לכתחילה במעיד על עצמו. ועי' שו"ע (ח"מ סי' צב סעי' ח).

9. שו"ת נוב"י (מהד"ת אה"ע סי' קלב ס"ק ג ד"ה עוד נראה) בדעת תוס' (חולין יד ע"א ד"ה הווחט, בתי

הלכה ב

א. הראיות הדרושות להגדרת חשוד

1. הסוברים שנעשה חשוד על ידי קול

2. הסוברים שנעשה חשוד על ידי עדות

ב. תנאים נוספים להגדרת חשוד-חשוד

1. מספר הפעמים שיעבור להקרא חשוד

2. חשוד מכח שייכות לציבור-חשוד

ג. מכירה והשאלה קודם שביעית

ד. מכירת כלי עבודה לסוחר חשוד

רמב"ם

ואלו כלים שאין האומן רשאי למכור בשביעית למי שהוא חשוד

על השביעית¹; מוהרי"ש וכל כליה, העול והמורה והדקף². זה

הכלל; כל שמלאכתו מיוחדת למלאכה שאסורה בשביעית —

אסור למוכרו לחשוד, ולמלאכה שאפשר שתהיה אסורה ותהיה

מוחרת — מותר למכור לחשוד³.

1. שביעית (פ"ה מ"ה מ"ו), ירושלמי (פ"ה ה"ה).

2. לזהוים של כלים אלו עי': רש"י (ע"ז טו ע"ב ד"ה המורה), תוס' (ד"ה המורה ד"ה והדקף), משנת יוסף (פ"ה מ"ו אות י), הרב קלמן כהנא (חקר ועינו פ"ה מ"ו עמ' קנז ד"ה הא במגלי ובהערה שם), פליקס (לירושלמי ח"א עמ' 333-334 והע' 221, החקלאות בא"י בתקופת המשנה והתלמוד עמ' 204-209) ועי' לקמן ה"ג (אות א).

3. כמה נמוקים נאמרו בפוסקים להיתר מכירת כלים העשויים לאיסור ולהיתר:

יש אומרים שאין איסור לפני עיוור כשיש ספק אם יעשה איסור, אף כשנתן לו איסור בידיים: תוס' (ע"ז ו ע"ב ד"ה מנין), ריטב"א (ע"ז ו ע"ב ד"ה ת"ל), כנה"ג (מהגות לכס"מ ה' רוצח פ"ב) בשם תשובת הרשב"י, פתח הדביר (ח"ג סי' שו ס"ק ג), ט"ז (י"ד סי' קנא ס"ק א), שו"ת חת"ס (י"ד סי' טי) עפ"י תוס' (גיטין סא ע"א ד"ה משאלת), שו"ת ציץ אליעזר (ח"ד סי' ה פ"ג"ד, ח"י"ד סי' קא עמ' קפח ד"ה אף, חט"ו אות ב) והביא שם מקרים היוצאים מכלל זה, שו"ת יחזק דעת (ח"ג סי' סז).

מדברי התוס' והריטב"א משמע שבאיסור שיש לו זמן היתר לא הקלו אף במצב של ספק. ומסתבר שהוא הדין לשביעית, מפני שאינה איסור תמיד.

לדעת רש"י (ע"ז סג ע"ב ד"ה ולא משום) והריטב"א (ע"ז סג ע"א ד"ה אומר אדם, ועי' הערת המהדיר בהוצאת מוסד הרב קוק, הע' 73, שהעיר ממשי"כ בדף ו ע"ז ד"ה איסור בעצמו).

שניתן לעשות בו את האיסור לא בנתינת הפנ של איסור בעצמו. המשנ"ר (פ"ה מ"ו) כתב בדעת הרשב"א שהתורה לא אסרה ספק מכשול ואין זה ספק איסור כלל, ועי' שדי חמד (מערכת ה' כלל כו אות ו). בשו"ת אגרות משה (י"ד סי' עב) כתב שאף כשידוע שישתמש לאיסור, היתירו בכלי מיוחד למלאכה אסורה. ועי' לקמן (אות ה הע' 19).

בשושנים לדוד (פ"ה מ"ו) הוסיף שהוא הדין לאדם שאינו אומן, שאסור לו למכור לחשוד.

ד. מכירת כלי עבודה לסוחר חשוך

יש מי שאומר שסוחר החשוך על השביעית ואינו בעל שדה – מותר למכור לו כלי עבודה, אף אם עלול למוכרם למי שחשוך לעבוד בהם.¹⁵ ויש מי שאוסר.¹⁶

ה. התלייה במכירת כלים לחשוך

"ולמלאכה שאפשר שתהיה אכורה ותהיה מותרת מותר למוכרו לחשוך".

1. תליה במידות שונות של הסתברות

יש מי שאומר שלא התירו, אלא אם כן האפשרות שישתמש בכלים באופן המותר שקולה לאפשרות השימוש באופן האסור.¹⁷ ויש מי שאומר שלא התירו אלא כאשר רוב שימושם של הכלי להיות.¹⁸ ויש אומרים שמותר למוכרם לחשוך גם כשתולים באפשרות רחוקה.¹⁹

2. המבחנים בין מכשיל למסייע

שבת הארץ

ויש נוטים לומר שמה שמותר למכור לחשוך כל שהזכר אינו מיוחד למלאכה

האסורה, כי אם למלאכה שיש בה איסור והיתר באופן שקול – זהו דוקא

כשיש מקום לחשוך זה למצוא כלי זה במקום אחר, שאז אין בו משום איסור

לפני עיור מן התורה. שמן התורה הוא אסור דוקא בדקאי בתמי עבוי דנהרא,

שאינו יכול להשיג בשום אופן את האיסור כי אם על ידי מה שזה המחזקן

ממציא לו. אבל כל שיוכל באיזה אופן להשיג איסור זה במקום אחר – אינו

אסור אלא מדרבנן ליתן לו, מפני שהוא מחזיק בוה עוברי עבירה. על כן מותר

למוכר לו כשהכלי מיוחד לאיסור ולהיתר. אבל אם בשום אופן לא יכול

15. רב האי גאון (ספר המקח שער יב) וגרס במשנה (פ"ה מ"ה): "...לישא וליתן מותר". ועי' גיר (פ"ה ה"ג) שביאר מטעם דהיי "לפני דלפני" שלא אסרה תורה (ע"ז יד ע"א).

16. דבר השמיטה (פ"ה מ"ח ד"ה ואינא נמי למימר). וכן משמע מסתמית לשון הרמב"ם (כאן).

17. תוס' אנ"ש (פ"ה מ"ז). וכן דעת הרב זצ"ל (לקמן סעי' 2) לענין איסור דרבנן. וכן ביאר דעתו בשר"ת ציצ' אליעזר (ח"ד סי' ה עמ' לב אות ג).

18. תפא"י (פ"ה אות לב). וכן משמע מרש"ם (מובא בתוס' ע"ז טו ע"א ד"ה אימור) בשם רש"י, ריטב"א (ע"ז טו ע"ב). וכן דעת הרב זצ"ל (לקמן סעי' 2) בחשש לפני"ע מן התורה.

19. ביאור הגר"א ופני משה (דמא פ"ו ה"ה), תבואות שור (סי' טז ס"ק כג, מובא בחתי"ס לקמן). שר"ת חתם סופר (ו"ד סי' יט ד"ה מיהו ביעים), שו"ת אגרות משה (ו"ד ח"א סי' עב, או"ח ח"ב סי' פ), שו"ת ציצ' אליעזר (ח"ד סי' ה פרק ג"ד, ח"ד סי' קא עמ' קפח ד"ה אך, חס"ז סי' טו אות ב), שו"ת יחזק דעת (ח"א סי' טז עמ' דרדרטו). וכן משמע מר"ם (ע"ז טו ע"ב תוד"ה אימור לשחיסה).

שדי בכך שעבר פעם אחת לעשותו חשוך.¹⁰ ויש אומרים שבאיסורי תורה נעשה חשוך בפעם אחת, ובאיסורי דרבנן אינו נעשה חשוך עד שיעבור שלוש פעמים.¹¹

2. חשוך מכח שייכות לציבור חשוך

אדם המשתתף לציבור החשוך לעבור על איסור מסוים מסיבה כל שהיא, לעיתים נחשב חשוך על איסור מיוחד אף שלא ידוע לנו שעבר על אותו איסור.¹²

ג. מכירה והשאלה קודם שביעית

"אלו כלים שאין האומן רשאי למוכרן בשביעית...".

יש מי שאומר שקודם השביעית מותר למכור כלים אלו אף לחשוך, אולם גם אז אסור להשאיל או להשכירן לו.¹³ ויש מי שמתיר גם השאלה לפני שביעית, אם אינו מפרש שלוקח לצורך מלאכה האסורה בשביעית.¹⁴

השנן) ור"י (עירובין ס"ט ע"א תוד"ה הוציא) והשוו בין דין מומר לדין חשוך, ערוה"ש (ו"ד סי' קיט סעי' יג יז), בדעת הרמ"א (ו"ד סי' קיט סעי' ב), אמרי בינה (דיני שחיטה סי' ד"ה ועוד), ועי' דיני דיינים סי' יח סוף ד"ה הנוטל) בדעת הרמב"ם (מעשה הקדנות פ"ג ה"ד), והביא מחלוקת ראשונים אם צריך שיעבור ג' פעמים. ועי' לקמן (הע' 10).

10. רמב"ן (מלחמות ה' לה"ף סנהדרין ה ע"ב), שו"ת הרשב"א (סי' תקצד), שו"ת הרשב"י (סי' קיג), טור (ו"ד סי' ב דף ז) בדעת הרמב"ם, ב"י (שם ד"ה מומר לאחר), רמ"א (שם סעי' ו בהג"ה), ולביאור דבריו עי' שו"ך

סי' ב, ב"ח סי' קיט דף קפס ד"ה המוכר), שו"ך (ו"ד סי' ב ס"ק יא, סי' קיט ס"ק ל), אמרי בינה (דיני דיינים סי' יח סדר"ה הנוטל) בשם חמדת שמואל (ו"ד סי' ב ס"ק ז), וכן משמע מהרבני יוסף (א"ח סי' נח ס"ק ו ד"ה הראית) ומהנב"י (מהד"ת אה"ע סי' קלב ס"ק ג ד"ה עיר נראה).

וכ"כ המשל"מ (הל' שגות פ"ג ה"ז ד"ה דע שכפי מה שרצינו) בדעת הרמב"ם (הל' שחיטה פ"ד ה"ד), והוסף שהיא מחלוקת רמב"ם ותוס' (כדלעיל הע' 9), והרמב"ם מחלק בין מומר לחשוך.

11. יש"ש (חולין פ"ז סי' טז, וכן דייק מדבריו האמרי בינה, דיני שחיטה סי' ט ד"ה ועוד), ועי' שו"ת חקרי לב (סי' קסה).

12. כמה דוגמאות לכלל זה נידונו בדברי חז"ל:

ע"ה החשדים על מעשרות: סוטה (מח ע"א), רש"י (סוטה מח ע"א), גיטין (סא ע"א).

ע"ה החשדים על השביעית: עי' לקמן ה"ד (אות ד).

כהנים החשדים על אכילת פ"ש שלא בקדושה: סנהדרין (כו ע"א), ולקמן ה"ח (אות א).

כהנים החשדים על הבכור: בכורות (לה ע"א), רש"י (יומא ע"ח ע"א ד"ה כהנים, סנהדרין ל ע"ב ד"ה בעדות בכור), רמב"ם (בכורות פ"ב ה"ז), טור (ו"ד סי' שיד), שו"ע (סעי' א).

ועי' טור ושו"ע (ו"ד סי' קיט), מהרי"ט אלנזי (הל' בכורות פ"ד אות לב דף לז ע"ב ד"ה איברא), אנציקלופדיה תלמודית (ערך חשוך סעי' יא"ג).

13. תורת זרעים (פ"ה מ"ו) עפ"י מג"א (א"ח סי' שמו ס"ק ז).

מקור היתרם הוא דייק בלשון המשנה (פ"ה מ"ו): "שאין האומן רשאי למוכרן בשביעית". ועי' חזו"א (סי' יב סוף ס"ק ט).

טעם האיסור בשכירות ושאלה הוא מפני ששכירות ושאלה לא קניא. ועי' לקמן ה"ו (אות ח).

14. זיו הים (פ"ה ה"ג ס"ק א) עפ"י ירושלמי (פ"ה סוף ה"ג): "השאיל לו סאתו ובה ומצאו מחדד – אינו זקוק לר'".

2. מכירת כלים לחשוד בחו"ל

יש מי שמתיר למכור כלי עבודה לחשוד בחוץ לארץ, מכיון שאין אנו חוששים שימכרם בארץ ישראל²⁶.

הלכה ג

- א. תליה במלאכה מותרת
- ב. תליה בפירות נכרים

רמב"ם

כיצד: מוכר הוא לו המגל והעגלה וכל כליה¹, שאם יקצור בו מעט ויביא על העגלה מעט הרי זה מותר², ואם יקצור כדרך הקצירין או יביא כל פירות שדהו — אסור.

- א. תליה במלאכה מותרת

"כיצד: מוכר הוא לו המגל והעגלה וכל כליה...".

שבת הארץ

ולדעת הסוברים שאסור לקצור בשביעית כלל אפילו בדרך עראי ודבר מועט, ושגם מן המופקד אסור לקצור, ושאינו מותר מן המופקד כי אם לתלוש ביד³

26. ברית עולם (סי' ט סעי' יז). ועיי' לקמן ה"ה (אות ב).

1. שביעית (פ"ה מ"ו) ע"ז (טו ע"ב). ומיימי שם דוקא בחשוד: ירושלמי (פ"ה ה"ג), רמב"ם (בפיה"מ, פ"ה מ"ו ד"ה כל), ריבמ"ץ (פ"ה מ"ו ד"ה אלף), ר"ש (פ"ה מ"ו), ורש"ם (פ"ה ה"ג ד"ה אין האומן). רע"ב (פ"ה מ"ו ד"ה שאין האומן).
לזיהויים של כלים אלו עיי': שביעית (פ"ד מ"ו), כלים (פ"ג מ"ד, פט"ו מ"א), חולין (פ"א מ"ב) ומפרשים שם, פליקס (לירושלמי, ח"א עמ' 345-346).
נראה שכונת הרמב"ם אף למגל קציר, כלשון המשנה (פ"ה מ"ו): רמב"ם בפיה"מ (פ"ה מ"ו), תוי"ט (פ"ה מ"ו) תורת השביעית (עמ' תפג ד"ה כיצד). ועיי' לקמן (הע' 4).
2. וכו': הרא"ש (סי' ג אות ד וסעי' ז אות ד).
וה"א שתולים בכך שיעקור ספיחין שמצוה לעוקרם: משנת יוסף (ח"ב עמ' פא בתוס' אחרונים), קול הרמ"ז (פ"ה מ"ו), ועיי' פ"ד הי"ח אות ד.
להגדרת קצירה מועטת עיי' פ"ד הי"ח (אות ד).

3. עפ"י דעת פאה"ש (סי' כב ביט"ר ס"ק א, סי' כח ביט"ר ס"ק יא). וכו"כ: רא"ש (פ"ה מ"ו), שנות

להשיג ממקום אחר, שאז יש בו איסור לפני עיור מן התורה — אין היתר למכור לו, כי אם כשיהיה הענין להיתר על פי רובו. אבל כל שהוא שקול — אסור, משום ספק דאורייתא לחומרא²⁰.

תוספת שבת

ויש מתירים אף בכי גוונא²¹.

1. מכירה סתמית ומכירה מפורשת

יש מי שאומר שאף באופנים שהתירו למכור לחשוד כלים אלו — צריך לפרש שמוכר לו לעשות מלאכה באופן המותר²².

2. מסירת כלי עבודה בפריעת חוב

יש מי שמתיר לפרוע חוב לחשוד על השביעית, אף בכלים שאסור למוכרם לו, כשאין החשוד בא לבקשם ביוזמתו²³.

- ח. מוכר שאינו אומן

יש מי שאומר שאדם שאינו אומן — אסור לו למכור כלי עבודה לחשוד אף באופנים המותרים²⁴.

- ט. היתר למכור באופנים נוספים

1. מכירה לעובד בהוראת היתר

יש מי שמשמע מדבריהם שיותר למכור כלי עבודה לאדם העובד בהם עפ"י הוראת היתר²⁵.

20. רמב"ן (גיטין סא ע"א ד"ה משאלת) וכתב שמיידי אף בחשש דרבנן. משנ"ד (פ"ה מ"ו), תוס' אנ"ש (פ"ה מ"ו).
21. רש"י (ע"ז סג ע"ב, ד"ה ולא משום), ריטב"א (ע"ז סג ע"ב ד"ה אומר אדם), כרם ציון (פרק י סעי' ב וגידולי ציון ס"ק א) וטעמם מכיון שאין הכלי אסור במהותו. ועיי' לעיל (סוף הערה 1) על דברי הריטב"א. להרחבת דין לפני עיור עיי' לעיל ה"א (אות א ובהערה שם).
22. תורת השביעית (עמ' תפה) בשם לשון לימודים (סי' קמ). ועיי' רש"ס (פ"ה ה"ו סתמן מהו) שכתב בביאור מסקנת הירושלמי (פ"ה ה"ו) להתיר בסתם אף כלים האסורים.
23. דבר השמיטה (פ"ה מ"ו ד"ה ויראה לו).
24. קול סופר (פ"ה מ"ו) וכתב שההיתר בספק הוא רק כשיש צורך פדנסה.
25. הרב זצ"ל (לקמן ח"ח אות ז) לענין עובד בהיתר ארנונה. וכן יש להוכיח מדהחידו לקנות פירות שביעית מאדם שלא נוהג קדושת שביעית בפירות נכרים, אף אם הקונה נוהג בהם קדושת שביעית: שו"ת המבי"ט (סי' סי' כא), שו"ת כתב סופר (יו"ד סי' עז), כרם ציון (פרק יט סעי' ה וגידולי ציון ס"ק ה), מנחת שלמה (סי' מה, סי' נא אות כג). ועיי' לקמן הי"ד (אות ז). ואף לדעת שער המלך (אישות פ"ז ה"ב) שמתמיר, מסתבר שידור הכא שאינו נחשב חשוד כשמדובר בהיתר ארנונה, כיון שאף למוכר עצמו תהיה העבודה מותרת בנסיבות אלו, וכדלקמן ברמב"ם (ח"ד).

הלכה ד

- א. מכירה לאדם שאינו מוכר
- ב. מכירת כלים שאינם מצויים
- ג. מכירת כלים לאחר עונת העבודה

רמב"ם

ומותר למכור סתם למי שאינו חשוד חשוד אפילו דבר שמלאכתו מיוחדת למלאכה האסורה בשביעית, שהרי אפשר שקנה בשביעית לעשות בו מלאכה לאחר שביעית.¹

- א. מכירה לאדם שאינו מוכר

"ומותר למכור סתם למי שאינו חשוד..."

תוספת שבת

ומדבריו נראה שהדברים אמורים במי שלא ידוע עליו אם הוא חשוד, ולא רק במי שהוחזק בכשרות.²

- ב. מכירת כלים שאינם מצויים

שבת הארץ

ויש מי שנראה מדבריו, שמה שאסור למכור לחשוד כלים המיוחדים לעבודת איסור — זהו דוקא בכלים המצויים תמיד לקנות אותם, שאין לתלות שקונה אותם לצורך שנה הבאה, שהרי יוכל לקנות אותם כשיצטרך להם. אבל כלים כאלה שאינם מצויים תמיד לקנות אותם במקום זה, כי אם כשידדמנו — מותר למכור אותם לחשוד אפילו כשהם מיוחדים לאיסור, שהרי יכולים אנו לתלות

1. פאה"ש (סי' כח, ביש"ר סי"ק יב), חז"א (סי' יב סי"ק י ד"ה ירושלמי), תורת השביעית (עמ' תפה), משנת יוסף (ח"ב עמ' פ אות ט).

2. ועי' לקמן (הע' 2) ולעיל ה"ב (אות ו והע' 22). רמב"ם (בפיה"מ מהדורת הרב קאפח, פ"ה מ"ו והע' 10), כס"מ ורדב"ז (פ"ח ה"ד), רש"ס (פ"ה ה"ג ד"ה סתמן), מהר"א פולדא (ד"ה סתמא מהו), פני משה (ד"ה סתמא מהו, ומראה הפנים ד"ה כינוי), שנות אליהו (פ"ה מ"ה), ערוה"ש (סי' כט סעי' ו), בית ירדב"ז (סי' ט סעי' ד), תולדות יצחק (פ"ה ה"ג ותבונה שם), חז"א (סי' יב סי"ק יב בסופו) בדעת הרמב"ם. וכ"כ אחרונים בדינו של סתם אדם שלא ידוע עליו כלום, שאינו נחשב לחשוד: ש"ך (ור"ד סי' קיט סי"ק א), ערוה"ש (ור"ד סי' קיט סעי' י).

ועי' גפי' אש (מובא במשנת יוסף ח"ב עמ' פא בתו"א) שאוסר עד שיוחק לנו כאדם כשר.

— אינו מותר למכור כי אם כלים כאלה שאפשר לעשות בהם דברים המותרים שאין להם ענין לעבודת קרקע, כמו מגל יד לשבור בו עצמות ועגלה להוליך עליה כלים. אבל דברים שהם מיוחדים לעבודת קרקע, כמו כלי קצירה — אין בהם שום צד היתר, כיון שאינם ראויים למלאכה אחרת. ובקצירה גופה לדעתם אין דרך של היתר בשביעית.

תוספת שבת

ומדברים אלו משמע שמותר למכור לחשוד אפי' כלי המיוחד למלאכה אסורה, כל זמן שאפשר לתלות שישתמש בו באופנים בהם מלאכה זו מותרת.⁴ ויש אומרים שאסור, ולא התירו אלא כאשר ניתן לתלות שיעשה בו מלאכה שאין בה צד איסור.⁵

- ב. תליה בפירות נכרים

שבת הארץ

ופשוט שלהמתירים פירות של נכרי בשביעית ואומרים שאין קדושת שביעית נוהגת בהן,⁶ אם כן כל שאפשר לתלות בשל נכרים — תולה, ואין אסור למכור אלא בזמן ובמקום שאין אופן לתלות בשל נכרים.

אליהו (פ"ח מ"ו, פ"ו מ"ב), תורת השביעית (עמ' שי ד"ה לא יאספם, עמ' שיד ד"ה והגר"א, עמ' תפג ד"ה כיצד). ומקורם בתורת כהנים (בהר פ"ר ט הל' א, ויעי' פ"ד ה"א (אות ד) והכ"ב (אות ה)). רש"י (ע"ז טו ע"ב ד"ה והמזרה), רמב"ם (בפיה"מ, פ"ה מ"ה ט), מהר"י קורקוס (פ"ח ה"ב ד"ה ופ"י מזרה), דבר השמיטה (פ"ה מ"ו ד"ה והא דתנן). הרב קלמן כהנא (חקר ועיון ח"ב עמ' עכ"ז) גורסנו בר"ש (פ"ה מ"ו ד"ה לאיסור ולהיתר), ואסור מפני שנחשב לתליה רחוקה. ועי' הון עשיר (פ"ה מ"ו) ומשנת יוסף (ח"ב עמ' פא בתו"א, עמ' פג אות ג).

6. עי' פ"ד הכ"ט (אות ב, ו).

הלכה ה

- א. מכירה למי שעבר והביא כמות גדולה
 ב. טעם ההיתר למכור בחו"ל
 ג. מכירה בידוע שהביא מהמשומר
 ד. מכירה בידוע שהביא מהמזופקר
 ה. מכירה לחשוד לשמור ביתו

רמב"ם

היוצא — מוכר חמש כדי שמן וחמש עשרה כדי יין.¹ ומותר למכור לגוי יתר מזה, ואינו חושש שמא ימכור לישראל.²
 ומוכר כדי רבות לישראל החשוד בחוצה לארץ, ואינו חושש שמא יביא לארץ.³

א. מכירה למי שעבר והביא כמות גדולה

"מוכר כדי רבות לישראל החשוד בחוץ לארץ, ואינו חושש שמא יביא לארץ".³

- שביעית (פ"ה מ"ז) וגירסת "חמשה עשר כדי יין". רוב האי גאון (ספר המקח שער יב) גורס "ועשר כדי יין".
- לביאור ההיתר להביא כמות זו, עי' פ"ד הכ"ד (אות ה).
- ירושלמי (פ"ה ה"ג).
- טעם הדבר כתב הרמב"ם בפיה"מ (פ"ה מ"ז): "אין מחזיקין איסור". לביאור מקורו של כלל זה, עי' הערת הרב קאפח (לפיה"מ במהדורתו).
- הערת ראש מובא במשנת יוסף ח"ב עמ' פט בתנ"א) מכאן שאין זה חפץ האסור במהותו, ואף אם ימכור אינו מכשילו בודאי איסור. וכ"כ בבית עולם (סי' ט סעי' יז).
- המשנ"ד (פ"ה מ"ז) מסביר את ההיתר משום שקיי"ל (ע"ז יד ע"א): "אלפני מפקדינו, אלפני דלפני לא מפקדינו". ואף שהרא"ש (ע"ז פרק א סי' יד) כתב שהיתר "לפני דלפני" לא נאמר בחשש שהגוי ימכור לישראל — הקלו בשביעית משום חיי נפש.
- במשנת יוסף (ח"ב עמ' פט אות ד') דייק מדברי הרמב"ם שלגבי נכרי כתב: "יתר מזה", ולגבי ישראל בחו"ל כתב: "כדים רבות", שאין למכור לכארי הרבה מעבר למה שקבעו חכמים, מחשש שמא ימכרם לישראל. ועי' לקמן ה"ח (אות ז).
- שביעית (פ"ה מ"ז). ירושלמי (פ"ה ה"ג). וכ"כ הרמב"ם בפיה"מ (שם). ועי' לעיל ה"ב (אות ט סעי' ד'). ברמב"ם הנדפס (דפוס וילנא) לא מופיעה המלה "החשוד". ומסיבה זאת פ' הרש"ש (פ"ה ה"ז ד"ה ואם) וכן בסקן: רא"ש (פ"ה מ"ז) בשם הרש"ל וה"ז, שהרמב"ם אוסר גם בסתם אדם.
- מדברי הרב יצ"ל (לקמן אות ג) משמע שהדברים אמורים אף בחשוד להביא מן המשומר. וכ"כ הבית רידב"ז (סי' ט סעי' ה) והחזק"א (סי' יב סי"ק ט ס"ה אם הביא).
- בערה"ש (סי' ט סעי' ז) באר שהרמב"ם מיייר אף באינו חשוד, אך גם הוא חילק למעשה (סעי' ח) בין חשוד לאינו חשוד. ועי' לקמן (אות ה).

שהוא קונה בשביל שנה הבאה, ומקדים לקנות עכשיו כשנודמנו לו מפני שהוא חושש שמא לא יודמנו לו בפעם אחרת.³

ג. מכירת כלים לאחר עונת העבודה

ונראה שלאחר שעבר זמן העבודה לכל כלי לפי ענינו, כמו כלי חרישה אחר שעבר זמן החרישה, וכלי זריה אחר שעבר זמן הזריה וכיוצא בזה — מותר למכור אפילו לחשוד. ואפילו כלים המיוחדים למלאכת איסור, שהרי בודאי קונה אותם לצורך שנה הבאה.⁴

תוספת שבת

ויש מי שנוטה לאסור.⁵

3. רש"י (ע"ז טו ע"ב). ועי' תורת השביעית (עמ' תפח ד"ה ומותר).

4. לכאורה מקורו מדין המשנה (פ"ג מ"א): "מאימתי מוציאין זבלים לאשפתות, משיפסקו עובדי עבודה וכו'". וכן מדין המשנה (פ"ג מ"ח): "אין בונים מדרגות... אבל בונה הוא מדרגות בשביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקן למוצאי שביעית", דתו ליכא חשדא. ועי' רמב"ם פ"ב ה"א וה"א (ושם אות ב, ד).

5. תורת השביעית (עמ' תפח).

ג. מכירה בידוע שהביא מהמושומר

ונראין הדברים שכל מה שמוותר למכור הוא רק משום שתולין שישתמש בהיתר.

ולפי זה יש לומר שאם אנו יודעים בו בארץ ישראל שהביא מן המושומר — אסור למכור לו יותר משיעור הכדים שאמרנו. שאותם, נראה שמוותר למכור לו אפילו כשיודעים שהביא מן המושומר, שהרי הוא יכול להביא גם כן מן המופקד כשיעור של חמשה כדי שמן וחמשה עשר כדי יין, ותולין שיביא מן המופקד ויתן בהם.⁹

תוספת שבת

ויש מי שאומר שאם ידוע לנו שהביא מן המושומר — אסור למכור לו כלל¹⁰.

ד. מכירה בידוע שהביא מהמופקד

שבת הארץ

ומה שמוותר למכור לו, כשאנו יודעים שהביא מן המופקד יותר משיעור זה של חמשה וט"ו כדין, אף על פי שלכתחילה אסור להביא יותר מזה מן המופקד — מכל מקום כיון שאם הביא בדיעבד מותר⁵ — אין זה נקרא מחזיק ידי עוברי עברה אחר שכבר הביא¹¹.

תוספת שבת

ויש אומרים שלא התירו למכור לו יותר משיעור זה אלא אם הביא וחזר והביא כל פעם כשיעור שקבעו חכמים, אבל אם הביא בבת אחת מעל השיעור המותר — אסור למכור לו יותר מכדי מהשיעור הנזכר¹². ויש מחמירים ואומרים שאעפ"י שהביא פירות הפקר יתר על המותר אינו חייב להפקירם — מ"מ אין למכור לו כדים יותר ממה שקבעו חכמים, שמא יביא מן המושומר¹³.

9. נראה להסביר בדעת הרב זצ"ל שמקרה זה אינו שונה משאר דין חשוד, שאף כשידוע שעשה איסור (לעיל ה"ב אות א), מכל מקום היכא דאיכא למתלי — תלינן, עיי' לעיל (ה"ב-ג), ולקמן (ה"ו-ז) והוא הדין הכא, כיון שיכול להכניס בהם שמן או יין שהביא מן המופקד.

10. "להכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד ס"ק כו), ונראה דאזיל לשיטתה שאיסור משומר הוא מן התורה (ועיי' סי' ד, כסא דוד ס"ק ג, מילואים עמ' קכז, עמ' קפא ד"ה ולדינא).

11. קול סופר (פ"ה מ"ז), משנת יוסף (ח"ב עמ' פח ד"ה והנה). ובמלא"ש (ד"ה ואם הביא) כתב בשם רבנו יחוסף שהקלו משום הפסד פירות שביעית.

12. פני משה (פ"ה ה"ז בפירושו הראשון), משנת יוסף (ח"ב עמ' פז, תר"א ד"ה ואם הביא). ולדעתם לא חיישין שבפעם הנוספת הביא מן המושומר.

ועיי' חזו"א (סי' יב ס"ק ט), שנסתפק לאחר שמכר לו פעם אחת, אם מותר למכור לו פעם נוספת. ואם כן, מה צריך להיות הפירוש הזמן בין מכירה למכירה.

13. כפתור פרח (פרק מז), רש"ס (פ"ה ה"ז ד"ה ואם הביא) בדעת הרמב"ם, משל"מ (פ"ד הכ"ד, פ"ח ה"ה), תפא"י (פ"ה מ"ז אות לו), בית דוד (פ"ה מ"ז), משנ"ד (ר"ה שכן), מהרי"ח (ר"ה ואם), פאה"ש (סי' כח סעי' ה ובשי"ר ס"ק יג), פנ"מ (פ"ה ה"ה בפירושו השני, וכן במראה הפנים שם), חזו"א (סי' יב ס"ק ט ד"ה ר"ש),

שבת הארץ

ויש אומרים שמוותר למכור לישראל בחוצה לארץ יותר מחמשה כדי שמן וחמשה עשר כדי יין, אף על פי שכונס בהן יין הרבה שהביא מארץ ישראל⁴. ובארץ ישראל אם הביא שמן יותר מחמשה כדין, ויין יותר מחמשה עשר כדין — מותר למכור לו כלים לפי מה שהביא, ותולין אנו שהביא כל זה מהמופקד. שאף על פי שאסור לכתחילה להביא יותר — מכל מקום בדיעבד מותר אם הביא. על כן מותר למכור לו הכדין אחר שכבר הביא, ואין חוששין שמא הביא מן המושומר האסור⁵.

ב. טעם ההיתר למכור בחו"ל

ובחו"ל מותר למכור לו הרבה כדין, אף על פי שידועין שדרכו להביא יין ושמן מארץ ישראל, שתולין שהכל הוא מן המופקד⁶. ואף על פי שאסור להוציא פירות שביעית מארץ ישראל לחוצה לארץ⁷, אם כן הוא מחזיק כזה ידי עוברי עברה כמה שמוכר לו כדין להכניס בהן היין והשמן שעבר והוציא מפירות שביעית מארץ ישראל לחוצה לארץ — מכל מקום, כיון דאיכא למתלי בהיתר שכינס בהן יין ושמן של חוץ לארץ — תלינן, אף על פי שידועין שדרכו להביא מארץ ישראל.

ויש אומרים שמוותר למכור בחו"ל יותר מחמשה וחמשה עשר כדין, אפילו אם הקונה אותם הוא מא"י, רק שקונה אותם בחו"ל, ואין חוששין שמא הוא קונה אותם למוכרם בארץ ישראל לעוברי עברה⁸.

4. עפ"י ר"ש ורא"ש (פ"ה מ"ז), תוס' חדשים (ד"ה ואם הביא) בשם הרש"ל והר"ז, וכתב שהרע"ב חולק על כך. ועיי' פאה"ש (סי' כח, בישי"ר ס"ק יד).

בפאה"ש (סי' כח סעי' ה) ובית רידב"ז (סי' ט ס"ק ה) מבואר שאף לאוסרים משומר, אין לחשוש שמא שימר שדדו והביא ממנה כמות גדולה. ועיי' לקמן (הערה 12-13). ועיי' לקמן ה"י (אות א).

5. מלא"ש (פ"ה מ"ז) בשם רבנו יחוסף, תי"ט (פ"ה מ"ז), פנ"מ (פ"ה ה"ג, בפירושו הראשון, וכ"כ במראה הפנים), קול סופר (פ"ה מ"ז), בית רידב"ז (סי' ט סעי' ה בהג"ה לפאה"ש ובהערות) ופירש כן גם בדעת הרמב"ם. התפא"י (פ"ה מ"ז אות לו) ופאה"ש (סי' כח, בישי"ר ס"ק יד) פירשו כן גם בדעת: ר"ש, רא"ש רע"ב (פ"ה מ"ז). הרב זצ"ל לקמן (אות ד) מסביר מה טעם חילוקו בין האיסור למכור לכתחילה, לבין מצב שכבר הביא, שהתירו למכור לו.

מקור דעה זו במשנה (פ"ה מ"ז), עפ"י גירסתם: "ואם הביא יותר מכאן — מותר". וברמב"ם פ"ד הכ"ז. איסור משומר, עיי' פ"ד ה"א (אות ב). איסור איסופה מהשמור, עיי' פ"ד הכ"ב (אות א).

6. עיי' ריש (פ"ה מ"ז ד"ה ולישראל), רע"ב ד"ה ולישראל, ועיי' קול הרמ"ז (פ"ה מ"ז), ולקמן (אות ג). ועיי' בית רידב"ז (סי' ט סעי' ה בהג"ה) ו"להכות שביעית" (סי' ט ס"ק כה), שאם יודעים שמתכוון להביא יין או שמן מא"י, אין למכור לו יותר ממה שקבעו חכמים, כיון שמחזיק ידי עוברי עברה.

7. פ"ה ה"יג (אות ד), ועיי' רש"ס (פ"ה ה"ה), תוס' חדשים (פ"ה מ"ז ד"ה ולישראל).

8. פאה"ש (סי' כח, בישי"ר ס"ק יד) עפ"י הגר"א.

חמשה עשר וחמשה ביחד, שאין תולין שיחלק אותם אלה לשמן ואלה לייץ, אלא תולין שישתמש בהן מין אחד¹⁹.

ונראה שמוכר לו מהן חמשה עשר כדי שיעור יין המרוכב, שבזה רדאי תולין בהיתר²⁰.

ח. מכירת כדים של הארץ בחו"ל

ויש אומרים שמותר למכור לו יותר מהשיעור בחו"ל, אפילו אם הכדין הם משל ארץ ישראל²¹.
ונראה שאפילו ניכרין הם שהם משל ארץ ישראל — אין חוששין למראית עין שמא יכניס החשוד באלה הכדין בא"י ויראו שמכרו לו כדין [של] א"י יותר מזה השיעור, ויחשבו הרואים שבא"י גופא מכרו לו באיסור — אין חוששין לכך.

ט. גודל הכדים שמותר למכור

ויש מי שאומר שהכדין ששינוי היינו חביות גדולות, שחמשה עשר וכן חמשה מהן נטענין בעגלה²². ולפי זה כדין קטנים — מותר למכור יותר מזה השיעור לפי הערך.

תוספת שבת

ויש מי שמחמיר ואומר שכדים קטנים בלבד התירו כשיעור הנ"ל, ולא חביות²³.

י. מכירה למי שמביא הרבה לצורכי ביתו

שבת הארץ

ויש מי שאומר שמה שאמרנו שאם הביא יותר משיעור של חמשה וחמשה עשר כדין מותר למכור לו יותר, והיינו משום שביעבד מותרין הם היין והשמן שהביא יותר מכן ואינו אסור להחזיקן לעצמו — שהוא דוקא כשהוא אומר שהוא צריך למאכל ביתו יותר. שיסוד ההיתר איננו כי אם כפי מה שהוא צריך למאכל ביתו, אלא שבסתם קצבו חכמים חמשה כדי שמן וחמשה עשר כדי יין, ועיי' ירושלמי (פ"ה ה"ג). וביאור דברי הרב זצ"ל עיי' שו"ת ציץ אליעזר (ח"ד סי' ה עמ' לב אות ג).
ויני' לעיל ה"ב (אות ה).
תוס' א"ש (פ"ה מ"ז) בהסבר הירושלמי (פ"ה ה"ג). "הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד ס"ק כג). ועיי' חזו"א (סי' ב ס"ק ט ד"ה ר"ש), שו"ת ציץ אליעזר (ח"ד סי' ה פרק ד).
תק"י מלא"ש (פ"ה מ"ז) בשם רש"ס.
תק"י משנ"ד (פ"ה מ"ז).
"הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד ס"ק כא ובה"ל ד"ה כדי שמן).

ולסוברים שמותר לאדם להביא משדות אחרים יותר מהשיעור הנזכר — מותר למכור כדים ביותר משיעור זה, למי שידוע שלקט הרבה משדות אחרים¹⁴.

ה. מכירה לחשוד לשמור

יש אומרים שלא התירו למכור בדיעבד לאדם שהביא כמות גדולה מהמותר, אם הוא חשוד לשמור פירותיו, שאם נמכר לו עלול הוא להביא פעם נוספת מן השמור¹⁵. ויש שלא חילקו בכך¹⁶.

ו. מכירה בחו"ל לתושב א"י

שבת הארץ

ויש אומרים שמותר למכור בחו"ל יותר מהשיעור האמור, אפילו אם הקונה הוא מארץ ישראל, אין חוששין שמא קונה אותם להכניסן לא"י וליתן בהן יין ושמן של שביעית באיסור¹⁷.

תוספת שבת

ויש מי שאומר שאם הקונה בא מא"י וידוע למוכר שהלה הביא משם שמן או יין — אין למכור לו יותר מהכמות המותרת¹⁸.

ז. היכר בין כדי יין לכדי שמן

שבת הארץ

ונראה הדברים שמה שמוכר חמשה כדי שמן וחמשה עשר כדי יין — הוא דוקא כשהכדים הם מחולקים באופן ששל שמן אינם מיוחדים כי אם לשמן, ושל יין הם דוקא ליין. אבל אם אין בצורת הכדין הפרש, שאז יש לחוש שישתמש בכולן לשמן או בכולן ליין — אסור למכור לו כדי שיעור של

"הלכות שביעית" (ח"ב סי' ט ס"ק כו, כז), תנ"ח (פ"ה מ"ז) בדעת הר"ש ורד"ש ועיי' משנת יוסף (ח"ב עמ' פח ד"ה ולענין) שדחה ראיות.

מקור דעות אלו במשנה (פ"ה מ"ז). והדברים מוכחים יותר עפ"י גירסת אור הישר: "ואם הביא יותר מכאן — מוכר לגוי בארץ".

14. עיי' פ"ד הכ"ד (אות ו והע' 29-28), חזו"א (סי' יב ס"ק ט ד"ה מ"ז).

15. משנת ר' נתן (פ"ה מ"ז) עפ"י משל"מ (פ"ח ה"ה).

16. ערוה"ש (סי' כט סעי' א), וכן דייק בלשון הרע"ב (פ"ה ה"ז היוצר). "הלכות שביעית" (סי' ט כס"ד ס"ק כז), ועיי' מה שהעניי שם על דברי הרב זצ"ל.

17. פאה"ש (סי' כח, ביט"ד ס"ק יד) עפ"י הגר"א. ועיי' בית ירדב"ז (סי' ט סעי' ה) שבאר בדעת הרע"ב (פ"ה מ"ז) שלא חיישינן לשני חששות.

18. עיי' בית ירדב"ז (סי' ט סעי' ה בהג"ה ובהערות), וכתב כן גם בדעת הרע"ב (פ"ה מ"ז), אך הגביל את החשש למקרה שידוע שהשמן או היין מא"י. ועיי' "הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד ס"ק כח) שאסר

משום שהדבר תלוי בשינוי גירסאות ואי אפשר לצרף שתיהן להקל.

בה בתוך ביתו.⁴ ופורט לו מעות, אע"פ שהוא יודע שיש לו פועלים. וכולן בפירוש אסורים.⁵

א. מצאו אח"כ עובד באיסור

"ומשאילו סאה למדוד בה אע"פ...".

שבת הארץ

ואם השאילו אחד מכל אלו הדברים על פי תליה של היתר, ובא אחר כך לביתו ומצאו שעושה בהם מלאכה של איסור — אינו זקוק לו להוציא מידיו. וכל שכן אם השכיר לו את אחד מכל הכלים הללו על ידי תליה של היתר ונתברר לו אחר כך שהוא עושה באיסור — אינו זקוק לו.⁶

ב. תליה כשהדמים מוכיחים

"ומוכר לחשוד פרה חורשת, שדרי אפשר לשוחרפה".¹

תוספת שבת

יש אומרים שאין תולים בשחיטה כשיש הבדלי מחירים בין פרות המיועדות לשחיטה לבין פרות המיועדות לחרישה, שהדמים מוכיחים שהיא פרה חורשת.⁷ ויש מתירים בכל מקרה.⁸

ג. מכירת בהמות אחרות

יש אומרים שלא התירו למכור לחשוד אלא פרה, ולא שור שיש יותר הגילות לחרוש בו.⁹ ויש מי שמתיר, משום שלדעתו יש לסמוך על תליה מועטת.¹⁰

4. ר"ש, רא"ש ורע"ב (פ"ה מ"ח), פנ"מ (פ"ה ה"ח). וביארו את סיבת התלייה כרמב"ם. ועיי' רש"ס (פ"ה מ"ח) ומהר"א פולדא (ד"ה שיש), שכ"כ מטעמים אחרים.

5. לשון המשנה, שביעית (פ"ה מ"ח). ועיי' ספר המקח (לרב האי גאון, סי' יב) ותורת השביעית (עמ' תצב ס"ד) (ויש) שלשון "וכל" משמעה לרבות שאר כלים שלא נתפרטו במשנה.

6. ירושלמי (פ"ה ה"ח), פאה"ש (סי' כח סעי' ו' וביש"ר ס"ק כ). ועיי' אמונת יוסף (פ"ה מ"ח) שביאר מדוע אינו מחוייב להפרישו כשבידו לעשות כן. ועיי' פנ"מ (פ"ה ה"ח) שביאר מה החידוש במשאיל.

7. תוס' אג"ש (פ"ה מ"ח) עפ"י בבא בתרא (צב ע"ב).

8. קול הרמ"ז (פ"ה מ"ח), תפא"י (אות מא), דבר השמיטה (פ"ה מ"ח), משנת יוסף (ח"ב עמ' צא אות יח). טעם הדבר י"ל דבתליה כל דהיא תליא להיתרא (ירושלמי דמאי פ"ו ה"ה). ועיי' עטרת ראש (מובא במשנת יוסף ח"ב עמ' צ בתנ"א) שסומכים על תליה קלושה היות ויש חזקת כשרות יחד עם התליה. ועיי' יפה עיניים (ע"ז טו ע"ב, מובא במשנ"י שם עמ' צא) שדייק בלשון הרמב"ם שמותר למכור אפילו פרה שידוע לנו שנועדה לחרישה. ועיי' לעיל ח"ב (אות ח).

9. תוס' אג"ש (פ"ה מ"ח). ועיי' רשב"ם (מובא בתוס' ע"ז טו ע"ב ד"ה אימור) שכתב בשם רש"י שאין דרך לחרוש בפרות.

10. ר"ת (ע"ז טו ע"ב תוד"ה אימור). ומקורו: ירושלמי דמאי (פ"ו ה"ז) בבלי פסחים (יד ע"א). בבא קמא (מו ע"ב).

ואם הוא אומר שהוא צריך יותר והביא יותר — מותר. אבל אם ידוע לנו שאינו צריך למאכל ביתו יותר — אז אפילו בדיעבד אסור להחזיקם לעצמו וצריך להוציאם מתחת ידו, ולהאוסרים המשוומר אסורים הם לגמרי. ואז אסור למכור גם כשהביא יותר מכך, שהרי הוא מחזיק כזה ידי עוברי עברה.²⁴

הלכה ו

- א. מצאו אח"כ עובד באיסור
- ב. תליה כשהדמים מוכיחים
- ג. מכירת בהמות אחרות
- ד. השכרת בהמות לחשוד

רמב"ם

ומוכר לחשוד פרה חורשת, שדרי אפשר לשוחרפה.¹ ומוכר לו שדרי, שדרי אפשר שיוכירה.² אבל לא ימוכר לו שדה האילן אלא אם כן פוסק עמו על מנת שאין לו באילן.³ ומשאילו סאה למדוד בה אע"פ שהוא יודע שיש לו גורן, שדרי אפשר שיומדוד

24. משנ"ד (פ"ה מ"ז). לדעה זו יש קולא מחד גיסא, שמותר לכתחילה להביא יותר כשצריך יותר לצורכי ביתו. ומאידך גיסא יש חומרא כשאינו צריך, דחיישינן שמא מן המשוומר הביא, שלא כדעות המקלות לעיל (אות ג).

ועיי' בית רידב"ז (סי' ט ס"ק ה) שדייק בלשון המשנה: "כדים רבות" משמע כמות מרובה, לבין הלשון: "יותר מכך" משמעו תוספת מועטת על המותר לכתחילה. ועיי' חזו"א (סי' יב ס"ק ט ד"ה שכן דרכו) שיש שיעור לדבר אלא שלא נתפרט.

ועיי' לעיל (הערה 45) ביחס בין הלכה זו לאיסור שמוך.

1. שביעית (פ"ה מ"ח), ע"ז (טו ע"ב). ועיי' לעיל ח"ב (אות ה).

הרמב"ם לא כתב במפורש אם הדברים אמורים בחקלאי או בסוחר (עיי' לעיל ח"ב אות ז). ויש שכתבו בפירוש שהיתר זה נאמר בחקלאי: ניר (פ"ה ה"ג), דבר השמיטה (פ"ה מ"ח) וביאר כן גם בדעת הרמב"ם. ומקורם בירושלמי (פ"ה ה"ד) האומר שלא רק בסוחר הקלו.

ועיי' ירושלמי (דמאי פ"י מ"ה), משנת יוסף (ח"ב עמ' צא אות יח ובתנ"א ד"ה וצ"ל), תורת זרעים (פ"ה מ"ט).

2. תוספתא שביעית (פ"ד ה"ג), ע"ז (טו ע"ב) וכתב"ה.

3. תוספתא שביעית (פ"ג ה"ח) וכת"ק, ועיי' חזון נחום (פ"ה מ"ח, מובא בכרם ציון השלם עמ' י).

מוכר לפני הוצאת הפרי.¹⁷ ויש מתירים כל זמן שהפירות עדיין לא הגיעו לעונת המעשרות, שאז חלה עליהם קדושת שביעית.¹⁸

ז. מכירת שדה אילן לפני שביעית

יש אומרים שלפני השביעית מותר למכור שדה אילן לחשוד, כיון שאינו מוכר לו בזמן האיסור.¹⁹

ח. מכירה בידוע שיעשה איסור

"וכלן בפירוש אסורים".

יש שכתבו שבכלל זה אסור למכור גם למי שאינו חשוד על השביעית, אם פירש שמטרת קנייתו לאיסור.²⁰ ויש מי שכתב שגם אסור למכור כלי המיועד למלאכת היתר, למי שמפרש שרוצה בו למלאכת איסור.²¹

יש אומרים שבכלל איסור זה גם אם הקונה לא אמר בפירוש שרוצה לעשות מלאכה אסורה אלא הגדיר את תפקידו של החפץ שמבקש, כגון שאמר: תן לי פרה חורשת, אך לא אמר שכוונתו לחרוש בה.²² ויש אומרים שלא אסור אלא כשהקונה מפרש שכוונתו לצורך מלאכה אסורה.²³

יש אומרים שאדם החשוד על השביעית המפרש שרוצה לקנות לצורך עבודת קרקע לאחר השמיטה — אין למכור לו, שכן יוכל לקנות במוצאי שביעית ואין אפשרות לתלות בהיתר.²⁴

17. תורת הארץ (ח"א פ"א סי' כט), תוספתא כפשוטה (עמ' 526 הע' 76) ועי' פ"ה הי"ד הי"ח.

18. כך משמע מהמשנה (מעשרות פ"ה מ"ג) ומהירושלמי (שם ה"ב). וכ"כ מפרשי המשנה והירושלמי (שם): רמב"ם (בפיה"מ) רש"ם, מלאכת שלמה, תוס' אנ"ש. ועי' מקדש דוד (סי' ס' ד"ה נהנה זה שכתב הרמב"ם) שכתב שאמנם ק"ש חלה מעת עונת המעשרות ואעפ"כ אסור להפסיד את הפרי מעת שהפרי בוסר. החזו"א (סי' יב סי"ק ט בסופו) מסביר שלא גזרו על מכירה בשלם זה של הגידול, מפני שהפירות אינם ראויים לשימוש. ועי' קהילות יעקב (זריע' סי' ט ס"ק א ד"ה ובספרי). ועי' פ"ה ה"ג (אות ח).

19. חזו"א (סי' יב סי"ק ט), תורת הארץ (ח"א פ"א סי' כט), ועי' לעיל ה"ב (אות ג).

20. ב"י משנה (פ"ה אות ז ד"ה ובמשנה ח), חזו"א (סי' יב סי"ק יד ד"ה ולדעת הר"ם). ועי' משנת יוסף (ח"ב עמ' צד, תנ"א ד"ה וכולן בפירוש).

21. תוס' חדשים (פ"ה מ"ח) בשם שושנים לדרך.

22. ר"ש וריב"מ (פ"ה מ"ח). ועי' משנת יוסף (עמ' צדצה בתר"א).

23. רמב"ם (במיה"מ, פ"ה מ"ח), רש"ם (פ"ה ה"ח). ולדעתם כשפירש שחפץ לעשות בהם מלאכה האסורה בשביעית נחשב כמבקש לעשות איסור.

ועי' מהר"ם שיף (ניטין סא ע"א ד"ה משאלת) שכתב שמותר להשאילו אפי' כשמפרש שרוצונו לעשות איסור. ועי' תורת השביעית (עמ' תצב). עי' לעיל ה"ד (אות ב).

24. תורת השביעית (עמ' תצב) בדעת הרמב"ם והרא"ש.

יש אומרים שגם בהמות טמאות מותר למכור, אם יכול לתלות שקונה אותן למלאכות מותרות.¹¹

ד. השכרת בהמות לחשוד

יש אומרים שאסור להשכיר ולהשאיל פרה לחשוד, מפני שבמקרים אלו לא ניתן לתלות שלשחיטה לקחה.¹²

ה. מכירה לחקלאי חשוד

שבת הארץ

ומוכר לו פירות אפילו בשעת הזרע, שאנו תולין שלאכילה הוא לוקח.¹³ ונראה שזרעוני גינה שאינם נאכלין, שהם מיוחדים לזריעה — אסור למכור לו.¹⁴ דליכא למיתלי בהיתרא אלא באופן שהם אינם מצויים במקום זה ויכולים להתקיים גם כן לשנה הבאה, שאז אפשר לתלות שקונה אותם לצורך שנה הבאה, על פי הדרך שכתבנו בכלים למעלה באופן כזה.

ו. מכירת שדה אילן בשביעית

"אכל לא ימכור לו שדה האילן אלא אם כן פוסק עמו על מנת שאין לו כאילן".

תוספת שבת

יש אומרים שהאיסור למכור לחשוד שדה אילן כולל גם אילני סרק, כיון שחשוד לעשות מלאכות אסורות בשבילם.¹⁵

ויש אומרים שמכירת עצי פרי אסורה שמא לא ינהג הפקר וקדושת שביעית בפירותיהם, ומכך נראה שמכירת עצי סרק מותרת.¹⁶ ויש מתירים אף מכירת עצי פרי, אם

11. דבר השמיטה (פ"ה מ"ח). וכתב שם כגון שקנאם לצורך רכיבה, נשיאת משאות וכדו'. ובכרם ציון (פרק י סעי' ה') נכתב שיכול למכור לחשוד בהמה העומדת לגדל ולדות או לנשיאת משאות.

12. דבר השמיטה (פ"ה מ"ח ד"ה מדקא מפרשי). ועי' לעיל (הע' 11).

13. תה"ש שביעית (פ"ה מ"ח) ונמירת הר"ש. ולקמן הט"ז (אות ב) מבואר שבמצבים מסוימים אסור מכירת פירות שביעית לחשוד (ועי' שם הע' 7).

14. עפ"י תוספתא (פ"ד ה"ג). ועי' חזו"א (סי' יב סי"ק יז), "הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד סי"ק נד). ועי' לעיל ה"ב (אות ה).

15. כך פירשו את התוספתא (פ"ג ה"ד): פאה"ש (סי' כח ביש"ד סי"ק יח), מצפה שמואל (אות ש), מנחת ביכורים וחזון יחזקאל (פ"ג ה"ד), תורת הארץ (ח"א פ"א סי' כט), חזו"א (סי' יט סוף סי"ק כב), שנת השבע (להרמ"ז כהנוב נתיב ו סעי' יא), "הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד סי"ק לב), תורת השביעית (עמ' תצא ד"ה אבל).

16. ערוה"ש (סי' כט סעי' ד'), תוספתא כפשוטה (עמ' 526 ד"ה אין מוכרין). ועי' קהילות יעקב (שביעית סי' ט ס"ק ב) שהמוכר עצי פרי לאדם שאינו מפקדים עובר בעצמו על מצוות ההפקר. ועי' לקמן הט"ז (אות ב).

תוספת שבת

ויש אוסרים אף בסתם, ואין תולים בהיתר אא"כ ידוע שישנם ברשותה פירות היתר⁴.

ב. מכירה והשכרה מפני דרכי שלום

שבת הארץ

ויש מי שנואה מדבריהם שתליה זו שאנו תולין בכל אלה, כיון שאינה אלא

מפני דרכי שלום — לא שייכה אלא בשאלה, שיש במניעות שאלה משום

איבה. אבל במכירה שאין בה משום דרכי שלום כשאנו מוכר לו — אסור

לסמוך על תליה כזאת⁵.

ונראה שלדעתם הוא הדין בשכירות אין שייך דרכי שלום, וצריך דוקא תליה

גמורה שהדבר קרוב שאפשר לתלות בהיתר.

תוספת שבת

ויש מי שחולק ומשווה שכירות לשאלה⁶.

שבת הארץ

יש אומרים שאין חילוק בין מכירה לשאלה, וממילא הוא הדין לשכירות⁷.

ומותר לסמוך על תליה זו, שבכל אופן יש כאן משום דרכי שלום אפילו

כשמונע ממכירה⁸, והוא הדין מהשכרה על כן תולין להיתר אפילו באופן

הרחוק כעין שאמרנו⁹.

4. יד דוד (פ"ה מ"ח ט"ז ד"ה ואפי"ה), קול הרמ"ז (פ"ה מ"ט ד"ה הרע"ב) בדעת הרמב"ם (פ"ה מ"ט), קול סופר

(לבערותיה, אות כז), ומהר"י קורקוס (פ"ח ה"ו ד"ה ומשאליו) הסתפק בדבר.

5. תהי"ת (מובא בתוס' גיטין סא ע"א, ספר הישר ס"י קכא) ולדעתו מיידי בשיי לה דק פירות שביעיות וע"כ מסתמכים על תליה רחוקה. ועי' חידושי רעק"א (גיטין סא ע"א בתוס' ד"ה משאלת).

וכ"כ: ר"ש (פ"ה מ"ט), ריטב"א (ע"ז טו ע"ב), מאיר (גיטין סא ע"א, ע"ז טו ע"ב), מהר"י קורקוס (פ"ח ה"ו ד"ה משאליו), תוס' י"ט (פ"ה מ"ט ד"ה וכולו, ועי' קול סופר אות ד), פאה"ש (ס"י כח ובביש"ר ס"ק יב וס"ק כב), ערוך השלחן (ס"י כט סעי' ד), כנס ציון (פרק י סעי' ז), חזו"א (ס"י יב ס"ק יא).

החזון נחום (פ"ה מ"ט), מובא בכנס ציון השלם) מוסיף שהירושלמי התייר מפני דרכי שלום אף כשידוע ששואלת לצורך מלאכת איסור. ולענין לפני עיור בכה"ג עי' לעיל ה"א (אות א).

ועי': ב"ק (מור ע"א), ירושלמי (שביעית פ"ה ה"ג, דמאי פ"ו ה"ה בדעת ר' יוחנן), תורת ודעים (פ"ה מ"ט ד"ה משמע וכו').

6. תורת השביעיות (עמ' תצה בתחילתו) עפ"י ירושלמי (פ"ה ה"ג): "השאליו ומצאו מחד — אין יקוק לו, וכ"ש במשכיר", ויתכן שלדעה זו במכירה לא הקלו בתליה רחוקה.

7. רשב"א (גיטין סא ע"א ד"ה משאלת), רמב"ן (גיטין סא ע"א ד"ה מתניתין, ע"ז טו ע"ב ד"ה והא, תוס' הרא"ש (גיטין סא ע"א ד"ה משאלת) בשם י"מ, פאה"ש (ס"י כח, ביש"ר ס"ק כב) בדעת הרמב"ם (כאן, אעפ"י שסתם דבריו). וכתב ב"הלכות שביעיות" (ס"י ט, כנס דוד ס"ק מא) שכך היא גם מסקנת פאה"ש לדינא.

8. רמב"ן (ע"ז טו ע"ב ד"ה והא), תוס' הרא"ש (גיטין סא ע"א ד"ה משאלת), פאה"ש (ס"י כח, ביש"ר ס"ק כב) בדעת הרשב"א (ד"ה משאלת).

הרמב"ן (גיטין סא ע"א ד"ה מתניתין) מביא טעם נוסף להיתר מכירה, והוא משום פתסתו של המוכר. ומדברי הרשב"ם (ד"ה משאלת) משמע שבמכירה אין משום דרכי שלום כלל.

ועי': רמב"ם (בפיה"מ, פ"ה מ"ט), מאירי (גיטין סא ע"א ד"ה משאלת), כפתור ופרח (פרק מז).

9. דברי עצמו. ועי' לעיל ה"ב (אות ה סעי' 2).

הארץ

הלכה ז

- א. השאלה מפורשת לאיסור
- ב. מכירה והשכרה מפני דרכי שלום
- ג. השאלה לחשודה כשאין חשש
- ד. השאלה למי שאינה חברה
- ה. בירה וטחינה עם החשודה
- ו. האיסור שבו החשד
- ז. סיוע לחשודה לאחר השביעית

רמב"ם

וכן משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית, נפה וכברה
ריחים ותנור. אבל לא תבור ולא תמחן עמה¹.

א. השאלה מפורשת לאיסור

"וכן משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית...".

שבת הארץ

ודוקא כסתם מותר להשאילה כל אלה, שאנו תולין בהיתר מפני דרכי שלום

אפילו בתליה רחוקה, כגון: נפה — שמא היא צריכה לספור בה מעות, כברה

— לכבור בה חול, ריחים — לטחון בהם סממנים, תנור — לטמון בו אונין

של פשתן, [ונראה מזה שאין קדושת שביעית נוהגת בפשתן]². אבל אם היא

מפורשת בשביל פירות שביעית — אסור ליתן לה כלום³.

1. שביעית (פ"ה מ"ט), גיטין (סא ע"א), תוספתא (דמאי פ"ד ה"כ).

רש"י (גיטין סא ע"א ד"ה אבל) מסביר שהתמיר בבירה וטחינה, משום שהן סיוע בידיים בשעת העבירה. התפא"י (הלכות גבירות פ"ה מ"ט) והחזו"א (ס"י יב ס"ק טו ד"ה וסתמא, בפירוש השני) מסבירים

שהחמירו מפני שיכולה להשתמט מלטייע ללא חשש איבה, משא"כ בשאלה. ועי': מאירי (גיטין פ"ה מ"ט), ר"ש ורא"ש (שביעית פ"ה מ"ט), ריטב"א (גיטין סא ע"א אבל), רש"ס (פ"ה ה"ז), מהר"א פולדא (ד"ה מתני'), פנ"מ (פ"ה ה"ט), רע"ב ומשנ"ד (פ"ה מ"ט), מנחת ביכורים (דמאי פ"ד ה"כ), "הלכות שביעית" (ס"י

ט, כנס דוד ס"ק מב).

2. עי' לקמן ה"ד (אות א).

3. תהי"ת ירושלמי (פ"ה ה"ד), רמב"ם (בפיה"מ, פ"ה מ"ט), רמב"ן (ע"ז טו ע"ב, גיטין סא ע"א), ר"ש (פ"ה מ"ט ד"ה נפה), מאירי (גיטין סא ע"א ד"ה פירשו בירושלמי), פאה"ש (ס"י כח סעי' ז).

יש שהביאו את הירושלמי בלא להגדיר את דרגת התליה: רבנמ"ן, רא"ש ורע"ב (פ"ה מ"ט), שנו"א (ד"ה משאלת), פני משה (פ"ה ה"ט), "הלכות שביעית" (ס"י ט סעי' ז).

ויש להסתפק האם מפרשים אלו סובבים שזו תליה גמורה, כדעת הרמב"ם, או שסומכים על תליה רחוקה מפני דרכי שלום, כר"ת (לקמן הע' 5). ובכנס ציון (פרק י סעי' ז) הקלו בתליה רחוקה ג"כ. ועי' משנת יוסף

(ח"ב עמ' צרצו בתו"א ד"ה והיה).

אלא לאכול פירות שביעית אחר הביעור – האיסור לסייע עימה נאמר רק לאחר הביעור.²⁰

יש שכתבו שהחשודה לאכול ספיחין בשנה השביעית – אין לסייע עימה כל השנה השביעית.²¹

יש מי שכתב שהחשודה לאכול פירות שנשמרו ולא הופקרו – מותר לסייע עימה בשינוי.²²

החשודה על מלאכת קרקע – ספק הוא אם מותר לסייע עימה במלאכות המכשירות לאכילה.²³

ז. סיוע לחשודה לאחר השביעית

יש מי שאומר שהאיסור לסייע ביד החשודה קיים גם בשנים שאחר השמיטה, כאשר ידוע שיש בידה פירות שביעית בלבד.²⁴ ויש מי שמשמע מדבריו שלאחר השביעית אין איסור לסייע לחשודה גם במקרה כזה.²⁵

20. פני יהושע (גיטין סא ע"א ד"ה ואורחת) מקדש דוד (סי' נט דף ריח ע"ב ד"ה אמרינן) וביאר שם שרש"י לשיטתו ספיחין אסורים לאחר הביעור בלבד, משנת יוסף (ח"ב עמ' צו בתנ"א ד"ה החשודה) עיי' רש"י (גיטין סא ע"א ד"ה על השביעית, ועיי' פ"ו ה"א הע' 23), ריבמ"ץ, ר"ש ורא"ש (פ"ה מ"ט), חידושים המיוחסים להריטב"א (הוצאת מוסד הרב קוק, גיטין סא ע"א ד"ה משאלת, בפירושו השני), רע"ב ומשנ"ד (פ"ה מ"ט), ועיי' נמוקי הרא"ה (מובא במשנת יוסף ח"ב עמ' צו בתנ"א) שהקשה על השיטה שאוכלת בלא ביעור, שכן ביזה לחפיקים ולאכלם בהיתר.

ועיי' משנת ר' נתן (פ"ה מ"ט) שנסתפק בדברי הר"ש (פ"ה מ"ט), שמה לשיטתו יהיה אסור אף קודם הביעור כשחשודה להביא מן המשומר, ועיי' חזו"א (סי' יב ס"ק טו ד"ה ר"פ, ועיי' ס"ק יא) שנטה אף הוא לבאר כן את דעת הר"ש.

21. משנת ר' נתן (פ"ה מ"ט) עפ"י תוי"ט (פ"ה מ"ט), תוס' אג"ש (פ"ה מ"ט ד"ה החשודה), מקדש דוד (סי' נט ס"ק ג ד"ה אמרינן משאלת), חזו"א (סי' יב ס"ק טו ד"ה ר"פ בעיי) ונשאר שם בצ"ע שכן יש כאן יותר קולא ממכירת כלים אסורים. תורת השביעית (עמ' תצו בסופו).

22. משנ"ד (פ"ה מ"ט, ועיי' פ"ו מ"ב) וביאר שם מדוע נקטו המפרשים במשנתנו כפי' רש"י. איסור אכילת "שמונ", עיי' פ"ד ה"א (אות ב).

23. ירושלמי (שביעית פ"ה ה"ד, גיטין פ"ד ה"ה), לביאור הספק עיינו: פסקי הרי"ד (גיטין סא ע"א), רש"ס (שביעית פ"ה ה"ד במקום, ה"ו ד"ה בלוקח), שו"ת אבקת רוכל (סי' כד), ביאור הגר"א (שביעית פ"ה ה"ד כתי"א), בני' משה (פ"ה אות ט), מלא"ש (פ"ה מ"ט), פני משה (שביעית פ"ה ה"ט ד"ה במקום, וכן בגיטין פ"ה ה"ה), ניר (שביעית פ"ה ה"ד ד"ה במקום), תורתנו של ראשונים (פ"ה ה"ד ד"ה במה קנסת), קרבן העדה (גיטין פ"ה ה"ה ושיירי הקרבן שם), רדב"ז (שביעית פ"ה ה"ד ד"ה ר"פ), חקק ועיון (לחרב ק, כהנא ח"א עמ' רסט הערה 35). ועיי' לקמן הסי' (אות ב).

מדברי הריטב"א (הוצאת מוסד הרב קוק גיטין סא ע"א ד"ה משאלת, בפירושו השלישי) משמע שנוקט לחומרא לענין חשודה לחורש.

24. ועיי' חזו"א (סי' יב ס"ק טו ד"ה שם ה"ד ר"פ) שהעמיד את הספק במקרה אחר.

רשב"א גיטין (סא ע"א) עפ"י ירושלמי (פ"ה ה"ד) ועיי' בחידושי לחולין (ו ע"א ד"ה הנותן, בשם רבינו שמואל).

25. תוס' דעק"א (דמא פ"ג מ"ה) עפ"י רמב"ם (מעשר פ"א ה"ב).

תוספת שבת

ויש אומרים לדעה זו שאין להקל אלא בתליה קרובה.¹⁰

ג. השאלה לחשודה כשאין חשש "איבה" ויש לה פירות שישיית

כאשר ידוע שיש לחשודה פירות שישיית, אך אין חשש ל"איבה" – יש מי שמשמע מדבריו שמוותר להשאלה, מפני שתולים בהיתר.¹¹ ויש מי שאוסר, לפי שאין החשודה מקפדת להפריד בין פירות שישיית לפירות שביעית.¹²

ד. השאלה למי שאינה חברתה

יש אומרים שיכולה אשת חבר להשאל את הכלים הללו לכל חשודה על השביעית.¹³ ויש אומרים שלא החירו אלא לחברתה ממש או לשכנתה, שבהן קיים החשש ל"איבה".¹⁴

ה. ברידה וטחינה עם החשודה

"... אבל לא תבור ולא תהפך עמה".¹⁵

יש אומרים שאיסור זה נאמר דוקא כשידוע שהפירות הללו אסורים.¹⁵ ויש מי שאומר שאסור גם כאשר יתכן שיש לחשודה פירות שישיית.¹⁶ ויש אומרים שאסור גם כשידוע בבירור שיש לה פירות שישיית,¹⁷ שכיון שחשודה על השביעית – כל פירותיה בחזקת איסור הם.¹⁸

ו. האיסור שבו החשד

יש שכתבו שהחשודה לשמור פירות שביעית במשך השנה השביעית על מנת להצניעם עד לאחר הביעור – אסור לסייע עימה אף קודם הביעור.¹⁹ ולדעתם אם אינה חשודה

10. חת"ס סופר (גיטין סא ע"א ד"ה משאלת) בדעת הרמב"ן.

11. ר"ת (מובא בתוס' ע"ז סא ע"א ד"ה משאלת). ועיי' לעיל (הערה 5).

12. דבר השמיטה (פ"ה מ"ט) בדעת הראשונים שלא הביאו את האפשרות שיש לה פירות שישיית כדוגמה לתליה קרובה. ועיי' לקמן (הע' 17).

13. תוס' (סוכה לט ע"א ד"ה הלוקח), תוי"ט (שביעית פ"ה מ"ט, דמאי פ"ד מ"ב, סוכה פ"ג מ"א), תפא"י (הלכתא גבירתא פ"ה מ"ט).

14. רש"ס (פ"ה ה"ד), תוס' אג"ש (פ"ה מ"ט) בשם קול הרמ"ז.

15. חזו"א (סי' י"ב ס"ק יא), תולדות יצחק (פ"ה ה"ד במשנה).

16. "הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד ס"ק מג).

17. קול ירחים (גיטין סא ע"א). ועיי' לעיל (הע' 12).

18. ריטב"א (הוצאת מוסד הרב קוק, גיטין סא ע"א ד"ה אבל לא תבור).

19. משנת יוסף (ח"ב עמ' צו בשיטות המפרשים ד"ה החשודה) בדעת רש"י (גיטין סא ע"א ד"ה על השביעית). ועפ"ז יש לומר כך גם בדעת הריטב"א (הוצאת מוסד הרב קוק, גיטין סא ע"א ד"ה משאלת, בפירושו השני) והפני משה (פ"ה ה"ט).

יש שכתבו שמותר להחזיק ידי גויים בדברים, אף כשעובדים בקרקע של ישראל.⁶

ב. רדיית כוורת בשביעית

"ומותר לרדות עמון הכוורת".

שבת הארץ

יש מי שאומר שדוקא מכוורת של נכרי מותר לרדות, אף על פי שהיא מחוברת לקרקע, אבל מכוורת של ישראל אסור לרדות כשהיא מחוברת לקרקע.⁷ ויש מי שנראה מדבריו שאין חילוק, ומותר לרדות אפילו מכוורתו של ישראל המחוברת בקרקע, שאין הרדיה מהכוורת נחשבת עבודת קרקע כלל אפילו כשהיא מחוברת.⁸

ה'. ומקורו בירושלמי (פ"ד ה"ג) בדעה הראשונה. ועי' לקמן (אות ט').

הרב זצ"ל (קונ"א סי' א, תחילת אות א) מסביר שזו מחלוקת בין הבבלי והירושלמי שם דין במשמעויות שיש למחלוקת זו. בהמשך הדברים (אות ב) מסביר הרב זצ"ל שאין מחלוקת בדבר: הבבלי אוסר בקרקע של ישראל, ואילו הירושלמי מתיר בקרקע של גוי.

ועי' דבר השמיטה (פ"ד מ"ג) שתלה את מחלוקת האמוראים בירושלמי (פ"ד ה"ג), בשאלה אם יש קנין לגוי בגוף הקרקע בארץ ישראל.

ועי' תורת הארץ (ח"א פ"א סי' לב), משנת יוסף (ח"ב עמ' ירכא אות ז), תוספתא כפשוטה (עמ' 518 ד"ה המקבל), פליקס (לירושלמי, ח"א פ"א סי' 241 והע' 98).

הרב זצ"ל (קונ"א סי' א אות ב), תורת הארץ (ח"א פ"א אות ו ד"ה עור). ועי' פ"א ה"א (אות א).

ה"ק רדב"ז (פ"א ה"ח) עפ"י ירושלמי (פ"ד ה"ג): "הורי ר' אמי לרדות עמר". וכ"כ בתולדות צחק (פ"ד

ה"ג) שרדית כוורת מחוברת בטיט נחשבת עבודה במחובר. וכן פסקו: ערוה"ש (סי' כט סעי' י), דבר השמיטה (פ"ד מ"ג ד"ה ירושלמי), "הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד סי' ק מו). וביאור הטעם משום דקורב למלאכת הקרקע, ואסור מדרבנן.

בהגדה הכללית של כוורת נחלקו ר' אליעזר וחכמים: לר' אליעזר כוורת נחשבת כקרקע, ולדעת חכמים נחשבת כדבר תלוש. ההשלכות הנובעות ממחלוקת זו הם לדיננו: טומאה וטהרה, מקח וממכר, פרוזבול ותלישת בשבת. ולענין זה עי': שביעית (פ"י מ"ז), עוקצין (פ"ג מ"ג), תוספתא (עוקצין פ"ג ה"ט), שבת (צה ע"א) ב"ב (סה ע"ב, פ ע"ב).

יש אומרים שבמחוברת מודים חכמים שהיא כקרקע: כפתור ופרח (פרק ג), רע"ב (פ"י מ"ז), תפא"י (פ"י מ"ז), ביעז אות ג, ערוגות הבשם (עוקצין פ"ג מ"ז), מובא במשנת יוסף ח"ד עמ' קסב בת"א, דבר השמיטה (פ"י מ"ז) בהסבר הירושלמי (פ"ו ה"ה) ומוסיף שהבבלי חולק. ולדעתם בכוורת של ישראל האיסור הוא משום קצירה. ועי' רץ למשנה (מובא במשנת יוסף שם).

יש אומרים שחכמים חולקים אף במחוברת וסוברים שאינה כקרקע: רשב"ם (ב"ב סו ע"א ד"ה התם אמר, במסקנת הגמרא), תוס' (ב"ב סה ע"ב ד"ה הרי), שנות אליהו, משנ"ד (שביעית פ"י מ"ז), תוס' רעק"א (אות מו), חידושי בית שאול (פ"י מ"ז), משנתו של ר' עקיבא (מובא במשנת יוסף ח"ד עמ' קסב בת"א). וכן משמע מהתם (שבת מג ע"ב ד"ה דחשיב) שלא תירצו במנוח ע"ג יתידות. ולדעתם אין מקום לאסור מעיקר הדין. אך יתכן שיש איסור מגזירה, וכמו שגורו שלא לרדות דבש בשבת. ועיינו: רמב"ם (שבת פכ"א ה"ה), מגיד משנה (שם), שר"ע (ארי"ח סי' שכא סעי' יז).

ליבאור דינו של הדבש לקדשת שביעית ואיסור קצירה, עי' מעדני ארץ (סי' ד אות ה, סי' ז בסופו ד"ה וביחוד, סי' ט ס"ק יא ד"ה העולה). והסיק שם שאין קד"ש נוגעת בדבש, ולדעת האוסרים גזר מדרבנן. וה"ה קורקוס, כס"מ (פ"ח ה"ה).

8. הרש"ם (פ"ד ה"ג) גורס ברמב"ם (כאן): "ומותר לרדות עמון הפירות", ואין כל איסור ברדיית כוורת.

- א. החזקת ידי גויים בשביעית
- ב. רדיית כוורת בשביעית
- ג. עבודה בשדה גוי בשביעית
- ד. עבודה בשדה גוי בזמן הזה
- ה. מכירת קרקע לגוי לצורך השביעית

רמב"ם

מחזקין ידי גויים כשביעית בדברים כלכל¹, כגון שראהו הורש או זורע — אומר לו תתחזק או תצליח וכו'צא בדברים אלו, מפני שאינם מצווין על שביטת הארץ.² אבל לא יסעידנו ביד¹. ומותר לרדות עמון הכוורת.³ וחוכרין מוהן נירין, לפי שאינן בני חיוב כדי לקנום אותן.⁴

א. החזקת ידי גויים בשביעית

"מחזקין ידי גויים כשביעית בדברים כלכל... מפני שאינם מצווין על שביטת הארץ, אבל לא יסעידנו ביד".

תוספת שבת

ולדעה זו אסור לבקש מהגוי לעשות מלאכה בשביעית.⁴ ויש אומרים שמותר.⁵

1. שביעית (פ"ד מ"ג, פ"ה מ"ט), גיטין (סא ע"א במשנה).
2. מקור ההגבלה לחיזוק בדברים כלכל הוא בגמ' (גיטין סב ע"א). וכ"כ הסמ"ג (עשין קמח).
- יש שדקדקו מלשון זו של הרמב"ם, סובר שאין קנין לגוי להפקיע קדושת הארץ וכפי שפסק בהל' תרומות (פ"א ה"א), שאם היה סובר שיש קנין היה כותב: "מפני שעל ידי קנין הגוי הקרקע מופקעת מקדושתה". וכ"כ: תורת הארץ (ח"א פרק ו אות מה, ח"ב פרק ג ס"ק טז), הוראת שעה (פרק א), מעדני ארץ (סי' י אות ג ד"ה וגם).
- הרש"ם (פ"י ה"א ד"ה ועכשיו, מהדורת תבונה עמ' פח) כתב בדעת הרמב"ם (כאן) שטעם ההיתר לחזק ידיהם הוא משום דרכי שלום בלבד.
3. ירושלמי (פ"ד ה"ג). ובגין הרמב"ם ועי' לקמן (אות ב).
4. רמב"ם (כאן ובפיה"מ שביעית פ"ד מ"ג). וכ"כ: ר"ף (גיטין פרק ה, דף כח ע"א), ר"ש (שביעית פ"ד מ"ג), רא"ש (גיטין פרק ה סי' כד), רב נתן אב הישיבה (שביעית פ"ד מ"ג), כפתור ופרח (פרק מו, בפירושו הראשון), ראב"ן (ריש פרק א), רש"ם (שביעית פ"ו ה"א ד"ה ועכשיו, מהדורת תבונה עמ' פח), מהר"י קורקוס (פ"ח ה"ח), רע"ב (פ"ד מ"ג), תפא"י (פ"ד אות יד, פ"ה אות ס, הלכתא גביהתא שם), ערוה"ש (סי' כט סעי' י).
5. ומקורו בגיטין (סב ע"א) וכפי שפירש רש"י (ד"ה למימרה). וכן בירושלמי (שביעית פ"ה ה"ג) בדעה השניה. תוס' (גיטין סב ע"א ד"ה אשרתא), סמ"ג (עשין קמח) כפתור ופרח (פרק מו, בפירושו השני), משנ"ד (פ"ד

עם הגוי, וגורו שמא יבוא מתוך כך להמשיך ולעבוד בקרקע ישראל. אך אם הישראל עובד לבדו – מותר.¹³

ד. עבודה בשדה גוי בזמן הזה

יש אומרים שאף לדעת הסוברים ששביעית בזמן הזה מדרבנן – מותר לעשות כל העבודות העובד בשדה, כיון ששביעית נוהגת אף בשל נכרי.¹⁴

שבת הארץ

ויש אומרים שבזמן הזה, ששביעית היא מדרבנן – מותר לעשות כל העבודות בקרקע של נכרים.¹⁵ וק"ו שמוחרר לסייע לנכרי העובד גם בפועל בידיים.

ה. מכירת קרקע לגוי לצורך השביעית

ועל פי זה יש מקום להתיר לישראל לעבוד את הקרקע בזמן הזה על ידי מה שמוכרים לנכרי הקרקעות כדין של מכירה. ואף על פי שאסור למכור לנכרי קרקעות בארץ ישראל¹⁶ – מכל מקום במקום שאי אפשר למכור לישראל, ויש במניעת המכירה הפסד לישראל – יש אומרים שמוחרר למכור לנכרי.¹⁷ וכיון שאי אפשר לבוא להתיר העבודה והתרת הפירות בהפקעת קדושת שביעית כי על ידי מכירה לנכרי, וכיון שההפסד גדול¹⁸ ואי אפשר לעמוד

ועי' תורת השביעית (עמ' תצח ד"ה אבל) ובדברי הרב זצ"ל (קוני"א סי' א אות ב) שכן דעת ר"ח (סנהדרין כו ע"ב) שמוחרר לעבוד בקרקע הגוי. ועי' מצפה האיתן (סנהדרין כו ע"א בתוס' ד"ה אגיסטון) שטעמו של רש"י משום שסובר ששביעית בזמן הזה דרבנן. אולם במשפט כהן (סי' נח עמ' קכא), ביאר שדעת רש"י כן אף אם יסבור ששביעית בימינו מהתורה. וכן גם הסבירו מהרי"ט (סי' מג) והחזון יחזקאל (נדפס בקובץ זכרון לרב יחזקאל אברמסקי) את דברי הכס"מ בדעת הרמב"ם (פ"ד הכ"ט), שיש קנין לגוי בעוד השדה בידו גם להתיר עבודות קרקע על ידי ישראל.

13. הרב זצ"ל (משפט כהן סי' נח עמ' קכא ד"ה ובסנהדרין). ועי' מבוא (פרק יא בסופו).

14. תוס' (גיטין סב ע"א ד"ה אין, סנהדרין כו ע"א ד"ה אגיסטון), וכתבו שם שלא אמרין שדין א"י כדין סוריא שמוחרר לעבוד בה בקרקע הגוי בזמן הזה. ולדעתם התייר רק משום "ארנונה". ר"ש (פ"ד מ"ג) בשם הירושלמי, כס"מ (פ"ד הכ"ט), מהרי"ט (סי' מב, מג), מעדני ארץ (סי' ט אות ב), הוראת שעה (פרק אג). ועי' פ"ד הכ"ט (אות ב סי' ו).

15. ספר ההרמה (הלכות א"י עמ' ע"א), ר"ח (סנהדרין כו ע"א), רש"י (סנהדרין כו ע"א ד"ה אגיסטון), הלכות א"י להטור (דין קדושת הארץ סעי' ב), ערוך (ערך אגיסטון), פאה"ש (סי' כת, ביש"ד ס"ק כד) עפ"י גירסת הגר"א בירושלמי (פ"ד ה"ג) וביאור הגר"א לשו"ע (יו"ד סי' שלא ס"ק ז, כח), הוראת שעה (פרק לב עמ' קכרקיב), הרב זצ"ל (משפט כהן סי' נח עמ' קכא ד"ה ובסנהדרין, ועי' מבוא פרק יא ד"ה יסור, ובספר, קוני"א סי' א אות ב, פ"ד הכ"ט אות ב סי' ע"א). ועי' פ"ד הכ"ט (אות ז, ב).

16. ע"ז (כ ע"ב, כא ע"א) ומשום איסור "לא תתנם" (דברים ז, ב).

17. הלכות א"י לבעל הטורים (סי' סעי' ו) ומקורו בירושלמי (ע"ז פ"א ה"ט, ח ע"א), ואף שביירושלמי מייירי להתיר איסור דרבנן של השכירה. ועי' שו"ת שמן המור (סי' ג דף לג עמ' ג) שהביא את דעת מהר"ם גלנטי (סי' נז) להתיר אף מכירה לנכרי, קודם השמיטה.

18. להגדרת סוג ההפסד המצדיק הסתמכות על היתר זה, עי' מבוא (פרק די ד"ה ובלבד). ועי' פ"א ה"א (אות א).

ג. עבודה בשדה גוי בשביעית

"מחזקין ידי גויים כשביעית... אבל לא יסעדנו כיד".

תוספת שבת

יש אומרים שיש איסור מהתורה לעבוד בקרקע הגוי בשביעית, כיון שאין לגוי קנין להפקיע את קדושת הארץ.⁹ ויש אומרים שאף לסוברים שיש לגוי קנין בארץ ישראל להפקיע מחיוב מעשרות וקדושת שביעית – אין היתר בעבודה הקרקע.¹⁰

ויש אומרים שיש קנין לגוי להפקיע גם את איסור העבודה בקרקע. ולדעה זו יש אומרים שאסור מדרבנן לסייע לגוי בידיים משום חשד הרואים שיאמרו שעובד בקרקע של ישראל.¹¹ ויש אומרים שאכן מותר לישראל לעבוד בקרקע של גוי בשכר, ורק בחינם אסור.¹² ויש מי שאומר שמה שאסרו לישראל לעבוד בקרקע הגוי – זהו דוקא כשעובד

מהר"א פולדא (פ"ד ה"ג) גורס בירושלמי: "הורי ר' אמאי לדרות עימא אסור" ומפרש שהכוונה להירשית, וכן משמע מגירסת הגר"א (מובא בפאה"ש סי' כת, ביש"ד ס"ק כד) אלא שלא גרס "אסור". ועי' פליקס (לירושלמי, ח"א עמ' 244 הע' 107).

לדעת פאה"ש (סי' כת, ביש"ד ס"ק כד) והפ"מ (פ"ד ה"ג ומראה הפנים שם) הירושלמי עוסק ברדיית פת. הפ"מ מוסיף שבדבש מותר משום שהלכה כחכמים ובתלוש מותר לסייע לגוי. במראה הפנים (פ"ד ה"ב) הקשה על היתר זה מדברי הירושלמי (שם) שרק בסוריה הותר לעבוד בפירות שביעית בתלוש. ובמעדני ארץ (סוף סי' ז ד"ה ועדיין) התייר שהקלו ברדיית דבש כיון שאין בו קדושת שביעית כלל. ועי' פליקס (לירושלמי, ח"א עמ' 243 ד"ה לרדות).

9. שו"ת המב"ט (ח"א סי' כא ד"ה עוד כתב), שו"ת מהריט"ץ (סי' מז, בפירושו השני), שו"ת משיב דבר (ח"ב סי' נו ד"ה נחזור לענין), חידושי ר' חיים הלוי (ביכורים פ"ב ה"טז ד"ה ונראה) ולדעתו קנין הגוי מפקיע את קדושת הפירות אך לא את קדושת הקרקע. חזו"א (סי' כ ס"ק ז), מעדני ארץ (סי' נח עמ' ג ד"ה ובלע"ז), שו"ת משנת יוסף (ח"ב), ילקוט תשובות סי' א אות ח). וכן נראה מדברי הרש"ש (פ"ד ה"ג ד"ה ומחזיקין, מהדורת תבונה עמ' ג, פ"ו ה"א ד"ה ועכשיו, מהדורת תבונה עמ' פח) וביאר משום דהוי כעוד בשל ישראל דקרקע אינה נגזלת.

וכן דעת כל הסוברים שיש קדושת שביעית בפירות שגדלו בקרקע של גוי: עי' פ"ד הכ"ט (אות ב סעיף ו). ועי' מהרי"ט (ח"א סי' מג כד ע"ג), שביאר מטעם האיסור לסייע ידי עובדי עבידת וצ"ע.

ויש שכתבו איסור זה בסתם ולא ביארו אם זה מן התורה או מדרבנן: תוס' (סנהדרין כו ע"א ד"ה אגיסטון, גיטין סב ע"א ד"ה אין), רא"ש (גיטין פרק א סי' כד), סמ"ג (עשין קמח), ר"ף (גיטין פרק ה דף כח ע"א).

10. כ"כ תורת הארץ (ח"א פרק אות מה, פרק ז אות סג), וכן הבי' בדעת הרמב"ם (כאן). והביא שם בח"ב (פרק ג ס"ק ד ד"ה כן וס"ק ח ד"ה אף) את תשובת הרמב"ם (הובאה בספר חרדים פרק נד) שאף למי שסובר שיש קנין לעכ"ם להפקיע מידי מעשר, מ"מ מדרבנן אין קנין.

וכ"כ החזו"א (סי' ג ס"ק ח, סי' א ס"ק ג, סי' כ ס"ק ז ושם – קדושת שביעית בשדה נכרים) שגם הסובר שקנין הנכרי מפקיע קדושת הפירות, מכל מקום מודה שקדושת הארץ לא פקעה לענין איסור עבודה בשדה נכרי. וכן כתב במעדני ארץ (סי' ט אות ו אות ח), והתייר עפ"י זה לעשות בשדה נכרי רק מלאכות התלויות בקדושת הפירות, כגון קצירה ובצירה (ועי' בדבריו שם סי' ב ולקמן אות ח). ועי' פ"ד הכ"ט (אות א).

11. כפתור ופרח (פוך מז עמ' תנאי, ד"ה נמצאת למד) עפ"י רמב"ם (בפיה"מ, פ"ו מ"ו פ"ד ה"ה נאכל אבל לא נעבד), שו"ת מהריט"ץ (ח"א סי' א סי' מז, בפירושו הראשון), הרב אליעזר וולנעשטיין (קונטרס דבר השמיטה ירושלים תרמ"ט, סוף עמ' כו).

12. תוס' (גיטין סב ע"א ד"ה אין עוררין) בדעת רש"י (סנהדרין כו ע"א ד"ה אגיסטון, בפירושו הראשון). ויתכן שרש"י לשיטתו (עי' פ"ד הכ"ט אות ד). והרב זצ"ל (קוני"א סי' א אות ב) ביאר את דעת רש"י משום דיש קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מידי מעשר ושביעית.

שבת הארץ

ויש מי שנראה מדבריו שבזמן שהגויים מטיילין ארנונא על ישראל — אז ישראל העובד את הקרקע אפילו כשעובד אותה באיסור, כגון: שהוא עובד יותר משיעור הצורך של ארנונא — מכל מקום מותר לומר לו "איישר" מדרכי שלום. מפני שאף על פי שהוא עובד באיסור, מכל מקום הרי הוא כאנוס בדבר²⁶.

תוספת שבת

ויש מי שאומר שלא התירו לחוק את ידיו אלא כשעובד בשיעור המותר²⁷.

שבת הארץ

ויש מי שנראה מדבריו שכשיש ארנונא על הקרקע — מותר לעשות כל העבודות בכל הקרקע, ולא דוקא כשיעור של הארנונא²⁸. ולדעה זו פשיטא שמותר להחזיק בידי העובדים²⁹.

תוספת שבת

ויש אומרים שאסור להחזיק בידיו גם כשעובד בהיתר מחמת האנוס, משום שנראה כשמח בביטול המצוה³⁰.

פ"ה מ"ט, ועי' תפא"י פ"ה אות סא). וכי"כ פאה"ש (סי' כח, בישר"י סי"ק כג), ודייק מלשון הרמב"ם (כאן) שכתב: "וכיצא בדברים אל", שכוונתו להיתר אמירת שלום שהתיר רק לנכרי אך לא לישראל.

ומקור בגיטין (סב ע"א) שם מפרשת הגמרא שדין המשנה: "ושואלין בשלומן", מתייחס לאמירת שלום או "איישר" רק לנכרי ולא לישראל חשוך. וזה שלא כירושלמי (פ"ד ה"ג) שהעמיד ביחס לישראל.

²⁵ משנת יוסף (פ"ד מ"ג) בדעת תוס' (גיטין סב ע"א ד"ה אשרתא). ועי' יד דוד (פ"ד ה"ג) שביאר את שיטת תוס' ולדעתם זוהי מחלוקת בבלי וירושלמי. אף מהר"א פולדא (פ"ד ה"ג) הבין שהירושלמי מתיר אמירת שלום לישראל שעובד ששביעית, אך לא ברור אם התירו גם בשעת העבודה. ועי' רש"ם (פ"ד ה"ג עמ' נ מהדורת תבונה ד"ה ושואלין בשלומן) שמתיר דוקא שלא בשעת עבירה.

²⁶ הקי"ז עפ"י ירושלמי (סוף פרק ה', ה"ט) לדעת ר' שמואל בר נחמן. הרב זצ"ל מבאר את המעשה המובא בירושלמי (פ"ד ה"ג, פ"ה ה"ט) שמדובר בישראל שעבד משום ארנונא. והוכיח זאת מסוף הסוגיה שם:

"...אלא שאם מטילים עלינו מיסים... וארנוניות". אך מכל מקום מיייר שעבד באיסור דהיינו יותר משיעור המותר. יש לציין שהרב זצ"ל מבאר זאת לדעה האוסרת לעבוד יותר מהכמות שהתלך דורש. ולסוברים שמותר לעבוד יותר — כ"ש שמותר לחוק ידיו (עי' הע' 29). לביאור פרטי היתר ארנונא, עי' פ"א ה"א (אות א).

²⁷ תולדות יצחק (פ"ד ה"ג א"ה ע"פ"י הירושלמי הנ"ל).

²⁸ הלכות א"י לבעל הטורים (סי' ג סעי' ב), וכפי שהרחיב הרב זצ"ל (מבוא פרק יא). ועי' פ"א ה"א (אות א) והע' 6, אות ג, אות ד והע' 15).

²⁹ והוא הדין שמותר למכור להם כלי עבודה וכדו'. עי' לעיל ה"ב (אות ט סעי' ו).

³⁰ שושים לדור, תוס' חדשים וקול סופר (פ"ד מ"ג). לדעתם זו דעת ר"ח בר פפא בירושלמי (פ"ד ה"ג, וצ"ל שקראו שם "עובר" אף שהוא אנוס).

כשמירת כל דיני השביעית להרבה אנשים שיושבים בארץ ישראל — על כל ייש אומרים שמותר למכור לכתחילה לנכרי כדי להפקיע קדושת שביעית. ואחר כך מותר גם כן ישראל לעשות העבודה בקרקע ואין בה קדושת שביעית, כשנעשה אינסטון ופקיד מן הנכרי על הקרקע¹⁹. וסומכין על זה כשעת הדחק בזמן הזה, שמצופין לזה גם כן מה שיש ספק במנין שנת השמיטה²⁰. אלא שעושין את העבודות שהן מן התורה, שהן זריעה וקצירה זמירה ובעירה — על ידי נכרי²¹. וגם הרישה עושים על ידי נכרי, אם אפשר הדבר שלא לעשות על ידי ישראל²².

תוספת שבת

ויש מתירים באופן זה קצירה ובעירה אף על ידי ישראל²³.

ו. חיזוק ידי ישראל העובד ששביעית

יש אומרים שכשם שאסור לסייע לישראל העובד ששביעית — כך אסור לשאול בשלומן, או לומר לו "איישר" כשרואוהו עובד בשדה²⁴.

ויש מי שמתיר מפני דרכי שלום²⁵.

¹⁹ הקי"ז. שמן המור (חי"ד סי' ד), משפט כהן (סי' נח). ועי' אגרות המתירים הראשונים (מובאת בספר

השמיטה עמ' סרסו) מאת: הרב יהושע מקוטנא, הרב שמואל מההליבר, הרב שמואל זאנוויל מוורשא

והרב יצחק אלחנן ספקטור מקובנא.

²⁰ ועי' מש"כ הרב זצ"ל במבוא (פרק יד ד"ה אמנם).

²¹ ר"א מקובנא (מבוא בשר"ת בית הלוי סי' א סוף ענף ה), שר"ת ישועות מלכו (נ"ד סי' נה, נו, נט). וכ"כ

הרב זצ"ל (מבוא לשבת הארץ פרק טו ד"ה לפיכך, משפט כהן סי' עא אות ב, אגרות ראי"ה ח"א סי' קצח, רלב, שו"י, ח"ב סי' ת, משפט כהן (סי' עא, סז). במקומות אחרים מוכח שהרב זצ"ל הקל גם

קצח, רלב). ועי' ספר השמיטה (עמ' קק"ה, עמ' קכה סעי' ד).

ואף המסתמכים על שיטת רש"י, יתכן שפירשו את דבריו במלאכת העיזור שהיא מלאכה האסורה

מדרכבן. ולא רצו להקל עפ"י משמעות הסוגיא בסנהדרין (כו ע"א) שהתירה אף זריעה האסורה מהתורה,

היות ושמ מיייר בהיתר ארנונא, וכפי שנתבאר לעיל (פ"א ה"א). ועי' משפט כהן (סי' סז).

בדין קצירה ובעירה, כתב הרב זצ"ל בכמה מקומות שמלאכות אלו תעשה רק על ידי נכרי: אגרות ראי"ה

(ח"א סי' קצח), משפט כהן (סי' סז). ועי' בצאת השנה (עמ' לח הע' 5, 13, 14, עמ' סד ד"ה אכן).

²² משפט כהן (סי' סז ד"ה הנה), ספר השמיטה (עמ' קב פרק ט). ועי' פ"א ה"ב (אות ב).

ועי' שר"ת ישועות מלכו (סי' נה), פסקי ה"ה הלוי (בצאת השנה עמ' עט שאלה ח), משפט כהן (סי' עא

אות ד), בצאת השנה (עמ' לה ד"ה הכשרת והע' 5, עמ' לט והע' 7).

²³ הרש"י (מעדני ארץ סי' ב). היסוד להיתרו מתבסס על כך שקצירה ובעירה למרות שהן אסורות

מן התורה, מכל מקום איסורן הוא רק בפירות שיש בהם קדושת שביעית. לכן במירת גוי שאין בהם

קדושת שביעית, מותר לקוצרן כדרכו. ועי' מאמר ה"ה ש' ישראל (התורה והמדינה ח"ד עמ' קסא), מכתב

חשובה של הרש"י אויערבך (עם עמ' קעג ואילך) והערות ה"ה ש' ישראל (שם). ובדחיית היתר זה עיין עוד

מכתבו של הרב זאב יונגורד (שר"ת שעריו זו סי' ט, מובא במעדני ארץ סוף סי' ב).

²⁴ גדר קצירה ובעירה ששביעית. עי' מאמר הרא"ד רוזנטל (כרם ציון השלם, גידולי ציון עמ' מר).

רמב"ם (בפיה"מ), ר"ש ורא"ש (פ"ד מ"ג), רע"ב (שביעית פ"ד מ"ג ופ"ה מ"ט, גיטין פ"ה מ"ט), מלא"ש

(שביעית פ"ד מ"ג ד"ה ושואלין בשלומן), שנות אליהו (פ"ד ה"ג), תפא"י (פ"ד אות טו, הלכות גבירתא

י. חכירת שדה מגוי

"וחוכרין מהן נירין".

יש מפרשים שלא החירו לומר לגוי אלא: אקבל ממך שדה שחרשת בשביעית בכך וכך כורים לשנה. ומותר אע"פ שגורם לנכרי לחרוש בשביעית, מפני שהוא חורש לעצמו כדי לחרוץ את דמי החכירות.³⁹ ויש אומרים שאף מותר לומר לגוי בפירוש: חרוש בה בשביעית ולאחר השביעית אשכרנה ממך. ואין הגוי נחשב כשלוחו במעשה החרישה.⁴⁰ ויש מי שכתב שכל מה שהתירו חכמים למכור שדה לגוי, היינו דוקא כשתהיה שהות לגוי לחרושה במצאי שביעית, שאם לא כן נחשב כאילו אמר לו בפירוש לחרושה בשביעית.⁴¹ ויש מתירים לומר לו שרוצה את השדה חרושה מיד במוצאי שביעית.⁴²

החוכר שדה מהגוי על מנת שירענה בשביעית — יש אוסרים.⁴³ ויש מתירים.⁴⁴ ויש מתירים לתת לגוי שיחרוש בשדה שלו, ויתן לו לישראל חלק בפירות.⁴⁵

39. ריבמ"ן, ר"ש, דא"ש ורע"ב (פ"ד מ"א), מהר"י קורקוס (פ"א ה"ה), מהר"א פולדא (ד"ה מתני'), פנ"מ (ד"ה מתני'), פאה"ש (סי' כח, ביש"ר ס"ק כה), תורת השביעית (עמ' תצט תק). רש"ס (פ"ד ה"ג ד"ה ושואלין), דבר השמיטה (פ"ד מ"ג ד"ה ויראה ל'), "הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד ס"ק מה, מז). ועי' משנ"ר (פ"ה מ"א) ששאל מה חידוש יש בכך, והרי אין הגוי מצווה על השביעית. בחקר דוד עיון (פ"ד מ"ג ד"ה אף על פי) מובא הסברו של תורת הארץ (ח"א פרק ו אות ז) שהחידוש להיתר הוא לסוכרים שאין קנין לגוי בא"י להפקיע קדושת שביעית, שמכל מקום גם לדעתם אין ישראל מצווה על שביטת שדות שביעיות ונכרים. ועי' תכנת אדם (שערי צדק פרק כ סעי' ח). ועי' פ"א ה"א (אות ד).

טעמה של הלכה זו מבואר ברא"ש (פ"ד מ"ג) ובפאה"ש (סי' כח, ביש"ר ס"ק כה). ועי' פ"א ה"א (אות א).

40. תוס' (גיטין סב ע"א ד"ה אשרתא) סמ"ג (עשין קמח), כפתור ופרח (פרק מז, בפירושו השני), משנ"ר (פ"ד מ"א).

41. ומקורם בירושלמי (פ"ד ה"ג) הדעה הראשונה.

ועיין רש"ס (פ"ד מ"ג ד"ה חוכרין ד"ה מחזיקין), ומקורו גיטין (סב ע"א), ולדעת הגמ' הולכת כמו הדעה השניה בירושלמי (שביעית פ"ד ה"ג) הסוברת שאין לומר לגוי "חרוש בה טבאות".

בדבר השמיטה (פ"ד מ"ג ד"ה ויראה ל') מחלק בין כשאומר לו "חרוש בה טבאות" — שהיא גרמא ישירה ואסורה, לבין "חוכרין נירין" — שהיא גרמא עקיפה ומותרת.

42. משנת יוסף (פ"ד מ"ג אות ט) עפ"י רא"ש (פ"ד מ"ג).

43. חסדי דוד עפ"י תוספתא (פ"ג ה"ז), וגרס שם: "על מנת שתכרי חורשה".

44. תורת השביעית (עמ' תצח) בדעת הרמב"ם (פ"ח ה"ח).

45. מנחת ביכורים (פ"ג ה"ז) עפ"י תוספתא (פ"ג ה"ז), וגרס שם: "על מנת שתכרי חורשה".

ש"ת מב"ט (ח"ב סי' סד), ש"ת מהריט"ץ (סי' מז), פרי הארץ (ח"ג סי' ד), מעשה אלהיו (סי' קט). וכן משמע מש"ת נחפה בכסף (יו"ד סי' ד).

ז. תיקון ומכירה של כלי חרישה לגוי

שבת הארץ

ויש אומרים שמותר לתקן לנכרי כלי המחרישה כשביל חרישת שדהו, אבל לחרוש עמו ממש — אסור.³¹

תוספת שבת

ויש מי שאומר לדעה זו שמותר אף לחרוש עמו.³²

וכן יש מתירים למכור לנכרי כלי מחרישה ושאר כלים ששימושם אסור בשביעית.³³

ויש אוסרים כשעלול למכור לישראל.³⁴

ח. השכרת בהמה לגוי

יש שכתבו שמותר להשכיר לגוי בהמה בשנת השביעית עצמה, שהרי אין אדם מצווה על שביטת בהמתו בשביעית כפי שמצווה על שביטתה בשבת.³⁵

ויש מי שאוסר השכרת בהמה לגוי לצורך עבודה בשביעית.³⁶

ט. זריעת תבואה של ישראל ע"י גוי

יש אומרים שמותר לתת לגוי חטים השייכים לישראל כדי שיוזרעם בשבילו בקרקע הגוי, ואין זה נחשב כמסייעו בידים.³⁷ ויש מי שמשמע מדבריהם שהדבר אסור, אך גם הם מודים שמותר למכור לו זרעים.³⁸

31. הגר"א (לירושלמי פ"ד ה"ג ד"ה לחרות עימור, מובא בפאה"ש סי' כח, ביש"ר ס"ק כד).

32. פאה"ש (סי' כח, ביש"ר ס"ק כד), וכלעיל (אות ד"ה).

33. ש"ת מהר"ם גלאנטי (סי' נז), ש"ת מהריט"ץ (ח"א סי' מז), ברית עולם (סי' ט סעי' יז) עפ"י רמב"ם לעיל ה"ה (עי' הע' 2 שם). וטעמם מדין "מחזיקין ידי גויים בשביעית".

34. משנת יוסף (ח"ב עמ' פט במשנ"י ס"ק יד) עפ"י הרא"ש (ע"ז פ"א סי' יד).

35. תוס' (טו ע"ב ד"ה מי דמי), פסקי הרי"ד (ע"ז טו ע"ב), ש"ת המב"ט (ח"ב סי' סד), ש"ת מהר"ט (ח"ב יו"ד סי' נב), ש"ת מהריט"ץ (ח"א סי' מז), ש"ת החדשות סי' קכט), פאה"ש (סי' כג סעי' טו וביש"ר ס"ק לא).

36. ומקורם בגמ' ע"ז (טו ע"ב). ועי' פ"ד ה' (הע' 9).

37. ש"ת שעות דרבנן (דף פא), מובא בש"ת משנת יוסף (חב' עמ' קמדיקמח).

38. ש"ת מהריט"ץ (ח"א סי' מז), ש"ת נחפה בכסף (יו"ד סי' ד), ש"ת פרי הארץ (ח"ג סי' ד), מעשה אלהיו (סי' קט) ועי' ש"ת משנת יוסף (ח"ב ללקוט תשובות סי' א אות ב), שיש לחלק בדבריהם בין היכא שהגוי נוסט חלק בפירות, שאז מותר הדבר לכתחילה, דאדעתא דנפשיה קעביד. מה שאין כן היכא שעושה כן בחינם, שההיתר הוא רק בדיעבד.

הגוי, מכל מקום אסורה התבואה שתצמח משום ספיחין כיון שהיא של ישראל. ועי' ש"ת שעות דרבנן (דף פא, מובא בש"ת משנת יוסף ח"ב עמ' קמדיקמח), שכתב טעם נוסף, שאנו מצווין שלא לעבוד באדמת גויים הן בגופינו הן בממונינו. ועי' פ"ד ה"ט (אות ז).

לשני הטעמים הנ"ל מותר למכורם לגוי, הן משום שאין איסור ספיחין בתבואת גוי והן משום שאין זה ממון ישראלי.

ב. מלאכות בתלוש בסוריא

"מותר לעשות בתלוש בסוריא, אבל לא במחוכר".

שבת הארץ

יש אומרים שמותר לעשות בסוריא בתלוש — בכל תלוש. ואפילו בתלוש של משומר, שאסור כיוצא בו בארץ לגמרי.⁹ מותר בסוריא¹⁰. ויש אומרים שבתלוש של משומר אסור גם בסוריא. ומה שמותר בסוריא, אינו אלא בתלוש של המופקר, שבארץ ישראל אסור לעשות בו כל המלאכות שלו ובסוריא מותר.¹¹

תוספת שבת

ויש מי שמתיר מלאכות נוספות בתלוש, כמו זריעה בעציץ שאינו נקוב וסיקול אבנים.¹²

יש שכתבו שבמוצאי שביעית בסוריא מותרות כל המלאכות מיד, אף במחוכר.¹³

ג. מקום היתר והאיסור

יש אומרים שהיתר העבודה בתלוש שבסוריא נאמר אצל גוי,¹⁴ או בספיחין ופירות האילן שצמחו מאליהם.¹⁵ ויש אומרים שהיתר זה נאמר גם אצל ישראל חשוד.¹⁶

9. עי' פ"ד הא"ה (אות ב), הכ"ב (אות א).

10. רמב"ם כאן להבנת פאה"ש (סי' כח, ביש"י ס"ק כו).

11. תי"ח רבתי של רש"י, ר"ת, (יבמות קכב ע"א ד"ה של עזיקה) עפ"י פאה"ש, הגר"א (שג"א פ"ו מ"ב ד"ה עושין).

12. פנ"מ (פ"ו ה"ב ד"ה בתלוש). ועיי' מעדנ"א (שביעית סי' ח אות יא ד"ה אבל תרומות פ"א אות ב ד"ה ואם) שמסיבה זו יתכן שאין שביעית נוהגת בסוריא במה שגדל בעציץ שאינו נקוב, שדינו בתלוש.

13. מקדש דוד (סי' נט אות ז ד"ה והנה תוספת). ועיי' לקמן (אות ז) לענין קצירה בשמינית בסוריא. דין מלאכה בפירות שיצאו לשמינית, עיי' פ"ג ה"י (אות ב).

14. רבינו יהוסף (מוכא במלאיש ד"ה עושין), תולדות יצחק (ד"ה עושין), הר"ש ישראלי (התורה והמדינה ד עמ' קעדיקע הע' 7).

ועיי' משנת יוסף (ח"ב עמ' קלו אות ב ד"ה ולפ"ז) בהסבר דעת הרמב"ם (כאן), שהביא את ההבחנה בין מחובר לתלוש רק בהקשר של מלאכה עם גוי. ועיי' מעדנ"א (שביעית סי' ח אות יא"ג, תרומות פ"א ה"י אות ה ד"ה אולם) ובמאמר הר"ש ישראלי (התורה והמדינה שם). שכתבו לתרץ שהאיסור לעשות עם הגוי במחובר הוא מגוירה, שמה שנתקעו שם.

לענין מלאכה בשדה גוי בא"י, עיי' לעיל ה"ח (אות ג"ה).

15. כס"מ (פ"ד סוף הכ"ט). דין ספיחין בסוריא, עיי' רמב"ם פ"ד הכ"ח.

16. ריבמ"ץ (פ"ו מ"ב ד"ה עושין), ר"ש (ד"ה עושין), רא"ש (ד"ה סוריא), רש"ם (ד"ה דשין, אבל), מהר"י קורקוס (פ"ח ה"ט), רע"ב (ד"ה עושין), בהגר"א (לירושלמי, ד"ה אפילו), מהר"א פולדא (ד"ה עושין), תפא"י (אות ט), משנ"ד (ד"ה עושין), ערוה"ש (סי' כט סעי' יא), תורת השביעיות (עמ' תק), הרש"י אויערבך (מעדנ"א סי' ב ד"ה אלא, סי' ח אות יב"ג, התורה והמדינה ד עמ' קעז).

- א. קדושת שביעית בסוריא
- ב. מלאכות בתלוש בסוריא
- ג. מקום היתר והאיסור
- ד. איסור קצירה בסוריא

רמב"ם

מותר לעשות בתלוש בסוריא, אבל לא במחוכר. כיצד: רשין וזורין ודורכין ומעמרין, אבל לא קוצרין ולא בוצרין ולא מוסקין.¹ וכן כל כיוצא באלו.

א. קדושת שביעית בסוריא

תוספת שבת

יש אומרים שגזרו קדושת שביעית בפירות הגדלים בסוריא,² וכן חובת ביעור.³ והפקר.⁴ ויש אומרים שאין בהם קדושת שביעית⁵ וחובת ביעור.⁶ ולדעה זו יש מי שאומר שאף אין הפירות הפקר.⁷ ויש מי שאומר שאעפ"כ גזרו בהם הפקר.⁸

1. שביעית (פ"ו מ"ב). לביאור דין שביעית בסוריא, עיי' רמב"ם פ"ד הכ"ז.
2. רש"ם (פ"ו ה"א ד"ה ועוד קשה), שו"ת מהריט"ץ (החדשות, ח"ה סי' קעז), שו"ת נבחר מכסף (יו"ד סי' כג), מקדש דוד (סי' נט ס"ק א ד"ה קשה) בדעת הר"ש, חזו"א (סי' ג ד"ה אבל, וכן, ס"ק כב ד"ה ר"ש, סי' ד ס"ק ו ד"ה חלה, סי' יב ס"ק ז ד"ה אמנם, סי' כו, סדר השביעית סעי' ז), מעדנ"א (סי' ח אות יד ד"ה סוף) בדעת הרמב"ם. ובתורת הארץ (ח"ב פרק ב ס"ק עג) הסתפק בדעת הרמב"ם בשאלה זו. ועיי' פ"ד הכ"ז (אות ב).
3. רש"ם (פ"ו ה"א ד"ה ועוד קשה). מקדש דוד (זרעים סי' נט אות א ד"ה והנה הרמב"ם), חזו"א (סי' ג ס"ק כד ד"ה ועמון, סי' יב ס"ק ז ד"ה אמנם, סי' כו, סדר השביעית אות ז). ומקורם בתוספתא (פ"א ה"ו) וירושלמי (פ"ט סוף ה"ב), המזכירים שלש ארצות לביעור בסוריא.
4. שו"ת מהריט"ץ (החדשות, ח"ה סי' קעז), שו"ת נבחר מכסף (יו"ד סי' כג), מקדש דוד (סי' נט אות א ד"ה הנה) בדעת הר"ש, חזו"א (סי' ג ס"ק כא ד"ה שביעית).
5. אורונים בדעת הר"ש: תורת הארץ (ח"ב פרק ב אות עג), מעדנ"א (סי' ג ד"ה אלא, סי' ח אות אד, אות יד ד"ה סוף), משנת יעבץ (פ"ד הכ"ז). ועיי' חזו"א (סי' ג ס"ק כא ד"ה והנה, סי' יב ס"ק ז, סי' יז ס"ק ב).
6. מעדנ"א (סי' ח אות ג) בדעת הר"ש והרא"ש. והסביר שם שהתוספתא האומרת שהיה ביעור בסוריא, סוברת כמ"ד כיבוש יחיד שמייה כיבוש, או שהלכה זו נהגה רק בזמן הבית הראשון.
7. חו"ב (סי' א ס"ק ב ד"ה וכן) עפ"י ירושלמי שקלים (פ"ד ה"א).
8. מעדנ"א (סי' ח אות ב ד"ה ולכן, אות יד ד"ה ולפי, אות יד ד"ה סוף), משנת יעבץ (פ"ד הכ"ז) בדעת הר"ש. וכ"כ הרש"י אויערבך לענין גבולות עולי מצרים (עיי' לעיל פ"ד הכ"ז אות ב הע' 26).

הלכה י

לדעה האחרונה יש אומרים שאצל גוי מותר גם במחובר.¹⁷ ויש אומרים שאסור.¹⁸

ד. איסור קצירה בסוריא

"...אבל לא קוצרין ולא ביצרין ולא מוסקין".

יש אומרים שהקצירה אסורה בסוריא מפני שיש שם קדושת שביעית והפקר.¹⁹ ויש אומרים שהקצירה אסורה בכלל המזירה של עבודה שבמחובר.²⁰ ויש אומרים שלא אסור בסוריא אלא קצירה לעבודת הארץ.²¹

יש אומרים שאין איסור קצירה בפירות שביעית שיצאו לשמינית בסוריא.²²

- א. קניית פירות הנשמרים
- ב. קניית פירות מסופקים
- ג. קניית כמות מועטת

רמב"ם

כשם שאסור לעשות סחורה בפירות שביעית או לשמור אותן, כך אסור ליקח אותן מעם הארץ. לפי שאין מוסרין דמי שביעית לעם הארץ ואפילו כל שהוא,¹ שבא לא יאכל אותן בקדושת שביעית.²

1.

סוכה (לט ע"ב). להשלמת הנושא, עיי' לקמן הי"ב-י"ד. להגדרת המושג "עם הארץ" עיי' לקמן הי"ד (אות ד'). ועיי' לקמן הי"ב, שם מבואר שלכזה זו עוסקת בפירות שדרכם לבוא מן השמור. ומשמע שאף פירות שדרכם מן השמור, האיסור לקנותם מעם הארץ נובע מהחשש שלא ינהג בדמים קדושת שביעית. וכן פשט לשון הגמרא (סוכה לט ע"א) שאת איסור מסירה לע"ה של דמי אתרוג שדרכו מן המשומר, נימק: "לפי שאין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ". אולם יש להעיר שחשש זה אינו דקוק בפירות שדרכם מן המשומר שמהם אסור לקנות אפי' כלשהו, אלא אף בפירות שחזקתן מההפקר שיותר לקנות מהם כדי מזון ג' סעודות, וכלקמן הי"ב (אות א').

ועיי' אהל משה (מובא בכרם ציון השלם עמ' קנז, ד"ה וכן) שביאר את דעת הרמב"ם, שכאשר החשש הוא רק מצד מסירת דמי פירות שביעית למי שעלול להצניעם, איז הקלו בכמות מועטת של ג' סעודות משום כדי חייו. אולם כאשר נוסף החשש שבפירות נעשה איסור שמור — קנסוהו למוכר שלא לקנות ממנו אפילו כלשהו.

כדברי הרמב"ם (כאן) נכתב בפיה"מ (מהדורת הרב קאפח, פ"ט מ"א). וכ"כ: תוס' (סוכה לט ע"ב ד"ה בד"א, בקושיה על ר"ת), ריטב"א (סוכה לט ע"ב ד"ה בד"א בלוקח) בדעת רש"י (סוכה לט ע"ב ד"ה אבל, ר"ש (פ"ט מ"א), רש"ס (פ"ט מ"א ד"ה וניקחין), רדב"ז (פ"ח הי"ב), פאה"ש (סי' כו, ביש"ר ס"ק ב), חזו"א (סי' י ס"ק ה ד"ה ובתוס'), אמונת יוסף (פ"ט ה"א עמ' קמא). ונראה מדבריהם שאף בפירות מן השמור האיסור הוא מצד מסירת דמי פירות שביעית לעם הארץ.

הרמב"ם נקט שאפילו כל שהוא אסור לקנות מעם הארץ בפירות שדרכן מהשמור, עפ"י סוכה (לט ע"ב): "...אפילו כחצי איסר אסור". וכ"כ המאירי (סוכה לט ע"ב ד"ה המשנה התשיעית) ותוס' א"נ"ש (פ"ט מ"א ד"ה וניקחין). וכן משמע מחו"ט (פ"ט מ"א ד"ה וניקחין) ומפאה"ש (סי' כח סעי' י וביש"ר ס"ק כח). ועיי' חזו"א (סי' י ס"ק ה) שחצי איסר הוא מזון סעודה אחת, אך גם פחות מזה אסור בפירות שדרכם מן השמור. וכן דעת הסוברים שאסור לאכול פירות שיתכן שנשמרו (לקמן הע' 5), שאין לקנות ממנו אף כמות מועטת. וכ"כ: תורת השביעית (עמ' תקאיתקב), חזו"א סי' י ס"ק ה ד"ה ובתוס' שם), זיו הים (פ"ט מ"א ד"ה וריטב"א). ולדעה זו אין לקבל ממנו אף בהיתם.

2.

וכן כתבו בטעם האיסור: תוס' (סוכה לט ע"א ד"ה שאין), תוס' הרא"ש (סוכה לט ע"א ד"ה שאין), תוס' רבינו פרץ (סוכה לט ע"א ד"ה שאין), רשב"א (סוכה לט ע"א ד"ה נותן), ריטב"א (סוכה לט ע"א ד"ה נותן), ר"ש (פ"ז מ"א), תפא"י (פ"ט מ"א אות ט), מלא"ש (פ"ט מ"א ד"ה וניקחין), ערוה"ש (סי' כט סעי' יב), פאה"ש (סי' כו ביש"ר ס"ק ב, סי' כח ביש"ר ס"ק כז), חזו"א (סי' י ס"ק ה ד"ה ובתוס' שם).

תורת השביעית (עמ' תקב ד"ה ומקשים) ו"הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד ס"ק נב) פירשו כן אף לדעת רש"י.

ויש אומרים שמותר לקנות ממנו פחות מחצי איסר.⁹

הלכה יא

- א. קדושת שביעית בלולב
- ב. סחורה בהבלעה
 1. היתר סחורה בהבלעה
 2. סוגים שונים של הבלעה

רמב"ם

הלוקח לולב מעם הארץ בשביעית — נוחן לו אחרונ מתנה, ואם לא נתן לו — מבליע לו דמי אחרונ בדמי הלולב.¹

א. קדושת שביעית בלולב

"הלוקח לולב מעם הארץ בשביעית..."¹

תוספת שבת

יש אומרים שיש קדושת שביעית בלולב כיון שהנאותו וביעורו שוה שראוי לכבד בו את הבית. ולפי זה אפשר להבליע את דמי האחרונ רק בלולב של השנה השישית.²

9. רמב"ן (ויקרא כה, ח), ריטב"א (הוצאת מוסד הרב קוק סוכה לט ע"ב ד"ה בד"א ובהע' 986) כפות תמרים (סוכה לט ע"א ד"ה יותר), תוס' חדשים (פ"ט מ"א ד"ה ונלקחין), לחם שמים (פ"ט מ"א ד"ה ויל', ותו), ועי' חו"א (סי' י ס"ק ח ד"ה ובתוס' שם) שהביא את המחלוקת ונאמר שיש קדושת שביעית באחרונ, ראה לעיל פ"ד ה"ב (אות ח), פ"ה ה"א (אות ג), הכ"א (אות ה). ועי' שו"ת במעשרות (פ"ד מ"ג) ונקט כדעה ששיעור איסר שנא בגמ' (סוכה שם) הוא לאו דוקא.

1. סוכה (לט ע"א, במשנה). טעם האיסור: לפי שאין מוסרים דמי שביעית לעם הארץ. דין הבלעה, ראה לקמן (אות ב), ולעיל פ"ו ה"א (אות ז). לענין קניה בהקפה, עי' לקמן ה"כ (אות ה). דין קדושת שביעית באחרונ, ראה לעיל פ"ד ה"ב (אות ח), פ"ה ה"א (אות ג), הכ"א (אות ה). ועי' שו"ת אז נדברו (ח"ד סי' נחישא), "הלכות שביעית" (סי' ט סעי' יא, בה"ל ד"ה אחרונ). מהרי" קורקוס (פ"ח ה"א), מכאן שאין שכינת הרמב"ם לומר שאם לוקח את כל ארבעת המינים מע"ה — נוחן לו את האחרונ במתנה. ומכאן שאין הכרח לפרש שהמזדבד דוקא כאשר עיקרה של העיסקה הוא הלולב עצמו. וניתן גם ללמוד שאין קדושת שביעית בהדס. וכן נכתב בגי' הקדוש (ח"ב סי' טו אות א) בשם מהרי"ל דיסקין.

דין נוספת בה אין הדמים דמי שביעית היא קניה בהקפה, (עי' לקמן ה"כ אות ה). עי' חו"א (סי' י ס"ק ח ד"ה ובתוס') וזו הים (ח"ד עמ' קע"ד רומב"ן) שמותר לקנות מע"ה באופן זה. וכן נראה שמותר לקנות בשטרי כסף (לקמן הע' 18).

2. ר"ח (סוכה מ ע"א), רש"י (סוכה שם ד"ה יצאו עצי הסקה, בכורות לא ע"ב ד"ה הלוקח לולב), ריב"ב (דף

א. קניית פירות הנשמרים

"לפי שאין מוסרין דמי שביעית לעם הארץ... שנא לא יאכל אותן בקדושת שביעית"².

תוספת שבת

ויש אומרים שהאיסור לקנות מעם הארץ הוא משום מסייע לדברי עבירה, שחשוד לאסוף מן השמור,³ או לעשות סחורה בפירות.⁴ ויש אומרים שאסור לקנות ממנו פירות מפני שהם אסורים באכילה משום ספק משומר.⁵ ולדעתם משומר אסור באכילה מן התורה.⁶ ויש מי שכתב שאף חששו שמא יקנה מספיקי שביעית.⁷

ב. קניית פירות מסופקים

יש מי שאומר שאין להקל לקנות פירות מעם הארץ על ידי ספק ספיקא: שמא אינם של שביעית, ואם הם של שביעית — שמא לא יעבור עבירה. אולם אם רוב הפירות בשוק אינם פירות שביעית — מותר לקנותם מעם הארץ.⁸

ג. קניית כמות מועטת

"...שאין מוסרין דמי שביעית לעם הארץ ואפילו כל שהוא..."¹.

3. רמב"ם (במיה"מ, פ"ט מ"א), רמב"ן (ויקרא כה, ח). ובפשוטו, כוונתם לאסור משום שבקניה ממנו מסייע לו ומחזק ידיו כשעובר על איסור שמור. ור"כ הריטב"א (הוצאת מוסד הרב קוק סוכה לט ע"ב ד"ה בד"א והע' 970, 987) בדעת הרמב"ן, וכתב שיתכן שזו גם דעת רש"י (סוכה לט ע"ב ד"ה בד"א). ועי' זו הים (ח"ד עמ' קעחקעט ד"ה והרמב"ן) שהביא נפ"מ בין הטעמים של ההרמב"ם והתוס'. ועי' חו"ב (שביעית סי' י ס"ק ג ד"ה תוס'). איסור אסיפת שמור, עי' פ"ד הכ"ב (אות א).

4. רש"י (סוכה לט ע"א ד"ה אין). והריטב"א (הוצאת מוסד הרב קוק, סוכה לט ע"א ד"ה גמרא ובהערה 959) פירש את דבריו משום סיוע לאיסור סחורה במעות.

ועי' כס"מ (פ"ו ה"א) שביאר את דעת הרמב"ם שהחשש שמא בקנייה זו עושה הוא סחורה בפירות שביעית. אך פאה"ש (סי' כו, ביט"ר ס"ק ב) דחה את דבריו מלשון הרמב"ם בהלכה זו, שממנה משמע שאיסור סחורה ואיסור מסירת ד"ש לע"ה, הם שני איסורים נפרדים.

ועי' מאמר הרב יהושע ברים (כרם ציון השלם, גידולי ציון עמ' קמח ד"ה ועל), זיו הים (פ"ט מ"א ד"ה והרמב"ן) "הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד ס"ק נב), שנקטו כפירשו של הכס"מ. ועי' שו"ת ישכיל עבדי (ח"ז י"ד סי' לו אות א) שכתב הן את החשש שלא ינהג קדושת שביעית בדמים והן מצד מסייע לו באיסור סחורה. ועי' לקמן ה"ב (אות א).

5. רבותיו של רש"י (ובמות קרב ע"א ד"ה של עזיקה), ר"ת (סוכה לט ע"ב תרד"ה בד"א, יבמות קרב ע"א תרד"ה של עזיקה), ספר הישר חידושים סי' נט) עפ"י תורת כהנים (בהר פר' א), רי"י (יבמות קרב ע"א תרד"ה של עזיקה), תוס' (ה"ה ט ע"א ד"ה וקציר), תוס' הרא"ש (סוכה לט ע"ב ד"ה בד"א, יבמות קרב ע"א ד"ה של עזיקה), בעל המאור (לרי"ף סוכה לט ע"ב), ראב"ד (לתר"כ בהר פר' א ה'), ג, ובהשגות על המאור סוכה ט ע"ב), ר"ש (לתר"כ בהר פר' א ה'), ג, בהסברו הראשון), פסקי הרי"ר (סוכה לט ע"ב ד"ה וכל דבר וכו'), ריע"ב (פ"ט מ"א ד"ה ונלקחים), שנות אליהו (פ"ח מ"ו, ועי' פ"ט מ"ט), תוס' רעק"א (פ"ח מ"ו אות לה). איסור אכילת שמור, עי' פ"ד ה"א (אות ב).

6. דין משומר, עי' פ"ד ה"א (אות ב).

7. חו"א (סי' י ס"ק יב ד"ה פירות). ועי' פ"ד ה"ז (אות ב סעי' 1), ה"ח (אות א).

8. חו"א (סי' י ס"ק יב ד"ה פירות). ועי' לקמן ה"ד (אות ג'ד), פ"ד ה"ז (אות ב, ג).

כתי"ק

ומותר בכרואי גזנא אפילו למכור ולקנות כמה אנשים זה אחד זה, ואין בדמים קדושת שביעית, ולא בעצם המכירה והחלוקת מיד ליד משום איסור סחורה, כיון דעצם הסחורה הויא הכלי שריין בתוכו.⁹

תוספת שבת

ויש אומרים שאסור לעשות סחורה בהבלעה, ולא נאמרה הבלעה אלא לענין תפיסת הדמים.¹⁰

2. סוגים שונים של הבלעה

שבת הארץ

ונראה שהוא הדין אם מתנים שהכסף יהיה בעד הטורח וההובלה ממקום

למקום, ונמצא שאין כאן סחורה בפירות שביעית — ולא דמי שביעית, לענין

שיהיה צריך לנהוג בהם קדושת שביעית, ושיהיה אסור למוסרם לעם הארץ.¹¹

תוספת שבת

ויש אומרים שדרך זו איננה הבלעה.¹²

יש מי שאומר שיותר למכור מאכל שיש בו חלק קדוש בקדושת שביעית, בהבלעה עם החלק שאין בו קדושת שביעית.¹³ ויש מי שמשמע מדבריו שאין זו הבלעה.¹⁴

9. תוספת הסבר מותר כתב היד.

10. עי' פ"א ה"א (אות ג סעי' 5 והע' 33).

11. ניר (פ"ח ה"ו ד"ה בר' יהודה), ספר השמיטה (עמ' לו סעי' ג), שו"ת ציץ אליעזר (ח"ו סי' לט אות א), ועי' חוות השמיטה (סי' יד ס"ק לו).

הרצ"ח קוק זצ"ל ('ניצני אור', ו עמ' 71, ובנספחות לספר כאן) הביא את מקור הדברים מהתוספתא (פ"ו הסי"ו) ומהירושלמי (פ"ז סוף ה"א): "החנווני שהיה מבשל ירקות בשביעית — לא יהא מחשב שכרו על דמי שביעית, אלא מחשב הוא על היין ועל השמן ועל האבטלה".

ועי' רש"ס (ד"ה האבטלה), מהר"א פולדא (ד"ה מיין), פל"מ (ד"ה החנווני), מנחת כבורים (לתוספתא שם), תולדות יצחק (ד"ה החנווני, מפקידי).

וכ"כ הרב זצ"ל למעשה במקומות נוספים, שיותר למכור בהבלעה בשכר המכשירים והטורה: בקוני"א (סי' כג) ובספר השמיטה (עמ' לה הע' 2) צירף לכך את דרך ההיתר שאחר מוכר. במשפט כהן (סי' סו, פז) ובאגרות הראי"ה (ח"א סי' רפו אות ג, סי' רפט ד"ה ומה, סי' שי ד"ה נ"ב, סי' שיג ד"ה הנני, סי' שיד ד"ה כל, סי' שכו ד"ה מכתבו) התייר בדרך זו לאחר מכירת הקרקע.

בכתב היד נאמרו הדברים בסגנון שונה במקצת: "ונראה, שהיה אם מתנים מפורש שהכסף שנקבל הוא רק בשביל שורח ההובאה ממקום למקום, אבל עבור עצם הדבר אינו מקבל כסף כ"א הוא נתון במתנה, רק שישלמו לו עבור שורח ההבאה — ג"כ שפיר דמי ולא חושב סחורה".

12. בבית רידב"ז (סי' ג סעי' א, שערי תשובה סי' ב), אסר, ופירש את התוספתא בהבלעה בפירות שיטית דוקא. בספר משנת רבי עקיבא (סי' ד"ה היוצא) אסר הבלעה בשכר טירחה והעמיד את התוספתא בשכר בסלה. ויש להביא ראיה לדבריו משר"מ מורטנבורג (דפוס ברלין סי' נב), ולזה נוטה דעת הר"ב זילבר "הלכות שביעית" סי' ט סעי' יא, בה"ל ד"ה מבלעי, שר"ת אז נדברו ח"ד סי' ז והמשנת יוסף (רא"ג עמ' א אות ח).

13. הרצ"פ פראנק (כרם ציון פרק יז, גאון צבי ס"ק א). ומקורו בירושלמי (פ"ז סוף ה"א) שהובא לעיל, והמתקן הדברים (שם): "ד' לא מפקדי לאילין חלטוריא: לא תיהוו מחשבין אגריכון על חוטיא אלא על משחא". ועי' פ"ז ה"ז (הע' 15).

ויש אומרים שאין קדושת שביעית בלולב.³ טעם הדבר: יש אומרים שרוב העצים בדרך כלל ראויים להסקה,⁴ ולכן אין קדושת שביעית בכל העצים אף כאשר משתמשים בהם שימוש שהנאתו וביעורו שוה. ויש אומרים שקדושת שביעית חלה רק בפירות שראויים לאכילת אדם או בהמה.⁵

יש מי שאומר שבזמן הזה אין קדושת שביעית בלולב, כי אין דרך לכבד את הבית בלולב.⁶ ויש מי שאומר שלולב שנלקט למצוה — אין בו קדושת שביעית.⁷

ב. סחורה בהבלעה

"... ואם לא נתן לו — מבליע לו דמי אחריו בדמי הלולב".

1. היתר סחורה בהבלעה

שבת הארץ

ויש אומרים שהוא הדין באיסור סחורה בפירות שביעית גם כן, אם הוא על ידי

הבלעה,⁸ כגון: כשמוכר לו יין ואומר שהכסף שהוא מקבל הוא בעד הקנקן,

והיין הוא במתנה, שנמצא שמבליע דמי היין בקנקן — גם כן מותר.

יט ע"פ מדפי הר"ף ד"ה לפי שאינו רשאי, מאיר (סוכה מ ע"א ד"ה אמר המאיר), תוס' (ב"ק קא ע"ב ד"ה והאיכא), ריטב"א (סוכה לט ע"ב ד"ה א"ה לולב נמי), ר"ן (דף טו ע"ב מדפי הר"ף ד"ה הולקח בפ"א), מהר"י קורקוס (פ"ח ה"א ד"ה עוד שם), דעק"א (סוכה פ"ג אות כז), תפא"י (סוכה שם אות טו), שו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' קכז), הרב זילבר (שו"ת אז נדברו ח"ד סי' נז עמ' קכט, "הלכות שביעית" סי' ה, כסא דוד סי' פז, פז, ח"ב קונט' ארבעת המינים סי' א סעי' ז).

3. רמב"ם (פיה"מ סוכה פ"ג מי"א), ועי' במהדורת קאפח שם מ"ט הערה 38, וכך משמע בר"ה (המאור הקטן סוכה על הר"ף יט ע"ב ד"ה רב כהנא) וכן בראב"ד (על הר"ף שם), ועי' לקמן (הערה ז), דבינו גרשום (בכורות לא ע"ב), רדב"ז (על הרמב"ם כאן), קרבן העדה ופני משה (ירושלמי סוכה פ"ג ה"ה), ערוך השלחן (סי' כט סעי' יב), ועי' משפט כהן (סי' פז) שבסוף (חדש אב) שנת השמיטה תפ"ד הציע הרב זצ"ל להבליע אחריו בלולב, ומכאן שלעתו אין קדו"ש בלולב. ציץ הקדש (ח"א סי' טו), ספר השמיטה (פ"ז הערה יא), כרם ציון השלם (עמ' רלג), שבט הלוי (ח"א סי' קפא), ציץ אליעזר (ח"ו סי' לג), ועי' שם (ח"ו סי' לט אות א), שו"ת משנ"י (ח"א סי' כח), ועי' שם (ח"א סי' לג עמ' קח אות ז).

4. כפות תמרים (סוכה מ ע"א עוד כתב רש"י), שאילת יעב"ץ (סי' קל), תורת השביעית (הל' כז), ועי' פ"ה ה"י (הע' 16).

5. רשב"א (ב"ק קב ע"א ד"ה ה"ג הראב"ד, שטמ"ק שם, ריטב"א (המיוחס לרשב"א סוכה מ ע"א ד"ה ה"ג הראב"ד), ציץ הקדש (ח"א סי' טו), ועי' פ"ה ה"י (הע' 17).

6. מנחת שמו (הל' פיה"א ה"ז), ועי' פ"ז ה"י.⁷

7. אור שמח (הל' פיה"א ה"ז), ועי' פ"ז ה"י.

8. (סוכה לט ע"א ד"ה וליכתיב), שו"ת משנת יוסף (ח"א סי' כג), ועי' פ"ו ה"א (אות ג סעי' 5). בגדה של הבלעה זו כתב החזו"א (סי' יג ס"ק כ ד"ה שם) בדעת הר"ש (פ"ז מ"ג ד"ה ירושלמי) שאבן התשלום הוא גם על הדבר האסור, אלא שמשום היכר הוא מובלע בדבר המותר. והדברים מבוזרים בשו"ת משנת יוסף (שם). ועי' אנציקלופדיה תלמודית (ערך הבלעה אות ב והע' 64), שם מוכר גדר זה לענין שכר שבת, ובדין הבלעה באחד מוכר שול ושל חברו בשביעית (לעיל פ"ו ה"א אות ג סעי' 4).

בדעת רש"י (סוכה לט ע"א ד"ה מבליע), כתב החזו"א (שם) שהתשלום הוא רק על הדבר המותר, כאשר הדבר האסור ניתן במתנה. וכן משמע מדברי קורקוס (פ"ח ה"א).

2. פירות שאסור לקנותם מנכרי

יש אומרים שבמקום שרוב התוצרת החקלאית היא של ישראל, גזרו חכמים שלא לקנות מהנכרים, שמא יבוא ישראל אחר לסחור בפירות שביעית באמצעות נכרי²⁰. ויש מי שאומר שאסור לקנות פירות מנכרי לאחר הביעור, שמא קנאם מיראל לאחר שנאסר²¹. ויש מי שאומר שאין לקנות פירות מנכרי אף כשידוע שהם שלו, שלדעתו אף על פירות נכרי חל איסור שמור²².

הלכה יב

- א. הפירות שהחזירו למוכרם
- ב. ההגבלה על קניית פירות מהמופקר
- ג. קניה מעם הארץ אחר שביעית
- ד. עבר ומסר דמי שביעית לעם הארץ

רמב"ם

כמה דברים אומרים: בזמן שהיה מוכר פירות שכמותן בשמור, כגון תאנים ורמונים וכיוצא בהן. אבל אם היה מוכר פירות שהוקצו מן ההפקר, כגון: הפיגם והירכוזין והשושנים והחללולגות והכסבר של הרים וכיוצא בהן — הרי זה מותר ליקח ממנו מעט ברמי שלש סעודות בלבד, משום כדי חייו של מוכר¹.

- פ"ה ה"ח) שאסר למכור לגוי פירות שביעית ולא הזכיר איסור לקנות ממנו. ומקורם בירושלמי (דמאי פ"ב ה"א): "משום דנכרים פטורים". ועיי פ"ד הכ"ט (אות ה והע' 35).
- ועיי תוספתא (פ"ו ה"ב), שם נאמר שאסור לקנות פ"ש מכות.
- ש"ר מהר"ט (ח"א אה"ע סי' מג ד"ה ונמצא) ואסר מחשש שמא ישראל מוכר ועושה סחורה עם הגוי. ש"ר ישכיל עבדי (ח"ח יו"ד סי' כח אות ז). ומדברי החזו"א (סי' י ס"ק ו ד"ה ולענין, ס"ק יד בסופו) משמע שמוחר.
- מקדש דוד (סי' נט ס"ק ה ד"ה אמרינן).
- חסדי דוד (פ"ו ד"ה אין מוכרין ואין לוקחין). ועיי פ"ד ה"א (אות ב).

1. שביעית (פ"ט מ"א), סוכה (לט ע"ב).
- כאן שיעירו חכמים שיעור אכילה ליום כדי ג' סעודות, אף שבשאר המים הוא כדי מזון ב' סעודות. טעם הדבר כתב רש"י (סוכה לט ע"א ד"ה יותר) דאיכא למימר לסעודת שבת הוא צריך.
- בתוס' דחשים (פ"ט מ"א ד"ה ונלקחים) ובשעשנים לדוד (פ"ט מ"א ד"ה ונלקחים) מביאר שקבעו שיעור ג' סעודות כדי לקשור את קדושת השבת לקדושת השמיטה, ובכך להזכיר לקונה שישמור עליהם בקדושת שביעית.

הארץ

תוספת שבת

יש אומרים שעל ההבלעה להיות סבירה¹⁵. ויש מי שמשמע מדבריהם שאין לדקדק בכך¹⁶.

- ג. קניית פירות שביעית מנכרי
1. מסירת דמי שביעית לנכרי

יש אומרים שאין לקנות מנכרים פירות שיש בהם קדושת שביעית, מפני שהקונה ממנו מוסר לו דמי שביעית והנכרי לא ישמור אותם בקדושתם¹⁷. ולדעה זו מותר לקנות ממנו באופנים בהם לא חלה קדושת שביעית על הדמים¹⁸. ויש חולקים ומתירים למסור לנכרי דמי שביעית¹⁹.

14. רבנו גרשום מאור הגולה (בכורות לא ע"ב ד"ה התם בהבלעה, בפירושו השני) להבנת המנחת יצחק (ח"ו סי' סא ד"ה אמנם התוס').
15. ציץ הקודש (ח"א סי' טו אות ג), ש"ר"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' סא ד"ה אמנם, ואמנם, ועוד). ועיי שמיטה כהלכות (פירק ד סעי' ד) שיש לחלק בשעת הדחק.
16. מביא תוספת מחיר של שליש. וב"הלכות שביעית" (שם) מקל למעשה עד פי ששתים.
- רבנו גרשום מאור הגולה (בכורות לא ע"ב ד"ה התם בהבלעה, בפירושו השני) להבנת המנחת יצחק (ח"ו סי' סא ד"ה אמנם התוס'), וכן משמע מערוה"ש (סי' כט סעי' יב) האומר שמוותר להבליע דמי אתרוג במעט עצים. ועיי ציץ הקודש (ח"ב סי' טו אות א) שמחה"ל דיסקין התיר להבליע אתרוג בידים (ועיי' שם אות ג, שאתרוג למצוה שאני). ועיי משנת יוסף (ח"ג עמ' נ אות ח, ש"ר"ת משנת יוסף ח"א סי' מ). הרמ"ז שפירא (מובא במשנת יוסף ח"ג עמ' נ הע' ח) מחדש שאם ההבלעה איננה סבירה — הקונה צריך לומר שיודע שאין זה המחיר, וקונה על מנת שאין לו אונאה.
17. רש"ש (פ"ט ה"ו ד"ה לענין קנייתן), ש"ר"ת אבקת רוכל (סי' כג דף כד ע"ג), בית רידב"ז (סי' ט סעי' י בהג"ה לפאה"ש, סי' ד סעי' יג דף גנ"ד), של"ה (שער האותיות אות ק, מובא בבית רידב"ז סי' ד שם), מנחת ביכורים (פ"ו ה"ב), תוספתא כפשוטה (עמ' 192 ד"ה אין מוכרין), מהר"ל דיסקין (מובא ב"הלכות שביעית" סי' ז סעי' ג בבה"ל ד"ה וראיתי), הרש"ז בהר"ן (בכתב יד, מובא במעשר והתרומה פיק א הע' יד), הרא"מ שטיינברג (קונטרס "קדושת שביעית", ירושלים תרמ"ט, בסופו, ד"ה ונחזור לענין) ושם דן אם יש לחוש שימסור הנכרי את המעות הקדושים לישראל העלול להכשל בהם. ומקורם בתוספתא (פ"ו ה"י ב).
- בש"ר"ת אז נדברו (ח"ד סי' א והע' ב) כתב לאסור משום הפסד דמי שביעית בגרמא, וסבירא ליה הכי גם בדת הרמב"ם (פ"ח ה"ז) שכלל דין זה באיסור מסירת דמי שביעית לעם הארץ. וחוץ בו ממה שהקל ב"הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד סי' נה). ועיי פ"ד הכ"ט (אות ה והע' 36).
18. הרב יצחק ירוחם דיסקין (מובא בספר השמיטה עמ' מוח הע' 6) וכתב שיתן המעות תחילה. וכ"כ הרש"ז בהר"ן (בכתב יד, מובא בהמעשר והתרומה פרק א הע' יד) שעדיף לקנות בהקפה (בדלקמן י"ח אות ה). וה"ה להבלעה (לעיל אות ב). ועיי פ"ד הכ"ט (אות ה והע' 36).
19. בשטרות כשקנה פירות מנכרים.
- רש"י (בבמות קכב ע"א ד"ה של, בפירושו הראשון), ש"ר"ת מבי"ט (ח"א סי' כא ד"ה והרוצה), ש"ר"ת מהר"ט (סי' מג), פאה"ש (סי' כג, ביש"ר ס"ק כ דף קה ע"ב ואילך), חזו"א (סי' י ס"ק יד), ספר השמיטה (עמ' מד סעי' ד), "הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד ס"ק נה), משנת יוסף (ח"ג עמ' נדנח). וכן משמע מהרמב"ם

ויש הסוברים שהחשש הוא שמא המוכר לא ינהג קדושת שביעית במעות ובמה שיקנה

בהן.⁷

ג. קניה מעם הארץ אחר השביעית

יש שכתבו שלאחר השביעית, בשעה שרוב הפירות הנמכרים כבר אינם של שביעית —

מותר לקנות את כל סוגי הפירות מעם הארץ.⁸

ד. עבר ומסר דמי שביעית לעם הארץ

שבת הארץ

ואם מסר לו יותר ממזון שלש סעודות — יאמר: הרי מעות הללו שמסרתי

לעם הארץ יהיו מחוללין על פירות שיש לי בתוך ביתי, שאינם של שביעית.⁹

ויכנסו הפירות לקדושה תחתיה, וכל חבר זה ואוכל את הפירות בקדרושת

שביעית, והמעות קדושים ביד המוכר.¹⁰

כתי"ק

ואף על פי שדחלוז זה אינו מונעיל כלום, שאי אפשר לו לחלל מה שאינו ברשותו, ומשום הכי המעות קדושים.¹¹

שבת הארץ

וקנס הוא שקנסו ללוקח, שלא נזהר במסירת דמי שביעית לעם הארץ.¹²

ואם לא ברח המוכר — כופין אותו שיחזיר הדמים ללוקח.¹³

תוספת שבת

ויש אומרים שהמעות מתחללות ביד המוכר.¹⁴

7. ר"ש (שביעית פ"ז מ"ט), תוס' (סוכה לט ע"א ד"ה שאין), תוס' הרא"ש (ד"ה שאין), תוס' רבינו פרץ (ד"ה

שאין), רשב"א (ד"ה גותן לו), ריטב"א (ד"ה הלוקח, לפי), תפא"י (שביעית פ"ט מ"א אות ט), מלא"ש (ד"ה

וגלקחין), ערוה"ש (סי' כט סעי' יב).

וכ"כ אחרונים בדעת הרמב"ם: פאה"ש (סי' כו ביש"ר ס"ק ב, סי' כח ביש"ר ס"ק כו), חזו"א (סי' י ס"ק ה

ד"ה ובתוס' שם), תורת השביעית (עמ' תקב ד"ה ומקשים).

8. רשב"א (חולין ע"א), תוס' דק"א (דמאי פ"ג מ"ה אות ל), חזו"א (סי' י ס"ק יב ד"ה כתב הרשב"א, סי' ט

ס"ק יד ד"ה ואחר). ופשוט שאין הכוונה מיד אחר השביעית.

9. סוכה (לט ע"ב), קידושין (כו ע"א).

10. מאירי (קדושין לו ע"א ד"ה וכן, סוכה לו ע"א ד"ה מי, ועי' ב"ק סט ע"א ד"ה ויש חולקים) ולדעת דין

"אכל כנגד" שנאמר במסור ל"ש לע"ה — הוא קנס בלבד, או שמדובר בה"ג שמחלל ברשותו של מקבל

המעות). פאת השלחן (סי' כח סעי' יב וביש"ר ס"ק ל, ערוך לנר (סוכה לט ע"ב ד"ה ובא, רא"י ולזניק

(כרם ציון השלם עמ' קערקען). ועי' פנות תמרים (סוכה שם ד"ה ועמודת) המסתפק בדעת הרמב"ם

בשאלה זו. ועי' פ"ו ה"י (אות ז).

11. תוספת מתוך כתב היד.

12. עי' לעיל (הע' 10), פ"ו ה"י (אות ז סעי' 1).

13. קידושין (כו ע"ב). ועי' לעיל פ"ו ה"י (אות ז סעי' 1).

14. תוס' (ב"ק סח ע"ב ד"ה הוא) ורשב"א (ד"ה הא), ולדעתם העמידו חכמים את הדמים ברשותו כדי שיוכל

לחללם. מאירי (ב"ק סט ע"א ד"ה ויש חולקים) ולדעתו אפשרות החילול היא מניקד הדין. רש"ס (פ"ט ה"ו

ד"ה ולענין קנייתו), מרומי שדה (סוכה לט ע"א ד"ה שם בגמ') בדעת הרמב"ם, ערוה"ש (סי' כט סעי' יד),

חזו"א (סי' י ס"ק יג ד"ה סוכה, סי' כה ס"ק ד ד"ה סוכה, ס"ק ה ד"ה ובמסר). ועי' פ"ו ה"י (אות ז סעי' 2).

הארץ

א. הפירות שהתירו למוכרם

"אכל היה מוכר פירות שהוקתן מן ההפקר... — הרי זה מותר ליקח ממנו... משום כדי חייו של

מוכר".

תוספת שבת

ולדעה זו יש אומרים שהותר לקנות אך ורק ממני הפירות שאין דרך לשומרו.² ויש

אומרים שמותר לקנות ממנו גם פירות שדרך לשומרם, אם ידוע שליטתם מן ההפקר.³

ב. ההגבלה על קניית פירות מההפקר

"אכל אם היה מוכר פירות שהוקתן מן ההפקר... — הרי זה מותר ליקח ממנו מעט בדמי שלש

סעודות בלבד...".

טעם האיסור לקנות ממנו הרבה מן המופקר: יש אומרים שהוא מחשש שלא יבער

הדמים ויסחור בהם לאחר זמן הביעור.⁴ ויש אומרים לדעה זו שדברים שאין נוהג בהם דין

ביעור — מותר למסור דמיהם לעם הארץ ללא הגבלה.⁵

ויש אומרים שאסור מחשש שמא יעשה סחורה במעות, ולדעתם אין לקנות מע"ה אף

פירות שאין עליהם חובת ביעור.⁶

2. כן הבינו בדעתו ר' אברהם מן ההר (סוכה לט ע"ב ד"ה בד"א, מובא בשטמ"ק החדש ח"ב עמ' קנב), רע"ב

(ד"ה וגלקחים), מלא"ש (פ"ט מ"א ד"ה וגלקחין). וכן משמע מדברי ה"ה (שביעית פ"ט מ"א ד"ה וניקחין).

וכ"כ אחרונים בדעת הרמב"ם: תורת השביעית (עמ' תקי ד"ה ל"ה), דבר השמיטה (פ"ט מ"א ד"ה מיהא),

זו הים (פ"ט ה"א ס"ק א ד"ה והרמב"ן). ועי' חו"ב (שביעית סי' י ס"ק ה) שכתב בדעת הרמב"ם שאף

בליקט מן ההפקר אסור ליקח ממנו א"כ עושה בהבטלה.

3. קרבן העדה ופני משה (ד"ה חיפתה) בהסבר הירושלמי (סוכה פ"ג ה"א).

ויש שלמדו שגם פירות שדרגה מן המושמר, אם ידוע שהם מן ההפקר ומחרים עד ג' סעודות — מותר

לקנותם מעם הארץ שלא בהבטלה אעפ"י שיצוא בו נשמו: כפות תמרים (סוכה לט ע"ב ד"ה בד"א

בלוקח), ערוה"ש (סי' כט סעי' יג), חזו"א (סי' י ס"ק ה ד"ה ובתוס'), משנת יוסף (ה"ד עמ' ג בשי"ה ס"ק

ב) בדעת רש"י (סוכה שם ד"ה בד"א, אבל). ועי' זו הים (פ"ט מ"א, ד"ה והנה) שכתב שלושה חלוקים

בדעת רש"י, והוסיף (בד"ה והרמב"ן) שזוהי דעת הרמב"ן, שמוותר כשידוע שלקט מן ההפקר.

ובחז"ב (שביעית סי' י ס"ק ב ד"ה תנ"ך ב"א) כתב שאף לאוסרים קניית פירות נשמרים מע"ה משום

חשש שמור דאורייתא, מכל מקום אם ראינו שלקח מן ההפקר — מותר לקנות ממנו אף פירות אלו. ועי'

מש"כ במשנת ר' נתן (פ"ט מ"א) בדעת הרמב"ם.

4. שימור איסור סחורה, אם שייך בפחות מכדי שלש סעודות — עי' פ"ו ה"א (אות א).

רש"י (סוכה לט ע"א ד"ה אין מוסרין). ועי' ריטב"א (ד"ה הלוקח), שפירדן דבריו. וכ"כ: דיבב"ן (סוכה לט

ע"א ד"ה הלוקח, מובא בשטמ"ק החדש ח"ב עמ' קיט), ר"י לולויל (סוכה לט ע"א ד"ה הלוקח, מובא

בשטמ"ק החדש ח"ב עמ' קכ), ר' אברהם מן ההר (סוכה לט ע"א ד"ה אין, מובא בשטמ"ק החדש ח"ב עמ'

קכד). ועי' השגת בעל המאור (לר"ף סוכה יט ע"ב ד"ה לפי) על פירוש רש"י. דין ביעור הדמים, עי' פ"ז ה"ז.

5. תוס' (סוכה לט ע"א ד"ה שאין) ותוס' הרא"ש (ד"ה שאין) בדעת רש"י. ועי' מאמר הרב יהושע ברים (כרם

ציון השלם, עמ' קנמ) שביאר שיטת רש"י כשיטת התוס'.

6. רמב"ם (בפיה"מ, סוכה פ"ג מ"ט), וכן משמע מדבריו לעיל (ה"ה), שכתבו כאיסור המסתתף מאיסור

סחורה. וכ"כ: ראב"ד (בהשגות לר"ף סוכה יט ע"ב אות א), מקדש דוד (סי' נט, דף רכ ע"ב ד"ה בסוכה),

"הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד ס"ק נב).

סעודות. אולם בזדעוני גינה שאינם נאכלים — הקלו משום שאין בהם קדושת שביעית, ולכן אין הגבלת כמות על קנייתם.⁴

ב. קניית מינים המותרים מחשוד גמור

יש אומרים שהתירו לקנות פירות אלו אפילו מחשוד גמור.⁵

ויש אומרים שלא התירו לקנותם אלא מאדם שאינו ידוע כחשוד על השביעית.⁶ ובידה זו יש אומרים שאם עבר ולקחם, או שקיבלם במתנה — מותרים באכילה.⁷

הלכה יד

- א. פשתן ושאר מינים שיש בהם זיקת שביעית
- ב. ספיחין בפשתן ובמינים שאין בהם קדושת שביעית
- ג. קניית בגדי פשתן
- ד. הגדרת "עם הארץ"
- ה. האם סתם "עם הארץ" נקרא חשוד
- ו. קניית פירות שביעית מחשוד
- ז. קניה מהמקל עפ"י הוראת חכם
- ח. קדושת שביעית וספיחין בכרכום

רמב"ם

במה דברים אמורים — בעם הארץ סתם, אבל מי שהוא חשוד לעשות סחורה בפירות שביעית או לשמור פירותיו ולמכור מהן — אין לוקחין ממנו דבר שיש עליו זיקת שביעית כלל. ואין לוקחין ממנו פשתן אפילו סרוק, אבל לוקחין ממנו טווי ושוור.¹

4. חז"א (מעשרות סי' א ס"ק יט, סי' ב ס"ק ז), ולדעתו אף איסור ספיחין לא גזרו עליהם.
5. ר"ש (מעשרות פ"ה מ"ח), רש"ס (ד"ה דילמא), מהר"א פולדא (מעשרות שם), ריע"ב (ד"ה ונלקחין), תנאי"א (מעשרות פ"ה מ"ח אות נא, הלכתא גבירתא שם), אמונת יוסף (שביעית פ"ט ה"א סד"ה הפיגם, מעשרות פ"ה ה"ז אות נא), וכתב שם שזו גם דעת הרמב"ם (כאן).
6. מראה הפנים (מעשרות פ"ה ה"ז ד"ה דילמא), ערוה"ש (סי' כט סעי' טז), חז"א (סי' י ס"ק יב ד"ה ביקיאי, ומסקנתו), "הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד ס"ק ס"ב*) ולמדו כן ברמב"ם (לקמן ה"ד), תוספתא כפשוטה (מעשרות עמ' 711 ד"ה ונלקחין). וכן נראה מתוך קושיות המשנ"ד (פ"ט מ"א מ"א ד"ה הפיגם).
- אמנם גם האסורים לקנות מחשוד זדעוני גינה, מתירים לקנותם מע"ה, כדמוכח בירושלמי (מעשרות פ"ה ה"א). ואף לסוברים שסתם ע"ה חשוד על השביעית. ועיי' לקמן ה"ד (אות א).
7. חז"א (שביעית סי' י ס"ק יב ד"ה ביקיאי, מעשרות סי' א ס"ק יט), "הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד ס"ק סד). ועיי' לקמן ה"ד (אות ו).

1. בכורות (פ"ד מ"ח). ומיירי אף בחשוד לזדעו או לעשות סחורה בספיחי שביעית: רע"ב ותנאי"א (שם).

הלכה יג

- א. הכמות המותרת בקניית דבר שאינו חייב במעשרות
- ב. קניית מינים המותרים מחשוד גמור
- רמב"ם

וכן כל דבר שאינו חייב במעשרות, כגון: שום בעל כבי וכצל של רכפה וגריסין הקלקיות וערשים המצריות, וכן זרעוני גינה שאינן נאכלין, כגון: זרע לפת וצנזן וכיוצא בהן — הרי אלו נלקחין מכל אדם בשביעית.¹

- א. הכמות המותרת בקניית דבר שאינו חייב במעשרות

"וכן כל דבר שאינו חייב במעשרות... — הרי אלו נלקחין מכל אדם בשביעית".¹

שבת הארץ

והיינו שיותר למסור אפילו לעם הארץ מזון שלש סעודות, כדין כל הפירות שחזקתן מן ההפקר.²

תוספת שבת

ויש מתירים לקנות פירות אלו אף יותר מכמות זו.³ ויש מי שמחלק ואומר ששום בעל בבי דומיו — הקלו בהם משום שחזקתם מן ההפקר, ולכן מותר לקנותם רק כדי מזון ג'

1. מעשרות (פ"ה מ"ח). ועיי' תוספתא (מעשרות פ"ג ה"ו) שנחלקו לגבי זדעוני שדה כגון: זרע איסטיס וביקיא. לאהויים של צמחים אלו עיי' תוספתא כפשוטה (מעשרות פ"ג ה"ו), פליקס (לירושלמי, ח"ב עמ' 217 הערה 34). ועיי' משנ"ד (פ"ט מ"א ד"ה הפיגם), שחלק בין מינים שונים, מתוך ההבדל ברשימת המינים השנויה במשנה בשביעית (פ"ט מ"א), לאלה המוזכרים במשניות המקבילות במעשרות (פ"ה מ"ט) ובדמאי (פ"א מ"א).
- הלכה זו הינה המשך של קודמותה, ואנפי"כ מנו תכמים מינים אלו בנפד. משום כך הסיקו חלק מהמפרשים, ששונה דינם של מינים אלו לקולא, היות והם גדלים בחור"ל ואין עליהם חשש קדושת שביעית.
- וההמחידים סוברים שפירות אלו מותרים מפני שחזקתם מן ההפקר, ורק אין עליהם איסור ספיחים, אבל אין למוכרם לע"ה ללא הגבלה מן העמים שנאמרו לעיל (ה"ב אות א).
2. פאה"ש (סי' כח, בישי"ר ס"ק לב), תורת הארץ (ח"א פרק ח אות נב הע' ב). וכן נראה מתוך קושיות המשנ"ד (שביעית פ"ט מ"א ד"ה הפיגם) ותרש"ש (מעשרות פ"ה מ"ח). ליישוב קושיות עיי' רש"ס (פ"ט ה"א ד"ה ומשנ), פליקס (לירושלמי, ח"ב עמ' 217 והע' 34).
3. רדב"ז (פ"ח ה"ה), בדעת הרמב"ם (ועיי' תורת הארץ פ"ח אות נב הע' ב שביאר דעתו), אמונת יוסף (פ"ט ה"א ד"ה הפיגם). וכן פירשו: תורת השביעית (עמ', חז"א (מעשרות סי' ב ס"ק ז ד"ה ולפי'), "הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד ס"ק סא) בדעת הריב"מ"ן והר"ש (מעשרות פ"ה מ"ח).

שביעית ואיסור ספיחין, אלא שקנסו לכתחילה את החשוד.⁹ ולדעה זו אין איסור ספיחין במינים שאין קדושת שביעית נוהגת בהם.¹⁰

2. הסוברים שיש איסור ספיחין בפשתן

ויש אומרים שבפשתן נוהג איסור ספיחין, אף שאין עליו קדושת שביעית.¹¹ ולדבריהם אף בעבר ולקח או קיבל במתנה — אסורים.¹²

ומתוך כך יש אומרים שאיסור ספיחין נוהג גם במינים שאין בהם קדושת שביעית, מפני שגם בהם קיים החשש שמא יזרע בסתר.¹³

ג. קניית בגדי פשתן

"אבל לקחין מכנו טווי ושוור".

ומותר לקנות מהחשוד שרשרות פשתן מעשה עבות, או בגדי פשתן שנעשו בלי טווייה, אף שיתכן שזרעם היה קדוש בקדושת שביעית.¹⁴

ד. הגדרת "עם הארץ"

"כמה דברים אומרים — בעם הארץ סתם...".

9. חז"א (סי' י ס"ק יב ד"ה ירושלמי מעשרות, ביקי"א) "הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד ס"ק סד). וכ"כ החז"ב (שביעית סי' י ס"ק א ד"ה ולענין) והר"ח קנייבסקי (לירושלמי מעשרות פ"ה ה"ז אף הכא) שיש להקל בדין ספיחין בפשתן.

ומקום בירושלמי (מעשרות פ"ה ה"ז) כר"מ ונמנח ב"ר מבסמא.

10. הרש"י אויערבך (מענין ארץ (סי' ג פרק ט אות ט ד"ה כמו, קובץ הערות סי' ח אות יא, מנחת שלמה סי' נא אות יא) עפ"י רמב"ם (פ"ד ה"טו), שו"ת ישועת משה (זרעים סי' א, כז) וכ"כ לענין כותנה.

11. "הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד ס"ק סד) בדעת הכס"מ (פ"ח ה"ד) והתני"ט (בכורות פ"ד מ"ח ד"ה אין), שנקטו דעה קמיתא בירושלמי (מעשרות פ"ה ה"ז): "...מפני זרעה".

ועיי' חז"א (סי' י ס"ק יב ד"ה יר', מעשרות סי' א ס"ק ט) שהסתפק בשאלה זו. ועיי' לעיל (הע' 4) ולקמן (אות ח והע' 31).

12. כך משמע מהדעה המובאת לעיל (הע' 9).

13. בירושלמי (מעשרות פ"ה ה"ז) נסתפקו אם יש איסור ספיחין גם בדבר שלא חלה עליו קדושת שביעית. החז"א (סי' י ס"ק יב ד"ה ירושלמי, מעשרות סי' א ס"ק יט) מסביר שאף שבפשתן נפשו הספק, מכל מקום בברכות הספק נשאר. וכך משמע שסוברים: כס"מ (פ"ח ה"ד), תו"ט (בכורות פ"ד מ"י), תפא"י (שם אות מד), פאה"ש (סי' כח סעי' יד וביש"ר ס"ק לו), ולמדו כן אף כדעה קמיתא בירושלמי (מעשרות פ"ה ה"ז) לגבי פשתן, שאף שאין בו קדושת שביעית מכל מקום יש בהם איסור ספיחין. וכך למד בדבריהם הר"ב זילבר ("הלכות שביעית" סי' ט, כסא דוד ס"ק ט, ברית עולם סי' ג סעי' יז בהערה וכן פסק בשו"ת אז נדברו ד"ח סי' נה), וכ"כ משנת יוסף (ח"א ט סי' א אות א). ועיי' חז"א (סי' כז ס"ק ב), ולקמן (אות ח).

14. היות שבדברים אלו טורח מרובה לעשותם — לא יסתכן החשוד בהפסד הנגד אם יתגלה שהוא מפשתן של שביעית. ומשום הכי לא קנסו: בכורות (כט ע"ב), רש"י (ד"ה תיכף), רמב"ם (בפיה"מ) ורע"ב (בכורות פ"ח מ"ח), פאה"ש (סי' כח סעי' יד וביש"ר ס"ק לו), חז"א (סי' י ס"ק יב ד"ה יר'), "הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד ס"ק סה). ועיי' לעיל (אות א) תוספת מכתב היד של הרב זצ"ל.

א. פשתן ושאר מינים שיש בהם זיקת שביעית

שבת הארץ

ופפשתן שייך בו זיקת שביעית.² אף על פי שאין שביעית נוהגת בפשתן עצמו,

דעין בעלמא הוא.³ — מכל מקום כיון שנוהגת שביעית בזרע הפשתן.⁴ —

חשוב משום הכי דבר שיש בו זיקת שביעית כל זמן שלא נשתנה הרכה על ידי

טווי ושוירה.

כתני"ק

וכל שכן על די ארנה וכיצא בה.⁵

תוספת שבת

ויש חולקים ואומרים שבכלל זיקת שביעית גם מינים שאין קדושת שביעית נוהגת בהם.⁶

יש מי שאומר שדברים שגדלו בחו"ל — אינם בגדר זיקת שביעית ומותר לקנותם אף מחשוד.⁷ ויש מי שמשמע מדבריהם שדבר שגדל בשיטית אינו בגדר זיקת שביעית.⁸

ב. ספיחין בפשתן ובמינים שאין בהם קדושת שביעית

1. הסוברים שאין איסור ספיחין בפשתן

יש מי שאומר שאם עבר וקנה ממנו פשתן — מותר להשתמש בו ואין בו קדושת

2. ירושלמי מעשרות (פ"ה ה"ז): "...ומשום קנס".

3. כדלעיל הלכה ז (אות א). וכ"כ מהר"א פולדא (מעשרות פ"ה ה"ז ד"ה פשתן).

4. ירושלמי (מעשרות פ"ה ה"ז): "אלא מפני זרעה". וכ"כ החני"ט (בכורות פ"ד מ"ח) והתפא"י (אות מד).

הרש"י (ד"ה מפני) והתפא"י (שם) מבארים שידע הפשתן ראוי לאכילה.

ועיי' לקמן (הע' 11) בדין קדושת שביעית בפשתן עצמו.

5. תוספת מתוך כתב היד.

6. חז"א (סי' י ס"ק יב סוף ד"ה יר', מעשרות, ומסקינן) בדעת הרמב"ם (כאן). וכן ניתן לדייק ממהר"א פולדא (פ"ח ה"ב).

ועיי' בכורות (כט ע"ב) שם נאמר שחשוד על החלפת בכורות אין לוקחין ממנו בשר צבאים, אף אם שחטו בפניו וראינו שהוא צבי שאין בו דין בכור. וכתב החז"א (סי' י ס"ק יב ד"ה ומסקינן) שה"ה הכא, אף אם ירדעים שלא נעשה דבר זה שום איסור, ואף כשלא שייכת בהם קדושת שביעית — מכל מקום אסור לקנותם מהחשוד.

7. חז"א (סי' י ס"ק יב ד"ה פירות) הרא"ה הציגו (פסקים וכתבים וזעים סי' ע"ג), ועיי' לעיל ה"ג (אות ב).

8. מהר"א פולדא וניר (פ"ח ה"ב) עפ"י גירסתם בירושלמי: "שמן של ערב שביעית...". ועיי' לקמן (אות ו).

שכתב שמכל מקום, כשהוחזק במקומו כמקפיד על דיני שביעית — הרי הוא נאמן לגבי ע"ה כמוהו²².

ו. קניית פירות שביעית מחשור

"אבל מי שהוא חשור לעשות סחורה בפירות שביעית או לשמור פירותיו ולמכור מהן — אין לוקחין ממנו דבר שיש עליו זיקת שביעית כלל".²³

ויש אומרים שאסור אף לקנות מן החשור אף אם רוב הפירות בשוק אינם קדושים בקדושת שביעית²⁴. ויש אומרים שאף אסור לקבל ממנו במתנה²⁵. ולדעה זו יש מי ויש מי שמשמע מדבריהם שאמנם קניה אסורה, אבל מתנה מותרת²⁶. ולדעה זו יש מי שאוסר קניה בהבלעה²⁷. ויש מי שאוסר להחליף עם החשור את פירותיו עם פירות אחרים²⁸.

שבת הארץ

ויש מי שנראה מדבריו שאלה הדברים המותרים ליקח מכל אדם שאמרנו מפני שחזקתן מן המופקר, ומותר למסור מהן מזון שלוש סעודות גם לעם הארץ משום כדי חייו — מותר ליקח את אלה אפילו מהחשור על השביעית. ומה שאסרו ליקח מהחשור אפילו דברים שיש בהם רק זיקת שביעית, היינו שאף על פי שאותן הדברים מותר לקנות מהן הרבה — מכל מקום קנסו את החשור שלא יקנו ממנו גם ממה שיש בו זיקת שביעית, רק מזון שלוש סעודות ולא יותר²⁹.

ז. קניה מהמיקל עפ"י הוראת חכם

תוספת שבת

יש שכתבו שהנוהג קדושת שביעית בפירות נכרים, רשאי לקנות פירות נכרים ממי

22. עי' לעיל (סוף אות ד והע' 18).
23. חז"א (סי' י ס"ק יב ד"ה פירות).
24. ערוה"ש (סי' ט סעי' כב) וחז"א (סי' י ס"ק יז ד"ה ירושלמי, והא) עפ"י תוספתא (דמאי פ"ג הכ"א). וכן משמע מצפנת פענח (מתני' פ"ט ה"ב), ועי' לעיל ה"א (אות ב).
25. לקמן (הע' 27/26), ועי' לעיל ה"א (אות ב).
26. ח"ב (שביעית סי' י ס"ק ז) עפ"י רמב"ם (לעיל ה"ה). וטעמו מפני שס"ס החשור מרויח ממכירה זו.
27. מנחת שלמה (סי' מד ד"ה מבורר), ועי' כרם ציון (פרק טז, גידולי ציון ס"ק ג). לביאור דין חליפין בפירות שביעית, עי' פ"ו ה"י (אות ז).
28. הק"ב (מצעשרת פ"ה מ"ח), רא"ש (מעשרות פ"ה מ"ז ד"ה מכל אדם), מהר"א פולדא (מעשרות פ"ה ה"ח), רש"ס (ד"ה דילמא), אמונת יוסף (ד"ה מנחת), זיו הים (שביעית פ"ט מ"א ד"ה והנה) בדעת התוס' (סוכה לט ע"ב ד"ה בדי"א).

בכתב היד נכתב: "מפני שאין חזקתן מן השמור". במקום "מפני שחזקתן מן ההפקר", ואפשר שכוונתו שם לכלול גם את המינים המוזכרים בה"ב, בנוסף למוזכרים בה"ג.

יש שהשוו את דין ע"ה שנאמר בחז"ל¹⁵ אף לענין שביעית, אף אם אין בו שנאה לת"ח ושאר הדברים שנאמרו בעם הארץ גמור¹⁶.

ויש מי שאומר שאף אם הוא מתמיד לעבור על שאר איסורים, הרי הוא עם הארץ¹⁷. וכתב שאף אותם שיש להם גדר ע"ה, מכל מקום אם הוחזקו במקומם כמקפידים על הדברים שסתם ע"ה נחשדים עליהם — הרי הם נאמנים לאותם דברים בינם לבין עצמם. אך אינם נאמנים כלפי חברים עד שיקבלו על עצמם דברי תבורת¹⁸.

ה. האם סתם "עם הארץ" נקרא חשור

"במה דברים אמורים — בעם הארץ סתם. אבל מי שהוא חשור... אין לוקחין ממנו...".

ולדעה זו סתם עם הארץ אינו חשור על השביעית¹⁹.

ויש אומרים שסתם עם הארץ חשור על השביעית²⁰. ולדעה זו יש שכתבו שסתם ע"ה אינו חשור אלא על איסור סחורה או שמור, אך אינו חשור על עבודות קרקע²¹. ויש מי

15. ברכות (מז ע"ב), סוטה (כב ע"א). ויש נאמר שכל מי שקרא ושנה ולא שימש ת"ח הרי הוא עם הארץ. וי"ש מי שאינו קורא ק"ש ואינו מניח תפילין או שאין לו ציצית בבגדו או שאינו מגדל את בניו לת"ת.
16. היינו אנשים שאין בהם את החסרונות המנויים בפסחים (מט ע"ב): "עשה דברים נאמרו בעם הארץ". ואעפ"כ יש להם דין ע"ה לשביעית, כפי שאינם נאמנים על טהרות, מעשרות ושאר דברים הניקחים מן המומחה: תוס' (סוטה כב ע"א ד"ה כל, פסחים מט ע"ב ד"ה ויש אומרים), מהרש"א (סוטה כב ע"ב, חידושי אגדות ד"ה איהו ע"ה).
17. חז"א (סי' י ס"ק ז ד"ה וגדר) עפ"י רש"י (בכורות ל ד"ה מתני') האומר שכינו חשור על השביעית, אף שאינו חשור על מכירת מעשר שני בתור דמאי — מכל מקום פירותיו דמאי כפירות עם הארץ.
18. חז"א (סי' י ס"ק ז ד"ה והנה, גירסא, נדראה, וי"ס לקמן (הע' 22)).
19. וכן כתבו: ר"ת (כתובות כד ע"א ד"ה שלי חוש), תוס' (בכורות יא ע"ב סד"ה והרי, ל ע"א מתני'), רמב"ן (מובא בחידושי הרשב"א חולין ו ע"ב ד"ה הנותן), תוס' ר"ד (גטין סא ע"א), ר"ש (מעשרות פ"ה מ"ח), משנת ר' נתן (שביעית פ"ד מ"ג, פ"ט מ"א), משנ"ד (פ"ט מ"א), פנ"י (גטין סא ע"א ד"ה רוב ע"ה). לבאור דעות אלו, עי' חז"א (סי' י ס"ק יא ד"ה אבל דעת ר"ה ולדעת, ס"ק יב ד"ה פירות, סי' יב ס"ק יא).
20. רש"י (חולין ו ע"א ד"ה לשכנות, סוכה לט ע"א ד"ה אין מוסרין), רמב"ם (בפיה"מ, שביעית פ"ט מ"א), רבנו שמואל (כתובות כד ע"א תר"ה של), תוס' (בכורות ל ע"א ד"ה באתריה), רע"ב (סוכה פ"ג מ"א, שביעית פ"ט מ"א), מהרש"א (סוכה לט ע"ב בתוס' ד"ה בדי"א), תוס' א"ש (שביעית פ"ט מ"א, ונלקחין), ערוה"ש (סי' כט סעי' טו טז), חזון יחזקאל (פ"ו ה"ז), תורת השביעית (עמ' תקט"דקט), חז"א (סי' י ס"ק יא ד"ה והא, וי"ס י ס"ק יב ד"ה פשתן) בדעת הרמב"ם (כאן) וכן הכרעת הלהכה (סי' יא ד"ה ולענין). ועי' רשב"א (חולין ו ע"א), ועי' חז"א (סי' י ס"ק יא ד"ה ולענין) שהבין דבריו שטטה להתמיר בדעת רש"י כתבו החז"א (סי' י ס"ק יא ד"ה ולענין) והאגרות משה (א"ח"י סי' קפו ד"ה רש"י) שנוקט להחמיר בשאלה זו. וכן יש לדייק מדברי התוס' (סוטה כב ע"א ד"ה כל).
21. ועי' תורת השביעית (עמ' תקטז ד"ה ואין) שדייק מרש"י (סוכה לט ע"ב ד"ה בדי"א) שאינו חשור לכל איסורי שביעית. ועי' תורת זרעים (פ"ה מ"ט ד"ה הנה עד הסוף).
22. ומכל מקום מהחילוקים בין ע"ה לחשור הנוכחים בהלכות אלו (י, יב"ד), נמצאו למדים שאף לסוברים שסתם ע"ה חשור על השביעית — יש לחלק בין סתם ע"ה, שאינו נאמן על השביעית, לבין חשור שידוע שעובר על דיני שביעית. וכ"כ החז"א (סי' י ס"ק יא ד"ה והא וי"ס יב ד"ה פירות) והח"ב (סי' י ס"ק ג ד"ה וי"ס יב ד"ה והנה) בדעת תוס' (סוכה לט ע"ב ד"ה בדי"א).
23. חז"א (סי' ט ס"ק טו ד"ה פ"ה מ"ה, סי' יב ס"ק יד), תורת זרעים (פ"ה מ"ט ד"ה עור), וכן משמע מלשון רש"י (סוכה לט ע"א ד"ה אין מוסרין).

הלכה טו

- א. דמאי בחשוד על השביעית
- ב. חשוד על איסור אחד האם חשוד לשאר איסורים

רמב"ם

החשוד על השביעית — אינו חשוד על המעשרות,¹ והחשוד על המעשרות² — אינו חשוד על השביעית. שאף על פי שזה וזה מן התורה — מעשר מעון הכאת מקום, מה שאין כן בשביעית. ושביעית אין לה פדיון מה שאין כן במעשר.³

- א. דמאי בחשוד על השביעית

תוספת שבת
יש שכתבו שאעפ"י שהחשוד על השביעית אינו חשוד על מכירת מעשר שני לשם חולין, מכל מקום דינו כשאר עם הארץ שפירותיו הם דמאי וחייבים לעשרם מספק.⁴

- ב. חשוד על איסור אחד האם חשוד לשאר איסורים

"החשוד על השביעית — אינו חשוד על המעשרות, והחשוד על המעשרות — אינו חשוד על השביעית".

החשוד לדבר אחד אינו חשוד על שאר איסורים,⁵ אף אם רבים מקילים בהם.⁶ אולם

1. בכורות (פ"ד מ"ג). ועי' תוספתא (פ"ג ה"ה) החולקת על דין המשנה. הרמב"ם פסק כסתם משנה וכתבמים.
2. הגדרת חשוד על השביעית, עי' שם (הע' 1).
3. התוס' (בכורות ל ע"א ד"ה מעשרות) מביאים דהיינו למכור מעשר שני כחולין. וכן פירשו את הגמ' בגיטין (סא ע"ב): "הרי אלו בחזקתן למעשר ולשביעית", ואת הגמ' בחולין (ו ע"א): "אינו חושש לשאור ולתבלין שבה לא משום שביעית ולא משום מעשר". ועי' רמב"ם (בפיה"מ, בכורות פ"ד מ"ט), תו"ט (בכורות פ"ד מ"ט ד"ה תרומות).
3. בכורות (ל ע"א).
4. רש"י (בכורות ל ע"א ד"ה מתני', רע"ב (בכורות פ"ד מ"ג), תפא"י (יכין אות ג, בועז אות ב). חזו"א (סי' י ס"ק יא ד"ה וזה).
5. בכורות (ל ע"ב), חולין (ד ע"ב): "וקא סבר מומר לדבר אחד, לא הוי מומר לכל התורה כולה", טור (יו"ד סי' קטז, דף קפח ע"ב ב"י (יו"ד סי' קטז, דף קפח ע"ב ד"ה כתב הרשב"א), ש"ע (סעי' ז), בהגר"א (ס"ק טו), ועי' שו"ת הרשב"א (סי' תל, תהפ"ט) שחילק בין נאמנות באיסורים לפסולי עדות. ועי' לקמן (הע' 11), והט"ז (אות א), ולעיל ה"ז (אות ו).
6. ב"ח (יו"ד סי' קטז, דף קפח ע"א ד"ה ומ"ש החשוד) עפ"י בכורות (ל ע"א) ורמב"ם (כאן).

שאינו נוהג בהם קדושה, אף שיזדע שהמוכר לא ינהג קדושה בדמים.²⁹ ומתוך כך יש שכתבו שהנוהג קדושת שביעית בשדות שנמכרו לנכרים יכול לקנות מהמוכר פירות משדות אלו, ואין דינו כחשוד על השביעית.³⁰

- ח. קדושת שביעית וספיחין בכרכום

שבת הארץ

וכרכום אסור הוא משום ספיחי שביעית.³¹

תוספת שבת
ויש אומרים שאין בו איסור ספיחין.³²

יש אומרים שאין קדושת שביעית נוהגת בכרכום.³³ ויש אומרים שקדושת שביעית נוהגת בו.³⁴

29. ואינו עובר על לפני עיוור, כיון שהמוכר עושה על פי הוראת חכם: שו"ת המב"ט (ח"א סי' כא), שו"ת כתב סופר (יו"ד סי' עז), שו"ת אגרות משה (א"ח סי' קפו עמ' שכ ד"ה ואף). וכ"כ ב"הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד ס"ק סב), והסתפק שם בדיון מסירת דמי שביעית. ועי' פ"ו ה"א (אות ג ח), ולעיל ה"ב (אות ט) וה"ח (אות ו).
30. מנחת שלמה (סי' מד, מה ד"ה ומכל מקום).
31. וכן מצד איסור שמור ונעבד ג"כ ליכא למיחש בנוהג עפ"י הוראת היתר: חזו"א (סי' י ס"ק ו ד"ה ואחרונים), שו"ת אגרות משה (א"ח סי' קפז), "הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד ס"ק סב, ועי' ברית עולם סי' ט סעי' נט, וכן בעמ' קריקה השמטות לס' ט).
31. הפ"ח ירושלמי (מעשרות פ"ה ה"ז) וכדעה קמייאת שהחמירו בפשתן מפני זדעו, וא"כ ה"ה בכרכום. וכ"כ פאה"ש (סי' כח סעי' יד וביש"ר ס"ק לו). ועי' כס"מ (פ"ח ה"ד), תו"ט (בכורות פ"ד מ"ג), תפא"י (אות מד). ועי' לעיל (אות ב והע' 11), פ"ז הי"ט (אות ד והע' 10"1).
32. רש"ס וניד (מעשרות פ"ה ה"ז), הריא"ה הרצוג (פסקים וכתבים ח"ג סי' סא עמ' רמ ד"ה על כל), חו"ב (שביעית סי' י ס"ק א ד"ה מנחם, ולענין).
33. חזו"א (סי' י ס"ק יב ד"ה ועיקר) עפ"י הבנתו בירושלמי (מעשרות פ"ה ה"ז) כדעת ר' מנא ומנחם ב"ר מבסמא, הרי"ח קנייבסקי (לירושלמי מעשרות פ"ה ה"ז, בביאורים). ועי' לעיל (הע' 32) שהחזו"א מסתפק בדיון לענין ספיחין. ועי' פ"ז הי"ט (אות ד והע' 9).
34. ניר (מעשרות פ"ה ה"ג ד"ה ופשתן) ולדעתו כורכום הוא ממני הארבעים. והריא"ה הרצוג (פסקים וכתבים ח"ג סי' סא עמ' רמ) כתב שהוא תבלין שנותנים בתבשיל.

ויש לענין בדברי הרב זצ"ל, מה דעתו לענין קדו"ש בכרכום. ושמא סבירא ליה שכל הדין הוא לגבי ספיחים ואילו קדושת שביעית פשוטא שיש בו. ועי' קונ"א (סי' יב), שם אוסר הרב זצ"ל השקאת דשאים ושושנים שאינם יוצאים לשמינית, ומכאן שיש בהם קדו"ש לדעתו.

הלכה טז

- א. חשוד על הטהרות האם חשוד על השביעית
ב. מכירת פירות שביעית לחשוד

רמב"ם

החשוד על המהרות — אינו חשוד לא על המעשר ולא על השביעית¹, שהואכל הממא הזה שמכרו בחוקת מהור אינו מטמא אחרים אלא מדברי סופרים². והחשוד לדברי סופרים אינו חשוד לדברי תורה³.

- א. חשוד על הטהרות האם חשוד על השביעית

"החשוד על המהרות — אינו חשוד לא על המעשר ולא על השביעית, שהואכל הממא הזה שמכרו בחוקת מהור אינו מטמא אחרים אלא מדברי סופרים"².

תוספת שבת

ולדעה זו הנחשד על טומאה דאורייתא, חשוד אף על המעשרות ועל השביעית⁴.
ויש מי שמשמע מדבריהם שאף החשוד על טומאה דאורייתא אינו נחשד על מעשר ושביעית⁵.

- בכורות (ל ע"א), ועי' חז"א (סי' י סוס"ק יא) שכתב שהחשוד על הטהרות גרוע מסתם ע"ה.
- הרשב"ש (בכורות ל ע"א) הביא ראיות מהמקומות דלהלן לכך שאוכל טמא — מטמא משקין מהתורה: טהרות (פ"ד מ"ט, דעת ר' יוסי), פסחים (יח ע"א): "טמא דרישא לטמא טומאות משקין", רמב"ם (אבות הטומאות פ"ד ה"ז), וזמנה על הרמב"ם (כאן) שכתב שאינו אלא מדברי סופרים. ועי' חז"א (סי' י ס"ק יא ד"ה אבל) שדן בדבריו. אולם לכאורה קושייתו אינה מובנת שהרי ברמב"ם (שם ופ"ו ה"א) משמע שאוכלין מטמאין משקין מדרבנן. ועי' לקמן (הע' 5) הבנת מהרי" קורקוס (פ"ח ה"ז) בדעת הרמב"ם, ולפירושו לא קשיא מיד.
- בכורות (ל ע"א): "...נהי אדרבנן חשוד דאורייתא לא חשוד", וכתירוין ר' ינאי שם. ועי' מהרי" קורקוס (פ"ח ה"ט"ז) שלדעת הרמב"ם אמרין הכי בכל גווני.
- הטעם לכך שהשמיט הרמב"ם שהחשוד על השביעית חשוד על הטהרות, עי' ערוה"ש (ו"ד סי' קטן סעי' כדלא), ועי' לעיל ה"ט"ו (אות ב).
- רמב"ם (בפיה"מ, בכורות פ"ד מ"ז), מהרי" קורקוס (פ"ח ה"ט"ז), תו"ש" (בכורות פ"ד מ"ז ד"ה ויש), תפא"י (אות נד), ועי' רע"ב (ד"ה ויש).
- לדעתם הטעם אינו בחומרת הטומאה, כי אם בדרגת החיוב של איכילת חולין בטהרה שאינה אלא מדרבנן. וכ"כ: רבנו גרשום מאור הגולה (בכורות ל ע"א ד"ה כיון), רש"י (ד"ה הטהרות), תוס' (ד"ה הא חשוד), רע"ב (פ"ד מ"ז ד"ה החשוד), ועי' מהרי" קורקוס (פ"ח ה"ט"ז) וכתב כן אף בדעת הרמב"ם (כאן), שלדעתו אין מחלוקת בין הרמב"ם לשאר הראשונים.

החשוד על עבודה זרה או חילול שבת בפיהס"א — הרי הוא חשוד על כל האיסורים שבתורה⁷.

יש אומרים שהחשוד על איסור אחד — חשוד על איסורים השווים לו בחומרתם או הקלים ממנו, אך לא על חמורים ממנו⁸.

ויש אומרים שאף הוא חשוד לאיסור דומה או קל יותר דווקא באיסורים מאותו סוג איסור שנחשד עליו, כגון שכולם איסורי אכילה. אבל אם הם שני סוגי איסור — אינו חשוד אף לאיסור קל⁹. ויש אומרים שנעשה חשוד על איסור קל יותר דוקא כשיש לו הנאה מהאיסור, אבל אם אין לו הנאה מהאיסור — נאמן אף על הקל¹⁰.

יש אומרים שהגדרת חומרת האיסור היא על פי מה שחמור בעיני הציבור. ומשום כך הנחשד על איסור החמור עפ"י התורה — אינו חשוד על איסור אחר החמור יותר בעיני הציבור¹¹. ויש אומרים שכמו כן החשוד על דבר החמור בעיני הציבור ואין הרבים מקילים בו — דינו כחשוד לכל האיסורים שבתורה¹². ויש חולקים ואומרים שאעפ"כ אינו חשוד אלא לאותו איסור, אולם מחמירים אנו כלפיו שאין מפקידין בידינו את הדבר שחשוד עליו¹³.

- תוספתא בכורות (פ"ג ה"ה), גמ' חולין (ה ע"ב), שר"ת הרשב"א (סי' תל, תרפ"ט), ב"י (ו"ד סי' קטן דף קפח ע"ב ד"ה כתב הרשב"א), שר"ע (סעי' ז), בהג"א (ס"ק טז).
- רמב"ם (פיה"מ בכורות פ"ד מ"ז), תוס' (בכורות ל ע"ב ד"ה ותכמים), חז"א (סי' י ס"ק י ד"ה ולפ"ז), ועי' תורת השביעית (עמ' תקדיתקיה) שחילק בין ע"ה שקיבל עליו דברי תבירות ושם נחשד לדבר אחד, לבין ע"ה שכלל לא קיבל עליו דברי תבירות.
- שר"ת הרמב"ן (סי' קט), ב"י (ו"ד סי' קטן דף קפט ע"ב ד"ה וכתוב), ב"ח (ו"ד סי' קטן, קפח ע"ב ד"ה ומ"ש ומיהו), פרישה (ו"ד סי' קטן סוס"ק ט), ומקורם בחולין (ד ע"ב, ה ע"א) דמומר על המילה אינו חשוד על השחיטה הקלה ממנה.
- פרישה (ו"ד סי' קטן ס"ק ט), ט"ז (ס"ק ח), ש"ך (ס"ק יג) כפי שכתב בנקה"כ (ד"ה שם ס"ק ח).
- שר"ע (ו"ד סי' קטן סעי' ח), חז"א (סי' י ס"ק ט ד"ה והא, ס"ק יא ד"ה ש"ך).
- ב"ח (ו"ד סי' קטן, דף קפח ע"א ד"ה ומ"ש), ודייק זאת מהרשב"א (תורת הבית הארוך בית ד שער ב עמ' כח).
- וכ"כ עפ"י בכורות (ל ע"א): "באתריה דר' יהודה חמירא להו שביעית".
- ב"י (סוף סי' קטן ד"ה כתב הרשב"א) בדעת הרשב"א (תורת הבית הארוך בית ד שער ב עמ' כח), שר"ע (סעי' כ), ש"ך (ס"ק לח).

למכור לו כדי מזון ג' סעודות, או פירות שאינם מתקיימים זמן רב. אולם אם הוא חשוד שלא לנהוג בהם קדושת שביעית – אסור למכור לו אפילו כלשהו⁸.

ויש אומרים שאין כלל איסור למכור פירות שביעית לחשוד, ולכן מותר למכור לו יותר מנ' סעודות אף בדבר המתקיים⁹.

הלכה יז

- א. נאמנות חשוד על דבר של אחרים
 1. הסוברים שהחשוד נאמן
 2. הסוברים שהחשוד אינו נאמן
 3. המחלקים בין עדות על מאכל לעדות על אדם
 4. המחלקים בין עדות בדמי לעדות גמורה
 5. המחלקים בין חשוד לסתם אדם
- ב. נאמנות מומר בשל אחרים
 1. מומר לתיאבון
 2. מומר להכניס

רמב"ם

כל החשוד על דבר, אף על פי שאינו נאמן על של עצמו – נאמן על של אחרים¹, חוקה אין אדם חוטא לאחרים². לפיכך החשוד על דבר – דנו ומעידו.

⁸ הר"ח ברלין (מובא בספר השמיטה עמ' מא הע' 11) בדעת הרמב"ם (כאן, שהשמיט תוספתא זו), וביאר שם מדוע במסירת דמי שביעית לעם הארץ החמירו יותר ממכירת פירות.

¹ בכורות (פ"ה מ"ד). ופסק כרשב"ג, עפ"י בכורות (פ"ד מ"י, ובגמ' לה ע"ב), וימא (עא ע"א), גיטין (עא ע"א), תוספתא דמאי (פ"ד הכ"א, פ"ה ה"ד, וה"ז), ירושלמי דמאי (פ"ד ה"ה). וכן פסקו: רמב"ם בפיה"מ (בכורות פ"ד ל"ז ע"ב), ר"ח (יומא ע"א ד"ה שאלו), תוס' ישנים (יומא ע"א ד"ה ופשוט ליה) רמב"ן (הלכות בכורות פ"ד ל"ז ע"ב), שו"ת הרשב"א (סי' סד, תל, תרפ"ג) שו"ת הר"ן (סי' כה), שו"ת הריב"ש (סי' ד' וסי' ט), דרב"ז (מעשר פ"ב ה"א, עדות פ"א ה"ח), כס"מ (מעשר פ"ב ה"א ד"ה חשוד, לפיכך, עדות פ"א ה"ח, משכב ומושב פ"י ה"א, בכורות פ"ב ה"א), רע"ב (בכורות פ"ה מ"ד ד"ה ר' מאיר), מהר"י קורקוס (מעשר פ"ב ה"א), שו"ע (יו"ד סי' קט' סעי' ז), ב"ח (ד"ה כתב הרמב"ם), שו"ך (ס"ק יח), פ"ח (סעי' ז' סד"ה ובשל), תפא"י (בכורות פ"ד אות נה), שו"ת חקרי לב (יו"ד ח"ב סוף עמ' דעג), ערוה"ש (סי' כט סעי' יח). ועי' מרכבת המשנה (מעשר פ"ב ה"ז) המחלק בין ע"ה לחשוד, שבחשוד צריך שיתברר שאין לו שום נגיעה בעדות.

ליישוב קושיית הר"ב על ההמב"ם (כאן, עיני: מהר"י קורקוס (מעשר פ"ב ה"ז), כס"מ (עדות פ"א ה"ח), רמב"ז (מעשר פ"ב ה"ז), עדות פ"א ה"ח), לה"מ (עדות פ"א ה"ח), מגדל עוז (עדות שם), מרכבת המשנה (מעשר פ"ב ה"ז), ב"י (יו"ד סי' קט' ד"ה כתב הרמב"ם), ב"ח (ד"ה כתב הרמב"ם), ס"ז (ס"ק יח), מסה יחונתן (סעי' ז' ד"ה ובשל), פ"ח (סעי' ז' ד"ה ובשל), חידושי בית מאיר (יו"ד שם סעי' ז' ד"ה בט"ז בסוף הס"י), מתנה אפריים (עדות סי' יב), מהר"ט אלגזי (הל' בכורות לח ע"א ד"ה רואית להפ"ח), מקדש דוד (סי' נז ס"ק ב' ד"ה והנה הראב"ד), חידושי חת"ם סופר (חולין ו' ע"א ד"ה אינו חושש), פאה"ש (דמאי סי' יז, ביט"ר ס"ק סט), פ"י (כתובות כד ע"א ד"ה אמר רבא), תורת השביעית (עמ' תקלט).

² קידושין (ע"ב), ב"מ (ה ע"ב), שביעות (מב ע"ב), ערכין (כג ע"א), וכן כתב הרמב"ם בפיה"מ (דמאי פ"ד

ב. מכירת פירות שביעית לחשוד

שבת הארץ

אין מוכרין פירות שביעית למי שהוא חשוד על השביעית, אלא מזון שלש

סעודות. כמה דברים אמורים – בדבר המתקיים, אבל בדבר שאינו מתקיים – אפילו מזון מאה סעודות מותר⁶. משום שכל עיקר האיסור למכור לו

פירות שביעית הוא שמא יעשה מהן סחורה או שלא יכערם בשעת הביעור, ובדבר שאינו מתקיים – מסתמא לעצמו הוא קונה אותן. וגם צריך שיהיה

דבר שאינו מתקיים עד אחר הביעור, שאז אין לחוש שמא לא יקיים בהם מצות כיעור בזמנו.

תוספת שבת

ויש חולקים ואומרים שאין למכור לו כלל פירות שביעית מחשש שלא ינהג בהם קדושת שביעית, ונמצא המוכר מכשילו בעשיית איסור, וגורם שלא ישמרו פירות שביעית בקדושתן⁸.

ויש מי שמחלק: שאם הלוקח חשוד רק לאצור פירות שביעית ולא לבערם – מותר

⁶ תוספתא (פ"ו הי"א), משל"מ (פ"ח הי"ד), מנחת ביכורים (פ"ו הי"ב), בית רידב"ז (סי' ט סעי' ז), חז"א (סי' יב ס"ק ז' ד"ה תניא), כרם ציון (פרק י' סעי' ז), תורת השמיטה (סי' יב סעי' מח). לביאור דעת

הרידב"ז עי' תורת הארץ (ח"א פ"ח אות נה), ומשנת יוסף (ח"ב עמ"ב בתר"ד ד"ה ומ"ש רידב"ז). דין זה דומה דבריהם מסוימים להגבלה על מסירת דמי שביעית לע"ה, לעיל ה"ה-ה"ב. ועי' לעיל ה"ו (אות ר"ז). לשיטה זו החשש במסירת פירות שביעית לעם הארץ הוא שמא יאצרו עד אחר הביעור, שהוא דבר השכיח לפי שדרך להתייקר בשביעית. אך אינו חוששים שלא ינהג בהם קדושת שביעית, ודתלן שיאכלם בדרך המותרת. וכל"ה החז"א (סי' יב ס"ק ז' ד"ה תניא), "הלכות שביעית" (סי' ט, כסא דוד ס"ק נג). ועי' לעיל ה"ו (אות ו) שמותר למכור לחשוד פירות בשעת הדע, ומשמע שאין איסור למכור יותר מכדי מזון ג' סעודות. הרש"ס (פ"ה ה"ט ד"ה בלוקח) מסביר ששם מיירי בחשוד על הדריעה שאינו חשוד על הביעור, וכאן מיירי בחשוד על הביעור ועליו חלה ההגבלה של ג' סעודות.

אפשרות נוספת היא ששם מיירי שמוכר לו פירות שישית ולא חישין שמא יזרעם. וב"כ: תורת הארץ (ח"א פ"ח אות נה, בדעת הר"ש (פ"ה מ"ח) והרע"ב (פ"ה מ"ח), ספר השמיטה (עמ' מא הע' 11) בשם הרצ"ב פראנק, והסביר שם שפירות שישית אינם חפצא של איסור.

ועוד יתכן לומר, ששם מיירי בדעים שאינם משתמרים זמן רב, כשכל החשש הינו אך ורק שמא יזרעם. ומשום כך כתב הרב זצ"ל שלא חישין ומותר ללא הגבלה.

⁷ שו"ת המבי"ט (ח"א סי' כא, ח"ג סי' מהרמ"ו), וטעם האיסור לדעתו הוא משום לפני עיוור ומשום שאנו צריכים לשומרים בקדושת שביעית. ערוה"ש (סי' כה סעי' יג) ואסר שם לכל ע"ה, תוס' אג"ש (מעשרות פ"ה מ"ג), ספר השמיטה (עמ' מ' הע' 11) בשם הרצ"ב פראנק, אמונת זרעים (פ"ה מ"ח ובמפרש שם), אמונת יוסף (פ"ה מ"ח), תורת השביעית (סוף עמ' תקג), שו"ת מנחת (ח"ו סי' קל אות ד).

מקור דעה זו במשנה מעשרות (פ"ה מ"ג): "...ולא בשביעית למי שהוא חשוד על השביעית", ובתוספתא שביעית (פ"ד ה"ג). בתורת הארץ (ח"א פרק ח אות נד אות ח אף) מבואר שאף שהרמב"ם השמיט את התוספתא, מ"מ סמך על מה שפסק לקמן (ה"ח) שאין למוכרם להנכים שחשודים על השביעית, וכן על מה שאסר מסירת דמי פירות שביעית לע"ה, לקמן ה"י וה"ב. וכ"כ הר"מ הרל"פ (מובא בספר השמיטה עמ' מא הע' 11).

⁸ תורת הארץ (ח"א פ"ח אות נג ד"ה אף) עפ"י הבנתו בחסדי דוד (לתוספתא פ"ו הי"א), תורת השמיטה (תוספת שביעית ס"ק כז).

החשוד למכור דבר איסור לאחרים, יש מי שאומר שאינו נאמן עליו אף בשל אחרים, שהרי חשוד הוא על איסור לפני עיור.¹⁰

3. המחלקים בין עדות על מאכל לעדות על אדם

שבת הארץ

ויש מחלקים בין אם הוא אומר על המאכל שהוא כשר או על איזה דבר שהוא של היתר — כיון שהוא של אחרים, נאמן. אף על פי שהוא חשוד על של עצמו בשביל גזירתו בדבר, מכל מקום לאחרים אין אדם חוטא ולא לו. והוא שלא יהיה חשש גומלין בדבר. אבל כשהוא מעיד על האדם שהוא נאמן — על זה אינו נאמן. שכיון שהוא חשוד — אינו בגדר עדות, ולהכשיר אדם צריך עדות.¹¹

4. המחלקים בין עדות בדדמי לעדות גמורה

ויש מי שחילק בין אם יש מקום שהוא מעיד בדדמי, כגון: שלא אמר שראה בעיניו את פעולת הכשרם של אלה הדברים שהוא מעיד עליהם, רק שאומר שהם כשרים — אז חוששים שמא אומר בדדמי, כיון שהוא חשוד. אבל כשהוא מעיד שראה את פעולת ההכשר בעיניו באופן שאין שום צד לתלות שהוא בדדמי — הרי זה נאמן על של אחרים.¹²

5. המחלקים בין חשוד לסתם אדם

תוספת שבת

יש מי שאומר שהאמינו בשל אחרים רק לאדם שאין ידוע מה טיבו או שמשתייך

10. ריטב"א (ע"ז) לט ע"ב ד"ה אין לוקחין. ועיי' חזו"א (דמאי סי' י ס"ק ז ד"ה כתב הריטב"א, יו"ד סי' מג ס"ק ד ד"ה כתב הריטב"א).

11. תהפ"ז פאה"ש (הל' דמאי סי' יז, בישור"ס"ק טט), ריטב"א (ע"ז) לט ע"ב ד"ה ובמשינוי בדק הבית (בית ד שער ב כט ע"ב ד"ה עוד כתב), ריש"ס (דמאי פ"ד ה"ה), מהרי"ט אלגזי (הל' בכורות לח ע"א ד"ה והנה ד"ה באופן, סד"ה איברא), פרי"ח (יו"ד סי' קט סעי' ז סוף ד"ה ובשל), מקדש דוד (דמאי סי' נז ס"ק ב ד"ה הנה הראב"ד), שו"ת חקרי לב (יו"ד סי' קט דף רסז ע"א ד"ה אף).

להסבר "גומלין", עיי': דמאי (פ"ד מ"ד), כתובות (כד ע"א), ירושלמי (דמאי פ"ה ה"ה), ר"ש (דמאי פ"ד מ"ז). להגדרת המצב בו חוששים לגומלים, עיי': כתובות (כד ע"ב) שכלי אומנותו וברשי"י (שם), פרי"ח (יו"ד סי' קט סעי' ז ד"ה ובשל), מהרי"ט אלגזי (הל' בכורות לח ע"א ד"ה וראיתי להפרי"ח).

12. משה יהונתן (יו"ד סי' קט סעי' ז סד"ה ובשל). ועיי' חזו"א (דמאי סי' י ס"ק ו ד"ה ולכאורה, יו"ד סי' מג ס"ק ג ד"ה ולכאורה) שהביא נפק"מ בעם הארץ המעשר טבל ודאי אך אינו מעשר מה שקנה מעמי הארץ, ומתוך הבנתו יבוא להעיד שזה מעושר.

א. נאמנות חשוד על דבר של אחרים

1. הסוברים שהחשוד נאמן

"כל החשוד על דבר... נאמן על של אחרים".¹

תוספת שבת

לדעה זו יש אומרים שנאמן רק להיתר, אך לא לאסור את של אחרים.³ ויש מי שאומר שכשהדבר ניתן להתברר על ידי אדם כשר — לא סומכים על החשוד.⁴ אף לדעה זו שהחשוד נאמן על של אחרים, מכל מקום אם הוחזק האיסור נאמן רק בהצטרפות עד נוסף, אלא אם כן בידו לתקנו.⁵

2. הסוברים שהחשוד אינו נאמן

שבת הארץ

ויש אומרים שהחשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו, שכשם שאינו נאמן על של

עצמו אינו נאמן על של אחרים.⁶

תוספת שבת

ולדעתם הקלו רק משום חיי נפש,⁷ או כשהאיסור חמור בעיני החשוד אף שאינו מן האיסורים החמורים,⁸ או כשהאיסור הינו קנס בעלמא.⁹

מ"ז, יבמות פ"ב מ"ב (מ"ז) ובהלכותיו (מעשר פ"ב ה"ז, עדות פ"א ה"ח, גירושין פ"י ה"ט), ערכין ותרומין פ"ז ה"ט, משכב ומושב פ"י ה"ה, בכורות פ"ב ה"ז).

3. ש"ך (יו"ד סי' קנז ס"ק כ), תפא"י (בכורות פ"ה אות לא ד"ה וכל זה).

4. חידושי בית מאיר (יו"ד סי' קט ד"ה בטי"ז בסוף הסי') עפ"י ירושלמי (דמאי פ"ד ה"ה) ורמב"ם (מעשר פ"ב ה"ח). ועיי' לעיל (הע' 2).

5. גיטין (ב ע"ב), יבמות (פח ע"א), תוס' (גיטין ב ע"ב ד"ה הוי), רא"ש (גיטין פ"ה סי' ח, חילוק ג), פני' (קידושין סג ע"ב, כתובות כד ע"א ד"ה אמר רבא), צפנת פענח (מאכלות אסורות פ"א הכ"א), מחנה אפרים (עדות סי' יא"ב) מהרי"ט אלגזי (הל' בכורות לח ע"א ד"ה והנה הראב"ד בפ"א), מהר"א פולדא (דמאי פ"ד ה"ה ד"ה ועד אחד נאמן), פני אריה (דמאי פ"ה ה"ה ד"ה ועד אחד נאמן). ואף שנחלקו בדעת הרמב"ם (מעשר פ"ב ה"ז), לגבי נאמנות על מעשרות, כל מחלוקתם אם זה נקרא בידו לתקן, אך אינם חולקים בעיקר הדין.

6. תהפ"ז (השגה פ"ח ה"ז), מעשר פ"י"ב ה"י"ז, ועיי' השגה להלכות עדות פ"א ה"ח, משכב ומושב פ"י ה"א), תו"ט (בכורות פ"ה מ"ד ד"ה לא דנו) בדעת הרע"ב. וכן פסק הטי"ז (יו"ד סי' קט ס"ק יח ד"ה וב"י). ועיי' ביאור הגר"א (ס"ק יח) שחוק דברי הראב"ד אך מסקנתו שונה, מדינת הראב"ד.

7. כגון המתאכסן בעיר שאינה שלו ואינו יודע מי מעשר. כ"כ הראב"ד (מעשר פ"ב ה"ז, עדות פ"א ה"ה) עפ"י ירושלמי (דמאי פ"ד ה"ה), וכן ביאר מהר"ש (דמאי פ"ד מ"ז) לביאור הדברים עיי' מהר"א פולדא (דמאי פ"ה ה"ה ד"ה ועד אחד), פני אריה (דמאי פ"ה ה"ה ד"ה ועד אחד).

8. צפנת פענח (מאכלות אסורות פ"א סוף הכ"ה) עפ"י תוספתא (בכורות פ"ג ה"ה). ועיי' נדה (נז ע"א): "נאמנין על ציור" (קבר). גירסת המצפה שמואל (בכורות פ"ה ה"ה אות מ) ולפי דעתו אם חשוד על

טומאה דאורייתא — אינו נאמן אף על ציור קבר.

9. ראב"ד (מעשר פ"ה ה"ז) עפ"י יומא (ע"ב ע"א). ובמהרי"ט אלגזי (לז ע"ב ד"ה והנה) דחה חילוק זה.

הלכה יח

- א. האיסור בו נחשדו הכהנים
- ב. תרומה שנפלה למאה סאין שביעית
- ג. תרומה שנפלה לפחות ממאה סאין

רמב"ם

הכהנים השורין על השביעית, לפי שהם אומרים: הואיל והתרומות מותרות לנו אף על פי שזין אסורין על הזוים במיתה — ק"ז פירות שביעית.¹ לפיכך סאה תרומה שנפלה למאה סאה של פירות שביעית — תעלה.² נפלה לפחות ממאה — ירקבו הכל ולא ימכרו לכהנים ככל מדרומי, לפי שהם השורין על השביעית.

- א. האיסור בו נחשדו הכהנים
- "הכהנים חשודין על השביעית...."

תוספת שבת

יש אומרים שהכהנים נחשדו שלא לבער פירות שביעית.³ ויש מי שאומר שנחשדו על

1. ועי' תוספתא (תרומות פ"ו ה"ד), ירושלמי תרומות (פ"ה ה"א): "תני ר' חייא טבל מעלה וספיה שביעית מעלי". בבלי סנהדרין (כו ע"א), ועי' רש"ם (תרומות פ"ה ה"א ד"ה וינתנו).
- מהלכה זו משמע שאילולא החשד היה יכול למוכרם לכהן חוץ מדמי תרומה, ואין בזה איסור סחורה: תוס' (סנהדרין כו ע"א ד"ה ימכרו), רדב"ז (פ"ח ה"ח), מעשה רוקח (פ"ח ה"ח), פ"ו ה"ב), ועי' פ"ו ה"א (אות ה).
2. ירושלמי (תרומות פ"ה ה"א), וגיטת הגר"א (אות א) והגיר (תרומות פ"ה ה"א ד"ה וספיה): "פירות שביעית מעלי וינתנו לאוכליהן".
- לביאור המושג "לאוכליהן", עי' שביעית (פ"ט מ"ו) דהיינו האוכלים בהיתר, וכמו שכתב בתולדות יצחק (פ"ט ה"ז) שהכוונה לאחר הפקר כדון.
- ויש גורסים בירושלמי (שם): "וספיה שביעית...": רש"ם (שביעית פ"ט ה"ו ד"ה ספיה) ופירש שם שהכוונה לספיחין המותרים כירבויין וחדל. פ"מ (שביעית פ"ט ה"ו, תרומות פ"ה ה"א ד"ה טבל, מראה הפנים ד"ה תני) ופירש בספיחין האסורים, ו"ינתנו לאוכליהן" היינו למי שמורגל לאכול פירות שביעית. ובתוספתא כפשוטה (עמ' 379, 380) פירש את דברי הפני משה שכונתו לספיחין המותרים אלא שבאו מן השמור שמונתים לחלק מהדעות, ולכן אמרו ליתום לאלו המקלים לאכול מפירות השמורים.
3. רש"י (סנהדרין כו ע"א ד"ה נחשדו), רש"ם (תרומות פ"ה ה"א ד"ה וינתנו), חזון יחזקאל (תרומות פ"ו ה"ד ד"ה פחות מכן).

לציבור החשוד על איסור מסוים, כגון עם הארץ. אך אם ידוע שעבר על האיסור — אינו נאמן אף על של אחרים.¹³ ויש אומרים שנאמן על של אחרים, אף כשידוע לנו שעובר על איסור זה.¹⁴

- ב. נאמנות מומר בשל אחרים
1. מומר לתיאבון

יש אומרים שדוקא בחשוד האמינוהו בשל אחרים, אבל אם הוחזק לעבור ונעשה מומר לאיסור זה — אינו נאמן כלל.¹⁵

יש אומרים שמומר לתיאבון אינו חשוד להכשיל אחרים, אבל מומר להכעיס חשוד על כך ואין להאמינו.¹⁶ ויש אומרים שמותר להאמינו כשההיתר מצוי לו ואינו צריך טירחה מרובה על מנת שלא להכשיל.¹⁷

2. מומר להכעיס

יש שכתבו שמומר להכעיס, מחלל שבת בפרהסיא או אפיקורוס — הרי הם מומרים לכל התורה ואינם נאמנים באיסורים.¹⁸ ויש שכתבו שאף האוכל מאכלות אסורות לתיאבון, הרי הוא חשוד לכל האיסורים.¹⁹

13. ביאור הגר"א (יו"ד סי' קיט ס"ק יח), ופסק כרשב"ג, אך ביאר דעתו שלא כדעת הרמב"ם ודעמיה. עי' חזו"א (דמאי סי' י ס"ק ה, יו"ד מג ס"ק ב) שביאר את דעת הגר"א. ועי' לעיל ה"ב (אות ב סעי' 2) ה"ד (אות א).
14. ולענין אדם שאין ידוע מה טיבו, עי' ע"ז (לט ע"ב). רמ"א (יו"ד סי' קיט סעי' א בהמה), בהג"א (ס"ק ד). חזו"א (דמאי סי' י ס"ק ג, יו"ד סי' מג ס"ק ג) בדעת הרמב"ם (עדות פ"א ה"ח, מעשרות פ"ב ה"יז). חילוקי הדיון של הגדרות דיני חשוד, עי' לעיל ה"ב (אות א).
15. מהר"ט אלגזי (הל' בכורות לו ע"ב ד"ה איבא), ש"ך (יו"ד סי' ב ס"ק כ, סי' קיט ס"ק יח), תפא"י (בכורות פ"ה אות לא ד"ה מיהו דוקא) והוסיף שם שכל שעבר יותר מפעם אחת מקרי מחזק. ולענין כמה פעמים נעשה חשוד, עי' לעיל ה"ב (אות א).
16. מאירי (חולין ד ע"ב ד"ה מכאן הורו) בשם מקצת חכמי הדור, שו"ת הרשב"א (ח"א סי' תל, תרפז, תשפב), שו"ת הר"ן (סי' כה), רמ"א (יו"ד סי' קיט סעי' ב), ועי' ט"ז (יו"ד סי' קיט ס"ק ד), בהג"א (סוף ס"ק יח).
17. ערוה"ש (סי' קיט סעי' יד).
17. מאירי (חולין ד ע"ב ד"ה מכאן הורו, לדעת עצמו), ונטה להתמיר יותר מההדעה הקודמת, ש"ך (יו"ד סי' קיט ס"ק ה), ערוה"ש (סעי' יד), דרכ"ת (ס"ק יד) בשם שו"ת מים רבים.
18. עי' סנהדרין (כו ע"ב): "עברייין אוכל נבלות להכעיס פסול לעדות". וכ"כ לענין נאמנות לאיסורים: שו"ת הר"ן (סי' כה), שו"ע (יו"ד סי' ב סעי' ה, סי' קכט סעי' ז), ש"ך (יו"ד סי' קיט ס"ק טו טז). עוד בדיון מומר לתיאבון, עי' לעיל ה"ב (אות א ובהערות שם).
19. עי' בית הלל (יו"ד סי' ב), פמ"ג (יו"ד סי' ב בשפ"ד ס"ק יז), בשם השמלה החדשה.

הלכה יט

לקוחות מורסן מחשוד

רמב"ם

הצבעין והפסמין לוקחין מורסן מכל מקום, ואינן חוששין שנא

מספחין שביעית הוא¹.

לקוחות מורסן מחשוד

"הצבעין והפסמין לוקחין מורסן מכל מקום..."

שבת הארץ

ורוקא ממי שאינו יודע שהוא נאמן או חשוד מותרין הן ליקח ממנו, אבל

מודאי חשוד — אסורין².

תוספת שבת

ויש מי שאומר שאסור לקחת מן החשוד אף בחינם, משום שמורסן הנמצא אצל חשוד

אסור בשימוש משום ספיחין³.

ויש מי שאומר שמוותר לקנות מורסן גם מחשוד, ואינו בכלל האיסור לקנות דבר שיש בו זיקת שביעית, מפני שמורסן של שביעית אינו מצוי⁴. **ויש מי שאומר שמוותר לקנות ממנו אף מורסן של שביעית, ולדעתו אין בו איסור ספיחין**⁵.

1. תוספתא (פ"ה ה'). להגדרת "מורסן" עי' חלה (פ"ב מ"ו), ומשמע שם שהוא הפסולת הגסה של הקמה. וכל"כ בערך (ערך מורסן עמ' שמה, ועי' ערך סב, הפלאה שבערכין עמ' קכב). וראה פליקס (לירושלמי, ח"ב עמ' 276 והע' 293-295) שהמורסן פי' קליפות גסות הנותרות בנפה. ועי' זיו היס (פ"ט ה"ה ס"ק יב).

2. תוספתא (פ"ט ה"ה). וכ"כ: רדב"ז ומהר"י קורקוס (פ"ח ה"ט) פנ"מ (פ"ט ה"ה ד"ה ר' ירמיה וכו', פ"ח ה"ב ד"ה ר' אימי, מראה הפנים ד"ה אין מפסמין), פאה"ש (סי' כח סעי' טז), חזון יחזקאל (פ"ה ה"ו ד"ה ח"מ), חז"א (סי' י ס"ק יב ד"ה ירושלמי), תוספתא כפשוטה (עמ' 552 ד"ה לוקחין וכו'). ועי' תולדות יצחק (פ"ט ה"ה ד"ה אפילו).

כמה טעמים נאמרו להיתר לקחת מורסן:

יש אומרים שאין חוששין שמה מחיטוי ספיחין הם מכיין שפסולת הוא ואינו מאכל אדם — כולי האי לא גזרי: רש"י (פ"ט ה"ה ד"ה ואינו חוששין), פנ"מ (ר"ה מתניתא), תולדות יצחק (ר"ה הצבעין והפסמין). ויש מפרשים שהקלו מפני שהזעי עצמו אסור (משום ספיחין), ולא חוששים שעם הארץ יטרח לסחור במורסן בלבד: חז"א (סי' י ס"ק יב ד"ה ירושלמי), חו"ב (לירושלמי פ"ט ה"ה עמ' קלד).

ועי' זיו היס (פ"ט ה"ה אות יב) שפירש שהתירו רק כדי ג' סעודות (כלעיל ה"ב), ומשום כך לא חשו משום מסירת דמי שביעית לעם הארץ. אך הניח (פ"ט ה"ה סוף ד"ה הצבעין) כתב שמוותר אף ביותר, היות ובמי שאומנתו בכך לא גזרי איסור זה.

3. חז"א (סי' י ס"ק יב ד"ה ירושלמי), ולשיטתו (עי' פ"ד אות ז) שיש איסור ספיחין במאכל בהמה.

4. ערוה"ש (סי' י סעי' כא).

5. הרי"א הרצוג (פסקים וכתבים זעירים סי' טא עמ' רמאדמב ד"ה ובאותו ענין) בדעת הרמב"ם (פ"ח ה"ט). ולשיטתו (עי' פ"ד אות ז) שאין איסור ספיחין במאכל בהמה.

אכילת הפירות שלא בקדושת שביעית⁴. ויש שמשמע מדבריהם שנחשזו אף על עבודות הקרקע⁵.

ויש מי שאומר שהכהנים נאמנים לכל עניני שביעית וגזרו עליהם רק לענין מדומע⁶.

ב. תרומה שנפלה למאה שאין שביעית

"לפיכך סאה תרומה שנפלה למאה סאה של פירות שביעית — תעלה".

יש אומרים שצריך לתת סאה אחרת לכהן בשביעית כמו בכל השנים⁷. ויש אומרים שבשביעית אין צריך לתת אותה לכהן⁸.

ג. תרומה שנפלה לפחות ממאה סאין

"נפלה לפחות ממאה — יקבץ הכל...".

יש אומרים שאף אין למכור את התרומה לכהן חבר⁹. ויש אומרים שאף אין למוכרה פחות מג' סעודות¹⁰, ואף אם הם בפירות שאינם מתקיימים¹¹.

4. ערוה"ש (סי' כט סעי' יט), חז"א (סי' יב ס"ק טז) והסתפק שם אם גזרו עליהם לכל דיני שביעית.

5. ר"ח (סנהדרין כו ד"א ד"ה ר' חייא בר זנוקין וכו'). וכן משמע מרש"י (ר"ה כהן וחוש). ועי' חז"א (סי' יב ס"ק טז ד"ה ר"מ) שהסתפק בדבר. לדעה זו נראה שאסור יהיה למכור לכהן כלי עבודה האסורים בשביעית, וכלעיל (ה"ב).

6. חז"א (סי' יב ס"ק טז ד"ה ר"מ), וכתב שם שגזירות חכמים היתה על המדומע בלבד משום שמקלים הם בדיני שביעית יותר משראל. ועי' לקמן (אות ב).

7. הרמב"ם (תרומות פ"ג ה"א), תוס' (בכורות כב ע"ב ד"ה תעלה ועי' שם ג' השטמ"ק אות לט), תוס' ר"ד (שבת קמב סוף ע"א), ר"ש (תרומות פ"ה מ"ב), רא"ש (פ"ה מ"ב), רדב"ז (תרומות פ"ג ה"א).

טעם הדבר שלא גזרו גם בזה, כתב הצפנת פענח (מתנות עניים פ"ד הכ"ו) שלא נחשדו הכהנים בדבר מועט.

והחז"א (סי' יב ס"ק טז) הסביר שהגזירה היתה רק בתרומה המדומעת בפירות שביעית, ולא גזרו על שאר פירות.

ויש מי שאומר שהטעם הוא שכיון שהעלה אותה וקרא לה שם תרומה, הרי היא ממתנות כהונה, ואין לעכבה אצלו משום חשד שביעית: תוספתא כפשוטה (עמ' 379 הערה 6 והערה 12) עפ"י תרומות (פ"ה מ"א) ורש"י (בכורות כב ע"ב ד"ה תעלה), וכפי שלא אסרו נתינת חלה בשביעית לכהנים, ורק כשתנתן ע"ה חששו. ועי' תוספתא (דמאי פ"ג הכ"א), ירושלמי (דמאי פ"ג ה"א), ערוה"ש (סי' כט סעי' כט).

8. רש"י (סנהדרין כו ע"א ד"ה יעלן, וכן נראה מבכורות כב ע"ב ד"ה תעלה), רש"י (תרומות פ"ה ה"א ד"ה ספיחין, וינתנו לאוכליהן).

טעם הדבר כתב הצפנת פענח (מתנות עניים פ"ד הכ"ו), שהקלו בשביעית משום שהכהנים אינם מקפידים על כמות מועטת שתגרום להם צורך לנהוג קדושת שביעית. ומידי דלא קפדי אין צריך ליתנה לכהן, כדכתב הרמב"ם (תרומות פ"ג ה"א).

9. שו"ת חקני לב (יו"ד ח"ב רעג ע"ב ד"ה יושב) עפ"י תוס' (בכורות לה ד"ה כהני), חז"א (סי' יב ס"ק טז, סי' יז ד"ה סנהדרין).

10. חז"א (סי' יב ס"ק יז ד"ה סנהדרין). ועי' לעיל ה"ו (אות ו) והט"ז (אות ב).

11. ולא התירו אף מכירה אקראית, כי אין פה אלא גוס הפסד פירות שביעית: ערוה"ש (סי' כט סעי' כ), ערוך לנר (סנהדרין כו ע"א ד"ה נחשדו), חז"א (סי' יב ס"ק יז ד"ה סנהדרין).

שבת הארץ

ויש אומרים שמה שמותרין גבאי צדקה ליקח מחשודין על השביעית, הוא דוקא כשזון חשודין לזרוע ולא לאכול, אלא שהם זורעין ומוכרין את התבואה לנכרים. אבל כשהם חשודים לאכול גם כן — אסורים ליקח מהן.⁵

ויש אומרים שדוקא כשהם רק חשודים על השביעית מותר ליקח מהן, מה שאין כן כשהדבר הוא ודאי שהם אוכלין שביעית באיסור — אסור ליקח מהן.⁶

ב. קבלת צדקה בשאר דברים

"... שלא נחשדו ישראל להיות נותנין אלא או מעות שביעית או ביצים הנלקחות בדמי שביעית".

תוספת שבת

ולדעה זו יש אומרים שלא התירו לקבל מהם אלא פת ושאר דברים שאין לחשוש שמהם מחליפי פירות שביעית, אבל גזר שלא לקבל מהם מעות או ביצים שיתכן שנתפסו בקדושת שביעית.⁷ ויש מי שאומר שאעפ"כ מותר לקבל מהם דברי מאכל שאינם מתקיימים זמן רב.⁸

ויש חולקים ואומרים שאף שנחשדו לאכול ולהאכיל חליפי שביעית — מכל מקום

מותר לקבל מהם מעות ושאר דברי מאכל.⁹

5. ^{הקל} ירושלמי (דמאי פ"ג ה"א). וכן פירשו: מהר"א פולדא (ד"ה במקום), מנחת ביכורים (לתוספתא דמאי פ"ג הכ"א ד"ה א"א), חזון יחזקאל (ד"ה א"צ לדקדק). וכ"כ החזו"א (סי' י ס"ק ז' ד"ה ירושלמי) בדעת הרמב"ם, למרות שהשמיט חילוק זה בהלכה. אולם אף החזו"א (שם) החמיר דוקא כשידוע שחשוד על אכילה, ולא בסתם אדם.

טעם ההיתר במקרה זה, כתב היריד"ב (לירושלמי שם ד"ה גבאי) דאם אינם חשודים לאכול, כ"ש שאינם חשודים להאכיל.

6. ^{הקל} רב"ז (פ"ח ה"ב), עפ"י הבנתו בירושלמי (דמאי פ"ג ה"א), תורת השביעית (עמ' תקט ד"ה גבאי). ולדעתם מייירי אף בחשודים גמורים ולא רק בע"ה.

7. פ"מ (דמאי פ"ג ה"א ד"ה נתנו להם), חסדי דוד (דמאי פ"ג הכ"א ד"ה גבאי צדקה), מנחת ביכורים (ד"ה אס נתנו), חזון יחזקאל (ד"ה שלא נחשדו), תוספתא כפשוטה (דמאי עמ' 233 ד"ה שלא נחשדו), ח"ב (לירושלמי דמאי פ"ג ה"א עמ' מז ד"ה אלא או מעות). וכן משמע מהיריד"ב (פ"ח ה"ב).

טעם האיסור מבואר בתוספתא כפשוטה (שם).

8. ערוה"ש (סי' כט סעי' כב), וביאור שם (על שאין צדקה) גורס בתוספתא (דמאי פ"ג הכ"א): "אם נתנו להם פת מותרת". וביאר דדוקא בפת התירו דאין לחוש שמה שמספיקי שביעית הם ורוב הפת היא מתבואת ישישית. ומותר בנוסף לה, רק דברים שאין לחוש שקנאום מדמי שביעית, כגון: בשר, גבינה וחלב.

9. חזו"א (סי' י ס"ק ז' ד"ה ווא) וכתב הטעם משום שהולכים אחר הרוב. עפ"י זה כתב ב"הלכות שביעית" (סי' ט סעי' ז' וכסא דוד ס"ק עג) שאין צדקה גורס בתוספתא (דמאי פ"ג הכ"א): "אפי' אם נתנו להם החסדי דוד (דמאי פ"ג הכ"א ד"ה גבאי צדקה) וזרס בתוספתא (דמאי פ"ג הכ"א): "אפי' אם נתנו להם פת...". ומבאר דפת התירו אף דהוי רק ספק אחד, שמה היא מקמה של השנה ואסורה משום ספיחין שמה משל אשתקד ומותרת. וא"כ בשאר דברים ודאי שיקלו משום דהוי ספק ספיקא, שמה משל אשתקד ואף אם תמצו לומר שהם מהשנה, ותכן שנהגו בהם עפ"י כל דיני שביעית.

הלכה כ

- א. קבלת פת לצדקה מאוכלי שביעית
- ב. קבלת צדקה בשאר דברים
- ג. עיר של אוכלי שביעית
- ד. חלת עם הארץ בשביעית
- ה. קניית פירות שביעית בהקפה
- ו. האוסרים בפירעון לפני האכילה
- ז. המתירים בפירעון לפני האכילה
- ח. האוסרים הלוואת פ"ש בעשירים
- ט. פירעון בפירות שביעית

רמב"ם

גבאי קופה בשביעית לא יהיו מדרקקין בחצרות של אוכלי שביעית,¹ ואם נתנו להן פת — מותרת, ואין חוששין לה שמה מספיקי שביעית היא, שלא נחשדו ישראל להיות נותנין אלא או מעות שביעית או ביצים הנלקחות בדמי שביעית.²

ומותר ללוות מן העניים פירות בשביעית, ומהזרין להן פירות בשנה שמינית.³

- א. קבלת פת לצדקה מאוכלי שביעית
- ב. גבאי קופה בשביעית — לא יהיו מדרקקין בחצרות של אוכלי שביעית.

תוספת שבת
ולדעה זו יש אומרים שמותר ליקח מהם אף כשחשודים לאכול פירות שביעית באיסור.⁴

1. תוספתא (דמאי פ"ג הכ"א) וכדעת תנאים, ירושלמי (דמאי פ"ג ה"א).
2. כג' הירושלמי (דמאי פ"ג ה"א): "אם נתנו להם פת...". עי' פ"מ (דמאי פ"ג ה"א ד"ה נתנו להם), חזון יחזקאל (פ"ג הכ"א ד"ה אס נתנו), ועי' חזו"א (סי' י ס"ק ז' ד"ה ירושלמי) שהוכיח מכאן שסתם ע"ה אינם חשודים לאכול מאיסורי שביעית. ועי' "הלכות שביעית" (סי' ט סעי' ז' וכסא דוד ס"ק עז).
3. ועי' לעיל ה"ד (אות א), שמלבד צרכי צדקה אין היתר לקבל מתנה מן החשוד על השביעית.
4. ע"ז (סב ע"ב).
- פאה"ש (סי' כח, ביש"ר ס"ק לט), וביאר שם שיתכן שמשום כך השמיט הרמב"ם מהלכה את דעת ר"ח בר פפא בירושלמי (דמאי פ"ג ה"א) האוסר לקבל צדקה מחשודים לאכול. וכן דייק בתוספתא כפשוטה (דמאי עמ' 233 ד"ה אין צריכין) מסתימת לשון התוספתא (דמאי פ"ג הכ"א) והרמב"ם (כאן). ועי' לעיל ה"ז (אות א).

טעם ההיתר כתב בפאה"ש (שם) שאין אדם חוטא ולא לו. ועי' ירושלמי (פאה פ"ח ה"ב כ ע"ב): "שאיין אדם עושה בדבר מצוה ערוה" (והג"א שם גורס: עבירה).

מדברי ערוה"ש (סי' כט סעי' כב) והחסדי דוד (דמאי פ"ג הכ"א סוף ד"ה גבאי צדקה), משמע שהמדובר בחשודים על אכילת ספיחין או על אכילת פירות שביעית שלא בקדושה.

כשכלו פירות שביעית קודם שנתנו להמלוים פירות של שמינית בחליפם שלהם.¹⁴ אבל אם לא כלו פירות שביעית והם בעין — חלה על פירות שמינית שנתנו תחתם קדושת חליפי שביעית, ונזהג בהם כל חומר דמי שביעית. ואם כלו — הוא הדין דבשביעית עצמה יכולין לפרוע בפירות של שישיית, ולא תחול עליהן קדושת חליפי שביעית.¹⁵

תוספת שבת
וּיש אומרים שאף אם ייחד את הפירות לפירעון שכלו פירות השביעית — הרי הם נתפסים בקדושת שביעית.¹⁶

2. המחזירים בפירעון לפני האכילה

וּיש מי שמשמע מדבריהם שאף אם הפירות בעין, אלא שנמסרו לאדם אחר — לא חלה קדושת שביעית על הפירעון.¹⁷ ויש מי שמשמע מדבריהם שאף אם הפירות ברשותו לא חלה קדושת שביעית על הפירעון אם משלם לאחר זמן, כשהקנין חל בלא הכי.¹⁸ לדעה זו יש מי שאומר שאם המוכר אינו מאמין לקונה עד שישלם — חלה קדושת שביעית על הפירעון.¹⁹

14. רש"י (עו"ב ע"ב ד"ה יאות), תוס' ר"ד (ד"ה יאות), המב"ן (ד"ה יאות), תוס' ר"י מפרי"ש (ד"ה ופרעו), ר"ן (לר"ף, דף ל ע"ב ד"ה ואמר, סד"ה ומאמרנין), מאירי (ד"ה היו), מהר"י קורקוס (פ"ח ה"כ), ערוה"ש (סי' כט סעי' כה), שו"ת משיב דבר (סי' נו, קונטרס דבר השמיטה בסופו, תשובה רביעית ד"ה ע"ד מסחר האתרוגים). ספר השמיטה (עמ' מב סעי' ג).
15. תקל"ב תוס' (עו"ב ע"ב ד"ה יאות), מהר"י קורקוס (פ"ח ה"כ), פאה"ש (סי' כח סעי' ז), ערוה"ש (סי' כט סעי' כד).
16. תוס' ר"ד (עו"ב ע"ב ד"ה יאות), רשב"א (ד"ה אמר), ריטב"א (ד"ה אמר), מאירי (ד"ה היו). התוס' (עו"ב ע"ב ד"ה יאות) והרדב"ז (פ"ח ה"כ) מעירים שהותר זה אמור כשיש לקונה פירות לפירעון מיד, דאל"ה יש בו משום אבק ריבית.
17. בית רידב"ז (סי' ט סעי' י בהג"ה לפאה"ש), ספר השמיטה (עמ' מב הע' 13) אך הקל למעשה רק בשעה"ד. וכן משמע מהתוס' (עו"ב ע"ב ד"ה יאות) בשם רבי אלהנן, שכ"כ לענין חליפי ע"ז.
18. חזו"א (סי' י ס"ק יג ד"ה והכא, במש"כ דבהקפה) וכתב להקל בשביעית בזה"ל, כדם צינן (פרק טז סעי' ז). וכן משמע מהתוס' (עו"ב ע"ב ד"ה יאות) בשם רבינו יצחק, וכן מהרא"ש (ע"ז פדק ה סי' ב, וצ"ע בדבריו בשם הרמב"ם) (עו"ב ע"ב ד"ה יאות) שכלל לענין חליפי ע"ז.
19. ועיי' חזו"א (סי' יד ס"ק ה ד"ה והא) שכתב שהלוקח פירות ע"מ לשלם מיד — נחשב כמקח גמור לענין תפיסת דמי שביעית.

וְעיי' רש"י"ס (פ"ח ה"ז ד"ה שתי תמרא) שמתיר לשלם מיד אם לקח במתנה ונתן מתנה בתמורה. ועיי' תבונה (שם), הערת המהדיר אות ג, ולעיל פ"ז ה"י (אות ט).

19. חזו"א (סי' י ס"ק יג ד"ה במש"כ דבהקפה, במש"כ באינו, מש"כ) עפ"י נתינת"מ (סי' צה, ביאורים ס"ק ג) שהקונה בהקפה ולא שילם — המקח בטל.

ג. עיר של אוכלי שביעית

עיר שכל תושביה אוכלי שביעית, יש מי שאומר שאין לגבות מהם לצורך צדקה כלל.¹⁰ ויש אומרים שבעיר זו יש להקל יותר, משום פרנסת עניים.¹¹

ד. חלת עם הארץ בשביעית

יש אומרים שאסור לכהן לקבל חלה מעם הארץ בשביעית.¹² ויש אומרים שחייב לקבל ממנו אף שאסורה לו באכילה מחמת איסור ספיחין, אך יעשה את ההפרשה בעצמו כדי שלא תהיה ההפרשה בטומאה. ותיקנו כך מחשש שעמי הארץ יימנעו מלהפריש חלה בשביעית ויכשלו באיסור מיתה.¹³

ה. קניית פירות שביעית בהקפה

"ומותר ללוות מן העניים פירות שביעית, ומחזירין להן פירות בשנה שמינית".

1. האוסרים בפירעון לפני האכילה

שבת הארץ

ומה שמוותר ללוות פירות מן העניים בשביעית ולהחזיר להם בשמינית פירות שמינית, ואין קדושת חליפי שביעית חלה על הפירות של שמינית — היינו

10. ערוה"ש (סי' כט סעי' כג), עפ"י גירסתו בתוספתא (דמאי פ"ג הכ"א): "צריכין לדקדק".
11. מנחת ביכורים (דמאי פ"ג הכ"א ד"ה אין צריכין), מצפה שמואל (דמאי פ"ג אות א*), תוספתא כפשוטה (דמאי עמ' 233 ד"ה אם היתה), "הלכות שביעית" (סי' ט סעי' יז וכסא דוד ס"ק עא), ומקורם מלשון התוספתא (דמאי פ"ג הכ"א) כגירסת הדפוסים: "אין צריך לדקדק...". וכן למדו בדעת הרמב"ם בהלכה זו שלא חילק.
12. תוספתא (דמאי פ"ג הכ"א) וכג"י: "כהנים גובין בטהרה צריכין לדקדק באוכלי שביעית. ובהגהות הגר"א (אות ט) הגירסה היא: "מקבלים בטהרה".
13. בירושלמי (דמאי פ"ג ה"א) הגירסה היא: "ומגבלין בטהרה". וכן במנחת ביכורים (ד"ה הכהנים) ובערוה"ש (סי' כט סעי' כג). ערוה"ש מוסיף שמיידי ככהנים תבנים, דאי מיידי בכהן חשוד על השביעית — הרי בין כך הוא גם חשוד על הטהרות (עלל ה"ה), ואין סומכין על גיבולו בטהרה. ותמה למה השמיט הרמב"ם דין זה.
13. עיי' ירושלמי (דמאי פ"ג ה"א), שיש תנא דס"ל שאין צריכים לדקדק, וטעמו שאם לא יגבולו להם הכהנים אזי יכשלו באכילת עיסה בלא הפרישת חלה שהוא במיתה. ועיי' מנחת ביכורים (דמאי פ"ג הכ"א ד"ה כהנים) ותוספתא כפשוטה (דמאי עמ' 233 ד"ה הכהנים).
13. עיי' ירושלמי (דמאי פ"ג ה"א), נאמר: "...משמרה עד ערב פסח וטורפה". ופירשו הפנ"מ (דמאי פ"ג ה"א דין הפרשת חלה מעיסה של שביעית עי' שביעית (פ"ט מ"ט), בבורות (יב ע"ב), ירושלמי שביעית (פ"ט ה"א), ר"מ (פ"ט מ"ט), שו"ת תשב"ץ (רו"ב סי' רמז), רע"ב (פ"ט מ"ט), תני"ט (פ"ט מ"ט), תפא"י (פ"ט אות ס"א), תוס' חדשים (פ"ט מ"ט), חידושי מהר"י"ח (פ"ט מ"ט), משנ"ד (פ"ט מ"ט), שו"ת נוב"י (מהד"ת יו"ד סי' כא), שו"ת חת"ס (ח"י), ליקוטים סי' זי, שו"ת אוזיער (ח"ב יו"ד סי' לח), שו"ת מהרש"ם (ח"י סי' קכז), שו"ת הר צבי (או"ח ח"ב סי' קיא), שו"ת שרידי אש (ח"ב סי' לא), שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סי' קנד).

3. האוסרים הלואות פ"ש בעשירים

כתי"ק
והא דמותר ללוות מן העניים פירות שביעית ומחזירין להם פירות בשנה השמינית — יש אמרים דדקא לעניים הדיור ולא לעשירים.²⁰

4. פירעון בפירות שביעית

שבת הארץ

ונראה שאסור להחזיר פירות שביעית אם כלו הפירות הראשונים, משום שאסור לפרוע חוב מדמי שביעית,²¹ אבל אם לא כלו — הוי כמחליף פירות שביעית בפירות שביעית, ולא מצינו איסור בחליפין כל שאינו דרך סחורה.²²

תוספת שבת

ויש אומרים שאף אם כלו הפירות הראשונים מותר, כי חוב הנוצר מקניית פירות שביעית, מותר לפרעו בפירות שביעית ובדמיהן.²³

20. עפ"י רדב"ז (פ"ח ה"כ), ערוה"ש (סי' כט סעי' כח).
21. לדעת הרב זצ"ל אסור לפרוע בד"ש חוב הבא מקניית פירות שביעית. וכן כתבו ספר השמיטה (עמ' לו והע' 6), "הלכות שביעית" (סי' ז, כסא דוד ס"ק נט). ועי' פ"ו ה"י (אות א, יא).
22. עי' פ"ו ה"י (אות י).
23. רידב"ז (בית רידב"ז סי' ז סעי' י בהג"ה לפאה"ש, תוס' רי"ד דמאי פ"ג ה"א ד"ה ונראה, ועפ"ז). וכ"כ בצפנת פענח (מתנ"ע פ"ו ה"ז ד"ה מעשר) לענין מעשר עני.

פרק תשיעי

הלכה א

מצות עשה להשמיט המלוה בשביעית, שנאמר שמוט כל בעל משה ידו. והתובע חוב שעברה עליו שביעית, עבר על לא תעשה, שנאמר לא יגוש את רעהו.

הלכה ב

אין שמיטת כספים נהגת מן התורה בשביעית, אלא בזמן שהיובל נהג, שיש שם שמיטת קרקע. שדרי ישוב הקרקע לבעליו בלא כסף. ודבר זה קבלה הוא, אמרו חכמים בזמן שאתה משמיט קרקע אתה משמיט כספים, בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ, ובזמן שאין שם שמיטת קרקע אין אתה משמיט כספים בשביעית אפילו בארץ.

הלכה ג

ומדברי סופרים שתדא שמיטת כספים נהגת בזמן הזה, בכל מקום, ואע"פ שאין היובל נהג, כדי שלא תשתכח תורת השמטת כספים מיישראל.

ויש אומרים¹ שאין² שמיטה נהגת בזמן הזה כלל, ומה שהיה נהוג גם אחר חורבן בית שני, זה היה רק כל זמן שהיה בית דין לקדש שנים, אבל מאז שאין לנו בית דין המקדש שנים, לקדש את היובל, לפחות בקדושה של דברי

1. תקל"ג רז"ה (בה"ת שער מ"ה ס"ד ור"ג) גטין פ"ד.

2. "ענין לעיל פ"ד הכ"ה.

הלכה ה

שחט את הפרה וחלקה על דעת שהיום ראש השנה של מוצאי שביעית, ונתעבר אלול, ונמצא אותו היום סוף שביעית, אברו הדמים, שהרי עברה שביעית על החוב.

ויש אומרים⁷ שחוב כזה, שנתחייב בשביל שלקח בשר וכיוצא בזה, אינו משמט, מפני שזו הקפת החנות היא, והקפת החנות אינה משמטת. ויש נוטים לומר⁸ שאין זו נקראת הקפת החנות לענין זה שאינו משמט, שאינה נקראת הקפת החנות כי אם כשלקח ממנו איזו פעמים, שאז אינו נקרא חוב כי אם כשזקף עליו במלוה, אבל כל זמן שלא לקח ממנו כי אם פעם אחת, אפילו הקיפו בחנות אין זה בכלל הקפת החנות לענין זה, שאינו משמט, ואינו צריך זקפת מלוה, אלא הרי זה משמט ככל החובות. ויש מי שאומר⁹ שאם לקח ממנו בהקפה בחול, כיון שהיה יכול לקחת ממנו בדמים ולקח בהקפה, הרי זו נקראת הקפת החנות שאינה משמטת, אבל אם לקח ממנו כיום טוב, כיון שבזמן ההקפה אסור לפורע מפני שהוא יו"ט, ואילו לא היה יו"ט היה פורעו מיד, אין זו הקפה, ומתוך כך היא משמטת ככל החובות. ויש אומרים¹⁰ שאינה נקראת הקפת החנות אלא בחנוני, שדרכו למכור בהקפה אבל מי שאין דרכו להקיף, אף על פי שחלק לשעתו בלא דמים, ונשארו הלוקחים חייבים לו, אין זה נקרא הקפת החנות, ודינו ככל החובות שמשמטים. ויש אומרים¹¹ שהקפת החנות שאינה משמטת אינה כי אם כשהקיף על זמן ארוך שנה או שנתיים, שדומה הדבר כאילו הלווה מפורש עד אחר שביעית, שאין השביעית משמטתו לדעת רבים, אבל כל הקפה שדרך לתבוע מיד הרי היא ככל החובות, ששביעית משמטתו.

7. תקל"ח רב"ד (השנה פ"ט מ"ה).
8. תקל"ט כס"מ (פ"ט מ"ה).
9. תקפ"ב שם.
10. תקפ"א רב"ז (פ"ט מ"ה).
11. תקפ"ב ב"י (ח"מ סי' ס"ז סי"ט).

סופרים, אין שביעית נוהגת כלל אפילו מדרבנן. ויש אומרים³ שבמקומות הרוקנים מא"י אין שביעית נוהגת בזה"ז. ויש אומרים⁴ שבמקום שנהגו לגבות בשטרות שעברו עליהם שביעית אין מוחין בידם בזמן הזה, אלא מניחין אותן כמנהגם. ובדרוזותינו הוחזרה עטרה ליושנה בהרבה קהלות, לשמור לעשות פרוזבול כתקנת הלל גם בחו"ל, וקל וחומר בארץ ישראל שנהגין בזה הרבה.

הלכה ד

אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה, שנאמר: מקץ שבע שנים תעשה שמיטה, וזה דבר השמיטה, שמוט וכו', ושם הוא אומר: מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות, מה שם אחר שבע, אף השמיטת כספים אחר שבע. לפיכך המלוא את הכירו בשביעית עצמה גובה חובו כל השנה, וכשתשקע המה כלילי ראש השנה של מוצאי שביעית אבר החוב.

ויש אומרים⁵ שמה שאין שביעית משמטת אלא בסופה, הוא רק לענין שאם מחזיר החוב אחר שעברה שביעית חייב המלוה לומר משמט אני, כדי לקיים זה דבר השמיטה, וכל זמן שלא אמר הלוה "אף על פי כן" אסור לו לקבל ממנו את חובו, כמו שיתבאר להלן בדברינו, וזה אינו מחויב כי אם על ידי שמיטתה של סוף שביעית, שהיא משתשקע החמה כליל ראש השנה של מוצאי שביעית, אבל האיסור לנגוש את החוב, בין על ידי עצמו בין על ידי בית דין, הוא נוהג כל שנת השביעית, ומשנכנס ליל ראש השנה של שביעית אסור לתבע את החוב. ויש אומרים⁶ שאפילו לדעה זו אין איסור זה אמור אלא על המלוה שלפני שביעית, שכיון שנכנסה שביעית אסור לתבוע אותה, אבל מלוה שנעשתה בשביעית עצמה חכל מודים שהוא מותר לגבות כל שנת השביעית, ואינה משמטת גם לענין תביעה כי אם בסוף השביעית, דיינו משתשקע החמה כליל ראש השנה של שמיטת.

3. תקל"ד תר"ד (ח"א סי' ש"ד).
4. תקל"ה רא"ש (תשרי כלל ס"ד סי' ד' וכלל ע"ז סי' ב').
5. תקל"ו רא"ש (גטין פ"ד סי' כ').
6. תקל"ז ב"י (ח"מ סי' ס"ז סל"ב) (כה"ג ה' שמיטה לבי" סניא).

שביעית אחר כך הרי זו משמטת, שהרי מאחר שנשא כבר¹⁹ ניתנה להחבת כב"ד וקרי ביה לא יגוש. מי שהיה²⁰ שותף עם חבירו והיו מתעסקים בסחורות ובשטרות, ונשאר ביד אחד מהשותפים, אין שביעית משמטתו, שאין שביעית משמטת אלא מלוה. והוא הדין²¹ אם כבר כלו אצל השותף כל חפצי השותפות ואין לו כלל במה לשלם, כי אם שילוח ממקום אחר, מכל מקום אינו משמט, הואיל ותחילתו אינו מלוה רק משותפות, וכן כל דבר שאינו מלוה רק שמכר לו דבר ולא קבע זמנו לשלם, אחר שביעית, מכל מקום אין שביעית משמטתו כיון שאין תחילתו מלוה. ערב²² שפרע למלוה וקודם שפרע הלוח להערכ הגיע שנת השמיטה הרי זה משמטת.

הלכה ז

במה דברים אמורים, שביעית משמטת את השבועה, בשבועת הדיינין, וכל כיוצא בה, מדרברים שאם יודה בהן שביעית משמטת, אבל שבועת השומרין והשותפין וכיוצא בהן משבועות שאם יודה ישלם, הרי זה ישבע אחר השמטה.

שכיון שאין השביעית משמטת את גוף החוב שלהן, הוא הדין שאינה משמטת את שבועתן.

הלכה ח

הלוחו ותבעו וכפר בו, והניעה שמטה והוא בכפירתו, והודה אחר שעברה שביעית, או שבאו עליו עדים אחר השביעית, אין השביעית משמטת.

19. הדי"מ (ה' זכיה ומתנה פ"ז ה"ג) תקמ"ח
20. תש"י הרא"ש (כלל ע"ז סי' ג'). תקמ"ט
21. תוס' ור"ן כתובות פ' אע"פ. תק"ז
22. ת' הגאונים והרשב"א (ד"ח מ"שדים ח"ב נתיב ז'). תקמ"א

הלכה ו

שביעית משמטת את המלוה, ואפילו מלוה שבשטר שיש בו אחריות נכסים, הרי זה משמט, ואם סוים לו שדה בהלואתו אינו משמט. והשביעית משמטת את השבועה, שנאמר לא יגוש מכל מקום, לא לשלם ולא להשבע.

ויש אמרים¹² שביעית כיומן הזה שהיא דרבנן, אינה משמטת מלוה שבשטר שיש בו אחריות נכסים. ויש מ"ל¹³ שדבריהם נוטים לומר שלדעה זו גם כן אין לסמוך על זה כי אם בשטרות שהאחריות מפורשת בהן, אבל אם אין האחריות מפורשת, אף על גב דקיי"ל אחריות טעות סופר היא, ודין שטר שאין כתוב בו אחריות שזה לגבות בו מן המשועבדים לדין שטר שכתוב בו אחריות, מכל מקום אין כח השטר, שאין האחריות מפורשת בו, גלוי כל כך עד שנוכל לומר שלא יש צורך לנגוש בו, באופן דלא קרינן ביה לא יגוש, כמו שאנו אומרים סברא זו בשביעית בזמן הזה, לדעה זו, בשטר שאחריות מפורשת בו. ויש מי שנראה מדבריהם¹⁴ שאין חילוק בדבר, וכל זמן שאנו דנין אחריות על פי שטר זה דינו כדין שטר שיש בו אחריות גם לענין שביעית, ולפי זה הוא נוהג גם כן לענין זה שאינו משמט בזמן הזה, כי אם משמט בשטר שאינו באחריות, או כשמחל לו שיעבוד הנכסים וסיים לו שדה בהלואתו, שאינו משמט. ויש אומרים¹⁵ שהוא דוקא כשא"י לסלקו, והמשכנתא¹⁶ במקום שדרכם לסלק את המלוה בכל עת שיביא מעותיו, שביעית משמטת, ובמקום שאינו יכול לסלקו עד סוף זמנו אין שביעית משמטת, ואפילו אם אינו יכול לסלקו רק יום אחד מקרי אתרא דלא מסלקי¹⁷. מי שיש לו עיסקא משל חבירו שביעית מסלקת פלגא שהיא מלוה. השושבינות אין שביעית משמטתה, ודוקא¹⁸ כשלא עברה שביעית מאחר שנשא המשלה הראשון, אבל אם עברה

12. תקמ"ב
13. תוס' גיטין ל"ז. תקמ"ד
14. תוס' שבועות ל"ז. תקמ"ה
15. תוס' (שם). תקמ"ו
16. תוס' (ש"ע חו"מ סי' ס"ב). תקמ"ז
17. תוס' (שם ס"ג). תקמ"ח
18. תוס' ב"ב (קמ"ה:). תקמ"ח

הלכה יא

הקפת החנות אינה נשמטת, ואם עשה אותה מלוח נשמטת. שבר שריר אינו נשמט, ואם זקפו עליו מלוח הרי זה נשמט.

הלכה יב

קנסות של האונס, והמפתח, והמוציא שם רע, אינם נשמטין, ואם זקפן במלוח נשמטין. ומאימתי נזקפין במלוח משעת העמדה בדיו.

הלכה יג

המגרש את אשתו קודם השמיטה אין כתובתה נשמטת, ואם פגמה אותה או זקפתה עליו במלוח נשמטת.

הלכה יד

המלוח על המשכון אינו משמט, והוא שיהיה החוב כנגד המשכון, ואם היה יתר משמט היתר על המשכון.
ויש אומרים²⁷ שאפילו היתר על המשכון אינו משמט.

הלכה טו

המוסר שפרותיו לבית דין ואמר להם אתם גבו לי חובי זה, אינו נשמט. שנאמר ואשר יהיה לך את אחיך, וזה בית דין תובעין אותו. וכן בית דין שחתכו את הדין, וכתבו איש פלוני אתה חייב

27. תקנה (רא"ש גיטין פ"ד סי"ז).

אבל²³ אם הודה אחר שכפר קודם שעברה סוף שביעית, משמטת. אם לוח²⁴ ממנו ערב שביעית, ולמוציא שביעית נעשה לו שותף או ארס, אין מגלגלין עליו שבועות הלואה דערב שביעית, אף על פי שהוא חייב שבועה מצד השותפות או האריסות של עכשיו. אבל נעשה לו שותף או ארס ערב שביעית וחלקו, ולמוציא שביעית לוח הימנו ונתחייב לו על ההלואה, בין שבועות התורה בין שבועה דרבנן, מגלגלין עליו, שאין שביעית משמטת כי אם מלוח ולא שותפות ואריסות וכיוצא בהן, ולא את שבועתו. מי שהחייב²⁵ לחבירו ונשבע לשלם לו, כל דבר שהשביעית משמטתו פטור גם מכח השבועה, שלא נשבע לשלם אלא כל זמן שהחייב מן הדין. תבעו ממון²⁶ וכפר והביא עדים והיבטוהו כ"ד וכתבו לו פס"ד הוי כגבוי ואינו משמט.

הלכה ט

המלוח את חבירו וקבע לו זמן לעשר שנים אינו משמט, אף ע"פ שהוא בא לדי לא יגוש הרי הוא עתה אינו יכול לנגוש. התנה עמו שלא יתבענו, שביעית משמטת.

הלכה י

המלוח את חבירו והתנה עמו שלא תשמטנו שביעית, הרי זה נשמט, שאינו יכול לבטל דין השביעית, התנה עמו שלא ישמט הוא חוב זה, ואפילו בשביעית, תנאו קיים שכל תנאי שבממון קיים, ונמצא זה חייב עצמו בממון שלא חייבה אותו תורה בו, שהוא חייב.

23. תקנה (שו"ע שם).

24. תקנה שבעות (מ"ה:).

25. תקנה מודה"ק (שורש פ"א ענף ג').

26. תקנה טור (ח"מ סי' ס"ז סי"ח).

הלכה יח

זה הוא גופו של פרוזבול, מוסר אני לכם פלוני ופלוני הדיינין שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי שאנבנו כל זמן שארצה. והדיינין חותמין מלמשה או העדים.

הלכה יט

אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, אם אין קרקע ללוה מוכה לו המלה כל שהוא בתוך שדהו, אפילו קלה של כרוב. השאילו מקום לתנור או לכירה כותבין עליו פרוזבול, היתה לו שדה ממושכנת כותבין עליה פרוזבול.

הלכה כ

וכותבין לאיש על נכסי אשתו, וליתומים על נכסי אפטרופיו. אין לו קרקע ולערב יש לו קרקע, כותבין עליה פרוזבול. היה לו חוב על חבירו ויש לחבירו קרקע, הואיל והוא תחת שיעבודו כותב עליו פרוזבול.

הלכה כא

אחר שלא מחמשה צריכים פרוזבול לכל אחד ואחד. וחמשה שלוו מאחד דיו פרוזבול אחד לכולן.

הלכה כב

כתב הפרוזבול תחלה ואח"כ הלוח, אינו מועיל, אלא משמיט, עד

ליתן לוח כך וכך, אינו נשמט, שזה כגבוי הוא וכאלו בא לידו ואינו כמלוה.

הלכה טז

כשראה הלל הזקן שנמנעו העם מלהלוות זה את זה, ועוברין על הכתוב בתורה, השמר לך פן יהיה דבר וגו', התקין פרוזבול כדי שלא ישמט החוב עד שילוו זה את זה. ואין הפרוזבול מועיל אלא בשמיטת כספים בזמן הזה שהיא מדברי סופרים, אבל שמטה של תורה אין הפרוזבול מועיל בה.

ויש אומרים²⁸ שהפרוזבול מועיל אף בשמיטה של תורה, משום שהפקד בית דין הפקר.

הלכה יז

אין כותבין פרוזבול אלא בית דין חכמים גדולים ביותר, כבית דינו של רבי אמי ורבי אסי, שהן ראויין להפקיע ממון בני אדם, אבל שאר בתי דינין אין כותבין.

ויש אומרים²⁹ שכל בית דין חשוב, דהיינו שלשה שבקאיאם בדיני פרוזבול ויודעים ענין שמיטה, והמחוס רכים עליהם באותה העיר, כותבים פרוזבול. ויש אומרים³⁰ כל בית דין של שלשה כותבין פרוזבול, אף על פי שלא המחוס רכים עליהן.

28. תק"ז רב"ד (השגה פ"ט הט"ז).
29. תק"ז ת"ר ור"ן גיטין (ל"ז ע"ב).
30. תק"ח טור (שם סכ"א).

הלכה כו

מען הנתבע ואמר מלוח י"ש לו אצלי, והתובע אומר לא כי אלא הקפת החנות היא, שאינה נשמטת, שהרי לא זקפתיה מלוח, הרי זה נאמן. שאם ידעה יאמר מלוח היתה ופרוובול היה לי ואבר. שכיון שתקנו חכמים פרוובול חזקה היא שאין אדם מניח דבר מותר ואוכל דבר אסור.

הלכה כז

הלמדי חכמים שדלוו זה את זה, ומסר דבריו לתלמידים ואמר מוסר אני לכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, אינו צריך לכתוב פרוובול, מפני שהן יודעים שהשמטת כספים בזמן הזה מדבריהם, ובדברים בלבר היא נדחית.

הלכה כח

כל המחזיר חוב שעברה עליו שביעית רוח חכמים נודה הימנו, וצריך המלוח לומר למחזיר משמיט אני, וכבר נפסרת ממני. אמר לו אע"פ כן רצוני שתקבל, יקבל ממנו. שנאמר לא יגוש ודרי לא נגש. ולא יאמר לו בחובי אני נותן לך, אלא יאמר לו שלי הם, ובמתנה אני נותן לך.

הלכה כט

החזיר לו חובו ולא אמר לו כן, מסבב עמו בדברים עד שיאמר לו שלי הם ובמתנה נתתם לך. ואם לא אמר לא יקבל ממנו אלא יטול מעותיו וילך לו.

שיכתוב הפרוובול אחר שהלוח. נמצאת אומר, שכל מלוח הקודמת לפרוובול אינה נשמטת בפרוובול זה, ואם הפרוובול קודם למלוח הרי זו נשמטת.

הלכה כג

לפיכך פרוובול המוקדם כשר, והמאוחר פסול. כיצד כתב הפרוובול בניסן והקדים זמנו מאדר כשר, שהרי הורע כחו שאינו משמיט אלא עד אדר. אבל אם איחר זמנו וכתבו מאייר פסול, שהרי מייפה כחו, שהוא אינו משמיט עד אייר שלא כדן. שאין דינו שלא ישמיט אלא עד ניסן, בשעת מסירת הדברים לבית דין.

הלכה כד

המוציא שטר חוב אחר שביעית ואין עמו פרוובול, אבר חובו. ואם אמר היה לי ואבר נאמן, שמומן הסכנה ואילך בעל חוב גובה שלא בפרוובול. ולא עוד אלא שכשיביא בעל חוב את שטרו, או כשיביא לתבוע במלוח על פה, אומרים לנתבע שלם לו. ואם מען הנתבע ואמר איה פרוובול שלי, אומרים לתובע היה לך פרוובול ואבר. אם אמר כן היה נאמן, ואם הודה שלא כתב פרוובול אבר חובו. והיתומים אינן צריכין פרוובול.

הלכה כה

היציא פרוובול, ופען הנתבע ואמר מלוח זו שהוא תובע אחר פרוובול זה היתה, והתובע אומר קודם פרוובול היתה, התובע נאמן. שאילו אמר היה לי ואבר נאמן, ואף ע"פ שאין אנו יודעין זמן הפרוובול שאבר.

הלכה ל

מי שנמנע מלהלוות את חבירו קודם השמטה, שמא יתאחר החוב אצלו וישמט, עבר בלא תעשה, שנאמר השמר לך וגו'. ורמא גדול הוא, שהרי הזהירה תורה עליו בשני לאוין. שנאמר השמר לך פן וגו', וכל מקום שנאמר השמר, או פן, או אל, הרי זו מצות לא תעשה. והתורה הקפידה על מחדשה רעה זו, וקראה אותו בלעל, והרי הוסיף הכתוב להזהיר ולצוות שלא ימנע אלא יתן, שנאמר נתן נתן לו ולא ידע לבכך בתוך לו וגו'. והבטיח הקב"ה בשכר מצוה זו בעולם הזה, שנאמר כי בגלל הדבר הזה יברכך וגו'.

קונטרס אחרון

תוכן ענינים

סי' א —

719	1. בענין שביתת הארץ בשביעית	סי' ב —
728	2. המשך בירור הדברים בכח קנין לנכרי להפקיע דין שביעית	סי' ג —
731	3. בענין שביתת הארץ בעבודת האילן	סי' ד —
735	בענין חרישה בשביעית, דאורייתא או דרבנן, ופרטי גדריה	סי' ה —
740	אילן שבתוך הבית	סי' ו —
742	דין שביעית בהקדש ובהפקר	סי' ז —
742	ביאור לשון הרמב"ם: החופר או החורש לצורך הקרקע	
743	גדרי נטיעה וזריעה באילנות	
	עפ"י דברי הרמב"ן, איסור עבודה בקביעות בכל השנים גם במלאכות דרבנן — הוא דאורייתא, יישוב דעת הרמב"ם עפ"י	
744	זה בקריבה דעריות	סי' ח —
747	בענין נטיעת אילן סרק	סי' ט —
	בענין תלישת פירות לטובת האילן, ובדין פסי"ר בדשא"מ בשביעית	
748		סי' י —
750	בענין עבודת אוקמי אילנא הנעשית בגוף האילן	סי' יא —
752	בענין שני מיני הזמירה	סי' יב —
762	באיסור עבודת לאוקמי בשביל הגידולים של שנה זו	סי' יג —
762	גדרי מלאכת עידור	סי' יד —
763	גדרי קנס למוצ"ש בחורש בשביעית	סי' טו —
764	גדרי קנס למוצ"ש במעביר קוצים ומסקל אבנים בשביעית	סי' טז —
765	ביאור ד' הרמב"ם בדין הוצאת זבלים ואשפתות	סי' יז —
766	ביאור ד' הראב"ד עפ"י הירושלמי, בדין ספיחי שביעית	סי' יח —
767	חילוקי אתרוג ותפוז ולימונים בשנת גידולם	סי' יט —
767	גדרי השינויים — בחילוק הרמב"ם והר"ש — בעקירת ירקות	סי' כ —
768	בענין פירות של נכרים	סי' כא —
773	אם יש מצוה באכילת פירות שביעית	סי' כב —
774	פרטי זהירות בהפסד ובמיעוט אכילה של יין שביעית	סי' כג —
774	בענין סחורה והוצאת פירות שביעית לחו"ל	סי' כד —
777	דין אתרוג לזמן הביעור	סי' כה —
778	נטילת ידים לפירות שביעית	סי' כו —
778	בענין איסור מלוגמא בפירות שביעית	סי' כז —
	ביאור שיטת הרא"ם בספר יראים בענין כפיית כ"ד להשמטת מלוה	
779		

א

1. בענין שביתת הארץ בשביעית
2. המשך ברור הדברים בכח קנין לנכרי להפקיע דין שביעית
3. בענין שביתת הארץ בעבודת האילן

1. בענין שביתת הארץ בשביעית

לפ"א ה"א אות א' ב'

לשון הרמב"ם במנין המצות: א' שתשבות הארץ בשביעית ממלאכתה. תלה את השביתה בארץ, ומזה נראה כדעת רש"ל ומנ"ח, שיש איסור בעבודת הארץ אפילו אם נעבדת ע"י נכרים. ולפ"ז, לא רק שיש איסור תורה אם ישראל עושה את עבודת הארץ ע"י פועלים נכרים. אלא שגם אסור להניח נכרים לעבוד, שהרי בזה שהם עובדים הם מבטלים אותנו ממ"ע דשביתת הארץ. וי"ל עוד שמ"ע דושבתה הארץ, אם נאמר שהיא בפני עצמה אינה שייכה דוקא על בעל השדה אלא היא מצוה כללית לכל ישראל, לפ"ז כל מי שעובר עבירה ועושה עבודת הארץ בשביעית לא רק שהוא בעצמו עובר על עשה ול"ת, אלא הוא מכשיל בזה את כל ישראל, שהכל מבטלים על ידו את מצות ושביתה הארץ. אמנם ישנן כמה הוכחות, המורות שא"א לומר כן. חדא מהא דתנן (פ"ד מ"ג) שחוכרין נירים מן הנכרים בשביעית ומחזיקין ידי נכרים בשעת עבודתם, ואם נאמר, שיש איסור לישראל במה שהנכרי עובד, לא מסתבר כלל שיהיה מותר להחזיק ידיו וק"ו לחכור נירין ממנו, שע"ז הוא גורם לו להתחזק בעבודתו, וק"ו לפי דברי הירושלמי (פ"ד ה"ג), שמותר לומר לו: חרוש בה טבאות ואנא נסב לה מינך בתר שמיטתא. אמנם אפשר לומר, שבזה עצמו חולקים הם שם בירושלמי, בפירוש של מחזיקין ידי נכרים בשביעית, חד אמר "חרוש בה טבאות ואנא נסב לה מינך בתר שמיטתא" וחד אמר "אישר", דלהכי ס"ל מ"ד אישר, שרק זה מותר לומר לו, אבל לחזק את ידיו ממש בעבודה אסור, משום שאע"פ שאין הנכרי מצווה על שביתת הארץ מ"מ, כיון שישראל עובר בכללות על מצות שביתת הארץ, במה שהשביתה מתבטלת ע"י נכרים,

ע"כ אסור הוא לגרום בדבורו שיעבוד הגוי את הארץ. ולפי זה הי' אפשר לומר, שהרמב"ם שפסק (בפ"ח ה"ח) כמ"ד "אישר", אבל "חרוש בה טבאות" אוסר לומר לו, - שכן מדייק לשונו שם: "מחזיקין ידי נכרים בשביעית בדברים בלבד, כגון שראהו חורש או זורע אומר לו: תתחזק או תצליח, וכיוצא בדברים אלו, מפני שאינם מצווים על שביתת הארץ", - הוא מפני שרצה להוציא, שאסור לומר לו "חרוש בה טבאות ואנא נסב לה מינך בתר שמיטתא", ויש לומר דמהאי טעמא הכריע כמ"ד דמחזיקין ידי נכרים הוא רק אישר, משום דס"ל דעובר ישראל על שביתת הארץ ע"י עבודת הנכרי, שמ"מ הארץ אינה שובתת. והדבר מוכרע מסוגיא דגיטין (ס"ב א'), דמפרשין ד"מחזיקין ידי נכרים" הוא "אחזוקי בעלמא", דהיינו "אחזוקו" לרב יהודה או "אשרתא" לרב ששת, אבל לומר "חרוש בה טבאות ואנא נסב לה מינך בתר שמיטתא", שהוא גורם לו בדיבורו שירחיב את עבודתו יותר, זה אסור. ואע"ג דמדברי התוס' שם, ד"ה אשרתא, נראה שהי' בדעתם לפרש שבכלל אשרתא אפשר להכניס ג"כ "חרוש בה טבאות", מ"מ נראה שהרמב"ם לא פירש כן והוא סובר דאחזוקו או אשרתא לבד מותר ולא "חרוש בה טבאות". והיינו דלטעמיה אזיל שיש בזה איסור לישראל בעבודתו של נכרי, ע"כ אסור לומר לו באופן הגורם לו להרחבת עבודתו, אמנם להחזיק כחו של נכרי בדברים בעלמא, להראות לו הסברת פנים באופן שאיננו מרחיב ע"י זה את עבודתו, מותר, שמ"מ הנכרי עצמו איננו עובר שום עבירה, שהוא איננו מצווה על שביתת הארץ, ואע"פ שנאמר, שהוא מכשיל את ישראל בזה שהוא מבטל את שביתת הארץ, מ"מ הלא גם על "לפני עור" איננו מצווה, וא"כ הוא לא עביד שום איסורא, וע"כ מותר להחזיק ידיו כל זמן שאותה החזקת הידים איננה מביאה אותו לנזק לידי מכשול. מ"מ הדבר קשה להאמר, שיהי' מותר לחזק ידיו של נכרי, באותה עובדא עצמה שאנחנו עוברים איסור על ידה, ושהי' ראוי לנו לבטלה אם אפשר. גם קשה לחדש מחלוקת באין הכרח, שהרי למ"ד "חרוש בה טבאות ואנא נסב מנך בתר שמיטתא" אין ספק בדבר שאנו צריכים לומר שאין כאן שום איסור לישראל, שהרי הוא גורם לו ממש לחרוש יותר באמירתו, א"כ ראוי לומר שכו"ע ס"ל דאין לישראל שום איסור בחרישתו של גוי, ולא לאפושי בפלוגתא. ומה שאסור לחזק ידיו יותר מאמירת אשרתא זהו רק הרחקה לישראל, שיזכור איסור שביעית ולא יבא לעבוד עמו בידים.

ועוד נראה כן, דאין שום איסור לישראל במה שהנכרי עובד, מהא דכתב הרמב"ם (פ"ד הכ"ט): "נכרי שקנה קרקע בא"י וזרעה בשביעית פירותיה מותרין, שלא גזרו על הספיחין אלא מפני עוברי עבירה, והנכרים אינם מצווים על השביעית כדי שנגזור עליהם", ואם נאמר שמ"מ אנו עוברים במצות עשה של שביתת הארץ ע"י עבודתם של נכרים - אדרכא היה ראוי לגזור עליהם, כדי שנהיה אנו מוצלים ממכשול. ודברי הרמב"ם הללו מפורשים הם בירושלמי (דמאי פ"ב ה"א): "הרי אלו בשביעית היתר בשאר שבוע דמאי (על המינים השונים שם קאי). ויהיו בשביעית שביעית, שביעית ישראל משמטין וגוי פטור, וישראל וגוי רבים על כותיים". משמע פשט הלשון, שמשום הכי מותר בשביעית מפני שישראל משמטין, כלומר: אין בידם מגידולי שביעית כ"א משל ששית או משל חוץ לארץ, וגוי פטור, ע"כ מותר בסתם, אע"ג שנמצאים שם, בקיסרין דעסיק בה, כותיים שאינם שומרים שביעית והם חייבים, - דס"ל לירושלמי כאן דגרי אמת הם, - מ"מ של גוי ושל ישראל, ששניהם היתר, רבים עליהם. ומזה משמע כדעת הב"י וסיעתו, שאין בפירות של גוי שום קדושה, והרי הם כפירות של שאר שני שבוע, שהרי הוא אומר: "בשביעית היתר" ופריך ע"ז שיאמר: בשביעית שביעית, משמע שלא רק באיסור ספיחין אנו עוסקין כ"א בכלל בקדושת שביעית, והוא היתר מפני שתולין בצירוף של גוי וגוי פטור, - משמע דפטור מכל דין שביעית. עכ"פ נראים הדברים, שאין שום מכשול לישראל במה שהנכרי עובד את הארץ, עכ"פ מן התורה. וכיון שכן, אי אפשר לפרש דושבתה הארץ הוא ענין בפני עצמו, שאנו מצווים שהארץ תשבות ולא יעבד בה בשום אופן, (מפני שכתוב במצות עשה זו שלא בלשון נוכח, כמו בלא תעשה דשדך לא תזרע וכרמך לא תזמור דכתיב בהם לשון נוכח, ומשמע דלישראל מזהר רחמנא, אבל בושבתה הארץ, דכתיב סתם, הוי כמו שביתת בהמה שישראל עובר כשהנכרי עובד, וחמיר מינה דשם כתיב למען ינוח שורך, בלשון נוכח, א"כ אין עובר כ"א בעל השור, אבל כאן דכתיב ושביתה הארץ, אם נאמר שזה המקרא לא קאי אשלאחריו, אז כל ישראל עוברים ע"י מה שהנכרי עובד כיון שאין הארץ שובתת). והכי משמע פשטא דקרא, דכתיב: והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה בהשמה מהם, ואומר: אז תרצה הארץ את שבתותיה, כל ימי השמה ואתם בארץ אויביכם, אז תשבת הארץ והרצת את שבתותיה. משמע, שכיון שישראל אינם עובדים אותה נקראת

שהיא שובתת, אע"פ שנכרים עובדים אותה, שאע"פ שאמרו (שבת קמ"ה ב', יומא נ"ד א'): "נ"ב שנה לא עבר איש ביהודה, מ"מ היו בכלל ארץ ישראל נכרים העובדים את אדמתה¹, ואמרו: (ברכות נ"ח א') נתקללה שומרון - נתברכו שכניה, שנאמר: ושמתי שמרון לעי השדה למטעי כרם, ונראים הדברים מכאן, שמה שהנכרים עובדים אין זה נקרא מניעת שביתה. וא"כ כונת הכתוב "ושבתה הארץ שבת לד'" היא, שישראל, שהוא המחויב לשבות, לא יעבוד את הארץ, ויש לומר, דקאי אדסמין ליה, שמפרש מה היא השביתה, - : שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור, דהיינו שכל אחד מישראל עובר, כשהוא עובד, לבד מל"ת עוד עשה דושבתה הארץ, וכ"מ בירוש' (כלאים פ"ח ה"א) ושביתה הארץ שבת לד', לענין לא תעשה שבו.

אלא שלפי זה צריך ביאור לשון הרמב"ם, שכתב: שבת הארץ, ממלאכתה. אמנם דיוק לשונו בפנים ההלכה מורה מפורש, שעיקר החיוב דשביתה הוא אקרקפתא דגברא, ואם בר חיובא עובד הוא מבטל מצות "ושבתה הארץ", - שכתב שם: "מצות עשה ל שבת מעבד ת הארץ", ולא שתשבת הארץ. ונראה, שצורת המצוה היא כך: שיש מצוה שתשבת הארץ, כדכתיב: ושביתה הארץ, אלא כיון שאין שביתה של הארץ מתבטלת כ"א ע"י מה שבר - ר - ח י ו ב א עובד אותה, אבל אם נכרי, שאינו מצווה על שביתה, עובד אותה, הרי היא לגבי שביתה הארץ כאילו עובד אותה קוף בעלמא או שהיא מתעבדת מאליה ע"י איזה כח מכחות הטבע, שאין זה ביטול שביתה הארץ. על-כן אי-אפשר שתהיה מתבטלת שביתה הארץ כ"א ע"י ביטול של ל"ת דשדך ל"ת וגו', דהיינו כשבר-חיובא עובד אותה, וממילא אי אפשר שתהי' נעברת שביתה הארץ רק אם ישראל עובר ע"ז, שהמ"ע בפועל היא אקרקפתא דגברא לשבת מעבודת הארץ, אלא שכשהוא עובר צורת העבירה אי מצד המ"ע לא רק מה שהוא עובד את הארץ אלא גם מה שהארץ אינה שובתת. ועל-כן בהלכה, שבנוגע למעשה הלא אין ציור מיוחד ע"ז על מה שהארץ שובתת, נקט רבינו לשון "לשבות", אבל בציור המצוה, במנין המצות שלפני ההלכות, צייר ציור ע"פ האמת: שתשבת הארץ ממלאכתה, שכשבא לעבור על מצוה זו הקפידא היא על מניעת שביתה הארץ.

וכן משמע נמי מד' התוס' (ע"ז ט"ו ב' ד"ה מי) שכתבו: "ופריך, והרי שדה

דאדם מצווה על שביתה שדהו וכשהיא ביד ישראל אחר יש בו איסור דאורייתא אם זרע בו הישראל". משמע מזה, דדוקא בישראל, דבר חיובא, יש בו איסור תורה, אבל מי שאינו מצווה לא נקראת עבודתו ביטול שביתה כלל. וי"ל דגם רש"י, שהביא שם בד"ה אדם מקרא ד"שנת שבתון יהי לארץ", גם הוא מודה, שהכונה היא שהמצוה על שבת הארץ לא יבטלו אותה.

וכן משמע נמי מלשון החינוך (מצוה קי"ב) בדין שמטת הארץ: "לבטל עבודת הארץ בשנה השביעית, שנאמר: בחריש ובקציר תשבת; ובא הפירוש שעל שנה השביעית נאמר, שנצטוונו שלא לעסוק בה כלל בעבודת הארץ". משמע הלשון, שהפירוש של השביתה הוא מה שנצטוונו אנו, ונ"ל שיש לא נעסוק אנו בעבודת הארץ, אבל אם זולתנו הנכרים עוסקים בעבודת הארץ אין זה נקרא כלל ביטול שביתה הארץ, כיון שהיא בטלה מעבודת ישראל. וי"ל שאין עלינו שום חיוב לבטלם, וממילא אם יעסקו בעבודה ע"פ צווינו נכנס בזה בשאלת איסור שבות בדברים שאין בהם כרת, - כאיבעיא דחסום פרתי ודוש בה (ב"מ צ' א'), - אבל לא בעצם מ"ע דשביתה. וממילא יפתחו כאן שערי צידוד להיתר כשהנכרי עובד אדעתא דנפשיה, כדין אריס או בשכירות בהבלעה כהיתר דשביתה. וי"ל דמשום מראית-עין אפילו בדברים שבשבת יש בהם משום מ"ע, אבל כיון שאין זה שבות גמור אין לנו לגזור כלל עפ"ז באיסורים אחרים, אע"פ שמצאנו איסור מ"ע בכמה איסורים, ואפילו במידי דרבנן, מ"מ אין לדמות הענינים זל"ז. ועד כאן לא מיבעיא לן אלא באיסור שבות גמור, שמא גזרו על שאר איסורים, שהם בלאו, כמו בשבת, אבל מה שהוא רק מפני מ"ע י"ל שהוא קל משאר שבות ממש, ודי לנו כשגזרו במ"ע כזה בשבת דאיסור סקילה, ולא נוכל להחמיר מדעתנו בזה גם בשאר איסורים דלאו ועשה. ובאמת הלא בשדה דלאריסותא עביד ליכא מ"ע גם בשבת.

ובספר "מנחת-חינוך" כתב בפשיטות, שיש משום ביטול מ"ע דשביתה הארץ כשעושה הנכרי עבודת הקרקע, אבל לא הביא שום רא' לדבריו, כ"א שכן פשוט ליה מפשטא דקרא (ומלשון הגמ' ע"ז הנ"ל: "והרי שדה דאדם מצווה על שביתה שדהו בשביעית") וקדמו בזה רש"ל בב"מ שם.² אבל לפי

2. קדמו רש"ל רק מצד לשון הכתוב בתורה, ולשון הגמ' ע"ז לא נזכר ברש"ל, ועי' מכ"ק האדר"ת זצ"ל בסוף הספר, ועי' "עוללות שביעית" ספר זכרון "סיני" תש"ה.

1. וע' בירושל' כלאיים פ"ט ה"ג: כותיים שבה היו עושין מטליות מטליות.

מה שכתבנו אין זה מוכרח כלל, די"ל דמקרא נדרש לאחריו, שהוא מסיק הכלל להפרטים בלשון נוכח, דקאי על ישראל דוקא. ובמצוה שכ"ט השיג על ד' מוהרי"ט, שהובאה ב"פאת השולחן" (סי' כ"ג סקל"א), שמותר להשכיר שדהו לנכרי בהבלעה, - מיסודו הנזכר, דאסור משום איסור של שביתת ה ש ד ה . והנה הוא יושב ודורש³ בזה כמשה מפי הגבורה, אבל הדברים אינם מוכרעים כלל, ונראה דלמהרי"ט הוה פשיטא ליה לאידך גיסא, דלא שייך שביתת שדה כ"א ע"פ הפרטים המפורשים במקרא אח"כ, והיינו שלא יעבוד אותה ישראל, ובאמת לא מצינו כלל שום גילוי בדברי חז"ל, שיהי' חיוב למנע נכרים מעבודת השדה בשביעית, ושפיר פסק מוהרי"ט בודאי, לפי זה, שמותר גם בשביעית כה"ג דמותר בשבת, ודי לנו להצריך הבלעה משום חומרא כיון שמצינו כה"ג בשבת. אע"ג דיש מקום לדון גם על זה, ע"פ מה שכתבנו די"ל דחומר דשכר שבת אין לנו להקיש מעצמנו על איסור שביעית, מ"מ ראוי להחמיר בזה, אבל לחדש דוקא איסור תורה גם בעבודת גוי אין לנו, ולשון הגמ' דע"ז הנ"ל מתפרש כשישראל עובד כמשכ"ל.

וכן מורה ג"כ לשון הרמב"ם בספר המצות: "מצוה קל"ה היא, שצונו לשבות מעבודת הארץ בשנה השביעית, והוא אמרו יתעלה: בחריש ובקציר תשבת, וכבר נכפל זה הצווי פעמים, ואמר: שבת שבתון יהי' לארץ, וכבר קדם לנו (מצוה צ') האי שבתון עשה, ואמר ג"כ: ושבתה הארץ". גם דיוק לשונו מוכיח, שסובר שעיקר המצוה היא רק שישראל לא יעסקו בעבודת הקרקע, במה שדייק וכתב: ש צ ו נ ו ל ש ב ת מ ע ב ו ד ת הארץ, היינו שאנחנו נהיה השובתים, ואם היתה דעתו, שהאיסור הוא על ע ב ו ד ת הארץ בכלל וביטול השביתתה, ה' ראוי לכתב: שנצטוינו, שתשבת הארץ מעבודה. אבל חוץ מזה הדבר מוכרח, דבאמת הי' ראוי למנות את "בחריש ובקציר תשבת" ואת "ושבתה הארץ" לשתי מצות עשה, אלא שכן הוא דרכו ז"ל, שלא למנות בתור מצות מיוחדות את הענינים המכופלים במצוה אחת, כמו שהקדים זה בשרשים, בשרש התשיעי: "שאין ראוי למנות הלאוין

3. ע' יבמות ע"ב: וע' תשובות מהרי"ק סי' קל"ח שאתה יושב ודורש יבמה יבא עליה ולא אחר כו' ולא הוזכרה דרשה זו לא בתלמוד ולא בפוסקים ואתה ידעת שאין לנו לעשות דרשות מעצמנו. וע' מניח מצוה ב' בענין מילה תוך שמונה איד' ביכלתנו לדרוש איסור מעצמנו כל היכי דלא מפורש בש"ס וכו'. וע' ת' הרא"ש כלל ל"א סי' ט', וע' ת' מהרי"א ענין סי' י"ח.

והעשין, אבל המוזהר מהם והמצווה בהם", וע"פ יסוד זה אינו מונה במנין מה שנכפלה המצוה כמה פעמים, אבל זה הלא לא שייך אלא במקום שאין חילוק בענין, אבל כשיש בפסוק הנוסף הכפול ענין מיוחד אז ודאי צריך למנותו למ"ע בפ"ע. ומעתה אם נאמר דמקרא ד"ושבתה הארץ" הוא כפשוטו, שאסור לנו להניח אפילו נכרים שיעבדו, ואם הם עובדים אנו עוברים בזה בביטול מ"ע זו, א"כ מה שאנו יודעים מ"ושבתה הארץ" הוא ענין מיוחד, ואינו כלל זה שאנו יודעים ממקרא ד"בחריש ובקציר תשבת", הנאמר בלשון נוכח, שהוא בודאי לא נאמר רק לישראל, וא"כ הלא הי' ראוי למנות שתי מצות במנין: מצוה אחת בחריש ובקציר תשבת, ועוד אחת מצות "ושבתה הארץ" המונחת על גוף הקרקע, אפילו כשנכרי עובד אותה. אלא מדכלל הכל במנין אחד ש"מ שהענין הוא אחד, ואין כאן כ"א מצות שביתה המוטלת על ישראל. אמנם אפשר לדחוק ולומר, שמטעם זה איננו מונה את שני המקראות, של "בחריש ובקציר תשבת", ושל "ושבתה הארץ", כל אחד למצוה בפ"ע, משום דנהי דבכלל "בחריש ובקציר תשבת", האמור בלשון נוכח, א"א לכלל את "שביתת הארץ", האמורה בפסוק בלשון נסתר, נגד הארץ, דיש בפשט הלשון גם איסור העבודה של נכרים, מ"מ הלא בכלל "ושבתה הארץ" נכלל ג"כ איסור העבודה של ישראל, על כן לא הו"כ"א מצוה אחת. אבל באמת זה אינו, מתרי טעמי. חדא: דאפילו אם הי' הדבר כן הי' ראוי להרמב"ם למינקט ביסוד המצוה את המקרא של "ושבתה הארץ" שזה הוא לפי זה היסוד הכולל בכללותו את כל צורת המצוה בכל צדדיה, ש"בכלל מאתים מנה", ונכנס בזה גם איסור הגוף של עבודת ישראל. ועוד: דבאמת גם עצם הדבר לא יתכן לומר, דמשו"ה מנס למ"ע אחת, משום שבכלל "ושבתה הארץ" נכללו ביחד איסור עבודת נכרים וגם איסור עבודת ישראל, דמ"מ כשישראל עובד הי' ראוי לנו לדון שמבטל שתי מצות: בחריש ובקציר תשבת - מצד עצמו, וושבתה הארץ - מצד הקרקע, כיון שהי' עובר על מצוה זו אפילו אם הי' גוי עובד. אלא ודאי פשוט להרמב"ם ז"ל דבאמת אין חילוק בדבר, ומצות "ושבתה הארץ" ו"שבת שבתון יהי' לארץ" הכל קאי אדמפרש קרא, שיהיו ישראל שובתים, והיינו העולה ממקרא ד"בחריש ובקציר תשבת", שבו מפורש הוא ענין ה"נוכח", ועל כן בחר בו ליסוד המצוה להורות על תכונתה של המצוה.

וביותר תהיה ראייה זו יותר מבוארת, אם נאמר דאין קנין לנכרי בא"י

להפקיע מקדושת שביעית. שאז יש מקום לשתי המצות להתקיים כל אחת בפני עצמה, שבקרקע של ישראל כשיעבוד אותה נכרי יש בזה ביטול מצות "ושבתה הארץ", וכשעבד ישראל הקרקע של גוי יש כאן משום מצוה ד"בחריש ובקציר תשבת" אע"ג דמצד עצם הארץ מסתבר שאם הגוי עובד הקרקע שלו אין מי שיעבור על מ"ע. אלא שאין צורך לכ"ז, דפשיטות לשון הרמב"ם בשרשיו מורה מפורש, דאם יש איזה צד לומר ענין נוסף אין להעמיד את המצוה בכפל לשון, וכאן יש ענין נוסף בפשיטות לאסור עבודת נכרי בשל ישראל, וממילא כשישראל עובד בקרקעו יש כאן משום שתי מצות: משום עבודת הקרקע מצד עצמה ומשום עבודת גברא הישראל שעובד בה, והוא דוגמת רבוי הלאוין של פוטיא ונמלה (לאוין קע"ט) שיש מקום ציור לכל הפרטים. אלא ודאי שאין כאן כ"א מצוה אחת - של עבודת הארץ ע"י ישראל, ולא יותר.

ובדבר הציור הראשון מכח הראיה הראשונה, דאם מצינו מצות שביתת הארץ בפ"ע אצל נכרי מסתבר הדבר, שגם במצות "בחריש ובקציר תשבת", האמורה בישראל, יש בה ענינים מיוחדים: איסור השביתה של הגוף היראלי בפ"ע ואיסור שביתת הארץ בפ"ע, שזה אמנם נכלל במקרא של "ושבתה הארץ", - א"כ הם לעולם שני ענינים נפרדים, שהי' ראוי למנותם שתי מ"ע. ויש דוגמא לדבר בעיון פילוסופי, שכתב הרמב"ם במו"נ (ח"ב פ"א עיון שני): "והוא, כשימצא דבר מורכב משני דברים וימצא אחד משני הדברים בפני עצמו חוץ מן הדבר ההוא המורכב, מתחייב מציאות האחר בהכרח חוץ מן הדבר ההוא המורכב גם כן, שאילו היה מציאותם מחייב שלא ימצאו אלא יחד, כחומר והצורה הטבעית, לא היה נמצא אחד מהם בלתי האחר בשום פנים. יהיה א"כ מציאות אחד מהם בפ"ע מורה על העדר החיוב, והנה ימצא האחר בהכרח". - אף אנו נאמר, כיון שנמצא במצות "ובשנה השביעית יהי' לכם שבתון" איסור עבודת הקרקע ואיסור עבודה לישראל, ופרטה תורה ע"ז: ושבתה הארץ, אם נאמר דמשמעו ג"כ בנכרי העושה בשל ישראל, א"כ יש כאן איסור מיוחד לקרקע אע"פ שאין האיסור על האיש. ומזה נלמד גם זה, שבמקום שאמרה תורה: בחריש ובקציר תשבת, יש כאן איסור לאיש אע"פ שאין שם איסור על הקרקע. א"כ הם ממש שני ענינים נפרדים, איסור של האיש ואיסור של הקרקע, והי' ראוי למנותם בשתי מצות, ומדלא מנה כ"א מצוה אחת מוכח, שלא מצינו הענין בנפרד כלל ואין כאן איסור כ"א עבודת הארץ

וע"י ישראל דוקא ובקיבוץ שניהם יחד: עבודת הקרקע של ישראל - וע"י ישראל תצא צורת המצוה האחת של שביתת הארץ, ועיין מ"ש לעיל בבאור דיוק לשון הרמב"ם ושינוי לשונו שברשימת המצות לפני ההלכה לאשר בפנים ההלכה.

וכיון, שלפי כל דברינו לעיל אין כאן מניעת שביתת הארץ כ"א בבר חיובא העובד, נראין הדברים, שאין חילוק בין שדה של גוי לשדה של ישראל, שגם בשדה של ישראל אין ישראל עובר כשהגוי עובד, והאיסור הוא איסור שבות כבכל איסורי תורה, וכלשון התוס' (ב"מ צ' ע"א ד"ה אבל), ואע"פ שצדקה הגהתו של רש"ל שם דצ"ל: בשבת, מ"מ הדברים הם אמתיים מצד עצמם, דה"ה בשביעית אין כאן כ"א משום שבות. ונכונים דברי מבי"ט ומוהרי"ט, שהתירו להשכיר בהבלעה בשביעית. ואדם מצווה על שביתת שדהו דאמרינן (ע"ז ט"ו ב') היינו כשישראל עובד, אז יש איסור של שביתת גוף השדה, וכמו שביארו בכה"ג התוס' שם, ד"ה מי, לענינם. ופשוט הוא, דיש בפירות הללו דין קדושת שביעית, אפילו למ"ד דאין נוהגת בשל נכרים, שהרי בעצם הדבר שכירות לא קניא והשדה היא של ישראל, וקדושת פירות שביעית בשדה תליא מילתא, אלא שאין בזה משום איסור ספיחים, והקולות שהקילו בפירות של נכרים אותם המחמירים וסוברים, שנוהגת קדושת שביעית בשל נכרים, דהיינו היתר סחורה ופטור ביעור, יש לומר שהן שייכות ג"כ בזה, דעיקר טעמם הוא משום שבא לישראל ע"י נכרי ודרך סחורה, כד' המבי"ט בתשובתו, וזה שייך בנ"ד ג"כ.

ובעיקר הענין, שמצריך מוהרי"ט להשכיר דוקא בהבלעה, נראה מלשונו, שיסודו הוא משום שכר שביעית, שאסור כמו שכר שבת. אבל באמת הלא קשה לדמות גזירות חכמים זו לזו וכבר שנינו (ידים פ"ג מ"ב) אין דנים דברי סופרים מדברי סופרים. ודוקא בשבות דאמירה לנכרי הוא איבעיא (בב"מ צ' ע"א) אי אמרינן דה"ה בכהת"כ, ולא נחלק בין איסור לאו לסקילה, ונקטו הפוסקים לחומרא אבל שארי גזירות יש לומר דאין לנו לחדש מעצמנו משבת אשארי איסורי תורה, ושביעית בכללם, וכמ"ש לעיל. ותו: שכר שבת דאסור הוא לאו מדררא דמלאכה, דנאמר דשביעית דמיא לה, אלא מדררא דמשא ומתן שאסור בשבת, תדע, שהרי אפילו בעד דברים המותרים להעשות ע"י ישראל ג"כ אסור שכר שבת, כשמירה וכיו"ב (ב"מ נ"ח א'), א"כ אין איסור זה שייך כלל

לשביעית. ויותר יש לדמות נ"ד להא דאין משכירין כלים שעושין בהם מלאכה לנכרי בערב שבת (שבת י"ט א'), שנקטו הפוסקים טעמא משום דמיחזי כאילו ישראל מצוהו לעשות מלאכה בשבת, וכיון שיש ריוח לישראל מחזי כשולחו של ישראל, וי"ל שמשו"ה בשדה, שדרך להיות מניחה בורה שנה אחת, אין ריוח לישראל ע"י הבלעה. ומ"מ גם בזה קשה לדמות שבת לשביעית, דסוף סוף גזירה פרטית היא ואינה בכלל שבות, שנאמר שאסור בכל איסורי תורה. ונראה לומר דעיקר איסור שבות, כשאומר לנכרי לעשות לעצמו בדבר של ישראל, במחלוקת הוא שנוי, שלדעת רמ"א (יו"ד רצ"ז סעיף ד' בהגהה), עפ"ד הגהת אשרי, כל שהנכרי עושה להנאת עצמו אין בו משום שבות, אפילו אם הדבר הוא של ישראל, אלא שהש"ך, (שם סק"ד), חולק בשם ר"ה"פ דנראה דס"ל, דאם הדבר שהנכרי עושה בו המלאכה הוא של ישראל אסור, אפילו אם הנכרי עושה להנאת עצמו. ולפ"ז י"ל, דכשמיחזי כשולחו לעשות מלאכה בכליו בשבת, וה"ה לעבוד בשביעית, אע"פ שהנכרי עושה זה בשביל עצמו, יש כאן משום שבות דאמירה לנכרי, על כן צריך הבלעה, כדי שיהי' אפשר לומר, שאין כונתו של ישראל שיעבוד הגוי בשביעית, אלא בשאר שנים. וי"ל דבשבת לא מהני זה, מפני שלעולם דרך הוא לעבוד בכל יום, אבל בעבודת הקרקע, שדרך הוא להניח איזו שנה או שנים, לא מיחזי ככה"ג כאילו ישראל אמר לו לעבוד בשביעית. וכדאי להזהר להשכיר דוקא בהבלעה, כדנפיק מפומייהו דרבנן קדישי אב ובנו, מבי"ט ומוהרי"ט ז"ל.

2. המשך ברור הדברים בכח קנין לנכרי להפקיע דין שביעית

ובמחלוקת הראשונים אם יש קנין לנכרי להפקיע שביעית. הנה מפשטם של דברי רש"י בסנהדרין (כ"ו א') ד"ה אגיסטון, שפירש ללשון ראשון: "שכיר, וקרקע של נכרי הוא", נראה דס"ל דיש קנין לנכרי ומותר גם ישראל לעבוד בקרקע השייכה לנכרי. ויש להעיר, שכן נראה גם מפ"י ר"ח, שכתב: "שיכול לומר שדה זו שלו היא ואני אריס בתוכה", - ונראה פשוט שצ"ל: "שדה זו של גוי היא ואני אריס בתוכה", - ומזה למדנו עכ"פ, שגם הר"ח קאי בשיטה זו דיש קנין לנכרי להפקיע מידי שביעית. ומה שהקשו על זה התוס' (סנהדרין שם ד"ה אגיסטין; גיטין ס"ב א' ד"ה אין) מהא דאין עודרין עם הנכרי בשביעית,

י"ל בפשיטות, דאדרבא, אם נאמר דלדינא קיי"ל דיש קנין לנכרים, להפקיע מידי שביעית, א"כ בשדה של נכרי אין המשנה של מחזיקין ידי נכרים בשביעית צריכה להשמיענו כלל, כיון שהוא היתר גמור ולית ביה שום דררא דאיסורא, משום דשם הרי זה קאי בש"ס על המשנה ד"מחזיקין ידי נכרים בשביעית, אבל לא ידי ישראל", ואם נאמר דמיירי בקרקע של גוי, ויש קנין לנכרי להפקיע מידי שביעית, א"כ איזו רבותא יש כאן דמחזיקין ידי נכרים? ועוד יקשה: למה אין מחזיקין ידי ישראל, כיון דעביד בהיתר? אלא ודאי מוכח מזה גופא דמיירי בקרקע של ישראל, ואע"ג דיש בזה איסורא מצד הישראל, שהוא מניח את הנכרי לעבוד בקרקעו, והוא עובר על מצוה דשביתת הארץ, וכדמשמע פשטא דלישנא דגמרא בע"ז (ט"ו ב'): "והרי שדה דאדם מצווה על שביתת שדהו בשביעית", מ"מ כיון שאין הגוי עושה איסור מותר לו להחזיק ידיו, - וע"ז אמר רב דימי בר שישנא משמיה דרב, שאין עודרים עם הנכרי בשביעית. ואע"ג דהא לכאורה פשיטא, כיון שהקרקע היא של ישראל, וכל עיקר ההיתר להחזיק ידי הגוי באמירת אשתא, כדמפרש בגמ', הוא רק מפני שאין הגוי עושה איסור, - ואיך יעלה על הדעת שיהי' מותר לישראל לעבוד עם הגוי בכה"ג עד שהוצרך לומר משמ"י דרב שאין עודרין עם הנכרי? אמנם לפי שיטת הרמב"ם (ה' שמיטה פ"א ה"ז), דעידור הוא ממלאכות המותרות לגמרי, ודאי לא קשיא מידי, דבאמת ישראל בשלו מותר לעדור, אלא מתוך שהנכרי עושה באיסור, שהישראל עובר על ידי פעולתו שמבטל מצות שביתת קרקע בשדהו, משו"ה אסרו חכמים שלא יעדור ישראל עמו, אע"פ שמותר בשל ישראל, שעכ"פ לא יחזיק ידי הנכרי כ"כ במה שמכשיל את ישראל באיסור של ביטול שביתת שדהו. ולדעת המתירים להשכיר לנכרי א"ש טפי, דמיירי בהיתר - שהשכיר שדהו לנכרי, מ"מ כיון שהשדה של ישראל החמירו בזה; אלא שלדעה זו יהי' ניחא אפילו למ"ד דיש עידור אסור, ובאיסורא איירי, וקמ"ל דשכירות לא קניא, אלא שהוא דוחק קצת לומר דכל עיקר חידושא הוא דשכירות ל"ק, על-כן י"ל גם לדידהו בעידור של היתר. ולפ"ז, אדרבא, מכאן נוטה הדעת יותר לומר דמיירי בקרקע של ישראל, דיש בזה דררא דאיסורא ומשו"ה יש מקום לחומרא שלא לעדור עמו, אע"פ שמותר בישראל. אבל אם נאמר דמיירי בקרקע הגוי, שאין אחריות איסור על שום אחד מישראל, כיון שאין בעלים ידועים מישראל לשדה זו, יקשה: למה החמירו כן בעידור, מה שהוא מותר אפילו בשדה שהוא של ישראל לגמרי.

ואפילו לפירש"י, שכתב בריש מו"ק (ג' א', ד"ה אף), שעידור הוא ממלאכות האסורות, מ"מ הא מוקי לה ג"כ בפירוקא, דהא בחדתי והא בעתיקי, א"כ ישנו ג"כ עידור המותר. - וישראל עם הנכרי גם בכה"ג החמירו ואסרו. ובכסף-משנה שם כתב, דרש"י כתב בריש מו"ק דלא גרסינן לה להא דעודרין תחת הגפנים, משום דלעיל קתני: מנין לעידור שהוא אסור. ולפ"ד נראה, דס"ל לרש"י דליכא עידור המותר כלל, ולפ"ד דברי רש"י דסנהדרין מכריעים כגירסתנו, דיש עידור המותר ואותו אסרו עם הגוי בקרקע של ישראל. אבל עם הגוי בקרקעו י"ל דהכל מותר, משום דיש קנין לנכרי להפקיע מידי שביעית, וכשיטת רש"י והר"ח הנ"ל.

אמנם ממה שפירש בירושלמי הנ"ל לחד מ"ד, אהא דמחזיקין ידי נכרים, שהוא: "חרוש בה טבאות ואנא נסב לה מינך בתר שמיטתא", משמע מזה דמיירי בשדה של נכרי, דאי בשדה של ישראל איך יהי' מותר לחזק את ידיו שיחרוש בפועל, כיון שבזה גורם איסור לישראל, במה שע"י חרישתו של גוי מבטל ישראל את המצוה דשביעת קרקע, המוטלת על השדה. וכיון שלפי הירושלמי הדבר מוכרח, דמשנתנו מתוקמא בקרקע של נכרי, אין ראוי לעשות פלוגתא שאינה מוכרחת בין התלמודים, ונאמר כן גם לדעת הבבלי, ולפ"ז יש להביא ראיה מהא דאין עודרים עם הנכרי, דאין קנין לנכרי להפקיע. אלא דעל כרחנו, גם אם נאמר דמיירי בקרקע של נכרי, אם רק נאמר דאין קנין לנכרי, ויש שם איסור על החרישה משום ביטול מ"ע דשביעה, א"כ ביטול זה הריהו חל אפילו כשהקרקע היא של גוי, דמ"מ כיון שאין לו קנין להפקיע א"כ אותם בני ישראל, שע"פ חזקת השבט שלהם קמי שמיא גליא ששייכה היא להם, הלא הם נכשלים בביטול מ"ע זו דשביעה, או שנאמר דאכל ישראל רמיא כמ"ש לעיל, א"כ הדר קשיא למה יהיה מותר לומר "חרוש בה טבאות"? אלא ודאי גם לד' ירושלמי מוכח דיש קנין לנכרי להפקיע מידי שביעית, וא"כ על כרחין פליגי בזה, דירושלמי, דלא מייתי אמתניתין הא דאין עודרין עם הנכרי, מוקי לה בשל נכרי, ובבלי, דמייתי עלה הא דאין עודרין עם הנכרי, מוקי לה אפי' בשל ישראל, ומשו"ה פ' דמחזיקין ידיהם דוקא באשרתא, אבל לומר "חרוש בה טבאות" אסור, דכיון דבשל ישראל מיירי אסור להכשיל בעבודת קרקע את הישראל שעובר על עשה דשביעה, במה שהנכרי עובד בקרקעו. ולהמתירים בשכירות בהבלעה, דלדידהו ליכא עשה דושבתה כשהגוי עובד בקרקע ישראל,

כמשכ"ל, אתי שפיר טפי, ד"ל דמיירי בכה"ג, ומצי ישראל לומר: ואנא נסב לה מינך בתר שמיטתא, דהיינו שהשוכר הגוי, ששכורה לו, ישכירה לו אז לישראל זה.

וי"ל דמותר לומר לנכרי: "חרוש בה טבאות", למאן דס"ל הכי, אפי' כשחורש בקרקע של ישראל, השכורה לו בהבלעה, לא מבעי אם נאמר דחרישה דשביעית היא מתולדות דרבנן, ד"ל שאין כאן מצות שביעת הארץ, משום ד"ל שלא גזרו חכמים כ"א אקרקפתא דגברא ולא על שביעת הארץ, דוגמת ריבית דרבנן, שלא גזרו על הלואה מהא דר"ע גברא רבה הוה ואיסורא לאינשי ל"ה ספי (ב"מ ס"ח ב'), והדין נותן שלא יגזרו דבר שלפעמים יעברו ע"ז באונס בלא דעת הבעלים. ומכש"כ שעיקר איסור דרבנן בשביעית בזמן הזה הוא בא כשכבר הוחלש כח ישראל בא"י, שהדבר עלול שיעשה גוי בקרקע ישראל כרצונו ולא יהי' ביד ישראל לכופו, - ולמה יגזרו להביא לידי מכשול? אלא אפי' אם נאמר שיש בחרישה איסור תורה, דהיינו מבחריש ובקציר תשבות, וכדמשמע מסוגיא דירושלמי ריש שביעית, י"ל דמ"מ אין כאן רק מצוה של חובת הגוף דומיא דשבת, אבל מצד שביעת הארץ אינו כ"א בדברים המפורטים אח"כ, דהיינו האבות ותולדות המפורשים: זריעה, קצירה, זמירה ובצירה, וחרישה נשארה רק בעשה לבד, וממילא כשנכרי חורש אפילו בשל ישראל אין איסור לומר "חרוש בה טבאות". ומסתבר שהמשכיר עצמו בעל הקרקע אסור לומר לו חרוש בה טבאות, ולא הותר כ"א לישראל אחר. אלא שדוחק הוא לאוקמי דוקא בחרישה ולא במלאכות המפורשות האחרות.

ולפי כל המבואר לעיל, שהצווי של שביעת הארץ מתבאר ע"י הפסוקים שלאחריו, שהם נאמרו בלשון נוכח, וביטול מ"ע דשביעה אינו אלא כשבר-חיובא עובד את הקרקע, ממילא לא תקשי לן מידי מד' הירושלמי, דבפשיטות אפשר לאוקמי בקרקע של ישראל, ומ"מ מותר לומר לנכרי החורש בה: חרוש בה טבאות ואנא נסב לה מינך בתר שמיטתא.

3. בענין שביעת הארץ בעבודת האילן

בדבר חיוב מ"ע ד"ושבתה הארץ" בעבודת האילן, כך הוא פשוט לשון הרמב"ם, שכל העושה בשנה זו מלאכה מעבודת הארץ או האילנות ביטל מ"ע,

והיא מצות עשה ד"ושבתה הארץ" "ושנת שבתון יהיה לארץ", וכמש"ל, ועל זה כ' הרדב"ז: שעבודת כל האילנות בכלל ו"שבתה הארץ".

לכאורה יש לדון בזה מתוך הסוגיא בברכות (מ' א'), גבי בירך על פירות האילן ב"פ האדמה. שהרי הכי אמרינן שם: "מאן תנא דעיקר אילן ארעא היא, אמר רנב"י רק יהודה היא, דתנן: יבש המעין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא, רק יהודה אומר: מביא וקורא", ולפי זה נקראת דוקא הקרקע אדמה לר"י, ופירות האילן נקראים "פרי האדמה" משום שהם יונקים מהקרקע, אבל האילן עצמו אינו נקרא אדמה. וי"ל דהכי נמי אינו נקרא ארץ, כדמשמע מסוגיא דשילוח הקן (חולין קל"ט ב'): "א"ל פפונאי לרב מתנה: מצא קן בראשו של אדם מהו? אמר להן: "ואדמה על ראשו", ופירש"י, ד"ה ואדמה: אע"פ שהיה בראשו לא אבדה את שמה וכו' והשתא נמי "על הארץ" קרינא ביה", - הרי לנו, שאדמה וארץ שוין הם. א"כ אף אנו נאמר דלר"י דעיקר אילן ארעא הוא, וכשנקצץ האילן לא נקרא שחסרה לו אדמה, א"כ אין האילן נקרא אדמה וכן נמי אינו נקרא ארץ, ולרבנן, דמביא וקורא, משום שהאילן נקרא "אדמה", ה"נ נקרא "ארץ". א"כ הרמב"ם לטעמיה שפסק (ה' בכורים פ"ד הי"ב) כרבנן, דיבש המעין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא, וא"כ אילן נקרא אדמה וארץ, לכן יש בעבודתו מ"ע ד"ושבתה הארץ".

והתוס' (ברכות שם, ד"ה רבי), שכתבו: "נראה דהלכה כר"י, דסתם לן תנא כוותיה "ואם בירך על פירות האילן בפה"א יצא", נראה לכאורה, שלא באו לפסוק הלכה כמותו כ"א בהא דברכות, אבל בבכורים אפשר דס"ל כחכמים. אבל באמת לא משמע כן, מדכתבו: הלכה כר"י, אלא שגם בבכורים סבירא להו כותיה, דזהו עיקר מילתיה דר"י, ולא סיימו בדין ברכות אלא משום שעסוקין בענין זה, ובאמת נראה דהלכה כר"י לענין בכורים, כיון שרנב"י תולה ענינים אלא זה בזה ואין בסוגיתנו שום חולק ע"ז. עכ"פ לפי זה עיקר טעמא במה שיצא, כשבירך על פרי האילן בורא פה"א, הוא משום שהפרי נקרא על שם האדמה - מפני יניקתו ממנה מתוך האילן, ולא משום שהאילן עצמו נקרא "אדמה", וי"ל לפ"ז, דלא מצינו רא"י שיש מ"ע ד"ושבתה הארץ" בעבודת האילן. וי"ל נ"ל דכלל לדעת תוס'. ונפ"מ לפ"ז, שאפילו אם נודה לסברת רש"ל ומנחת-חינוך, שכתבנו לעיל, שבמצות עשה ד"ושבתה הארץ" יש איסור על גוף הקרקע, ואסור מה"ת אפילו ע"י נכרי, מדכתיב "ושבתה הארץ" ו

ולא נאמר בלשון נוכח לישראל שישבות - אפשר שאין הדברים אמורים אלא בעבודת הארץ ממש, אבל עבודת האילנות לדעת תוס' י"ל שאינה בכלל מ"ע ד"ושבתה הארץ", כ"א בכלל ל"ת של "כרמך לא תזמור ואת ענבי נזירך לא תבצור", שהם אמורים בלשון נוכח ולישראל נאמרו, ואם עובדים ע"י נכרים יש בזה רק מדין שבות לכל הפרטים, וכל הקולות שיכולות להמצא בדיני שבות ישנן גם כאן.

אלא דלפ"ז יהי' קשה: כיון שבאמת אין אסור מה"ת כ"א שתי אבות ושתי תולדות, דהיינו: זריעה, קצירה, זמירה וקצירה, וזמירה ובצירה עבודת אילנות הן, הלא לא נשאר א"כ לעבודת הארץ רק זריעה וקצירה, וגם על קצירה הדבר מסופק אם נקראת עבודת הארץ, שהרי אינו עושה מעשה בגוף הקרקע אלא בגידוליהם - בתבואה הנקצרת, וזה ודאי רחוק לומר, שרק זריעה לבדה נשארה בכלל ושבתה הארץ, דקשה לומר שבמלאכה אחת תהיה כל השביתה נכללת בסתם. ועל-כן צריך לומר, שקצירה היא ג"כ בכלל "ושבתה הארץ", משום שגידולי-קרקע של תבואות וקשין ודאי בטלים הם לגבי קרקע, ונקראים בכלל "ארץ". ולפ"ז י"ל, דלר"י, דס"ל דעיקר אילן ארעא, היינו ג"כ דבטל האילן לגבי קרקע, והוא נקרא ארץ לא מצד עצמו, - דא"כ הי' נקרא אדמה וכשנקצץ היה מביא ואינו קורא, - אלא משום שהוא בטל לגבי הקרקע, על-כן הכל אחד אם ישנו או אינו. וע"פ זה, כל זמן שהאילן הוא מחובר לקרקע נכנסת עבודתו בכלל עבודת הארץ גם לר"י, ושייכא בו מ"ע ד"ושבתה הארץ". וכן מטין דברי הירושלמי דברכות (פ' כיצד מברכין ה"ב) במשנה דבירך על פה"א בורא פה"א יצא: "רבי חזקיה בשם רב יעקב בר אחא: דר' יודה היא, דר' יודה עביד את האילנות כקשים", - משמע נמי דעיקר טעמא הוא, לפ"ז, משום שהאילנות הם כקשין, ואין להם ערך בפ"ע, ובטלין הם משום הכי לקרקע, וממילא נקראים ג"כ בשם קרקע כ"ז שהם עומדים, וכשנקצצים אין הדבר חסר כלום, משום שהכל הוא על ענין הקרקע. אלא דלפ"ז י"ל, דללשון שני דירושלמי שם, דאמר: "אמר רבי יוסי דברי הכל היא פירות האילן בכלל פירות האדמה ואין פירות האדמה בכלל פירות העץ, - דאילנות אינם כקשים, ואולי אינם נקראים ג"כ בשם הארץ, וי"ל לפ"ז דאין אילן בכלל אדמה, דלר"י י"ל, דעיקר טעמיה הוא משום שהפירות יונקים מן האדמה ולא משום שהאילן נקרא אדמה. אלא, דאליבא דר' יוסי בירושלמי, שאמר על משנתנו: "דברי הכל היא", אין

ב

בענין חרישה בשביעית, דאורייתא או דרבנן, ופרטי גדריה

לפ"א ה"ב אות ג' ד'

א. מדנקט הרמב"ם בהלכה א' לשון הפסוק: בחריש ובקציר תשבת, משמע דס"ל דחרישה אסורה מה"ת, עכ"פ בעשה, ומ"מ מדדייק אח"כ בה"ד וכתב: החופר או החורש לצורך הקרקע וכו' וסיים ע"ז: "מכין אותו מכת מרדות מ ד ב ר י ה ם " ולא נקיט סתמא מכת מרדות, נראה דלאשמועין אתי, דבכל הני דנקיט בכל ההלכה אין לנו דבר שיהיה בו איסור-תורה. דאם היה כאן איסור תורה, אע"ג דאין בו מלקות מפני שהוא רק איסור עשה, הי' די במה שיאמר סתם מכת מרדות ולמה לו לומר שהוא מדבריהם. והדברים נראין כסותרין זא"ז. וביותר קשה מהא דהלכה למשה מסיני, דחורשין בעשר נטיעות עד ר"ה, משמע דאסור באיסור תורה בשביעית גופא, וגם בתוס' שביעית באופן אחר חוץ מעשר נטיעות מפוזרות בתוך בית-סאה. וכן הוא לשון רבנו (פ"ג ה"ה): עשר נטיעות מפוזרות לתוך בית סאה חורשין כל ב"ס בשבילן עד ר"ה, "ודבר זה הלכה לממ"ס" כלשון הגמ' (סוכה ל"ד א'); וכבר הקשה כן פר"ח בס' מים חיים. ובדוחק י"ל דחורשין הוא לאו דוקא, והכונה היא שהללמ"ס שמוטרין לעשות מה שנדרש לקיומם עד ר"ה, ומותרת בהם זמירה, ונקטו חרישה מפני שמתוך ההלכה שנאמרה, שמותר לעשות עבורם כל מה שנצרך לקיומם עד ר"ה, וחכמים שיערו שלקיומן של נטיעות הללו נצרכת ג"כ חרישה לכל ב"ס שלהן, ע"כ ממילא כלול בכלל ההלכה, שחורשין כל בית סאה עד ר"ה, שמתוך שמוטרין במלאכות של תורה ממילא מותרין ג"כ במלאכות דרבנן.

[ותירוצו של הרב בעל פאת השולחן ה' שביעית ס"כ סק"א, דנקט הר"מ האי קרא דבחריש ובקציר תשבת משום קצירת העומר שדוחה שביעית, אין זה כלל מדרכו של הרמב"ם להביא דרשות, שאינן מענין שהוא עוסק בו. אמנם ידוע שלפעמים הוא סומך את ההלכה על הכתוב, גם כשהוא לא ע"פ ההלכה, אלא שכ"ה פשטא דקרא, וכמש"כ בעלי הכללים, אבל כאן בחריש ובקציר תשבת הרי הוא מפורש בפסוק לענין שבת ולא לענין שביעית כלל. ונראה דגם

לנו לפסוק כלל כר"י, וע"ז סמך באמת הרמב"ם, שפסק בה' בכורים דלא כר"י ומ"מ לדיני ברכות (ה' ברכות פ"ח ה"י) פסק כסתם משנתנו לפי גירסתנו. וכמו שביאר בכסף-משנה שם, וז"ל: "אבל מצאתי נוסחא שכתוב בה בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא, והיא נכונה דאיתא כסתם מתניתין, ואין לדחות גירסא זו ממה שמצינו לרבינו בפרק ד' מהלכות בכורים, שפסק ביבש המעין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא, והיינו דלא כר"י, דאיכא למימר, דאע"ג דאמרין דמתניתין רבי יהודה היא, אינו מוכרח, דהא בירושלמי איכא מ"ד הכי ואיכא מאן דאמר, דמתניתין דברי הכל היא, ומאחר דאיכא מאן דאמר הכי נקטינן כסתם מתניתין דהכא וכת"ק דבכורים".

וכיון שמצד דברי ירושלמי, דמסיק דמתניתין דברי הכל היא, אין אנו זקוקים לפסוק כלל כר"י, א"כ הדר קיימא לן כחכמים דמביא ואינו קורא, וא"כ נקרא אילן בתורה בשם "אדמה" והכי נמי בשם "הארץ"; וללישנא קמא גם לר"י נקרא בשם "ארץ".

אלא דבעצם הענין קשה, כיון דע"כ לחכמים דר"י נקרא בתורה אילן בשם "אדמה", עד שכיון שנקצץ אינו יכול לומר: "מפרי האדמה אשר נתת לי", א"כ למה קאמר לרנב"י דאינו יכול לומר על פרי העץ בורא פרי האדמה? וע"כ צריך לומר, דאע"ג דבלשון התורה נקרא גם אילן בשם אדמה, מ"מ כיון דחזינן דרבנן סבירא להו דהפרי נקרא על שם האילן דוקא, ומעתה כיון דמבטבע הברכות חילקו לומר על פיר האדמה בלשון "אדמה" ועל של אילן בלשון "עץ", א"כ רצוי לציין במבטע הברכה את ההתייחסות של הפרי הגדל באילן. וא"כ קראו לחלק אדמה זה בשם מיוחד: עץ, ואם אמר "בורא פרי האדמה" תהי' הכונה דוקא על אדמה של לשון מטבע הברכות, והיינו אדמה ממש לאפוקי אילן, - לכן לא יצא. אבל מצד לשון תורה ודאי שנקרא לחכמים אילן בשם אדמה ושם ארץ, והכי נמי לר"י ללישנא קמא דירושלמי. אלא דלכאורה קשה: אם נאמר, שאילנות בכלל ארץ הם בלשון תורה, א"כ למה בסוגיא דשילוח-הקן שם בעי קרא לרבות אילנות מ"בכל עץ", ותיפוק ליה מ"על הארץ", וצריך לומר, כיון דכתיב "בדרך", - שהוצרך אותו לומר לרבות רשות-הרבים או לרבות קן בים, כדר"י אמר רב שם - והיכא דכתיב "בדרך" יותר נוטה לומר ש"על הארץ" הוא כמשמעו דוקא ארץ ולא אילנות, ע"כ הוצרך לומר: בכל עץ ביחוד, אבל בכל מקום אילנות בכלל ארץ הם.

כאן אחז הרמב"ם ז"ל את דרכו להביא דרשה פשוטה ממשמעותיה דקרא, ומביא ראיה שכונת הכתוב ושבתה הארץ היא רק שבייתה מעבודת הארץ ועבודת האילנות, שהם ג"כ מחוברים לארץ, ולא נאמר שהכונה היא שבייתה גמורה מכל המלאכות כשבייתת שבת, ומה שכתוב ושבתה הארץ היינו שישבתו יושבי הארץ, כמו וכל הארץ באו מצרימה לשבור אל יוסף (בראשית מ"א נ"ז) וכיו"ב, ע"כ מביא רבנו ראיה ממקרא של בחריש ובקציר תשבת, ששייך לשון שבייתה גם ממלאכות מיוחדות, ולפ"ז אין לנו הכרח להוציא את המקרא ממשמעותו ולומר, שבכלל ושבתה הארץ היא שבייתה כללית מהמלאכות כולן, שהוא מתפרש יפה כפשוטו שהארץ תשבות, כלומר שישבתו רק מעבודת הארץ, אכן מה היא השבייתה מעבודת הארץ זה אנו למדים ממה שפירשה תורה אח"כ, דהיינו שתי אבות ושתי תולדות. אבל אם לא הי' אפשר לנו לומר לשון שבייתה על מלאכות מיוחדות, אז היה הכרח לומר דהמ"ע היא על שבייתה כוללת, ומה שכתוב אח"כ שדך לא תזרע היא רק לל"ת⁴.

ולדעת הרמב"ן המובאה בפנים (ה"ד אות יו"ד), דבעושה כל המלאכות הנדרשות באין מחסור מכל השנים עובר בעשה של תורה, י"ל דפירוש "בחריש ובקציר" היינו מתחלת המלאכה הראשונה של עבודת האדמה, שהיא החריש, עד האחרונה שבה, שהיא הקציר, והכונה לשבת בהן שלא יעשה את כולן כמו בכל השנים, וניחא הלשון "בחריש ובקציר" בבי"ת, כלומר: בהם תשבות בקצת מלאכות שביניהם והם בכלל, א"כ י"ל דה"נ בהלל"מ מיירי בחרישה, שאפילו כשהיא משלמת לכל שאר המלאכות הנצרכות, שצריך להיות היכר גם בתוס' שביעית בשינוי מכל השנים, ובהן, בעשר הנטיעות, מותר בזה, או דמיירי הלל"מ באופן שאין דרך לעשות בהן רק חרישה, א"כ זוהי כ ל מ ל א כ ת ן ב כ ל ה ש נ י ם ואז אסורה היא בעשה דתשבת.

[וכן מש"כ בפאה"ש שם לתרץ, הא דהלל"מ דחורשין עד ר"ה, דכיון דאיכא הלל"מ להתיר פרט אחד איך אפשר שתהי' כל מלאכת החרישה דרבנן, משום דדעת הרמב"ם היא שכל הלל"מ הוא מדרבנן, אין התירוף מספיק, שסוף כל סוף קשה לומר שתבא הלכה למ"מ להתיר מה שאין בו שום איסור מה"ת, וע"ז אין מספיק מה שנאמר שנקרא הלכה למ"מ בשם ד"ס לדעת רבנו, ואפילו אם תאמר שמדרגת החומר שלה תהיה רק כמדת ד"ס. ומשמע שם בד'

הרמב"ן, דבשבת ה"ה אפילו בענין של שבות אחד, למשל מקח וממכר בקביעות, י"ל דה"נ באיזו עבודה מעבודת הארץ שעושה אותה בקביעות ה"ז מבטל מ"ע דושבתה הארץ, וחרישה הקבועה כפי הצורך והדרך הרגיל תמיד היא ג"כ בכלל זה. וע"ז באה שפיר הלל"מ להתיר עד ר"ה, מכלל איסור תוספת שביעית, שדומה בענינו לגוף שביעית, וחורשין כל צרכן⁴.

ב. חרישה בשביעית במקום שברור הוא, שאם לא יחרש יהי' איבוד גמור לאילנות, באופן שלא יהי' ע"ז תיקון, יש לומר שמותרת היא לדעת הרמב"ם, שכתב טעם היתר התולדות המנויות להיתר: מפני שאם לא יהיו נעשות תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה, - והוא הדין גם בחרישה. אלא די"ל, שהרמב"ם התנה שם הטעם, שהתולדות כולן, - חוץ מהשתים המפורשות, - אינן כ"א מדרבנן, א"כ הדבר תלוי במחלוקת אם איסור חרישה הוא דאורייתא או דרבנן. ואולי י"ל, שראוי לסמוך בשעה"ד אמ"ד שהוא רק דרבנן, וא"כ תהיה מותרת במקום שיש איבוד כל הנטיעות, כגון בשנים הראשונות אחר נטיעתן, שע"פ תכונת הארץ ודרכי גידולי האילנות בזמננו, יאבדו כולן אם לא יחרשו. אלא, שיש לדחות קצת ולומר, שלא התירו חכמים כ"א באותן התולדות המנויות, שהן בדרך רוב זקוקות כ"כ להאילנות ולהקרקע, עד שיהי' איבוד מבלעדן, אבל חרישה, שברובה אינה באופן זה, לא הותרה. מ"מ אין זה דבר ברור, די"ל שכל שהוא בכלל לאוקמי אילנא הותר, אם-כן, אם לפי המצב יאבד האילן לגמרי, ואפי' אם רק יגרע מערכו וירד משויו במניעת החרישה י"ל שהיא מותרת.

ויש לדון בלשון הרמב"ם, שכתב הטעם (פ"א הלכה י'): מפני מה התירו את אלה שאם לא יסקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה, ולא כתב טעם על היתר שאר התולדות חוץ מהשקאה, ככל אותן המנויות בהלכה ז': "סוקרין את האילן בסקרא וטוענים אותה באבנים ועודדים תחת הגפנים, והמקשקש בזיתים אם לסתום את הפצימים מותר", רק כלל את כל אלה במה שסיים: "והואיל ואיסור הדברים האלה וכיוצא בהם מדבריהם לא גזרו על אלו". וי"ל, דהשקאה מתוך שהיא נעשית גם במקום שאין איבוד במניעתה, ואינה כ"א לאברויי אילנא ולהוסיף פרי, משום הכי צריך ע"ז טעם מיוחד, שהתירו בבית השלחין ובשדה האילנות, ע"פ האופנים המותרים, דהיינו כשהם יותר ממטע עשר לבית סאה ע"י המשכה מאילן לאילן, ומבקורבין זה לזה - בהשקאת

4. נדפס בהערות לס' פאת השלחן, הוצאת הרא"מ לונץ ז"ל.

השדה כולה; אבל אותן המלאכות המותרות שהן מיוחדות לאוקמי אילנא, - וי"ל דאפילו קשקוש, שיש בו לאברויי אילנא, הוא בצורה אחרת מאותו שהוא לסתומי פילי שהוא מותר, - על אלה די בטעם ההיתר מפני שהוא דרבנן ובמקום הפסד מותר אף אם לא יגיע ע"י מניעתן למדה זו שימות כל עץ שבה. והוא הדין יש לומר גבי חרישה, שאע"פ שברובה היא באופן האסור, שהוא להשבחת הקרקע והאילנות, מ"מ אם המצב הוא עכשו, בפרדסים וכרמים מיוחדים, שע"י מניעת החרישה יהי' איבוד גמור, אז דומה היא להשקאת בית השלחין, ומותרת למ"ד חרישה דרבנן.

ויש להוסיף לזה מה שביראנו בדיוק לשון הרמב"ם במה שסיים בהלכה ד': "מכין אותו מכת מרדות מר י ה ם", שבא בזה ללמדנו, שלא רק איסור לאו אין בהם, אלא גם איסור עשה אין כאן מה"ת. ואילו לא הוסיף לומר "מדבריהם" היה מקום לומר, שאע"פ שאינו לוקה בלאו מ"מ אין שייך כ"כ להחליט, ולומר שמכת-המרדות היא מדבריהם, שיש למצוא אותה גם באופן שהיא מה"ת כגון שאומרים לו: "שבות" ואינו שובת, שאם הי' בזה מ"ע היו בודאי מכין אותו מן התורה, כדמכין אותו עד שתצא נפשו דגבי סוכה ולולב בכתובות (פ"ו) וחולין (קל"ב), דזה הרי ליכא למימר שזה מדרבנן, דא"כ איך יש להם רשות להתיר דמיו של זה ולהכותו עד שתצא נפשו? ואין לך קום ועשה גדול מזה, דקיי"ל שאין כח בזה ביד חכמים לעקור דבר מן התורה רק בשוא"ת (כיבמות צ' א'), וגם זה הוא דוחק גדול לומר שזה הוי למיגדר מילתא, שאז יש כח גם לעבור על דברי תורה, כהא דמכין ועונשין שלא מה"ת וכמבואר ביבמות שם, שזה ששייך רק בדבר היוצא מן הכלל ולא במדה תמידית, אלא ודאי הייתי אומר שהכאה זו היא מה"ת, שהייתי חושב שיש בזה עכ"פ איסור עשה, להכי הוסיף לבאר, שאין בזה שום דררא דאורייתא, וההכאה היא רק מכת מרדות מר י ה ם.

[והתוס' (כתובות פ"ו א' ד"ה פריעת) כתבו בשם רש"י, שאין כופין על מצוה דרבנן, והשיגו ע"ז מכח ראיות דמצונו שכפו ג"כ במצוה דרבנן, ונמצא ג"כ לשון כפיה בהן. מיהו י"ל, שמ"מ אינה דומה כפיה למידי דרבנן לכפיה של תורה, שרק בה נאמרו הדברים כופין אותו עד שת"נ; אלא אם נאמר ביחוד שבממרה איכא כל תסור ממש לכו"ע, גם לחולקים על הר"מ בעיקר יסוד זה ככולהו מילי דרבנן, י"ל שבכל אופן זה היינו של תורה. ובירושלמי נזיר (פ"ד

ה"ג) נקט "עד שיקבל או עד שת"נ" דייק לשון קבלה משום שעיקר מלקות זה הם על ההמראה, מפני מה שאינו מקבל, ועיין מג"א סי' תצ"ו סק"ב, ודברי הרמב"ם החומ"צ פ"ו הי"ב, ועיין מש"כ בזה בספר קובץ, ומש"כ בתוי"ט נזיר שם ד"ה תספוג ועיין בתוספות רעק"א שם אות כ"ט⁵. ולא רחוק לומר שגם הרמב"ם הכי ס"ל ומדויק לשון "מדבריהם", וביחוד בעונש על העבר ודאי אינה דומה מכת-מרדות דרבנן למלקות דאורייתא, וי"ל דה"נ אינה דומה למלקות שעל איסור תורה. אע"פ שאינו מהלוקים מה"ת⁶.

וע"פ מה שכתבתי לעיל ע"פ הרמב"ן, שהעושה את כל העבודות בקביעות כדרכו בכל השנים בלא שינוי עובר מ"ע ד"ושבתה הארץ", יש לבאר ע"פ זה את דיוק לשון הרמב"ם, במה שבהלכה ג' כתב: וזמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה, ולמה פרטן הכתוב? לומר לך: על שתי תולדות אלו בלבד הוא חייב, ועל שאר התולדות שבעבודת-הארץ, עם שאר האבות שלא נתפרשו בענין זה, אינו לוקה עליהן, אבל מכין אותו מכת מרדות, - ולא כתב כאן "מדבריהם", כבהלכה שאחריה, וגם כפל הלשון בשתי ההלכות האלו באין צורך לכאורה. וי"ל לפי הנ"ל, שבתחלה, כשדבר על כללות התולדות, ונכללה בהן גם קביעות עבודתן בכל השנה, בלא שינוי מדרך עבודתו בכל השנים, לא רצה לאמר בזה שמכת-מרדות זו היא מדבריהם, שי"ל אמת שהיא מן התורה, כמו דמכין אותו גבי סוכה ולולב, שהרי יש בזה איסור עשה ש ל ש ב י ת ה כמ"ש, אבל כשפירש הדבר בפרטיות, דקאי על מעשים יחידים שמפרשם: החופר או החורש, על זה שפיר מסיים שמכת מרדות זו היא מדבריהם, וגם חרישה בכלל כמ"ש כ.

5. ובכ"ק על הגליון שם נ"ב: וי"ל עוד דשמא בעלמא הוא שמלקות על חטא נקרא מלקות ארבעים ע"ש מלקות שבתורה, שהוא אב לכולם, ופוחתין מארבעים לפי ראות העין בענין החטא וצורך גידורו.

6. נדפס בהשמטות ל"שבת הארץ" הוצאה ראשונה.

ג

אילן שבתוך הבית

לפ"א ה"ג אות ה' ו' ד'

לשון הירושלמי (ערלה פ"א ה"ב): אילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה ופטור מן המעשרות, דכתיב: עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה. ובשביעית צריכה דכתיב: ושבתה הארץ שבת לד' וכתיב שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור". והכונה היא, דלשון שדה משמע: ולא מה שבבית, אבל כאן, אצל מ"ע דשביתה, דלא כתיב שדה, שיש לומר דיש מ"ע גם בנטעו בתוך הבית, אע"פ של"ת דשדך לא תזרע וכרמך ל"ת אין כאן, דמסתמא אורחא דשדה וכרם שלא יהיו בתוך הבית. ולפ"ז יש לומר, דעל ל"ת לא נסתפקו כלל, דודאי ליתא, וכל עיקר הספק הוא רק על עשה; והיינו אם נאמר שמ"ע דושבתה בפני עצמה קיימא, אז עובר בעשה כשעובד במה שנטעו בתוך הבית, אבל אם נאמר דעשה זו נאמרה לענין ל"ת שבא אח"כ, כד' הירוש' כלאים, המובא לעיל סי' א', אז אמרינן דמ"ע דשביתה הארץ היא דוקא ב"שדך ל"ת וכרמך ל"ת, א"כ היא דוקא בגלוי, דומיא דשדך וכרמך, ולא בתוך הבית. ולפ"ז י"ל, דמלאכות דרבנן, שמצינו שגזרו בשביעית במקום דאיכא ל"ת, אין ראי' מזה דגזרו ה"נ במקום איסור עשה, וי"ל דאע"ג דאמרינן בדאורייתא מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת (יבמות פ"ב א', קי"ט א') מ"מ, מה לי איסור לאו מה לי איסור עשה לא אמרינן. אך י"ל לאידך גיסא ג"כ דכל עיקר הספק הוא רק אם יש בו ל"ת, משום דאולי כיון שגלתה תורה שבעשה דתשבת לא בעינן דוקא שדה וכרם, ה"ה דבל"ת הם לאו דוקא, אבל מ"ע יש לומר דודאי איכא. ומה שכתב במראה הפנים, דקאי לענין ספיחין שגדלו בתוך הבית, לא מסתבר כלל, דאיך שייך להביא ע"ז המקראות, והלא עיקר ספיחין קיי"ל שהוא מדרבנן, כמש"כ הוא ז"ל בעצמו. ועוד, שהרי באילנות שגדלים מעצמן פסק הרמב"ם דאין בהם איסור ספיחין, כמבואר פ"ד ה"ג - ועד שהוא מצייר בתלמודן אסור ספיחין באילן שנטעו בתוך הבית, היה לו לצייר זה בזרעים שנטעו בתוך הבית. אלא ודאי פשוט, דעל עצם איסור שביעית קאי לענין איסור המלאכות, וכמש"כ בפנים, וה"ה לענין קדושת הפירות. וכיון שיש להסתפק, שמא עיקר הבעיא

היא אם עובר על ל"ת, אבל בעשה אולי פשיטא דעבר, כיון דלא כתיב בה שדך וכרמך, ע"כ אין להקל שלא במקום הפסד. [מיהו י"ל מהא דאיתא לעיל (פ"ב ה"ג) אמתניתין דמזהמין את הנטיעות, ועושין להם בתים עד ר"ה ופירש בסוגיא טעם לאיסור הבתים בשביעית משום דבית עושה לה צל והיא גדלה מחמתו, והי' ראוי לפשוט מכאן דגם בתוך הבית אסורה העבודה בשביעית, דאי מותר מאי איכפת לי מה שגדלה מחמת הצל מאחר שכבר עשה את הבית. ואולי מסופק הוא רק בנטע את האילן בתוך הבית, שלא חל עליו שם שדה וכרם מעולם דמשמעם בגלוי, אבל אם האילן הי' נטוע בתחילתו בגלוי וחל עליו שם שדה או כרם, שוב אינו יוצא מאיסורו ע"י עשית בתים, ומשו"ה בשביעית אסורה עשית בתים שהיא עבודה אילן, מפני שגדלה מחמת הצל. ואפשר לומר דבית שאין בו ד"א, שאינו בית לכל דבר (כסוכה ג' ע"א וע"ב), ה"נ דלא מפיק מכלל שדה וכרם, וי"ל דבתים דמתניתין דידן מסתמא אין בהם ד"א. ולכאורה הי' ראוי לומר גם בכלאים שאין נוהג במה שנטעו וזרעו בתוך הבית, דה"נ כתיב שדך וכרמך, אלא דתקשה לפ"ז ממתניתין דכלאים (פ"ה מ"ד) והבית שבכרם זורעים בתוכו, דמשמע דוקא זרעים משום דחשיב הפסק, ותיפ"ל דגם שני מינים מותר לזרע בתוך הבית, ואפ"ל דכיון דמין אחד הוא מחוץ לבית גרע, אך לא מסתבר, דכיון דאין איסור בא כ"א ע"י שניהם צריך שיהיו שניהם בכלל איסור. אמנם לפ"ד שבפחות מד"א לא יהי' בכלל בית הי' ניחא, אלא דעצם הדבר דחוק דנהי דאינו בכלל בית, אבל מ"מ מוצא הוא מכלל שדה, והוי כחילוק הגמ' בסוכה שם לענין סוכה, דמ"מ כיון דל"ב דירת קבע חשיבא גם בפחות מד"א, א"כ לא חשיב בכל אופן כיושב בחוץ, וה"נ ל"ח שדה וכרם. וי"ל דמכח הא דירושלמי דפירש עשיית בתים דמתניתין לצל ושקיל וטרי ביה דחי רבינו מהלכה, או לכה"פ פשט ספיקא דשביעית לחומרא, ומשו"ה לא הביא את הספק בזה].⁴

ד

דין שביעית בהקדש ובהפקר

לפ"א ה"ג, אות ח' ט'

לשון הירושלמי (פ"ז דפאה ה"ז): "הנוטע כרם להקדש פטור מן הערלה, מן הרבעי, ומן העוללות, וחייב בשביעית, ר"ז בשם ר' יוחנן ושבתה הארץ שבת לד', דבר שהוא לד' שביעית חלה עליו". יש לבאר, דעיקר מה שצריך הדרשה לד' הוא לענין שעובר ג"כ על הל"ת דשדך לא תזרע וגו', דשם הייתי אומר להוציא את ההקדש, כיון דכתיב לשון שמשמעו "שלך", אבל בעשה דשביטה י"ל שאין צריך קרא כלל, אם נאמר דהעשה קיימא בפני עצמה, כמש"כ לעיל סי' א'. ולפ"ז י"ל בהפקר, אע"ג דלא מרבינן ל' מלד', שמשמעו דוקא הקדש לגבוה, מ"מ ממילא בלא ריבויא לא נפיק מכלל עשה דושבתה הארץ, דלא כתיב בה "שלך". רק אם נאמר, דושבתה הארץ קאי אדלקמ' לכל מילי, כמש"כ, יש לומר דהוצרך הריבוי דלד' להקדש גם על עשה דושבתה. וא"כ הפקר, דלית ביה ריבויא, י"ל דממילא משמע שאינו בכלל שדך וכרמך, וכל שאינו בכלל שדך וכרמך יש לומר, עפ"ז, שגם אינו בכלל עשה דשביטה, וכירושלמי כלאים הנ"ל: "ושבתה הארץ שבת לד' - לענין ל"ת שבה".

ה

באור לשון הרמב"ם: החופר או החורש לצורך הקרקע

לפ"א ה"ד

החופר או החורש לצורך הקרקע. לא היה צריך לומר "החורש לצורך הקרקע", דסתם⁷ חורש לצורך הקרקע הוא, ולא הי' מקום להעלות על הדעת כלל דאיירי בחרישה שאינה לצורך הקרקע, דלא שכיחא כלל, כגון לצורך

7. ואין לומר שהוא לאפוקי לצורך הזריעה, שזהו החרישה העיקרית, וכאן הוא לרפויי ארעא, לתיקון גידולה שלאח"כ, שהרי מבואר בשבת עג: דבכל גזוני הוי בכלל שם חורש.

כיסוי-הדם וכיו"ב. אלא דבחופר צריך לבאר: דוקא לצורך הקרקע, לאפוקי בחופר לשם בנין או לבורות שיחין ומערות דמותר, והי' ראוי לכתוב: החופר לצורך הקרקע והחורש, אלא שאז היינו טועים לדקדק, מדנקט גבי חופר לצורך הקרקע וגבי חורש אמר סתמא, דיש חומרא בחורש אפי' שלא לצורך קרקע, כגון באופן רחוק דמשכחת לה חורש שלא לצורך הקרקע, משום כך סדר רבנו בחכמה את לשונו לומר: החופר או החורש לצורך קרקע, דהשתא "לצורך קרקע" אתרוייהו קאי, ועיקרו משום חופר איצטריך ליה.

ו

גדרי נטיעה וזריעה באילנות

לפ"א ה"ד

[במה שהק' ע"ד הרמב"ם, שאיסור נוטע הוא מדרבנן, מהא דגיטין (נ"ג ב') הנוטע בשבת כו' ובשביעית כו' מכדי הא דאורייתא, והא דאורייתא, כבר העירותי במבוא פ' ד', שעיקר החילוק בין זורע לנוטע הוא דוקא בנוטע יחור, שהוא חלוק בצורתו מזריעה שזורעין זרעים ותבואה, אבל אם הוא נוטע אילן ע"י זריעת גרעין, אע"פ שבלשון חכמים ג"ז בכלל נטיעה הוא, ע"ש פעולתו היוצאת שמצמיח אילנות. והבאתי שם מהא דערלה ספ"א נוטעין יחור של ערלה ואין נוטעין אגוז של ערלה, ומ"מ הוא בכלל זריעה כלשון הרמב"ם בה' כלאים פ"א ה"ו. וכ"מ מהא דרבי יאשיה דדריש כרמך לא תזרע כלאים, שאינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד (ברכות כ"א וכו"ד), כמשפירש"י דהו"ל כלאי זרעים וכלאי הכרם כאחת, והיינו דזריעה דקרא קאי גם אכרם, והוא נטיעה זו בכלל זריעה, ולהיפך בזרעים כה"ג הוא בכלל זריעה. ולפ"ז בירקות שדרכם לזרע זרעוני גינה במק"א בערוגה בדוחק, וכשיצמחו עוקרים אותם ושותלין אותם דרך שתילה בפיזור, הזריעה הראשונה היא מה"ת, והשינ' מדרבנן. וסי' לדבר: ויטע ד' אלקים גן בעדן, ואיתא במד"ר בראשית פט"ו על פסוק זה, דויטע ד', ואארזי לבנון אשר נטע, אר"ח כקרני חגבים היו ועקרן הקב"ה ושתלן בתוך ג"ע, שנראה דזריעה ע"י גרעין, אפילו

לצורך גידול אילנות, ראוי להקרא בתורה בלשון זריעה, שמ"מ לענין הפעולה עצמה הרי היא זריעה. ולהיפך בזורע זרעים בדרך שתילה הרי היא שתילה, והוי בכלל נטיעה, כמנחות (ע' ע"א) שמרחה בכרי ושתלה, ובמעשרות (פ"ה מ"ב) העוקר לפת וצוננות מתוך שלו ונוטעה לתוך שלו, ופשיטא דלענין השם מצד התורה, כשזורע גרעין של אילן, כיון שהוא מחפהו בארץ כדרך כל הזריעות, ה"ז בכלל זורע ולא בכלל נוטע והוא אסור מה"ת, ומ"מ בלשון חכמים יוכל הוא להכלל ג"כ בכלל נוטע. ועל כרחנו כך הוא, שהרי כל דיני נטיעה בערלה, וחזרה מעורכי המלחמה, הם ג"כ בנוטע ע"י זריעת גרעינין. משו"ה בנוטע בשביעית, דמשמע, כל אופני נטיעה, ואפילו נטיעה שעל ידי גרעינין, מקשה מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא, ולא ניחה לגמ' לתרין בדוחק, דדוקא בנוטע יחורים מיירי, חדא דהי' לו לפרש, ועוד דיוכל להקשות ליפלו וליתני בדידיה בשביעית גופא בין נטיעת גרעינים לנטיעת יחורים. אבל בנוטע אילן דרך נטיעה קם דינא דהרמב"ם, דהוה בכלל אבות או תולדות שאינם מפורשים בפסוק להדיא, דלא אסר רחמנא והוי ככל המלאכות האחרות האסורות מדרבנן⁴.

ז

עפ"ד הרמב"ן איסור עבודה בקביעות בכל השנים, גם במלאכות דרבנן הוא דאורייתא - יישוב דעת הרמב"ם עפ"י בקריבה דעריות

לפ"א ה"ד אות יו"ד

לכאורה יש לומר, דהא דיאן איסור לאו כ"א באבות ותולדות דאסר רחמנא בתורה, אבל שאר תולדות רק מדרבנן אסירי, וקרא אסמכתא בעלמא, כלשון הגמ' (מו"ק ג' א'): "אבות אסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא"; והא דתניא: "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור, אין לי אלא זירוע וזימור, מנין לניכוש ולעידור ולכיסוח? ת"ל: שדך לא כרמך לא - לא כל מלאכה שבשדך ולא כל מלאכה שבכרמך", דמסיק שם דהוי אסמכתא בעלמא, - זהו דוקא שאם עושה בדרך אקראי בשביעית, אז אין כאן באלה התולדות אלא איסור דרבנן, אבל אם

עשה בשביעית בקביעות עבודת הארץ כדרכו בכל השנים, אפילו אם הוא עוסק רק באותן המלאכות שהן תולדות דרבנן, מ"מ עובר הוא על מ"ע ד ש ב י ת ה והוי איסור תורה. ומה שאמרו בגמ' דהוי אסמכתא בעלמא, - והיינו כדאמרן רק על אקראי, - ולא תירצו דהיינו על כלל השביתה, כשאינו שובת בתולדות בכלל שנת השביעית, י"ל דהיינו משום דבאמת יש ע"ז שתי ברייתות בת"כ: האחת היא אותה שהובאה בסוגיא הנ"ל, והשנית נאמרה להלן על פסוק "שבת לד": כשם שנאמר בשבת בראשית שבת לד' כך נאמר בשביעית שבת לד'. "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור - כל מלאכה שבשדך וכל מלאכה שבכרמך", וי"ל את הכפל של שתי הברייתות האלו, ע"פ קצת שנוי הלשון שביניהם, דכונת הברייתא השניה. שלא פרטה את פרטי המלאכות וכללה "כל מלאכה שבשדך וכל מלאכה שבכרמך" בכלל אחד, היא על כללות השביתה של כל השנה, שהמבטלה לגמרי בקביעות אפילו בתולדות דרבנן עובר על מצות השביתה מה"ת, וזה למדנו מהיקש של שבת לד', ואינו באמת אסמכתא אלא דין-תורה גמור. אבל הברייתא הראשונה, שעוסקת בפרטי המלאכות ורוצה לאסרם אפילו בפעם אחת כדין מלאכה של תורה, עליה אמרו דהויא אסמכתא בעלמא.

ודברים אלו מתבארים יפה בדברי הרמב"ן, בפ"י התורה פ' אמור (כ"ג כ"ד): "ובמכילתא ראיתי בפרשת החודש: "ושמרתם את היום הזה למה נאמר? והלא כבר נאמר כל מלאכה לא יעשה בהם. אין לי אלא דברים שהם משום מלאכה, דברים שהם משום שבות מנין? תלמוד לומר: ושמרתם את היום הזה, להביא דברים שהם משום שבות. יכול אף חולו של מועד יהא אסור משום שבות - והדין נותן - תלמוד לומר: ביום הראשון שבתון". והנה ידרשו "שבתון" לשבות בו לגמרי אפילו מדברים שאינם מאבות מלאכות ותולדותיהן, אבל לא נתברר לי זה, שאם תאמר שהיא אסמכתא מה טעם שיאמרו בלשונם בלשון הזה, כי שבות בלשונם נאמר לעולם על שם דבריהם, - והאיך יתכן לומר דברים שהם אסורים משום שבות של דבריהם: מנין שיהיו אסורין מן הכתוב? ודרך האסמכתות לשנות שהם מן התורה, לא שיאמרו: דבר זה שהוא מדברי סופרים מנין מן התורה? אבל הי' לו לומר: דברים שאינם מלאכה מנין? ת"ל שבתון. ונראה לי, שהמדרש הזה לומר, שנצטוינו מן התורה להיות לנו מנוחה ביו"ט אפילו מדברים שאינם מלאכה, ולא שיטרח כל היום למדוד

התבואות ולשקול הפירות והמתנות ולמלא החביות יין ולפנות הכלים וגם האבנים מבית לבית וממקום למקום, ואם היתה עיר מוקפת חומה ודלתות נעולות בלילה יהיו עומסים על החמורים ואף יין וענבים ותאנים וכל משא יביאו ביו"ט ויהיה השוק מלא לכל מקח וממכר, ותהיה החנות פתוחה והחנוני מקיף והשולחנים על שולחנם והזהובים לפניהם, ויהיו הפועלים משכימים למלאכתם ומשכירים עצמן כחול לדברים אלו וכיוצא בהן, - והותרו הימים הטובים האלו ואפי' השבת עצמה שבכל זה אין בהם משום מלאכה, לכך אמרה תורה "שבתון" שיהיה יום שבייתה ומנוחה ולא יום טורח ממלאכה וכו'. אבל פירוש שבתון כך הוא, שתהיה לנו מנוחה מן הטורח והעמל, כמו שביארנו וכו'. והנה הוזהרו על המלאכות בלאו ועונש כרת ומיתה, והטרחים והעמל בעשה הזה וביו"ט המלאכה בלאו והטורח בעשה, וממנו אמר הנביא: מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר, וכן "שבת שבתון יהי לארץ" - שבת של מנוחה, שלא יחרוש ולא יעבוד אותה כלל".

ונראה פירוש דבריו, שאע"פ שאין לנו מן התורה בשביעית כ"א אותם האבות השנים ותולדותיהן, וחרישה יש בה מקום עיון לדינא אם היא מה"ת או מדרבנן, לבד שאר עבודות שמפורש שהן מדרבנן, מ"מ כללית ה ש ב י ת ה היא מן התורה בכולן, והעובר עליה בכלל שנת השביעית בקביעות עבר אדאורייתא. ובאמת י"ל בכלל זה בכה"ג על כמה איסורים מה"ת, שיש בהם איסורים דרבנן מאסמכתא, שהם מדרבנן רק בעושה דרך אקראי, שהוא כעין דאורייתא אפילו בפ"א, אבל אם הוא עובר ע"ז בקביעות הוי מן התורה.

ויש להציב דוגמא לזה בקריבה דעריות, דלדעת הרמב"ם (פכ"א מה' איסורי ביאה) הוי דאורייתא מלאו ד"לא תקרבו לגלות ערוה". שכן הוא כדברי הרמב"ם לשון הברייתא דסיפרא: "לא תקרבו לגלות ערוה", אין לי אלא שלא יגלה, מנין שלא יקרב? ת"ל: ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב. אין לי אלא נדה שהיא בבל-תקרב ובל-תגלה, מנין לכל העריות שהן בבל-תקרב ובל-תגלה? תלמוד לומר: "לא תקרבו לגלות". ושם אמרו: "ונכרתו הנפשות העושות" מה תלמוד לומר לפי שנאמר: "ולא תקרבו" יכול יהיו חייבים כרת על הקריבה? ת"ל: העושות ולא הקרבות וכו'. והרמב"ן השיג על הרמב"ם בזה הרבה בס' המצות (ל"ת שנ"ג), והוא טען, שמד' הגמ' (שבת י"ג א') צריך לומר

שהוא איסור דרבנן, ואלה המקראות הם אסמכתא בעלמא, והא דקשה מהלשון "לא אסרה תורה אלא קורבה של גלוי-עריות בלבד". דמשמע דאיסור דרבנן מיהא יש אפילו לר' פדת, ולתנאי דפליגי עליה ופסיקנן כותיהו איכא ע"כ איסור דאורייתא, זה מפרש הרמב"ן דפשטא דלישנא "לא אסרה תורה" היינו דגם איסור דרבנן אין כאן, אלא דהחולקין על ר"פ, ודפסקנן הלכה כמותם, ס"ל דיש כאן איסור דרבנן. ועוד קשה טובא קושית הרמב"ן: למה לא הביא בגמ' הך ברייתא דת"כ להקשות על ר' פדת.

ולפי המבואר לעיל י"ל, דבאמת הא דת"כ הוא אסמכתא בעלמא, אבל זהו רק לענין דרך אקראי שאסרו חכמים הקריבה אפי' בפ"א, כמו עצם גילוי עריות, אבל בדרך קביעות הוא אסור באמת מה"ת, ומשום הכי לא יכול להקשות מתו"כ אר' פדת, משום ד"ל דרבי פדת קאי על אקראי, וי"ל דהוא בבגדו והיא בבגדה כיון שיש כאן שינוי דומה הוא לאקראי, ד"ל שאין בזה איסור תורה. ואותו תלמיד י"ל, לפי זה, שעבר על איסור תורה מפני הקביעות, וזהו שאמרו בגמ' שם: "מטה חדא הואי". ואולי י"ל, שזהו שאמרו שם: סינר הי' מפסיק בינו לבינה, דמשו"ה לא הי' כאן איסור תורה אפילו בקביעות, כיון שיש שינוי.

ולפ"ז י"ל, שזהו יסוד השנויים שאנו מוצאים בכמה מלאכות, שהותרו בשביעית, שאם היו נעשים בקביעות ובלא שינוי היינו באים לידי איסור תורה של עשה דשבייתה, כה"ג דשבותין וטורחין קבועים ביו"ט לדעת הרמב"ן.

ח

בענין נטיעת אילן סרק

לפ"א ה"ה, אות י"א

בירושלמי (פ"ד ה"ד): "אין מציתין את האור באישת של קנים, מפני שהיא עבודה. רשב"ג מתיר; וכן היה רשב"ג אומר: נוטעין אילן סרק בשביעית". מזה נראה דחכמים פליגי עלי' וס"ל דאין נוטעין אילן סרק, וכאן בירושלמי לא התנה באיזה אילן סרק מיירי רשב"ג המתיר. אמנם בתוספתא (פ"ג הי"א)

איתא: "וכן היה רשב"ג אומר: מותר אדם ליטע אילן סרק כדי לעשות סייג". ולהרמב"ם שלא כתב בהאיסור, "כדי לעשות סייג", היה נ"ל לומר, שדוקא נוטע כדי לגדל לעצים דמי לזורע, אבל כדי לעשות סיג מותר, ונראה שתופס את לשון הירושלמי לעיקר נגד התוספתא. אבל י"ל דבתוספתא רבותא קמ"ל, שהרי באמת אסור לבנות גדר בשביעית, רק שהתירו בינו לבין ר"ה אבל בינו לבין חבירו אסור, כמבואר בירוש' (פ"ג ה"ז), וי"ל דרשב"ג קמ"ל רבותא, דאפלו במקוון האסור לבנות גדר, אם הוא נוטע אילן סרק כדי לעשות סייג, כיון שאינו בונה בפועל כ"א ע"י נטיעה שאח"כ הוא מתגדל מאליו ונגדר הגדר, מותר. א"כ ירושלמי דנקיט סתמא, ועלה משמע דחכמים פליגי ואסרי, י"ל דק"ו דאסרי לנטוע לסייג, דאיכא תרתי: בנין גדר ונטיעה, ע"כ נקיט רבנו סתמא לחומרא.

ט

בענין תלישת פירות לטובת האילן,
ובדין פסיק רישא בדבר שאינו מתכוון בשביעית

לפ"א ה"ה, אות י"ב י"ג

הר"ש פירש מיבלין: שחותכין ענבים יבשים והייתי סבור לומר, שהוא טעות סופר וצ"ל: ענפים יבשים, ולדעת הרמב"ם חתיכת מה שיבש מן האילן הוא בכלל "מפסלין", ולהר"ש יש שני פירושים ל"מפסלין": א' נטילת הפסולת, ב' קציצת כל הענפים כדי שיתעבה האילן, - וי"ל שחתיכת ענפים יבשים היינו "מיבלין". אבל קשה להגיה כל הספרים שלפנינו, ותו שבמזרדין פירש הר"ש שהוא חתיכת ענפים לחים ובמקורסמין - שהוא חתיכת זמורות וענפים, כמו זימור בכרם, א"כ משמע שהקירסום הוא חתיכת ענפים יבשים, וא"כ אין להגיה במיבלין חתיכת "ענפים" יבשים, אלא כמו שהוא בנוסחאות שלפנינו - ענבים יבשים. וצריך לומר, שהענבים שנתיבשו ע"ג האילן, על ידי מחלה שלא כדרך הגידול, הם מונעים את בריאות האילן כל זמן שהם מחוברים אליו. אלא דקשה מאד לומר, שיהיה איסור בלקיחת איזה ענבים מן האילן

לצורך אכילה, ולא אישתמיט חד תנא להודיענו שצריך לדקדק בין לחין ליבשין, וע"כ מסתבר הוא, שאם נפרש שמיבלין הוא נטילת ענבים יבשים, נאמר שזהו דוקא כשמכוין לתקון האילן ולא כמכוין לאכילה כדרכו. וי"ל שזהו כונת הרמב"ם (פ"ד הכ"ב) שכתב: ו"אם בצר לעבודת האילן לוקה", הרי שיש מציאות לבצירה שהיא בשביל תיקון האילן, וי"ל דמיירי בכה"ג דהר"ש כאן.

אלא דקשה מסוכה (ל"ג ע"ב) גבי הדס שהיו ענביו מרובין מעליו, דת"ר: אין ממעטין ביו"ט, משום ראב"ש אמרו ממעטין, ופריך והא קא מתקן מנא ביו"ט ומשני אר"א כגון שלקטן לאכילה, ומסיק דמ"מ אסור משום פסיק-רישא ולא הותר רק בדאית לי' הושענא אחריתי. א"כ אם נאמר, שיש בלקיטת ענבים יבשים תיקון האילן, לא מהני מה שילקטם לאכילה. אלא שבעיקר הענין, אם אנו אומרים דין פסיק-רישא בדבר שאינו מתכוין בשביעית, איכא לעיונא טובא. הן אמת, דמד' התוס' (סנהדרין כ"ו א' ד"ה לעקל), שכתבו, אהא דאמר' שם שיכול לומר על הזמירה: לעקל בית הבד אני צריך, וקשה דמ"מ מה בכך מ"מ הוא משביח הכרם, דהכי אמרינן בפרק כלל גדול: הזומר וצריך לעצים חייב שתים, אחת משום קוצר ואחת משום נוטע, ותימצו דעביד ליה באותו ענין דודאי קשי ליה, דליכא לחייבו משום נוטע, משמע שאם רק יש בו תיקון, אע"פ שאינו מתכוין כ"א לצורך העצים, לעקל בה"ב, אסור; והיינו ע"כ משום פסיק-רישא, ומזה נראה, דדמי שביעית לשבת בנין פסיק. ומדברי הרמב"ם בפיה"מ (פ"ד מ"י) משמע, דלא ס"ל כהתוס' דסנהדרין הנ"ל, אלא דבשביעית לא איכפת לן בפסיק, וכל שאינו מתכוין מותר. שכן כתב שם, אהא דהמזנב בגפנים והקוצץ קנים, ר' יוסי הגלילי אומר ירחיק טפח ור"ע אומר קוצץ כדרכו, בקרדום או במגל ובמגירה ובכל מה שירצה: - "והענין שאין צריך שינוי בכרתו, וזה כשלא נתכוין לזמור". והנה כאן אי אפשר לומר כד' התוס', דעביד לי' בענין דודאי קשי לי', שהרי מפורש נאמר שקוצץ כדרכו ואינו צריך לשום שינוי כלל, ועיקר טעמא הוא רק משום שאינו מתכוין, א"כ שמע מינה דהרמב"ם ס"ל דבשביעית לא איכפת לן משום פסיק. וצריך לומר לשיטה זו, שמה שמצינו לפעמים שהחמירו לשנות זהו רק משום מראית-עין, ואין למדים בזה דברי-סופרים מדברי סופרים. ונראין הדברים, שעבודה הרגילה להעשות בצורתה ע"פ רוב לשם עבודת-האילן -

החמירו בה, משום מראית עין, לעשות דוקא בשינוי גם כשצריך לעצים, אבל עבודה שיש עושין לשם אילן, ויש עושין לשם עצים, אין כאן מראית-עין, על כן במזנב בגפנים, שהדבר שקול הוא, אם הוא לשם זמירה או לשם עצים, מותר לד' הרמב"ם כשאינו מכוין לזמר, אבל בקציצת בתולת-השקמה נראה שרוב הקציצה היא לשם השבחת האילן (והכי דייק לשון המשנה: "אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית מפני שאי אפשר לו לאדם, לכן אסור לעולם אפילו כשמתכוין לעצים, עד שיעשה בשינוי כזה דודאי קשי לך, דאז יוצא מכלל מראית-עין. וגם לדעת התוס' דהכא מוכרחים אנו לומר סברא זו, שמה שצריך בקציצת בתולת שקמה, שיהי' ודאי קשי לך (בב"ת פ' ע"ב), הוא משום מראית עין, דאי משום פסיק-רישא לבד די במה שיהי' ספק אי מעלי לך, ושוב אין כאן פסי"ר, אלא ודאי דסברת מ"ע פשוטה היא בלאו הכי, אלא שלדעת התוס' יש כאן ג"כ איסור פסי"ר. [וי"ל עוד דמה שהוא ספק בידיעה אינו מבטל את ערך פסי"ר, דיי"ל שודאי מעלי לך אלא שאין אנו יודעים]. ולהרמב"ם נראה שאין כאן משום פסי"ר, וזהו גם בדבר שהוא שקול, אם הוא נעשה לטובת האילן או לעצים וכיו"ב, וק"ו הדברים במה שדרך עשיתו הוא יותר שלא לטובת האילן, כה"ג דלקיטת ענבים יבשים, שהוא רגיל ודאי יותר לאכילה מלטובת האילן, אין כאן חשש מ"ע, וכשמתכוין לאכילה שפיר-דמי.

,

בענין עבודת אוקמי אילנא הנעשית בגוף האילן

לפ"א ה"ה אות י"ז

[ולא יעשן. י"ל דתולעים הללו הם מזיקים רק שלא יתגדל האילן, והוא מניעת פעולתם בכלל אברויי אילנא, אבל אם הם מזיקים כ"כ עד שמגרעים את האילן, אז הוא בכלל לאוקמי אילנא דשרי, מיהו אם הם מפסידים רק את הפירות ולא את גוף האילן אז בכל אופן אסור. אמנם בפאה"ש סי' כ' סקי"א מבאר הרהמ"ח דעתו לפרש שיטת הרמב"ם, דבעבודת האילן גופיה אפילו לאוקמי אילנא ג"כ אסור. אלא שכל יסודו הוא משום דפשיטא ליה דזיהום, כדי

שלא יאכל העוף הנטיעות כשהן רכות, הוא לאוקמי אילנא, ואין זה פשוט, דיי"ל דמה שהעוף אוכל מהנטיעות חוזר הוא וצומח, אלא שמתוך שהוא אוכל קצת מהעץ אינו יכול להוסיף ולאברויי יותר בשנה זו, והוי בכלל לאברויי. ועל כרחינו צריכין אנו לומר כן, מהא דהתוס' בע"ז שם (כ' ע"ב ד"ה ואין), שכתבו דמיירי בדבר שאינו אבד, דאל"כ הי' מותר ג"כ בחוה"מ, ואם הי' האילן מתקלקל ע"ז הרי זה דבר האבד, א"ו שרק אינו משתבח. ובחנם השיג לפ"ז הרהמ"ח שם על מרכבת המשנה, ושפיר י"ל דרבינו סמך דזיהום הוה אברויי אילנא. ומה שהקשה הרהמ"ח שם דא"כ ל"ל לאוקמי מתנימין כרבי, דגם כרבנן אתיא, דאברויי גם רבנן ס"ל דאסור, כמו עשיית הבתים, נראה דכונת הירושלמי לחלק באברויי אילנא גופא בשני אופנים, אופן אחד הוא שעושה פעולה שבזה האילן מוסיף כח, זהו אברויי דאסור לכו"ע, והב' הוא שמסיר מניעה של קלקול, שהוא ראוי להיות מתתקן מאיליו, אלא שע"י שיהי' כח הצומח עסוק בתקון הקלקול לא יוסיף האילן כח, ובזה פליגי רבי ורבנן, דלרבי, דסתם מתניתין כותיה, גם כה"ג, דהיינו זיהום הנטיעות, בכלל לאברויי אילנא הוא, כיון דהחסרון של אכילת העוף לא יזיק לאילן בעצם, אלא שע"ז לא יתוסף כחו הטבעי, ונמצא דהסרת מניעה זו דאכילת העוף אינה כ"א לאברויי אילנא, וחכמים ס"ל דאין זה בכלל אברויי אילנא, ואין אברויי אילנא לדבריהם כ"א כשעושים מעשה שזו הפעולה בעצמה משבחת היא, אבל כשהפעולה היא רק מסירה המניעה, שלא יתקלקל האילן, ה"ז כמושיב שומר. ומדויק עוד המשל שאמרו בירוש', שהוא כמושיב שומר, שאע"פ שהאברויי בא מאליו, אין פעולתו כ"א הגנה בעלמא, והבתים הם עושים צל להשביח את האילן ע"י צילם, ולא להסיר הנזק. ולפ"ז אין לנו יסוד לומר שיש איסור גם בלאוקמי אילנא בעבודת האילן לדעת הרמב"ם. ולפ"ז מש"כ הרהמ"ח שם: וכן אין עושין להם בתים להגן עליהם מן הגשם והשמש, ע"פ פירוש הר"מ במשנה, נכון הוא לדינא, ולא מטעמיה, דהוא ז"ל ס"ל שכך היא הכונה בירושלמי, בחילוק שבין בתים, דמודים חכמים לאסור, לבין זיהום, דאסור רק לרבי. ולפי דברינו, לרבנן דרבי הבתים שהם רק לתכלית מניעת ההיזק מותרין הם בכל גווני, ואע"ג דע"י מניעת ההיזק יבא אברויי אילנא הוי דומיא דזיהום דשרי לדידהו. והא דאסרי בבתים היינו באופן שהצל שלהם הוא משביח, והוי אברויי אילנא גמור, או שהוא כן בכל האופנים, אבל זהו הטעם, אלא דלדידן

דקיי"ל כרבי, דזיהם אסור, ואע"ג דמסיר ההיזק, כיון שבא עי"ז אברויי אילנא, אסור בביתים גם להסיר ההיזק של הגשם והשמש, משום דעי"ז בא ממילא אברויי אילנא⁴.

יא

בענין שני מיני הזמירה

לפ"א ה"ה, אות ל"א ל"ב

הזמירה הנהוגה אצלנו, דהיינו שכורתין את כל הענפים ומשאירים רק את גוף הגפן⁸, נראה שאינה זמירה האסורה מה"ת אלא היא מהתולדות. ונראה שהיא ה"פסול", כמבואר בפ"ב מ"ג: "מפסלין עד ר"ה, ופי' הרע"ב והר"ש בשם י"מ: לשון "פסל לך", שחותכים כל הענפים שבאילן, כדי שיתעבה⁹; ופשוט, דכדי שיתעבה לאו דוקא ואורחא דמילתא נקט, וה"ה אם כורתים כל הענפים כדי שישאר האילן ויארין זמן קיומו, דהיינו עיקר פעולת הפיסול. אבל הזמירה מימי קדם, שהיא נאסרה בתורה, היתה רק לחתוך רק חלקים מהזמורות ולא כולם, וכיון שיש לזה שם אחר כבר אינה בכלל זמירה האמורה בתורה.

ולפי דברי המומחים בדבר, אינה באה הזמירה הזו הנהוגה בזממנו, שהיא קציצת כל הענפים, להרבות את הפירות ולהשבית את האילן, כ"א כדי להאריך קיומו האילן, ע"י קציצת הענפים שהם יונקים את לחותו, וי"ל שהוא בכלל לאוקמי אילנא. ואע"פ שבדבר שאיסורו מפורש בתורה אין לנו חילוק בין לאוקמי אילנא לבין לאברויי, שחילוק זה לא נאמר כ"א בתולדות דרבנן, מ"מ הלא כאן הסברא מסייעא, כמו שאמרנו, לחלק בין הזמירה שהיתה נהוגה מקדם ושנאסרה בתורה, שהיא קציצת ראשי הענפים בהשאת חלקים מהם, - וזה הוא למען הרבות הפירות בענפים הנשארים, - לבין הזמירה של עכשיו, שהיא קציצת כל הענפים כדי להאריך את ימי האילן.

8. רמב"ם כלאים פ"ב מ"ה: וכסוח הוא כריתת קצות הענפים היוצאים מן הצמח אשר אין צורך להם כגון זמיר הכרמים ותרגום לא תזמור לא תכסח.

9. וכן פ"י גם במקוואות פ"ט מ"ז.

וכיון שבשביעית אנו מדייקים לאסור דוקא מה שנאמר מפורש בתורה, י"ל שאין זה בכלל, וגם הרי הן מחולקות בתועלתן ובמטרתן, ועכ"פ אינה הזמירה שלנו אלא בכלל תולדות דרבנן.

ואם נחליט, שמכיון שעיקר הכונה בזמירה הוא להאריך ימי האילן הרי בכלל לאוקמי אילנא, י"ל דאיסור דרבנן נמי אין כאן. ואין זה צריך כ"כ לעניננו, שחפצנו בזה רק לברר מהו אסור מה"ת ומהו מדרבנן, כדי שנדע לעשות את הדברים האסורים, מה"ת, ע"י המכירה, דוקא ע"י נכרים, ואת האסורים מדרבנן נהגו להתיר גם ע"י ישראל במקום הפסד ודחק.

וכן נראה מלשון הר"ש בפירוש המשנה (פ"ב מ"ג), שכיון שיש חילוק בשם ובדרך העבודה אין זאת אותה המלאכה שבתורה. שעל מקרסמין פירש: "מלשון קרסמוה נמלים" והיינו זימור, אלא שלשון קירסום באילן וזימור - בכרם, מלשון זמורות, שמחתך ענפים של גפן, ואח"כ פי' על מפסלין: "שנוטל כל הענפים". משמע לפ"ז שאין זה בכלל זמירה, ולכן לא יהי' בכלל איסור תורה, ואם יהי' לאוקמי אילנא י"ל שיהי' מותר לגמרי.

ועל זה יש להביא ראיה גם מדברי הערוך (ערך כסח), שהזמירה הנהוגה אינה בכלל "כרמך לא תזמור" שאסרה תורה. שכך כתב שם: כסח. "אם ניכש או כיסח" (כלאים פ"ב). "לא תזמור" - תרגומו; לא תכסח. ויש מפרש כיסוח בעשבים שחותך הרעים מן הטובים; ולא היינו ניכוש, שניכוש עוקר מן העיקר וכיסוח מחתך מלמעלה. הרי דעיקר הכיסוח, - שהוא התרגום של זמירה - הוא שאינו נוטל מן העיקר. א"כ י"ל, שכמו שהוא מחולק בשם בזרעים, בין עוקר מן העיקר לכורת ומשייר, כך באילן לא מיקרי זומר רק כשמשיר מקציצת הענפים, אבל כשנוטל את כל הענפים עד העיקר, שזה נקרא מפסל, אינו בכלל זומר.

ומהא דסנהדרין (כ"ו א'), מעובדא דר"ח בר זרנוקי ור"ש בן יהוצדק עם רשב"ל: "תו חזייה לההוא גברא דהוה כסח בכרמי, א"ל כהן זומר, א"ל יכול לומר: לעקל בית הבד אני צריך", דמשמע לכאורה שנקרא כיסוח וזימור לא רק כשנוטל ראשי ענפים כ"א ענפים ארוכים הראוים לעקל בית הבד, - לא קשה מזה כלום. כי גם בזמירה, שהיתה נהוגה בימים הקדמונים, הי' אפשר להיות חתיכת הענף המחותר ארוכה וראויה לעקל בית הבד, וביחוד בגפנים המודלים, שיש להן ענפים ופארות ארוכים, ומ"מ אין זה כ"א זמירה ולא פיסול, משום

שאין מסירים את הענפים לגמרי ומניחים את האילן ערום, אלא משיירים עליו ענפים קצרים, וכן העיד לי בקי בדבר, מהעובדים בכרמים, שכן דרך הערבים, שהם עובדים בכרמיהם ע"פ הדרך הישן, והם כורתים ראשי הענפים ומקצתם, אבל משיירים ענפים גם באילן, שע"י כריתת הענפים ירבה לישא פירות בענפים הנשארים, - ובענפים הנכרתים שלהם נמצאים ענפים ארוכים. ולא כן הזמירה הנהוגה עכשיו בכרמי ישראל, העובדים ע"פ הסדרים החדשים, שהיא הפיסול.

אבל התוס' כתבו שם בסנהדרין ד"ה "לעקל בית הבד אני צריך": "וקשה, דמ"מ מה בכך מ"מ הוה משביח הכרם, דהכי אמרי' פרק כלל גדול (דף ע"ג) הזומר וצריך לעצים חייב שתים. משום קוצר ומשום נוטע, ה"נ ליחייב משום עבודת נוטע, וי"ל דעביד ליה באותו ענין דודאי קשה ליה, דליכא לחייבו משום נוטע כדאמרי' גבי שבת, דשאני גבי שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה והא איתעבידא מחשבתו, אבל גבי שביעית אין לאסור אלא היכא דמשביח הקרקע, אבל הכא קשיא ליה וכה"ג שרי, כדאיתא פרק המוכר את הספינה" (ד' פ' ע"ב). מדבריהם אלה משמע קצת, שאפילו באופן הזמירה שקשה לאילן נקרא בשם זמירה, ועל כרחין היא משונה בפעולתה מצורת הפעולה של הזמירה הנהוגה, וא"כ זה סותר למה שכתבנו, שאם היא משונה בצורתה מאותה הזמירה כבר אינה בכלל איסור תורה של זמירה. וי"ל שדוקא שינוי כזה, שבין כריתת כל הענפים לכריתת מקצתם, הוא מוציא את הפעולה משם זמירה, אבל בעובדא דההוא גברא י"ל שהי' שינוי אחר, ובאמת חתך רק מקצת הענפים, אלא שחתך אותם באופן כזה שאינו מועיל לגוף האילן. והכרח הוא לומר כן, שהרי קורא זה כיסוח. ואולי היתה, ע"פ מנהגם בעבודת הכרם, צורה ידועה, או מדה ידועה, בהנחת הזמורה הנשארת, שאז הי' בחזקה שמועיל לאילן, באופן אחר הי' מוחזק שאינו מועיל. אמנם זה דוחק גדול, שאם הי' כן היינו מוצאים חילוק להיתר גם בלא סברא של "לעקל בית הבד הוא צריך". ובאמת אין כ"כ הכרח לומר כאן ע"פ דעת התוס', שהיתה דוקא זמירה האסורה מה"ת. ואפילו אם נאמר, שמצד שינוי צורתה יצאה מכלל זמירה, ומ"מ אם לא היתה קשה לאילן, - שזהו לדעת התוס' עיקר הכונה של "לעקל בית הבד הוא צריך", - הי' עדיין אסור עכ"פ מדרבנן, ואז לא היו ממליצים עליו עדיין, דכונת מליצתם היתה שעושה בהיתר, בלא צורך לסברת "אגיסטון אני בתוכה", -

וא"כ גם איסור דרבנן אין כאן, ועל-כן מוכרחים לומר, שהי' באופן המזיק לאילן. אבל אין הכי נמי, שכיון שיש כאן שינוי בצורת הזמירה, י"ל שאין זאת הזמירה האסורה מן התורה.

ובזמירה הנהוגה, שהיא הפיסול, דהיינו כריתת כל הענפים עד גוף הגפן, שהכונה בזה היא להאריך את ימי האילן, אם נאמר שזה נקרא לאוקמי אילנא, י"ל שאפילו אם ממילא תהי' בזה גם השבחה לגוף האילן נמי מותרת, שכיון שאין זאת כונת העבודה, הוי דבר שאינו מתכוין, ואע"פ שהוא פסיק רישא¹⁰.

ויש לדון בזה. שהרי בפ"ד דמכילתין מ"ד תנן: "המדל בזיתים, בית שמאי אומרים, יגום, וב"ה אומרים ישרש, ומודים במחליק - עד שיגום. איזה הוא המידל, אחד או שנים. המחליק, שלשה זה בצד זה. בד"א מתוך שלו, אבל מתוך של חבירו אף המחליק ישרש". ופי' על זה הר"ש והרע"ב: "המדל בזיתים. כשהזיתים מקורבים זה לזה יותר מדאי, נוטל אחד ומניח שנים או נוטל שנים ומניח אחד, כדי שיגדל ויתעבה". והתירו"ט תמה על זה וכתב: "וצריך לחלק בין מדל לזירוד ופיסול דפ"ב מ"ג, דלא שרינן אלא עד ר"ה, ואין טעם יפה לחלק כיון דזימור וכריתת האילן מדאורייתא בין בכרם בין בשאר אילנות, כמש"כ הרמב"ם בריש הלכות שמיטה וכנראה מדברי הר"ב במשנה דלקמן, ומה לי שמזמר וכורת מקצת מהאילן כדי שיגדל הוא או שכורת אילן אחד כדי שיגדל השני. הלכך נראה כפי' הרמב"ם, שכתב: המדל בזיתים הוא שיכרתם להיות עצים לאש, וכ"כ בחבורו. ואולי, שגם הר"ש והר"ב סוברין כן, אלא

10. העירני ע"ז הר"ר אברהם ליס מדהת"ז מ"ק ד: ד"ה מפני, דר' שמעון דאמר דבר שאינו מתכוין מותר מודה בהא נמי דפסיק רישא אסור, ואמרתי דשאני הכא דהוי לא רק אינו מתכוין אלא "שאין זאת כונת העבודה", כדיוק הלשון המורחב כאן, וכונתה היא לא לאיסור של אברוי"א אלא הפכית, דהיינו להיתר, של אוקמי"א, ולכן כונה הפכית זו של היתר מוציאה מידי פעולת מה שאינו מתכוין, של איסור, ואע"פ שהוא פסיק רישא, וכעין מה דחילקו הראשונים בין חסרון כונה למציאות כונה אחרת הפכית, בברכות ובמצוות, רא"ש ברכות ספ"ק, תוס' חגיגה י"ז, ר"נ רה"ש פ"ד, ועי' יומא מ"ז; ומה דהתם בעשיית האמה אסור בפסיק רישא אע"פ שיש שם ג"כ נגד פעולת החרישה שאינו מתכוון, של הכשרת האגפים לזריעה, כונת עשיית האמה, שהיא היתר הוא משום דלא אמרין הכי שהכונה האחרת שישנה, ושהיא העיקרית המכוונת, מוציאה מידי הפסיק רישא שאינו מתכוין, אלא כשהכונה ההפכית היא ממין ענינה של אותה הפעולה, כמו כאן ששתייהן שייכי באילן, וכונתו ופעולתו לאוקמיה מבטלת את מה שיש באינו מתכוין בפעולתו לאברוי"ה, משא"כ התם שעשיית האמה וכונתו בה, של היתר, היא מענין אחר, של השקאת הקרקע בכלל, ואינה מבטלת את הפסיק רישא של הכשרת האגפים, וכעין הא דריש זבחים דמינה מחריב בה דלאו מינה לא מחריב בה, שהביאה לדוגמא גם הר"ב ב"ה שם, - וכעין זה במקוואות פ"ב מ"ז, סי' ר"א סמ"ב, שאע"פ שהיא עונת גשמים, ובסעיף הקודם זה חשוב לדעת, אבל מחשבתו האחרת שלנגבן מוציאה מזה, ע"ש בש"ק ס"ק צ"ד - ועי' ר"נ פג' ה"ב בענין ריחא מילתא, דלענין הנאה, דלאו אכילה, אע"ג דהוי פסיק רישיה שריא.

דמדל דעלמא פירשו דהוא כך, וכדלעיל משנה ה' פ"ז פאה, אבל אין הכי נמי דבכאן צריך שלא יעשה בשביל שיעבה ויגדל, אלא שיכרות לעצים. וקצת יש לדקדק כן בדבריהם בסוף המשנה, שכתבו: "מתוך של חברו כו' דלא עביד אינש שיתקן קרקע חבירו, וידוע דלעצים הוא מכויץ", שמע מינה דאי לאו דמכויץ לעצים הוה אסור, ואם בשל חברו כך בשל עצמו לא כ"ש. ומ"מ הי' להם לפרש כן ברישא".

הנה מה שרצה לומר התיו"ט, שגם הר"ש והרע"ב הולכים בשיטת הרמב"ם, דאם מתכויץ להעבות את האילן הנשאר אסור, ומה שנקטו כאן "כדי שיגדל ויתעבה" היינו במדל דעלמא, זהו דוחק מבואר. וכמעט מן הנמנע לפרש כן, שיאמרו הר"ש והרע"ב בלשון שמביא לידי תקלת איסור בכאן, רק כדי לפרש לשון מדל דעלמא, שאינו שייך כאן, ומה ששייך כאן לדינא, דהיינו שהוא נוטלם לצורך עצים, זה ישמיטו ויחסרו מן הספר. ובפרט שאין לנו שום צורך לענינו הפירוש לאיזה טעם עושים את פעולה זו, שנקראת מדל, בעלמא. ומה יתן ומה יוסיף אם יפרשו ידיעה זו של דרך העבודה, אשר אינה נוגעת כלל אל הענין, ועוד היא מכשלת את הקורא. ועל מה שכתב, שקצת יש לדקדק כן מדבריהם בסוף המשנה וכו', סיים: "ומ"מ הי' להם לפרש כן ברישא", - ולכן באמת אין לדקדק מדבריהם כלל, וכל-כן באמת לא פרשו כך ברישא, מפני שאין זו כונתם כלל מסיומם בסיפא להוכיח על הרישא, שצריך שתהי' כונתו לעצים.

אבל פירוש הדבר פשוט הוא: ישנם כאן שני דינים: א) דין מדל, נחלקו בו בית שמאי ובית הלל, וב') דין מחליק, שהכל מודים עד שיגום, אבל לשרש אסור. ההפרש שביניהם בזה כך הוא: מדל הוא אחד או שנים, וע"ז כתבו הר"ש והרע"ב ברישא, שכשהזיתים מקורבים זה לזה יותר מדאי נוטל אחד ומניח שנים, או נוטל שנים ומניח אחד, כדי שיגדיל ויתעבה. הרי בזה יש מקום רק לעבודת האילן, ולא לעבודת קרקע, כי הוא אינו חפץ להשתמש בזה בקרקע, רק לתן להזיתים, שהם נטועים בדוחק ומקורבים זה לזה יותר מדאי, את הריח הצריך להם, כדי שיגדלו ע"פ טבעם. ובזה יש לומר, שכיון שדוחק המקום שלהם הלא הוא מזיק להם, שאינם יכולים להתפשט ביניקתם, כראוי להם ע"פ הטבע, א"כ כשנוטל אלה הזיתים, כדי שלא ידחקו את שיעור יניקתם של האחרים, ולמען יהיו לו זיתים בריאים, שמתגדלים כפי טבעם הקבוע,

בהיות להם שיעור יניקה והתפשטות כראוי, אין זה בכלל לאברויי אילנא. כי אברויי אילנא הוא דוקא שהוא משביח, ע"י פעולות ידועות, את האילן יותר משיעור גידולו ע"פ הטבע, אבל כאן, שהגידול הטבעי דורש, שכל אילן יהי' לו שיעור יניקה כדי צרכו, וכאן נתעוה המלאכה ונטעו הזיתים זה בגבולו של זה, ואין לכ"א שיעור יניקה כדי צרכו, סברת הר"ש והרע"ב היא, שכשהוא עוקר אלה הזיתים, כדי שתהיה להם לזיתיו העיקריים היניקה הראויה להם, זה נקרא לאוקמי אילנא, כלומר, להסיר ממנו ההיזק ולהעמידו על דרך גדולו הטבעי. שבודאי כשעושים פעולה של לאוקמי אילנא פועל ע"ז כח הצומח להוסיף עליו לפי טבעו, וגם זהו כן.

אבל זה אינו שייך רק במדל, דהיינו בעקירת אחד או שנים, שמזדמן לפעמים, בדרך רחוק, שבאו גם שנים בתוך גבול שיעור היניקה הנדרשת להאחר. אבל במחליק, שהוא עקירת שלשה זה בצד זה, סבירא להו שאין סברא כלל שהוא עושה זה כדי להשיב את הזית על טבע גידולו, אלא הוא עושה זה להשביח את הקרקע, לנטע או לזרע גידולים אחרים במקומם, והרי זו ודאי עבודת הקרקע האסורה. על-כן כתבו על דברי המשנה "מתוך של חבירו אף המחליק ישרש", - שזהו ההיתר שצריך להיות נשנה אליבא דבית הלל ג"כ, על של חבירו, - : "דלא עביד אינש שיתקן קרקע חבירו וידוע דלעצים הוא מכויץ". כי במחליק, אם אינו מכויץ לעצים, אין כאן כ"א עבודת-האדמה פשוטה, באין שום היתר. לכן סיימו דצריך לעצים, ואין זה נוגע כלל לדבריהם ברישא, שהם עסוקים שם במדל; אשר ע"כ דייקו בלשונם, שהוא אינו להרוחה בעלמא, אלא כשהזיתים מקורבים יותר מדאי, שאין האילן יכול להיות גדל כפי טבעו, וגרעונו נחשב הוא לגרעון ומארה חוץ לטבע, לכן כשהוא מפנה לו את מקומו הוא מקימו על טבעו והוי בכלל לאוקמי אילנא. ומ"ש התיו"ט, ש"אין טעם יפה לחלק, כיון דזימור וכריתת האילן מדאורייתא בין בכרם ובין בשאר אילנות וכו', ומה לי שמזמר וכורת מקצת מהאילן כדי שיגדל הוא או שכורת אילן אחד כדי שיגדל השני", - זהו ודאי תמוה. דמשמע מדבריו אלה, שפשוט לו שזה שכורת אילן אחד כדי שיגדל השני הוא ג"כ איסור דאורייתא, וזה בודאי ליתא, שהרי קיי"ל שרק אותן שני אבות ותולדות הם מה"ת, ושאר תולדות, אפילו אם הן דומות להם ממש בתועלתן, אינן אסורות כ"א מדרבנן; ולא עוד אלא אפילו תולדה המפורשת

בתורה ויש לה, לתולדה זו, אב, שאינו מפורש, אין אסור זה האב שלה כ"א מדרבנן. שהרי זמירה אסורה מן התורה והיא תולדה מכלל זריעה, - וכדכתב הרמב"ם בפ"א ה"ג, - ולענין שבת היא בכלל נוטע ג"כ, ונוטע הוי בודאי אב לגבה, ומ"מ בשביעית, שפרטה תורה אבות ותולדות, דוקא זמירה אסורה מן התורה ונוטע ממש אינו אסור כ"א מדרבנן, וכמבואר בד' הרמב"ם בפ"א ה"ד, שהנוטע מכין אותו מכת מרדות מדבריהם, אע"פ שהפעולה היוצאת מהזמירה, דהיינו התעבות האילן או שבח הפירות, הלא כיוצא בזה ויותר מזה יוצא ע"י הנטיעה, מ"מ אינה אסורה כ"א מדרבנן. לכן דבריו אלה של תיור"ט אינם מדויקים, ולא עדיף מה שנוטל, ביחוד מה שהוא נוטל ולא כורת אותו, כציור התיור"ט, אילן אחד כדי שיגדל השני, מנטיעה גמורה, שבודאי היא כדי שיגדל האילן ומ"מ כיון שהיא משונה בצורתה מהזמירה הוי מדרבנן, ואע"פ ששינויה הוא לשבח, והי' ראוי לדון דין ק"ו לאסור מה"ת, מ"מ אין לנו כאן שום סברא, שע"כ פרטה התורה דוקא את אלה האבות והתולדות, לומר הני אסור רחמנא ואידך שרו ומדרבנן בעלמא הוא דאסירא. על-כן אפילו אם ניתן להתיור"ט סברא דילי, שגם הר"ש והרע"ב סבירא להו כשיטת הרמב"ם, דבעי גבי מדל שיתכוין לעצים דוקא, מ"מ אין כאן איסור מה"ת אלא מדרבנן, ככל יתר העבודות השנויות לאיסור, שחוקן משני האבות והתולדות שבתורה.

שוב ראיתי, שבתור"ח העיר בשם הר"ז על תכן דחית דקדוקו של תיור"ט. ומ"מ אין ביהמ"ד בלא חידוש. וכן במשנה ו', המזנב בגפנים והקוצץ קנים, פי' הרע"ב: "מקטע זנבות הגפנים כדי שיעבה הגזע ויגדל ויגבר כחו, וכן הקוצץ קנים, כדי שיתעבו ויוסיף כחם". לכאורה מזנב זה הוא ממש זומר, ולפ"ד תיור"ט, שעל פי התועלת היוצאת מן הפעולה נדון דהויא בכלל זמירה מה"ת, הרי כאן זימור ממש - ואיך ה' מותר? א"ו משמע, שמ"מ כיון שאין הפעולה דומה ממש לפעולת הזימור אין זה איסור תורה, ומשו"ה ישנם דברים שהתירו חכמים. והרע"ב לטעמיה, דס"ל דגבי מדל מותר אפי' כשמתכוין כדי שיתעבה האילן, משום שאינו נראה כ"כ כעבודה, ונראה שגם במזנב גפנים הוא הטעם, שלא גזרו חכמים אפי' כשמתכוין לשם הגדלת האילן להעבותו, משום שאין כאן איסור תורה, שאין זה בכלל זימור. וכיון שגם הצריכים לעצים עושים כן, היינו טעמיה דר"י הגלילי שצריך איזה היכר של הרחקת טפח, שיהיה נראה שאינו עושה זה לשם עבודה, כי העושים לשם עבודה היו גוממים לגמרי, ור'

עקיבא ס"ל דמותר לגמרי, דכיון שאין כאן משום מראית עין, משום שיש לתלות דלעצים קא מכוין, על-כן לא חשו בזה משום עבודה, כיון שאין כאן איסור תורה, שהרי אין זה אותו הזימור שאסרה תורה.

ולדעת הרמב"ם, דס"ל גבי מדל דבעינן דוקא שמתכוין לעצים, לכאורה ה"נ גבי מזנב בגפנים וקוצץ קנים צ"ל דמיירי כשמתכוין לעצים, ואם מתכוין לעבודה י"ל דאסור. אבל גם בפ"י המשנה וגם במשנה תורה לא הזכיר כאן גבי המזנב בגפנים, דבעינן דוקא שצריך לעצים. ואולי סמך על מה שפרש במדל. ומ"מ אינו מוכרח, דיש לומר, שגם הוא מודה באמת, שאין כאן כ"א איסור דרבנן ובמקום שאין כאן מראית-עין של עבודה לא גזרו, אלא דס"ל דבמדל ניכר הדבר שהוא משום שבח האילן, שהרי אין דרך, וגם איסור הוא ע"פ רוב, לעקור אילני מאכל לעצים, מלבד באופנים רחוקים, כגון דקלא דלא טעין קבא וכה"ג כב"ק צ"א ב', לכן אסור מדרבנן משום עבודה, אבל במזנב, שאינו עוקר ואין שם הוכחה שאינו מתכוין לעצים, יש לומר שלא גזרו ע"ז חכמים. ואינה דומה עבודה זו, של זינוב הגפנים, לכל העבודות השנויות בברייתא, שאמרו עליהן שאסורות מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, כגון אין מזבלין, ואין מפרקין, ואין מאבקין, ואין מעשנין באילן, וכן לא יקשקש תחת הזיתים, ולא יעדר תחת הגפנים, ולא ימלא נקעים מים, ולא יעשה עוגיות (מו"ק ג' א'), שכל אלו ניכרות שהן לעבודה, אבל זינוב הגפנים, כיון שאינו ניכר שהוא לעבודה, - ואולי עוד ה' רוב פעולה כזו לעצים, או עכ"פ מחצה למצחה, - י"ל שלא גזרו על זה. עכ"פ מוכח מכ"ז, שאם יש שינוי בצורת הזמירה הוא מוציא את זמירה זו מכלל איסור תורה. שבודאי אם ה' איסור תורה, לא מיבעי שלא ה' שום מקום להתיר כיון שהוא מתכוין לצורך עבודה, כד' הרע"ב, ומסתמא גם הר"ש אזיל בשיטה זו אלא שסמך על מה שפי' במשנה ד' בהמדל - וכ"כ גם הגר"א ב"שנות אלי" כד' הרע"ב: "המזנב היינו שמקצץ זנבות הגפנים כדי שיעלה הגזע ויגביר" - , אלא אפי' אם ה' מכוין לעצים אין מקום להתיר באיסור תורה עכ"פ לשיטת התוספות (סנהדרין כ"ו) דלעיל, דמ"מ כיון שהוא משביח בזה את האילן איכא איסורא. (ותוס' לטעמייהו אזלי דס"ל דאמרינן פסיק-רישא בכל איסורי תורה, דמוכח דהכי סבירא להו מהא דמוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוננו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים (שבת כ"ט ב'), שכתבו על זה (שם ד"ה ובלבד): "ובענין דלא הוי פסיק רישא, כגון שהוא

לובש מלבושים אחרים להגין עליו מפני החמה ומפנה הצינה¹¹). א"כ בשלמא באיסור דרבנן י"ל דלא גזרו רבנן בכה"ג, או אולי לא אמרינן כלל פסיק-רישא גבי איסור דרבנן באינו מתכוין, או עכ"פ בשביעית באופן זה לא גזרו, אבל אם נאמר, שהכל הוא בכלל איסור זמירה של תורה, כדמשמע מפשטם של דברי תיור"ט, ולא איכפת לן כלל בשינוי שיש בצורת העבודה, אז לא היה מועיל כלל בשו"א מה שהוא מתכוין לעצים, וביחוד מוכרח הוא לפי דברי ר' עקיבא, דקיי"ל כותי, שקוצץ בקרדום או במגל ובמגירה ובכל מה שירצה. אלא מוכרח הדבר, שאין זו זמירה כלל, אע"פ שהיא עבודה לצורך האילן, מפני שזמירה יש לה צורתה המיוחדת. א"כ זמירה הנהוגה בימינו, שהיא משונה מזמירה שהיתה נוהגת בימים הראשונים, היא יותר דומה לפיסול או לזינוב, דמותר ל' הרע"ב אפי' אם מכוין לעבות העץ ולהגביר כחו, שזהו באמת עיקר הכונה. ועכ"פ אף לדעת האוסרים אין כאן לתא דאורייתא והוא ככל מלאכות דרבנן.

נוסף ע"ז דעת רש"י בריש מו"ק דזימור הוא רק קציצת ענפים יבשים¹¹, ושאר אפני כריתת ענפים אינם לפ"ז בכלל זימור.

[מיהו י"ל, כיון שהזינוב, שחותכים לשם הארכת ימי האילן, הוא משונה בצורתו מהזמירה האמורה בתורה, שהיא היתה כריתת ראשי הענפים, וזה מועיל רק להרבות הפירות, אבל קציצת כל הענפים והשאת חלק קטן של מקצתן מועילה בעקרה להאריך ימיו של האילן, שלא יחרב, פשוט דהוי כלאוקמי, דהיינו להעמידו על ימיו הקצובים לו בטבעו, כשיסירו ממנו את המונעים, הממהרים את קץ גדולו ופסקו לחיותו. וביותר מסתבר לומר דהוי לאוקמי בגפנים המורכבים, שהגזע מצד עצמו הוא עץ חזק בטבעו, אלא שהוא עושה פירות מועטים וכחושים, והי' מתקיים מצד עצמו זמן גדול, אלא שהכחות, שענבי ההרכבה שואבים ממנו, גורמים לו לקרב קצו, שנכון הדבר לומר שההצלה ע"י כריתת הענפים, כשהיא מכוונת לתן לגזע את מעלת טבעו ולהבריא ממנו את הנזק הבא מצדו, הויא בכלל לאומקי אילנא. ומחולק זימור זה מזמירה של תורה, שעיקרה היא קציצת ראשי הענפים, כדי להרבות את הפירות של שנה זו. ויפה העירני ידידי הרב המאור הגדול מו"ה זלמן ש"ך נ"י חד מרבני בד"צ שי', מדברי הרמב"ן במלחמות, פרק לולב הגזול גבי הדס

11. ושם בכיסוח, שהוא גם תרגום של זמירה, כי שחותכין למעלה; אך אפשר שגם כשחותכין את כולו, ולא דוקא קצו, נקרא למעלה, כלומר לא בעקירה מעיקרו כניכוש.

שנקטם ראשו, שכתב שם לענינו: "שהענפים הגדולים, שדרכן של כורמים לזמור אותן ולקוץ ראשן בכל שנה, כדי שיוסיפו, הן הנקראים "דליות", והענפים השלמים נקראים "בדים" או "פארות" במקרא ויונתן ב"ע תרגם: "ועוברתיה", וכן תרגם אונקלס זמורה והוא הענף שכסחו ראשו, ועל שם שנזמר נקרא כן, וכן תרגומו - על שם שהעבירו ממנה קצתה נקראת עוברתא. ומן הלשון הזה של "דליות" אמרו חכמים "המדלה בגפנים" וכולם לשון זימור וכיסוח". נראה שהיה דבר פשוט, שהזמירה היא דוקא חתיכת ראש הענף, שהיא כדי להוסיף פריו של הגפן, וכך היא באמת עד היום שיטת הזמירה הישנה הנהוגה אצל הערבים. אבל מה שחותכין את כל הענף, ומשאירים רק מקצתו, עיקר החיתוך הוא כדי לשמור על בריאותו של האילן ואורך ימיו, ויש לומר שאין בזה אותו חומר של הזמירה האמורה בתורה. ומ"מ צריך ודאי לשנות, מדרך החתיכה של שאר השנים. וחקרתי על דרכי שינויים האפשריים להעשות בזה, באופן שלא יתקלקלו הגפנים, ואך את זה מצאתי לאפשר: דהיינו, מה שדרך חתיכת הזמירה של כל השנים היא חתיכה ישרה, כחותך את הצנון וכיוצא בזה, יעשה בשביעית את החתך באלכסון כקולמוס; והוי כה"ג דירושלמי דמכילתין (פ"ד הלכה ה'): "מקום שנהגו להחליק ידריג, לדרג יחליק", וה"נ דכותה. אמנם בספרי-לעז ממומחים לחכמת-הנטעים ראיתי, שהזמירה הנהוגה כעת ע"פ השיטה החדשה, שהיא לקצץ את כל הענף, ולהשאיר ממנו רק חלק קטן, הכל לפי שנותיו של הגפן, היא ג"כ מיוחדת להוסיף פירות. אבל מומחים ונאמנים מאחינו האכרים בארצנו הקדושה העידו לי מפי הנסיון, שהפירות יותר מרובים הם בשנה זו עצמה בלא זמירה זו, אלא שהגפן נחרב לשנים הבאות. וביחוד נסה זאת בפועל ידידי הרה"ג המפורסם בתו"י מו"ה צבי הירש קאהן נ"י, כורם ויוקב במושבה רחובות ת"ו. ואולי שונה בזה טבע הגידול של גפני אה"ק מטבע הגידול האירופי, שחכמי העמים מטפלים בו. ועכ"פ אין ראוי לסמוך ע"ז כ"א במקום הפסד גדול ושעת הדחק, כשא"א בענין אחר, ועם זה כל היכי דאפשר ראוי ליתן לפועלי ישראל אותן העבודות המותרות בלא פקפוק, ועכ"פ שאין עליהן לתא לאורייתא, לאותם הסומכים על היתר ההפקעה ע"י המכירה הנהוגה, ומלאכות כאלה שיש בהן חששות של איסור, וביחוד חשש איסור מלאכה של תורה, נכון לתן אותן לחלק הנכרים שכפי הנהוג עכשו עובדים גם הם במושבות ישראל⁶].

יב

באיסור עבודת לאוקמי בשביל הגידולים של שנה זו

לפ"א ה"ה, אות ל"ה ל"ו

[כל מה שהוא בשביל הפירות אסור לעשות גם עבודה של לאוקמי, דהפירות של שנה זו רחמנא אפקרינהו, ולכן אין מעשנין את האילן להמית התולעים, דאיירי בתולעים המזיקים להפירות, וכמ"ש הר"מ בפירושו. והא דהתיר ר"ש הסרת עלה מהאשכול כבר פי' הגר"א בש"א ע"פ הירושלמי, שהסרת העלה היא פעולה שלא יתקלקל האילן. ולפ"ד ה"ר יהוסף ז"ל, המובא בפי' מלאכת שלמה שם ספ"ב שממרסין באורז מיירי בהשריש מערב שביעית, י"ל דה"נ מייר באשכול שצמח בע"ש, ודייק אשכול שהוא עבודת פרי דוקא, והר"ז בכלל פטומי פירי. אבל לפרות שביעית עכ"פ אסור, ואין חלוק בזה אם התולעת או הקוץ כבר ישנו על הפרי או לא.]

וכן כל השקאת ירקות וזרעים יש להתיר דוקא כשהיא לצורך הקרקע, שאם לא ישקוה תעשה מלחה ותהי' גרועה גם לשנה הבאה, או שיש צורך להוצאת ירקות למוצאי שביעית, אבל בשביל הירקות עצמן שהם שביעית לא מצינו היתר. וכ"נ בדשאים ושושנים, שיש להשקות דוקא אם הם מתקיימים גם בשנה שאחר שביעית, או שיצאו ונגמרו כבר בע"ש, אך לא למה שיוצא בשביעית, דרחמנא אפקרי' ול"ש להתיר עבודה בשביל הפסדם. וכ"מ במו"ק ו' ע"ב רש"י ד"ה כד"י¹².

יג

גדרי מלאכות עידור

לפ"א ה"ז

[ההיתר בעידור גפנים הוא בסתמא, דכל סתם הוא לאוקמי, וכשיודע שא"צ לעידור י"ל דמודה הרמב"ם להאוסרים, אבל בסתם וק"ו כשיודע שהוא

12. נדפס בהערות לקונט' הלכות שביעית להרב ר"מ טוקצינסקי שליט"א.

יד

גדרי קנס למוצאי שביעית בחורש בשביעית

לפ"א ה"ג, אות ע"ח

[מה שכ' הרהמ"ח בפאה"ש, ביש"ר סי' כ' סקל"ד, ע"ד הרע"ב, שפירש שנתקווצה שנטלו קוציה, ושניטייבה היינו שחרש היטב, שכל העם חורשין פ"א והוא חרש שתי פעמים, ומיירי בשעה שהמלכות אונסת בשביל ארנונא, שהם דברי שגגה, ל"נ לע"ד. וכל מה שהרחיק את פירוש הרע"ב אינו מוכרח, דאע"ג דבירושלמי מביא שני פירושים על שנתקווצה: "תמן אמרינן כשנטלו קוציה, ורבנן דהכה אמרינן בשחרש", ואח"כ מקשה על דעתייהו דרבנן דהכא: "איזהו הטייב, כל העם חורשים פ"א והוא חורש שתי פעמים", אין זה מוכרח שאם נפרש שנתקווצה שנטלו קוציה אין לפרש שניטייבה על חרישה שתי פעמים, אלא שאם נפרש שנתקווצה שחרש, והיינו חרישה אחת להסרת הקוצים, מוכרחים אנו לומר שטייבה שחרש שתי פעמים, אבל היה מקום לפרש שחרש ג"כ אפילו פ"א, אבל גם לרבנן דתמן, שמפרשים שנתקווצה שניטלו קוציה, שהוא הפירוש הפשוט ביותר, שהכריע כן הרע"ב לפרש ע"י פשט המשנה, מ"מ אין אנו מוכרחים לעשות פלוגתא חדשה בפירוש של ניטייבה, וי"ל שגם הם מודים, שניטייבה משמע דוקא חרישה של שתי פעמים, אלא שקשה הדבר למה מחלקים בין חרישה של פ"א לחרישה של שתי פעמים, ומשו"ה מפרש דמיירי שהמלכות אונסת משום ארנונא, ואז התירו כפי ההכרח חרישה של פ"א, כדי נטילות הקוצים וזריעה של הכרח. וכזה פירש ג"כ הרידב"ז בצדק במקומו, והעיר שהוא מקור לדברי הרמב"ם, שבמקום אנסין התירו רק כפי מה שצריכין עבדי המלך בלבד, דהיינו זריעה מועטת. ותמוה מאד מה שהקשה שם הרהמ"ח בפאה"ש, דאיך שייך לפרש

טז

באור דברי הרמב"ם בדין הוצאת זבלים ואשפתות

לפ"ב ה"א

[כל מה שהאריך הרהמ"ח בפאה"ש בביש"ר סי' כ"א סק"א, למצא מקור ללשון הרמב"ם, שהקדים לפרטי ההלכות, שמתבארים והולכים בפרק זה, בענין הוצאת זבלים ואופן האשפתות, את הכלל שלא יוציא אדם זבלים, אינו מחוור. והעיקר הוא כד' הכס"מ, שנלמד ממה שיבא, דהיינו שמתוך הפרטים של אופני ההיתר אנו למדים שיש איסור להוציא זבלים, ולתן לתוך השדה, אפלו להניחם שם שלא לשם זבול השדה. אמנם מה שדייק רבינו לכתוב "מחצירו", זהו חידוש מפני שהי' מקום לאמר שיאמרו לנקר חצירו הוא צריך, ולא יהי' כאן משום מראית העין, כה"ג דחולין (מ"א ב') בשוחט והדם יורד לגומא, קמ"ל דלא אמרינן הכא היתר זה, וגם מחצירו אסור. וזה באמת למד רבינו מסוגיית הירוש', דבעי מהו שיהא מותר לעשות אשפה על פתח חצירו, וש"מ דגם מה שחצרו לפניו י"ל דלא מהני, וק"ו להוציא לשדהו, דודאי לא מהני מה שההוצאה היא מן החצר, זולתי ע"פ האופנים המותרים, שמתבארים והולכים לפנינו. ומ"מ ממה שכתב הרמב"ם "ויתן בתוך שדהו" למדנו, שאין איסור כ"א בנתינה לתוך השדה, ולא בעשית אשפה על פתח חצירו, וממילא מש"כ "ואם הוציא להעמיד ממנו אשפה מותר" כונתו, שאפילו בשדה מותר, ואח"כ מבאר מתי מותר, דהיינו משיפסקו עובדי עבודה, עד שיעבור זמן שמזבלין בו לעבודת הארץ. ולא מסתבר כלל לפרש הא דהעמיד ממנו אשפה מותר, דלא על שדהו, כמו שביאר הרהמ"ח שם, דל"ל להרמב"ם לומר היתר, ועדיין לא אמר איסור כלל כ"א על שדהו, ותו דעיקר חסר מן הספר ולא הזכיר כלל דמיירי במק"א. אמנם הדברים הם כמשמעם כמש"כ, ולא שייך לומר גבי ההיתר "בתוך שדהו", דק"ו שדלא בתוך שדהו אין כאן שום איסור, רק אח"כ, כשמגדיר באיזה אופן אסור, חזר לשנות שלא יעשה אשפה בתוך שדהו, רק בזמן המותר ובאופן המותר]⁴.

ענין שהמלכות אונסת על זמן המשנה, משום שהיא עובדא שחידש רבי ינאי, שהי' אח"כ, - והרי בסוגיא דסנהדרין, שהובא ג"כ בדבריו, מפורש הוא שהגמ' עצמה מפרש משרבו האנסין, האמור במתניתין, משום ארנונא, וסמך לה על כדמכריז רבי ינאי וע"כ שהיו אונסין כאלה ג"כ בדורות הקודמים, והיו נוהגין כן, ואח"כ פסקו האונסין ושוב נתחדשו בימי רבי ינאי, והוצרך להכריז להזכיר את ההוראה הישנה. ולדינא שמעינן מינה, דלהכי נקיט במתניתין החרישה בלשון של טיוב כדי להורות על חרישה טובה של שתי פעמים, לפחות, משום דמיירי כשהמלכות אונסת, ופ"א הותר משום ארנונא, א"כ בשאר שנים, שאין בהן משום ארנונא, גם בפ"א ג"כ לא תזרע, ומשו"ה סתם ג"כ הרמב"ם כאן סתם החורש את שדהו]⁴.

טז

גדרי קנס למוצאי שביעית במעביר קוצים ומסקל אבנים בשביעית

לפ"א הי"ד, אות פ"ה

[מה שמפרש הרהמ"ח בפאה"ש סי' כ' ס"ק ל"ח ל"ט, במעביר קוצים וסקל אבנים, לדעת הרמב"ם ג"כ, דמיירי דוקא בתלושים ולא במחוברים, אינו מוכרח, וכל כה"ג דרכו של רבינו לפרש. ובאמת החילוק שבין דאורייתא לרבנן, שנראה בדברי התוס' כמו"ק ובבכורות ובגיטין שם, לא נראה לדעת הרמב"ם, דנקיט כרבא, דכל התולדות ושאר אבות חוץ מהמפורשים אינם אסורים כ"א מדרבנן, ועל כרחינו אנחנו צריכין לחילוק אחר. ונראה שהר"מ מפרש החילוק, לענין גזירה זו שלא תזרע למו"ש, בין אם המלאכה שנעשתה בשביעית הכינה כבר את הקרקע לנטיעה, ואז אסור לזרע במו"ש, ואם עדיין חסר הכשר של היתר לעשות במו"ש לא גזרו ע"ז בכה"ג. ומדויק הלשון שבחורש או נרה או זבלה בשביעית כתב "שתהא יפה לזריעה", ובהיתר של העברת קוצים וסיקול אבנים כתב "כדי לתקנה במו"ש", דמשמע דתיקן אותה, אבל מ"מ עדיין אינה יפה לזריעה, וצריכה הכשרים אחרים, ומשו"ה לא קנסו בזה שלא תזרע למו"ש]⁴.

יז

באור דברי הראב"ד ע"פ הירושלמי בדין ספיחי שביעית

לפ"ד ה"ו

[י"א, שאין שום זמן להיתר ספיחי שביעית אלא שהם אסורים לעולם, אלא שאם לא נעקרו ונתגדלו אח"כ בשמינית עד שרבו גידולי היתר על האיסור אז הן מותרין, ובעל דעה זו סובר שאין לנו גבול של היתר לאותן הספיחין עצמן שכבר נאסרו, אלא לתבן ולקש של שביעית, שלאחר שתדר רביעה שניה מותרין הן, ובטלה מהם קדושת שביעית, מפני שכל מה שנמצא מהן בשדה נסרח ע"י הגשמים. זוהי דעת הראב"ד, שהבאתיה בפנים הספר במקומה (פ"ד ה"ו), והרהמ"ח בפאה"ש סכ"ב ס"ו שלא חש להביאה, נראה משום שטעם השגתו היא מפני שכתב שלא מצא דין זה כלל, לא במשנה ולא בתוספתא ולא בירושלמי, וכיון שהוא שנוי לפנינו בפ"ב דדמאי בירושלמי אין לחוש לדעה זו. ומ"מ לא נפלאות היא לומר, שהראב"ד ידע מד' ירושלמי הללו, אלא דלא ניח"ל להעמיד אותם כלל בדין ספיחי שביעית, שאז משמע פשט הענין, שעצם האיסור חוזר להיתר, מה שהוא רחוק מהסברא, ומפרש שכל הענין עסוק בדמאי לענין בית שאן, דעסוק שם בסוגיא דירושלמי בזה, וס"ל דגם המינים האסורים יש בספיחים שלהם זמנים שהם של היתר, שאם מכיר שהם ספיחים חזקתם שהם באים מבית שאן עצמה, שאין דרך להביא ספיחין מא"י לבית שאן, כ"א מראש השנה עד חנוכה, ומשו"ה אז הוא איסור ספיחין משום דמאי, ומהחנוכה עד העצרת לא ה"י הדרך להביא מא"י, ומתוך כך אז האיסור מרובה על ההיתר, ואין כאן ענין לשביעית כלל. וכן מוכיחין קצת הדברים בענין זה, שאמר למעלה שם: וקפלוטות מן העצרת עד חנוכה איסור רבה על ההיתר, מן החנוכה עד העצרת היתר רבה על האיסור היינו שמעצרת עד חנוכה דרכן להביא מא"י, ומחנוכה עד העצרת אין דרכן להביא כ"כ, וה"ה בספיחין, שאין דרכן להביא תמיד, שי"ל שאינם יפים כ"כ כמו פירות הנורעים, ע"כ אין דרכן להביאם כ"א בזמנים שאין השוק מלא כ"כ מהפירות שהוציאו מהאוצרות. עכ"פ, כיון שיש דרך לישוב, שהראב"ד לא נעלמו ממנו דברי הירושלמי, והמחלוקת תלויה בפירושים, ראוי להביא ג"כ את דעתו ז"ל, ככל דברי רבותינו הראשונים ז"ל, ואלו ואלו דא"ת.].⁴

חי

חילוקי אתרוג ותפוז ולימונים בשנת גידולם

לפ"ד הי"ב

[תפוז"ז והלימונים אע"פ שגם הם צריכים להשקאה כמו האתרוג בכ"ז הרבה הם חלוקים זמ"ז, א) תפוז-הזהב והלימון כשיתגדל בשעורו לא יוסיף עוד להתגדל משא"כ האתרוג שצומח וגדל בכל משך השנה וגם בשנה השני', ב) גם בהחנטה נשתנה אילן אתרוג שחונט כמעט בכל השנה וגם בעת שיגדלו ויקצרו פירותיו. ולכן יש להקל ליחלך בהם רק אחר החנטה, דכנראה כל עיקר גדולם הוא מהעלאת שרף האילן של שנת החנטה כמו שאר פירות האילן, משא"כ אתרוג שדומה לירקות, וע' רש"י ר"ה י"ד].¹²

יט

גדרי השינויים - בחילוק הרמב"ם והר"ש - בעקירת ירקות

לפ"ד הי"ט

[ביארתי ע"פ הר"ש, שדוקא בקרדומות מותר לעקרו, שאע"פ שהם של מתכת מ"מ יש כאן קצת שינוי, משום שדרך עבודת הארץ היא במרא וחצינא או במעדר, אלא שאין זה שינוי גדול כ"כ, כמו מארופות של עץ. ונראה לי שדוקא בזה האופן של השינוי מותר, דהיינו שינוי בצורתו של הכלי, שהוא פועל על אופן העבודה, שהדרך הוא לחפור בארץ בכלי שאינו כצורת הקרדום, וזהו חשוב שינוי ניכר, ואע"פ שהחומר הוא אותו החומר עצמו, שעושים בו את כלי העבודה בכל השנים, דהיינו מתכת, אין בכך כלום, אבל אם יחפור במארופות, שהן בצורה זו עצמה, שדרך לחפור בה בעבודת הקרקע של כל השנים, אע"פ שהוא עושה שינוי בחומר הכלי, שבכל השנים היא של מתכת, ועכשיו של עץ, אין שינוי זה חשוב כ"כ להתיר על ידו, שעיקר תכונת העבודה תלויה היא בצורתו של הכלי שעובד בו, ולא בחומר שלו. והנה כ"ז הוא

לשיטת הר"ש, דס"ל דטעמא דקדומות משום שינוי הוא, וכ"ה מבואר מדבריו במשנה ה' פ"ה, דאהא דר"י מתיר ליקח לוף, במוצאי שביעית מיד מייתי הא דירושלמי, מ"ט דר"י גזרו על הלוף ולא על הירק, פירוש מ"ט דר"י, מ"ש דפליג הכא, ומ"ש גבי ירק פ"ו מ"ד, דאסרינן ליקח ירק במוצאי שביעית עד שיעשה כיוצא בו, ולא פליג ר"י, ומשני גזרו על הלוף שלא יעקור אותו בשביעית אלא בשינוי, במארופות של עץ לב"ש ובקדומות לב"ה, הלכך מוצאי שביעית לא שכיח דאיסורא ע"כ. עכ"פ למדנו, שגם לב"ה בעינן שינוי, אלא דסגי בשינוי קטן של קדומות, אע"פ שהם של מתכת. אבל מלשון הרמב"ם בפיה"מ, שכתב בטעמא דמארופות של עץ כדי שישנה, נראה דס"ל דלב"ה ל"ב שינוי כלל, וקדומות של מתכת א"ז שינוי. ולשון הר"ש, שכתב דב"ש חיישי לעבודת הארץ וב"ה לא חיישי, הוא מקוצר מאד, דלשיטתו א"א לומר דב"ה לא חיישי לעבודה"א, שהרי גם קדומות שינוי הוא. ובס' משנה ראשונה האריך לבאר, דלב"ה א"צ שום שינוי כלל, ולא חיישי כלל לעבודת הארץ בעקירת לוף, וקדומות, לאו דוקא אלא דאורחא דמילתא נקיט, וקושיתו אלימא מאד, דלפי' הר"ש צריך לומר דבלוף בעינן שינוי משום שחוששין לעבודת הארץ, ובשאר ירק לא בעינן שינוי, ולא הוברר לנו שום סברא לומר שיש חילוק בענין איסור עבודת הארץ בין לוף לשאר ירק. אמנם לפי מה שכתב הוא עצמו בדבריו לעיל משנה ב' שם, דלוף דרכו לצמח יותר, י"ל דשיערו חכמים, שמה שנשאר מהלוף ג"כ משתבח הוא ע"י עקירתו חלק ממנו, ע"י מה שמרפה הארץ, והיא יותר קרובה לעבודה מבשאר ירקות, שאין כח צמיחתם גדול כ"כ⁴.

כ

בענין פירות של נכרים

פרק ד' הלכה כ"ט

בעיקר דין פירות שבקרקע של נכרים משמע פשטם של דברי הבריייתא דת"כ (סי' י"א), שאין קדושת שביעית נוהגת בהם. דתנינן שם: "לכם ולא

לאחרים", ומשמע פשט הלשון, דקאי על כל מאי דמפרש אח"כ מענין קדושת הפירות, דדייקינן מקרא דלאכלה, וגם אלקמי' מ"שבת הארץ", דאמר ע"ז (בסי' יו"ד): מן השבות אתה אוכל ואי אתה אוכל מן המשומר". וכבר העיר בביאור "התורה והמצוה", שאי אפשר לפרש "לכם ולא לאחרים" שיהיה אסור להאכיל פירות שביעית לאחרים [מה"ת], שהרי מפורש אח"כ שם בבריייתא (סי' י"ד): ולשכירך ולתושבך - מן העכו"ם; הגרים עמך - לרבות את האכסניא; אע"ג דיש לדחות, שתושב מיירי בעבד כנעני, שהוא מן העכו"ם ומ"מ הרי הוא כישראל שחייב בכל המצוות שאשה חייבת בהן, - אבל הלא גם אכסניא מיירי בעכו"ם, כמבואר בירושלמי דמאי (פ"ג ה"א).

אמנם אפשר הי' לכאור' לפרש, שההיתר להאכיל לנכרים בשביעית הוא דוקא לנכרים כאלה, שיש להם איזו שייכות לישראל, שהם שכירים שלהם או תושבים ואכסניא, אבל סתם נכרים דעלמא לא, ותעלה עליהם כונת המיעוט של "לכם ולא לאחרים" שלא להתיר להאכילם מפירות שביעית, אבל הא לא מסתבר כלל לומר, שהאיסור להאכיל לנכרים, מצד קדושת שביעית, יותר ע"י מה שהם שכירים ותושבים או אכסניאתם של ישראל וכ"ז שיש לנו לפרש את הפסוקים באופן היותר נאות לסברא ולסתימות דברי חכמים, בודאי עלינו לעשות כן. ע"כ נראה, שעיקר הכונה, במה שהוצרכנו לרבות תושב ושכיר ואכסניא, הוא שלא נאמר, שיהי' כפורע חוב מפירות שביעית. לפ"ז, שאר נכרים, שאין בהם משום חוב, הלא ודאי מותר להאכילם מה"ת, אלא שיש ע"ז איסור דרבנן משום מעלת קדושת שביעית, ולא גזרו בתושב ושכיר ואכסניא ולא צריך ריבויא כלל לזה. ובאמת יש אופנים שאסור להאכיל את השכיר ואז אסור גם לשכיר ישראל, כמבואר בתוספתא (פ"ה דשביעית) שהובאה בביאור "התורה והמצוה" (סי' י"ד), וכמו שפי' שם דהיינו משום פורע חובו בשביעית, ושפיר קמ"ל להכי קרא באופנים המותרים שאין בהם משום פריעת חוב, ושאר נכרים מותר לפי זה להאכילם מה"ת. וע"כ צריך לפרש את כונת הבריייתא, שממעטת לכם ולא לאחרים, דהיינו שאין להם קדושת שביעית. ועוד י"ל לפ"ז, שאפילו למ"ד אין קנין לנכרי להפקיע מידי מעשר, מ"מ נמי סבר, שיש קנין להפקיע מידי שביעית, דכתיב קרא ע"ז.

אך כל זה הוא מה"ת, אבל מדרבנן אסור להאכיל לנכרי, כמבואר בתוס' הנ"ל ובד' הרמב"ם (פ"ה הי"ג). ובזה א"ש, שלא נעשה מחלוקת, בין תוס'

שאינן מאכילין לעכו"ם לתו"כ שמאכילין לתושבך עכו"ם, והוא הדין אכסניא של עכו"ם, וכירושלמי דדמאי הנ"ל. ומסתבר, שחילוקים אלה מדרבנן, וקרא אתי לפטור של נכרי מקדושת שביעית מן התורה.

וי"ל לפי הנ"ל, דאפילו האוסרים פירות שביעית של נכרים וס"ל, דנוהג דין שביעית בקרקעו שבארץ ישראל, גם זהו אליבא דכו"ע איסור דרבנן. וי"ל, שעיקר הגזירה באה רק כשהיו רוב השדות של ישראל והיתה מתקיימת שבת הארץ כראוי, ורק ע"י מיעוט השדות של הגוים תתבטל שבת הארץ, ולא יהי' ניכר הבדל משל ישראל לשל נכרים, ויבאו עי"ז לזלזל בפירות של ישראל ובקדושת שביעית של ישראל בקרקעותיהם. אבל בזמננו, שרוב השדות עדיין ביד נכרים ומיעוטא דמיעוטא הוא ביד ישראל, ורוב היושבים הם ג"כ נכרים, בעונותינו, ואין שבת הארץ ניכרת כלל בהמיעוט של ישראל נגד הרוב של נכרים, י"ל דאין מקום לגזור על של נכרים משום של ישראל, על הרוב משום המיעוט. ואדרבא יש לומר שיותר עדיף מה שנהוג כעת בהוראת שעה להפקיע את דין קדושת שביעית גם מהמיעוט של ישראל, ע"י מכירה לנכרים בדרך היתר, כדי שלא יכשלו בקדושת שביעית של המיעוט של ישראל, עד אשר ישיב ד' שבותנו ויהיה רוב השדות של ישראל ורוב יושבי הארץ מישראל, ואז על ידי זכר לשביעית של המכירה ושל פרטי הדינים שיהיו נשמרים, כפי האפשרי, תשוב לנו כל קדושת השביעית, לנהוג בהם כדינם ולהחמיר גם בשל נכרים, לפי המחמירים בשל נכרים, שכפי הנראה מפשטן של דברים בכמה מקומות כך היו נהוגים בימים מקדם, כשהי' רוב ישוב א"י ביד ישראל.

ונראה שזה היה גם טעם מנהגם של ישראל בשנים קדמוניות בא"י, שגם המחמירים לנהוג קדושת שביעית בשל נכרים מעיקר הדין גם הם העידו, שלא הי' כן המנהג בימיהם, וכמו שכתב המבי"ט בתשובתו (ח"א סי' כ"א), שרפו ידיהם מלנהוג איסור בפירות שביעית של נכרים, אלא שהוא תולה הדבר בפסק של שנת השמיטה, וכן בתשובתו המובאה בס' "אבקת-רוכל" להב"י (בסי' כ"ה), שהשיב בה על דברי הב"י (בסי' כ"ד). שם כתב הב"י: "ומעתה יש לתמוה על שעלה על דעתו לחייב בביעור פירות שדה גוי, שזרעה גוי, אפילו אם היו כמה ראיות, מאחר שרבינו שמשון מורה להיתר. ואף מי שלא ראה דברי רבינו שמשון, מאחר שהרמב"ם, הוא מאריה דארעא, כתב להיתר, היאך יעלה על דעת לאסור

מפני דברי הגהה אחת, אף אם היה לה טעם, כ"ש שכבר נתבאר ביטולה, וגם נתבאר, שהוא דברי ספר כפתור ופרח, שכתב לתמוה על דברי הרמב"ם, וכבר נתבאר ביטול תמיהותיו ועמדו דברי הרמב"ם; וכ"ש שהוא עצמו חתם דבריו, שלדברי הרב יש לו לשמע, והראיות שהביאו לחייב הביעור כולם נדחו, ואדרבא יש ראיות לפיטור. וכ"ש במקום שהמנהג פשוט להיתר, כי מעולם לא נשמע על שום אדם בשום עיר מא"י, שנהג ביעור בשביעית, והא קיי"ל דכל מקום שהלכה רופפת הלך אחר המנהג, כ"ש במקום שהלכה מסכמת למנהג, כמו שנתבאר. וכיון שהוא דבר פשוט, שהם פטורים מן הביעור, האיך ימצא ידיו ורגליו הפוטרם מהמעשרות! ואם העלם יעלים עיניו מכל הכתוב ויאמר לא כי אלא הם חייבים בביעור, ועל כן אני פוטרם ממעשרות, נאמר לו אי אתה נאה מקיים, דאנן סהדי שמימך לא נהגת חיוב ביעור, דא"כ קלא הוה לה למילתא. וזהו דבר שאין עליו תשובה". ועל זה השיב שם המבי"ט, המחמיר בשביעית ומיקל בתרומ"ע (בסי' כ"ה): "ואין לי פה להשיב על קושי זה כי אם בענין הביעור, שאנו מקילים וסומכים על דברי רבינו שמשון הזקן, שכתב, דאע"ג שיש כאן קדושת שביעית, כדמוכח בדוכתי טובא, איסור הוא ודאי דלא פקע, אלא ביעור הדבר תלוי בממון להפקר ולחלק לעניים, ומצי למימר קא אתינא מכח גברא דלא מצית לאישתעווי דינא בהדיה, כדאמר בשלהי פ"ק דבכורות גבי לוקח טבלים וכו'. ונראה לי, דמהאי טעמא נמי נקל בדיני סחורה בפירות שביעית, דהא דילפינן "לאכלה אמר רחמנא ולא לסחורה" היינו בפירות ישראל, שזכו מן הפקר שדות ישראל, להכי הוא לאכלה ולא לסחורה, אבל מי שלקח בדמים פירות שביעית של גוי הרי תחילתו בסחורה ומצי למימר אתינא מכח גברא וכו'".

הרי הדברים מבוארים דים כמה נדחק הוא ז"ל לקיים את המנהג, שהי' פשוט להקל בדין קדושת שביעית בקרקע של גוי, מה שהי' לפי דעתו נגד ההלכה.

ולדברינו יותר ראוי לומר, שהדבר תלוי בשינוי המצב בין זמן חכמי הש"ס לבין הדורות המאוחרים, שאז בזמנם הי' רוב השדות, - או רבים עכ"פ, כדמוכח מירושלמי דמאי (פ"ב ה"א), במחלוקת ר' אלעזר ור' יוחנן, - של ישראל, ועכ"פ לא נתבטל הישוב היהודי בא"י מכפי החזקה הקודמת, שהי'

רוב השדות של ישראל, לפיכך היו הולכים המנהגים ע"פ ההלכה הנובעת מגזירה של גויים אטו של ישראל, דהו גזירת מיעוטא אטו רובא; אבל עתה, שבעוה"ר נתבטל הישוב לגמרי הרבה שמיטות ויובלות, ורוב הקרקעות הם ביד גוים, אין סברא לגזור רובא משום מיעוטא שביד ישראל. ורק ממדתו של רבי מאיר, דחייש למיעוטא, הוא לגזור מרובים אטו מועטים, אבל פשוט, דלדידן, דלא חיישין למיעוטא, לא גזרינן בכה"ג; ואם לא הי' מתבטל הישוב של ישראל בא"י מאז החלה הגזירה להיות בקרקע של גוים, שאנו צריכים לומר שנגזרה משום רובא דישאל, אז הי' מקום לומר, שאע"פ שבטל הטעם לא בטלה הגזירה, אבל כיון שמאז נתבטל הישוב ונפסק כח הגזירה בפועל י"ל שפיר, שעכשיו כשחזור ישראל, כל זמן שהם מועטים וקרקעותיהם מועטים לגבי הגוים, לא שייך לומר שתחול עתה הגזירה, שהיתה בזמן שהמצב הי' אז הפכי ממה שהוא עתה, והי' אז הרוב מישאל. ורק כשיבא הדבר לידי כך, שישוב מצב הישוב לכמו שהיה בעת שהחלה הגזירה, ויהיה רוב הקרקעות שבא"י של ישראל, אז יהיה צורך לדון בדבר, אם הגזירה, שנתבטלה ע"י ביטול הישוב, חשיבא מבוטלת, באפן שצריך מנין חדש עליה, או שהיא תשוב ותחול ממילא, מאחר שהיא ראויה לחול מצד הישוב, שחזר להיות כמאז בזמנה.

והנה יש מערערים על "היתר-המכירה" ואומרים: בזמן חכמי המשנה והגמרא לא נשמע מעולם שהיו מפקיעים דין שביעית, אלא שהיו זהירים בכל הדינים, ואע"פ שהיו אז הרבה חשודים כדאמרין (גיטין נ"ד): נחשדו ישראל על השביעית ולא נחשדו על השבתות; ובירושלמי (סוף פ"ט דשביעית): חד בר נש הוה חשיד על שמיטתא, אמר לאתתי' אפקין חלתא. א"ל ההוא גברא חשיד על שמיטתא - ואת אמר אפקין חלתא. א"ל חלתא מדברי תורה שביעית מדרבנן גמליאל וחביריו, עכ"פ ודאי שנמצאו רבים חשודים על שביעית, ומ"מ לא חשו חז"ל להפקיע הקדושה ע"י מכירה, - ואיך נחדש זה אנחנו. תלונה זו שקטה לה לפי דברינו למעלה, כי אז, כשהיו רוב או לכה"פ חלק גדול מאד מהקרקעות של ישראל, הי' נוהג איסור שביעית, - לכה"פ מדרבנן משום גזירה מיעוטא אטו רובא דשל ישראל, - גם בשל נכרים, לכן לא הי' אפשר להתנהג בעצה זו של ההפקעה ע"י המכירה; אבל עכשיו, אחרי שרוב ורובא דרובא של קרקעות א"י הם בעונינו בידי נכרים, ואחרי שהישוב של ישראל

בא"י נתבטל מאחרי חלות הגזירה בשל נכרים, יש אפשרות להתנהג בעצה זו, וכיון שהדחק גדול עתה עד לאין שיעור, ואם יתנהגו עכשו עם הפרדסים, הכרמים וכל הפירות העומדים רק לסחורה, שהם העיקר הגדול בפרנסת הארץ ועובדי אדמתה, בכל קדושת שביעית, יתרבה ההפסד באין שיעור ועומד הישוב להתבטל חלילה, - בעת כזאת בודאי חובה ומצוה עלינו להתנהג בהוראת שעה ע"פ הסכמת ב"ד יפה בעצה של היתר המכירה, עד אשר ירחיב ד' את גבול עמו, ונוכל לקיים כל המצוות התלויות בארץ כולן בלא שום הפקעה והערמה כלל.

- וזה נראה פשוט לכאורה, שאם נגזרה גזירה באיזו עיר ונהרס שם הישוב ונתבטל, אם חזרה ונתישבה אח"כ בדורות אחרים שוב אינם חייבים מחדש בגזירת הראשונים, עד שיחדשו עליהם את קבלת הגזירה. והכא נמי דכותיה.

כא

אם יש מצוה באכילת פירות שביעית

לפ"ה ה"א

[הדברים עתיקים אם יש מצוה באכילת פירות שביעית. ע"י רמב"ן בסה"מ אחר העשין מצוה ג' ובמג"א שם. ומל' הירושלמי פ"ח ה"ב ותוספתא פ"ו ה"א "אין מחייבין אותו לאכול פת שעפשה" נראה אמנם שהיא מצוה בראוי לאכילה, אך י"ל שהוא אשגרתא דלישנא דפ"ט דתרומות הי"א, ושם מצוה ודאית ודמי לעבודת ביהמ"ק כפסחים ע"ג ומברכין עליו כרמב"ם שלהי ה' תרומות, ודרך אגב נשנית גם בשביעית בלשון זה. אבל בנ"ד הכוונה בפת שעפשה שמותר לאבדה כיון דלא חזיא לו או להאכילה לבהמה, וכ"נ מפי' מנחת בכורים. ואם יש מצוה באכילת פ"ש י"ל שאסור לשבת בתענית רשות מי שיש לו פ"ש כ"ז שלא אכלו]¹².

כב

פרטי זהירות בהפסד ובמיעוט אכילה של יין שביעית

לפ"ה ה"ג

[ראוי לעורר שאין למלא כוס ההבדלה (מין של שביעית) יותר ממדתו לסימן ברכה שנשפך ומאבד פ"ש, וכן בד' כוסות במנהג שפיכת היין בסימני דצ"ך, דמבואר בשקלים פ"ג ה"ג דיוצאין ביין ש"ש, ונראה דה"ה בכל מצוה הטעונה כוס דיוצאין, ואין כאן משום א"ע מצות חבילות חבילות. ולפי"ד משנה ראשונה פ"ח מ"ז דעיקר טעמא דממעט באכילתן איכא גם בשביעית, י"ל דלכתחילה אין להבדיל על יין שביעית משום שנוהגין נשים שלא לשתות מכוס ההבדלה וחשיב ממעט באכילתו אם אין המבדיל שותה כל הכוס, ותלוי בדיוק אם דבר מועט מותר לכתחילה, דמד' הרמב"ם פ"ה ה"ד ע"פ ד' ירושלמי סותרין הדיוקים זא"ז]¹².

כג

בענין סחורה והוצאת פירות שביעית לחו"ל

לפרק ה' הלכה י"ג

בדין הוצאת פירות שביעית לחו"ל, שנינו משנה שלמה (שביעית פ"ו מ"ה): "אין מוציאין שמן שרפה ופירות שביעית מהארץ לחו"ל". וכתב ע"ז הר"ש: "שמן שריפה" - שמן תרומה שנטמא ולשריפה עומד, כדאמר בפרק במה מדליקין (ד' כ"ג ע"ב), ואשאר שנים קאי דבעי' שריפתו בארץ, ומעלה בעלמא משום גבי קדשים דשרפתם במקומם. וכן בפירות שביעית בעינן ביעור בארץ, וסתמא כרשב"א, דתניא: פירות שביעית שיצאו מחו"ל לארץ [- מא"י לחו"ל, כצ"ל; וכן הוגה בהגהות הר"י לנדא] מתבערין במקום שהן, דברי רבי. רשב"א אומר מביאין בארץ ומבערין, שנאמר: "בארץ תהיה כל תבואתה לאכל". ודבר תימה למאן דפסק בפרק מקום שנהגו (ד' נ"ב ע"ב) הלכה [- אין הלכה

צ"ל, וכן הוגה בהנ"ל] כרשב"א, - היכא שבק מתניתין? ושמא לכתחילה אפילו רשב"א [- רבי, כן הוגה בהנ"ל] מודה דאין מוציאין אפילו קודם הביעור. ורב ספרא דאפיק גרבא דחמרא מא"י לחו"ל שוגג ה', וברוב ספרים גרסין: "ר ב ס פ ר א נ פ ק מ א י ל ח ו ל ה ו ה ב ה ד י ' ג ר ב א ד ח מ ר א ד ש ב י ע י ת", משמע דלאו אדעתיה". - ונראה מריהטא דלישניה שהפירוש הפשוט הוא, שמשנתנו אתיה כרשב"א, דס"ל אם יצאו מחזירין, אבל מ"ד דאין מחזירין אלא מתבערין במקומם, מפני שלא דריש ליה לבארצך או דלא עביד מעלה זו בהו, אם נאמר בארצך הוי רק אסמכתא, ה"נ דהוא סבר שמותר להוציא. וי"ל דמאן דפסק דלא כרשב"א ס"ל, דכיון דמוכח מברייאת דסתם מתניתין כרשב"א אתיא, ורבי, דהלכה כמותו מחבירו, פליג עליה, ראוי לפסוק הלכה כרבי, וי"ל נמי לדידיה, דבאמת אין חילוק בין לכתחילה לדיעבד. ולפ"ז, י"ל לדידן, דקיי"ל דמתבערין במקומן, וכדפסק הרמב"ם (ה' שמיטה פ"ז הי"ב), ולא חיישינן למאי דקרי עלה רב יוסף שם: ומקלו יגיד לו - כל המיקל לו מגיד לו, הכי נמי, י"ל דמותר להוציא.

ואולי י"ל עוד דאע"ג דבאמת אין חילוק בין לכתחילה לדיעבד, ומ"ד דמתבערין במקומן לא ס"ל ג"כ איסור הוצאה כלל, מ"מ אנן חיישינן, מפני הספק אם יש לסמוך הלכה כרבי מחברו גם נגד סתם מתני', ופסקינן בלכתחילה כמ"ד דחוזרין למקומם, ובדיעבד סמכינן אמ"ד מתבערין במקומם בחו"ל. ולפ"ז, כיון דקיי"ל שעה"ד כדיעבד דמיא (כתובות י"ד ב'), והרי אין לנו שעת-הדחק גדולה מזו, שבהוצאת פירות א"י בזמננו לחו"ל תלוי יסוד הכלכלה של יושבי ארץ-ישראל, א"כ ודאי כדיעבד דמי, וכיון דהוא בדיעבד קיי"ל דמתבערין במקומן בשעה"ד ואפילו לכתחילה מוציאין.

ואפילו אם היינו אומרים, דלא קיי"ל כרבי גם בדיעבד, מ"מ שייך לומר תו בכה"ג כדאי הוא רבי לסמוך עליו בשעה"ד, כדאמר רבי גופיה כה"ג על ר' אלעזר כדאי הוא לסמוך עליו בשעה"ד (נדה ט' ב').

וחוץ מכ"ז הלא כתבו התוס' (פסחים נ"ב ב' ד"ה רב) אהא דרב ספרא אפיק גרבא דחמרא: "הקשא ריב"א, דתנן בפ"ו דשביעית: "אין מוציאין שמן שריפה ופירות שביעית מן הארץ לחו"ל. ותירץ, דהתם מיירי לאכילה ורב ספרא אפיק לסחורה, דיש סחורה המותרת, א"נ בשוגג הוה". הנה לפי התירוצ הראשון לסחורה המותרת מותר להוציא, ואחד מאופני היתר הסחורה הוא ע"י הבלעה,

כדאמרינן (סוכה ל"ט א'): מבליע לו דמי אתרוג בלולב (ועיין תוס' שם ד"ה וליתבי מש"כ ע"פ הירושלמי) א"כ מותר בשעה"ד גם להבליע דמי יין בקנקנים וכיו"ב, ובפרט כשמצורף לזה מה שאין מוכר הלוקט עצמו כ"א אחר, שע"פ התוספתא, ודיון לשון תוספות שם, מוכח שע"ז בעצמו יש לסמוך שאין איסור סחורה, רק שלא ימכור כל שעה על ההוא אתרא. וי"ל, שבצירוף מה שאין הלוקט עצמו מוכר, ביחד עם הבלעה, קיל טפי, והוי בכלל סחורה המותרת שאין עליה איסור הוצאה.

וטעמא דמילתא, של היתר ההוצאה לסחורה המותרת, י"ל ע"פ דברי הש"ך (יו"ד סי' פ"ז סק"ג), על דברי המחבר שם סעיף ג': ואינו נוהג אלא בבשר בהמה טהורה בחלב בהמה טהורה, אבל בשר טהורה בחלב טמאה או בשר טמאה בחלב טהורה מותרין בבשול ובהנאה, שכתב ע"ז הש"ך: "לשון הטור: אבל בשר טהורה בחלב בהמה טמאה או בשר טמאה בחלב טהורה, ובשר חיה ועוף אפילו בחלב טהורה, אינו אלא מדרבנן, ומותר בבישול ובהנאה עכ"ל". וכתב הב"י שלשון שאינו מכוון הוא, דמ"ש אינו אלא מדרבנן לא מצי קאי אלא לחיה ועוף בחלב טהורה, דאי לבשר טהורה בחלב טמאה או איפכא לא אשכחן שאסרוה חכמים באכילה משום בשר בחלב, וגם לא היה ענין לאסרו מדבריהם, אחר שכבר הוא אסור ועומד מן התורה משום בשר טמא או חלב טמא וכו'. עכ"ל. לכך תיקן הלשון ויפה כיוון, אלא שהב"ח השיג עליו ופירש, דהטור אתא לאשמועין דמ"מ מדרבנן אסורה משום בשר בחלב, ונ"מ לענין חתיכה נעשית נבילה, דס"ל (לקמן סי' צ"ב) דאינו אלא בבשר בחלב וכן לענין חתיכה הראויה להתכבד ע"ש, וכן פי' הפרישה וכו'. ולפע"ד זה אינו, דודאי לא אשכחן בשום דוכתא וגם לא אשתמיט חד מהפוסקים לכתוב כן. וגם מפרש"י והר"ן (פ' כל הבשר דף קי"ג ע"א במשנה) משמע להדיא, דלית בהו איסור משום בב"ח כלל אפילו מדרבנן. וגם אין טעם כלל שחכמים יאסרוהו משום בב"ח, דבשלמא בשר עוף שייך שפיר גזירה, שאם היו אוכלים בשר עוף בחלב היו אוכלים ג"כ בשר בהמה בחלב, וכדכתב הרמב"ם שם, אבל מה ענין לגזור, שבשר בהמה טהורה בחלב טמאה או איפכא יאסר משום בב"ח, דהא בלא הכי ליכא למיחש למידי, כיון דבלאו הכי אסור משום בשר או חלב טמאה. וזה נראה כונת הב"י במש"כ: וגם לא היה ענין לאסרו וכו', דלא כמו שכתוב בלשון הב"ח: דהא כבר אסור באכילה מה"ת ולא הוצרכו לגזור עליו, - והבין שהב"י בא לומר, דאין נפ"מ בדבר אם הוא אסור משום בשר בחלב או לאו,

כיון שכבר אסור מן התורה, ולכך השיב דנפ"מ וכו' - אלא כונת הב"י כדפרשתי וכן עיקר. ע"כ.

עיקרם של דברי הש"ך הללו הוא, שאין לנו לומר שיגזרו חכמים איסור בדבר, שיש עליו כבר בכללותו איסור אחר מן התורה. ואע"ג, שהרי ישנם אפנים כאלה, שיהיה אפשר שיסולק האיסור של תורה ולא יהי' שייך בהם, ואז הלא יוכל למצא מקום האיסור של דברי חכמים, מ"מ כיון שהוא רק באופן פרטי לא מסתבר לומר, שמשום כך יגזרו חכמים דבריהם, ודמי למילתא דלא שכיחא, דאמרינן בעלמא דלא גזרו חכמים. א"כ אף אנו נאמר כאן שאיסור סחורה בפירות שביעית בלאו הכי אסור הוא מה"ת, ולא הוצרכו חכמים לגזור האיסור של דבריהם, שלא להוציא מא"י לחו"ל. שהיא רק מעלה בעלמא לד' הר"ש, ואע"ג דמשכחת לה אופן פרטי בהבלעה וכה"ג, שהסחורה מותרת בו, לא מצאו ענין לגזור בשביל אופן פרטי כזה. על-כן נשארה הוצאה לסחורה בכלל איסור של סחורה, ובמקום שמותר מצד איסור סחורה, כגון בשעה"ד ובהבלעה כנ"ל, אין שם ג"כ משום איסור הוצאה.

[ולשיטת תוס', שמותר למכור בהבלעה שלו ושל חבירו, הה"נ פשוט שיכול למכור פ"ש בהבלעה עם פירות ששית או עם דבר אחר. ומעתה יש לצרף שני ההיתירים ביחד, שאחר ימכור וגם ע"י הבלעה, היינו שהמחיר יוקח רק בעד המכשירים והטורח, ולא בעד עצם הפרי. ועשיתי חותמות כאלה לחתום על הפרייזקוראנטין של שביעית, שהמחיר הוא רק בעד המכשירים והטורח. ובמקום הדחק יש לסמוך על דברי התוס' פסחים נ"ב ע"ב ד"ה ר"ס, דיי"א שלסחורה המותרת מותר להוציא לחו"ל. ובזה אנו מוצאים תקנה לסחר אה"ק בשביעית בזה"ז]¹².

כד

דין אתרוג לזמן הביעור

לפ"ז ה"ה

[דינו של אתרוג הוא כאילן העושה ב"פ המבואר בר"מ פ"ז ה"ה וה"ה

אתרוגים, ודינם משכלו פירות הקיץ דאין סומכים על הסתווניות, וק"ו שאין סומכין על פירות שנה אחרת. וכיון שכלו אתרוגים של גידולי שביעית ה"ז זמן בעורם¹².

כה

נטילת ידים לפירות שביעית

לפ"ה ה"ז

ומ"מ י"ל, שאע"פ שאין לנו טהרות בזה"ז, מ"מ מפני כבוד קדושת שביעית אין לסוך גם עכשו את השמן של שביעית כ"א בידים טהורות ע"י נטילת ידים, כשם שתקנו נטילת ידים לסעודה וסמכו ג"כ על המקרא של "והתקדשתם אלו מים ראשונים" (ברכות נ"ג ב), וכש"כ שכשר הדבר לדון כן בשמן של שביעית, שנקרא קודש, והמקדש עצמו בזה לקיים הלכה זו גם בזמן הזה תבא עליו ברכה. ונראה לע"ד, שהנוטל ידיו לפירות שביעית כולם, מפני כבוד קדושת שביעית, משום שם קודש שנקרא עליהם, אין זה בכלל "הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח" (חולין ק"ו א'). וכה"ג כתבו רבוותא בתראי (או"ח סי' קנ"ח ס"ה) במי שנוטל משום כבוד הברכה.¹³

כו

בענין איסור מלוגמא בפירות שביעית

לפ"ה סוף הט"ז

ומ"מ אין זה ברור שי"ל שהתורה אסרה מלוגמא כמו שאסרה הפסד,

13. בתוס' ברכות מג. ד"ה כל, כ' שההיתר גם מכבוד הברכה הוא דוקא בשינוי שנוטל ידו האחת, ולא ככל נט"י שהיא לשתי ידי, אבל בתוס' חגיגה יח: ד"ה הנוטל פ' דהתם בברכות הוי משום נקיות, ולכן בידו האחת שמשמשתו בה, ועל דמשום כבוד הברכה עדיף ולא חלקו בה, ונוטל נטילה שלמה, - וכן הרבוותא בתראי סתמו ולא חלקו בזה, וי"ל דבחגיגה הויא בדוכתא דעיקר מילתא דטהרת ידים.

שאע"פ שהן נפסדין מאליהן אסור להפסידן בידים, וה"נ י"ל שאסור לעשות מן מלוגמא אע"פ שעבר ותלשן קודם שיהיו ראויים לשום אכילה.

כז

באור שיטת הרא"מ בספר יראים בענין כפית בית דין להשמטת מלוה

לפ"י ה"א

שיטת הרא"מ בספר יראים היא, שהשמטת חוב בשביעית היא רק מצוה על המלוה שישמיט, אבל כל זמן שלא אמר המלוה "משמט אני" חייב הלוח לפרוע החוב, וכ"ז שאינו מחזיר החוב הוא בכלל לוח רשע. אלא שכשהלוח תובע את המלוה לב"ד, שיקיים מצותו וישמט, אז כופין ב"ד את המלוה שיאמר: משמט אני, כמו שכופין על כל מ"ע שבתורה. אלא שחידש שם עוד הרא"ם, שאין כופין ע"ז כ"א ב"ד סמוכין, הראויים לדון דיני קנסות, מפני שעיקר הכפיה דיני-קנסות היא, ואין דנים דיני קנסות כ"א סמוכים, ואפילו ד"מ אין דנים כ"א דבר שיש בו חסרון כס ומילתא דשכיחא. וסבר הרא"ם, שמה שישלם הלוח את חובו אינו נקרא חסרון-כס, שהרי באמת ר א ו י הוא שיפרע חובו, אלא שהתורה חדשה שהוא אינו צריך לפרע, ע"י הפקעת שמטה, וכיון שמה שפטרנו תורה, לפי דעתו של הרא"מ, הוא רק אחר שיאמר המלוה משמט אני, אבל קודם לכן לא פטרה כלל, א"כ כשמשלם אינו מפסיד מאומה, והוא משלם את מה שראוי לו לשלם; אלא שע"י הכפיה, ב"ד יכולים לזכות את הלוח ב ר י ו ח, אבל אין זה נקרא דבר שיש בו חסרון-כס. גם י"ל דזה הוי מילתא דלא שכיחא, כיון שאינו נוהג אלא בשביעית.

ועכ"פ פשוט הוא, דמודה הרא"מ, דהא דקיי"ל שבשאר מצות מכין אותו עד שתצא נפשו זה נוהג גם בזמן הזה, שהרי משום הכי מעשינן אגיטי משום דשליחותיהו קא עבדינן. ודברים כאלה נעשים גם בב"ד בזה"ז, שהם נקראים "יש בהם חסרון כס", ו"שכיח", כקבלת גרים ועישוי גיטין, וכד' התוס' (גיטין דף פ"ח ב' ד"ה במילתא), ולא אמר הרא"מ כלל זה שאין כפיה נוהגת בזמן הזה, אלא בעניני ממון, - וע"ז יש לנו כלל דבענין מילתא דשכיחא ויש בו

חס"כ, אבל בשאר מצות ודאי כופין בכ"מ. ודלא כבעל פירוש "תופעות ראם" לספר יראים, הנדפס מכ"י פארמא, שנדחק לדעת הרא"ם: איך כפו בבבל על כיבוד או"א, ורצה לחדש שהיתה הכפיה על כאו"א והעונש - על העבר, ובאמת לא מצינו כלל במ"ע עונש על העבר רק כפיה על להבא¹³. גם פשוט, שהיו נוהגים גם בבבל לכפות על המצות שהדין נותן לכפות עליהן, שבודאי אין לנו חס"כ ונעילת-דלת יותר מזה, כשיתבטל כל כח ב"ד למצות המחויבות לכל ישראל. אלא, שהעיקר הוא, כמו שכתבנו, שלא אמר הרא"מ את דברי חידושו כ"א לענין דבר התלוי בממון כמו השמטת החוב, - ולא בשאר מצות.

[¹²] ובכ"ק "באר אליהו" לביאור הגר"א חו"מ סי' א' ס"ק כ"ה כ' בזה"ל:

והנה בביאור הענין בחילוקי הקנסות, בין אותן שדנין בזה"ל לאותן שאין דנים אותם, נראה שדברי הרי"ף שכתב בהגוזל קמא, בסוגיא דההוא גברא דגזל פדנא דתורא, שדנין כל קנס כיו"ב, ובפ' השולח, בקנס של מוכר עבדו ובהמתו, כתב בשם גאון שאין דנין כזה בחו"ל, שמשמע מזה שדוקא קנס של שעה דנין ולא קנס קבוע, אע"פ שהוא מדרבנן, ודברי המרדכי, שכתב בשם רבינו ברוך, שכל קנסות של חכמים שקנסו ע"י תקנתם גובין דמשמע אפילו קנס קבוע, כגון ההוא דמוכר עבדו ובהמתו לנכרי, אינם סותרים זה את זה ביסוד שלהם ובעיקר סברתם, אע"פ שיש מחלוקת ביניהם בענין הקנס ההוא של מוכר עבדו ובהמתו לנכרי. והיינו שמתחילה הביא במרדכי שם דעת הרא"מ בספר יראים, ששיטתו היא שחובת המלוה לומר משמט אני בחוב שעבר עליו שביעית, וכל שלא אמר כן אין החוב משמט, וגובין מהלוה, אלא שב"ד חייבין לכוף את המלוה לומר משמט אני, ואם אינו רוצה מכין אותו עד שתצא נפשו, כדין עשה לולב ואינו עושה סוכה ואינו עושה, וכתב שהך דינא, לכוף במכות על דבר של ממון, אין דנין בחו"ל כיון שאינו בכלל מידי דשכיח ואית ביה חסרון כיס. ולכאורה נראה דתירתי קאמר: א) שאין לכופו במכות בכל מילי, אפילו כשאינו דבר שבממון, משום דס"ל כמו שביארו תוס' פרק המגרש דפ"ח ב', ד"ה לפניהם, דבמידי דעישוי בעינן ב"ד סמוכין, והיינו אפילו כשאינו דבר של ממון, כהא דמעשי' לגיטין, אע"ג שגיטין בעצמן אינם צריכים ב"ד מדינא, מ"מ כשהוא בא לעישוי צריך ב"ד דוקא, דהיינו מומחין. וכ"כ ביתר ביאור בסנהדרין דף ב' ע"ב ד"ה ליבעי, וז"ל: ונראה לפרש, דבגיטין לענין מילי דכפיה איירי, דאהכי מייתי לה

דאב"י אשכח לרב יוסף דהוה יתיב וקא מעשה אגיטין, א"ל והא אנן הדיוטות אנן (כלומר וזה נלמד מדכתיב לפניהם ולא לפני הדיוטות), אבל אלהים לאו אמדי דעישוי מיירי, אלא בדין דעלמא, והא דמשמע לי' מילי דעישוי מלפניהם, משום דדרשינן לקמן אשר תשים לפניהם אלו כלי הדיינים, דשייך בהו, שימה", ע"כ. א"כ לכוף, שהוא עישוי, אין לדעת הרא"מ לב"ד שבחו"ל, אפילו על מידי דלאו ממונא הוא, אע"ג דודאי חייבים לומר ולחייב מטעם תוכחה המוטלת על כל ישראל, אבל כפי', ע"י הכאה עד שת"נ, לדעתו מוטלת היא רק על ב"ד, ובעינן ע"ז ב"ד סמוך, כמו בעישוי דגיטין, אם לא היו בכלל שליחותיהו קא עבדינן, וס"ל שאין אנו למדין לומר שליחותיהו קא עבדינן ממה שאין לנו מפורש בו דעבדינן שליחותיהו, ע"כ אין לנו לדון מגיטין אמילי אחריני. ובזה הדר נא ב'י ממה שכתבתי בביאור דברי הרא"מ הללו בקו"א לס' "שבת ה' א"ר", שביארתי שם שלא אמרה למילתי' כ"א בענינים שבממון. וכעת אני רואה, שהנכון הוא כדעת מי שפירשו דבריו כפשטן, דאכל מידי דמצוה קאי, אלא שהטעם הוא משום דמידי דעישוי צריך ב"ד, אפלו אם אינו דבר שבממון, ואפילו אם הוא דבר שכשהוא לעצמו אינו זקוק לב"ד, מ"מ כשבא לכלל עישוי צריך דוקא ב"ד סמוך. וב) חוץ מדברים שבעישוי אמר שקנס דממון א"א לחייב ולדון בב"ד בזה"ל, וא"כ אין לדון כלל לחייב את המלוה שיאמר משמט אני, שבהו אנו מחייבין אותו ממון לותר את חובו אל הלוה, וזהו ענין הכלול בקנס, שהוא מידי דממונא חוץ מהודאות והלואות, או כל מידי דשכיח ואית בהו חס"כ, וכאן לא שכיח ולא אית ביה חסרון כיס, או עכ"פ חד מהני תירתי אית ביה. והנה סבר הרא"מ, שבכל כה"ג, אע"פ שיש בתקנת חכמים, אם שמיטה מדרבנן בזה"ל, או אפילו בשל תורה, אם נאמר שהיא מד"ת, ענין של חיוב ממון, שיש בו ג"כ ענין של מצוה, ובמידי דמצוה לא שייך לומר שאין דנין בזה"ל, דכל הכלל הוא רק על מידי דממונא, מ"מ כיון שיש בו ממונא הולכים אחר צד הממון שבו, ואין ב"ד יכולין לחייבו, אע"פ שהוא מחויב, ולא מבעי שאסור להכותו עד שת"נ, שזה הוי עישוי, שאסור לדעתו, לאינם סמוכין, גם בדבר שאינו של ממון, אלא שגם בלא כפי' אסור לדון, כמו שאסור לדון כל מדי דל"ש או לית ביה ח"כ, דחשיב כקנסא. ונראה שהמרדכי, שסמך ענין להא דהרא"מ על דין קנס של מוכר עבדו ובהמתו, ס"ל דה"נ בחיוב שיש לפדותם, כיון דפתיך ביה ענין של ממון שבין אדם לחבירו,

הוספות

שהרי סוף כל סוף מחייבין אותו ליתן הממון להלוקח, יהי' מי שיהי', חשוב כדין ממון במלתא דלית ביה ח"כ או לא שכיח. ור"ב י"ל דס"ל, שהולכין אחר יסוד התקנה של קנס זה, שאינו כלל ענין של משפט ממון, שאין הכונה לזכות את הקונה בממון או לחייב את המוכר, אלא לקיים את המצוה לפדות הבהמה ועבד מיד נכרי, ואע"ג דפתיך בי' מידי דממון לית לן בה. וכיון שאנו מוצאים, שלגמרי אין כח ב"ד משולל מלחייב ממון בזה"ז אפילו בקנסא, ואפילו במידי דל"ש ולית ביה ח"כ, כגון במכין ועונשין שלא מה"ת, ה"נ אע"פ שאם היה כאן קנס קבוע של ממון, שכונת הקנס היא כמו משפט שבין אדם לחבירו היה הדבר יוצא מכח ב"ד דזה"ז, ככל ד"מ דל"ש ול"ב ח"כ, שהם בכלל קנסא, אבל כיון שעיקר אלה הדברים הוא צד המצוה שבהם, לא הי' מקום לסלק יד ב"ד מצד ממון הפתוך בו, כ"א אם לא היה שום אפשרות לב"ד בזה"ז לדון בעניני קנס, אפילו בדרך רחוקה, אבל כיון שבאיזה צד שיהי' יש בכחם לדון, אז אנו מדמין ג"כ צד הממון, המעורב בהצד של חיוב המצוה, דוגמת דין שלמגדר מלתא, דשליחותיהו קא עבדינן. וי"ל דה"ה לדבריו צד העישוי, שיש במצוה שאין בה ממון, הוא ג"כ מטעם זה שהוא דומה לדבר הבא משעה לשעה לפי הצורך וי"ל דהיינו טעמא דאמרינן ג"כ בעישוי דגיטין שליחותיהו קא עבדינן, בהמגרש שם, שהעישוי הוא צד מעורב עם עצם חובת המצוה, לתן גט מרצונו במקום שהדין נותן, ומשו"ה י"ל דבקנס אחר קבוע, שעיקר הקנס הוא לחייב את עושה העולה, ולזכות את מי שנעשה לו, שזהו ממש ענין אדם באדם, ככל נזקין, וכיון שהוא יוצא מכלל מידי דשכיח או יש בו ח"כ באמת לא עבדינן שליחותיהו, ומשו"ה פסקינן לקמן בס"ס שפ"ב שאין דנין בזה"ז דין הקנס למי שחטף מצוה מחבירו, כהא דרבן גמליאל שחייבו עשרה זוז, חולין דף פ"ז ע"א, שזהו דיני ממונות ממש, וכיון שהוא דבר קבוע אין דנין אותו בזה"ז, כשא"ב חסרון כיס או שאינו שכיח].

א

תוכן ענינים

מתוך כ"ק של הגה"צ האדר"ת ז"ל: בענין היתר שביעית

ב"ה יום טוב לישראל שנת תרס"ב

785	א. בענין היתר שביעית, מכ"ק של האדר"ת זצ"ל
787	ב. "עוללות שביעית", מאת הרצי"ה קוק זצ"ל
797	ג. לוח ראשי תיבות
798	ד. רשימת הספרים והמקורות
802	ה. מפתח נושאים

"האב ובנו שראו את החידוש להתיר בהבלעה, כמבואר במבי"ט ומהרי"ט, ואחריהם פסק ג"כ הפאה"ש. אמנם משמע רק בהבלעת איזה שנים עם שהש"מ. ויוכל להיות שיתירו גם עתה עם שלש או ארבע שנים שאחרי השמיטה, ומנ"מ. אמנם ע"ז השיג המנ"ח מסוגיא דע"ז (טו:), שאנו מצווים על שביתת שדינו בשביעית, כמו בש"ב בשבת. ואני עני לא כן עמדי. וראיותי, (א) ממה של"כ הר"מ כן, בה' שמו"י, שאסור להשכיר לעכו"ם כמו בשבת, שכ"כ סמוך ונראה למ"ע דש"ב. ובאמת לא אשתמיט תנא ואמורא ופוסקים רו"א להשמיענו עיקר הזה, של ש"ש בשביעית כמו ש"ב בשבת. ולעניותי ל"מ בתלמודים ובתוספתות ובשו"מ, וכה"ג פריך הגמ' ביבמות (ע"ג) וכריתות (כ"ה). ועוד ש"מ. - (והט"א מביא ראיות כאלו בכ"מ). (ב) מהא דאסרו חז"ל שכירות שדות בא"י משום הפקעת תרומ"ע, וא"כ בשנת השביעית יהא מותר, ולא עוד דאפכא הל"ל דאסור בכל שנות השמיטה, מפני שנת השמיטה, ובודאי עדיף לגזור גזירה זאת, המובנת לכל, וכי בודאי הם נכשלים מפני ההפסד הרב, מלגזור משום הפקעת תרומ"ע, שהירושלמי מקשה ע"ז א"כ קמח לא נמכור משום מצות חלה כו' וכו'. א"ו דאין שום איסור שביתה לישראל כשא"י יעשה בשדהו בשביעית, וי"ל נהפוך הוא שחז"ל לא החמירו כ"כ דזה גם מדרבנן להשכירו לא"י, לאשר לכל היותר אין בזה רק שבות, והרי גם בשבותי שבת התירו בהפסד גדול, וא"כ ק"ו בשבותי שביעית, שכל עיקר מספק"ל בב"מ (צ.) אם יש בלאו שבות דאמירה, אלא שי"ל דלא התירו משום הפסד רק לפעמים ולא כה"ג דשביעית, שנה שלמה, ובפומבי, ואין לדמות גזירות חז"ל זל"ז, וגם בשבותי שבת כ' המג"א שאין ללמוד זמ"ז.

שוב נזכרתי, שד"ז, אם שביתת שדה כש"ב בשבת, כבר נחלקו בזה אדירי

עולם, הרש"ל והמהר"ם שם בב"מ, ושניהם ל"ז ד' הגמ' ע"ז (ט"ו:). (וד' הרש"ל תמוהים).

בשור"ת שמן המור כ' מסקנותו (אחר רב אריכות כמה ניירות) זאת תורת העולה בנ"ד, שהוא בשדה הכרם שא"א לעשות תיקון השכירות, שבודאי יעשה (הגוי) עבודת הכרם בשביעית, יש לעשות כן: א) או למכור את הכרם מכירה גמורה וחלוטה גוף הקרקע, בשטר מפורש לשתי שנים, שנה שקודם השמיטה ושנת השמיטה עצמה, כמה ששוה הכרם להיות קנוי לאדם להיות מושל בו בגוף הקרקע והאילנות כקונה קנין עולם, ושיחזיר לו את כרמו תיכף לאחר השביעית, אם אין לכו בטוח לעשות עם הגוי מכירה סתמית לפום דינא, ובשטר ושישמע לו הגוי אחר הקני' להטיב להתחייב שלאחר השביעית יחזיר לו את כרמו והוא יחזיר לו מעותיו. ב) או שיתנה עם הגוי החכור שלו, שבשנת השביעית לא יעשה שום עבודה כלל ע"מ לוותר להגוי מחלקו בפירות, עד שיתרצה, ואח"כ יפקיר כרמו בפני שלשה, ויפרש שאינו מפקיר רק לשנת השמיטה לבד, וכשילך לכרמו בשנת השמיטה יכין שלא לזכות בו, ואחר ה' יזכה בו תיכף כראוי. (וכמדומני שבס' עיקרי דינים וביו"ד העתיק דבריו אלו, והמעייין יראה דבריו).

ואמנם שם הביא ד' הגר"מ גלאנטי, שהשיב בפשיטות, שלפ"מ שכל המכירות [של] שדות הן לשלם ארנונא למלך מתחילה אינם נקראות כלל שדות ישראל, ול"ש בזה דין שביעית מדכ' שדך כו' כו', - וכן שמעתי מהרי"מ סאלאמאן שי', שבכל הקושאנעס של הערכאות כ' מפורש כמעט, שהן של המלך לשלם מהם העשור, ואם ישלמו אין למלך עליהם כלום. וכבר העירו רבותינו הראשונים בע"ז כ"א על ההיתר הזה, ולא אבין מדוע החמירו כ"כ המחמירים בזה, ומאי כולי האי אם ימכרום לשנים אחדות באופן בטוח שיחזור לנו אח"כ, שלכאו' ל"ש בזה כלל לא תחנם, ובשגם כל עיקר הלאו הוא כמובן כדי שתהיה לנו אחיזה באה"ק ולא להם, ואם נחמיר כ"כ הרי א"א ח"ו שתהי' לנו. וסברא זו מצאתי גם בשמן המור שם.

וילה"ס ג"כ אם בזה"ז, שבטלה קה"א להר"מ ז"ל, יש הלאו דלת"ח כלל". ועוד במכ"ק: "והסכים הגר"ל דיסקין ז"ל (להוראת היתר המכירה לשביעית של הרר"נ הירץ ז"ל הרב דעה"ק יפו ת"ו) - וכדאי הוא הגר"ל ז"ל לסמוך עליו בשעת הדחק כנד"ד".

ב

עוללות שביעית*

מאת הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל

(להלכות "שבת הארץ")

א

שביית הארץ חובת גברא או חובת קרקע

דעה זו, שמצות שביית הארץ בשנת השביעית מוטלת היא לא רק על האדם מישראל, שהוא לא יעבוד בה, אלא גם על גוף קרקעה של ארץ ישראל, שתשבת מעבודה בשביעית, כמו שבשבת יש מצות שביית מיוחדת לגבי בהמה עצמה, ואשר על-כן בעבודה ע"י נכרי, שהוא עובד ע"פ רשותו של ישראל, יש בו איסור דאורייתא, ולא רק איסור "שבות" של האמירה לנכרי, — אינה מפורשת בדברי רבותינו הראשונים: כמו שגם לא נזכרה בדבריהם הלכה כזו, כמו בשביית בהמה בשבת, שלא להשאיל ולהשכיר שדהו לנכרי משום שהוא יעבוד בו בשביעית. אבל בתוספות הרי"ד, עבודה זרה טו, האריך להבליט את ההנחה הפשוטה שבשביעית אין איסור העבודה ענין לגבי גוף הקרקע אלא לגבי האדם העובד בה, (משום שכר שביעית או שנראה כשלוחו של ישראל, ע' סוף סי' א פ"א בקונטרס"א לשה"א) ולא כשביית בהמה בשבת שחיוב השבייתתה הוא לגבי הבהמה עצמה, ומתוך-כך הוא מקשה: איך מדמה הגמרא שם אהדי שביית שדהו בשביעית ושבייתת בהמתו בשבת, — ובתשובה לזה כתב שי"ל שהוזהרנו על שבייתת הקרקע, ו"כדפי' המורה משנת שבתון יהיה לארץ", שמזה כאילו משמע להיפך, כדעה הנ"ל, שחיוב השבייתתה הוא גם לגבי הקרקע ולא רק לגבי האדם העובד, ולכן הוא דומה לחיוב שבייתת בהמה בשבת. והמבי"ט, בתשו' ח"ב סי' סד, הביא את דבריו הללו של הרי"ד, — בהמשך להנחתו היסודית, שמצות השבייתתה בשביעית היא לגבי האדם העובד ולא לגבי הקרקע עצמה, ולהוראתו ע"פ זה להתיר עבודת הקרקע בשביעית ע"י שכירות לנכרי.

* נדפס ב"סיני" תש"ה כרך י"ז עמ' כג"ל.

אמנם במהרש"ל, (בבא־מציעא צ.), נראית כמבוארת דעה זו. שכן על מה שכתבו שם התוספות ד"ה אבל, שבשביעית ובמועד אסורה אמירה לנכרי שיעשה מלאכה מטעם שבות, כתב בחכמת־שלמה שזוהי טעות בספרים, וצ"ל "בשבת" תחת "בשביעית" כי בשביעית אסורה האמירה לנכרי לא מטעם שבות אלא מצד עצם איסור המלאכה, ואפילו אילו היתה מותרת בשבת היתה אסורה בשביעית, "לפי שבה תלה הש"י קדושה בארץ דכתיב שבתון יהי לארץ". אע"פ שלא פירש מהרש"ל בדבריו אלה את טעם איסור האמירה לנכרי בשביעית, שהוא משום מצות־העשה של שביית הארץ, אלא משום חומר הקדושה, שתלה הש"י בארץ ע"יכך, אולי י"ל דהיינו הך וקדושה זו ר"ל הקדושה של מצות השבייתה. והמהר"ם שם חולק בזה על מהרש"ל, והוא מקיים את הגירסא הכתובה בתוס': "בשביעית", ואינו מחלק באמירה לנכרי בין שבת לשביעית, ורק אח"כ הוא מביא גם את הגהתו של מהרש"ל, מבלי להזכיר את הסברת נמוקו.

וכן רבותינו האחרונים מארי דארעא דישראל עומדים בהחלט על היסוד הפשוט כסתמיות דברי הראשונים, שמצות השבייתה בשביעית היא על האדם העובד ולא על גוף הקרקע, שלא תעבד גם ע"י מי שאינו ב־רחיבא. כן אחרי המב"ט גם המהר"ט, בתשו' ח"ב סי' נב, וגם ה"פאת־השולחן, סי' כג ס"ק כט ולא. ולפיכך הם הורו להתייר את העבודה בשביעית ע"י שכירות לנכרי, ובהבלעה בין שאר שנים. אך באחרונה הובלטה דעה זו, שמצות השביעית היא על גוף הקרקע שלא תעבד וגם ע"י נכרי, במנחת־חינוך, מצוה קיב ושכח, שתופס זה בפשיטות, מלשון הכתוב בתורה "שבת שבתון יהי לארץ" ו"שבתה הארץ", שתולה השבייתה בארץ, ומדברי הגמ' בעבודה־זרה טו שאדם מצווה על שביית שדהו בשביעית כמו שהוא מצווה על שביית בהמתו בשבת. ומתוך תפיסת פשיטות זו הוא מעורר נגד החלטתם והוראתם של המהר"ט והפאה"ש. וכן הובאו שתי דעות אלו בשבת־הארץ הלכה א.

אמנם הגאונים ר' יוסף־דוב הלוי מבריסק ור' דוד פרידמן מקארלין, שהחמירו בשאלת העבודה בשנות השביעית תרמ"ט ותרנ"ו, גם הם לא עמדו על היסוד הזה, של מהרש"ל והמנ"ח, של חיוב מצות השבייתה בשביעית בגוף הקרקע גם מעבודה ע"י נכרי (והגרד"פ כ' שאפי' בעשה דשביית הארץ יותר קל ע"י נכרי). והגאון האדר"ת אח"כ בשנת תרס"ב, שלל בפירוש את היסוד הזה בתור "דברים תמוהים". והיה נראה לומר, שכל דיון זה תלוי הוא בדבריהם של רש"י ותוספות בע"ז שם. בתוס' ד"ה מי, כתבו מפורש: "שאיין האיסור תלוי בגוף הבהמה (החורשת בשביעית) אלא בגוף הקרקע וכו' והרי שדה דאדם מצווה על שביית שדהו, וכשהוא ביד ישראל אחר יש בו איסור דאורייתא אם זרע בו הישראל". ולעומת־זה ברש"י ד"ה אדם: "מצווה על שביית שדהו, שנת שבתון יהיה לארץ". והרי למה שבק ואזיל כל הני קראי דפרשת שביעית ו"שבתה הארץ" וגו', "שבת שבתון יהיה לארץ" וגו', ונקט את הכתוב האחרון

שם ד"שנת שבתון יהיה לארץ". אלא משום דבהני קראי קמאי יש לומר שפיר דקאי אדבתרייהו וכמבואר בד"ק אאמו"ר הרב זצ"ל בקונטרס אחרון לשבת־הארץ שם, לגבי קרא ד"ושבתה הארץ", והוא־הדין לגבי "שבת שבתון יהיה לארץ", שהשבייתה תהיה במה שמתפרש אח"כ, שאתה תעבוד רק בשש שנים ולא בשביעית. להכי נקט האי קרא בתרא ד"שנת שבתון", שאין מתפרש אחריו תאר השבייתה בלשון נוכח, שהיא ע"י האדם המצווה, ונשאר בקישור מובנו אל הארץ, ששבייתה זו, האחרונה בענין, היא שייכת לארץ מצד עצמה. ונראה שזוהי כונת דברי הרי"ד הנ"ל במש"כ "כדפי' המורה משנת השבתון יהיה לארץ". וכן המנ"ח (מ' קיב) הזכיר ד' רש"י בזה, אך כתב ע"ש רש"י שכ' מקרא ד"שבת שבתון יהיה לארץ", (ואפשר שזהו ט"ס וצ"ל כמו אצלנו ברש"י: "שנת", או שלאידך גיסא נקט הוא את הקרא הקודם ד"שנת שבתון", לכלול אותו בהחלטת סברתו שהשבייתה שייכת בארץ מצד עצמה, אע"פ שמתפרש אחריו הלאו דלא תזרע וגו', לומר דלא נפ"מ בהא, אלא דקאי בדוכתיה ועכ"פ השבייתה שייכת לגוף הארץ).

אך העירני ח"א שגם בפסוק אחרון זה ד"שנת שבתון יהיה לארץ" אין הכרח, לחיות מצות השבייתה שבגוף הקרקע, יותר מבפסוקים הקודמים, שכמו דאמרין בהם שמתפרשים בשלאחריהם כן גם הפסוק האחרון הזה י"ל שנדרש ומתפרש בשלפניו, שהשבייתה האמורה בארץ מתקימת ע"י האדם מישראל, המצווה מקודם, שלא יעבוד בה ומתבטלת בעבודתו. וא"כ תליא בפלוגתא דמקרא נדרש לאחריו או גם לפניו, וקיימא־לן בראש־השנה ובבבא־מציעא כה, דנדרש לפניו ולפניפניו. וע' זבחים (כד). דלרבנן מקרא נדרש לאחריו ול' שמעון גם לפניו, ואמר אביי דהא דר' אלעזר בר' שמעון, דלדידיה נדרש לפניו, מפקא מדאבוהו ומפקא מדרבנן, ומשמע דעכ"פ למידרש לאחריו עדיף.

אכן בד"ק אאמו"ר הרב זצ"ל, בקו"א לשבת הארץ שם, מבוארת ההגדרה של מהות מצות שביית הארץ, ע"פ בירור לשון הרמב"ם בין מש"כ במנין המצות, שלפני הלכות שמיטה ויובל, "שתשבות הארץ", למש"כ בפנים ההלכה שם "לשבות מעבודת הארץ"¹, וכן בספר המצות, קלה, מה שמתאים ג"כ למה שלא מנה זה שם

1. בס' "תורת הארץ" פרק ו אות לד, כתב תשובה לזה, שלכן כתב שם הרמב"ם "לשבות מעבודת הארץ", ולא "שתשבות הארץ", משום שכלל בזה גם איסור חרישה, ואותה ידענו מדכתיב "בחריש ובקציר תשבות", והוא בלשון נוכח על הגברא, ואינו בכלל בחיוב של העשה דשביית הארץ. ואין תשובה זו מובנת. חדא, היתכן לאמר, שהפוסק הגדול, שצריך לפרש דבריו, יניח בשביל זה מקום לטעות ומכשול כזה בהלכה, ומפני הקולא שיש בחרישה וכדי שלא לכלול אותה בכלל החומרא של שאר ארבע המלאכות דאורייתא, יסדר דבריו באופן כזה שמטעה לבטל משאר ארבע המלאכות דאורייתא את החומרא שבהן מצד שביית הארץ. ועוד, בעיקרא דמלתא הרי החלוק בלשון התורה בזה, בין המשמעות שלגבי הגברא לזו שלגבי הארץ הוא לא בין לאו לעשה או בין שבייתה לשלילת מלאכה, אלא בין לשון נוכח שהוא לגבי הגברא ללשון נסתר שלגבי הארץ, והרי הלאוין של שאר ארבע המלאכות ג"כ הם בל' נוכח, ואעפ"כ י"ל שנכללו בכלל החיוב של שביית הארץ, וא"כ גם חרישה, שנאמרה בעשה בל' נוכח, שפיר נכללת בחיוב זה, שהוא כולל את כל מה שנאסר לעבוד בשביעית.

שתי מצות-עשה² שביתת האדם מעבודת הארץ, ושביתת הארץ, מצד עצמה, שהן מחולקות ביניהן, כמו בנושאייהן גם במקראיהן שבתורה וגם בתנאי קיומן ובטולן. כי אמנם יש כאן במצוה זו שני צדדים, צד הארץ, בקדושתה שהמצוה מתקימת בה, וצד האדם מישראל, בקדושתו שמקיים את המצוה, אבל שניהם הם ענין מצוה אחת, ואינם נמצאים זה בלא זה, ואמנם יסוד ענינה של המצוה הוא שהארץ תשבות מעבודתה, אבל למעשה קיומה של שביתתה זו אינה אלא במה שישראל המחויבים במצות לא יעבדו בה ובטולה של שביתה זו אינה אלא ע"י ישראל בר-חיובא, ולא ע"י נכרי, שעובד בה, ובשביתתו של הישראל אז הוא מקיים, מלבד צווי הלאו המוטל עליו, גם את שביתת הארץ, ובעבודתו אז הוא מבטל ועובר מדאורייתא גם איסור העבודה שלו גם חיוב שביתת הארץ.

(יכול להיות נפ"מ מזה לענין חומר ל"ת ועשה, שאינו נדחה מפני עשה, אי אמרינן דלא כהריב"א, המובא בתוס' חולין קמא. ד"ה לא צריכא, אלא שגם הלאו בעצמו אינו נדחה מפני עשה, אם יש עם הלאו גם עשה, שא"כ הלאו הזה, מפני שיש עמו עשה, הוא בעצמו נעשה יותר חמור כלפי העשה האחרת שלא תדחה אותו. ובזה י"ל דדוקא כשהעשה הזו שעם הלאו היא שייכת לו, לענינו ולבעליו, שאז הלאו הזה מתחזק בחומרו על ידה, כמו העשה דשביתת הארץ שהיא מאותו ענין של הלאוין דאיסורי המלאכות, משא"כ אם העשה הוא דבר מיוחד בפני עצמו, כמו אי אמרינן שמצות השביתה בשביעית קימת היא לגבי הארץ, מלבד איסורי מלאכה של הלאוין המוטלים על האדם, אין הלאו הזה משתנה בחומרו, משאר לאוי גריד, ע"י העשה הזה, שהוא רק נפגש אותו ולא מקושר אותו בעצם צויו. וכן לפי מש"כ התוס' שם ע"פ הריב"א, דאע"פ שאינו לוקה על הלאו שעם העשה, משום דההיא עשה דחי ליה, אבל איסור הלאו ישנו מ"מ, די"ל דזהו דוקא מפני חומר הלאו כזה שעשה מצורפת אליו, ואין זה שייך הכא כשהעשה היא ענין מיוחד לעצמו בצויו. או לאידך גיסא שיש כאן שני צדדים של עשה, לקרקע ולגברא, ומכח קדושתם של כל אחד לבדו, ובזה הוא עדיף וחמור יותר. וע' תוס' (קידושין לד. סד"ה "מעקה"), שהלאו שעם העשה דשביתת יו"ט חמיר טפי גם לגבי נשים, שאינן בהאי עשה משום שהזמן גרמא, דמ"מ קאי הלאו בחומרתו מצד עצמו מפני העשה שיש עמו לגבי אנשים, וא"כ אף הכא דקאי בחומרתו הלאו המוטל על האדם, אף אם העשה שייכת לגוף הקרקע ומתקימת בה גם ע"י אחרים ושמא י"ל בזה דוגמא בפלוגתא דאחע"א באיסור כולל או באיסור מוסיף, אם יתרון החומרא הוא מצד הוספת

2. בס' "תורת הארץ", שם אות לה, כתב תשובה לזה, שגם בשביתת בהמה בשבת לא מנה אותה הרמב"ם מצוה מיוחדת, אע"פ שגם היא קיומה ובטולה נמצאים גם שלא ע"י האדם מישראל, ואין תשובה זו מובנת. כי מה ענין זה לזה, והרי כאן בשביתת הארץ יש לנו נושא מיוחד, הארץ, שמצד עצמה בקדושתה, כד' מהרש"ל בב"מ, יש בה ענין לחול עליה מצות השביתה בקביעות השנה של שבת לד', משא"כ בבהמה, שבדאי אין שייכת בה בעצמה מצות קביעות השביתה בשבת קודש אם לא מצד האדם, ואפילו כשהיא ביד אחרים, למען ינוח וגו' כמון, והוא עכ"פ שייך אל השביתה שלו, גופו.

איסור של האדם הנאסר או של הדבר הנאסר, והכא נמי ביתרון החומרא של העשה שמוסיף אל הלאו, אם עדיף מצד שייכותו לאנשים אחרים, כמו ביו"ט, דתוס' קידושין הנ"ל, או מצד שייכותו לחפץ אחר, כמו הקרקע, דנדון דידן, שהוא הנושא של העשה. וי"ל עוד דתליא בפלוגתא דר' ירמיה ור' יוסה, דירושלמי כלאים פ"ח ה"א, אם העשה דשביתת הארץ קשורה לגמרי בפרטי הלאוין המפורשים אח"כ או שהיא ענין לעצמה).

והנה בענין לאו דלפ"ע ל"ת מכשול, לגבי הכשלה בדבר איסור, הרי יש בו ג"כ שני צדדים, א' עיקרו ויסודו מה שמכשיל את חברו ומכין הפסדו הרוחני, והוא ככל הכנת היזק (ושייך בהכנת מכשול ודאי וקרוב, שהוא כמו גרמי ולא גרמא, ולא בכל היכא דאיכא למיתלי בהיתירא, כבע"ז שם, ולא בלפני דלפני, שם ו), וב' מה שע"ז נעשה ונוסף עצם התועבה של דבר האיסור, וכעין הא דתקלה וקלון דסנהדרין נה. לכן י"ל שעיקר הענין דאורייתא של ההכשלה בדבר איסור, שהוא מצד ההפסד לחברו, שייך הוא דוקא בישראל, ככל הני לאוין ועשין הכתובים באותה פרשה, שהם לגבי ישראל, לרעך לעמיתך לאחריך לבני עמך, אבל לגבי נכרי אין זה מעיקר דינא של הכשלת עצמו באישיותו, אלא מצד עצם המצאת מעשה האיסור. ובתב"ש (בחי' בכור-שור לפסחים כב.) מסתבר לי' נמי הכי בעיקרא דהאי ענינא, אלא דמתרבי לי' גם לב"ב מתוך דיוקא דענינא דקרא אחרנא דכל נבלה וגו' מכור לנכרי, וב"פה-עינים" (לע"ז ו) ג"כ כ' דהא דאבמה"ח לב"נ שנשנה שם הוא הוספה מהגמרא על לשון הברייתא, שעקרה הוא הא דיין לנזיר, וע' יו"ד סי' קנא וש"ך שם ס"ק ו בחילוק דינא דלפ"ע לא תתן מכשול בין ישראל לנכרי דבדלא קאי בתרי עברי נהרא מותר בנכרי לגמרי אף מדרבנן (וכן בפני יהושע חיו"ד סי' ג רצה לחלק דלפ"ע לתמ"כ לנכרי הוי דרבנן), ובחת"ס (חיו"ד סי' יט) ביאר החילוק ביניהם משום דתליא בערבות (והוא משנה אחרונה דיליה לגבי הא דחלק ו סי' כה דמשמע דלא נחית התם לחילוק זה).

ולכן כ' בס' החינוך, מצוה רלב, שענין הלאו הזה הוא "שלא להכשיל בני ישראל" וכו', וכן אח"כ כשהוסיף ש"זה הלאו כולל כמו כן מי שיעזור עובר עבירה" לא פירט שבכל זה גם הכשלת איסור לב"נ (והמנ"ח שם העיר על זה, וכן על ד' מהרש"ל שכ' גבי גזל נכרי דהתורה לישראל נתנה ולא לב"נ, שהרי התורה אסרה ליתן מכשול לנכרי, ואמנם היינו הך כמשכ"ל שזה לא עיקר איסור מצד מכשולו אלא מצד תועבת העבירה בעצמה וכד' הני רבנותא הנ"ל שחילקו בזה בין ישראל לנכרי). וכן גם הרמב"ם בס' המצות, מ"ע רצט, שכ' "הזהיר מהכשיל קצתנו את קצתנו" וכו', ואח"כ כשהוסיף ש"לאו זה כולל ג"כ מי שיעזור על עבירה או יסבב אותה" וכו' לא פירש בכלל זה גם לב"נ, ולא הזכיר גם מה שהביא החינוך לגבי נכרים מסוגיא דע"ז, ואמנם גם החינוך לא חזר והזכיר זה אלא לענין דינא דאלפני דלפני לא מפקדינן, וגם אחרי זה שוב הביא הא דהושטת יין לנזיר ולא אבמה"ח לב"נ. ומש"כ הרמב"ם

בה' רוצח וש"נ פי"ב הי"ד כל המכשיל וכו', ולא פירט כבסהמ"צ שזה מתייחס לישראל, י"ל — מלבד מה שכל דברי הלכה זו נמשכים אל כל עניני שמירת נזקים הקודמים שם, — שהרי זה מתאים אל המבואר בענ"ד כ"פ בחילוקי הלשונות שבין סהמ"צ לפנים ההלכה, שהוא בין הגדרה יסודית כללית של המצוה לפירוט אופן התקימותה במעשה, שבהגדרתה הכללית היסודית שייך יותר לקבוע את התייחסותה לישראל, ובפירוטה למעשה יש מקום לסדר את הכללת מי שאינו ישראל ג"כ בכללה. וזהו שוב כעין ענין החילוק שבין מנין המצוה לפנים ההלכה, בשביתת הארץ, כפי ההגדרה הנ"ל שבקו"א לשה"א. ואמנם המקום שנמצא בהלכות הרמב"ם מפורש דין ההכשלה בדבר איסור לנכרי, מהא דלפני עור לתמ"כ, הרי הוא בפכ"ב ה"ו מה' איסורי ביאה, — במילתא דתקלה וקלון כנ"ל.

לפיכך בסוגיא זו דע"ז, דעסקינן בה בענינא דלפ"ע לתמ"כ, שיש בו צד כללי של הכשלת מעשה האיסור בעצמו, אבל עיקרו וממשו הוא במה שמכשיל חברו ומפסידו בזה, וכן הוא בהמשך ענין זה, דאיסורי המכירה דהתם לגבי נכרי, מדמי ליה ענינא דשביתת הארץ, שאדם מישראל מצווה עליה, שיש בו ג"כ צד כללי של שביתת הקרקע עצמה אבל עיקרה וממשה הוא בשביתתו של האדם המצווה מעבודתו בה. להכי נקט רש"י בזה את הפסוק האחרון שבפרשה "שנת שבתון יהי לארץ", ושבחיותו בסוף הענין הוא עכ"פ עדיף להבלטת הצד הכללי הזה של שביתת הארץ, שבגוף הקרקע, שבמעשה הוא מתקים ע"י האדם המצווה, והוא מקביל אל הצד הכללי של הכשלת האיסור, שיש בלאו דלפ"ע, ומתקים במעשה לגבי האדם חברו, שהוא מכשילו ומפסידו. ואמנם כל עיקרו של הדימוי, שהובאו לו אכן שביתת שדה בשביעית ושביתת בהמה בשבת, אינו מכריח שהם דומים אהדדי, בעצם מהות מצות השביתה שלהן, שכמו בשביתת בהמתו בשבת כן בשביתת שדהו בשבת, החיוב הוא לשמור עליה מצד עצמה שלא תיעבד גם בללא ע"י ישראל, אלא העיקר בדימוי זה בכללא דלפ"ע לתמ"כ, וכמוהו אף הן יש בהן צד כללי שהוא אמנם מתקים במעשה ע"י האדם והאופן השייך לו, כל חד כדאיתיה, כן השביתה הכללית של שבת, המוטלת על האדם, ומתוכו על עבדו ובהמתו בעבודתם גם שלא ע"י ישראל עצמו, וכן השביתה הכללית של הארץ, המתקימת ע"י ישראל בשביתתו מעבודתו בה. וכן העיר הגאון האדר"ת, שמהרש"ל ומהר"ם, בדיונם בב"מ צ. בענין חיוב השביתה בשביעית בגוף הקרקע גם שלא ע"י ישראל, לא הזכירו כלל את דהג"מ דע"ז טו, דלא שייכא בהכרח לענין זה.

ולעומת זה בנדרים נח: בסוגיא דגידולי היתר מעלין את האיסור, שאין שם ענין לכפילות הצדדים של האיסורים, כמו שהוא בלאו דלפ"ע מצד ההזק ומצד תועבת האיסור ובחיובי השביתה מצד זמן השבת ומקום הארץ ומצד האדם, אלא לעצם איסור העבודה בכללו איך שהוא, שם פירש רש"י, וכן הר"נ, הא דשביעית איסורה ע"י קרקע, משום דכתיב "ושבתה הארץ". ואע"ג דתלינן לה

לאיסורה בקרקע לא נקט לה כמו בסוגיא דע"ז מקרא בתרא דשנת שבתון, להבליט את החלטיות תליותו בקרקע, שלא מצד האדם, אלא שבאמת האי איסורא דע"י קרקע ג"כ אינו אלא לפי העבירה של הגברא, כדמפרשינן ב"ושבתה הארץ", שהוא במה שלא תזרע וגו' בשביעית, ובשביל מה לפרש את ההבחנה שבין ב' הצדדים האלה, ועפ"ז הקבלת שני הפסוקים, אין ענין וצורך כאן כאמור. ואמנם הרא"ש פירש הא דשביעית איסורא ע"י קרקע לא כרש"י ור"נ, מטעם צורת המצוה דבהאי קרא, אלא מטעם מעשה האיסור בממשיותו, שהוא חל בחיבורו לקרקע בשביעית.

ומעתה יתכן שגם מהרש"ל שם, הקובע את איסור העבודה בשביעית גם ע"י נכרי, שלא מטעם שבות אלא מצד עצם איסורה, לא בא משום חיוב מצות עשה דשביתת הארץ, אלא משום חומר הקדושה שיש בארץ ע"י כך כמו שגם כל חומר קדושה של ארץ-ישראל הוא מצד-עצמה מלבד מצד חיובה למצוותיה, כמבואר בכפתור-ופרח פרק י', בחת"ס יו"ד סי' רלג"ד, בסוף אילת-אהבים להגרא"ל צונץ, במבוא שבת-הארץ פ' טו, וע' ח'י' רמב"ן וריטב"א ריש גיטין, ומהר"ט ח"א סמ"ז וח"ב סכ"ח. ושם האריך בביאור החילוק בין צד המצוה שמתקימת בשיבת ארץ ישראל לצד הזכות והקדושה שבה בעצמה. והוא דלא כתשו' הריב"ש סי' קא, לענין העליה על דעת לחזור, אך י"ל שאע"פ שנחלקו, על עליה זו ושיבת-ארעי שבה, אם יש בה משום מצוה, מ"מ עיקר קדושתה ויתרון חומרה של ארץ ישראל ושיבתה קיים לכולי עלמא.

ומצד מה שהמצוה מתקימת בהכרח ע"י הקרקע של א", נמצא אמנם כעין זה מצות ברכת כהנים לד' ספר החרדים, והביאו גם המנ"ח, שגם ישראל המתברכים הם בכלל מצוה זו, שהיא מתקימת בהם, ואע"פ שלא נאמר כן במצוות אחרות לגבי הצד השני של האדם האחר שהמצוה מתקימת בו, ככבוד או"א וצדקה ועוד, י"ל דהתם הרי יכול לומר לא בעינא ואז ליתא לעשה, ככתובות א, משא"כ כאן שהברכה בעצמה חלה על-כרחם כפי מציאותם שם, וי"ל שזהו בכלל מה שאומרים לבר"כ "שגזרת עלינו". אך עכ"פ חוזרים הדברים לענין ברחיובא במצוה, שהיא מתקימת בו ועל ידו, ולענין חלות שם המצוה על קרקעה של א"י בעצמה. כמש"כ שם כנ"ל, כמו שלא הזכיר שם העשה. וכן גם הר"ד, שהמבי"ט הביאו לענין היתר העבודה ע"י נכרי, לא נקט לאיסורא מקרא ד"ושבתה הארץ" בתורת מצות עשה מיוחדת שמוציאה מזיקת האיסורא דגברא, אלא מצד יתרון החומרה שיש באזהרת שביתת הארץ, וזיקתה למצות קרקפתא דגברא במקומה עומדת.

מחריב בה דלאו מינה לא מחריב בה", והביאה הר"ן לדוגמא בר"ה שם. וכעין זה במקואות פ"ב מ"ז, ושו"ע סי' רא סעיף מב, "המניח קנקנים בראש הגג לנגבן שאע"פ שהיא עונת גשמים", ובסעיף הקודם חשוב זה לדעת, והר"ן בה' נדה פי' שהוא כמו בשעת קישור עבים, אבל מ"מ מחשבתו האחרת שהיתה לנגבן מוציאה היא מהכנה סתמית זו של קבלת המים, וע"ש בב"י ד"ה ואיכא למידק ובש"ך ס"ק צד. ושם במשנה ט המסדר קנקנים בבור, והוסיפו רמב"ם ושו"ע "כדי לחסמן", וי"ל גם בזה ע"פ החילוק עד כמה המחשבה האחרת הזאת, שהיא מבטלת את סתמיות הקבלה, היא ג"כ ממין ענין זה של החזקת הכלי או קליטת המים לתוכה. וע' ר"נ פ' גה"נ בענין ריחא מילתא, דלענין הנאה, דלאו אכילה, באינרמטכוין, אע"ג דהוי פסיק-רישא שרי.

ג

חילוק הבבלי והירושלמי בהיתר העבודה משום ארנונא ואונס המלכות בדיעה הקצרה ע"ד היתרו זה של ר' ינאי מחולקים דברי תלמודינו הבבלי והירושלמי בכמה פנים. בבלי סנהדרין כו. מכריז ר' ינאי פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא ובירושלמי שביעית פ"ד ה"ב כשהיה המלכות אונסת הורי רבי ינאי שיהו חורשין חרישה ראשונה. א. בסיבת ההיתר. לבבלי משום ארנונא, ולירושלמי מתוך אונס מלכות. ב. במהות העבודה הניתרת. לבבלי התיר זריעה, שמלבד מה שהיא המפורשת ראשונה בתורה, באיסורי העבודה בפרשת שביעית, שנאמרה בה שביתת הארץ בשבת לד', היא קיימת ויתירה בחומרתה, כפי המבואר במשפט כהן סי' סז במה דלא משכחי בה אפני שינוי כבשאר המלאכות דאורייתא ולירושלמי התיר חרישה, שהיא שנויה במחלוקת על כל עיקר איסורה מן התורה, ונזכרה בתורה לא בדוכתה באותה הפרשה העיקרית המיוחדת לשביעית וקדושתה, ובה מצויים ביותר אפני שינוי בעבודה, גם בחילוקי הכלים וגם בצורת העבודה, — ובה התיר בצמצום רק חרישה ראשונה. ג. גם מתוך חלוק הסגנון, שבבבלי מכריז פוקו וזרעו, ובירושלמי כשהיה אונס הורי שיהו חורשין, משמע חילוק בין היתר מפורש ומרווח להיתר מצומצם ומדוחק. (ובבית הלוי סי' א' ס"ח כ' שלשון הבבלי הוא יותר לחומרא, ואח"כ חזר בו שם מזה).

ב

זמירה דאורייתא דלאברויי וזמירה דרבנן דלאוקמי

החילוק שבין הזמירה דאורייתא, שהוא חיתוך קצה הענף, לזמירה של חיתוך כל הענף, שהוא הפיסול שבין המלאכות דרבנן, כמו שמבואר הוא מתוך דברי הר"ש (שביעית פ"ג מ"ב) והערוך (ע' כסח) והרמב"ן (במלחמות פ' לולב הגזול), כן הוא בדהרמב"ם (כלאים פ"ב מ"ה) — אמנם בקצור לשון: "וכסוח הוא כריתת קצות הענפים, היוצאים מן הצמח, אשר אין צורך להם, כגון זמיר הכרמים, ותרגום לא תזמור לא תכסח". וגם ברש"י (מו"ק ג.) שפי' "כיסוח שחותכין למעלה" י"ל כן, אלא שאפשר לומר שגם כשחותכין את כולו נקרא "למעלה" כלומר לא בעקירה מעיקרו כניכוש.

לפיכך בזמירה זו, דדרבנן, שהיא נעשית לאוקמי אילנא, מבואר בקו"א לשבת-הארץ, לפ"א ה"ה, די"ל שאפילו אם ממילא תהי' בזה גם השבחה לגוף האילן נמי מותרת, שכיון שאין זאת כונת העבודה הוי דבר שאינו מתכוון, ואע"פ שהוא פסיק-רישא.

אמנם בתוס' מו"ק ד: ד"ה מפני כ' דר' שמעון, דאמר דבר שאינו מתכוין מותר, מודה הוא דבפסיק-רישא אסור. אבל נראה דשאני הכא, דהוי לא רק אינו מתכוין, אלא "שאיין זאת כונת העבודה" (שם בשה"א), וכונתה היא לא לאיסור של אברויי, אלא הפכית, דהיינו להיתר, של אוקמא, ולכן כונה הפכית זו של היתר מוציאה היא מידי מה שאינו מתכוין, ואע"פ שהוא פסיק-רישא. והוא כעין מה שחילקו הראשונים בין חסרון כונה למציאות כונה אחרת הפכית, בברכות ובמצות, רא"ש סוף פ"א דברכות, תוס' חגיגה יט. ר"נ ראשהשנה פ"ד, וע' יומא מו: ומה דהתם במו"ק בעשיית האמה אסור בפסיק-רישא, אע"פ שיש שם ג"כ נגד פעולת החרישה, שאינה מכוונת, של הכשרת האגפים לזריעה כונת עשיית האמה, שהיא היתר, הוא משום דלא אמרין הכי, שהכונה האחרת שישנה, ושהיא העיקרית המכוונת, מוציאה מידי הפסיק-רישא שאינו מתכוין, אלא כשהכונה ההפכית הזאת היא ממין ענינה של אותה הפעולה, כמו הכא בזמירה, ששתי הכונות שיש בה, שאינו מתכוין שהיא של איסור, ושמתכוין שהיא של היתר, שייכות הן באילן, וכונתו ופעולתו לאוקמי מבטלת את מה שיש באינרמטכוין בפעולתו לאברויי, משא"כ התם שעשיית האמה, וכונתו בה, של היתר, היא ממין אחר, של השקאת הקרקע בכלל, ואינה מבטלת הפסיק-רישא של הכשרת האגפים. והוא כעין הא דריש זבחים ד"מינה

ד. אכן על כל זה מתבאר צמצומו של היתר זה בסיפור העובדא שבא שם בירושלמי אחרי זה: "חד רשיעא הוה עבר, חמתון רמיין קובעתא, אמר לון שרא לכו מירדי שרה לכו רמי קובעתא". לפי הפ"מ, שהרשיעא אמר זה, למי שהפריעו לו בעבודה, שאתם עושים מרידה נגד המלכות, — מלבד מה שמצד הלשון והצורה הדקדוקית הרי לפ"ז המם היא שרשית והיה צ"ל מימרוד, — אינו מובן מה ענין יש ללמדנו בתלמוד דברי האי רשיעא, ונראה פשוט שבאמת אלה הם דברי ר' ינאי, שאחרי שהתיר חרישה ראשונה ראה שמתוך כך נוהגים הפקר והיתר בשאר כל עבודות, ועל זה גער בהם: התרתי לכם מירדי, לעשות רידיא חרישה, וכי הותרו לכם כל עבודות הללו.

וע"פ זה מבוארת ההלכה על צמצום ההיתר הזה, גם דין הקנס על הנוהגים אפקירותא בן, בשבת הארץ פ"א הי"ג.

ג

לוח ראשי תיבות

אג"מ — אגרות משה	סהמ"צ — ספר המצוות
אהע"ז — אבן העזר	עבה"י — עבר הירדן
או"ח — אורח חיים	ערוה"ש — ערוך השלחן
בה"ל — ביאור הלכה	פאה"ש — פאת השלחן
ביאור הגרי"פ — הגאון ר"י פרלא	פיה"מ — פירוש המשנה
ביש"ר — בית ישראל	פיהמ"ש — פירוש המשנה
ברכ"י — ברכי יוסף	פמ"ג — פרי מגדים
ד"ע — דברי עצמו / דעת עצמו	פנ"מ — פני משה
ד"ש — דמי שביעית	פר"ח — פרי חדש
חז"ב — חידושים וביאורים	פ"ש — פירות שביעית
חזו"א — חזון איש	קדו"ש — קדושת שביעית
יו"ד — יורה דעה	ק"ש — קדושת שביעית
כס"מ — כסף משנה	קונ"א — קונטרס אחרון
כפו"פ — כפתור ופרח	ריבמ"ץ — ר"י בן מלכי צדק
כר"צ — כרם ציון	ר"נ אב הישיבה — רבי נתן אב הישיבה
מהדו"ק — מהדורא קמא	שד"ח — שדי חמד
מהדו"ת — מהדורא תנינא	שטמ"ק — שיטה מקובצת
מהרא"פ — מהר"א פולדא	שיה"מ — שיטות המפרשים
מהריט"ץ — מהרי"ט צהלון	של"ה — שני לוחות הברית
מהרי"ק — מהר"י קורקוס	שנו"א — שנות אליהו
מלא"ש — מלאכת שלמה	תו"א — תוס' אחרונים
מנ"ח — מנחת חינוך	תואנ"ש — תוספות אנשי שם
מעדנ"א — מעדני ארץ	תו"ח — תוס' חדשים
מראה"פ — מראה הפנים	תוי"ט — תוס' יו"ט
משל"מ — משנה למלך	תו"כ — תורת כהנים
משנ"י — משנת יוסף	תוס' אנ"ש — תוספות אנשי שם
משנ"ר — משנה ראשונה	תוס' רעק"א — תוס' רבי עקיבא איגר
נוב"י — נודע ביהודה	תפא"י — תפארת ישראל

תוספתא כפשוטה (הרב שאול ליברמן, הוצאת מכון מאיר לרב רבינוביץ, ניו יורק תשטו).
תורת הארץ (הרב משה קלירס, ח"א טבריה תרפ"ח, ירושלים תשל"ב)
תורת הארץ (הרב משה קלירס, ח"ב ירושלים, הוצאת צוקרמן).
תורת השביעית (הרב יוסף צבי הלוי, תל אביב-יפו תשו).
תורת השמיטה (הרב חנוך זונדל גרוסברג, ירושלים תשל"ט).
תורת זרעים (הרב אריה פומרנצ'יק, בני ברק).

נודע ביהודה (שו"ת, רבי יחזקאל לנדא, מהדורת פראג).
ספר השמיטה (הלכות שביעית, הרב יחיאל מיכל טיקוצ'נסקי, הוצאת מוסד הרב קוק ירושלים תשמ).
ערוך השולחן (העתיך, הרב יחיאל מיכל הלוי אפשטיין, הוצאת מוסד הרב קוק ירושלים תשל"ב).
פאת השולחן (עם ביאור בית ישראל, רבי ישראל משקלוב צפת תקצו, מהדורה חדשה הוצאת "יד בנימין" ירושלים התשכח).
פני אריה (ביאור על הירושלמי, הרב משה אריה פריינד, ירושלים תשמ"ז).
פסקים וכתבים על מצוות התלויות בארץ (הריא"ה הרצוג, מוסד הרב קוק, יד הרב הרצוג, ירושלים תש"ן).
ציץ אליעזר (שו"ת, הרב אליעזר ואלדינברג, ירושלים).
ציץ הקדש (שו"ת, הרב יהושע צבי מיכל שפירא, ירושלים).
צפנת פענח (על הרמב"ם, הרב יוסף רוזין).
קהלות יעקב (זרעים, הרב יעקב קנייבסקי, בני ברק תשל"ז).
רא"ש (פירוש על המשנה: 1. נדפס עם ספר משנת יוסף על מסכת שביעית. 2. מהדורת מכון מוצל מאש, בני ברק תשמ"ב).
ריבמ"ץ (פירוש על המשנה: 1. נדפס יחד עם מסכת שביעית, סוף מסכת ברכות דפוס וילנא. 2. מהדורת חקר ועיון על המשנה הרב קלמן כהנא ירושלים תשל"ט).
רמב"ם זרעים (מהדורת הרב שבתי פרנקל ירושלים בני ברק, התש"ן).
רמב"ם פירוש המשנה (מהדורת הרב יוסף קאפח, הוצאת מוסד הרב קוק ירושלים).
ר"ש (פירוש על המשנה: 1. נדפס יחד עם מסכת שביעית, סוף מסכת ברכות דפוס וילנא. 2. מהדורת מכון מוצל מאש, בני ברק תשמ"ב. 3. מהדורת חקר ועיון, הרב קלמן כהנא, ירושלים תשל"ט).
רש"ס (פירוש על הירושלמי: 1. מהדורת "מוצל מאש", בני ברק תשמ"ב. 2. מהדורת חקר ועיון, הרב קלמן כהנא ירושלים תשל"ט. 3. מהדורת אמונת יוסף, ירושלים תשל"ג, מהדורה חדשה תשמ"א).
שבט הלוי (הרב שמואל הלוי ווזנר, מהדורה חדשה ניו יורק תדשמ).
שדי חמד השלם (הרב חזקיהו חיים מדיני, מהדורת וורשא, הוצאה חדשה, "בית הסופר" בני ברק).
שנת השבע (הלכות שביעית, הרב קלמן כהנא, ירושלים תשמ"ה).
שנת השבע (הלכות שביעית, הרב משה נחמיה כהניו, ירושלים תשל"ב).
שטמ"ק החדש שביעית (ליקוטי ראשונים ואחרונים על משנה ותוספתא שביעית — עם צילומי הסוגיות בש"ס העוסקות במשניות הנ"ל, הוצאת מכון מערבא ירושלים תשמו).
שמיטה כהלכתה (הרב משה שטרנבוך, בני ברק תשל"ט).

ד לא א	השקאתו	א י ב	אדמה, מלאכות למנוע את קלקולה
21 ח א	כיסוחו	ח ח 36	"אדעתא דנפשיה קעביד", במכירת זרע לגוי
א טו ה	מירוש בו	א טו א	אוג, ביעור בעלים שלו
א טו ד	אורחים, האכלתם בפ"ש	ה י ב	אוהל, מין כיבוס
ה יג ה	אזוב, תלוי אם התכוון ללקט	א טו א	אושא מילתא, בשותף שמוכר מה שליט שותפו
ה לא ג	לאדם או לבהמה	ו א 51	אומן
ו א ג	אחים, כשאחד מלקט, ואחיו מוכר	ד ח 1	בעל מקצוע האומר שעשה כיוצא בו
טו ז	אטדים, ביעור בהם	ח ב ח	דוקא אומן רשאי למכור כלי עבודה לחשוד
ח ז ב	איבה (ראה גם דרכי שלום), חשש לה יסוד היתר השאלת כלי עבודה לחשודה	ו לא א	נתינת שכרו בדמי שביעית
א ה ה;	איבוק	ח לא 16	אונאה, במכירה בהבלעה
10 כב א	בתוספת שביעית		בהפרש גדול
ט ז	"איישר", אמירתו לישראל העובד ח ח ו		אונס מלכות (ראה ארונה)
ג ח	אילן (ראה גם קציצת אילן; שדה אילן) אם נקצץ והוציא חליפין, האם הוא כנוטיעה	א לא א, ג	אונס ממון
ג ח	אילנות צפופים מזי עומדים	א לא 9	היתר זריעה מתמנון
ג ב ב; ג ג	ליעקר	ז ג ז	לכלל ישראל, כפיקוח נפש
ב; ג ו ב	איסור עשה בעבודתו		אונס, נאנס ולא ביער
א א א	אסיפת פירותיו		אוצר (ראה זבלים, הוצאתם)
ד כב א	גופו אינו הפקר		אוצר ב"ד
ד כד א	המתנה בפירותיו כדי שיעשו כיו"ד ב"ד	ח א 87	היתר לעשות מלאכה לשמירת פירות שנמסרו לו
א ה ב	הסרת עבים יבשים ממנו	ו י 16	זה פירוש "חבר עיר", נתינת דמי שביעית להם
א ח ב	הרחקתו מן העיר (כל השנים)	ז ג ב; ז ו ב	מביאים לו פירות בשעת הבעור
א יח 25	זמירה בשאר אילנות	ו ג 11	מדידה בחלוקת פירותיו
א ב ג	מכירתו לחשוד	ד כג 13	רשאי לעשות דבילה
ח ו ו	מכירתו לחשוד לפני שביעית		אוקמני (ראה לאוקמן)
ח ו ז	ניתוק אילנות שהתאחו זה בזה		אור, סיכתו בשמן באצבעותיו
א ה ג	ספיחים בפירותיו	ה ז ד	אורז
ד י	עבודה בגופו		גמר פרי קובע בו
א ה ח	עונת המעשרות קובעת בפירותיו	ד ז 27;	
ט א	שנפשת, קשירתו	ד ט 20;	
א ה 75;			
א כב ג			

מפתח נושאים

מפתח זה כולל רק את שמונת הפרקים הראשונים של "הלכות שביעית" שנערכו מחדש ע"י מכון התורה והארץ (עיי' "הנחיות למעיניים" עמ' 5-6).

המפתח מחולק לג' דרגות ערכים: נושא - נדפס באותיות מודגשות. תת נושא - נדפס באותיות רגילות. תת תת נושא - נדפס בכתב "מקרים".

האות הראשונה - המודגשת מציינת את הפרק. האות השניה (אות בלתי מודגשת), מציינת את ההלכה. והאות השלישית, המוקטנת - מציינת את הסעיף שבתוך ההלכה (פרקי המשנה). מספר מציין נושא שנידון בהערה.

כשישנם מספר הלכות העוסקות באותו נושא, מפורד ביניהם נקודה-פסיק (י).

כשישנם מספר סעיפים שבאותה ההלכה, העוסקים באותו נושא - מפורד ביניהם פסיק (י).

בכל מקום שנכתב: "אבות ותולדות" הכונה ל"אבות ותולדות של שביעית". כאשר סעיף מסויים מדבר על נושא שבו יש פרטי דינים רבים, לא צויינו כל פרטי הדינים הללו, ועל הקורא לעיין במקום שצויין הנושא הכללי.

א

אב ובנו, כשאחד מלקט פ"ש	ו א ג, ד	סיקולן לצורך צידת אישות	א ו ח
והאחר מוכר		סיתותן לייער את הקרקע	א ה יח
אבות ותולדות	א ג א	שיעזעזען המחרישה	ב ט
אבטיח, מעי אבטיח של תרומה	ה כא א	הנחות מים	א ח ד
אבן, תלייתה על אילן,		הנחתו על מקום ביקוע	א ה כא
להכביש כוחו	א ה 89; א ז א	הסרתו מאילן	א ה ה
אבני כתף		אברוי (ראה לאברוי)	ז טו א
היתר ליטלם משרדו	א טו 1	אגוז, ביעור בקליפתו	א ד א
נטילתם	ב י 8; ב יב ד, א	אגידת פ"ש במכירתם	ו א א
אבנים (ראה גם חציבה; סיקול)		אגיסטון, ישראל העובד בקרקע	א טו א
הסרת או שבירת אבנים התנוות	א ג, 93;	שמכר לגוי, בתור פקיד של הגוי	ח ח ה
על השרשים	ג ט ב	אדם חשוב	ו י ט
לקיטתן לשימוש או לנקות הארץ	א טו	בקינת מאכל בדמי שביעית	
		כשאוכלו לפני שמשלם	
		ברחיצה במרחץ שהוסק	
		בתנן וקש	ה כ א-ג

קדושת שביעית בפירות שגדלו בחיתר ארנונה
קנס לחורש יותר מההיתר
ארץ ישראל (ראה גם גבולות)
ארץ צבי, פירותיה גדלים מחור
ארצות, חלוקת א"י לארצות
לענין כלה לחיה
המוליך פירות מארץ לארץ
אשה
המקדש אותה בפ"ש
חיוב מוונותיה דאורייתא או דרבנן
נשים מעוברות אוכלות בוסר פסיקת פ"ש לאשה מבעלה למזונות
אשכול, נטילת עלה ממנו
אשפה (ראה זבלים, הוצאתם)
אשקלון, היתרו לארוע בה
אתרוג
אסיפתו למצוה לפני שראוי לאכלה
ביעור בו
היוצא משביעית לשמינית
הבאת שליש בו
חנטה בו
לפי שעת חנטה
מצי אתרוג של תרומה
ממתי מתחיל חיובו בתרומ'מ
קנייתו למצוה בדמי שביעית
שגדל בששית, הפקרו
שניטע למצוה, קדושת שביעית בו
שנכנס לשביעית, ביעור בו

א יא ה
א יג א, 24
ד יז ה, 4;
ד יג 10
ז א ט-יא
ז יב א, ג
ו א ז
ה יד 4
ה כא 8
ה יד א
א ה ד
ד כו 28
ה טו ו
ז ה ג
ד יב ז
ד ט 12
ד ט 6
ד יב ה
ה כא 7
ד יב ד
ו י
ד יב ו
ד יב ח;
ה ט 5
ד טו 9

אינן סרק
חרישה לו בתוספת שביעית מכירתו לחורש
מלאכה בו
נטיעתו
נטיעתו בתוספת שביעית
ערלה בהרכבה עליו
קדושת שביעית בשרף שלו
קנס על נטיעתו
שומר שנתמנה לשמור אילן סרק ושמר אילן פרי
אין אדם חוטא ולא לו
(ראה גם שדה של חברו)
אין אדם עושה בדבר מצוה, עבירה
אין חוטא נשכר – עובר עבירה צריך למכור את הפירות בזול
אין מחזיקין איסור
אין עונשין מן הדין
אין קנין לגוי בא"י להפקיע
בגבולות עולי מצרים וסוריא
בסוריא
בשביעית
בתרומ'מ
אין שוה לכל נפש
אסור בפ"ש
בהנאות בשמים
אינו מתכוון (ראה דבר שאינו מתכוון)
איסור שנבלע בפ"ש
איסורי הנאה, רחיצה במרחץ שהוסק בהם
איסטיס
ביעור בו
חיובו במעשר
קדושת שביעית בספיחיו
איצטרוכל של אורן, זהו "בנות שוח"
אישות
כילויים ע"י חצתת אש צידתם
אכילה גסה, בפ"ש
אכילת פ"ש
בטומאה
דוקא כדרך אכילתם
מצוותה
מצוותה רק בכזית
שינוי פרי מבריותו
שתית פ"ש לשם רפואה
אכסירגון, אין חיוב לשתותו
אכסניא, מותר להאכלם פ"ש
אכסרה, מכירת פ"ש בהערכה בלבד
"אל תשת ידך עם רשע", במסייע לעבירה
אלה, ביעור בלולביו
אלוי, שצמח בגג
אלותית, הכנתו מין
אמאו, בחלוקת ארצות לענין כלה לחיה

ה יא ב
ה כ ד
ז יג
ח יג 1
ז יג ג
ד טו 2
א ו א
א ה 146
א ה; 134, ו א
ה ג א
ה ז א
ה א 2;
ה א 2;
ג א
ה א א;
ה א 5;
יב א
ה א א
ה ג ד
ה ג ג
ה ג א
ד כט 6;
יג ה; ו ב ג
ו ג א
ח א 2
ז טו
א ו ז
ה ג ה
ב י ב

אמירה לנכרי
אסורה בשביעית
בשאר איסורים
השכרת שדה לגוי תראית כאמירה לנכרי
מותרת בז"ט
אמנה
אמת המים
אניגרון
אין חיוב לשתותו
יוכל לתת בו שמן ולבלוע, לכאב גרון
אסיפת פ"ש (ראה פירות שביעית)
אפיקורוס אינו נאמן באיסורים
אפקירותא, קנס על החורש יותר מהנחוצ מותר זלזול
אפקעותא דמלכא
אפר, כיסוי שרשים באפר
אקראי, במכירה
באדם שלוקט ואחר מוכר
במכירה לצורך מיוחד
מותר למכור פ"ש מעט באקראי
ארבע סעודות, שיעור היתר מכירה
לגוי כשאינו מוצא למי למכור
ארבע שדות (ראה ספיחים)
אריס, בנטילת אבנים מהשדה
ארנונה
אמירת "אישך" למי שעובד על סמך היתר ארנונה
היתר זריעה משום שהשדה נחשבת של הנכרי
טעם ההיתר לחזק ידי גוי העובד מכירת כלי עבודה למי שעובד על סמך היתר ארנונה

ג א ב
ד ל ד
א א 8
ג א ב
ד כו א
א ט ב
ה ג א
ה ג ג
ח יז ב
א י ו
ד א 18
א ה יב
ו א ג
ו א ה
א א א
ה יג ג
ח ח;
ב יב ג
ח ו
א יא ד
ח ח 14, 21
ח ב 25;
ח ח 29

גג, דבר שגדל בו

מצוות התלויות בארץ בו

ספיחים בו

שביעית בו

גזיר, בחלוקת ארצות לענין

כלה לחיה

גדר (ראה גם פירצה)

איסור הצבתה כי פי"ש הפקר

בנייתה בין שדהו לשדה חברו

או לרה"ר

בנייתה לשמור מסחף

בנייתה מעפר

סתירתה, מדין חרישה

עשיתה סביב לאילן

צבירת העפר בשדהו

של עץ, עקירתו, מדין מתכונן

לעשות שדה

גוי (ראה גם אמירה לנכרי)

אין אוסרים בו משום מראית עין

איסור מסירת מעות שביעית לגוי

בניית פירצה בין שדה ישראל

לשדה גוי

האכלתו בפי"ש

איסור מכירת פי"ש לגוי

איסור מסירת פי"ש לגוי

גוי אוחז, האכלתו בפי"ש

גוי שחיר, האכלתו בפי"ש

מכירת ספיחים לגוי

המסית לעובר עבירה שהיה יכול

להסתייע בגוי, לענין לפני עיוור

העושה מלאכה בבחמת ישראל

בשבת

השכרת בהמה לגוי

השכרת שדה לגוי

הכירת שדה ממנו

ברכה על הפרשת תרומ"מ

באתרוג הנכנס לשביעית

בפי"ש של גוי

ברכת הנהנין על אנגיון

בשמים

הכנסתם לשמן שביעית

קדושת שביעית בהם

בתולת שקמה (ראה שקמה)

"בתים", עשיתם

בתוספת שביעית

ג

גבאי צדקה (ראה גם צדקה),

האוספים פת בשביעית

גבולות א"י, לענין שביעית

גבולות עולי בבל, זיהויים

גבולות עולי מצרים

היתר חטום ארונה

לענין קנס לזדוני ידקות

עבר זדוני בגבולם

שנשאר בחטומם פירות, האם נחשב

כזה לחיה

חלייה שהירקות הם משדות שלהם

דין כזיב ואמנה עצמן

הוצאת פי"ש מגבולות עי"ב

לגבולות עי"מ

חרישה וזריעה בגבולות עי"מ

מלאכות בתלוש בגבולות עי"מ

נעבד בגבולות עי"מ

עבודה בשדה של גוי בגבולות עי"מ

קדושת שביעית בגבולות עי"מ

גבולות השדה, סימונם

גבירא או חפצא, הגדרת איסור

שביעית

בצל שעקרו בשביעית ונטעו

בשמינית

תערובת עיקר וגידולים

תנאי היתר הבצלים בשמינית

בצלם הסריסים, שמעט מהם

מים לפני ר"ה

בצלם שירדו עליהם גשמים וצמחו

ביאור השו"ת והריקן

בצל נטוע מהשנית או מנחת

דיבת השרשים

האיסור הנידון בבצלים אלו

שיעור הגידול ודינו של העיקר

בצלם של ששית שיצאו לשמינית

בצלם שנעקרו ונשתלו בשביעית

גדל מהר

הטמנתו

זמן איסור ספיחים נקבע לפי

רוב הגידול

זמן היתרו בשמינית

כבישתו בחומץ

עקירתו

של שביעית, היתרו משיעשה כז"ב

של ששית שנשתל בשביעית

באיסור

שנשאר בקרקע משביעית לשמינית

שנתבשל ובטל טעמו

שצמח בשביעית

בקיאות, אינו בקיאים מהי

עונת המעשרות

בקיאים

אומד שלהם אם זה לאוקמי או

לאברוי

האומרים שעידור נחוץ לאוקמי

בקר, כזי שיהא הבקר יכול

לעבור בכליו

בריכה, מילוייה מים לצורך

השקאה

בריית תבואה עם חשודה

הארץ

עידור בו

עידור בו בתוספת שביעית

עשית מדרגות לצורך שאיבת

מים להשקאה

בית חורון, בחלוקת ארצות

לענין כלה לחיה

בית ראשון, היתה אז חובת

בעיור בסוריא

בית שאן, היתרו לזרוע בה

בית שני, שביעית בו

בכור

החשר על שחיטת בכור

כהנים חשודים עליו

כל תשחית, בקצצת אילן

כל השנים

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

הה"פ

נחפסים בקדושת שביעית

(ראה תפיסה בקדושת שביעית)
פריעת חוב בהם (ראה פריעת חוב)

קניית מאכל בהם כשאוכלו

לפני שמשלים

קניית פ"ש בהם

דנדנה, ביעור בו

דקל, קור הרך שגדל בו

דקר, איסור מכירתו לחשוד

דודרים

מלוגמא מהם

ביעור בהם

דרכי שלום

טעם ההיתר לחזק ידי גוי העובד

טעם היתר השאלת כלי עבודה

לחשודה (ראה גם איבה)

טעם היתר שאלת שלום לישראל

העובד

טעם שלא למנוע מגוי ליטול

מתנות עניים ופי"ש

דשא, כניסוחו לנוי

דשן חימי, במים, לענין

גידולי מים

ה

האבקה

הבדלה, איסור שפיכת יין

הבדלה של שביעית

הבלעה

בהשכרת שדה לגוי

במוכר מה שליקט עם מה

שליקט אחר

במכירת פ"ש עם דברים אחרים

זיור, זיבול ע"י בהמות
(ראה גם זבלים, הוצאתם)

קנס עליו

זילול (ראה גם מחליק)

זילול אילנות לצורך האחרים

בזיתים

באילנות מלבד זית

גפנים

זילול קנים, בשימוש

זילול שני

בכוונה לעצים או להטיב את

שאר האילנות

בליקוט חלק מהפירות

זישת בקר, איסורה

זלעת (ראה גם מדלעות)

לענין קביעת השנה שלו

(ראה גם קביעת השנה)

צירופה לנטיעות (ראה שדה אילן)

שלא הוקשה לפני ר"ה

זמאי, החשוד על שביעית

פירותיו זמאי

זמי שביעית

הוצאתם לחי"ל

הלקח בהם דברים אסורים

יאכל כגודם

קניית מאכל בהמה בהם

הם כפי"ש

ביטולם ברוב

בפי"ש שנמכרו ביותר משוויים

חילולם על פרוטה

לענין ביעור ומלוגמא והפסד

נתינתם בשכר עבודה

נתינתם לחבר עיר

ח יח 11

ח יז 17

גרמא

בוריעה במכונה ולא בחרישה

במכונה

במלאכות שביעית

ב א ב

ב א א ה;

ב ד ה

בשבת

גרמא ישירה ועקיפה, בחיזוק

ידי גוי העובד

גרעין, נטיעתו

גרעין פירות

בביעור

בתרומה

קדושת שביעית בהם

ז טו א

ה כא ג

ה כא ד

גשם (ראה גם רביעה שניה)

איסופו סביב לאילן ע"י "בית"

עשית מדרגות משפסק

תענית עליו

א ה 84

ב יא ד

א ז א

ך

דבורים, האבקה על ידיהן

דבילה

הכנסתה למוריים

הכנסתה לתבשיל

עשייתה מתאנים

א ה 127

ה ג ה

ה ג ה;

ה כב

ד כג ו;

ה ג ד

דבר חשוב, מטבע שלנו אינו

דבר חשוב, לענין ביטול ברוב

דבר שאינו מתכוון (ראה גם

פסיק רישית)

בדיוור

בתסמנת לפת וצננות

בתסרת ענבים יבשים לאכילה

בחציבה

ב ד 7

א טו 4

א ה 19

ב ח א-ב

העמדת כרי

הערמה

בנתנית דמי שביעית במתנה

לאומן

בקבלת מתנה תמורת פ"ש

קנס לקונה שמה המוכר יעבד

ע"ד למכור

הפסד, איסור הפסד פ"ש

דברים שנאסרו לעשות בפ"ש

מטעם זה

תלישתם לפני שנאדא לאבילה

הפרשת תרומ' לחומרא

הדלקת שמן במדורה

בשימוש בעלי חותכים לתולעי משי

בנשיית מלוגמא מבוסר

עקירת ספיחי לוף

עקירת ספיחים לפני יומם

תלישת ספיחים ביד

האכלת מאכל אדם לבתמה

לסמא פ"ש

בישול פ"ש בתרומה

בישול פ"ש שהם בוטר

האכלת פ"ש לגוי

נשיית מלוגמא ממאכל אדם

שינוי פרי מבריינו

קניית קרבנות בדמי שביעית

לקיטת נשבים אחרי חזון

כבישת מינים שונים יחד

קינח שרץ ביעקר

לפני שנעשה ראוי לאכילה

בדמי שביעית

הפסד דמי שביעית, בקניית פ"ש מגוי

בתערובת משתו של שביעית

גם בשעת הבעור אסור לאבדם

בתבן וקש

הפסד פרי אחד כדי להשביח

פרי אחר

האיסור חל לפני הבאת שליש

בפירות מקרקע של גוי

בשדה המושכרת לגוי

אסור רק בכזית

הלוואת כסף לפני בששית,

שיאסוף בשבילו פ"ש

הלוואת פ"ש לעניים ולעשירים

הלכה כבתראי

הלכה למשה מסיני

בחרירה לעשר נטיות בתוספת

שביעית

בתוספת שביעית

להחזיר הדלקת הנר וצביעה

מקור לאיסור חרישה

הלכות של עמנוס

הנאה

מהשמור

מספחים

מפ"ש שנאספו בוטר

דעה שאחרי שעת הבעור אסור

בהנאה

חיוב לעקור מה שנטע בשביעית

כדי שלא ייהנה

מפירות שלא יעור

הנאתה וביעורה שוים, תשמיש

כזה מותר בפ"ש

בסיכה

בהדלקה

ברפואה

בבשמים

בקניית עבד

נתינת פ"ש בשכר עבודה על

דבר שהנאמו וביעורו שוה

בלולב, שראוי לכבד בו את הבית

הנאתה אחר ביעורה

הנצה, קובעת לאילן

הסקה לרחיצה, כמלוגמא

הסקה, קדושת שביעית בגרעין

הראוי להסקה

הסרת קנים, בשימוט

הוראת היתר (ראה גם מקל),

מכירת כלי עבודה למי שעובד

בהוראת היתר של חכם

הזעה במרחץ שהוסק בתבן

של שביעית

החזקת ידים (ראה חיזוק ידים)

החלפת פ"ש בפ"ש, מותרת אם

אינה דרך סחורה

החלפת פ"ש בשווה כסף

החלפת פירות חשוד עם פירות

אחרים

הטמנת לפת וצנונות

היתרה

צורתה

מהששית, קיומה

בלוף

הידרופוניקס

היכר לקדושת שביעית, טעם

איסור מלאכה בשמינית

היכר, בדיוור שדהו

היסח הדעת, פוסל את הפירות

כשמפקיר בזמן הביעור

היתר המכירה

כשנוהג, יחתכו ענפים ע"י גוי

כשנוהג, מקילים לענין גדולי

בית

כשנוהג, מותרת מדידה

במכירת פירות

כשנוהג, אין לאסור דברים

האסורים משום חשד

סחורה כשנוהג

הכנה, פעולה שהיא רק הכנה

למלאכה חקלאית

הכשרה למלאכה, בעשיית עוגיות

בקניית מים בדמי שביעית

לשהייה ולדבר אחר

מידה במכירה בהבלעה

עירות המובלעות בתחום אחר

בסחורה

בקניית פ"ש מחשוד

בקניית פ"ש שחזקתם מהפקר,

מע"ה

הברכה

בתוספת שביעית

הוגה, פעולת הוגה שאינה מצמיחה א יג

הגעלה

בכלי שבישלו בו שאריות תרומה

בכלי שבלע טעם פ"ש

הדלחיה

הדלקה

בדמי שביעית

בשמן שביעית

קניית שמן לחדלקה בדמי שביעית

הדס, קדושת שביעית בו

הדר, דיני הדר באתרוג

הודאה, נעשה חשוד ע"פ

הודאת עצמו שעבר

הוכחה המוציאה מחשש

מראית עין

בהמתו וכירתו מוכחת עליו

אשפתו מוכיחה עליו

סלו ומגריפו מוכיחים עליו

בניינו מוכיח עליו

ב א יז

ב א ה

ב ב ה

ב ב 13, 2;

ב ח א;

ב יד ב

ב ח ה

ח ו ב

הוכחה, תלייה להיתר כשיש

הוכחה מהדמים לאיסור

הוצאת זבלים (ראה זבלים)

[illegible][illegible]

אחר שעת הבעור	ז א ח	החשוד על מה שנראה איסור	ז א ח 21
במוסר דמי שביעית לעי"ה	ז י	חמור בעיני הציבור, חשוד	ז א ח 21
חילול פ"ש		לכל האיסורים	ח א, ה, ח
ביותר משוויים	ז א	חומרי מקום שיצא משם ושהלך	
דרך מקח	ח	לשם, לענין ביעור	ח א ד
פ"ש אינם מתחללים על דמי	ז י א	חורבן, משחרבה יהודה התחילו	ח ב ט
שביעית	ז י א	לערב תבואה בתבואה	ה א ג
חילול דבר שאינו ברשותו	ז י ז	חורש (ראה חרישה)	ז א ח
חילוק מלאכות בשביעית	ז א ג	חזקה, סתם אדם חשוד עד	ז י ב
חינה, אסור לערבו ביין, לרפואה	ה ג ה	שיוחזק כאדם כשר	ח א
חיפוי זרעים	א ב א	חזקת כשרות, מחמתה די	ה א ג
משום זורע	א ד 2	בתלייה מועטת לקולא	ה א ג
חכירת שדה		חטאת העוף, כולה נאכלת	ה א ג
מגוי	ח ח י	חי, אסור לאכול חי דבר	ה א ג ב
מהנקנס על עבודה בשביעית	א י ג ה	שדרך לאוכלו מבושל	ז י ב ג
חכם, הוא שקובע אם כבר עשה		חיזוק ידי העובד	ז י ב
כיצוצא בו (ראה גם הוראת היתר)	ד ח ו	בגוי	ז א ח
חלגולות, חזקתם הפקר, קנייתם מע"ה	ח י ב	חי נפש (ראה גם הפסד ; כדי חייו, פרנסה)	ז א ח
חלה		טעם היתר לשלם בדמי שביעית	ז א ח 3
בעיטת שביעית	ח כ 13	בעד מים	א ח 52
מותר לתיתה בשביעית לכהן	ח יח 7	קניית דבר שיש בו חי נפש	א י 3
האם מותר לכהן לקחתה מע"ה		בדמי שביעית	ז א ג 7
בשביעית	ח כ ד	טעם היתר מכירת כדים	ז א ג 2
חליפי פ"ש, ביעורם	ז ז ב	מרוכים לגוי	א ח 2
חליפין (ראה החלפה)		טעם היתר גידולי בית	א ג 22
חמור		טעם נאמנות חשוד על אחרים	ח י א
משאו חפש עשרה סאים	ב ב ג	חיץ, בנייתו (ראה גם גדר)	א י א 25, 7
הוצאת זבל על ידו	ב ב 12	חיל המלך, האכלתו בפ"ש (ראה גם אכסניא)	ה י ג
משאו שתי אבנים	ב ז א	חילול דמי שביעית	
חמי טבירה, רחיצה בהם		על בהמות	ו ט
כשנוסף חום ע"י שריפת תבן		על פרוטה	ו ח ב
של שביעית	ה כ ג		
חמרים העושים מלאכה בפ"ש	ו י ג		

שלשה ימים	א ב 9	חיל'ל	
בה"ז דרבנן	א ד 2	מכירת כדים בחו"ל	ח א, ה, ח
קנס עליה	א י ב ג	מה שגדל בחו"ל מותר	
בתוספת שביעית	א א ג	לקנות מחשוד	ח א
איסור לקיים דלעת לזריעה	ד יח ג	מכירת כלי עבודה לחשוד בחו"ל	ח ב ט
זרעוני גינה שאינם נאכלים, אין בהם קדושת שביעית	ד יח ג	הוצאת פירות אליו בכל השנים	ה א ג
קנייתם מע"ה	ח י ג	מדידה במכירת פירות חו"ל	ד ח ח
זרעים		ו ה א-ב	
בדיקותם	א ו ג	חו"ל, איסור הוצאת פ"ש לחו"ל	ז י ב
זמירתם	א ב ג		
מכירתה לחשוד	ח ו ה	מדין ביעור בארץ	ח א
חיפויים (ראה חיפוי)		מדין סחורה	ה א ג
שרייתם	א ו ה	ייצוא פירות שניטעו לצורך יצוא	ה א ג
		הוצאה מגבולות עולי בבל	ה א ג
		לגבולות עולי מצרים	ה א ג ב
		החרתם לא"י	ז י ב ג
		איסור העברתם שם ממקום למקום	ז י ב
חבר עיר, נתינת דמי שביעית		חוזר וניעור, בטעם היתר	
לחבר עיר	ו י ג	שבטל ואח"כ נאסר	ז א ח
חביו, דברים שמותר לעשות בשדה חביו כי אין אדם חוטא ולא לו (ראה גם אין אדם...)		חוחין, ביעור בהם	ז י ג
למנוח חרישה לבהמה	א ו 2	חול הגס, בדיקת זרעים בו	א ו 3
קציצת בתולת שקמה	א כא ג	חול המועד	
אסיפת הרבה פירות	ד כד ו ; ח ה ד	סיכה לגיוס בו	א ח 52
קוצר, שאין בזה הוכחת בעלות	ד כב ב	היתר משום הפסד בו	א י 3
הציבה	ב ח ג, ח-ט	בניית גדר בו	ז א ג 7
סיקול	ב י ג ; ב	צידת אישות בו	א ו 52
יא		חולדה, היא "אישות"	א ו 47
ו ; ב י ב		חולין, אכילתם בטהרה	ה ז 7
הוצאת זבלים	א ז	חומץ, שתיתו לרפואה	ה ג ג
דילול אילנות	א יח א, ג	חומרא	
לקיטת עצים ואבנים ועשבים	א טו א-ב, ה	שאין לפרסם	ד כט 33
חברות, קבלת דברי חברות	ח יד ד	אין יוהרא במי שמחמיר לא לרחוץ במרחץ שהוסק בתבן	ה כ ב
חדש			
הותרו ע"י העומר, בקליטת			

יריעות פלסטיק, מחיצות לענין

גידולי בית

ירקות

לקיטתם בלי שינוי

שאינן רגילות לזרעם, יש בהם

קדושת שביעית

ירקות שדה, לקיחתם ומכירתם

של ששית, שספק אם ילקוט

בשביעית

מה קובע בהם לענין קדושת

שביעית – לקיטה או רוב גידול או

גמר גידול (ראה גם קבעת השנה)

דגב: ד יגב

זמן ביעורם

זריעתם בתוספת שביעית

עידור בהם

עקירתם

קדושת שביעית בהם כשנכנסים

לשביעית

הקדמת זריעתם לפני ר"ה כדי

שיספיקו לקלוט

יש קנין לגוי בא"י לחפקיע

(ראה אין קנין)

כ

כבוש

ורד שנכבש בשמן

חרוב שנכבש ביון

כמבושל, לענין שביעית

כניסה בפ"ש

במיני כיבושים

כברה, השאלתה לחשודה

כדי חייו (ראה גם חיי נפש)

טעם היתר לקנות מע"ה

שלוש סעודות

יובל

נוהג רק כשכל יושביה עליה

תלות שמיטת קרקעות בו

נטיעה בו

יורא במי שמחמיר לא

לרוחץ במרחץ שהוסק בתנן

יום הכיפורים, אכילה גסה בו

יורש

האם קונסים אותו על עבירת אביו

מי שירש פי"ש

יחור, נטיעתו

ייבול

יין

אין חיוב לשתותו עם שמריו

בישולו

כיבוש בו

סיכת יין

עשיית אלונתית ממנו

חרוב שכבשו ביון

יישור אילן, ע"י קשיירתו

ים המלח, ביעור ע"י

השלכה אליו

בדמי שביעית

בפירות שביעית

יערות, נטיעתם

יצוא, של פי"ש

ירבויים

חזקתם הפקר, קנייתם מע"ה

ירבויים שוטפים, אין בהם איסור

ספיחים

ירושא (ראה יורש)

יריחו, בחלוקת ארצות לענין

כלה לחיה

טעם של פי"ש שנבלע בדבר אחר

ביעורו

קדושת שביעית בו

טעם שבכלים

קדושת שביעית בתבלין שנשאר

בהם טעם אחרי ביטול

טפיחין

אם נשאר בהם, האם נחשב

כלה לחיה

מה שגדל בהם

טראסות (ראה מדרגות)

טרימא, עשייתו ע"י ריסוק

תמרים

טרשים, לוף שגדל במקום טרשים ד יט ג

טובה

דילול אילנות בשדה חבירו בטובה א יח א

לקיטת עצים ואבנים ועשבים

משדה חבירו בטובה

ה; ב י 12 א-ב, טו א-ב,

בני הער מחזיקים טובה למי

שנותן הרבה צדקה

מותר לאוכל פי"ש בטובה

צביעה כדי להחזיר טובה למי

שעשה לו טובה

קבלתה תמורת פי"ש

טובת דברים תמורת צביעה

בקליפות שביעית

טובת הנאה ממון או אינה ממון 13-12 ו

טובת הנאה

תמורת צביעה בקליפות שביעית ו ב ב

מכירת פי"ש בשביל טוה"י

טומאה (ראה גם טהרות)

אוכל טמא מטמא משקה

מן התורה

אכילת פי"ש בטומאה

טומאת אוכלין, בתורמוסים

טחינה עם חשודה

טחינין, עשייתו ע"י ריסוק קטניות ה ג 33 א

טיוב, פירות של שדה שניטיבה ד א א

טיחת תאנה, בזיהום א ה כב

טיט, גיבולו בתנן ה יט ד, 7; א כג א

טירחה

השקאה הותרה כי אין בה טירחה א ח 1

לא התירו משום הפסד כשיש טירחה א י א

לא סיבה לאיסור מלאכות

בטירחה מרובה, אסורה גם

מלאכה המותרת

יסוד איסור צידת אישות בחוה"מ א ו 52

טיהור

טיהור

טיהור

טיהור

טיהור

טיהור

טיהור

טיהור

טיהור

טיהור

טיהור

לאברויי אילנא, איסור מלאכה

להוסיף כח לאילן

בהשקאה

א ה 140;

א טו 24

א יט 3

א טו ה

א ה ה

א ז א

א ה 4

א ה 29

א כא 2

א כב ג

ג י ב

א ה 29

א כא 2

א כב ג

ג י ב

א ה 29

א כא 2

א כב ג

ג י ב

א ה 29

א כא 2

א כב ג

ג י ב

א ה 29

א כא 2

א כב ג

ג י ב

א ה 29

א כא 2

א כב ג

ג י ב

א ה 29

א כא 2

א כב ג

ג י ב

א ה 29

א כא 2

א כב ג

ג י ב

כפר חנוניה, בחלוקת ארצות

לענין כלה לחיה

כפר חרוב, מעיירות הגוילן

כפרים, בני הכפרים אוכלים בוסר

כר, נתינת תבן בו

כרוב

כשיבש השרש נחשב כלה לחיה

ספיחיו

ספיחיו אסורים מן התורה

כרי, איסור העמדתו

כריכה

בתוספת שביעית

כריכה מסביב לאילן, נטילתה

כרכום, קדושת שביעית

וספיחים בו

כרם, זמירתו

כרם, ספיחים בשדה כרם

ק

"לא טובה השמועה"

לא נתנו חכמים דבריהם

לשיעורים

לא עכברא גנב אלא חורא גנב

לא תאכל כל תועבה

בביעור

בעבר וזרע

לא תחתם

איסור להשכיר לגוי שמא ימכור

בפירות שחזקתם הפקר

טעם היתר שכן פועל כשאמר

"לקוט לי ירק"

כדים, מכירתם

כדי יין וכדי שמן, ניכרים

כקו (ראה גם חלה)

חשוד על בכור

חשוד על טהרות

חשוד על שביעית

כוונה (ראה דבר דאין מתכוון)

כוורת, רדייתו

כוסבר, זרעו מיועד לאוצר, דינו

אם מנע ממנו מים לפני ר"ה

כופר, ביעור וקדושת שביעית בו

כותל, איסור לקנות פ"ש מכותל

כותנה, איסור ספיחים בו

כזיב

כזית, שיעור מינימום למצות

אכילה, ולאיסורי הפסד וסחורה

כח שני, במכונת זריעה

כיבוש יחיד (ראה גם סוריא)

כיבוש מלחמה של גוי, האם

מפקיע קדושת הארץ

כיוון

יישור

חיתוך קוצים היוצאים מהאילן

צידוד

כיסוח

דשא לגוי

באורז

ח יב ב;

ח יד ו

ויב ו: יג

ח ה

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ח ה ז

ה יב א	מאכל אדם שנעשה מאכל בהמה	ד ו	ה ג ב; ד ו	קובעת בירק	א טו ג
ה ט א	צביעה בו	א	ה יב א; ד ו	קובעת בירק למעשר	ד ט 8
ה יא ו	שימושים מותרים ואסורים בו	ו	ה ז	קובעת בלוף	א ו ב; א 31
	מאורפות של עץ, עקירה		ה ז	קובעת בפול המצרי	
ד יט א	בהם — שינוי	א	ה ז	קובעת בתאנים פרסאות	
ה יג	מברחי ארי	א	ה ז	לקיטת אנבים ועצים ועשבים, איסור מצד ניקוי השדה	ד יב ט
ה ג א	מגל, מכירתו לחשוד	א	ה ז	כשבהמתו או כירתו מוכחת עליו	ה ג ד
	מזומע		ה ז	משדה חברו	ה ג ד
ו 52	מכירתו לכהן	ב	ה טו ב	בסובה	ח א א
ח יח ב-ג	תרומה שנדמעה בשביעית	ה	ה טו ה	מהיכן מותר	ח יז א
	מזורה, בהדלקת שמן של שביעית	ה	ה טו א	לקיטת הגס והדק	ח יז 1
ה ח 3		ה	ה טו ב-ד		ח א א; ח ב ה
	מזידה במכירת פי"ש (ראה גם אגדה)				
ו ג א-ג; ו ד	בשינוי				
ד ח א; ו ח ב	במכירת פירות גוים				
ו ח א-ב	במכירת פירות חו"ל				
	מזלעות (ראה גם דלעת)				
ג ט א	חרישה בהן בתוספת שביעית	ד	ה ל 8	איך להושיב שומר עליו מפני גוים	ח ב ב 15
א ז ה	עידור בהן	ה	ה ג א, 4	אסור לאדם לאוכלו	ח ה 2; ח ח 34
	מזרקות, עשייתן		ה יג	אסור לשולקו	
א ה 152	אסורה אע"פ שזה רק הכנה	ה יא	ה יג	האכלתו לגוי	
ב יא ב	לצורך עבודה בשדה	ה יא	ה יב; ה כ א	מכירתו לשם קניית מאכל אדם	
ב יא ג	לצורך שאיבת מים			עשיית מלוגמא ממנו	
ב יא ד	משפסקו הגשמים			דברים שאינם מיוחדים	
ב יא ז	הנחת עפר עליהן	ה יא ג-ה		למאכל אדם או בהמה,	
ג י ג	בששית	ה יא ג-ה		קביעה למי הוא מיועד	
	מואב (ראה עמון ומואב)			ספיחים בו	
	מומר		ד ז	שימוש בו לדבר אחר	
ח טו 5	לדבר אחד אע"פ מומר לכל התורה	ה יח	ה יח	תבלין שנתבשל	
ח ב 10-9	בכמה פעמים נעשה מומר	ה כב	ה יט א	תבן וקש	
ח יז ב	נאמנותו על של אחרים	ה יט א	ה יט א	תלתן העומד למאכל בהמה	
מונים ישראל לשנות נטיעה		ה יט א	ה יט א	ביעור בו	
א יב א; ג		ה יט א	ה יט א	הנחת שלוש סעודות ממנו	
י"א 26, 36		ה יט א	ה יט א	בשעת הביעור	
13, 14, 18,		ה יט א	ה יט א	ביעור דמיו	
		ה יט א	ה יט א	מאכל המיוחד לאדם ולבהמה	
		ה יט א	ה יט א	האם קניית ירק בכלל זה	
		ה יט א	ה יט א	החלפתו במאכל בהמה	
		ה יט א	ה יט א		

ה ה 26;	א	ה טמנתו	א	ה ט 22	בפירוק
ה י	א	לופיא, תלתן	ד	ה י	ביבול
ה ז	א	לימוד חרישה לבהמה	א ו ב;	ה ז	בירהום
ה ו	א		א 31	ה ו	בעישון
ה כז	א	לימון		ה כז	גדרי ההיתר
ה טו 24	א	האם שווה לאתרוג	ד יב ט	ה טו 24	בחושש לנזק ולא למוות
ה ה א	א	כבישתו	ה ג ד	ה ה א	במה שמתכב את השבעה הרגיל
ה ה, י"א,	א	סחיטתו	ה ג ד	ה ה, י"א,	שלא יפסיד
טו	א	לפני עיזור	ח א א	טו	כשעושה עבודה בגוף הארץ
א ז 36;	א	החשד למכור דבר איסור	ח א א	א ז 36;	נחמד לפי הטוחח הארץ
א כ 40	א	לאחרים חשוד על לפני עיזור	ח יז א	א כ 40	בצמחים שצמחו בגג
א ו ז	א	החשוד על דבר אחד אינו חשוד	ח יז א	א ו ז	במלאכות דאורייתא
א י"א; א כד	א	על לפני עיזור	ח יז 1	א י"א; א כד	במלאכות דרבנן שבקרקע
ה ה 79	א	מן התורה רק כשאנו יכול	ח יז 1	ה ה 79	לאוקמי פירא
ה טז, כז;	א	לעבור בלעדיו	ח א א;	ה טז, כז;	
א ז 6, 37;	א	בקונה ממי שלא נוהג ק"ש	ח ב ה	א ז 6, 37;	
ה טו 26	א	בפירות גוי	ח יד 29	ה טו 26	בהשקאה
ח ח 15	א	טעם איסור מכירת פי"ש לחשוד	ח טו 8	ח ח 15	בטילת עלה מן האשכול
ה ה 31	א	בהשכרת בהמתו לגוי	ד ל ג	ה ה 31	בעישון
ה ה 37	א	לפני דלפני	ד ל ג	ה ה 37	בצידת אישות
א ו 49	א	במכירת איסור לסחור	ח ב ב 15	א ו 49	
ד יד 1	ד	במכירת איסור לגוי	ח ה 2;	ד יד 1	לוביאי, פירוש פול המצרי
			ח ח 34		לוד, בחלוקת ארצות לענין כלה לחיה
ז י ב				ז י ב	לוטם, ביעור וקדושת שביעית בו
ז יט א			ד ו 17	ז יט א	לולב, קדושת שביעית בו
ח יא א			א טו א	ח יא א	לוף
			ח יג		אין חובה לעוקרו
יח ו	ד	לקט שכחה ופאה	ה יג	יח ו	שגדל במקום שאין זורעים
יט ג	ד	לא מוחים בעניי גוים מלקחת	ל א	יט ג	שגדל ערב שביעית, עקירתו
יט א	ד	רשאים ללקוט עד רביעה שנייה	ז יח	יט א	שצמח גם בשביעית, ספיחים בו
יט ב	ד	לקיטה, קובעת לאיזו שנה משתייך הפרי (ראה גם קביעת השנה)		יט ב	בשמינית
ז 37;	ד			ז 37;	
ז ח א-ג	ד	קביעת לפי רוב הציבור הלקוט	ד יב 1	ז ח א-ג	חיובו בביעור כשיצא לשמינית
ז 9	ד	קובעת באורז ודוחן וכו'	ד י"א 14	ז 9	ספיחים בעיקר הלף
יח 32	ד	קובעת באתרוג	ד יב ב, 3	יח 32	היאור גידולו
ח 1	ד	קובעת בבצל	ד ז א, 14;	ח 1	ביעור בו
ז יג א-ב;	ד		ד כ ד	ז יג א-ב;	
ז יד	ד			ז יד	

מלאכה, עשייתה ככל השגים	א ד א	ח ב ח	דוקא אומן רשאי למכור
מלאכות חשובות (ראה עבודה	א ד א	ח ב ט	למי שעובד בהוראת היתר
שבשדה ובכרם)	א ד א	ח ב ט	בחור"ל
קנס עליהן	א יג א	ח ד א	לאדם סתם
מלאכות מותרות	א ה כו	ח יח 5	לכתן
גדרן	א י א	ח ו ב	פרה חורשת
מלאכת מחשבת, תנאי לאיסור	א כ 34	ח ו ח	כשידוע שיעשה איסור
מלוא אורה וסלו חוצה לו	ג ב ד	ח ו ו	שדה אילן
(ראה גם שדה אילן)		ח ו ג	שור
מלוגמא (ראה גם רפואה; תרופות),		ח ח ט	מכירה לוגי
איסור עשייתה מפ"ש	ה י; ה' לאא	ח ח ז	זרעים
עשייתה ממאכל אדם	ה יב	ח ח ה	כלי עבודה
עשייתה ממאכל אדם שהפך		ח ח ה	קרקע
למאכל בהמה	ה יב א	ה יב	מכירת כדים
בשדה המושכרת לוגי	ד כט ג		מכירת מאכל אדם לקנות
מותר לעשותה ממאכל בהמה			מאכל בהמה ולהיפך
(ראה גם מאכל בהמה)	ד יח 38;		מכירת פ"ש (ראה גם
	ה יא; ח כג		מדידה; סחורה), מצוה למכור בזולו ג א
מלוגמא לבהמה	ה יא		מכשול (ראה גם לפני עיוור),
עשייתה מבוסר	ה כא ה		בקניית פ"ש מגוי, שהכסף
עשייתה מפגים	ה טו ה	ד כט ה	יוגע לישראל
מדמי שביעית	ו ז		מכת מדינות
מלך, היתר מלאכה כשצריך		ה א 2	על אכילת פ"ש שלא כדרכם
לשלם לו מו	א יא א	ד א א	על לקיטת ואכילת ספיחים
מלקות		א גא; ד; א ה	בתולדות
באוכל פ"ש שלא כדרכם	ה א 2	א ה	מלאכה דאורייתא שלא
בבוצר	ד כב	א כ ג	לתועלת האילן
על העמדת כרי דשישה	ד א 23		מלאכה דרבנן שלא לתועלת
בקוצר כדרך הקוצרים	ד א 23	א יח ה	האילן והקרקע
בחיפוי זרעים	א ב א	א יח ה	מלאכה המשבחת
בעושה שתי מלאכות יחד	א ג א	א י 30	מלאכה חד פעמית, אין בה עשה
בשניים שעשו פעולה יחד	א א 1	א ד 4	מלאכה חז
על "ללא טובה השמועה"	ח ב 3	ב א ד	מלאכה שאינה חקלאית
ממון גבוה וממון הדינו			מלאכה שאינה צריכה לגופה
מעשר שני ונטע רבעי הם		ג א ב	מוותרת בי"ט
ממון גבוה	ו י 36	א כ 32;	אסורה בשביעית
דמי שביעית הם ממון הדינו	ו י 36	ג א ב	
ממטרות	ח א 9		

"מי שפרע"	ו ד 15	ו י	מ"מי שפרע"
מיחוי כמלאכה, בדילול קנים	א ה כא	א ה כא	ב ו ג;
מילה, מומר על המילה אינו			ח ב כ-ה, ז
מומר על השחיטה	ח טו 9	ח טו 9	ה ג ה
מילוי נקעים מים	א ט ב	א ט ב	ה ג ה
מילוי שטח בעפר	ב יא א	ב יא א	ה ג ז
מילון, מעי מילון של תרומה	ה כא 6	ה כא 6	ח יט
מים, קנייתם בדמי שביעית	ו יא ג, ה	ו יא ג, ה	ח יט
מים (ראה גידולי מים)			ו י ו
מימוסופס, הוא "תאנים פרסאות" ד טו 5		5 טו 5	ו י ו
מיעוט, קדושת שביעית במאכל	ה כא 8	ה כא 8	ה יד 4
שרק מיעוט אנשים אוכלים	א ה 100	א ה 100	ה יד א
מיפרק — פקעת	ד כט 24	ד כט 24	ה כז
מירוח	ד כט 16, 33	ד כט 16, 33	ה ז 70
של ישראל, לענין תר"מ	א טו ד	א טו ד	ה ז א
של גוי, לענין שביעית			ה ז א 129
מירוס באורז	א טו ד	א טו ד	ב י 7
מכבד, אסור משום חורש	ב א 1	ב א 1	מזנב (ראה זינוב)
מכור, בחלוקת ארצות לענין	ז י ב	ז י ב	מזזה, איסור מכירתה לחשוד
כלה לחיה	א ב ב	א ב ב	מחוסר אמנה
מכונת חרישה			מחיצה לשמירת מים, עשייתה
מכירה לחשוד			מחיצות בסהר
בהמה העומדת לגדל ולדות או	ח ו 11	ח ו 11	מחיצות, לענין גידולי בית
לשאת משא	ח ז ב	ח ז ב	מחליק, דילול שלשה עצים רצופים
אין לחדיר מטעם דרכי שלום	ח ו ג	ח ו ג	אסור כי הוא לתועלת הקרקע
בהמה טמאה	ח ו ה	ח ו ה	מחצב (ראה חציבה)
פירות וזרעים	ח טו ב	ח טו ב	מחרישה, איסור מכירתה לחשוד
פ"ש	ח טו ב	ח טו ב	מחשבה, דבר שלא מיוחד למאכל
כלי עבודה	ח ב-ד	ח ב-ד	ולא לעצים, תלוי במחשבתו
(ראה גם תליות)			בסיאה ואזוב
כשאנים מצויים	ח ד ב	ח ד ב	מטבע של דמי שביעית,
לאחר עונת העבודה	ח ד ג	ח ד ג	ביטולו ברוב
לפני שביעית	ח ב ג	ח ב ג	
לסחור חשוד	ח ב ד	ח ב ד	
צריך לפרש שמוכר למלאכה מותרת	ח ב ו	ח ב ו	

במי שלא נתן רשות למישהו

א טו ו

לאכול פירותיו

א 52 ו

בצידת אישות

א 5

בקציצת בתולת שקמה

א 1 ג

טעם איסור קיום צמחים רכים

א 1 ז

בצמחים שצמחו על הגג

א 1 ד

בהוצאת זבלים

א 33 כ

בזומר וצריך לעצים

א 2 יח

במחליק

א יח ה

במלאכה דרבנן שלא לתועלת

ח ה ה

האילנות והקרקע

ח ה ח

במכירת כדים בחו"ל

ח ח 11

בסיוע לגוי העובד

מרחץ שהוסק בתנן של שביעית

ה יט 13 ;

ה כג 13

מרקחת, קדושת שביעית בקליפות

ה כא 10

תפוזים משום שימוש למרקחת

משהו

ה א 3

שביעית אוסרת בתערובת במינה

ז כב ב

שיעור שרץ

משומר (ראה שמור)

משיכה, קונה מטלטלין

ה יא ה

משיעשו כיצוא בהן

ד ז א-ב: ד

(ראה גם שמינית)

ח ג: ד יג

בבצל שנכנס לשמינית

ב טו ב

בפול המצרי

משיריבה החדש (ראה גם שמינית) ד ז ה, 18 ;

ד ח א

משלוח מנות בפ"ש

ו 22

"משמורת", תרומה ולא בשביעית ג 17

משפלות (ראה זבלים, הוצאתם)

ה ג ד

משקה, הקדשתו

א יח ח

משתלה, זילול בה

מתוק

ז יז א

יבש המתוק

מכירת כלי עבודה למי שעובד

בהוראת היתר של חכם

מקצת היום ככולו, לענין

זמן קליטת נטיעה

מקשאות

חרישה בחן בתוספת שביעית

עידור בחן

מראית עין (ראה גם הוכחה

המוציאה מחשש מראית עין)

בפירוק גדר

בנטילת אבנים

בעשיית מדרגות

בגוי

של בני העיר ושל עוברים ושבים

בבניית פירצה

בנטיעה בתוספת שביעית

בסיכת פגים

בעשיית גדר

בעשיית סכר

דברים האסורים משום מראית

עין, וניכר שהוא לשמינית

בהוצאת זבלים

בחציבה

באדם חושב שרוחץ במרחץ

שהוסק בתנן של שביעית

בלוף וקינרס לא יאמרו שנורע

בשביעית

בפול המצרי שזרע לזרע ולירק

בפירות שבאו מחו"ל

טעם חיוב עקירת ספיחים

טעם שקנסו לעקור נטיעה

(ראה גם מונים)

בלימוד חרישה לבהמה

בסחורה בהבלעה

מעשר עני

לשלם בו חוב צדקה שפסקו עליו

להחזיר בו גמילות חסד שנתנו לו

מעשר עני או מעשר שני,

בפ"ש של גוי

מעשר שני

הקונה עבד וכו' בו

חילול מעשר שני של חברו

אין מבאים ממנו דבר שבחובה

ביעורו

החשוד על שביעית אינו חשוד

למכור מ"ש שלם חולין

מעשר (ראה גם אין קנין;

תרומות ומעשרות)

בגדל בבית

החשוד על טומאה דאורייתא

חשוד על מעשרות

ע"ה חשוד עליו

מצוה

הדלקה בשמן שביעית למצוה

שביעית באתרוג שניטע למצוה

כולב שנלקט למצוה אין בו

קדושת שביעית

קנייתה בדמי שביעית

מצוות לאו ליהנות ניתנו

מצות עשה (ראה עשה)

מצאות, שינויה (ראה

מנהג אנשים)

מצרים, אין בה שביעית

מקואות, תיקון

מקיל

קניית פ"ש מהמקיל שלא לנהוג

קדושת שביעית בפירות גוי

ד כט 36

של מוהר"ן לעווי

מנהג של אנשים בעלמא

הגורם שינוי בדין

איסור גמיעת חומץ משתנה לפי

מנהג המקום והזמן

שינוי דין ספיחי ירק חבר אם

רגילים לזורעם

מנהג של ישראל בקיום

דין מסוים

לענין הסרת קנים מתחת לגפנים

לשכור פועלים גוים

מנהג א"י שלא לבער פירות גוי

מנהג ירושלים

במדידה במכירת פ"ש

להקל בשמור

מניין שנות שמיטה

תחילתו

ספק בו

מס

היתר מלאכה כשצריך לשלם אותו

חיוב שדה בו מחשיב את הקרקע

כשל המלך

מסוייפות, שלקתם

מסייע לעבירה

(ראה גם לפני עיוור)

במלאכה דרבנן

טעם איסור קניית פ"ש מע"ה

מסירת דמי שביעית לגוי

מסירת דמי שביעית לעם הארץ

אין החילול תופס

מעות קונות מטלטלין

ל"מי שפרע"

מעלה בעלמא, בהבלעה

בהשכרת שדה לגוי

מעלת פ"ש

מעשה רב

של מוהר"ן לעווי

סחורה, איסור סחורה בפ"ש

כשאחד לוקט ואחד מוכר

בדבר מועט

איסור על הקונה או על המוכר

בחמרים העושים מלאכה בפ"ש

במחלל פרי שני בכונה שלא

ייתפס בקדושה

בעשית רווחים בפ"ש

בשכירת פועל ללקט לו ירק למכור

גדר האיסור

זכרים שנאסרו מחמתה

צביעה בקליפות שביעית בשכר

הוצאת פ"ש לחור"ל

פריעת חוב בדמי שביעית

קניית עבד וכו' בפ"ש

קניית קרבן בדמי שביעית

מדידה במכירת פ"ש

איסור הדלקה בדמי שביעית שמא

יבוא לסחורה

איסור הנחת דמי דבר המתקיים אחר

ר"ה של שמינית שמא יעשה בהם סחורה

הסקת תנור בתבן של שביעית

הזיצה בשכר במחנץ שהוסק בתבן

הפקעת קדושה משביעית

אסור לקנות פ"ש מע"ה שמא יעשה

סחורה בכסף

אסור למכור פ"ש לחשוד שמא יעשה

בהם סחורה

במכירת מדומע בשביעית לכהן חזק

מדמי תרומה

בסוגים מסויימים

בדבר שיש בו טעם פ"ש

בירק שנלקט בשביעית

בספיחים המתירים

בפירות מקרקע של גוי

בשדה המושכרת לגוי

בתעובת משהו של שביעית

בהבלעה

מכירת כלי עבודה לסוחר חשוד

חשוד על סחורה

סומ ע"ה חשוד על איסור סחורה

כדי לקנות בכסף אוכל

נץ של רמון, קדושת שביעית

וביעור בו

נקעים, מילויים במים

נר זכרון, הדלקתו בשמן שביעית

נשירת פירות, מניעתה

ס

סאה (כלי מדה), השאלתה לחשוד

סגולה, רפואה סגולית

סגי נהור, לשון סגי נהור

סדן השקמה, קציצתו

סדק באילן, חבישתו

סהר (ראה זבלים, הוצאתם)

סוכות, מותר ליטול קנים לפניו

כי ניכר שנוטל לסוכתו

סוסינתא, תחום סוסינתא

סוריא

קנס על הזורע בה

הוצאת פ"ש לסוריא

מותר במלאכות בתלוש

יש בה קנין לגוי

קדושת שביעית בה

קצירה בה

מותר לעבוד בה בקרקע הגוי

כיבוש עולי בבל בו

סורים העולים מן השרשים, חיתוכם

סורק, שימושו בשמן לצמר

הארץ

לזרז את הבשלת העבים

נטיעה, המלאכה, שבביעית

מכת מרדות או עשה או מלקות

נטיעת אילן סרק

עבר ונטע (ראה קנס)

האם אסורה מדאורייתא

בתוספת שביעית

עבר ונטע (ראה קנס)

הקדמת הנטיעה בערב שביעית כדי

שתספיק לקלוט

מחזי קליטה

נטיעה, אילן צעיר, לעומת

אילן זקן

זיהום בה

לענין תוספת שביעית (ראה

שדה אילן)

נטע רבעי, חילול נ"ר של חברו

ניכוש

האם מדאורייתא

יש למעט בו גם במקום הפסד כי

הוא מצמיח

ניכוש הוא "קירסוס"

ניר, ספיחים בשדה ניר

נכרי (ראה גוי)

נסינו, אם התברר על פי נסיון

שקלט לפני זמן האיסור

נעבד, איסורו

בגבולות ע"מ

בשדה שניטייבה

נעילת כרמז ושרדה, אסורה

נעל, סיכתה

נענע, ספיחים בו

נפה, השאלתה לחשודה

משיקשור המתוך – שיעור זמן

הוצאת זבלים

מותנה

לאומן בדמי שביעית

בדדאי מקבל איזו טובת הנאה

לתת פ"ש במתנה, ולקבל ממנו

כסף במתנה

קבלת פ"ש במתנה

צביעה בפ"ש במתנה

קבלתה תמורת פ"ש

קבלת פ"ש מע"ה בחינם

קבלת מתנה מחשוד

פירות

דבר שיש בו זיקת שביעית

מינים הפסורים מונעש

קנס על המקבל במתנה שדה

שעברה בו עבירה

נ

נאמנות (ראה חשוד)

נבילות וטריפות, החשוד

להאביל אותן

נגיעה בעדות, חשוד נאמן על

של אחרים רק אם אין לו נגיעה

נוב, מעיירות הגולן

נוק, היתר מלאכות כדי

למונעו (ראה גם הפסד)

נוק אקראי

נוק גדול, יסוד להתיר ניכוש

נוק לאילן

נוק מועט, לא התירו למונעו

נוק מלאכותי

נחלא דזרד, בגבולות עולי בבל

נטילת ידים, לפני אכילת פ"ש

נטילת עלה מהאשכול

ד יא	באור דוחן וכו'	באור גדול
ד יב ג	לקיטה קובעת בירק	באתרוג
ד יז	בבצל שחלקו גדל בשביעית	בירק
א טו א-ג	בלפת וצוננות של ששית שהסמי'ן וצמחו	
ד כח ב	במקומות מסויימים	
ד כו ב:	בעבר הירדן	בבצל
ד כז 14:	בגבולות עולי מצרים	בלוף
ד כח 1, 15		גמר פרי, בפול המצרי
ח ט א	בסוריא	שזרעו לזרע
ה כא ה	במינים מסויימים	בפול המצרי שזרעו לירק ולזרע
ה יב ג	בקור שבדקל	בבנות שוח
ה יג	בקניבת ידן	בתאנים פרסאות
ה יא 21	בעלי תוחים	בנות שוח ותאנים פרסאות שנקטפו לפני הזמן
ד ח 2	בלוף	בבצלים שמנע מהם מים –
דוב:הכא	בתנן וקש	זרעו לזרע או לירק
ח יד ח	בכרכוס	בירק דלועין, שהוקשו לפני ר"ה
ה יא א	בלולב	תמרות של הדלועין, שהוקשו לפני ר"ה
ה יח:	ממתי חלה	
ה יז 5, 6		
ה יח 1	חלה בשלב הבוסר	
ח ו 1	חלה כשבאו לשליש הגידול	
ד יז ג	בשמינית, ממתי תולים שאינו מקדושת שביעית	
ד יז 1	עד שיעשה כד"ב	
ה יא ב	בתרופות	
א יא ה	בפירות שגדלו בהיתר ארונא	
ד ו א	בירקות שיצאו לשמיניות	
א ג ב	בגידולי בית	
א ג א	בקרקע הפקר	
א ג א	בקרקע הקדש	
א ג 32	בצמחים הגדלים על גל	
א ו 1	במאכל אדם שנפסל ואינו מיוחד לבהמה	
ה יב ג	בפירות של נכרי	
ד כט ו	אם לא הפקיר	
ד כד ד	ביטולה ברוב, בבצלים שהוסיפו לגדול בשמיניות	
ד כא 2	בגידולי ספיחים	
ד ו ג	בורד שנכשב בשמן	
ז כא א-ב	בוטע מאכל אדם למטרה	
ה יא ג	האסורה בפ"ש	
ז ג ב	בפ"ש שהפקירום לשם כיעור	
ה יג 1, 18	יסוד איסור הוצאת פ"ש לחי"ל	

ד יט ג	צלעות, צידי שדות, עקירת לוף שם	צבר, אילויי זומה לו, א"צ השקאה
ח יג	צנון	צדקה
א טו א:	קניית זרעו מע"ה	נתינתה מדמי שביעית
ד ו 17	הטמנתו	חישוב דמי שביעית בכלל
	צרכי ציבור, נתינת דמי שביעית למי שעוסק בצ"צ	הרכוש לצורך פסיקת צדקה
י י 16	כהכרת טובה	קבלת פת לצדקה מאוכלי שביעית
		קבלת מעות ושאר דברים לצדקה מחשוד
		קבלת צדקה מעיר שכל יושביה אוכלי שביעית
		צוער, אוכלים תמרים עד שיכלה האחרון שבצוער
ז יא		ציבור
ח ב ב	קאתינא מכח גברא דלא מצית אשתעווי דינא בהדיה	אדם המשתיד לצבור מסויים נחשב חשוד המשתיד לצבור חשוד, נאמן על של אחרים
י א 61	קביעת השנה, השלב בהתפתחות הפרי הקובע את השנה לענין שביעית (ראה גם ספיחים; קדושת שביעית)	שביעית בקרקע של ציבור נתינת דמי שביעית למי שעוסק בצרכי ציבור כהכרת טובה
ד ט	עונת המעשרות	ציוד, בכיוון
ד ט א-ב	בקטניות	צידת האישות
ד ט א, ג	גמר פרי באורז, דוחן, פרגים ושומשמים	צידת מזיקי פירות
ד יא א	גמר פרי בשישית	צינון קבר, נאמנות עליו
ד יא ב	רוב גידול בששית וגמר פרי בשביעית	צימוקים
ד יא ג	בתבואה, עונת המעשרות או שליש ד ט א	עשייתם
ד ג ג	בתבואה שליקט בתורת נשכים	אכילתם על סמך שלא כלה לחיה מעעבים קשים
ד יא ד	השרשה	ציפורים, הגדל בטפיחים
ד טו ב	באור דוחן וכו'	שלחם ע"י זרע שהם הביאו
	בפול המצרי שעבר ודדע	ציצים, חנטת פרי כשהפרח נופל
ד יב א-ב:	לקיטה	ציצית, מי שאין לו ציצית
ד יג ג	בירק	בבגדו הוא ע"ה
ד יב ב, ו-1	באתרוג	ציר דגים, הוא "אניגרין"
ד יד ג:	בפול המצרי שזרעו לירק	
ד טו א	חנטה באתרוג	
ד יב ה	תפוזים ולמנונים, האם הם כאתרוג	
ד יב ט		

[illegible]

קדשים	אסור פסילת קדשים, בקציצת אינן הבאת קדשים לבית הפסול	ה יז 3 ה טו א	עשיית קמח מזהם הן "ותלתין" איזה שלב קובע מאיזון שנה הן	ה ג 23 ד ט 8 ט א, ג
קול, מי שיצא עליו קול	שעבר איסור	ח ב א	קטף קדושת שביעית בשרף היוצא מהעץ	ז יט ב: ז
קונה שדה שנעברה בה	עבירה, קנס עליו	א יג ג	קדושת שביעית בעץ הקטף	ז כ ב
קוצה, ביעור בה	קוצים	ז יג	קייבץ (-קיווצ)	א ה כה
קנס על העברת קוצים	העברתם אינה מלאכה חשובה היוצאים מאילן, חיתונכם	א יד א-ב א יד 3 א ה טו, 87 כ	קידושין בפ"ש	ו א ז
לקיחת חבילת קוצים מן השדה	סילוקם עשיית מלוגמא מהם	א ה 131 א ה 130 ה יא	קיווצ	א ה כה
קורנית, תלוי אם התכוון	קור, של דקל	ה כא ה	קיסוף	א ה כה
ללקט לאדם או לבהמה	קורנית, תלוי אם התכוון	ה יא ג	קינוח שרף בעיקר	א ה כה
קורקוסייה שליקטו לרכך	בו חטים	ה יא ו	קינרס, אין חובה לעוקרו	ד יח ו
קטימה (ראה גם ענפים)	חיתוך ראשי ענפים	א ה יב א כ 7 א כ 9	קירור	ד ח ג
חיתוך חלק מהענפים בשלמותם	בתוספת שביעית	א ט ד א ה ט	ירקות שאפשר לשמרם זמן ארוך	ה ג 5
לסוך שמן על מקום החיתוך	בספיחים	ד ג ד ד א ב	בקיור, אינם ניתנים בתנוכה שומר על אוכל שלא יתקלקל, ועדיין חובה לאוכלו	א כ 3 א כ 7 א טו 32
קטיפה	בפיזש במקום קצירה	ד ג ד ד א ב	קירסום	א ה 123 א ה 119 ג ט ב
קטן מוכר	קטן, אב מלקט פ"ש ובנו	ו א ג	חיתוך זמורות יבשות	ב ג א
קטן, ידו כיד אביו	קטן מוכר	ו א ג	חיתוך קצות הענפים	ה כא א ה כא ב ; ז טו א
קטנים בהם	קטנים	ד י ה ג ז	גיוזם בירקות	
עירובם בתבואה	קטנים	ד י ה ג ז	חיתוך סורים העולים מן השרשים	
	קטנים	ד י ה ג ז	חיתוך ענפים יבשים	
	קטנים	ד י ה ג ז	בתוספת שביעית	
	קטנים	ד י ה ג ז	קישואים (ראה מקשאות)	
	קטנים	ד י ה ג ז	קישושות (קשים קטנים), ליקוטם מעל גבי הזבל	
	קטנים	ד י ה ג ז	קליטה (ראה נטיעה, בתוספת שביעית)	
	קטנים	ד י ה ג ז	קליפת פירות	
	קטנים	ד י ה ג ז	של תרומה	
	קטנים	ד י ה ג ז	קדושת שביעית וביעור בהן	
	קטנים	ד י ה ג ז	קליפת אילן, שנשרה	
	קטנים	ד י ה ג ז	כשנושרת מדביקים שם שם זבל	

ש

ח ב ב 13	שאלה לא קונה	ה כ ג	רחיצה (ראה גם מרחץ)
ה ג ב	שאריות אוכל מפ"ש	ה י ב	הסקה לרחיצה, כמלוגמא
א יא ב	שבעות (ראה עצרת)	ח כ ח 15	מיני כיבוסים הראויים לרחיצת הגוף
ד ל 13 ; ח ח ה	שבי, היתר מלאכה מחשש לה	ח יז א	ריבית, בקנייה בהקפה
	שביתת בהמותו בשבת	ה ג ד	ריחויים, השאלתו לחשודה
	שביתת הארץ (ראה עשה)	ה ג ז	ריסוק פירות
ג ט 26	שבלים, קצירתם היא "קירסוס"	ז יג	ריקוד קמח
ב יא ד	שבת	ח יג	רכפה
ב א 18	איסור מלאכה גם כשתכליתה למוצ"ש	ז יג	ביעור בו
ב א ד	החזקת תבואת גוי בשבת, והגוי מוציאו בשבת	ח יג	בצל של רכפה, קנייתו מע"ה
ב א ב	חששו אף למראית עין של עוברים ושבים	ז יג	רמב"ם, אין דרכו להביא ענייני לחשים
ב א ב	מחיצות	ז טו א	רמון
ג א ב	תוספת בכניסה וביציאה	ה ג ד	ביעור בקליפתו
א ד א	איסור עשה באבות ולא בתולדות	ז יב	פיזורו
א א ב	גוי העושה מלאכה בבהמת ישראל		אסור לקנותו מע"ה כי סתמו שמור
א ג 12	גרמא		טף שלו (ראה ט')
א ג 1	הגדרת אב ותולדה	ה ו ג	רפואה (ראה גם אנגורן ; מלוגמא)
א יב 5	המבשל מותר בכדי שיעשו ספק פסיק רישיה במלאכה	א ה א	בסיכת שמן שביעית
א כ 33	דאורייתא	א ה א	נטיעת אילן סרק לרפואה
א י 29	פעולות הגנה שאינן מצמיחות –	א יט 2	עפר על בקע באילן מרפא
א א 15	תולדת זורע	ה ג ג	ע"י שתיית פי"ש
א א 10	שניים שעשאוהו	א ח ח	רפואות שעושים נגד מחלות הגפנים
א ג 10	זומר ונטוע חייב שתיים	א ז א	רפואת אילן, טבעית וסגולית במרחץ
ח טו ב ; ח יז ב	החשוד על חילול שבת בפרהסיא	ה כ ג	אסור לעשותה ממאכל אדם
ח יז ב ; ד ל 13 ; ח ח ה	חשוב על כל האיסורים	ה ג ה	רשות הרבים
ח יב 1	קישור קדושתה לשמיטה, בשיעור שלוש סעודות	ב יג ב ; ב יד א ; ד כד 12	בניית גדר בינו לרה"י
ח ח ה	רדיית דבש	ב ב ב	הוצאת זבל אליה

ד א ב ; ד כב א	ראש השנה הקובע לענין שביעית, א תשרי או טו בשבט	ד ט א, ד ; ד יג א	ר
ג א 29 ; ג א א ; ד א ד ; א א א	רבים	ב ה א ; ב ה 4	דיוור בשדה שלהם
ד כב ג	דיוור בשדה שלהם	ז יז ג ; ז יז ד	אין בהם חשד
ו טו 9 ; ד כב ג-ד	רביעה שניה	ז יז ג ; ז יז ד	זמן ביעור בעשבים
ו א ב	זמן ביעור בעשבים	ז יז ג ; ז יז ד	זמנה
ה א ב	עד אז רשאים עניים להיכנס לפודס	ז יח	היחס לפודס
ה א 2 ; ד יט 2	היתר קש ותבן אחריה	ה יט ד ; ה כג ג	היתר קש ותבן אחריה
ח ט ד ; ח ח ה	זמן ביעור תבואה מרחץ שהוסק בתבן וקש לפני או אחרי רביעה שניה	ז יא ג	זמן ביעור תבואה
ד א ב ; ד כב ה ; ח א א	רדיית כוורת	ח ח ב	מרחץ שהוסק בתבן וקש לפני או אחרי רביעה שניה
ד כב ב ; ד כג ב ; ד כג ד	רוב	ה כ א 8	הולכים לפי רוב תשמישי העץ, לא לפי שימוש רוב האנשים
ו י ח	קרבנות, קנייתם בדמי שביעית	ח כ ח 9-8	מותר לקבל צדקה מאוכלי שביעית, כי הולכים אחר הרוב
ו טו ג	קרבנים, מותר לעובר עבירה למכור פ"ש שעשה בהם עבירה לקרביו בזול	ה כ א 8	קדושת שביעית במאכל שרק מיעוט אנשים אוכלים
ח ח 9	קרקע אינה נגזלת	א יא 12	רוב גידול (ראה ספיחים ; קביעת השנה)
ו י	קרקע, קנייתה בדמי שביעית	ד ד 8	רוב יושביה עליה, בזמן ר' ינאי
ה יט 1	קש (ראה גם תבן), הגדרתו	ה יח ד	רובע הקב
א ה 33-32 ; א ז ד	קשקוש, כיסוי השרשים בעפר בזיתם	ז א ד ; ה ו ד	קציצת אילן שאינו מניב רובע הקב
			שיעור שיישאר בעץ זית, לענין כלה לחיה
			רוח רעה, במרחץ

במופקר, האם צריך שינוי

במוצאי שביעית

בתוספת שביעית

שיעור קוצר מעט

איסור עשה בה

כדי שלא יזכחש האילן או לנקות את הקרקע

קצר כדרכה, הפרי אסור רק לעובר

לעבודת האילן

אם סחר בפ"ש עובר למפרע

על הקצירה

הותרה כדי לאכול, ואם לא אוכל, עובר על איסור קצירה

עקירת לוף דוקא בשינוי

בסוריא

אחרי היתר המכירה

זעה שאסורה אפילו ממופקר ודרך ארצי

בשדה של אחר

שינוי בלקיטת תאנים

שינוי בלקיטת ירק

קרבנות, קנייתם בדמי שביעית

קרבנים, מותר לעובר עבירה למכור פ"ש שעשה בהם עבירה לקרביו בזול

קרבנים (ראה קירסוס)

קרקע אינה נגזלת

קרקע, קנייתה בדמי שביעית

קש (ראה גם תבן), הגדרתו

קשקוש, כיסוי השרשים בעפר בזיתם

אינם מתפשטים יפה כשאלולות סמוכות זליז

ג ב ב;
ג ג ב

ששים (ראה גם תערובת)

ביטול בו בבצל שהוסיף בשביעית ובשמינית

ד ז ז;
ד ז;
כ ט;
כ ט;
כ ט

ששית (ראה גם תוספת שביעית)

איסור הוצאת זבלים מעצרת
מוה שגדל בששית מותר לקנות מחשרד

ח יד א

ת

תאנה, העץ

טיחונה בזיחום
משערים אילנות כאילו הם תאנים

ג ב

תאנים, הפרי

שינוי בייבושם
שינוי בלקיטתם

ד כג א, ג

זמן ביעורם בחנוכה

עשיתם זבילה וגורגורות
אסור לקנותם מעייה כי

ז כגו;
הגד

סתמם שמור
תאנים פרסאות

ח יב
ד טז ב, ד

תבואה

היתר קצירה במגל
היתרה בשמינית

ד כב 21

משידבה החדש

משיעשו כיר"ב

ספיחים בה
קדושת שביעית בה אם ליקטה

ד ג ג

בתורת עשבים

שליש קובע, או עונת המעשרות

קובעת

זמן ביעורה

עירובה בקטניות

ד ט א, 13
ז יא ג
ה ג ז

הארץ

תוספת שבת

היתר הירקות מיד

בלוף, משידבה החדש

"משיעשה כירצ"ב" ו"משידבה החדש" ד ח ג

ירקות יבשים, כשדבה החדש בלחים ד ח ד

היתר תמין אחד על אחד

דלקת חכם קובע אם רבה החדש

תדרימ' בשמינית לפני שנעשה כיר"ב

אם נכנסו לשמינית במחובר

שמן (ראה גם הדלקה; סיכה)

שימוש בשמן טמא

שכבש בו ורד

שמן ערב

הכינו עי"י בשמים

קניית מעי"ה או מחשרד

שמן שריפה, מתעברת בקדושה

שני חששות, לא חוששים

שניים שעשו פעולה כאחת

שנים (ראה מניין שנות שמיטה)

שנער, אין בו שביעית

שעבוד, דמי שביעית אינם

משעתבדים לחוב שהוטל לצורך

פדין שבויים

שעועית, לפי שליש או לפי

לקיטה

שעת הדחק, דברים שהותרו

מחמתה

זמירה בשאר אילנות

חרשיה

נטיעת אילנות סרק לצורך

חציבה

נטילת אבנים משדה חברו

סחורה בהבלעה

בסכום גדול

לקיים ביעור עי"י הפקר

היתר המכירה

עבודה בקרקע של גוי

בקינית פי"ש בהקפה, ומשלים

לפני שאוכל

ח כ 17

שבת

852

שלכת, ביעור עלים שנופלים

בשלכת

שלמים, קנייתם בדמי שביעית

שמא יגדל עדרים עדרים

שמו

איסור אסיפתו (ראה גם קצירה)

איסור סחורה בו

איסורו באכילה

ד א, כב א, 10

ו א ב

ד א ב;

ד כב א, 10;

ח ה י

ו טו 9

ד טו ב

ד טו 8

גם יהודים

שינוי בהכנתו

מכירת דדים למי שידוע שהביא

מהשמור

אסור גם בפירות גוי

מלאכה בו בסוריא

סתם עי"ה חשוד על איסור שמור

ח יד ה

שמיניות (ראה גם ספיחים; תוספת שביעית)

הפירות עדיין הפקר

לאברוי בפ"ש

הוצאת זבלים בה

בגידולים המיועדים לבהמה

מלאכה בפ"ש בה

א ה 138; 105, 99;

ג י ב

ספיחים בירק שגדל בשביעית

ונלקט בשמיניות (ראה גם ספיחים)

ד ג ב

ד ה א

ג א ג

ח ט ב

ממתי מותרים פירות

לאזור חנוכה של שמינית

משיעשו כירצא בהם

ו ב;
ו ד;
ז א;
ז ב;
ז י;
ז יג

ה ג 1	איסור לשנות באכילתה	ה ג 1	התנאה שהדמים לא ייתפסו בקדושה
ה 2	האכלת מאכל אדם של תרומה לבהמה	ה 15	בבבל שחלקו שביעית
ה 1	היתר תבלין של תרומה אחרי בישולו	ה 1	תפיסת דמים לאחר הביעור
ה 5	נטילת ידים לאכילתה	ה 1	בדמי מכירת פ"ש
ה 14	שאריות אוכלי תרומה	ה 1	אם אמר "לקוט לי בו ירק"
ה 14	בישול פ"ש עמה – איסור הפסדה	ה 1	אם אמר "לקוט לי ירק"
ה 39	קנייתה בדמי שביעית	ה 1	במיוחד דבר לפרעון לפני שנאכלו הפירות
ה 1	שנדמעה בשביעית	ה 1	בוותן לחם כשכר טירחה על לקיטת פ"ש
ה 1	תוספת ומעשר, שנפסלו מאכילה	ה 1	במכירה בתבלעה
ה 1	תרומה טמאה	ה 17	תקנה
ה 4	מתבערת בקדושה	ה 17	לאסור עבודת ישראל בשדה של גוי
ה 4	שריפתה דרבנן	ה 1	להתיר שכר פועל כשאמר "לקוט לי ירק"
ה 15	תרומות ומעשרות, חובת התפירה	ה 1	שרשרת שלוש תקנות
ה 1	כשיש על הקרקע מס למלך	ה 4	זמני ביעור בפירות מיוחדים
ה 1	במוצאי שביעית	ה 1	שאפשר לחלל דמי שביעית
ה 3	בפ"ש של גוי	ה 1	שמסר לחברו
ה 3	באתרוג הנכנס לשביעית	ה 1	מפני תיקון העולם, אין חובה לפרוץ פרוצות בגדר
ה 19, 24	בגבולות עולי מצרים	ה 1	תרה, "אניגרון" הוא תבשיל של תרה
ה 19	במצרים ובשנער	ה 10	תרומה (ראה גם מדומע); שמן שריפה
ה 1	בשדה שגורר	ה 10	קליפות שלה
ה 1	יש קנין לגוי להפקיע	ה 10	גרעינים שלה
ה 24	בעצץ שאינו נקוב בבית	ה 10	שנתחללה אסורה לזר
ה 17	יש קנין לגוי בסוריא	ה 10	
ה 17	תרומות (ראה גם מלוגמא), צביעה בחן	ה 10	
ה 17	תרי דרבנן (ראה גזירה לגזירה)	ה 10	

